

İlyas
Əfəndiyev

Seçilmiş əsərləri _____

İlyas Əfəndiyev

İlyas
Əfəndiyev

$\frac{416}{234}$

233 434

SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ

Yeddi cildə

"ÇINAR-ÇAP"
BAKİ - 2002

M. F. Axundov adına
Azərbaycan Milli
Kutubxanası

Baş redaktor:

ELÇİN

xalq yazıçısı, filologiya elmləri
doktoru, professor

Redaksiya heyəti:

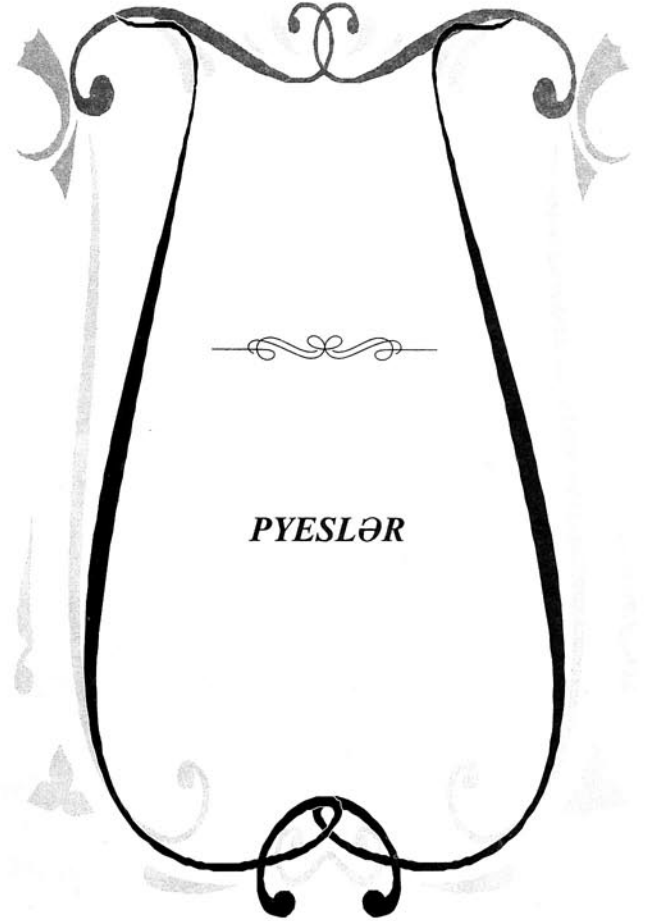
Ağamusa AXUNDOV – filologiya elmləri doktoru, professor, Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, ANAR – xalq yazıçısı, Vaqif BAYATLI ÖNƏR – şair, Bəxtiyar VAHABZADƏ – xalq şairi, filologiya elmləri doktoru, professor, Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Bəkir NƏBİYEV – filologiya elmləri doktoru, professor, Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Dilsuz MUSTAFAYEV – yazıçı, Əmin ƏFƏNDİYEV – filologiya elmləri namizədi, dosent, Əziz MİRƏHMƏDOV – filologiya elmləri doktoru, professor, Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, Həsənağa TURABOV – xalq artisti, İlham RƏHİMLİ – sənətsünəşliq doktoru, professor, Əməkdar incəsənət xadimi, İnqilab KƏRİMOV – sənətsünəşliq doktoru, professor, Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü, Kamal TALIBZADƏ – filologiya elmləri doktoru, professor, Milli Elmlər Akademiyasının həqiqi üzvü, Timurçin ƏFƏNDİYEV – filologiya elmləri doktoru, professor, Əməkdar incəsənət xadimi, Vilayət QULİYEV – filologiya elmləri doktoru, professor, Yaqub İSMAYİLOV – filologiya elmləri namizədi, Yaşar QARAYEV – filologiya elmləri doktoru, professor, Milli Elmlər Akademiyasının müxbir üzvü.

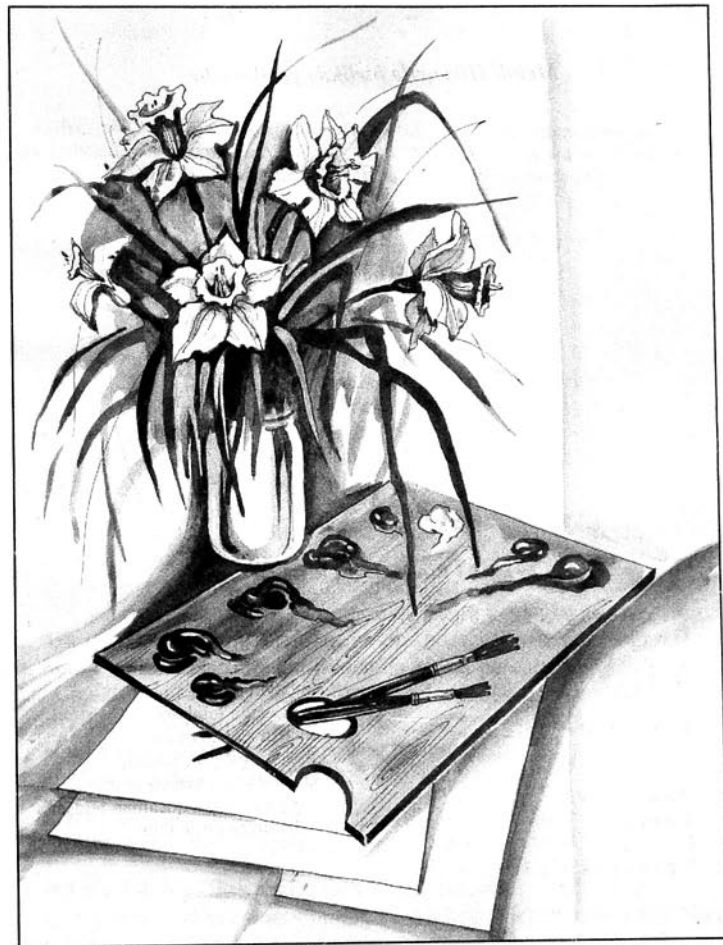
Rədaktor:
Dilsuz

Əfəndiyev İlyas.

Ə 92 "Seçilmiş əsərləri" 7 cildə, 2-ci cild. Bakı,
"ÇINAR-ÇAP" Nəşriyyat-Poliqrafiya müəssisəsi, 2002, – 472 s.

XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının klassiki, xalq yazıçısı İlyas Əfəndiyevin yeddi cildlik «Seçilmiş əsərləri»nin ikinci cildinə ədəbin, vaxtilə böyük müvəffəqiyyətlə tamaşaya qoyulmuş «İntizar» (M.Hüseynlə birlikdə yazılmışdır), «İşıqlı yollar», «Bahar suları», «Atayevlər ailəsi», «Sən həmişə mənimləsən», «Mənim günahım», «Unuda bilmirəm» pyesləri, «On manatlıq lüstr» adlı televiziya pyesi və indiyə qədər tamaşaya qoyulmamış «Odlu səhradan gəlmiş şeytan» və «Bizə inan» pyesləri daxil edilmişdir. Bu əsərlər bədii-estetik keyfiyyətlərinə görə, «İlyas Əfəndiyev teatri» məktəbinin yaranıb təşəkkül tapması, formalaşması haqqında dolğun təsəvvür yaradır.

Mehdi Hüseynlə birlikdə yazılmışdır.

İŞTİRAK EDİRLƏR

Alxas bəy Xıdırbəyov	– istifadə olan general
Gövhər	– Alxas bəyin arvadı
Qambay	– Alxas bəyin oğlu, rəssam
Gülyaz	– Qambayın arvadı, tibb institutunun tələbəsi
Fərrux Haşımzadə	– Gülyazın atası, həkim
Sürəyya	– Gülyazın rəfiqəsi, həkim, tibb institutunu yenidən bitirib
Zeniş əmi	– Sürəyyanın atası, qocaman feldşer
Tofiq	– Qambayın dostu, həkim
Cəfər	– əsgər
Epizodik tiplər	

BİRİNCİ ŞƏKİL

Alxas bəyin evi. Qonaq otağı. Pəncərələr bağçaya açılır. Gülyaz pəncərə qarşısında dayanıb qəmli-qəmli oxuyur. Çiçək açmış bağçadan ara-sıra quşların səsi eşidilir. Gülyazın oxuduğu mahnını uzaqda kimsə tarda çalır...

Gecələr min xəyala
Dahıram sənsiz.
Ətrini yastığından
Alıram sənsiz.

Söhbətim, sazım,
Baharım, yazım.
Ürəyində qalmasın
İstəyin, arzun.

Gövhər yan qapıdan daxil olur.
Gülyaz mahnını kəşib, pəncərədən aralanır.

G ö v h ə r. Eh, cavanlıq... qüssəsi də sevinci kimi şirindir... Nə qəmli sözlər oxuyurdun, qızım...

G ü l y a z. Qəmlidir. Ancaq şirin deyil, xala...

G ö v h ə r. Elə, qızım?.. Cavanlıq da bizim yaylaqların yazı kimi di... Bir də görürsən hava qaraldı, göy kişnədi... Şirə-boran yağış tökdü. Sonra da görürsən dağların başında bulud parçalandı, günəş güldü... Çiçək çiçəyi çağırdı. Cavanlıq da belədi, qızım... Onun dumanlı günləri də günəşli günləri kimi gözəldi.

G ü l y a z. Doğrudur, xala. Ancaq baharda günəş tez çıxır... Bulud tez sovuşur... Həyatda isə kim bilir?

Bu anda bayırdan ayaq səsləri eşidilir. Alxas bəy gurultu ilə öskürərək, həyəcanlı halda içəri girir. Papağını çıxarıb stolun üstünə tullayaraq, otaqda var-gəl edir.

A l x a s b ə y. Bəli, bəli... çox gözəl, çox əcəb.

G ö v h ə r (Alxas bəyin papağını götürüb asılıqna keçirir). Nə olub, Alxas, niyə belə həyəcanlısan?..

A l x a s b ə y. Axır mənim də muradım hasil oldu.

G ö v h ə r. Axı, bir məni başa sal görüm nə olub?

A l x a s b ə y. Mən sevinirəm, Gövhər xanım... Mənim indi buna haqqım var.

G ö v h ə r. Nə olub axı?

A l x a s b ə y. Nə olacaq? Oğlun Qambay, axır ki, o kisin-misin içindən çıxdı, o, kişi olacaq. (*Gülyaza tərəf dönərək*) Xətrinə dəyməsin, qızım. Mən əsl kişi ona deyirdim ki, burnuna bant iyi dəysin...

G ö v h ə r. Eh... Ay Alxas... keçmə sən bu xasiyyətdən. Bir söz qoparıncə, dağ-daş dilə gəlir... Axı, bir de görək nə olub?

A l x a s b ə y. Qambay davaya gedir!..

Gövhər yerində quruyub qalır, deməyə söz tapmır.

A l x a s b ə y. Niyə donub qaldın? Tez ol, yol tədarükü gör! (*O biri otağa keçir.*)

G ö v h ə r (*gözləri yerdə olan gəlininə baxaraq, dərinə köks ötürür*). Fikir eləmə, qızım... Allah kərimdi...

G ü l y a z. Mən bunu səhərdən bilirdim, xala...

G ö v h ə r. Eybi yoxdu. İgidin başı qalda görək!..

Gövhər o biri otağa keçir. Gülyaz dərin sarsıntılar keçirir. Birdən bağçada bülbül ötür. Gülyaz diksinerək pəncərədən bağçaya baxır.

Tofiq kədərli bir görkəmlə daxil olur.

G ü l y a z (*oxuyan bülbülə müraciətlə*). Sən nə üçün belə ah-fəğan edirsən, dostum? Sənin ki, baharın hələ xəzəndən uzaqdır.

T o f i q (*ona yaxınlaşaraq*). Onu qınamayın, Gülyaz xanım... indi bahar da olsa, o, xəzənin acılarını duymuşdur. Qambay hələ gəlməmişdim?

G ü l y a z (*diksinerək geriyyə çevrilir*). Ah... Tofiq... əyləşin, bu saat gələr, məni bağışlayın... Gedim xalaya kömək edim. (*Çıxır.*)

T o f i q. Bəli. Qambay gedir... Ağır, bilinməz bir səfərə gedir. Gülyaz tək qalır... Bəs, məndəki bu həyəcan nədir? Ey insan qəlbi! Sənin qüdsiyyətin göylər qədər əngin belə olsa, onun üfqləri yenə də buludsuz olmur! Bu qaranlıq buludlara yaxınlaşınca insanın fikri dolaşır... Şüur öz məntiqi qüdrətini itirir və o zaman insanın zavallı, bəd-bəxt faciəsi başlanır... Üç ildir ki, sən gözəgörməz bir pərvanə kimi onun odunda yanırısan... Bu üç ildə o səni görmədi... Görə də bilməzdi. Çünki o başqasını sevirdi. Çünki onun sevgilisi sənin dostun idi. Sən o böyük məhəbbətin qarşısında səcdəyə gələrək, dostluq sədəqə-

tinə and içib öz eşqindən vaz keçmişdin. İndi onun sevgilisi uzaq və qorxulu bir səfərə gedirsə, bəs, nədən belə anlaşılmaz həyəcanlar keçirirsən?.. Yoxsa, dostum, uzaq xülyələrindən xoş bir bahar ruzigarı kimi əsib keçmiş o ani səadəti geriyyə qaytarmaq istəyirsən?.. Yoxsa, dostluq adına qarşı xəyanət hissləri baş qaldırır? Yox! Yox! Allah elməsin! Əgər, bu həqiqət olsaydı, mən sənəmi parçalayaraq, ürəyimi quduz köpəklərə atardım.

Qambay gəlir.

Q a m b a y. Salam, Tofiq... Mən elə bu saat sənə zəng eləmişdim... Dedim gələsən, görüşək...

T o f i q (*bir qədər əsəbi halda*). Görürsən ki, gəlmişəm...

Q a m b a y. Nə olub yenə? Qəzəblə danışırısan?..

T o f i q. Heç bir şey... Hər qəzəbin bir əqilli səbəbi olsaydı, dünya cənnət olardı...

Q a m b a y. Yenə fəlsəfi qırıldatmağı burax... Yaxşı ki, görüşdük. Mən sənə bir neçə söz demək istəyirdim...

T o f i q. Nə söz? Yoxsa, ürəyin kövrəlib?

Q a m b a y. Köyrəlməyib desəm, yalan olar... Ayrılıqda, onsuz da, nəşə yoxdur... Səfər uzaq və qorxulu olduqda, bu daha da ağır olur... Biz bir-birimizin həm sevincli, həm də kədərli günlərinə şahid olmuşuq... Əgər, o günlərin xatirəsi sənə üçün əzizdirsə, yalnız bir ricama əməl et...

T o f i q. Aha... təhlükə qarını tıqqıldatdıqda, sədəqət şampanski kimi fəvvarə vurur... Buyur görək, sənə o təntənəli rican nədən ibarətdir?..

Q a m b a y (*titrək bir səslə*). Gülyazdan muğayət ol, Tofiq... Qadın qəlbi nə qədər güclü olsa, yenə də bizim təsəlli və nəsihətlərimizə möhtacdır. Unutma ki, mən ürəyimin bir parçasını burada qoyub gedirəm. Kim bilir nə olacaq? Mühəribədir. Bəlkə də heç gəlmədim... O məni nə qədər sevsə də... Yenə də cavandı... Bir gün gələcək ki, gözlərinin yaşı quruyacaq. Qışdan sonra gələn baharda əvvəlcə tək-tək nərgiz güllü görünən kimi, onun da üzündə seyrək bir təbəssüm züھر edəcək... O zaman çalış ki, büdrəməsin... Əgər, bir şəərəfsizə rast gələsən, bil ki, qəbrimin üstündə ot da göyerməz!

T o f i q. Hər şeyi zaman göstərəcək.

Bu zaman Gülyaz əlində Qambayın yol çamadanı daxil olur. Qambayı görüb bir an sarsılır.

T o f i q (*gedə-gədə*). Nə isə... Gedək görək qocaların kefi necədir... (*Yan otağa keçir.*)

G ü l y a z (*taqətsiz halda pəncərəyə söykənir. Qambay ona yaxınlaşmış əlini çiyinə qoyur. Gülyaz dolmuş gözələrini ona zilləyir*). Məni də apar, Qambay! Qoy o hər bə tufanları içində mən sənə bir kölgən olum...

Q a m b a y. Mən sənə qəlbimdə aparırım, Gülyaz... Mən xoş bir bahar kimi tez keçib gedən səadətimizi özümə əziz bir xatirə kimi aparırım... Bu xatirələr bahar çiçəkləri qədər unudulmazdır! Mən yenə də taleyə təşəkkür edirəm, Gülyaz! Çünki mən ölümə ürəyiqara şübhələrlə dolu bədbəxtlər kimi getmirəm. Mən qəlbimdə əbədi, sönməz ilqar aparırım!

G ü l y a z. Ölümün adını tutma, Qambay! Sən yenə də qayıdacaqsan. Axı, biz bu dünyada nə gördük ki? Of... üç il necə tez keçib getdi. Doğrudanmı, biz ayrılırdıq? Doğrudanmı, sabah mən sənə iş otağında ayaq səslərini daha eşitməyəcəyəm?.. Hələ sənə arzuların, diləklərin...

Q a m b a y. Onların fikrini çəkmə, Gülyaz... Əgər, dünyaya ikinci bir Rafael lazım olarsa, tale onu cəhənnəmin dibindən də olsa, çəkib çıxardacaqdır... (*Qapının zəngi çalınır. Qambay gedib qapını açır, doktor Fərrux Haşımzadə, Zəniş əmi və Sürəyya gəlirlər...*)

F ə r r u x H a ş ı m z a d ə. Xoş gördük, qızım... Ayla-günlə görünürsən... Heç demirsən bir qoca atam var, görüm harada qaldı...

Z e n i ş ə m i. Eh, doktor... Keflərinə dəymə... Onların yaşında olanda, mən də heç bilməzdim dünyanın altındayam, ya üstündə... Rəhmətlik atam üzümü görəndə salavat çevirərdi... Şükür Allaha dəyərdi, oğlumuz gəldi çıxdı.

G ü l y a z. Mənim fikrim həmişə sizin yanınızdadı, ata...

Z e n i ş ə m i. Bəs, Zəniş əminin?..

G ü l y a z. O... Sizi heç unutmaq olarmı?

Z e n i ş ə m i. Bax, bunu yalan dedin. Əgər, elə olsaydı, Alxas bəyin zirzəmidə gizlətdiyi şərablardan, heç olmazsa, beşcə şişə göndərdin, Zəniş əmin də bala-bala vurub dəm olardı...

G ü l y a z. Darıxmayın, Alxas əmi onları sızsiz içməz...

Z e n i ş ə m i. Bəli də... Gözlə görək, Alxas bəyin keyfi nə vaxt şərab içmək istəyəcək. Yox, qızım... İş ki, buna qaldı, heç... Alxas bəyi ki, mən tanıyıram, o şərabları qırxillik eləməsə, içməyəcək... Bəs özü hardadı?

Bu anda Alxas bəy köhnə general surtuqunda, döşündə qədim döyüş ordenləri, Gövhər və Tofiqlə daxil olur. Zəniş əmi Alxas bəyi belə görəndə, birdən hipnoz olunmuş kimi dalı-dalı çökür və cold hərbi salama durur.

Z e n i ş ə m i. Zdravstvuyte vəşə prevosxoditelstvo... Mən yuxu görmürəm ki?..

A l x a s b ə y. Sən belə yuxuları çox görəcəksən... Niyə təəccüb edirsən? Yoxsa, general-leytenant Alxas bəy Xıdırbəyovun Karpat dağlarında guruldadığı günlər yadından çıxıb?.. Sən onda zənənlərlə kol-kos dalında yara sarıyırdın. Amma general Xıdırbəyov almanlara ot yoldururdu... Bunları (*döşündəki ordenləri göstərərək*) mənə Nikolay atası xeyrinə vermirdi... Bunları bu gün taxmaqda məqsədim odur ki, qoy Qambay kimin oğlu olduğunu bir daha xatırlasın!.. Hamınız xoş gəlmişsiniz... Əyləşin!..

Hamı öyləşir.

F ə r r u x H a ş ı m z a d ə. Maşallah, mən çoxdandı sənə belə gümrah görməmişdim.

A l x a s b ə y. Mən öz taleyimdən razıyam, doktor. (*Qambay göstərir.*) Onu hər dəfə ağ fərtuqda, o rəngin içində görəndə öz-özümə deyirdim: «gorun çatlasın, Xıdır bəy, nəslin puç olub getdi...»

Z e n i ş ə m i. Siz incəsənəti inkar edirsiniz, bəy...

A l x a s b ə y (*onun sözünü kəsir*). İnkə edirsiniz... bağışlayasan, mən Rafaelin bir orijinalını görmək üçün beş Nikolay yüzlüyü xərcləyib, Gövhər xanımın Romaya gedəndə sən heç rəngsəz Kasparı da tanıyırdın... Bilirsənmi, toyuq kimi hində eşələnəklə böyük sənətkar olmaq olmaz. Rəssam görə gəzsin... Dünyanı görsün... Əgər, belə olmasaydı, Sevastopol alovları içindən Tolstoy kimi bir dahi parlayıb çıxmazdı... Bunlar hamısı bir tərəfə. Mən əsgərəm, əsgərin oğlu da, hər şeydən əvvəl, əsgər olmalıdır.

Z e n i ş ə m i. Yaxşı, bəy, mən təslim... indi deyən görəndə sizin bu şad gününüzdə o zirzəmidəki yeddiillikdən boğazımızı yaşlayacayıq, ya yox?

A l x a s b ə y. Hə... Əsl mətləbinə keçdin... Gövhər xanım, zəhmət olmasa, əlüstü bir şey düzəlt.

Gövhər qalxıb o biri otağa keçir.

S ü r ə y y a (*Tofiqə*). Niyə belə tutqunsunuz, doktor? T o f i q. Diqqətinizə qarşı təşəkkür edirəm.

S ü r ə y y a. Bu rəsmi cavab nə üçündür? Bir də ki, sevən ürəklərin gözü həmişə açıq olur... Mən sizə qarşı nə zaman diqqətsiz olmuşam?

T o f i q. Bunu bildiyim üçün də təşəkkür edirəm...

S ü r ə y y a (*incimmiş halda*). Təşəkkür... Bu sözü necə soyuq bir ifadə ilə dediyinizi bilsəydiniz...

T o f i q. Yox, Sürəyya... özünüz də bilirsiniz, mənim ürəyim həmişə sizinlədir...

Xidmətçi qız məcməyidə bir neçə şüşə şərab, qədəh və sairə götürir.

Gülyaz onları alıb stolun üstünə düzür. Zeniş əmi şüşələrin ikisini götürüb qabağına qoyur.

Z e n i ş ə m i. Şerti şumda kəsək ki, xırmanda yabalaşmayaq. Bu ikisi mən yazığın... (*Şüşələrə*) Xoş gördük, mənim əzizlərim... Doğrudan da, uzun ayrılıqdan sonra vüsal nə qədər şirin olarmış... Çoxdan bəri mən sizin üzünüzü görmürdüm... Hə, indi dolsun qədəhlər, dağılsın qəmlər. (*Qədəhləri doldurur, xidmətçi yemək gətirir. Gövhər də gəlib əyləşir.*) Götürün! (*Qambaya*) Sağ ol, qardaşoğlu... Əgər, sizin bu uğurlu səfəriniz olmasaydı, kim bilir, bu gözəl şərablar hələ neçə il də Alxas bəyin zirzəmisində dustaq qalacaqdı...

A l x a s b ə y. Dayan! Qambayı mən dəş dibindən tapmamışam... Onu doğan, gecələr səhərə kimi beşiyinin böyründə oturub keşiyini çəkən ana var... Sağ ol, Gövhər xanım... Mən bu əziz dəqiqələrimdə əvvəlinci qədəhimi sənəin şərafinə qaldırıram.

Z e n i ş ə m i. Afərin, Alxas bəy. Məni bağışlayın, Gövhər xanım, təqsir, bax, bundadı. (*Əlindəki qədəhə işarə edir.*) Bunu gördüm, sizdən nə gizlədim, elə rəngindən sərxoş oluram... Sağ olun.

İçirlər.

T o f i q. Atanız şərab içməyi bacarmır.

S ü r ə y y a. O məni sizin yanınızda utandırır.

T o f i q. Hamı sizin kimi asanlıqla utana bilsəydi, ədiblər yazmağa söz tapmazdı... Mən zarafətçi qocaları çox sevirəm... Bu onların qalibiyyətidir, lakin biz cavanlar çox vaxt öz mənasız düşüncələrimiz içində donub qalırıq...

Z e n i ş ə m i. Nə oldu, həzərat? Doldurun qədəhləri...

Qədəhləri doldururlar.

Q a m b a y. Mən ata-babalarımızın ənənələrinə nankor baxan gənclərdən deyiləm. Mən öz qədəhimi məclisimizdəki qocaların sağlığına qaldırıram.

A l x a s b ə y. Yaxşı da eləyirsən... Sizin ağzınızdan hələ süd iyi gəlir... Sizə dünya bəzəkli bir gəlin kimi görünür... Biz qocaların qədərini başınız daşdan-daşa dəyəndən sonra bilərsiniz... Sağ olun. (*İçirlər.*)

S ü r ə y y a. İçməyin, doktor, axı, sizin ürəyiniz zəifdir.

T o f i q. Doğrudur, ancaq mən bu gün içmək istəyirəm.

G ü l y a z. Sənəin atan nə qədər nadir insandı, Qambay, onu dinlədikcə insanın ürəyinə qüvvət gəlir. Nə yaxşı ki, o varmış... Yoxsa, sən gedəndən sonra mənim halım necə olardı...

Q a m b a y. Doğrudu, Gülyaz, biz ağır günlərin qabağında dayanmağı onlardan öyrənməliyik.

Tofiq vazalardakı meyvələrin arasından iki portağal götürüb, birini Sürəyyanın, digərini də özünün qabağına qoyur.

S ü r ə y y a. Mən portağalı çox sevirəm... nə əcəb, bu dəfə mənim istədiyimi belə asanlıqla duya bildiniz?

T o f i q. Niyə siz mənə qarşı həmişə belə etinasızsınız?

S ü r ə y y a. Yox... mən sizə inanıram...

A l x a s b ə y (*cibindən böyük, qədim bir saat çıxarıb baxır*). Deyəsən, mən sizi tələsdirməli olacağam...

Z e n i ş ə m i. Bəs, bu şüşə? Bu ki, dolu qaldı...

A l x a s b ə y. Yolçu yolda gərək. Bizim igid düz yarım saatdan sonra vağzalda olmalıdır. Qədəhlərinizi doldurun. İndi söz sənədi. Möhtərəm mirzə Zeniş. Bayaq tostunu yarımçıq kəsdim... Demə ki, Alxas bəy qocalıb, yadımdan çıxdı. Buyur, gərək nə deyirdin?..

Z e n i ş ə m i. Onu deyirdim ki, sağ olsun Qambay... Gün o gün olsun ki, sağ-salamat qayıtsın... Bu gözəl şərabdan içmək bizə bir də nəşib olsun...

F ə r r u x H a ş i m z a d ə. Qambay! Alxas bəy öz borcunu yerinə yetirdi. Biz onunla iki davada olmuşuq. Yaxşı yadımdadır. Port-Arturda bir ay yaponların mühasirəsində qaldıq. Ot-əncər yedik. Amma onlara baş əymədik. Mən özüm şahidiyəm: Alxas bəy Karpatta Vilhelmin dörd diviziyasını darmadağın eləyib dünyaya vəlvələ saldı. Fərrəng hökuməti ona fəxri legion ordeni göndərdi.

A l x a s b ə y. Qambay, oğlum! Unutma ki, bizim babamız Xıdır kasıb bir tərəkəmə oğlu idi... Axta Ağa Məhəmməd qoşun çəkib Qarabağın üstünə gələndə Xıdır bir gündə otuz doqquz düşmən qırdı...

Ona görə də rəhmətlik İbrahim xan ona bəylik verdi. İgidliyin bir adı var: istər qılıncı olsun, istər tüfənglə. Almanlar dünyada dəmir-dümmür qoymayıblar, hamısını yığıb töküblər bizim üstümüzə... Alman tankları gəlib çıxıb Volqaya... Ancaq onun məğlub olacağı mənə gün kimi aydındı... Çünki davada dəmirdən, tankdan güclü bir şey var ki, bu, almanlarda yoxdur: mərdlik! İlan kimi soyuqqanlı olsalar da, onlarda bu çatmır...

Fərrux Haşımzadə. Bəli, onlar mütləq məğlub olmalıdırlar!

Alxasbəy. Olmalıdırlar yox, olacaqlar! (Qambaya) Oğlum! Ölümün gözünün içinə soyuqqanlıqla baxmağı bacar! Mərhum Brusilov çətin vəziyyətlərdə mənim fikrimi soruşanda həmişə deyirdim: «Hücuma keçmək lazımdır!» Əsl komandanın beyni heç bir zaman hücumda olduğu kimi iti və sərrast işləmir. Qorunmağı da, müdafiəni də bacarmaq lazımdır. Ancaq belə vaxtlarda feldmarşal Kutuzov kimi hərəkət etmək hər əsgərin hünəri deyil. Öz-özünü inandırmağı bacar! Napoleon «məni yaralayacaq dəmir hələ yaranmayıb» deyəndə, əlbəttə ki, həm özünü, həm də başqalarını aldadırdı. O vəfat edəndən sonra baldırında güllə yerləri tapdılar. Ancaq dava zamanı belə aldatmaların özündə də dərin bir məna və hikmət olur. Sağ ol. (Qədəhini Qambayın qədəhinə vurur. Hamı içir.)

Zenişəmi. Bəy, məşallah, çoxdan bəri hərbi vəzifədən uzaqlaşsan da, elə o vaxtki kimi gümrah danışarsan...

Alxasbəy. Vaxtdır.

Hamı qalxıb çıxır. Otaqda yalnız Qambay ilə Gülyaz qalır. Gülyaz onun əllərindən tutaraq, başını sinəsinə qoyur. Qəmli bir musiqi çalır.

Qamba y. Qəm çəkmə, Gülyaz, biz yenə də görüşəcəyik!

Gülyaz. Mən səni ürək çırpıntıları ilə gözləyəcəyəm, Qambay! Mənim rüyalarım səninlə başlayacaq, səhərlərim səninlə açılacaq... Harda olursan ol, mən bir xəyal kimi səninlə olacağam. Əzizim! Allah bilir ki, mən ömrümdə heç bir könülə toxunmamışam, heç bir günah işləməmişəm. Mənim günahsız qəlbimi özünə apar, Qambay! O, Allahın mərhəmətilə səni himayə edir. Ürəklə get, əzizim.

Qamba y (pəncərədən baxır). Axşam düşür, Gülyaz. Mən gəlməliyəm. Danıxma, bu axşamın səhəri açılacaqdır! Əlvida! Vuruş meydanlarında belə sən mənim xəyalımdan silinməyəcəksən. Sağ ol! (Onu öpərək otaqdan çıxır. Gülyaz onun ardınca bir addım ataraq təqsiz halda stula yığılır, əlləri ilə üzünü örtür...)

İşıq sönmür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Divarları güllə ilə dəşik-dəşik edilmiş bir otaq. Pəncərələrdən birinin qabağında Maksim pulemyotu qoyulmuş, o biri pəncərə isə, taxta-salban ilə, səngər kimi tutulmuşdur. Dan yeri sökülür. Otağın yarıqaranlığı içində dörd nəfər əsgər müxtəlif vəziyyətdə uzanmışdır. Komandirin çarçapısında bir nəfər yarılaymışdır. Qambay başını əlləri arasına alaraq, qəmgin bir halda düşünür.

Xaspolda. Ax, vaxt nə ağır gəlib keçir...
Həsən. Hər dəqiqə bir ilə bərabərdir...
Cəfər. Dan yeri sökülür... Görək bu açılan səhər nə gətirir.
Xaspolda. Nə olacağına olsun, bircə səhər tez açılınsın...
Yaralı əsgər. Su! Su...

Hamı sükut içində yarılaya baxır.

Xaspolda. Yazıq, axşamdan bəri su deyib zarıyırsın...
Həsən. Belə də şey olar? Heç insafdı ki, beş igidin yoldaşı su deyə-deyə can versin...

Cəfər (qalxıb Qambaya yaxınlaşır və hərbi təzim ilə). Yoldaş mayor, icazə verin, gedim su tapım.

Qamba y (başını qaldırıb təəcüblə). Suyu haradan gətirəcəksən? Quyu ki, almanların öldündədir.

Cəfər. İzin verin, yoldaş mayor. Mən öz bəxtimi sınamaq istəyirəm...

Qamba y. Unutma ki, bu yolda yalnız təsadüf səni ölümdən qurtara bilər.

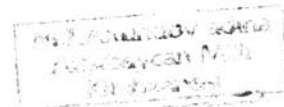
Cəfər (ciddi). Yox, yoldaş mayor... Mən ovsunluynam, ölüm mə-nə yaxın düşə bilməz...

Qamba y (ayağa qalxaraq). Get. Uğurlu yol.

Cəfər hərbi təzim edərək çıxır.

Xaspolda. Bizimkilər, heç olmazsa, beşcə yüz patronla dörd kilo qara çörək yetirə bilsəydilər, bir on gün də davam gətirərdik.

Şərtəli. Ay yetirdilər ha... Eylə şeylər dəryada balıq sevda-sıdır. Onlar nə bilirlər ki, biz hansı cəhənnəmdə itib-batmışıq. Üzük qaşı kimi qalmışıq ortada. Sağ alman, sol alman, qabaq alman, arxa alman... On gündü də ki, dilimizin altından nə bir tikə çörək keçir, nə bir qaşığı su...

H ə s ə n. Adə, Şərbətəli, yenə zəvzək arvadlar kimi nə deyirsiniz? Buraxsana, onsuz da, ovqatımız təlxdir... Qayışımı bərk çək.

Ş ə r b ə t ə l i. Tay hara çəkim, görmürsən qarnım gedib belimə yapışıb...

X a s p o l a d. Atalar yaxşı deyib ki, qarnı qardaşdan irəli... (*Şərbətəliyə*) İndicə yoldaşımızın biri ölümünü gözünün altına alıb getdi, bilmirik qayıdacaq, ya yox... Sən də başlamısan çörək belə gəldi, su belə getdi.

Ağır bir pauza.

Y a r a l ı ə s g ə r (*daha da inilti bir səslə*). Su... su...

Bu anda Cəfər həyəcanla daxil olur və xəstənin iniltisini eşidir.

C ə f ə r. Al dostum, bu da su. (*Suyu ona vermək istəyir. Yaralı suyu içə bilməyib ölüür. Cəfərin əlindən su qabı yerə düşür. O başını qaldırır, dərin bir sükut içərisində daş kimi hərəkətsiz bir görkəm alır.*) Öldü... Gətirdiyim suyu içə bilmədin, dostum... Ancaq mən sənə qanına bir qan da ələyib gəldim... (*Dəftərini çıxarıb yazır.*) Yetmiş yeddi...

Q a m b a y (*Cəfərə*). Suyu hardan gətirdin?

C ə f ə r. Bu dəqiqə, yoldaş mayor. (*Cibindən bir dəftər çıxarıb yazır.*) Yetmiş yeddi, demək yenə nəsdən çıxdım...

Q a m b a y. De görüm suyu hardan gətirdin?..

C ə f ə r. Almanların əlində olan quyudan.

X a s p o l a d. Necə? Bəs səni görmədilər?

C ə f ə r. Gözətçi quyunun başında domuşub mürgülüyirdi... Arxadan yanaşdım, boynunun kökünə bir bıçaq! Vəssalam, şüttamam... Yoldaş mayor, indi inəndiniz ki, mən ovsunluuyam?

Hava işıqlanır, təyyarə səsi eşidilir.

X a s p o l a d. Bizim aeroplandı... Səsindən tanıdım.

Hamı qalxıb pəncərəyə yanaşır.

C ə f ə r. Bizimkidir... Sıqnal vermək lazımdı. (*Yaylığını çıxarıb tüfənginin nizəsinə sancır havada yelləyir.*)

Q a m b a y. Özünü vurdurarsan, ehtiyatlı ol!

X a s p o l a d. Gördülər! Mərc gələrəm ki, gördülər.

Ş ə r b ə t ə l i. Ay gördülər ha...

C ə f ə r (*ona hirsli-hirsli baxaraq*). Eh, bir dayan görək də, nəş oğlu nəş...

X a s p o l a d. Nə işə tulladılar.

H ə s ə n. Paraşüt açıldı.

C ə f ə r. Pasilkadı... pasilkadı.

Q a m b a y. Bir yerə toplaşmayın, uşaqlar...

Əsgərlər pəncərədən geri çəkilirlər.

H ə s ə n. Bax, bax... yerə yaxınlaşır...

X a s p o l a d. Nə böyük pasilkadı.

Ş ə r b ə t ə l i. Gözləyin, elə hop gəlib düşəcək qabağımıza...

C ə f ə r (*ona daha acıqlı bir nəzər salaraq*). Ey zalım oğlu... Bir dəfə də ağzını xeyirliyə aç dayna...

H ə s ə n. Düşdü... düşdü... (*Birdən mayus bir hal alaraq*). Tfu... olmadı...

X a s p o l a d. İt uşağının lap qabağına düşdü.

Ş ə r b ə t ə l i (*Cəfərə*). Amma yedik ha...

C ə f ə r. Hamısı sənə nəsliyəndi...

H ə s ə n. Gör almanlar qurd kimi özlərini necə toxudular!..

Q a m b a y (*birinci əsgərə*). Atəş!

X a s p o l a d. Onca patronumuz qalıb, yoldaş mayor.

Q a m b a y (*bir an duruxaraq*). Lənətə gələsən! Cəfər! Keç bural! Lap qabaqca gələni görürsənmi? Diqqətlə! Sərrast! Düz alından!

C ə f ə r. Baş üstə, yoldaş mayor! (*Nişan alıb atır.*)

S ə s l ə r. Afərin! Yıxıldı! Yıxıldı!

X a s p o l a d. O birilər qaçdı!

C ə f ə r (*sakit bir tərzdə cibindən dəftərçəsini çıxarıb yazır*).

Q a m b a y. Uşaqlar! Fürsətdi. Kim gedə bilər?

S ə s l ə r. Mən! Mən! Mən!

Ş ə r b ə t ə l i. Mən də gedə bilərəm, yoldaş mayor.

C ə f ə r (*Şərbətəliyə*). Yox, yox... sən dəryaya getsən, suyu quru yar... Yoldaş mayor, icazə verin! Mən bir də öz bəxtimi sınamaq istəyirəm.

Q a m b a y (*Xaspolada*). Sən get! Elə sürün ki, başını görməsinlər.

X a s p o l a d. Baş üstə, yoldaş mayor! (*Hamıya*) Sağ olun dostlar! Bəlkə bir də görüşmədik! (*Gedir.*)

Q a m b a y (*Cəfərə*). Dəftərini cibinə qoyma!.. Haqq-hesabımız hələ davam edəcək!

C ə f ə r. Baş üstə, yoldaş mayor! Bu gün görək yüzə çatdıram...

H ə s ə n. Odur... iki fris yenə sürülməyə başladı. (*Cəfərə göstərərək*) Odur bax... görürsənmi?

Q a m b a y. Cəfər! Ancaq iki güllə!

C ə f ə r (*dalbadal iki güllə atır*). Bu yetmiş doqquz, bu da həştad!
Daha qorxumuz yoxdur, yoldaş mayor, nəsdən çıxdım.

H ə s ə n. Ah... ah... Xaspoladla pasılkanın arasında onca addım qaldı.

Almanlar fasiləsiz atəş açırlar.

C ə f ə r. Vay, namərd köpək uşağı gədəni vurdular.

H ə s ə n. Heyf Xaspolada...

C ə f ə r. Odur, yenə də sürünüb gəlirlər!

Ş ə r b ə t ə l i. Götürdülər... Hanı bizdə o bəxt!

Q a m b a y. Cəfər, üçünü də!

C ə f ə r (*atır*). Bir! İki! Üç!

H ə s ə n. Pasılka əlindən düşür.

C ə f ə r (*çaxmağı çəkir... əlini patrondaşa atır*). Ax, lənətə gөлəson!..

Q a m b a y (*Cəfərə sarı dönərək*). Nə oldu?

C ə f ə r. Gülləm qurtardı, yoldaş mayor!

Ş ə r b ə t ə l i. İt uşağı pasılkanı apardı.

C ə f ə r (*qəzəblə dəftərinə yazır*). Səksən üç!

Ağır, gərgin bir pauza.

Q a m b a y. Eybi yoxdu, uşaqlar! Siz dostlarımızın hədiyyəsini düşməyə öz qanlarına boyuyub verdiniz!

X a s p o l a d (*səndirləyə-səndirləyə daxil olur. Güclə özünü doğrulducaq Qambaya hərbi təzim edir*). Yoldaş mayor! Serjant Xaspolad Əlikəşi oğlu ömründə birinci dəfə komandirinin əmrini yerinə yetirə bilmədi... (*Yıxılarkən Qambay onu tutub saxlayır.*) Yoldaş mayor! Mən şəhərin bu qanlı yollarını son mənzilə kimi sizinlə bərabər getmək istərdim... Ancaq nə edim, ölümün üzü qara olsun! (*Bir qədər halı xarab olur, sonra axırıncı qüvvəsini toplayaraq.*) Yoldaş mayor, Kürdüstan mahalında Eyvazallar adlı bir kənd var... Yaz gələndə onun yamaqları çiçəklərlə... qan qırmızı lələklərlə bəzənir... Dərələrində soyuq sular çağlayır. Gecələr dağlarından çobanların xoş bayatıları gəlir... Orda mən bir qız sevmişdim... Adı Nərgiz idi. Özü də nərgiz idi. Biz and içib, əhd-peyman etmişdik. Yəqin ki, indi o hər səhər tezdən durub, bizim dolama yollara baxır... Məni gözləyir... Əgər, sağlıq olsa, o yerlə-rə yolunuz düşsə, Nərgizə deyiniz ki, daha Xaspolad gəlmədi... (*Ahəstə bir səslə oxuyur.*)

El bilir ki, sən mənim sən,
Yurdum, yuvam məskənim sən.
Anam doğma vətənim sən!
Ayrılarımı könül candan,
Azərbaycan, Azərbaycan.

Dağlarının başı qardır,
Ağ örpəyin buludlardır.
Böyük bir keçmişin vardır;
Bilinməyir yaşın sənin,
Nələr çəkmiş başın sənin.

Mahnı birdən kəsilir, oğlan hissiz halda düşüb qalır.
Plaş palatkanı onun üstünə çökür.

Q a m b a y. O şərfəflə vuruşdu, şərfəflə də öldü! Qoy Volqa çöl-lərindən cənuba əsən küləklər bu igidin son mahnısını uzaq Azərbay-can ellərinə aparsın! (*Xaspoladın canazəsi qarşısında diz çökür. O bi-riləri də onun yanında diz çökürlər.*)

C ə f ə r. Dostum! Əgər, buradan bir möcüzə məni sağ qurtarsa, sənə bir qanına yüz qan alacağım and içirəm!

S ə s l ə r. Biz də and içirik!

Həmi ayağa qalxır.

Ş ə r b ə t ə l i. Son ümidimiz də belə getdi...

Q a m b a y. Yox, son ümidə hələ çox var! (*Hamını kəskin nəzər-lərlə süzərək*) Qoy ölümün soyuq zəhmindən bizim ürəyimiz dovşan ürəyi kimi çırpınmasın, dostlar! Biz ölümə nifrət edirik! Buna görə də, odlar, alovlar dənizində yelkəni qırılmış yalqız bir gəmi kimi duran bu otaqda biz on gün ac qaldıq, yuxusuz qaldıq, lakin iradəmiz sarsılma-dı! Biz ölümün mənfur gözüne də həmin iradə ilə baxmalıyıq!

C ə f ə r. Yoldaş mayor! Mən hər cür məşəqqətə dözərəm, acın-dan, susandan ölsəm də «of» demərəm, ancaq almanların əlinə düş-mək... Yox... Yox! (*Birdən gözləri qaralır, yıxılmaq istərkən yoldaşı onu tutur.*)

Q a m b a y. Nə oldu, Cəfər?

C ə f ə r (*gözlərini açaraq*). Heç, yoldaş mayor...

Ş ə r b ə t ə l i. Achiqdandı da... On gün zarafat deyil... Pah aton-nan, insanın canı nə bərk olarmış...

Q a m b a y. Dağlar yoruldu, daşlar yoruldu... İnsanlar yorulmadı.

C ə f ə r (*qüvvəsini toplayaraq*). Zəhrimar mədəm sözümə baxmır,

yoldaş mayor... Ancaq mənə də İbad oğlu Cəfər deyirlər... Onun əmrinə tabe olan deyiləm!

Bu zaman atəş güclənir... Yaxında top mərmisi partlayır.
Otaq qaranlıqlaşır.

H ə s ə n. Hər tərəfdən quzğun kimi tökülüb gəlirlər, yoldaş mayor!
C ə f ə r. Deyəsən, it uşağının bütün komandanlığı bizim bu balaca daxmamızla məşğuldur... (*Qambaya*) İzin verin, süngü hücumuna keçək!

Q a m b a y (*bir an sükut edir. Sonra qətiyyətlə*). Yox, on gün acıq çəkmiş dörd əsgərin süngü hücumuna girməyi mənasızdı, bu diridiri düşmənin əlinə keçmək deməkdir.

Bayırdan yaxınlaşan alman əsgərlərinin çığır-bağırı eşidilir,
atəş davam edir.

Q a m b a y (*Həsənə*). Pulemyotun patronu qalıbı?

H ə s ə n. Bir daraq qalib, yoldaş mayor.

Q a m b a y. Elə isə, sərrast nişan al! Çalış, güllən boşa çıxmasın.
(*Həsənə pulemyotun arxasına keçib atır.*)

C ə f ə r (*bayırı diqqətlə nəzərdən keçirdiyi halda, pulemyotçu atıb qurtaran kimi əli ilə bərkədən onun kürəyinə vurur*). Sağ ol! Biri də boşa çıxmadı!

Q a m b a y. Son dəqiqələrimiz yaxınlaşır, dostlar, biz vətən qarşısında on beş gündən bəri öz borcumuzu yerinə yetirdik. Qoy bu yanb qaralmış divarlar şahid olsun ki, pis də yerinə yetirmədik! Qoy bizim taleyimizdən bu divarlarda iki-üç söz yadigar qalsın. (*Yerdən bir kömür parçası götürüb divara yazır.*) Xaspolad... Cəfər, onun hesab kitabçasına bax, gör neçə alman qırımissdır?

C ə f ə r (*Xaspoladın cibindən kitabçasını çıxarıb baxır*). Yüz yeddi nəfər, yoldaş mayor! (*Öz-özünə*) Demək məndən də çox öldürüb.

Q a m b a y (*yazır*). Yüz yeddi nəfər. (*Cəfərə*) Sən de!

C ə f ə r (*bir qədər pərt*). Səksən üç...

Q a m b a y (*yazır*). Cəfər İbad oğlu – səksən üç. (*Həsənə*) Sən!

H ə s ə n (*kitabçasını çıxarıb baxır*). Əlli dörd.

Q a m b a y (*yazır*). Həsən Qulu oğlu – əlli dörd. (*Şərbətəliyə*) Sən!

Ş ə r b ə t ə l i (*dəftərinə baxır, yoldaşlarına baxır, utancaq halda*).

Beş nəfər...

Q a m b a y (*yazır*). Şərbətəli Qoşunəli oğlu – beş nəfər. Qambay Alxas oğlu Xıdırbəyov...

C ə f ə r (*cəld onun dəftərini açıb baxır*). Yüz əlli nəfər, yoldaş mayor!

Q a m b a y (*yaza-yaza*). Yüz əlli nəfər. Biz – beş nəfər Azərbaycan oğlu 1942-ci ilin dekabr ayında rus və ukraynalı qardaşlarımızla çiyin-çiyinə vuruşaraq, Stalinqraddın qəhrəman müdafiəsində almanlar-dan belə intiqam aldığımız və onların əlinə diri düşməmək üçün...

B a y ı r d a n s ə s l ə r. Təslim olun! Təslim olun!

Q a m b a y. İndi isə, mənə dinləyin, dostlar! Mən bu nağılı atamdan eşitmişəm... Ağa Məhəmməd şah Şuşaya qoşun çəkəndə, Qarabağ qəhrəmanı Dəli Alı öz dəstəsilə Əsgəran qalasında mühasirəyə düşdü. Onlar on beş gün ac-susuz vuruşdular... Axırınıca fişəngləri qalanda Dəli Alı üzünü göydə uçan quşlara tutub dedi: «Gedin, bizim analarımıza, bacılarımıza, gözü yolda qalan sevgililərimizə deyən ki, biz daha gəlmədik... Dəli Alı və onun yoldaşları düşməyə təslim olmadılar. Özlərini öz güllələri ilə həlak etdilər».

B a y ı r d a n s ə s l ə r. Rus, təslim ol!

Q a m b a y. Kim Qarabağ qəhrəmanları kimi ölmək istəyirsə, irəli çıxsın!

Hamı irəli çıxır. Dərin və həyəcanlı bir sükut çökür.

Q a m b a y. Cəfər, irəli çıx!

C ə f ə r (*irəli çıxaraq*). Mən hazır, yoldaş mayor!

Q a m b a y (*özünü cərgəyə gələrək*). Dörd patrondan üçü bizim, biri də sən! Al tapançanı.

C ə f ə r (*tapançanı alır və birdən yuxudan ayılmış kimi qışqırır*). Yox, mənim əlim gəlmir!

Q a m b a y. Əmr edirəm at!

C ə f ə r. Mən insan qanı tökməyə alışmamışam, yoldaş mayor!

Q a m b a y. Elə isə, qoy bu dörd patron da dörd almana qismət olsun. (*Cəfərə*) Sərrast nişan al!

C ə f ə r. Bu mənim gözüm üstə! (*Atır.*)

Q a m b a y (*əl bombasını çıxararaq, kömür götürüb divarda yazır*). «Onların əlinə diri düşməmək üçün özlərini belə həlak etdilər».

Bu zaman almanlar qapı-pəncərələrdən doluşurlar.

Q a m b a y. Həm biz, həm onlar!

Bombanı yerə çırpır... partlayış.
Işıq sönür.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Qambayın otağı. Tamaşaçıya baxan divarda Qambayın böyük portreti və əl ilə çəkilmiş müxtəlif rəsmlər vardır. Otaqda rəssamlıq işinə aid cürbəcür şeylər nəzərə çarpır. Stollardan birinin üstündə müxtəlif boya şüşələri görünür. Gövhər xanım otaqda dolaşaraq şeyləri səlhiyəyə salır.

G ö v h ə r (öz-özünə). Anan ölsün, oğul... Hər səhər yerimdən qalxanda elə bilirəm ki, sən yenə gəlib gülə-gülə, zarafat edə-edə işləyə-cəksən. (Çarpayını düzəldərək) Yorulanda da burada uzanıb məndən çay istiyəcəksən... İndi sən hardasan, ay oğul?

Bu vaxt Alxas boy otağa daxil olur.

A l x a s b ə y. Yenə bu otaqda nə qayıırırsan, ay Gövhər xanım?
G ö v h ə r. Heç... Anası ölmüşün iyini bu otaqdan alıram... Bir gün bura girməyəndə, elə bil, ondan yeddi ildi ayrılmışam. Sən hardasan, ay bəy. Səhərdən ac-susuz əldən düşmədinmi...

A l x a s b ə y. Mən haçandan belə nərmənazik olmuşam, Gövhər xanım... Eh, qocalıq... And olsun Allaha, bu namərd qocalıq olmasaydı, məni bir gün də burada görə bilməzdin... Mən hara, elin, günün bu vaxtında evdə oturmaq hara...

G ö v h ə r. Eh, ay bəy... Mənim kefin nədir, sən nə deyirsən.

A l x a s b ə y. Məni qınama, Gövhər xanım... Qəribə zamanda yaşıyırdıq. Gecə yatıb, səhər ayılında elə bir xəbər eşidirsən ki, insan övladı min illərdən bəri belə şey görməyib.

G ö v h ə r. Nə eşitmisən, bəy... Yoxsa, uşaqdan bir xəbər var?

A l x a s b ə y. Var, Gövhər xanım, var. Elə bir xəbər var ki, bütün dünya eşidəndə söcdəyə gəlsə, yeri var.

G ö v h ə r (böyük sevinclə). Hanı məktubu? Göstər sən Allah, Alxas...

A l x a s b ə y. Ordumuz düşmənin üç yüz min qoşununu mühasirəyə alıb, bir feldmarşalını, iyirmidən artıq generalını əsir tutub... Bundan böyük nə xəbər istəyirsən...

G ö v h ə r (dərindən köksünü ötürərək). Daha sənə nə deyim, ay bəy, niyə mənim ürəyimi üzürsən? Axı, mən anayam.

A l x a s b ə y. Bizimkilər onları böyük ustalıqla mühasirəyə alıb qırırlar... Bəli, bəli, siz anaların dərдинin bir əlacı varsa, o da budur.

G ö v h ə r. Qambay bu çətinlikləri harada görmüşdü, ay bəy. Belə davaya insan dözər?..

A l x a s b ə y. Dözər, Gövhər xanım, dözər! Cəbhədə vuruşan adi

bir əsgər dörd-beş sözdən ibarət ölməz bir dastan yaradıb: dağlar yoruldu, daşlar yoruldu, insanlar yorulmadı...

Z e n i ş ə m i (daxil olur). Yorulub əldən düşdük... Ay canım, bir belə də iş olar...

A l x a s b ə y. Sən yorulursan... Qırx il bir üzü üstə feldşerlikdə dayanıb ayaq döyəndə, əlbəttə, yorulursan...

Z e n i ş ə m i. Doğru buyurursunuz, bəy... Sizə nə var ki, yeddiillik şərabımız zirzəmidə, əqliniz də başınızda... Mən yazıq səhərdən axşamədək bu xəstəxana mənim, o xəstəxana sənin, hey ora-bura qaçıram. Mağaza talonuma da bir ayda cəmisi bir şüşə araç düşür, onu da dünən aldım içdim... İndi bir ay döz görüm, necə dözəcəksən... Yaxşı, bunlar bir tərəfə, bir deyin görüm, Qambaydan nə xəbər var?

A l x a s b ə y. Nə xəbər olacaq... İt uşağını o ki var, qırırlar. Yəqin bu gün-sabah Qambay da bir şey yazar...

G ö v h ə r. Allah kərimdi... Gedək, nahar hazırdı... Mirzə, qaynan sənə çox istəyirmiş, bu gün yaxşı səbzioqurmamız var.

Z e n i ş ə m i. Vallah ruhunuz var, Gövhər xanım... Qış günü səbzioqurma, yanında da qırmızı göz. Bundan hansı namərd döner... Gedək. (Gedirlər.)

G ü l y a z (Tofiq ilə bərabər daxil olur). Bu gün düz altı aydır ki, ondan məktub almırıq. Bu intizarın nə qədər ağır olduğunu siz təsəvvür edə bilməzsiniz, doktor...

T o f i q. Lakin mənə elə gəlir ki, o qayıdacaqdır.

G ü l y a z. Eh, kim bilir... Əgər, Qambay sağ olsaydı, bu altı ayda bir xəbər yazardı... Bunun belə olduğunu düşünmək nə qədər dəhşətlidir... Onsuz mənə həyat yoxdur. Mən hər yerdə onu görürəm... Onun yoxluğunu hiss edirəm... Əvvəllərdə açılan hər sabahı, düşən hər axşamı mən şirin ürək çırpıntıları ilə qarşılayardım. Mən o qədər məsud idim ki, elə bil, səadətini yaşamağa vaxt, zaman kifayət etmirdi. İndisə... indisə...

T o f i q. Könül yalnızlığının dəhşətini mən də bilirəm, Gülyaz xanım...

G ü l y a z. Bu yalnızlıqdan heç danışmayın, doktor... Dünyanın heç bir fəlakəti bununla müqayisə edilə bilməz. Dünyada heç bir şey bunun qədər soyuq, bunun qədər vahiməli deyil. İndi tək qalmaq da, insanların arasına çıxmaq da mənə eyni dərəcədə qorxulu görünür...

T o f i q. Biz yalnızlığın qaranlıq boşluğu içində öz müvazinətimizi itirə bilmərik. Gülyaz xanım, yoxsa, bu, ölümdən də dəhşətli olardı... Biz itirilmiş hər səadətə yerində yapışmağa bir budaq, kölgəsində nəfəs dərməyə bir ağac tapmalıyıq... Bəli... həyatın qanunu əzəldən belədi... Hər dərddəli könül dünyada özünə bir həmdəm tapa bilər.

(*Onun əlini əlinə alaraq titrək bir səslə*) Bayaq sizə dedim ki, könlü yalnızlığı mənim də qəlbimə yad deyil.

Bu zaman Sürəyya cəld addımlarla içəri girir. Gülyaz qeyri-iradi və həyəcanla əlini Tofiqin əlindən çəkir... Sürəyya onları bu vəziyyətdə görürkən sarsılır.

G ü l y a z (*çaşqın halda*). Nə üçün gəlmirsən, Sürəyya...

S ü r ə y y a (*eyni çaşqınlıqla*). Bağışlayın... Vallah, Gülyaz, bilir-sən... dünyanın sənə dediyim kitabı almaq istəyirdim. (*Tofiqə*) Salam, doktor...

T o f i q. Salam. Lap vaxtında gəlmisiniz... Gülyaz xanım da çox darıxırdı... (*Saatına baxaraq*.) Mənim də iyirmi dəqiqədən sonra mühazirəm var... Gedim bizim möhtərəm qocalarımıza da baş çəkim... Vallah, iş o qədərdir ki, tez-tez gəlib onları görməyə də imkan olmur... (*Tofiq o biri otağa keçir. Gülyaz, Sürəyyanın əlindən tutur, hər ikisi kəcib divanda oturur.*)

G ü l y a z. De görüm niyə belə tutuldun, Sürəyya?

S ü r ə y y a (*bir qədər acıqlı*). Nə bilim? Mənə elə gəldi ki, bu gəlişim yaxşı vaxta düşmədi...

G ü l y a z (*ona diqqətlə baxır, acı-acı gülümsəyir*). Doğrudanmı, sən elə düşünürsən? Qısqanclığın bu qədər amansız olduğunu heç bilməzdim, Sürəyya... Bu sözləri gör sən kimə deyirsən...

S ü r ə y y a (*istehza ilə*). Elə lirik bir görkəmdə dayanmışdınız ki, Romeo və Cülyettanın küləfrəngi səhnəsi yadıma düşdü... Ancaq onların haqqı vardı. Onlar bir-birilərini yenicə sevdirdilər.

G ü l y a z. Qulağım nələr eşidir, ilahi? Doğrudanmı, şübhə bu qədər asanlıqla yarana bilirmiş... Doğrudanmı, insanın ən müqəddəs hisslərini bu qədər asanlıqla təhqir etmək olarmış... (*Sürəyyaya*) Yox, əzizim... könlün də gözlərin kimi səni aldadır... Qambayın məhəbbətinə məzarın soyuq divarları da mənim qəlbimdən çıxara bilməz.

S ü r ə y y a. Məzarın soyuq divarları çıxara bilməz, ancaq oğlanların əfsunlu dili çıxara bilər... Onların dili ilə gözəllikləri birləşdiyi zaman qarşılarında dayanmaq hər qadının hünəri deyil!

G ü l y a z. Doğrudur, Tofiqin dili də özü kimi gözəl və cazibəlidir... Lakin onun qəlbi sənənin təsəvvür etdiyini kimi çırpınmır... Əgər, belə olsaydı, o zaman bu dünyada hansı dostluğa inanmaq olardı...

S ü r ə y y a. Lakin bu da mənə gün kimi aydındır ki, Tofiq sənənin məhəbbətini hələ də ürəyindən çıxara bilməmişdir...

G ü l y a z. Sən nələr danışırısan, Sürəyya? Doğrudanmı, o məni sevirdi?..

S ü r ə y y a (*istehzalı bir gülüslə*). Aha... Deyəsən, ox hədəfdən yayınmadı. Guya, bilmirdin... Həm də nə qədər maraqla soruşursan...

G ü l y a z. Sənə iftira yaraşmır, əzizim... Qoy bu qara böhtanları başqaları desin...

S ü r ə y y a. Xeyr, bu böhtan deyil. Əgər, sən bunu bilmirdinsə və indi bilmək səni sevindirirsə, o zaman yəqin et ki, səni sevir... Özü də lap çoxdan, hətta, Qambaydan da əvvəl sevib. Sən bunu onun hər baxışından, hər bir hərəkətindən hiss edə bilərsən...

G ü l y a z. Bu sözləri sənə dedirdən qısqanclıqdır, Sürəyya... (*Onun əlini əlinə alaraq*) Bir Allah şahiddir ki, mən onunla yalnız sənənin xoşbəxt olmağını istərdim... Gözlərin nəçin yaşardı?..

S ü r ə y y a. Bəlkə də, bu sözləri mənə dedirdən, doğrudan da, qısqanclıqdır. Uşaqlıqdan mənim səndən gizli bir sirrim olmamışdır... Bəli, mən onu qısqanıram... Yerin çiçəklərindən, göyün ulduzlarından – hər şeydən, hər şeydən qısqanıram... Kafedrada bizə mühazirə deyən zaman ona dikilən hər qız nəzəri ilan kimi ürəyimdə sürünür... Qız dostlarımdan birinin ona söylədiyi hər hansı bir söz xəncər olub ürəyimə sancılır... Əvvəllərdə o məni sevdiniyi söyləyirdi. İndi isə, onda qərribə bir soyuqluq hiss etməyə başlamışam...

G ü l y a z. Bəlkə sənə elə gəlir...

S ü r ə y y a. Nə deyim... Bəlkə də... (*Qalxıb pəncərəyə yaxınlaşır. Gülyaz da qalxıb pianinonun qabağında oturur və çalmağa başlayır.*) Tofiqdəki bu soyuqluq... Bir az qabaq gördüyüm səhnə... Bunlar hamısı nə qədər anlaşılmazdır...

Gülyaz yavaş-yavaş sevgi hicranlarından, uzaq xatirələrdən danışan qəmli bir hava çalmağa başlayarkən Sürəyya da musiqinin ahənginə uyğun bir tərzdə oxuyur.

S ü r ə y y a. Vəfa hər kimsədən kim istədim, ondan cəfa gördüm, Kimi kim bivəfa dünyada gördüm, bivəfa gördüm.

Kimə kim dərdimi izhar qıldım, istədim dərman, Özümdən həm bəttər bir dərdə onu mübtəla gördüm.

Birdən nəgmə qınılır... Sürəyya əlləri ilə üzünü örtür, ağlayır, bu zaman, yan qapıdan qabaqca Zeniş əmi, ardınca Tofiq, Alxas bəy və Gövhər gəlirlər. Sürəyya üzünü çevirərək göz yaşlarını silir.

Z e n i ş ə m i. Bu nədi, qızlar?.. Nə olub? Yenə qəm dəryasına batmışınız... Bizim kimi hay-hayınız gedib, vay-vayınız qalmayıb ki? Mən sizə lap təəccüb edirəm... Yaxşı, Gülyaz xanım, niyə dayandım? Hamı sənənin çalmağına heyrandı... Bir şad hava çal görək...

A l x a s b ə y. Çal, qızım... Çal. Sizin şadlığımız cəbhələrdə vuruşan igidlərimizə qanad verir. Onlar düşmənlə divan tuturlar... Yefrey-

tor Hitler, Napoleon yerışı yerimək istədi... daha bilmədi ki, tarixin meydanı kəndirbaz meydanı deyil! Çal, qızım... çal...

Gülyaz şən bir hava çalmağa başlayır və birdən dayanır.

Z e n i ş ə m i. Nə oldu, qızım?
A l x a s b ə y. Niyə birdən kəsdin?
G ü l y a z. Məni bağışlayın, çala bilmirəm... Ürəyim, nəsə, çox narahatdır.

Bu vaxt Fərrux Həşimzadə çox pərişan halda daxil olur. Otağın ortasında özünü itirmiş vəziyyətdə dayanır. Bir neçə an həyəcanlı sükut davam edir.
Hamı qorxu ilə ona baxır.

G ö v h ər. Nə olub, doktor? Niyə belə tutulmusan?
F ə r r u x H ə ş i m z a d ə. Heç bir şey, Gövhər xanım...
G ü l y a z (*həyəcanla yerindən qalxıb onun əllərindən yapışır*). Nə olub, ata? Söylə!

A l x a s b ə y. Doktor, mən və mənim ailəm hər cürə xəbərə dözə bilər. Nə varsa, danış! Gizlətmə! Hamısını danış!

F ə r r u x H ə ş i m z a d ə. Siz deməsəniz də mən bunu bilirəm, bəy. Ancaq indi elə vaxtdır ki, cəbhədə vuruşan hər əsgərin barəsində bu gün bir xəbər eşidə bilərsiniz, sabah isə, tamam başqa bir xəbər.

A l x a s b ə y. Doktor! Əsgərlə əsgər dili ilə danış! Söylə görüm, Qambaydan nə xəbər var?

F ə r r u x H ə ş i m z a d ə. Gizlətməyin mənası yoxdur, bəy... Bizim dərdimiz böyükdür... Mən buraya şad xəbər eşitməyə gəlmişdim... Ancaq buraya girəndə bir nəfər qız uşağı köyrəlmiş halda bu uğursuz məktubu mənə verib getdi. (*Məktubu çıxarıb Alxas bəyə verir.*)

G ü l y a z. Ata! (*Hıçqırıqlarla pianinonun üstünə yığılır.*)

G ö v h ər. Oğul! (*Bərkdən ağlayır.*)

A l x a s b ə y (*məktubu həyəcanla oxuduqca sanki beli bükülür, sarsılmış və zəhmli bir vəziyyət alır. Məktubun son sözünü oxuyur.*). «Qəhrəmanlıqla həlak olmuşdur!» Oğlum! Qambay, bu xəbər atanın sinəsinə çalın-çarpaz dağ çəkdi... Ürəyim od tutub yanır. (*Qısa bir pauza. İradəsini toplayaraq bir heykəl kimi doğrulur.*) Ancaq ananın südü, atanın əməyi sənə halal olsun, bala! Bu qoca Alxasın papağını elində yerə vurmədin! (*Gövhər xanıma yaxınlaşaraq, qolundan tutur.*) Ağlama, Gövhər xanım... İgid anasına göz yaşları yaraşmaz.

G ö v h ər. Dərdim yaman dərdi, Alxas bəy!

A l x a s b ə y. Böyük dərdidir, ancaq şərəfli dərdidir!

İşıq sönrür.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Hərbi xəstəxananın bağçası. Bahardır... Çiçəklənən ağaclar arasında xəstəxana binası görünür. O yanda qürub mənzərəsi açılır. Quşların qorib fəryadları eşidilir. Sürəyyə əynində ağ xalat, bir qızılgül ağacının dibində, otlar arasında uzanıb kitab oxuyur. Əyinlərində xalat olan Tofiq ilə Gülyaz danışa-danışa yaxınlaşırlar. Gülyazın əlində portfel var. Onlar Sürəyyəni görmürlər...

T o f i q. Nə yaxşı oldu gəldin, Gülyaz... Bu gün də mənim üçün çox ağır keçdi. İnan ki, bütün gün müharibədən qayıdan yaralılarımızın ağır iztirablarını mənə yalnız sənin gəlişin unutturdu. Məhəbbətin böyük qüdrətini kim inkar edə bilər... Sən mənim sevgimə cavab verəndən bəri, elə bil ki, dünya gözümdə tamamilə dəyişilib... Təbiətin bu gözəlliyini, elə bil ki, mən indi... ancaq indi dərk edirəm...

G ü l y a z. Mən, bu zəif varlığımı sarsıdan dəhşətdən qaçıb qurtarmaq üçün sənin qəlbinə pənah gətirdim, Tofiq...

T o f i q. Mənim qəlbim axır nəfəsimə kimi səninə, Gülyaz.

Həyəcanla onun əlindən tutur.

G ü l y a z. Mən də... (*Birdən sözünü kəsir, rəngi tutulur...*)

T o f i q. Sənə nə oldu, Gülyaz? Rəngin nəçin qaçdı?

G ü l y a z. Sən heç bir səs eşitmədin ki?

T o f i q. Yox, nə səs?

G ü l y a z. Mənə elə gəldi ki, məni çağırırdılar.

T o f i q. Kim çağırırdı?

G ü l y a z (*dəhşətlə*). Qambay. (*Pauza.*) Neçə gündən bəridi ki, mən onun səsinə eşidirəm... O məni çağırır. (*Pauza.*)

T o f i q (*sarsılaraq*). Aha... demək sən hələ də ölümlərin xəyalı ilə yaşayırsan...

G ü l y a z. Onun xatirəsinə toxunma... Əgər, məni, doğrudan da, sevirsənsə, toxunma... Axı, o xatirə sənə üçün də öziz olmalıdır... Sən ki, vaxtilə onun ən yaxın dostu idin...

T o f i q. Lakin o artıq yoxdur. Buna görə də, mən sənə qəlbimi açdım... Doğrudanmı, mən aldanmışam?.. Doğrudanmı, sən onun xəyalından heç bir zaman ayrıla bilməyəcəksən?

G ü l y a z. Bilmirəm... Görünür, mən yenə də yalqızlığın müdhiş pəncəsindəyəm. Mənə elə gəlir ki, məni ondan ancaq...

T o f i q (*həyəcanla*). Ancaq nə?

G ü l y a z. Ölüm qurtara bilər...

T o f i q (*əsəbi halda*). Bəs, bizim sevgimiz? Bəs, mən illər boyu

qəlbimdə gəzdirdiyim, xəyalları ilə yaşadığım məhəbbətimi sənə izhar edərkən mənə verdiyin o ümid?... Doğrudanmı, mənim sevgimin sənin üzündə kiçik bir təbəssüm yaratmağa belə qüdrəti yoxmuş?!
 G ü l y a z. Nə edim... Mənim qəlbim yenə də qaranlıq, yenə də anlaşılmaz vahimələrlə doldu...

T o f i q. Lakin, mən güman edirdim ki, sevgim o itirilmiş səadəti az da olsa, geri qaytaracaq...

G ü l y a z. Məni qınama, Tofiq... Başımı o qədər itirmişəm ki, ürəyimin hissələrini belə aydın dərk edə bilmirəm...

Bu zaman bir nəfər şəfqət bacısı tələsik gəlir.

Ş ə f q ə t b a c ı s ı (Tofiqə). Doktor, bayaq əməliyyat etdiyiniz yarıq özünü çox pis hiss edir.

T o f i q. Hələlik... (Gedir. Gülyaz dəxi ağır addımlarla getmək istəyərkən, Sürəyya çıxıb onun qabağını kəsir.)

S ü r ə y y a. Xoş gördük səni, Gülyaz xanım, haradan belə?

G ü l y a z. Təcrübə dərsinə gəlmişdim...

S ü r ə y y a. Gözəl təcrübədi... Bütün təcrübələr belə keçsə, məmləkətimiz tez bir zamanda usta həkimlərlə dolar... Özü də, ruh həkimləri ilə...

G ü l y a z. Məndən nə istəyirsən, Sürəyya? Öz dərdim özümə bəs deyilmə?

S ü r ə y y a (istehza ilə). Hanı... dərd... Hansı dərd? Böyük bir məmləkətin dünya qədər ağır iztirablarını? Yoxsa, yerlərdə sürünən aciz bir məxlunun zəif iniltisini?

G ü l y a z. Başqalarını bir kölgə kimi izləyib, sirtlərini öyrənmək bilmirəm nə qədər nəzakətli işdi...

S ü r ə y y a. Bağışlayın, Gülyaz xanım... Mən sizi izləməirdim. Siz özünüz xəlvət bir guşə axtararkən mənim yanıma gəlib çıxdınız... Mən burada sevda romanları oxumağa yox, hər gün cəbhədən qayıdan yüzlərlə qambaqların həyatını xilas yollarını axtarmaq üçün oxumağa, öyrənməyə gəlmişəm.

G ü l y a z. Demək, hamısını eşitmisən?

S ü r ə y y a. Bəli!

G ü l y a z. İlahi... (Əlləri ilə üzünü tutur.)

S ü r ə y y a. Təəssüf ki, o əllər sənin üzündəki ləkələri gizlətməkdə acizdir... O ləkələr indi o qədər aydın seçilir ki... bayaq sən deyirdin Qambayın səsini eşidirsən... o səs sənə ləkəli vicdanının səsidir.

G ü l y a z (əllərini üzündən götürərək, dəhşət və həyəcanla). Sən özün söylə, Sürəyya, dünyada yeganə həmdəmini, yeganə istinadgahını itirmiş yazıq bir qadın könlü nə edə bilər?

S ü r ə y y a. Nə edə bilər? Ərinin həlak olmasından altı ay belə keçmiş onun dostu ilə yeni bir sevda romanı başlayar... Eləmi?

G ü l y a z. Nə üçün bu qədər əmansız danışsən, Sürəyya? Sən ki, mənim onu nə qədər sevdiyimi bilirdin.

S ü r ə y y a. Yalan deyirsən! Gözlərinin içinə qədər yalan deyir-sən. Sən onu heç bir zaman sevməmişsən...

G ü l y a z. Sən mənim ona olan məhəbbətimi nə qədər sadə və yüngül təsvir edirmişsən, Sürəyya... Əgər, mən ondan sonra, suda boğulan bir adam saman çöpünə əl atan kimi Tofiqin məhəbbətinə sığın-dımsa, bil ki, bu yenə də Qambaya olan sonsuz eşqimdən doğmuşdur.

S ü r ə y y a. Qəribə məntiqdi... yazıq... sən indi öz kiçik faciəni şişirdib dünya dərdi eləyən adamlara bənzəyirsən... Sən indiki rüsvay-çılığını övvəlki sevdanın, guya, böyüklüyü ilə təmizə çıxarmaq istə-yirsən. Lakin sən onu unudursan ki, böyük məhəbbətin hüdudu yox-dur!

G ü l y a z (ağlamsınmış halda). Bəs, mən nə etməli idim, Sürəyya?

S ü r ə y y a (acı-acı gülümsəyərkən). Nə etməli idin! Əgər, sən onu, doğrudan da, sevsəydin, indi bu mənasız sualı da verməzdin... Sən nə etməli idin? Soruşuram, sən öz ərinə hara yola salmışdın?.. Sən onu in-san şərefini qoruyun igidlərin cərgəsinə yola salmışdın. O öz vəzifəsi-ni namusla yerinə yetirdi. O, öz ata-babasının, xalqının şərefini göylə-rə qaldırdı... Bəs, sən nə etdin? Bu sualı öz vicdanına ver! Gör o nə cavab verəcəkdir?! (Pauza.) Neçin dinmirsən? Yəqin ki, ərinə yola salan-da sədaqətə, məhəbbətin qüdsiyyətinə and içib göz yaşlarını tökmüş-dün... (Acı-acı gülür.)

G ü l y a z (yalvarıcı bir tərzdə). Sürəyya... Əziz bacım... bəlkə bu acı sözləri sənə dedirən yenə qısqançlıqdır?..

S ü r ə y y a. Ax... Sən hələ utanmayıb bu sözləri mənə deyirsən... Doğrudur, mən Tofiqi sevdirdim... O da vaxtilə mənim məhəbbətimə biganə olmadığını bildirmişdi... Lakin indi hər ikinizdə gördüyüm bu vəfasızlığı düşündükcə, illərdən bəri ürəyimdə məsum bir çiçək kimi əzizləyib saxladığım, hicranları və əzabları ilə göz yaşları tökdüyüm o məhəbbətimə nifrət edirəm! Əgər, o mənim eşqimi anlaya bilsəydi... Əgər, o məni sevə-sevə, Qambay kimi döyüslərə gedib, qəhrəmanlar kimi həlak olsaydı, mən onun eşqini qəlbimdə bir heykəl kimi yüksəl-dib, qarşısında gündə on dəfə səcdəyə gələrdim... Mən onda başımı dik tutub insanların üzünə qürurla baxardım... O zaman hamı məni bar-maqla göstərib deyirdi ki, günahsız körpələrin, ağsaçlı anaların həyat-ını xilas edərkən həlak olmuş qəhrəmanın arvadı budur!

G ü l y a z (ağlaya-ağlaya). Söylədiklərimdə, bəlkə də, həqiqət

vardır. Lakin Allah bilir ki, Qambayı heç kəs mənim qədər sevməzdi...

S ü r ə y y a. Doğrudur... O zaman seviridin... Lakin bu necə sevgi idi? Sən onun gözəl qamətini, qara gözlərini, qüvvətli qollarını, geniş sinəsini seviridin. Əsl Qambayı, böyük insan könlünü isə sən onda da dərk etməmişdin, indi də. Bu onun üçündür ki, əvvəlki sevgilini itirəndən sonra ikinci birinin gözəlliyi sənin gözlərini qamaşdırdı... Sən ovuna tutulmuş ilan kimi onun ağuşuna getdin! Budur sənin o «ideal» məhəbbətin!

G ü l y a z. Ox... Məni bu cəhənnəm iztirablarından yalnız ölüm qurtaracaq! (Əlləri ilə başını tutub, sürətlə uzaqlaşır.)

S ü r ə y y a (onun ardınca acı-acı baxaraq). Get! O sənin məhəbbətin!.. Bu da iradəndir!

İşıq sönmür.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Qambayın iş otağı. Pərdə açıldığı zaman Sürəyya yüyürək özünü içəri salır və həyəcanla Gülyazı çağırır.

S ü r ə y y a. Gülyaz! Bəs, bu hara gedə bilər? Bəlkə özünü suya atdı?! Gülyaz!

G ö v h ə r (Alxas bəylə yan qapıdan daxil olur). Bəs, o sənın yanına getməmişdi?

S ü r ə y y a (tutulmuş halda). Mənim yanımdaydı...

G ö v h ə r. Nə olub axı, belə həyəcanlısan?

S ü r ə y y a. Heç bir şey, xala... (Yüyürək otaqdan çıxır.)

G ö v h ə r. Bu nə işdi? Görəsən, gəlinə nə olub? Qız gözümə bir cürə göründü!

A l x a s b ə y (acıqlı). Heç bir şey başa düşmürəm... Gəlin həmişə bu vaxtlar evdə olardı.

G ö v h ə r. Yazıq axır vaxtlar çox əzab çəkirsən... Neyləsin, cavandı...

A l x a s b ə y. Cavandı... nə olsun cavandı? Qonşumuzun əhvalatı yadımdan çıxıb? Ərini Nikolay Sibirə göndərəndə neçə yaş olardı. O ki, bizim gəлиндən cavan idi. Ərindən «öldü» xəbəri gələndən sonra azı iyirmi il gözlədi... Onun həsrət ilə də öldü... Bizim analarımız belə olub! Amma bunlar... məhəbbət bərədə sənə düz iki saat leksiya oxusunlar! İş bərkə düşəndə isə ah-vaylarından adamın zəhləsi tökülür.

G ö v h ə r. Sən də qərribə adamsan, ay bəy? Hamı Pərzad olmaz ki.

A l x a s b ə y. Olmaz, olmasın... Mən demirəm ki, oturub iyirmi

il gözləsin. Əgər, gözləməyə hünərləri çatdırsa, lovğa-lovğa məhəbbətdən, sədaqətdən dəm vurmasınlar... Əlbəttə ki, hamı Pərzad ola bilməz.

G ö v h ə r. Bir də ki, axı, yazıq neyləyib, kölgəsini belə qılınclayırısan?

A l x a s b ə y. Bilmirəm neyləyib. Ancaq onu deyirəm ki, Allah göstərməsin, mənim nəslimin adına bir zərrə qədər ləkə toxunsa, od vurub dünyanı odlaram!

G ö v h ə r (bir az çəkinərək). Nə bilim, vallah? Mən hələ ki, ondan heç nə hiss etməmişəm... Mənə elə gəlir ki, yazıq, anası ölmüşün dərdindən bu hala düşüb... Yediyini bilmir, içdiyini bilmir. Gecələr, fikir verirəm, yerindən qalxır, bu otaqda kölgə kimi hərhlənir... Gözümə də görsəm inanmaram ki, onun ürəyi Qambaydan üzülün...

Bu anda Gülyaz qapının ağzında Gövhərın son sözlərini həyəcanla dinləyir.

A l x a s b ə y. Gəl bəri... gəl bəri... bu otağa girəndə qanın qarılır...

Hər ikisi gedir. Gülyaz təqsiz halda daxil olur...

G ü l y a z. Mən nələrsə eşidirəm? (Birdən həyəcanla Qambayın portretinə baxır.) Sən niyə belə baxırsan, Qambay? Gözlərindəki o özəlki məhəbbət hanı?... Axı, sən deyirdin ki, bu baxışlar bizim ilk sevgimizi əziz bir xatirə kimi saxlayacaqdır... Bəs, indi neçin belə məzəmmətlə baxırsan? Yoxsa, mənə belə görünür? Yoxsa, mənim ləkələnmiş vicdanım gözlərimi kor etmişdir?.. (Bu zaman tardə həzin bir musiqi çalınır, kim isə oxuyur.)

Qeyrə salıb mehrini bizdən sovutdun aqibət,

Təkrir-mehr etdin, tərifi-zülmü tutdun aqibət.

Əhdlər, peymanlar etmişdin unudun aqibət,

Hanı ey zalım, bizimlə əhd-peyman etdiyin?

G ü l y a z (əlləri ilə qulaqlarını tutur). Elə bil ki, bu sözləri mənə deyən odur! Elə bil ki, bütün dünya dilbirləşib mənə məzəmmət edir... Doğrudanmı, mən bu qədər günahkaram?... (Çevrilib Qambayın portretinə qarşısında diz çökür.) Dillən, Qambay! Əgər, sən sağ qayıtsaydın, məni əfv edərdinmi? Yox! İstəmirəm, mən buna layiq deyiləm. Bütün dünyanın indi mənə nifrət etməyə haqqı var... Sürəyya haqlıdır. Mən sənın intizarına dözə bilmədim. Sevgimizin əbədiyyətinə and içib, əhdlər, peymanlar eləyən mən, sənın – Qambayın həlakından hələ al-tı ay keçməmiş başqalarının məhəbbətində təsəlli aradım... Mən sənın

nəci b xəyalın qarşısında yerlərdə sürünən yazıq bir qadın oldum. *(Bərkdən ağlayır, çevrilib dəhşətlə tamaşa salonuna baxır. Səsinin ahəngini dəyişərək)* Doğrudanmı, mən məhv olmuşam? Doğrudanmı, mənim heç bir qurtuluş yolum yoxdur? *(Bir an nə isə düşünür. Sonra qalxıb stolun üstündən çəhrayı maye ilə dolu şüşəni götürür.)* Qambay! Sən bu rəngi eşqimizin ilk baharında mənimlə birlikdə dağlardan topladığın çiçəklərdən düzəltmişdin... Sən bu rənglərlə mənim rəsmimi çəkəcəkdin... Ax... o zamanlar mən nə qədər xoşbəxt idim... Sən deyirdin ki, bu şəkil bizim əbədi məhəbbətimizin timsalı olacaq... Lakin tale bunu bizə qismət etmədi. *(Birdən nəyi isə xatırlayır, gözləri böyüyür.)* Aha, sən bir də deyirdin ki, bu rəng insanı bir dəqiqədə öldürə də bilər... Qoy, heç olmasa, mənim nəsibim olsun... *(Şüşənin ağzını açmaq istəyir, bu zaman Tofiq daxil olur. Gülyaz onu görəndə şüşəni arxasında gizlədir.)* Yenə də sən?

T o f i q. Bu nə qəribə sözdü? Haçandan mən arzu edilməz bir qonaq olmuşam. Unutma ki, hər şeydən əvvəl, bura mənim dostumun evidir.

G ü l y a z. Dostunun... Bu sözü sən necə də soyuqqanlıqla deyə bilərsən. İnsanın ürəyi dilindən nə qədər uzaq olarmış.

T o f i q. Bu istehzanın səbəbi nədir, Gülyaz?

G ü l y a z. Səbəbi odur ki, sən mələk libası geymiş bir şeytan kimi mənim qəlbimə girdin. Sən məni yalnızlıq kabusunun soyuq pəncəsindən bir dost kimi çəkib xilas etmək əvəzinə öz qəlbimin kabusuna gətirib çıxartdın. Sən öz əfsununu qəlbimdəki son ümid qiğılıcımına da söndürdün. İndi özün söylə! Dünyada məndən də bədbəxt bir insan varmı?

T o f i q. Doğrudur... Bu sözlərə mən heç təəccüb etmirəm. İnsanlar xoşbəxt günlərini öz hesablarına yazırlar, bədbəxtlik qapını kəsdikdə isə, günahı başqalarında görürlər. *(Sərt bir hərəkətlə dönüb çıxır.)*

G ü l y a z *(onun ardınca baxaraq)*. Get! Gülyazların bədbəxtliyi ondadır ki, onlar sənə kimilərinin şirin dilindəki zəhəri çox gec dərk edə birlər!

G ö v h ər *(daxil olur)*. Heç belə gec gəlməzdin, qızım, çox fikirli görünürsən, sənə nə olub? Hər dəfə səni belə qəmgin görəndə, vallah, ürəyimin başı od tutub yanır. Anası ölmüş gedəndə səni dönə-dönə mənə tapşırıb demişdi: «Ana, qoyma Gülyaz fikir çəksin, ona ürək-dirək ver». Daha bilmirdi ki, anasının təsəlli verməyə heç bir sözü olmayacaq.

G ü l y a z. Sağ ol, ana. Mənim üçün Qambayın xatirəsindən böyük təsəlli nə ola bilər? *(Öz-özünə)* Aman... insan nə qədər ikiüzlü olarmış...

G ö v h ər. Nə deyim, vallah, qızım? Deməyə də ürəyim gəlmir... Ancaq nə edim?.. Qəlbimə cürbəcür fikirlər gəlir...

G ü l y a z *(həyacanla)*. Nə fikir, ana?

G ö v h ər. Deyirəm cavansan... gözlənsən... bəlkə?!

G ü l y a z. Yox, yox, dalını söyləmə, ana... Yalvarıram, söyləmə...

G ö v h ər. Mənə baxma, qızım, mən anayam. *(Qambayın portretini göstərərək)* Mən onu gözləyəcəyəm. Qəbrə kimi gözləyəcəyəm. Bütün yoldaşları qayıdıb gəlib «onun öldüyünü öz gözümlə gördük» desələr də gözləyəcəyəm, çünki mən anayam, qızım!

G ü l y a z. Məni bu qapıdan ancaq ölüm çıxara bilər, ana...

Bu zaman Zeniş əmi kefi kök halda daxil olur.

Z e n i ş ə m i. Şair deyir ki, həyat bir quru səsdir. Amma mən deyirəm ki, ölüm bir quru səsdir. İndi iş belə olub ki, *(Gülyaza)* qızım, əziz bir adamının davadan ölüm xəbəri gələndə, görək sən onu ürəyində öldürməyəsən. Əsl məsələ bundadı... Əgər, sən onu könlündə yaşada bilsən, ona ölüm yoxdu... Demə ki, Zeniş əmi keflidi, ona görə bu sözləri deyir. Həqiqət belədi, qızım.

A l x a s b ə y *(o biri qapıdan girərək)*. Yenə nə var, ay Zeniş, səsin ələmi basıb?

Z e n i ş ə m i. Əşi, məşallah məndə də bəxt var ha...

A l x a s b ə y. Bəxtin yenə nə göstərib?

Z e n i ş ə m i. Vallah, nağıl eləsəm deyəcəksən ki, yenə özündən toxuyursan. Amma vallah, billah, nə təhər deyirəm, elə də olur... *(Nəşə ilə gülür.)*

A l x a s b ə y. Yaxşı... yaxşı... qabaqca danış, sonra gül. Bəlkə heç gülməli bir iş yoxdur.

Z e n i ş ə m i. Qonşumuz Əliəkbər kişi bu gün səhər məni küçədə görüb dedi ki, naharda bizə gəl... Dedim nə var, xeyir ola? Dedi, bəs, rəhmətlik oğlumu iki ili tamamdı. Bir balaca əhsan kimi düzəltmişəm. Qoy anasının ürəyində nisgil qalmasın. Doğrusu, getməyə ürəyim yox idi. Dedim yaxşı deyil, ürəyi sınar. Qərəz, nə başımı ağrıdım, bəy, getdim, insafən, kişi xeyli xərc çəkmişdi. Kefin istəyənlər gəldi. Vallah, səndən nə gizlədim, bəy, özüm-özümə deyirdim: «Nə olaydı, bunun yanında bir konyak da olaydı». Elə əlimizi təzəcə boşqaba aparmışdıq ki, birdən qapı açıldı. Bir nəfər qədd-qamətli zabit, döşündə də üç-dörd orden içəri girdi, bərkdən qayıtdı ki, «Aha... deyəsən, qaynanam məni çox istəyəcək». Baxdım ki, hamı donub qaldı. Əliəkbər kişinin arvadı da bayaq tırrəndi yerə, mən lap məəttəl qaldım, dedim, görün bu nə əhvalatdı. Birdən Əliəkbər kişi «oğlum» deyib özünü atdı zabitin üstünə. Vallah, Alxas bəy, sevindiyimdən göz-

lərim yaşardı. Sonra birdən özümü yığışdırdım. Dedim, «Ey dili-qafil, nə dayanmışsan, tez bu arvadı ayılı. Xülaseyi-kalam, beş dəqiqə keçməmiş arvad ayıldı. Konyaklar da bilmirəm hardansa əlüstü hazır oldu. Oğlan da bizimlə bərabər oturub, öz ehsanını böyük bir iştaha ilə yeməyə başladı. De vur ki, vurasan. Elə ordan durub birbaşa bura gəlirəm.

Bu halda qapı açılır. Qambay bir qolu boynundan asılmış Cəfərlə bərabər daxil olur. Bir an hamı donub qalır... Sonra birdən Gövhər özünü Qambayın üstünə atıb qucaqlayır.

Q a m b a y (*anasını oxşayaraq*). Mən səni nəfəsindən tanıdım, ana. G ö v h ə r. Bala!

A l x a s b ə y. Yaxşı, gəl oğlum...

Q a m b a y (*əl ilə axtararaq*). Hardasan, ata?... Bəs, Gülyaz hanı?

G ü l y a z (*tamam sarsılmış halda*). Qambay! (*Ona sarı bir-iki addım atır və birdən qaşq edib yığılır.*)

İşıq sönür.

ALTINCI ŞƏKİL

Hərbi xəstəxanada Tofiqin iş otağı. Stolların üzərində müxtəlif cihazlar, alətlər, şüşələr və kitablar görünür. Tofiq həyəcan içində işləyir. Birdən qalın cildli kitablardan birini götürərək diqqətlə nəzərdən keçirir. Bu vaxt Sürəyya daxil olur. Tofiqin məşğul olduğunu görür və qayıdıb getmək istəyir.

T o f i q (*başını qaldırır*). Neçin gedirsiniz?

S ü r ə y y a (*çox soyuq bir tərzdə*). İşinizə mane olmaq istəmirəm.

T o f i q. Yox, mane olmursunuz... Deyəsən, siz nəsə soruşmaq istəyirdiniz...

S ü r ə y y a. Sizin tapdığımız yeni müalicə üsulu məni çox maraqlandırır...

T o f i q. Eh, Sürəyya... mənim nə qədər ağır iztirablar keçirdiyimi bilsəydiniz... İyirminci əsrin qüdrətli təbabəti insanların yazarlarını sağaltmaqda hələ də acizmiş... (*Əlindəki kitabı həyəcanla stola çıxır.*)
Bu qalın cildli kitabların bu qədər gücsüz olduğunu heç bilməzdim...

S ü r ə y y a. Demək, heç bir ümid yoxdur?

T o f i q. Ax... bunu etiraf etmək bilirsiniz nə qədər ağırdır. Təəssüf ki, mədəniyyətin yaratdığı xarüqələr insanın səadətindən çox fəlakətinə xidmət edir. Zəhərli qazların, qorxunc tankların törətdiyi dəhşət o qədər böyükdür ki, bütün ömürlərini insanların səadəti yolun-

da sərf etmiş qoca darvinlərin, edisonların, pavlovların dühaları onun qarşısında hələ də zəif görünür.

S ü r ə y y a (*istehzalı tərzdə*). Siz ki, həmişə elmin böyük qüdrətindən bəhs edərdiniz...

T o f i q. Doğrudur... Ancaq nə etməli ki, elmin qüdrəti cəllad bir yefreytorun əli ilə bütün bəşəriyyətin fəlakət maşınına çevrilmişdir.

S ü r ə y y a. Həyatda həmişə belə olur... İradə zəiflədikdə, şüur öz müvazinətini itirdikdə balaca bir göl insana keçilməz bir ümman kimi görünür...

T o f i q (*ona mənalı-mənalı baxaraq*). Bu zəhərli oxların hansı hədəfə atıldığını bilmirəm... Bəs, buna nə deyirsiniz ki, elmin yüksək bir zirvələrə qalxdığı bir zamanda qarşında böyük bir insan həyatı məhv olub gedir... Halbuki o hələ nə qədər gözəl əsərlər yarada bilərdi... Kim bilir, bəlkə də öz əsərlərilə xalqın şöhrətini ölçətməz yüksəkliklərə qaldıra bilərdi. Vaxtilə təbiətin gözəl mənzərələrində heç kəsin görə bilmədiyi lövhələri görüb seçən o gözlər indi yoxdur.

S ü r ə y y a. Lakin insan hər zaman fəlakət zülməti içərisindən səadət məşəli qaldırmağı bacarmışdır! Siz güman edirsiniz ki, Qambayın gözləri açılmazsa, o məhv olmuş deməkdir... lakin mən deyirəm: «xeyr! İnsan əsl səadətə yalnız təkcə gözləri ilə deyil, bütün qəlbi, bütün ruhu ilə qovuşa bilər! O, həqiqi səadəti öz daxili aləmində də tapa bilər!» (*Şəfqət bacısı gəlir.*)

Ş ə f q ə t b a c ı s ı. Doktor, mayor Xıdırbəyovun gözləri üçün konsiliyuma toplanmış həkimlər sizi gözləyir.

T o f i q. Bu dəqiqə. (*Şəfqət bacısı gedir.*) İndi mənə həyatda təkən verən yalnız bu son ümidir... Əgər, o da məhv olub getsə... ölkəmizin ən məşhur göz həkimləri bu saat buraya toplaşmışlar... Qambayın gözləri haqqında mənim son ümidimin nə qədər əsaslı olub-olmadığını bu konsilyum göstərəcəkdir...

S ü r ə y y a. Siz çox həyəcanlanmayın, doktor. Bu, sizin ürəyinizə zərərdir.

T o f i q. Eh... Sürəyya... Mən bu barədə heç düşünmək də istəmirəm. (*Gedir.*)

S ü r ə y y a (*onun ardınca baxır və son dərəcə düşüncəli*). İnsanı başa düşmək nə qədər də çətindir. Doğrudanmı, Qambayın taleyi onu bu qədər həyəcanlandırır... Qəribədir. Bu bir neçə günün içində saçları belə ağarmışdır... Yox, hər halda, o, Qambayı sevir...

Bu vaxt Cəfər hərbi xəstəxana libasında daxil olur.
Təəccüb və maraqla Sürəyyaya baxır.

S ü r ə y y a. Kimi istəyirsiniz?
 C ə f ə r. Sizi...
 S ü r ə y y a (*təaccüblə*). Məni? Məni neyləyirsiniz?
 C ə f ə r. Adam adamı neyləyər, xanım... yəqin bir sözüm var də...
 S ü r ə y y a. Nədi sözlünüz?
 C ə f ə r. Dedim görün, bizim mayorun gözləri haqqında nə deyirlər?
 S ü r ə y y a. Siz onun nəyisiniz?
 C ə f ə r. Mən onun serjantı Cəfər İbad oğluyam... Bəs eşitməmiş-siniz?
 S ü r ə y y a. Yox, qəzetlərdə belə bir ada rast gəlməmişəm...
 C ə f ə r. Onun eybi yoxdu... Vaxt olar, rast gələrsiniz. Nə tələ-sirsiniz...
 S ü r ə y y a. Mən neçin tələsməliyəm ki!
 C ə f ə r. Nə bilim, vallah, xanım, özüm çox tələsirəm, dedim bəlkə siz də tələsirsiniz.
 S ü r ə y y a. Özünüz neçin tələsirsiniz? Yəni, elə bir iş eləmişiniz ki, qəzetdə yazılınsın?
 C ə f ə r. Əslinə baxsanız elə bir iş eləməmişik. Bircə ay müha-sirədə qalmışıq. On beş gün tox, on beş gün ac. Müharibədi də, belə şeylər çox olar. Sonra ac qarına adama bir yüz-yüz əlli düşmən qırmışıq... Bu da elə bir şey deyil... müharibədi də adam öldürər də, ölər də...nə başınızı ağrıdım, axırda da əvvəlcə ölüb, sonra dirilmişik...
 S ü r ə y y a. Siz hər şeyi zarafata salırsınız... Ölü də diriləmi?
 C ə f ə r. Doktorlar dirildə bilmirlər... Amma orada dirilənlər olur. Müharibədi də, adam ölür də, dirilir də...
 S ü r ə y y a. Heç nə başa düşə bilmirəm. Açıq nağil ələyin görüm siz necə ölüb-dirilmisiniz?
 C ə f ə r. Müharibədə idik. Gülləmiz qurtaranda mayor bombanı yerə çırpdı, biz də öldük... sonra bir də gözüümüzi açıb gördük ki, hərbi xəstəxanadayıq. Sən demə, biz ölən kimi qoşunlarımız hücumə keçib, şəhəri almanlardan təmizləyiblər. Ora-burayı axtaranda bizi də toz-torpağın arasından tapıb çıxardılar. Müharibədi də, mühasirəyə də düşərsən, mühasirəyə də salarsan...
 S ü r ə y y a. Cəbhə çox qorxuludur, eləmi?
 C ə f ə r. Adam var, qorxur, adam var, qorxudur...
 S ü r ə y y a. Siz hansılardansınız?
 C ə f ə r. Vallah, nə deyim, xanım. Hə... bir də görürsən ki, neçə gündü düşmən səni üzük qaşı kimi alıb ortaya, yaralı yoldaşın da böyründə uzanıb, «su» deyə-deyə zarıyır... Su quyusu da qalib onun əlində.
 S ü r ə y y a. O... kimdi?
 C ə f ə r. Düşmən də... Hə, nağıllarda yəqin eşitmişiniz də. Üçbaqlı

əjdaha yatıb bulağın başında... yaxına gedərsən, səni çəkər kamına, getməzsən, yoldaşın susuzluqdan yanar... Adamın ürəyi tab gətirmir. Necə də gətirsin? Bəs, yoldaş yoldaşına nə gündə lazım olar... Görək ona su gətirərsən, ya yox?
 S ü r ə y y a. Bir halda ki, quyu düşmənlərin əlindədi, necə gətir-mək olar?
 C ə f ə r. Əsl iş də elə burasındadı də... Oğul istər ki, burada Mə-likməmməd kimi qılıncını çəkib düşsün əjdahanın üstünə...
 S ü r ə y y a. Yaxşı, sizin aranızdan belə bir igid tapıldı?
 C ə f ə r. Bəs, necə bilirsiniz? Bizim rəhmətlik nəvələrimiz qış günü özlərini isti kürsüyə verib o nağılları havayı düzəltməyiblər ki? Allaha şükür, özünüz ki oxumuş qızsınız... O materializm deyirsiniz, ona görə hər şeyin bir əsası var, ya yox?
 S ü r ə y y a. Paho... siz, deyəsən, yavaş-yavaş fəlsəfəyə əl atırsınız.
 C ə f ə r. Yox, xanım, biz fəlsəfəni cəbhədə həlak edib gəlmişik...
 S ü r ə y y a. Siz mətləbdən uzaqlaşdınız... Su gətirən tapıldı, ya yox?
 C ə f ə r. Əlbəttə, tapıldı... Bəs, siz nə cür güman edirsiniz? Ölkə xali deyil ki.
 S ü r ə y y a. Bəs o qəhrəman, əjdahanın öhdəsindən necə gələ bildi?
 C ə f ə r. Çox asan... Bir də ki, xanım, burada bircə şey lazımdı. Sızdən də ayıb olmasın: kişilik!.. Cürətini topladı, qılıncını çəkdi, ya Allah deyib cumdu... cürət ki var, bu çox sadə bir şeydi. Kim istəsə, onu özündə tapar. Qorxu üz verəndə ürəyin ki, başladı çırpınmağa, əlini qoy üstünə, denən: yavaş, ayıbdı, dost var, düşmən var... Bir də görəcəksən ki, o da sənin xətrinə dəyməyib sözlünü yerə salmadı.
 S ü r ə y y a. Sözlün qısa, gətirdi, gətirmədi?
 C ə f ə r. Əlbəttə, gətirdi...
 S ü r ə y y a. Bəs, necə gətirdi axı?
 C ə f ə r. Çox asan... Yaxınlaşdı quyunun başına, gördü ki, əjdaha cəhənnəm yuxusundadı, endirdi qılıncını, üzdü başını. Su qabını su ilə doldurub qayıtdı geri.
 S ü r ə y y a. Yəni, belə bir hadisə olub, yoxsa, bu da nağıldı?
 C ə f ə r. Ərz elədim ki, xanım, əsassız şey yoxdur. Hələ ki, nağil deyil, gələcəkdə ola bilər ki, nağil olsun.
 S ü r ə y y a. Yəqin su gətirən boylu-buxunlu, yaraşlıqlı bir oğlan-mış, eləmi?
 C ə f ə r. Elə dərd də orasındadır ki, qızlar adamın boy-buxununa baxıb deyirlər ki, «dünyada varsa da budur, yoxsa da budur», daha demirlər ki, iş boy-buxunda deyil, ciyərdədir, ciyərdə!..
 S ü r ə y y a. Hər halda, mən belə qəhrəmanları görmək istədim...
 C ə f ə r. Görərsən nə edərdiniz?

S ü r ə y y a. Əllərini bərk-bərk sıxıb deyərdim ki, «sağ ol, belə oğlanları mən sevirəm...»

C ə f ə r. Doğrudan?.. Doğrudan sevérdiniz, yoxsa, elə-belə deyirsiniz?

S ü r ə y y a (*gülümsəyərək*). Niyə təəccüb edirsiniz ki, dost yolunda canını əsirgəməyən belə mərd oğullardan hansı qız keçər?

C ə f ə r. Xanım, doğrudan belədi! Bilsəydim, bundan böyükləri var, onları danışırdım.

S ü r ə y y a. Yox, dost ürəyini yoxlamaq üçün elə bu da kifayətdir. Davada elə olan, gör ailədə necə olar.

C ə f ə r. Xanım, siz mənim ürəyimi nəziltdiniz, sevindiyimdən lap ağlamağım gəlir.

S ü r ə y y a (*gülümsəyərək*). Nə üçün? Siz ki, başqasından danışırıdınız.

C ə f ə r. Ox... Başqasından...

S ü r ə y y a. Necə məgər? Yoxsa, siz özünüzdən danışırıdınız?

C ə f ə r. Elə olsa, sevməzdiniz?

S ü r ə y y a (*gülərək*). Hə, siz çox zarafatlı oğlansınız...

Bu zaman Gülyaz ağır və pərişan addımlarla gəlir.

C ə f ə r (*Gülyazı görərək, hörmətlik bir görkəm alır*). Xoş gördük, Gülyaz bacı. Vallah mayorun sağalmağını sizdən çox mən gözləyirəm desəm, inanmazsınız. Fikir eləməyin, Gülyaz bacı. Bizə nə var, ey... kəfəni yırtıb qəbirdən çıxmışq... sağalar.

G ü l y a z. Çox sağ olun, Cəfər. O sizin haqqınızda mənə çox danışmış... deyirdi ki, özü kimi vəfalı oğlan yoxdur.

C ə f ə r. Bərcumuzdur, Gülyaz bacı, bəs, dost-dosta nə gündə görək olar... Bir də ki, adamdan-adama təfəvüt var. Mayor canlara dəyən oğlandır. Mən elə bilirdim ki, o, yalnız igid bir komandirdir. Gəlib indi öz əlilə çəkdiyi səkilləri görürəm, ürəyim qana dönür. Ax, bir tez sağalib ora qayıtsaydım, mən bilirəm onlara nə divan tutardım...

S ü r ə y y a. Görünür, siz mayoru, doğrudan da, çox sevirsiniz.

C ə f ə r. Bəs necə, xanım? Yoxsa, elə bilərsiniz əsgərin ürəyi daşdı, nədi? Siz görməmişiniz, cəbhə elə yerdir ki, orada adamın ürəyindəki balaca bir sevgi böyüyüb bir dünya olur. Ara bir az sakitləşəndə bir də görərdin mayor uzaqlara baxıb qəmli-qəmli oxuyur. Həmişə də elə bir hava oxuyurdu... Bir dəfə təkliyə salıb ondan soruşdum ki, yoldaş mayor, niyə həmişə bu mahnını oxuyursunuz? İndiki kimi mənim gözümdən qabağındadı, üzümə baxıb gülümsədi, sonra da köksünü ötürüb dedi: «Bu mahnını həmişə Gülyaz oxuyardı». Soruşdum: «Gülyaz kimdir?» O yenə də uzaqlara baxıb «ah» çəkdi, dedi: «O mənim ömür yoldaşımdır, Cəfər...» Baxdım ki, bütün dava

müddəti bir dəfə «uf» deməyən bu nə oğlanın gözləri yaşarıb... Hərçənd ki, özüm hələ sevməmişdim, ancaq onda başa düşdüm ki, sevgi nə deyən sözdür. Xəstəxanada bihuş yatan zamanlar həmişə «Gülyaz... Gülyaz» deyib sizi çağırırdı.

G ü l y a z (*dəhşətlə*). Mən onun səsinə eşidirdim...

C ə f ə r. İnanıram, Gülyaz xanım. Məhəbbətin qəribə sirləri varmış... eh... nə isə, gedim, həkim yenə də gəlib mənə burada görər, başlar danışmağa. Hələlik... (*Sürəyyaya*) Ancaq siz tələsməyin, xanım, vaxt olar, yazıqlılar bizim də bəramizdə yazarlar. (*Gedir.*)

S ü r ə y y a. Bu oğlanın sözlərində nə qədər böyük həqiqət vardır. Görəsən, bu nədəndir ki, cəbhədə – cəhənnəm odları içində yazıq oğlanların məhəbbətləri birə min olur, ürəkləri saflaşır, hicran, intizar onların qollarına qüvvət verir, səbrlərini artırır, amma burada, bu sakit həyat içində, biz qızlar bəzən başımızı itiririk?

G ü l y a z (*həyəcanla onun sözünü kəsərək*). Bəsdir, bəsdir, Sürəyya!.. Bu sözlərin hər biri zəhərli bir ox olub ürəyimə sancılır. Səni hər görəndə mən min dəfə ölüb dirilirəm. Lakin sən haqlısən, əzizim, mən daha böyük sitəmlərə, daha böyük əzablara layiqəm... Mən indi üzümü ərləri, sevgililəri cəbhələrə getmiş gəlinlərə, qızlara tutub deyərdim: «Əgər, siz sonralar öz vicdanınızın müdhiş əzabları içində boğulub məhv olmaq istəmirsinizsə, ən ağır hicranlara, ən ağır məhrumiyyətlərə, ən əzəbli intizarlara dözməyi bacarın, çünki sizin sevgililəriniz bundan da böyük şərafə layiqdirlər.»

Bu vaxt Alxas bəy son dərəcə qəmgin halda daxil olur.

A l x a s b ə y (*qızlara*). Konsilium qurtardı mı?

S ü r ə y y a. Xeyr, hələ davam edir.

A l x a s b ə y (*otaqda var-gəl edərək, öz-özünə*). Bu çox ağır intizardır... Hər dəqiqə bir il kimi keçir... (*Birdən Gülyaza dönərək*) Sən get evə, qızım... Gövhər xanım darıxır...

G ü l y a z. Baş üstə! (*Gedir.*)

A l x a s b ə y (*Sürəyyaya sət bir nəzər salaraq*). Əgər, sənin ərin bu yaşda kor olsaydı, neylərdin?..

S ü r ə y y a (*utanır və başını aşağı salır*). Alxas əmi...

A l x a s b ə y. Söylə görüm, neylərdin?

S ü r ə y y a (*daha da utanır*). Axı, mən...

A l x a s b ə y. Bəli, ağır dərddir, qızım... onun hələ cəmi iyirmi beş yaşı var... Arvadının da iyirmi yaşı bu il tamam oldu... Ağır dərddir.

Bu zaman o biri otaqdan doktor Fərrux Haşımzadə, Tofiq, Zəniş əmi və həkimlər danışa-danışa çıxırlar... Alxas bəyi görəndə söhbətlərini kəsirlər.

A l x a s b ə y (acıqlı halda Fərrux Haşımzadəyə). Nə oldu, bir ümid varmı?

Fərrux Haşımzadə (pərt və qəmgin). Alxas bəy bizim saçlarımız dünyanın keşməkeşlərində ağarıb, mənim sənə nəsihət eləməyim artıqdır. İkimizin də dərdi birdir.

A l x a s b ə y (daha da əsəbi). Fərrux, müxtəsər de, bir ümid varmı?

Ağır sükut içində hamı başını aşağı salır.

Fərrux Haşımzadə (başını ağır-ağır qaldıraraq). Yoxdur...

A l x a s b ə y (dəhşət içində gözləri alacalanaraq, az qala çığırrır). Yoxdur?! (Birdən əlləri ilə gözlərini qapayaraq, bərkdən hönkürür.)

Fərrux Haşımzadə (səsi titrəyə-titrəyə, lakin təmkinlə). Neyləyirsən, bəy?... Qambayın ölüm xəbəri gələndə sən heç gözlərin yaşarmadı...

Z e n i ş ə m i (öz-özünə). Ax, gidi dünya, dağ da yerindən tərpənmiş.

A l x a s b ə y (dəsmalını çıxarıb, gözünün yaşını silir). Ax, namərd qocalıq... Yoxsa, Alxas bu qisası yerdə qoymazdı... Eybi yoxdur, oğlum... mənim ürəyimə çökələn dağın intiqamı yenə də yerdə qalmaqacaq. (Sürətli addımlarla otaqdan çıxır, həkimlər onun ardınca baxırlar.)

Z e n i ş ə m i. Doğrudan da, namərd qocalıq... Kişi qəfəsə düşmüş pələng kimi qıvrılır.

Fərrux Haşımzadə (Tofiqə). Ümitsiz olma, Tofiq... Sənin tapdığın göz müalicəsi yeni bir hadisədir. Ancaq doktorların dediyi kimi, onda, nə isə, bir şey çatmır.

T o f i q. Mən onu tapana qədər rahat ola bilməyəcəyəm, doktor.

Fərrux Haşımzadə. Mən inanıram ki, sənin kimi nadir istedadlı bir alim bu işi gec-tez böyük qələbə ilə sona çatdıracaqdır. Ona da inanıram ki, sənin barmaqların incə görmə siniri üzərində bu üsulu məharətlə tətbiq edəcəkdir. Ancaq səbrlə işləməyi bacar, əzizim. Bu hikmətli sözdə böyük bir həqiqət vardır. Bir də unutma ki, əsəbiləşmək sənə zərərdir.

Hamı gedir, Tofiq yalqız qalır.

T o f i q. Onun gözlərini açmaq xəyalı ilə vicdanımda zühur edən son ümid nuru da sönüb gedərsə, mən nə edərim? Mənim indi həyatda

yeganə təsəllim budur. Aylardan bəri gecələrimi yuxusuz, gündüzlərimi qərarlısız keçirərək tapdığım bu dərman onun gözlərinə nur, mənim vicdanıma nicat verməzsə... halbuki, mən elmin fəvqəladə möcüzə yaradacağına inanırdım... Bunun şirin xəyalları ilə qanadlanaraq, öz günahlarımdan uzaqlaşır, yalnız sədaqət, fədakarlıq duyğuları ilə yaşayırdım. Lakin birdən... bütün bunlar bir saraba dönərsə?.. (Birdən çəşqin halda) Mən indi nəyəm? Qəlbi, qaralmış vicdanının müdhiş məngənəsində çırpınan yazıq bir sədaqət oğrusumu? Belə olduqda, həyatda yaşamağın bir mənası varmı? (Gözləri yarı qapanır. Qısa bir pauza. Birdən gözlərini dəhşətlə açaraq, əlləri ilə ürəyini tutur.) Sus! Ey məlun səs, sus! Sən inandırmağa çalışırsan ki, mənim günahım bu qədər əzaba səbəb olacaq qədər böyük deyil. Deyirsən ki, sən nə edəydin, onun ölüm xəbəri gəlmişdi. Gülyazı isə sən seviridin... Sən güman edirdin ki, öz məhəbbətinlə onun itirilmiş səadətini geri qaytaracaqsan. Mən də sənə deyirəm ki, bu xudpəsənd sözlərinlə sən yalnız vicdanı kor caniləri aldada bilərsən! Sən bilmirsənmi, Qambay kimi qəhrəmanları düşmən əlovları yandırdıqca, onlar da səməndər quşu kimi təkrar-təkrar dirilib əbədi olaraq yaşayırlar!

Bu vaxt o biri otaqdan Qambay daxil olur.

Q a m b a y. Kim var burada?

T o f i q. Mənəm, Qambay...

Q a m b a y (istehzalı bir təbəssümlə). Nə oldu, Tofiq, müşavirənin nə nəticəyə gəldi?

T o f i q (özünü itirmiş halda). Hələ müəyyən bir nəticəyə gələ bilməmişik, tapdığım üsulda nə isə çatmır...

Q a m b a y. Nahaq yerə özünü əziyyət verirsiniz, dostum, mən bir gün də günəş işığı görməyəcəyəm...

T o f i q. Əgər, doğrudan da, belə olsaydı, nə edərdin?

Q a m b a y. Demək istəyirsən ki, tapançanı alıb özümü vurmazdım? Yox, vurmazdım! Bu, bəlkə də, sənə qəribə görünəcək... Doğrudur, gözsüz yaşamaq çətin işdir, xüsusən əvvəllərdə ürəyi böyük əməllərlə döyünən bir rəssam üçün... Yox, mən yaşayacağam və bununla da öz fəlakətimə güləcəyəm! Buna mənim haqqım var. Yaralı şahinin son sözlərini xatırla: «Mən şəreflə vuruşdum!» Mən uğursuz hərbi məşininin iki gözündən və qollarından, qıçlarından məhrum etdiyi minlərlə Qambayları gördüm... Hamısının da cöhrəsində bu məğrur sözləri oxudum: «Mən şəreflə vuruşdum!» Məni səhri iplərlə həyata bağlayan sirr bundan ibarətdir. Biz günəşi həyatda itirdikdə, onu könlümüzə tapacaq! (Ağır addımlarla çıxır.)

T o f i q (onun ardınca baxaraq). Həyatın məşəqqətlərində belə, istinad nöqtəsi tapan insanlara eşq olsun! O yaşayacaqdır... Bəs mən?.. (Stolun üstündən bir dərman şüşəsi götürüb baxır.) Mən bütün ümidimi sənə bağlamışdım. Sənin qüdrətinlə mənim bu balaca laboratoriyam bir günün içində bütün dünyanın nəzərini özünə cəlb edən bir elm məbədgahına çevrilə bilirdi. Mən isə, bu məbədgahda, itirilmiş səadətimi tapa bilirdim... Doğrudanmı, sənin gücünü kəşf etmək mənim iradəmin fəvqündə olan bir şeydir? Yox, mən də asanlıqla məğlub olmayacağam. Mən sənə çatmayan şeyi tapacağam və bütün dünyaya sübut edəcəyəm ki, insan zəkasının qarşısında heç bir şey dayana bilməz... Ah... bu nədir?.. Sürəyya!.. (Böyük bir həvəslə işləməyə başlayır. Şüşədəki dərmanı analiz edən cihaza töküür və müayinəyə başlayır... Birdən qüvvətli bir partlayış əmələ gəlir. Otağı tüstü bürüyür. Tofiq hissiz halda yıxılır. Sürəyya yüyürərək gəlir.)

S ü r ə y y a (otağı bir az nəzərdən keçirir və yerə yıxılmış Tofiqi görür. Həyəcanla). Doktor, sizə nə oldu? Doktor? Nə üçün dinmirsiniz? (Əyilib diqqətlə üzünə baxır.) Aman!.. Yoxsa ürəyi? Doktor!.. (Dizi üstə çökür. Tofiqin başını əllərilə qaldırır, üzünə diqqətlə baxaraq, ağlamsınmış halda qışqırır.) Tofiq! (Tofiq ağır-ağır gözlərini açır. Sürəyya onun gözlərini açdığını görərək, qeyri-iradi başını buraxır.)

S ü r ə y y a. Sizə nə oldu, doktor!

T o f i q. Görünür ki, ürəyim mənə vəfasız çıxdı. (Pauza.) Xahiş edirəm, tez Qambayı bura çağırın, ona sözüüm var... (Sürəyya qalxır, yüyürərək otaqdan çıxır. Taqətsiz halda) Ox... ümidlərim, arzularım... indi gəl taleyin bu qəribə oyunları qarşısında sarsıl! (Boğulmuş kimi əllərilə yaxasını cırır. Bu zaman doktor Fərrux Haşımzadə, Sürəyya və başqa həkimlər tökülüb gəlirlər.)

F ə r r u x H a ş ı m z a d ə (onu müayinə edərək). Sən neylədin, Tofiq, mən ki, sənə dedim, ehtiyatlı ol. Niyə bu qəcanın sözlərinə qulaq asmadın?

T o f i q. Artıq iş-ışdən keçib, doktor... (Sürəyyaya) Rica edirəm, Qambayı tez mənim yanıma çağırın! (Sürəyya otaqdan çıxır. Tofiqin vəziyyəti ağırlaşır. O, şüurunu itirir.)

F ə r r u x H a ş ı m z a d ə. Niyə dayanmısınız, tez pəncərələri açın... (Pəncərələri açırlar.) Gətirin bura! (Tofiqi götürüb pəncərənin qabağındakı divana uzadırlar.) Tez kamfora gətirin!

Bu zaman Sürəyya ilə Qambay gəlirlər.

S ü r ə y y a (Tofiqə yanaşaraq, həyəcanla). Tofiq! Tofiq! Qambay gəldi...

T o f i q (gözlərini açıb, Qambayı görür və bütün gücünü toplayaraq azca dikəlir. Adamlara). Rica edirəm, məni Qambayla bir-iki dəqiqəliyə tək buraxın!

F ə r r u x H a ş ı m z a d ə. Nə danışırısan, canım?.. Təcili tədbir lazımdır.

T o f i q. Müalicənin heç bir faydası yoxdur. Mən son dəqiqələrimi hiss edirəm, doktor, rica edirəm bizi tək buraxın.

Hamı çıxır. Qambay və Tofiq qalırlar.

T o f i q. Qambay, əziz dostum! Deyəsən, mənə səninlə danışmaq bir də qismət olmayacaq... Son bir xahişim var: Gülyazı əfv et... Sən haqlısan, günəşi az tapan insanların inanmağa haqqı var... Yenə rica edirəm. Gülyazı əfv et... çünki o... (Sarsılaraq yıxılır, hissiz düşüb qalır.)

Q a m b a y. Söylə! Onun günahı nədir? Mən onu nə üçün əfv etməliyəm? (Müdhiş bir bağırtı ilə) Niyə cavab vermirsən?!

Səse hamı tökülüb gəlir. Fərrux Haşımzadə onun nəbzini yoxlayır.

F ə r r u x H a ş ı m z a d ə (ağır-ağır dikələrək). Nadir bir istedad məhv olub getdi!

S ü r ə y y a (çılğın bir nida ilə). Yox, yox, bu ola bilməz! (Ağır və faciəli bir görkəmlə yaxınlaşır və Tofiqin meyiti qarşısında diz çökür.) Tofiq! Mənim nakam məhəbbətim heç bir zaman könlümdən çıxmıyacaqdır! (Hönlüklərlə ağlayır. Ümumi pauza.)

İşıq sönür.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Bağca. Yeni çiçək açmış ağaclar. Quşlar oxuyur. Hər tərəfdə bahar hiss olunur. Qambay son dərəcə kədərli və əsəbi halda evdən bağçaya enir. İrəliləyib məchul bir nöqtəyə baxır. Uzaqdan bir kilsə zəngi aramla doqquz dəfə vurur. Zəng susduğu zaman hər tərəf əsrarəngiz bir sükuta qərq olur.

Q a m b a y. Saat doqquz... Bahar sabahının ən gözəl bir çağı. İndi yəqin ki, bağçamızın çiçəkləri günəşin şüaları ilə gülümsəyir. İndi yəqin ki, axşam qönçələri açılır və onların həyata yeni baxan gözlərində sübhün şəh damlaları parıldayır. Təbiətin böyük sevgi dastanında yeni bir səhifə açılır. Mən isə, öz sevgi dastanımın son səhifəsini oxuyub qurtardım. Ah... bu nə qədər ağırdır. Mən qəlbimdə

məhəbbət adlanan bir kaşanə qurmuşdum. Elə bil ki, məşum bir yel onu bir anda uçurub tar-mar etdi. (*Dərin bir xayala dalır, birdən ayılmış kimi*) Yox, Qambay, sənın məhəbbətini oğurlaya bilərlər, lakin qəlbində yanmış ümid çırağını söndürə bilməzlər. Sən şərəflə vuruşdun. Bu vuruşun xatirələri bir insanı yaşatmaq üçün kifayətdir.

Bu zaman Gövhər əlində zənbil gəlib keçərkən oğlunu görüb dayanır.

G ö v h ər (*əlindəki bənövşə dəstəsini Qambaya uzadaraq*). Al, oğlum, təzə bənövşədir. Uşaqların əlində gördüm, sən yadıma düşdü. Axı, uşaqlıqda sən həmişə səhər-səhər tezdən durub çayın qırağına bənövşə dərməyə qaçardın.

Q a m b a y (*bənövşəni burnuna tutur, dərindən qoxulayaraq*). Təşəkkür edirəm, ana. Bunu qoxuladıqca, doğrudan da, uşaqlıq günlərim yadıma düşdü. Eh, ana, o günlər bir də geri qayıtmaz. Mən o zaman elə xoşbəxt idim ki...

G ö v h ər (*diqqətlə Qambaya baxıb tutulur*). Nə danışırısan, oğlum. İndi sənə nə olub ki? Hər addımının səsinə eşidəndə ürəyim dağa dönür. Qaşların niyə çatılıb? İgid gərək hər yaraya qatlana. Əgər, sən ananı sevirənsən, gərək həmişə onun gözünə gülürüzlü görünəsən.

Q a m b a y (*hiss olunan bir kədərlə gülümsəyərək, əlini anasının boynuna salır*). Mənim hər sözümə baş qoşma, ana. O sözləri elə-belə dedim. De görüm, mənim üçün daha nə almısan? Görüm bu da ürəyimdən olacaq, yoxsa, elə bənövşə ilə məni tovlamaq istəyirsən?

G ö v h ər (*gülümsəyərək*). Sənın üçün bir də qızıl balıq almışam. Necədir?

Q a m b a y. Afərin, ana. Burda lap qiyamət eləmişən. İndi tərpeyi onu bir yaxşı qızart. Narşərabı da yanında olsun.

G ö v h ər. Bax, bundan danış, anan da desin hə, bu saat.

Gövhər getmək istəyir. Bu zaman söhbətin axırını eşidən Zəniş əmi özünü yetirir.

Z e n i ş ə m i. A kişi, deyirəm məndə bəxt var, inanmırlar. Mənim də arzumu eşit, Gövhər xanım. Qızıl balıq, narşərab, bir də ki...

Q a m b a y. Bir də ki, qırmızı şərab, ürəyinizdəndir, Zəniş əmi?

Z e n i ş ə m i. Bəs necə, bəs necə? Elə ürəyimdəndir. Dedim bu gün mən də bir istirahət ələyim. Gedək, Gövhər xanım, görüm bir bəyin kefi nə təhərdir.

Gedirlər.

Q a m b a y. Görəsən, bu dünyada ana məhəbbətindən yüksək bir məhəbbət varmı?

Bu vaxt Sürəyya pərişan və həyəcanlı halda gəlir.

S ü r ə y y a. Qambay, sən nə eləmişən?

Q a m b a y (*yənə də tutqun bir görkəm alaraq*). Ciyərimin yarılanmış bir hissəsini kəşib atmışam.

S ü r ə y y a. Sən niyə belə amansız oldun, Qambay?

Q a m b a y (*sərt bir halda*). Artıq mülayim olmağıma heç bir əsas yoxdur.

S ü r ə y y a. Qulaqlarıma heç inana bilmirəm, sən ümidini itirmiş adamlar kimi danışırısan.

Q a m b a y (*güclə hiss edilən bir istehza ilə*). Ümid? İki gözümdən həmişəlik məhrum olmuş bir insan hansı ümidlə yaşaya bilər? Əgər, yaşaya bilsə idi belə, onun həyatı kimə lazım idi?

S ü r ə y y a. Kiməmi? Hamıdan əvvəl sənın həyat yoldaşına!

Q a m b a y (*acı-acı gülərək*). Doğrudanmı, o məni bu qədər sevir?

S ü r ə y y a. Bu istehzanın səbəbi nədir?

Q a m b a y. Səbəbi sənə çox gözəl məlumdur. (*Tamamilə əsəbi-ləşərək*) Məndən nə istəyirsiniz? Nə üçün mənim ürəyimə hər dəqiqə od vurursunuz?

S ü r ə y y a. Gülyaz bu saat göz yaşları içərisində boğulur.

Q a m b a y. Hamımız bir yuvanın quşusunuz. Siz əvvəlcə günah edib, sonra da ah-vaylarınızla özünüzü təmizə çıxarmağa adət eləmişiniz.

S ü r ə y y a. Kim bilir. O sənın düşündüyün qədər alçalmışdırmı?

Q a m b a y. Əgər, onun bərəsində o sözləri mən bir başqasından eşitsəydim, onu ən alçaq bir iftira hesab edərdim. Ancaq bir az bundan əvvəl o özü etiraf edib dedi ki, guya, «qarşısında iki yol varmış: ya özünü öldürməli, ya da alicənab bir insanın ünsiyyətinə sığınmalı imiş». Əgər, o məni, doğrudan da, sevirdisə, o zaman üçüncü yolu da tapa bilərdi. O, həmin sığınmaq istədiyi ünsiyyəti bizim xatirələrimizdə tapa bilərdi.

S ü r ə y y a. Sənın bu iddian həddindən ziyadə xudpəsəndlik deyilmi?

Q a m b a y. Aha... Niyə biz sizin məhəbbətinizi əlimizdə məşəl edib ölümlər vadisindən keçəndə, heç bir zaman ümidimizi itirməyəndə, siz burada beş günün intizarına dözməyib, qəlbiniz üçün təsəlli axtarırsınız? Bu xudpəsəndlik olmur?

S ü r ə y y a. Qambay, qardaşım, o ən böyük bir günah işləmiş olsa belə, indi o qədər dərin bir peşmançılıq keçirir ki, daşürəkli bir insan da buna dözə bilməz. Gülyazın günahının nə dərəcədə ağır olduğunu deyə bilmərəm. Ancaq bütün bu müddətdə mən bir şeyə inandım ki, onun ürəyi heç bir zaman səndən üzülməmişdir. Mən Tofiqi özümə qarşı xəyanətdə təqsirləndirirdim. İndi isə onu əfv edirəm. O, Gülyazı səndən də qabaq – hələ uşaqlıqdan sevirdi. İlk məhəbbət kama çatmaya bilər, lakin heç bir zaman unudulmaz. Tofiqin qəlbi Gülyazdan üzülə bilmədiyini kimi, Gülyazın da ürəyi səndən üzülmədi... Sən, heç olmazsa, bunu unutma.

Q a m b a y. Unutmayacağam. Mən müharibəyə gedərkən onun göz yaşları içində mənə verdiyi vədləri, etdiyi əhd-peymanları da unutmayacağam...

S ü r ə y y a (*hər tərəfdən əli üzülmüş kimi*). Mən daha nə deyə bilərəm, Qambay. Səni öz vicdanının mühakiməsinə buraxıb gedirəm.

Qambayın çıxdığı qapıdan içəri girir.

Q a m b a y (*öz-özünə*). Məni amansızlıqda təqsirləndirirlər. Bu, bəlkə də, belədir. Mənə ilk məhəbbətdən danışirlər. Ancaq bilmirlər ki, qayıdanda mən o ilk məhəbbəti əvvəlki məhzunluğunda tapsaydım, dünyanın heç bir ağır dərdi mənim qəlbimə yol tapa bilməzdi.

Gülyaz ağır və cəsarətsiz addımlarla gəlir.

Q a m b a y (*onun gəlişini duymuş kimi hərəkətsiz dayanır*). Kimdir gələn? (*Gülyaz böyük bir məyusluq içində ona baxır və cavab verməyə özündə qüvvə tapa bilmir.*) Kimdir?

G ü l y a z (*olduqca çətin bir vəziyyətdə*). Mənəm, Qambay.

Q a m b a y. Sənsən? Niyə gəldin?

G ü l y a z. Qambay, əgər, sən məni əfv edə bilmirsənsə, mən artıq yaşamaqda heç bir mənə görmürəm. Yalvarıram sənə məni öz əllərinlə öldür.

Q a m b a y (*birdən daha da əsəbiləşərək sərt bir halda onun çiyinlərinə yapışır və gözələrinə baxmaq istəyirmiş kimi bir hərəkət edir*). Ah, nə üçün mənim gözələrim kordur? Nə üçün mən sənin qəlbini gözələrinə oxuya bilmirəm? İndi ilk məhəbbətimizin qüdsiyyətinə and iç ki, sənin bu sözlərin ürəkdəndir!

G ü l y a z (*Qambayın qarşısında diz çökərək ağlayır*). Sənəmi yar, bu sualı ürəyimə ver, Qambay!

Q a m b a y. Mən səni ilk dəfə gördüyüm zaman gözələrinə bir

uşaq məsumluğu duymuşdum. Mən bunu öz rəsmlərimdə yaşatmaq istəyirdim. Nə etməli, qismət olmadı. Onu həyatda da itirdim. Eybi yoxdur, mən onu öz qəlbimdə yaşatmağa qüvvə tapa bilərəm. Lakin bu yalnız mənim özümə aiddir. Başqa heç kimə. (*Ağır addımlarla gedir*).

İşıq sönür.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

C ə f ə r (*əlində qəzet, oxuya-oxuya gəlir*).

Əlində sazın qurbanı,
Eləmi nazın qurbanı.

S ü r ə y y a (*onu görüb*). Cəfər, səni xoş gördük.

C ə f ə r. Məni elə həmişə xoş görürsünüz, xanım. Şükür Allaha, niyə naxoş olum ki?

S ü r ə y y a. Nə var yenə, kefin kökdür?

C ə f ə r. Heç, xanım, müharibədir də. Adam bikef də olar, kefi kök də olar.

S ü r ə y y a. Deyəsən, səndə yenə təzə xəbər var?

C ə f ə r. Niyə yoxdur? Təzə xəbər bir ingilisdə, bir də məndə.

S ü r ə y y a. Nə olub axır?

C ə f ə r. Mən güman edirdim ki, biz daha yaddan çıxıb getmişdik. Heç demə, yox. Müharibədir də. Yaddan da çıxarsan, yada da düşsən.

S ü r ə y y a. Yenə kimin yadına düşmüşünüz?

C ə f ə r. Qızlardan başqa hamının.

S ü r ə y y a. Yaxşı bir danış görək nə olub?

C ə f ə r. Nə olacaq, xanım, biz havayı yerə dirilməmişik ki, hələ qabaqda əhvalatlar var. Hər başlanan şey qurtarmalıdır, ya yox?

S ü r ə y y a. Bilmirəm nədən danışırısan.

C ə f ə r. Nədən danışacağam, xanım, bu saat mənim özümdə iki şey var: biri müharibə, biri də bir cüt qara göz.

S ü r ə y y a. Aha... Bir cüt qara göz... O hansı xoşbəxtin gözələridir?

C ə f ə r. Eybi yoxdur, xanım siz güllən. Qızlardır da, adamı sevməzlər də, sevrərlər də.

S ü r ə y y a. Yox, deyəsən, səndə söz var. (*Bu zaman Zəniş əmi, Fərrux Həşimzadə və əllərində gül-çiçək dəstəsi olan çoxlu qız və oğlan gəlir.*) Bunlar nə üçün gəliblər?

C ə f ə r. Bayaqdan bəri, bəs, niyə gur-gur guruldayırdım, xanım?
Sən məndən yaxşı bilirsən. Hər bir şeyin səbəbi var, ya yox? Bunlar
yəqin mayoru təbrikə gəliblər.

S ü r ə y y a. Nə münasibətlə?

C ə f ə r. Mayora qəhrəman adı veriblər. Mənciyəzə də.

Bu vaxt Alxas bəy, Gövhər, Qambay gəlirlər.

A l x a s b ə y (camaata). Xoş gəlmişsiniz, balalarım.

F ə r r u x H a ş ı m z a d ə. Qonaqlar səni təbrik etməyə gəlib,
Qambay. Sən öz borcunu yerinə yetirdin, oğlum. Bizim xalqımız
qədirləndir. Sənin qəhrəmanlığın uşaqdan böyüyə hamını sevindirir.

Z e n i ş ə m i. Ay məşallah, mənim yüngül qədəmliyimə. A kişi,
hara getsəm, bir şad xəbər eşidirəm də.

C ə f ə r (qəzeti Sürəyyaya verir). Alın bu şəri oxuyun, xanım.
Şairlərdir də, yazmırlar da, yazırlar da.

Q a m b a y. Mən hökumətə də, sizə də, təşəkkür edirəm, dostlar.

G ö v h ə r (özünü irəli ataraq oğlunun boynunu qucaqlayır).
Oğlum, Qambay, südüm sənə halal olsun. Bu ağbırçək ananın ürəyi
dağ boyda oldu. (Onun alınından öpür. Sevincindən gözləri yaşarır,
yaylıqla gözünün yaşını silir.)

A l x a s b ə y. Oğlum, bilirsən ki, mən saçımı müharibələrdə
ağartmışam. Ancaq vuruş meydanlarından döşümdə beş-altı ordenlə
vətənə qayıdanda, anan Gövhər xanımdan başqa mənim qabağıma
çıxan olmadı. İndi səni bütün ölkə, bütün xalq təbrik edir. Sən bununla
fəxr etməlisən, oğlum. Bu mənim üçün də, anan üçün də ən böyük
təsəllidir. (Gənclərə üzünü tutaraq) Əziz balalarım, mənim ürəyimə
çəkilən dağın hayıfı yerdə qalmayacaq. Düşməni mən də özmişəm,
oğlum da əzib, nəvələrim də əzəcəkdir.

Hər tərəfdən Qambayın üzərinə gül-çiçək səpirlər.
Təbrik səsləri və musiqi sədaları altında pərdə enir.

Pərdə

1944

İşıqlı yollar

İŞTİRAK EDİRLƏR

Elmar	–	birinci mədənin müdiri
Gülərə	–	ikinci mədənin müdiri
Vasilyev	–	mədən partiya komitəsinin katibi
Məmmədzadə	–	trestin baş mühəndisi
Sultanov	–	birinci mədənin baş mühəndisi
Səlim	–	birinci mədənin mühəndisi
Babadayı	–	buruq ustası
Usta Faiz	–	buruq ustası
Ağadayı	–	buruq ustası
Allahyar	–	keçmiş buruq ustası
Xudaverdi	–	keçmiş buruq ustası
Cavad	–	gənc texnik
Lalə	–	Elmarın katibəsi
Cəfərqulu	}	– gənc fəhlələr
Kərim		
Potuş		
Laçın		
Murad		

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Elmarın iş otağı. Hər şeydə bir təmizlik və səliqə nəzərə çarpır. Uzun masanın üstündə, nəfis vazda bir dəstə çiçək var. Arxa pəncərələrdən dəniz və buruqlar görünür. Telefon zəng çalır.

Lalə (*dəstəyi götürür*). Bəli...Müdür, usta Babanın buruğundadır, yoldaş partkom. Kənddən təzə gələn gəncləri deyirsiniz? Xeyr, hələ gəlməyiblər. Baş üstə. (*Dəstəyi yerinə qoyur.*)

Kərim (*səhnə arxasından*). Əyə, bir dayansana, deyəsən, bura deyil.

Potuş (*səhnə arxasından*). Sən bir dayan görək.

Laçın (*səhnə arxasından*). Xeyr a... hara oldu görək Potuş özünü soxsun.

Cəfərqulu. Bura bax, hey... Qaraçıbazarı salmayın, dayanın burda. (*Başını qapıdan içəri uzadaraq*) Buradır?

Lalə. Sizə hara lazımdır?

Cəfərqulu. Müdirin otağı buradır?

Lalə. Bəli, buradır.

Cəfərqulu. Bizi partkom göndərdi.

Lalə. Kənddən təzə gələn uşaqlar sizsiniz?

Cəfərqulu (*içəri daxil olur*). Hə, bizik... Ancaq biz boyda uşaq olar?

Lalə (*utanaraq*). Bağışlayın. Elə-belə dedim. Yoldaşlarınızı da çağırın.

Cəfərqulu. Baş üstə. (*Qapıdan bayıra*) Gəlin içəri.

Dörd nəfər kəndli cavan otağa daxil olur.

L a l ə. İndi əyləşin, bir-bir adlarımızı deyin yazım.
C ə f ə r q u l u (*cüssləli gənci göstərərək*). Laçın Alı oğlu.

Lalə yazır.

K ə r i m (*Cəfərqulunun təqdim etməsini gözləməyərək*). Kərim Dayandır oğlu!

C ə f ə r q u l u (*gödək, yoğun cavanı göstərərək*). Potuş Mürsəl oğlu.

P o t u ş (*hirsələnir*). Potuş nədi, ə? (*Laləyə*) Mənim adım Poladdır.

Lalə gülümsəyərək yazır.

C ə f ə r q u l u. Murad Həsən oğlu... Vəssalam.

L a l ə. Bəs siz?

C ə f ə r q u l u. Bizi də yazırsınız?

L a l ə. Tez olun, müdir bu saat gələcək.

C ə f ə r q u l u. Baş üstə, Cəfərqulu Aliqulu oğlu Dünyamalı...

L a l ə. Necə? Necə?

Potuş pısqıldayıb, ağızını əli ilə tutur.

C ə f ə r q u l u (*Potuşa açıqlanaraq*). Bəsdir ha.. Bura kənd deyil... (*Laləyə*) Neyləyək, ata-anamız qoyan addır da... dəyişdirəsi deyilik ki!

L a l ə. Mən sizə nə dedim? Məgər, dedim pis addır?

C ə f ə r q u l u (*acığı soyumuş halda*). Yazın Cəfərqulu.

L a l ə (*gülümsəyir*). Elə təkcə Cəfər desək olmaz?

C ə f ə r q u l u. Siz desəniz olar... Amma başqaları desə, olmaz!

L a l ə. Nə üçün?

K ə r i m. Çünki ata babasının adı Cəfərdir, ana babasının da adı Qulu... Bu olanda atası ilə anası arasında dava düşüb...

L a l ə. Dava?

C ə f ə r q u l u (*Kərimə*). Bir dayansana... (*Laləyə*) Dava-zad düşməyib... anam istəyib öz atasının adını qoysun...

K ə r i m. Atası da istəyib özününkünü!

L a l ə (*gülümsəyir*). Hə... Başa düşdüm... Demək, narazılıq olmasın deyə, ikisini birləşdiriblər, olub Cəfərqulu.

C ə f ə r q u l u. Elədir ki, var... Doğrudur, bir az mədəni çıxmır...

L a l ə. Nahaq yerə elə düşünürsünüz... Mədəniyyətin buna nə dəxli var... lap gözəl addır... Cəfərqulu, familiyanız nə oldu?

C ə f ə r q u l u. Aliqulu oğlu Dünyamalı.

L a l ə. Hamınız bir kənddəsiniz?

C ə f ə r q u l u. Xeyr... (*Kərimi göstərir*.) Bununla mən bir kənddənlik... qalanlar isə, qonşu kənddəndirlər.

L a l ə. Çox gözəl, indi gedə bilərsiniz... Ancaq düz saat dördə gəlin yoldaş müdirin yanına.

C ə f ə r q u l u. Baş üstə. (*Kərimdən başqa yoldaşlarının hamısı çıxır*.) Bağışlayın, axı, siz bizim adımızı öyrəndiniz, amma biz sizin adımızı bilmədik.

L a l ə. Mənim adım Lalədir.

C ə f ə r q u l u. Paho...

L a l ə. Pis addır?

K ə r i m (*Cəfərqulunu göstərir*). Bilirsiniz, bunun da bacısının adı Lalədir.

L a l ə. Demək, bacımızın biri kənddə, biri də buradadır.

C ə f ə r q u l u. Yox, mənə elə bir bacı kifayətdir... onsuz da anam cehizini güclə düzəldib.

K ə r i m. Yalan deyir. Onun anası hamıdan dövlətlidir. Bilirsiniz, nə kəmi arvaddır. Gündə on adamın işini görür.

L a l ə. Bəs özü?

K ə r i m. Özünün işçil olmağına söz yoxdur. Məsələn, görürsən atı suya aparıb birdən dörd saat bulaq başında durur.

L ə l ə. Məgər, bulaqda növbə olur?

Cəfərqulu Kərimə göz ağardır.

K ə r i m. Növbə nədir? Bizdə növbə-zad olmaz... Bulaqdır da... Qızlar gəlir... gəlinlər gəlir...

L a l ə. Aha... (*Cəfərquluya, zarafatla*.) Demək, sizin belə də işiniz varmış!

C ə f ə r q u l u. Zarafat eləyir, istəyir sizin yanınızda pört olum. (*Kərimə*) Yeri gedək. (*Ayaq saxlayır*.) Bağışlayın, siz də bizimlə işləyəcəksiniz?

L a l ə. Xeyr, mən burada katibəyəm.

C ə f ə r q u l u. Heyf... dedim, bəs, həmişə bir yerdə olacağıq...

S ə l i m (*daxil olur*). Salam, yoldaşlar. Müdiriniz hardadır?

L a l ə (*bir az özünü itirir*). Bu saat gələcək. Tapşırdı gözləyəsini, buyurun, əyləşin.

S ə l i m. Zəhmət çəkməyin... Yaxşı... Gözləyək. (*Oturur*.)

L a l ə (*utancaq*). Bağışlayın, yoldaş Səlim, deyirlər bizim mədəni mühəndis gəlinirsiniz?

S ə l i m. Bəli, elədir.
 K ə r i m (*Cəfərquluya*). Gəl, gedək də...
 C ə f ə r q u l u (*acıqlanır*). Bir dayan görək... (*Məzəmmətedici nəzərlərlə onu büsbütün unutmuş Laləyə baxır.*)
 S ə l i m (*cavanlara*). Deyəsən, siz də təzə gəlmisiniz?
 K ə r i m. Bəli, dünən gəlmişik.
 S ə l i m. Çox gözəl, demək, bir yerdə işləyəcəyik... Qərubsəmirsiniz ki?
 C ə f ə r q u l u (*qaşqabaqlı*). Niyə qərubsəyirik... Yad yerdə deyilik ki...
 S ə l i m (*gülümsəyir*). Doğrudur...

Elmar acıqlı halda daxil olur. Gənc fəhlələrin yanından keçib Səlimlə görüşür.

C ə f ə r q u l u (*yavaşca Laləyə*). Müdir budur?
 L a l ə. Bəli, özüdür.
 C ə f ə r q u l u (*bərkdən*). Salam, yoldaş müdir!
 E l m a r (*Cəfərquluya baxmadan Laləyə*). Dediym adamları yanıma çağırımsan?
 L a l ə. Bəli, çağırısam. (*Kağızları götürüb çıxır, Cəfərqulu müdirə tərs bir nəzər salaraq, Kərimə getmək işarəsi edir, hər ikisi çıxır.*)
 S ə l i m. İnstitutda oxuduğumuz zamanlar mən elə güman edirdim ki, həyat səni dəyişdirəcəkdir. Ancaq, deyəsən, sənin xasiyyətin sirkə kimi getdikcə tündləşir.
 E l m a r. Nə olub?
 S ə l i m. Uşaqlar salam verir, almırsan. Yaxşı deyil axı, kənddən dünən gəliblər.
 E l m a r. Kənddən dünən gəliblər deyə, əzizləyib başa çıxardaq?
 S ə l i m. Kim sənə deyir ki, əzizlə başa çıxar? Ancaq bilirsənmi onlar doğulduqları yerlərin sərin meşələri, çüyürləri, qartallı dağları əvəzinə burada acı yovşanlı, boz təpələr gördükdə bizim mehribanlığımıza nə qədər ehtiyac duyacaqlar?
 E l m a r (*qabağındakı kağızlara baxır*). Bu lirikanın ölkəyə on yeddi milyon neft verməklə heç bir əlaqəsi yoxdur.
 S ə l i m. Ölkəyə on yeddi milyon nefti mexaniki surətdə hərəkət edən hissiz-duyğusuz kaçalkalar deyil, insanlar verəcəklər! Ən coşğun arzular, ən səmimi duyğularla qanadlanan insanlar!
 E l m a r. İnsanlar... sən adamları çox da idealizə etmə!
 S ə l i m. Necə?
 E l m a r. Adamların lap yaxşısı sənin dostun deyildi ki, dünən düz bütün Bakı neftçilərinin yığıncığına məni biabır elədi?
 S ə l i m (*təəccüblə*). Hansı dostum?

E l m a r (*istehza ilə*). İkinci mədənin müdiri... Möhtərəm Gülarə xanım.
 S ə l i m. Axı, bayaqdan deyirəm niyə bunu od götürüb. Yaxşı, Gülarə ki, sənin xətrini hamıdan çox istəyir!
 E l m a r. Yaman istəyir!.. İrəli çəkildiyim heç altı ay deyil. İndi hamı...
 V a s i l y e v (*daxil olur*). Salam.
 E l m a r (*əsəbi*). Salam. Tanış olun. Mədən partiya komitəsinin katibi İvan Sergeyeviç Vasilyev.
 S ə l i m. Səlim...
 V a s i l y e v. A... Çox şadam. Çox şadam, nəhayət, sizi trestdən ala bildik, hə, indi görək aparatı tez qurtarasınız... Elə deyilmi, Elmar?
 E l m a r (*narazı halda susur*). Bu işlərdən sonra aparat yada düşər?
 V a s i l y e v. Deyəsən, acığımız hələ də soyumayıb. (*Zarafatla Görünür, ox hədəfə dəymişdir.*)
 E l m a r. Mən heç bir zaman atılan oxları hədəfsiz qoymamışam... ancaq qərībā burasıdır ki, elə bir yığıncıqda durub siz də onun dediklərini təsdiq edirsiniz.
 V a s i l y e v (*gülür*). Doğru sözə nə demək olardı? Bir də ki, tənqid xeyirxah bir cərrahdır... Onun bıçağından yalnız əsəbləri zəif olanlar qorxar.
 B a b a d a y ı (*səhnə arxasından*). Ştaketləri qoyun qalsın, boruları götürün.
 E l m a r. Heç kəs mənə qorxaq deyə bilməz, İvan Sergeyeviç. Mən...
 B a b a d a y ı (*daxil olur*). Salam... Nə olub, müdir yoldaş, qanın qaradır.
 V a s i l y e v. Dünənki müşavirədə müdirimizə yaman döşədilər, Babadayı...
 B a b a d a y ı. Nə olar, «İgidin başı qalda gərək». Necə deyirlər, «Dəmir döyüldükcə saflaşar, amma şüşə bir zərbədə toz olar».
 V a s i l y e v. Yaxşı sözdür.
 B a b a d a y ı. Tənqiddən də adam inciyər? Yaxşı, bizi kim tənqid elədi?
 V a s i l y e v. İkinci mədənin müdiri.
 B a b a d a y ı. Gülarə? (*Bərkdən gülür.*) Afərin... Vallahi, xoşuma gəlir, qoçaq qızdır. Gecə-gündüz, nə vaxt gedirsən, o, mədənin arasındadır... deyirəm, «Ay Gülarə, nə vaxt bizə bir toy plovu verəcəksən? Bu buruqlara o qədər üns salmısan ki, ərə getmək-zad da yadından çıxıb».

Sultanov iki nəfər buruq ustası ilə daxil olur.

E l m a r (*saatına baxaraq*). Niyə gecikirsiniz? Zəhmət çəkin, vaxtında gəlib siz məni gözləyin, mən sizi yox, bildinizmi?

S u l t a n o v. İşin öhdəsindən gəlmək olur ki... Bunu eləyirsən, o qalır, onu eləyirsən, bu qalır... Plan da gündən-günə şişir.

E l m a r (*masanın üstündən bir kağız götürərək*). Biz ikinci mədəni yarışa çağırırıq... Deyin görək, plandan artıq nə qədər verə bilərik?

Pauza. Hamı fikirləşir.

S u l t a n o v. 7 min ton!

B a b a d a y ı. Necə? Doqquz min ton rahat verə bilərik.

S u l t a n o v. Əlbəttə, dildə demək asandır.

A ğ a d a y ı. Siz həmişə belə deyirsiniz, yoldaş Sultanov, biz haçan dediyimizi eləməmişik?

S u l t a n o v. Niyə acığınızı tutur, usta Ağadayı, adam görək gücünü görə iş görsün.

A ğ a d a y ı (*usta Faizə*). Sən niyə ağzına su alıb oturmusan, bir dinsənə!

U s t a F a i z. Dinib nə deyəcəyəm, qədəşim, nə cür götürsələr, mən düpbədüz 100 faiz yerinə yetirəcəyəm.

A ğ a d a y ı. Yoldaş müdir, Babadayı düz deyir, heç o yanı, bu yanı yoxdur, doqquz min verə bilərik.

E l m a r. Biz baş mühəndis Sultanovla hesablamışıq, plandan əlavə, ən çoxu, yeddi min ton verə bilərik.

S u l t a n o v. Başqa cür də ola bilməz. Müqavilədə yazdıq 9 min, sonra da mədənin buna gücü çatmadı, onda bəs nə olsun?

B a b a d a y ı (*Sultanova*). Bu mədəni biz də tanıyıyıq, ya yox? Nə olub, nefti-zadı qurumayıb ki?

S u l t a n o v. Plandan artıq yeddi min ton! Vəssəlam.

B a b a d a y ı (*narazı*). İndi ki, öz bildiyinizi edəcəksiniz, daha onda bizi niyə çağırırsınız?

V a s i l y e v (*Elmara*). Bağışlayın, bəlkə mədənin imkanını bir də nəzərdən keçirmək lazımdır?

S u l t a n o v. Biz mədənin bütün gücünü nəzərə almışıq, yoldaş partkom.

Vasilyev onun qabağındakı kağızı götürüb baxır. Qısa pauza.

E l m a r (*Sultanova*). İkinci mədənin plandan artıq nə qədər nəzərdə tutub?

S u l t a n o v. Yeddi min ton!

E l m a r. Yeddi min? Onda səkkiz min verməliyə.

S u l t a n o v. Nə danışırırsınız, yoldaş Elmar?!

E l m a r. Dedim, qurtardı! Yarışın qalan şərtlərini də axşam işçilərin ümumi yığıncağında müzakirə edərik.

V a s i l y e v. Fəhlələrin məişət və mədəniyyət işləri yenə də unudulub: axı, düşünün bizi ən çox bunun üstündə tənqid elədilər.

E l m a r. Nə olsun tənqid elədilər? Biz hər çalışan havaya oynaya bilmərik. İvan Sergeyeviç, mən burada istirahət evi, yəni institut açmamışam. Dövlət məndən neft istəyir, yarış da buna xidmət etməlidir! Ölkəyə neft lazımdır, neft!

V a s i l y e v. Doğrudur, lakin yarış, eyni zamanda, həyatı yüksəltmək, insanları irəliyə doğru aparmaq üçündür! (*Kağıza baxır*.) Səmərələşdirici təkliflər barəsində də yazmamısınız. Mütləq qeyd etmək lazımdır! İki mədənin birlikdə icad etdiyi aparatı tezliklə başa çatdırmağı qeyd etmək lazımdır.

E l m a r. Aparat bizim xüsusi işimizdir... onun yarışa nə dəxli var?

S u l t a n o v. Elədir, bəli, aparatdır, icad edərlər – sağ olsunlar, eləməzlər – yenə də sağ olsunlar. Öz işləridir.

V a s i l y e v. Bizdə xüsusi iş yoxdur. Buruqlarımızda baş verən qəzaların səbəbini öyrənmək – neft istehsalını artırmaq üçün çox böyük əhəmiyyətə malikdir! Buna görə də, yoldaş Elmar, icad etməkdə olduğunuz aparat nə sizin xüsusi işinizdir, nə də Səlimlə Güllərinin.

B a b a d a y ı. Doğrudur, elə bir aparat bizə hava və su kimi lazımdır.

V a s i l y e v. Bu çox mühüm bir ixtiradır. Qoy dünya görsün ki, Bakı mühəndisi yalnız texniki işçi deyil, eyni zamanda, yaradıcıdır!

E l m a r (*əsəbi halda*). Başqa əlavəniz yoxdur ki?

V a s i l y e v. Var, təzə gələn cavan fəhlələrdən on iki nəfər ixtisaslı işçi hazırlamaq!

B a b a d a y ı. İkisini verərsiniz mən öyrədərəm.

A ğ a d a y ı. İki nəfəri də mən öyrədərəm.

B a b a d a y ı. Bilirsiniz necə oğlanlardır? İvan Sergeyeviç, bayaq sizinlə biri danışdı ha... yaraşıqlı bir oğlandır...

V a s i l y e v. Cəfərqulu?..

B a b a d a y ı. Hə... görürəm yoldaşlarımıza deyir ki, «özünü düz-əməlli aparın... Qoy deməsinlər ki, kənddən gəliblər, heç nə qanmırlar...» Eh, cavanlıq...

Elmər. Qurtardıq. Yenə də təkrar edirəm: əsas vəzifə – plan vaxtından əvvəl yerinə yetirməkdir! Əlavə 8 min ton! Bildinizmi?! Bütün gücümüzü səfərbərliyə almalıyıq!

Babadayı (*gedə-gədə*). Yenə mənimlə düz gəlmirsən, Sultanova, sənənlə mənimki qalsın.

Sultanova. Nə eləyim, Babadayı. Sənin iştahan çox, mədənin də ki, o qədər gücü yox...

Babadayı. Qorxma. «Qorxan gözə çöp düşər!»

Ağadayı. Öz aramızdır, dost, bərkdə əlin yoxdur!

Usta Faiz. Qədəşim, bərk oldu, boş oldu, neftini 100 faiz çıxar, vəssalam.

Hamı çıxır. Elmarla Səlim qalırlar.

Səlim (*zarafatla*). Demək, bu gündən amansız qisas döyüşləri başlanır!

Elmər. Necə bəyəm?

Səlim (*gülümsəyərək*). Özün bilirsən...

Elmər (*əsbəbi*). Mənim tapmaca ilə məşğul olmağa vaxtım yoxdur... mən bu saat yuxumda da neft görürəm...

Səlim. Sözü azdırırsan, eybi yoxdur... «Çəkişməsən, bərkiməzsən...» Mübarizədən doğan sevgi fırtınadan sonra çıxan günəş kimi gözəldir.

Elmər. Sənə kim dedi ki, mən onu sevirəm?

Səlim. Niyə gizlədirsən? Axı, biz dostuq!

Elmər. Siz məni dəli edəcəksiniz... Rica edirəm, bir də mənimlə bu barədə danışmayasınız.

Səlim (*gülümsəyərək*). Baş üstə, danışmaram...

Gülərə (*daxil olur*). Xoş gördük, vəfasız dost!

Səlim. Mənə vəfasız deyə bilməzsən!

Gülərə (*Səlimə*). Vəfasız olmasaydın, bu neçə gündə bir dəfə zəng edərdin...

Səlim. Mən, onsuz da, səni hər gün görürəm...

Gülərə. Necə olur ki, sən məni görürsən, amma mən səni yox?

Səlim. Bu bir sirdir...

Lalə (*daxil olur, Elmara*). Buyurun, yoldaş müdir, trestə gedəcək məlumat hazırdır.

Gülərə. Necəsən, Laləcan?

Lalə (*utancaq*). Çox sağ olun...

Gülərə (*Səlimə*). Görürsən, bizim necə gözəl qızlarımız var. Ba-

badayımın qızıdır. Atasından tutmuş ulu babasına qədər hamısı neftçi olub...

Səlim. Bəs özü?

Gülərə. Özü də mühəndis olacaq... Gündüzlər işləyir, gecələr də oxuyur.

Elmər (*kağıza imza ataraq, Laləyə verir*). Tez göndərin.

Lalə. Baş üstə. (*Gedir.*)

Gülərə (*zarafatla*). Müdirin gözlərində yenə bir fırtına var...

Səlim. O fırtınadan özünü gözlə!

Gülərə. Yox, qorxaqlar taleyin kəməndinə tez düşürlər! (*Elmara*) Şərtləriniz hazırdır?

Elmər. Sabah hazır olacaq!

Gülərə. Buyurun, bizimki hazırdır.

Səlim. Çox maraqlıdır, bu yarışda yalnız planlar, faizlər deyil, sevinc və iztirablar da iş görəcək... yuxusuz gecələr şirin xəyalları qandlanacaq...

Gülərə. Sən çox uzaqlara uçursan, Səlim. Elmara yalnız şöhrət lazımdır.

Elmər. Doğru deyirsən, hər cür məğlubiyyətə nifrət etdiyim üçün mənə yalnız qələbə lazımdır! Əgər, ürəkləri bir kitab kimi açıb oxumaq mümkün olsaydı, o zaman görərdik ki, siz qızları da hər şeydən çox şöhrət və ad maraqlandırır. Ancaq nə edək ki, biz öz hisslərimizi sizin kimi məharətlə gizlədə bilmirik.

Gülərə. Çox təəssüf ki, ürəkləri bir kitab kimi açıb oxumaq mümkün deyil, yoxsa, onda görərdik ki... nə isə. Mənə təcili surətdə min metr boru lazımdır, dedilər sizdə çoxdur.

Elmər (*yarı zarafatla*). Verərik... Bu şərtlə ki, borunu sallayacağınız quyunun gündəlik planına iki ton da artırasınız... Yarışda havayı yardım olmaz.

Gülərə (*Səlimə*). Görürsən... Yaxşı, olsun!

Səlim. Sən ondan incimə, həmişə sentimentalizmdən qaçdığı üçün özünü qəsdən sərt göstərir...

Elmər. Sən nahaq yerə məni müdafiə edirsən...

Səlim. Yaxşı, bilirəm... (*Gülərəyə*) Biz aparatı tez qurtarmağı da yarış şərtlərinə əlavə etdik.

Gülərə. Elə də lazımdır. Yoxsa, Elmarın bizə acığı tutub, heyfni, aparatdan alır... Gör neçə gündür əlimizi vurmuruq.

Səlim (*Elmara*). Bilmirəm sənə nə olub, son vaxtlar aparat məsələsilə əvvəlki qədər maraqlanmırsan.

Gülərə (*zarafatla*). Görünür, nədənsə qorxur.

Səlim (*zarafatla*). Elmara qorxaq deyirsən?

G ü l a r ə. Pələng ovunda cəsur olduğuna baxma... Şöhrətinə bir az toxun...

S ə l i m. Nə olar... «Hər igidin bir eybi var» deyirlər... Yaxşı, mən getdim trestdəki işlərimi qurtarım, sağ olun.

E l m a r. Bu gün bütün işlərini qurtar ki, səhərdən başlayasan.

S ə l i m. Baş üstə. *(Gedir.)*

G ü l a r ə *(onun ardınca baxır, gözləri yol çəkir)*. «Hər igidin bir eybi var», amma mən istərdim ki, igid eysiz olsun!

E l m a r. Nə edək, təəssüf ki, dünya bizim arzularımıza görə qurulmayıb.

G ü l a r ə. Eybi yoxdur, biz onu yenidən qurarıq!

E l m a r. Əlbəttə... bizə nə var ki... danışmağa qaldı, bizə qaldı.

G ü l a r ə *(ona uzun və məzəmmətəddici bir nəzər salaraq)*. Eh, Elmar... doğrudanmı mənim dünənki çıxışım səni bu qədər incitib?

E l m a r. İnciməyə nə haqqım var?..

G ü l a r ə. Yox, bir günahım olsa, mən dəfə haqqım var... lakin, əgər, səni qüvvətli görmək istəyirəmsə, bu mənim təqsirimdir?

E l m a r *(əsəbi)*. Axı, sən nəyə əsasən bu nəticəyə gəlmisən ki, mən zəif adamam?

G ü l a r ə. Güclü adamlar belə olmur, Elmar... Yadındadırmı, mən dünənki yığıncaqda dediyim sözləri üç ay əvvəl həmin bu otaqda sənin özüənə təkliddə dedim... Dedim ki: «Elmar, sən mədəndə plandan başqa heç nəyə fikir vermirsən... Təcrübəli adamların, qocaman neft ustalarının səsinə eşitmirsən. Bu, nöqsandır...» Lakin sən mənə ancaq məğrur, saymaz bir təbəssümlə cavab verdin; çünki özünü məndən güclü hesab edirdin... O zaman mən də susub məqam gözlədim.

E l m a r *(istehza ilə gülümsəyərək)*. «Məqam gözlədim»...

G ü l a r ə. Sən keçmişləri nə tez unutdu, Elmar. Yadındadırmı, institutu bitirdiyimiz gecə sən, mən, Səlim and içib, əhd-peyman etdik ki, qədəm qoyduğumuz həyat yollarını alnıaçıq keçəcəyik, bir-birimizin qüsurlarına qarşı amansız olacağıq...

E l m a r. Mənim alnım açıqdır, mən dövlətin tapşırığını yerinə yetirirəm, lakin... mənim mədənim səninkindən belə irəliddə olduğu halda, ordan-burdan nöqsanlar axtarıb taparaq, məni camaat qarşısında bəabir etmək...

G ü l a r ə. Çox sağ ol. «Ordan-burdan nöqsanlar axtarıb taparaq!» Demək, mən sənin qələbəyə... Daha nə deyim, heç bir sözüüm yoxdur. *(Pauza.)* «Mənim mədənim səninkindən irəliddə olduğu halda...» Bu bərdə hələ tezdir. Kimin qalib gələcəyini sonra görürük.

İKİNCİ PƏRDƏ

İKİNCİ ŞƏKİL

Babadayının buruqları. Dəniz görünür. Üstü-başı qara neftə bulaşmış Cəfərqulu saz çalaraq oxuyur. Kərim buruğun içində hərlənib nə isə deyir.

B a b a d a y ı *(gənc texniklə buruqdan çıxır)*. Gördün, davam gətirdi... «Lalim dilini anası bilər.» Sultanov deyir ki, «Quyu qocalıb, nə eyləyirsən elə, bir şey çıxmaz.»

C a v a d. Babadayı, siz bu buruğun neft verəcəyinə tamamilə arxayınız?

B a b a d a y ı. Bəs necə! Qoz-qoz oynamırıq ki, mən fantan gözləyirəm, fantan! *(Gedirlər.)*

C ə f ə r q u l u.

Mən aşiqəm, əldə sazım,
Üroyimdə çoxdur arzum,
Ey baharım, gülüm, yazım!
Gəl, həvəslə bu dünyada,
Yetək vəslə bu dünyada,
Pünhan sevgi yaman olar,
Bəzən coşar, ümman olar,
Eybi yoxdur, zaman olar
Eşqimi aşkar eylərəm,
Mətləbimi car eylərəm.

C ə f ə r q u l u *(Kərimə)*. Bu gecə qərribə bir yuxu görmüşəm.

K ə r i m. Nə görmüsən?

C ə f ə r q u l u. Sən öl, ürəyim elə birtəhər oldu ki...

K ə r i m. De görüm, axı, nə görmüsən?

C ə f ə r q u l u. Kənddə bizim Qayaburnu bağlarının dal tərəfindəki açıqlıq var ha...

K ə r i m. Hə, indi oralarda düz-dünya lələdir.

C ə f ə r q u l u. Dayan də... Görürəm orayla harasa gedirəm... bircə qabağıma bir lələ çıxır... ancaq bu heç bizim yerlərin lələsinə oxşamır... Yalan olmasın, hər yarpağı bir çinar yarpağı boydadır... Fikir edirəm ki, bunu üzüm gətirim katibəyə, görsün ki, bizim yerlərdə necə lələlər bitir... ancaq nə qədər əlləşirəm, üzə bilmirəm.

K ə r i m. Üzə bilmədin?

C ə f ə r q u l u. Yox...

K ə r i m. Hayıf...

C ə f ə r q u l u. Nə edim, əlimi ha uzadırdım, çatmırdı ki, çatmırdı.

K ə r i m. Xeyir olsun... onun ki, eşqi səni belə götürüb, hələ çox yuxular görəcəksən.

C ə f ə r q u l u. Yəni yuxu görmək də ondandır?
 K ə r i m. Bəs nə? Eşitməmişən, deyirlər ki, çox yeyib yatanda adam qarmaqarışiq yuxular görər.
 C ə f ə r q u l u. Nə olsun?
 K ə r i m. Necə nə olsun? Elə çox sevmək də çox yemək kimi bir şeydir də...
 C ə f ə r q u l u (*hirsələnir*). Yüz dəfə demişəm qabiliyyətli danış!
 (Üzünü çevirir.)
 K ə r i m (*bərkədən gülür*). Zarafat edirəm, yaxşı yuxu görmüşən. Üzməmək – üzmək deməkdir!.. Yuxunu görək tərsinə yozasan.
 C ə f ə r q u l u (*dərhal yumşalır*). Bura bax, əmioğlu, axı, bir iş eləmək istəyirəm...
 K ə r i m. Nə eləmək istəyirsən?
 C ə f ə r q u l u. Heç kəsə deməzsən ki?
 K ə r i m (*inciyir*). Demirsən, demə... Yox, sənin sözlərini durub aləmə car çəkəcəyəm!
 C ə f ə r q u l u. Bir dayan də... Dəymədişər olma! İstəyirəm bir məktub yazım.
 K ə r i m. Kimə?
 C ə f ə r q u l u. Ona dayna...
 K ə r i m. «O» kimdir?
 C ə f ə r q u l u. Katibəyə də...
 K ə r i m. Ustanın qızına?
 C ə f ə r q u l u. Hə...
 K ə r i m. Nə olar...
 C ə f ə r q u l u. Görən cavab verər?
 K ə r i m. Cavab verər – verər... Verməz – canın sağ olsun... «Qız ağacı – qoz ağacı... Hər keçən bir salba atar.»
 C ə f ə r q u l u. Yəni, deyirsən yazım?
 K ə r i m. Nə olar ey... məktub yazmaq ki, bir qəbahət iş deyil...
 C ə f ə r q u l u. Onda qulaq as. (*Qoltuq cibindən bir zərf çıxarıb açır, məktubu oxuyur.*)
 «Şanlı məktub.
 Dünyaların gözəli olan Lalə!
 Mən yaxşı sözlər yazmağı bacarmıram. Buna görə də ürəyimdə olan sözlərin hamısını deyə bilmirəm... Ancaq onu bil ki, sənin yolunda hər bir cəfaya hazırım, həmişə səni görəndə bizim dağlarda bitən lalələr, düzlərdə gözən ceyranlar gəlir durur gözümlün qaбаğında... deyirəm nə olardı, könlümüz bir olaydı... İki könül bir olandan sonra tay bu dünyada nə dərdləri var... Əzizim Lalə, daha nə yazım... Xahiş edirəm mənim bu şanlı məktubuma cavab yazasan.»

K ə r i m. Elə bu?
 C ə f ə r q u l u. Tay nə olacaq?
 K ə r i m. Çox qısadır.
 C ə f ə r q u l u. Qısa yaxşıdır. Yalançı adamlar kimi mətləbi uzatmaq lazım deyil... Hə, əmioğlu, indi iş qalib sənin qoçaqlığına, görək bu məktubu öz əlinlə ona verəsən.
 K ə r i m. Mənəm işim deyil, birdən apardı verdi ustaya, sonra sən cəhənnəm, mənim atamı yandırar.
 C ə f ə r q u l u. Bəs, əmioğlu əmioğlunun nə günündə görəkdir?
 K ə r i m. Yox, baş tutmaz.
 C ə f ə r q u l u. Bir qonaqlıq gəlin...
 K ə r i m (*məktubu alır*). Onda getdim. (*Gedir.*)
 C ə f ə r q u l u. Bura bax, əmioğlu, məktubu verəndə nə deyəcəksən?
 K ə r i m. Deyəcəyəm bu kağızı kəşfiyyat idarəsindən göndərirlər.
 C ə f ə r q u l u. Zarafatı burax... Elə ki, gördün təkdir, yanaşib ədəblə salam verərsən. Sonra da deyərsən: «Bağışlayın, bu məktub sizə çatacaq». Vəssalam, ayrı heç nə lazım deyil.
 K ə r i m. Deyəsən, bu çox qəliz oldu. Yaxşı. (*Gedir.*)
 C ə f ə r q u l u (*onun ardınca*). Əmioğlu, bir dayan! (*Kərim dayanır.*) Bəlkə birdən acığı tutdu?
 K ə r i m. Onda istəyirsən bir vedrə su götürürəm.
 C ə f ə r q u l u (*hirsələnir*). Lazım deyil, ver bura. Özgə adamnan göndərəm.
 K ə r i m. Ay verdim ha. (*Çevrilib qaçır.*)
 C ə f ə r q u l u (*onun ardınca*). Bura bax...
 B a b a d a y ı (*gəlir*). Hə... Nə var, bir dəyişiklik yoxdur ki?
 C ə f ə r q u l u. Xeyr, usta.
 B a b a d a y ı (*boruya qulaq verərək*). Bəs niyə neft az axır?
 C ə f ə r q u l u (*təccüblə*). Nə bildiniz az axır, usta?
 B a b a d a y ı. Necə nə bildin? Eşitmirsən? Səsinə fikir ver... Yəqin havanın təzyiqi artıb. (*İrəliləyib manometrə baxır.*) Əlbəttə, artıb... Axı, sənə dedim ki, təzyiqi həmişə əlli dərəcədə saxla. (*Cəld düzəldir, sonra cibindən saatını çıxarıb baxır.*) Mən gedəndən altmış atmosfer təzyiqlə işləyibse, demək, bu gün, azı, on ton ziyan ələdik... Yox, qardaşoğlu, işləri korlamısan... Bəs, köməkçin hanı?
 C ə f ə r q u l u (*özünü itirir*). Su götürməyə gedib...
 B a b a d a y ı (*su ilə dolu vedrəyə ani bir nəzər salır*). Belə su götürməyə başlasanız, yaxşı qazandıq... Neçə aydır yarışırıq?
 C ə f ə r q u l u (*bir az fikirləşərək*). Görək ki, ikinci aydır, usta.

B a b a d a y ı. İşləri korlamısan, əzizim... İndi yarışın üçüncü ayıdır. Mən elə bildirdim sən onun hər gününü yola salanda özünə haqq-hesab verirsen, «görüm bu gün neyləmişəm?»

C ə f ə r q u l u (*qaşqabaqlı*). Nə qayıraq, ay usta, bacardığımızı əsirgəmirik ki...

B a b a d a y ı. Necə? Yox, qardaşoğlu, sözlərin xoşuma gəlmir. (*Pauza. Babadayı qəlyanını çıxarıb doldurur.*) Birinci beşilliyi elan edəndə biz özümüz söz verdik... Söz namud ki, nöyütün birinci beşilliyini, nə olursa-olsun, iki il yarımda yerinə yetirək. Yerinə də yetirdik! Biz ikinci beşilliyi də birinci kimi yola saldıq. Üçüncünü də... Gecəgündüz yatmadıq... hər birimiz on adamın yerinə işlədik. Amma heç demədik ki, «Bacardığımızı əsirgəmirik ki». Bacardığımızı hamı edir! Şərt dağ-dağ üstə qoymaqdır! (*Pauza, qəlyanını çəkir.*) Bilirsən nə var, qardaşoğlu, istəyirsən xoşbəxt olasan, koramal kimi sürünmə, qartaltək uç! Həyatın cəvhəri əməkdir, namuslu əmək, qəhrəman əmək! (*Pauza, neft axan boruya diqqət edir.*) Hayıf... arvad bu gün düşbərə bişirəcəkdiki...

C ə f ə r q u l u (*təqsirkar bir ifadə ilə*). İndi nə olub ki, usta?

B a b a d a y ı. Nə olacaq, iştaham qaçdı getdi... On ton neft itirəndən sonra düşbərə adama ləzzət verər? Bilirsən, qardaşoğlu, biz neftçilərin iki ürəyi var, biri bu, biri də o. (*Buruğu göstərir.*) Necə ki, bu işləyəndə adamın temperaturu, filan-bəsməkəni öz yerində olur, elə də o işləyəndə neftçinin kefi, filan-bəsməkəni təndürüst olur... Neft bizim qanımızdır! Bizim bu dünyada vətənimizdən əziz heç nəyimiz yoxdur! Vətənə isə neft lazımdır! Başa düşdünmü? (*O biri buruğa keçir, Kərim gəlir.*)

C ə f ə r q u l u. Ustanın yaman acığı tutub...

K ə r i m. Mənim getməyimə?

C ə f ə r q u l u. Yox, fikir verməmişik, təzyiq artıb...

K ə r i m. Nöyüt azalıb?

C ə f ə r q u l u. Əlbəttə. Sənə deyirəm yeri bir mantometrə bax.

K ə r i m. Mantometr yox, adə, manometr.

C ə f ə r q u l u. Manometrdi, nə zəhrimardı... Gəlib deyirsən hər şey öz yerindədir.

K ə r i m. Demək, mən təqsirkaram?

C ə f ə r q u l u. Bəs nədi...

K ə r i m. Ay sağ ol!.. Yaxşı tapmısan!.. Sən gündə bir eşqə düşəcəksən...

C ə f ə r q u l u (*onun sözünü kəsir*). Gündə hansıdı?

K ə r i m. Gündə olmasın, altı ayda olsun... İndi Laləyə vurulmuşan, bir azdan da zanbağa vurulacaqsan.

C ə f ə r q u l u. Yenə başladın?!

K ə r i m. Düz deyirəm də... Yaxşı, usta soruşmadı mən hara getmişəm.

C ə f ə r q u l u (*acıqla*). Dedim suya gedib.

K ə r i m. Bəs, bu dolu vedrəni görmədi?

C ə f ə r q u l u. Vay sən... biabır olduq.

K ə r i m. Sən də şanlı məktub yazmağa vaxt tapdın də... (*Pauza.*)

C ə f ə r q u l u. Yaxşı, nə oldu?

K ə r i m. Nə olacaq, getdim gördüm tək oturub, yazı yazır... Sən buyurduğun kimi əvvəlcə salam verib, sonra da şanlı məktubu təqdim elədim. Tələsik açıb oxudu. (*Usta Babadayı gəlir, Kərim cəld sözünü kəsib, özünü işləyir kimi göstərir.*)

B a b a d a y ı. Nə oldu, sözünü niyə yarımçıq qoydun?

K ə r i m. Bir söz danışmırdım, usta.

B a b a d a y ı. Bəs, ağzını durduğun yerdə açıb-yumurdun? Yox, qardaşoğlu, belə şeylər mənim xoşuma gəlməz!.. Mən olanda necə işləyirsənsə, mən olmayanda da elə işlə! Başa düşdün?!

K ə r i m. Başa düşdüm, usta.

B a b a d a y ı (*nə isə axtarır*). Yalan deyirsən, heç nə başa düşmürsünüz... Beş dəqiqə gec getsəydim, o biri buruqda yanğın olacaqdı... Qayıq çarxdan çıxıb, oxun üstünə düşmüşdü... Belə işləsəniz, ikinizi də qulaqlayıb, bu mədəni dörd dolandıracağam. Kənddən bura gəlməmişiniz ki, camaatın əl-ayağına dolaşıb, işinə mane olasınız! (*Açarı götürüb yenə də o biri buruğa keçir.*)

C ə f ə r q u l u. Ustanın sözləri mənə yaman təsir elədi. Allah eləyəydi bəri müdirin yanında danışmayaydı...

K ə r i m (*sataşdığı gizləyərək*). Lalə eşitsə biabır olacağıq.

C ə f ə r q u l u. Heç demə... Hə... məktubu açıb oxudu, sonra?

K ə r i m. Sonra da qızardı.

C ə f ə r q u l u. Vəssalam?

K ə r i m. Vəssalam.

C ə f ə r q u l u. Bəs, heç bir söz demədi?

K ə r i m. Dedi.

C ə f ə r q u l u. Nə dedi? Bir danış görək də!.. Vay atonnan!.. Bir kəlmə söz qopardınca, dağ-daş dilə gəlir.

K ə r i m. Dedi ki, «kiş vaxtında niyə saz çalırınsız?»

C ə f ə r q u l u. Ona nə borc, müdir-zad deyil ki.

K ə r i m. Elə mən də elə dedim!

C ə f ə r q u l u (*bir az yavaşmış*). Necə dedin?

K ə r i m. Dedim: «Sizə nə dəxli var, müdirin vəzir-vəkili deyilsiniz ki?»

C ə f ə r q u l u (*heyratlı*). Lap belə dedin?

K ə r i m. Lap belə!

C ə f ə r q u l u. Bir mənə deyən gərək, axı, sənin kimi adamnan niyə kağız göndərirəm?!

K ə r i m. Zarafat eləyirəm... ay dəli... sənin istəklən mənə bir güllə də vursa, heç ona elə söz deyərəm? (*Pauza.*)

C ə f ə r q u l u. Demək, cavab vermədi?

K ə r i m. Cavab vermədi-verməsin, dünyada qız elə bir o deyil ki... (*Pauza.*)

C ə f ə r q u l u. Yox, əmioğlu, mənim üçün dünyada qız elə bir odur!

K ə r i m. Vay sənin, manometr yenə yadımızdan çıxdı!

Cəfərqulu diksinərək yüyürüb manometrə baxır. Kərim də onun ardınca gedir, Babadayı və Səlim gəlirlər.

S ə l i m. Quyu imtahandan necə çıxdı, Babadayı?

B a b a d a y ı. Pəhlivan kimi!

K ə r i m. Dərəcəni nahaq yerə dəyişdik... Axı, nə bilirsen 24 milimetrdə neft çox olacaq?

C ə f ə r q u l u. Necə nə bilirsen? Usta o günü bir kitab söz danışdı... sən bir dayan. (*Babadayıya*) Usta, quyunu 24-ə keçirdim.

B a b a d a y ı. Nə üçün?

C ə f ə r q u l u. Neft az axırdı...

B a b a d a y ı. Yaxşı eləmişən... (*Səlimə*) Yavaş-yavaş buruğun dilini başa düşürlər... (*Buruğa keçirlər.*)

C ə f ə r q u l u (*sevincək Kərimə*). Gördün!

Potuş oxuya-oxuya gəlir.

K ə r i m. Xoş gördük, Potuş, nə var, yenə kefin doxsan doqquzdur.

P o t u ş. Gəlmişəm Cəfərqulu bir az saz çalsın, kəndimiz yadıma düşüb. (*Kərim gülərək əlilə ağzını tutur.*)

C ə f ə r q u l u. Kənddən bura gəlmisən ki, əl-ayağa dolaşasan, niyə gedib işini görmürsən?!

P o t u ş. Nə özündən çıxırsan, ə? Mən bu gün ikinci növbədə işləyirəm.

C ə f ə r q u l u. İkinci növbədə işləyirsən, get, kitabdan-zaddan götür oxu.

P o t u ş. Pah... sağ ol!... Özün nə vaxtdan professor olmusan?

C ə f ə r q u l u (*ona hücum edir*). Sənə bir toy tutaram, bir Potuş də yanından çıxar! Siviş buradan!

L a l ə (*tələsik gələrək onların arasına girir*). Nə olub, niyə dalaşırımsınız?

C ə f ə r q u l u. Görmürsən, camaat burada iş görür, bu da fısılda-ya-fısıldaya gəlib ki, «saz çal.»

L a l ə (*Potuşa*). Cəfərqulu doğru deyir... Dünən də iki saat proqu eləmişən.

P o t u ş. Bilməmişik, Cəfərquulun bir dilmancı da bu yanda var! (*Qıza acıqlı bir nəzər salaraq, ağır-ağır uzaqlaşır.*)

C ə f ə r q u l u (*hədələyir*). Yaxşı, Potuş!

L a l ə (*Cəfərquluya*). Sizi heç belə hirsli bilməzdim... Niyə acıqlanırsınız... Deyin «işdən sonra gəl, çalım». Musiqiyə qulaq asmaq istəyəndə heç acıqlanarlarsınız?..

C ə f ə r q u l u. Sizin ki, saz çalmaqdan acığınız gəlir.

L a l ə. Siz nə yaman kinlisiniz... mən iş vaxtı çalmağımızı demişəm... Yoxsa... (*Səlimi görərək*) Mən sizi axtarıram, yoldaş Səlim.

S ə l i m. Nə buyururdunuz?

L a l ə. Müdir sizi çağırır.

S ə l i m. Bu saat. (*Cavada*) Layı hələ partlatmayım... mən beş dəqiqəyə qədər gəlirəm... Gedək, Lalə... onu oxuyub qurtardınız?

L a l ə. Bəli... Çox maraqlı idi. (*Gedirlər.*)

C ə f ə r q u l u (*Səlimlə Lalənin ardınca baxır*). Bu şəhər qızlarını başa düşmək də çətindir. Səlimlə danışanda fikir verdin?

K ə r i m. Hə... Elə bil, boğazında qırqovul sümüyü qalmışdı... Heyf o şanlı məktuba! Vaz keç, əmioğlu. Belə gözəl qız bu injenerləri qoyub, sənə meyl salmaz. (*Usta Faizlə Ağadayı gəlirlər.*)

U s t a F a i z. İşin avand, usta!

B a b a d a y ı. Sağ ol, usta Faiz... Nədi yenə bığlarını Nəsrəddin şahın bığları kimi qulağına dolamısan.

U s t a F a i z. Mənə nə var, kefin kök, damağım çağ. Planımı yüz faiz ödəmişəm, indi də papağımı əyri qoyub özüm üçün gəzirəm.

B a b a d a y ı. Yavaş bağır, kənddən gələn cavanlar eşidərlər, bi-abır olarıq.

U s t a F a i z. Biabır niyə oluruz, qədəşim? Yüzdən ki, yuxarı rəqəm yoxdur... Hər ay yarım faiz artıq verirəm, bu da yarışın payı.

B a b a d a y ı. Eşitdin, usta Ağadayı, bu da sənin dostun! Heç buna neftçi demək olar?

A ğ a d a y ı. Ay nə dedin, usta!.. Elə dinib başlayır «yüz faiz».

U s t a F a i z. Qədəşim, planda iki yüz ton göstəriblər, mən də

düpbədüz iki yüz ton verirəm, bu da eyləyir düpbədüz yüz faiz!
Belədir, ya yox?

B a b a d a y ı. Ona görə Həştərxan xoruzu kimi özünü dartırsan?
Adə, kənddən dünən gələn uşaqlar 120 faizdən danışirlar, amma sən, 30 ilin ustası, elə 30 faizdən tutub durmusan.

U s t a F a i z. Qədəşim, «Kəm-kəm buxur, həmişə buxur.» 100 faiz çox yaxşıdır, mənim yüyürməklə işim yoxdur. Yavaş-yavaş get, həmişə get!

B a b a d a y ı. Uşaqlar sənin adımı elə yerində «Usta Faiz» qo-
yublar!

Elmar, Səlim, Sultanov və Vasilyev gəlirlər.

E l m a r (*gələ-gələ Sultanova*). 212-ci buruğun dərdini öyrənə bil-
dinmi?

S u l t a n o v. Xeyr, öyrənə bilmədik... Ancaq neftin çıxması düz
altı saat dayanıb... Nə səbəbə, başa düşmək olmur.

E l m a r (*Ağadaya və Usta Faizə tərs bir nəzər salır*). Buruğu
şagirdin ümidinə qoyub gəzəndə, əlbəttə, elə olacaq!.. Buxqalterə tap-
şır, Ağadayının bu ay alacağı mükafatı kəssin.

B a b a d a y ı. Yoldaş müdir, hərçənd sənin işinə qarışmağa ixti-
yarımız yoxdur, ancaq yenə də qoy deyim, ürəyimdə saxlaya
bilmərəm. Deyirsən, Ağadayının mükafatını kəs, axı, elə bilirsən taq-
sır ondadır? Dünən mən də, Səlim də gedib nə qədər çək-çevir eləmiş-
şik, o quyunun birdən-birə altı saat dayanmasının səbəbini tapa bilmə-
mişik. Buna Ağadayı neyləsin?

A ğ a d a y ı. Belə hadisələr təkcə mənim buruğumda olsa, deyər-
dik belə...

B a b a d a y ı. İnjener sizsiniz, əvvəlcə belə şeyləri bilmək üçün
bir çarə tapın, sonra bizi günahlandırın.

V a s i l y e v. Onlar mənə söz veriblər, Babadayı. Aparatı tezliklə
hazır edəcəklər. O zaman biz quyuda baş verən hər bir hadisəni dərhal
biləcəyik!

A l l a h y a r (*səhnə arxasından*). Ay Babadayı, müdir ordadır?

B a b a d a y ı. Burdadı, əşi, burdadı!

Allahyar kişi ilə Xudaverdi gəlirlər.

A l l a h y a r. Salaməleyküm, uşaqlar! (*Elmara*) Əşi, səhərdən səni
axtarmamış yer qoymamışam.

B a b a d a y ı. Nə olub, əşi... xeyir ola?

X u d a v e r d i (*qulağını əli ilə tutur*). Hay?

B a b a d a y ı (*bərkdən*). Deyirəm xeyir ola?

X u d a v e r d i. Elə Xeyrulla da gələcəkdi...

A l l a h y a r. Xeyrullanı soruşmur ey! .. deyir «xeyir ola?»

X u d a v e r d i. Eşitdim, eşitdim... Xeyir olmamış, nə olacaq,
şükür Allaha...

A l l a h y a r. Sizin başınız üçün, dünyada bu təqaüdə çıxmaqdan
da pis iş yoxmuş!.. Oturursan evdə, adamın bağı çatlayır.

X u d a v e r d i. Köhnə ustaların hamısını çağıracağıq.

A l l a h y a r (*bərkdən Xudaverdiyə*). Onu demirəm ey, evdə otu-
maqdan tənqə gəldiyimizi deyirəm!

X u d a v e r d i. Hə... eşitdim... eşitdim... Yeyirsən, yatırsan, yatı-
rsan, yeyirsən... bu da kişilikdi?...

A l l a h y a r. Axşam gördüm oğlum Xeyrulla qəzətdə oxuyur ki,
bakililər başqırd neftçilərini yarışa çağırırlar... eşidən kimi ürəyim
tələsdi, dedim, «Ay Xudaverdi, yığış, sabah gedək mədənə sarı, bəlkə
biz də bir iş gördük.»

X u d a v e r d i (*Elmara*). Qoca olanda nə olar, amam?

A l l a h y a r. Sən bir hövsələ elə, ay Xudaverdi... müdir yoldaş,
sizdə çoxdan dayanmış quyular var ha, ver, onları biz işə salaq!

V a s i l y e v (*maraqqla*). Siz onları necə işə sala bilərsiniz?

A l l a h y a r. Bunun necəsi yoxdur ki!.. Siz nə təhər, biz də elə.

S u l t a n o v. Bəli də... sabah da başlasınlar ki, «filankəsələr quyü-
nu təqaüdcülərin ümidinə qoyublar.» Xoşunuza gəlir ki, bizi işə sala-
sınız?

X u d a v e r d i (*əli ilə qulağını şəkəyir*). Hay?

A l l a h y a r. Deyir sizə iş verə bilmərik!

X u d a v e r d i. İşləyə bilmərik?

A l l a h y a r. Deyir sizə iş verə bilmərik!

X u d a v e r d i (*Sultanova*). Bura bax, qoçaq... «Diş yox ikən do-
daq var idi.» Nə olub indi işləyə bilmirik?

S u l t a n o v. Siz yeni üsulla...

X u d a v e r d i (*onun sözünü kəsir*). Üsulla tərponirik... Uşaq-zad
deyilik ki...

A l l a h y a r. Nə təzə – köhnə üsul, amam? Elə bil davadır, sənin
avtomatın var, onunla atırsan, mənim də berdankam, onunla atıram, bir
zərəri ki, yoxdur?

E l m a r. Gedin oturun evinizdə, istirahətinizi edin. Qoca kişilərsi-
niz. İndi sizə istirahət lazımdır.

X u d a v e r d i (*Allahyar kişiyə*). Nə deyir?

A l l a h y a r. Deyir qocalmışınız, camaat bizə gülər, gedin oturun evinizdə!

X u d a v e r d i (*bərkdən*). Otura bilmirik, başa düşürsən, evdə otura bilmirik!.. Yetmiş il bu torpaqdan neft çıxarmışıq.

A l l a h y a r. Balıq sudan ayrı dura bilmədiyi kimi, biz də işdən ayrı qala bilmərik!

X u d a v e r d i. Qalada? Qalada da işləmişik. Balaxanıda da, Suraxanıda da. Bəs necə? İndi siz də ölkənin bu vurhavur vaxtında başlamışınız ki, gedin oturun evdə, bayatı çağırın...

A l l a h y a r. Sizin kimi dörd oğlanın işini görürük, bizə nə olub?

V a s i l y e v. Sizə təşəkkür edirik.

X u d a v e r d i. Hay?

V a s i l y e v. Deyirəm, çox sağ olun, sabah zəhmət çəkin, gəlin bu barədə danışaq!

X u d a v e r d i. Yarısaq?

A l l a h y a r. Deyir, sabah gəlin danışaq!

X u d a v e r d i. Eşitdim... Eşitdim. Neylək, sabah olsun.

A l l a h y a r. Salamət olun... Gedək, Xudaverdi!

B a b a d a y ı. Xoş gəldiniz. (*Qocalar gedirlər.*)

V a s i l y e v (*Elmara*). Sən qocaların qəlbinə nahaq toxundun. Onlar bu böyük axından kənar qala bilmirlər. Bacarıqları köməyi etmək istəyirlər.

E l m a r. İki qocanın xətri xoş olsun deyə, mən xalqı özümə güldürə bilmərəm! (*Cavada*) Cərəyanı aç! (*Cavad elektrik cərəyanını açır. Quyuda gurultu eşidilir. Adamlar geri çəkilirlər, Elmar cəld irəliləyib quyunu nəzərdən keçirir.*) Bu da sizin məsləhətiniz. Deyəndə başlayırsınız ki, «camaatın sözünü eşitmir.»

B a b a d a y ı (*quyunu nəzərdən keçirir*). Necə? Su? Ola bilməz.

E l m a r (*əsəbi halda*). «Ola bilməz...»

S u l t a n o v. Heç olmazsa, gündə üç ton verirdi... İndi o da kəsildi. Axı, sizə dedim ki, havayı zəhmətdir, bizi əngələ salmayın.

B a b a d a y ı (*sarsılmış halda*). Altmış ildir işləyirəm, hələ belə yanıldığım olmamışdır.

S u l t a n o v. Köhnə quyudur... Nefti qurtarıb!

B a b a d a y ı. Mən sübut edəcəyəm ki, qurtarmayıb!

E l m a r. Bura təcrübə laboratoriyası deyil, Babadayı, mədəndir!

S u l t a n o v (*hirsə*). Hər nə oldu, görək o saat biz qabağa düşək.

Canım, köhnə quyuları canlandırmaq təzə bir ideyadır. Qoy əvvəlcə başqaları tətbiq eləsin, görək nə çıxır, sonra biz. Yoxsa...

S ə l i m. İlk müvəffəqiyyətsizlikdən o saat belə nəticə çıxarmaq olmaz. Güləragilin mədəninə gündə üç ton verən bir quyu bu üsulla

birdən-birə səkkiz ton verməyə başladı... Niyə onların təcrübəsindən istifadə etməyə?

E l m a r. Ona görə ki, mənim mədənim onlarınkindən irəlidədir. Əgər, lazımdırsa, qoy o məndən öyrənsin, yoldaş Səlim!

S ə l i m. Nə üçün mən ondan danışanda, sən həmişə əsəbiləşirsən?

E l m a r (*acıqlı*). Ona görə ki, sənin eşqinin nazını çəkməyə mənim təhrim yoxdur, bildin?

S ə l i m (*böyük təəccüblə*). Nə eşq, nə naz? Sən nə danışsan?

E l m a r. Nə danışdığımı gözəl bilirsen!.. Gülələnin işini dəqiqə-də mənim gözümə soxma. Mən sənə ürəyindəkiləri gözümdən oxuyuram!

S ə l i m. Təəssüf ki, sən belə bir istedadla malik deyilsən!

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Elmanın otağı. Elmarla Sultanov gəlirlər.

E l m a r. Demək, bu ayda 120 ton azalıb.

S u l t a n o v. Bəli, düz 120 ton.

E l m a r. Lənətə gələsən... mən güman edirdim ki, bu ay hələ keçən aydan qalmış borcu da ödəyəcəyik.

S u l t a n o v. Mən də elə zənn edirdim, ancaq...

E l m a r. Yarışın bu qızğın vaxtında bizə nə deyəcəklər? (*Pauza*) Yox, göstərmək lazım deyil.

S u l t a n o v. Nə danışırırsınız, yoldaş Elmar. İstəyirsiniz durduğumuz yerdə əngələ düşək, axı, keçən ayın da kəsirini göstərməmişik.

E l m a r. Dedim göstərmək lazım deyil, qurtardı. Ancaq, Sultanov, bu ay da kəsirdən çıxmasaq, o zaman sənənlə mənim yerimiz bilirsen haradır? (*Barmağı ilə göstərir.*) Dənizin dibi! Bildinmi? (*Telefon zəng vurur.*) Eşidirəm. Bu saat. (*Zəngi basır, Lalə gəlir.*) Mən Ağadayının buruğunda olacağam.

Elmar ilə Sultanov gedirlər. Lalə daxil olub, əlindəki kağızı masanın üstünə qoyur. Kərim gəlir.

K ə r i m. Salam, Lalə bacı.

L a l ə. Salam.

K ə r i m. Deyəsən, təksiniz, olar?

L a l ə. Buyurun, yaxşı gəldiniz, bir dəqiqə, zəhmət olmasa, bu kitabı verərsiniz Cəfərquluya, dünən məndən istəmişdi.

K ə r i m (*kitabın üstünü oxuyur*). «Nəft necə əmələ gəlmişdir?» Baş üstə, əmioğludur də... sizi də, məni də əziyyətdə salır.

L a l ə. Əziyyət? Əksinə, kitab oxuyan oğlan mənim xoşuma gəlir.

K ə r i m. Deyirəm axı, bu əmioğlu niyə gecə səhərcən kitabdan əl çəkmir.

L a l ə (*gülümsəyir*). Çox oxuyur?

K ə r i m. Yaman tünd xasiyyətlidir, bir şeydən ki, yapışdı, deyir, «öldü var, döndü yoxdur».

L a l ə. Bu yaxşı xasiyyətdir... yoxsa, yel kimi hər dəfə bir tərəfə əsmək nəyə lazımdır?

K ə r i m. Doğru buyurursunuz, Lalə bacı. Elə ona görə bu dəfə də sözünü yerə salmadım. Buyurun. (*Məktubu verir*.)

L a l ə. Bu nədir? (*Açıb oxuyur*.)

Lalənin başı məktuba qarışanda, Kərim sivişib aradan çıxır.

Səlimlə Gülarə otağa daxil olurlar.

G ü l a r ə. Heç inana bilərdimmi... Müdiriniz hardadır, Laləcan?

L a l ə (*dixsinərək məktubu gizlətmək istəyir, amma məktub yerə düşür*). Yaxındakı buruqdadır.

G ü l a r ə. Zəhmət olmasa, bir çağır.

L a l ə. Baş üstə. (*Çıxır*.)

G ü l a r ə. Demək, aparatın üstündə tək işləmək istəyir... Yaxşı, niyə bəs demədin ki, axı, biz layihəni birlikdə düzəltmişik?

S ə l i m. Nə deyəcəkdiniz... Biz ondan xahiş etməmişdik ki... Yadımdadırmı, aparatın ilk ideyasını ortaya atanda birlikdə işləməyimizi nə qədər həyəcanla arzu edirdi? Sonralar nə qədər təkid edirdi...

G ü l a r ə. Çünki o zamanlar aparat haqqında fikrin baş tutub-tutmayacağı hələ uzaq bir ehtimal idi. Elə ki, o yavaş-yavaş meydana çıxdı, onunla rəhbər yoldaşlar, Mərkəzi Komitə maraqlanmağa başladı, şöhrət hissi də dərhal baş qaldırdı. Bir var ki, desinlər «bu aparatı üç nəfər mühəndis ixtira edib», bir də var ki, desinlər: «Bu, Elmarın ixtirasıdır.»

S ə l i m. Vətənimizin, cəmiyyətimizin xeyri üçün yüksək şöhrət arzusu ilə çırpınaraq, geniş üfüqlərə doğru qanad açmaq nəcib bir hissdir. Lakin bu hiss hər işdə «məən», «məən» deyər meydana çıxdıqda, adi bir yirtici ehtirasından başqa bir şey deyildir! Elə güman etmə ki,

mən bu sözləri onun ünvanına deyirəm... biz hələ gəncik, bəlkə onun qüsurları...

G ü l a r ə. Nə deyim, institutda oxuduğumuz zamanlar mən onun coşğun və cəsarətli hərəkətlərindən, çaldığı qələbələrdən gizli bir zövq duyaraq, bəxtimin ulduzuna dərin bir şükran hissilə baxırdım. Yəqin ki, sən hər şeyi bilirdin.

S ə l i m. Mən bunu hiss edirdim.

G ü l a r ə. İndisə o bunların hamısını bir heçə döndərdi.

S ə l i m. Onun sən hərəkətləri məni heyrətə salır. Məsələn, sən bilirsən ki, biz onunla necə dostuq... Anam heç vaxt onu məndən ayırmamışdır. O isə, bütün bunları unudaraq, səni mənə qışqırır.

G ü l a r ə (*heyrlə*). Necə? Bəs, dostluq? Bəs, sədaqət?

S ə l i m. Nə isə... Xudahafız...

G ü l a r ə. Dayan. Axı, biz onunla danışmaq istəyirdik.

S ə l i m. Bundan sonra mənim onunla danışılacaq heç bir sözüm yoxdur. (*Çıxır*.)

L a l ə. Sizə nə olub, Gülarə bacı?

G ü l a r ə (*məyus halda*). Heç nə, Laləcan... heç bir şey olmayıb.

Telefon zəngi, Lalə dəstəyi götürür. Gülarə ağır-ağır pəncərəyə doğru irəliləyir və yerə düşmüş məktubu görürək qaldırıb nəzərdən keçirir.

L a l ə (*telefona*). Bəli? Xeyr, yoldaş partkom... bu saat gələcək... bəli... bəli... baş üstə! (*Dəstəyi asır*.)

G ü l a r ə (*məktubu ovcunda sıxaraq*). Sadə insanların duyğuları nə qədər aydın, nə qədər təmiz olur.

L a l ə. Kimlərin haqqında danışırınsız, Gülarə bacı?

G ü l a r ə. Adi adamların, Laləcan... Həyatı quran, duyğu və arzuları gün kimi aydın olan sadə insanların haqqında! (*Vazdakı çiçəkləri götürüb burnuna tutur*.) Bu çiçəkləri sən qoymusan, Laləcan?

L a l ə. Bəli. Özü tapşırıb. Heç bir saat otaqda oturmur, ancaq bu çiçəkləri bir gün təzələməyəndə acığı tutur.

G ü l a r ə. Onda belə qəribə hallar çox olur... Eh, Laləcan, həyatda o qədər anlaşılmaz təzadlar var ki... bəzən görürsən qəlbin elə bir adama bağlanmış ki, səni şöhrətinin bir qığılcımına verməyə belə hazırdır. Sən bunu bilirsən, yenə də ürəyini ondan üzə bilmirsən... (*Pauza. Ağır addımlarla irəliləyib Elmarın yerində oturur*.)

L a l ə. Başqalarına qarşı, bəlkə də, elə olanlar tapılar... Lakin sizə...

G ü l a r ə. Sən elə düşünürsən?

L a l ə. Mən oğlan olsaydım, sizə pərəstiy edərdim.

G ü l a r ə. Oğlanlar hər zaman sən düşünən kimi olurlar, Laləcan. Bəzən onlar sənə ən yaxın duyğularına ruhu oxşayan keçici bir yaz küləyi kimi baxırlar... Lakin biz qızlar... Biz onların bir xoş sözü, bir mehriban baxışı üçün hər cəfani özümüzə səadət sanırıq... Biz onlara olan sevgimizi qəlbimizin qanı ilə yazırıq.

L a l ə (mütəəssir halda). Ah, Gülarə bacı, mən heç belə şeylər düşünməzdim. (Pauza.)

G ü l a r ə. Ehtiyatlı ol, Laləcan. (Məktubu ona verir.) Unutma ki, biz qızlar, yalnız bir dəfə sevirik. (Onun saçlarını oxşayır, Lalə onu qaçaqlayaraq, üzünü sinəsində gizlədir.)

L a l ə (gözləri yaşarmış). Siz o qədər nəcibsiz ki...

E l m a r (daxil olur, onun kefi çox sazdır. Lalə çıxır.) Xoş gördük, yoldaş müdirə, nə əcəb səndən?

G ü l a r ə. Niyə təəccüb edirsən?

E l m a r (əlindəki qəzeti güllümsəyərək ucadan oxuyur). «Mədənlərimizin arasında yarış getdikcə güclənir. Birinci mədən ikinci mədəni sürətlə vurub keçərək xeyli irəliləmişdir». Hə, necədir?

G ü l a r ə. Çox gözəldir. Gəl öyləş, deyəsən, səhərdən heç nə yeməmişən?

E l m a r (oturur). Heç iştaham yoxdur... Bir stəkan çay olsaydı.

Gülarə elektrik çaydamı işə salır.

E l m a r. Nə zəhmət çəkirsən?

G ü l a r ə. Qalıblərə qulluq etmək borcumuzdur.

E l m a r (eyni zarafatla). Əlbəttə.

G ü l a r ə (ona çay töküür). Rəngi nə açıqdır... İstəyirsən, təzədən dəmləyim... Axı, sən tünd xoşlayırdın.

E l m a r. Hər nə cür olsa, yola gedər. (Çayı qabağına çəkərək) Eh, Gülarə... Özünə yaxın bir adamın sənə qulluq elədiyini, sənə qayğı göstərdiyini duymaq, bilirsen nə qədər xoşdur?

G ü l a r ə. Yəni, sən elə şeylər də düşünürsən?

E l m a r. Niyə düşünürəm? Məgər, mən insan deyiləm? (Pauza.) Nə fikrə getdin?

G ü l a r ə. Heç, elə-belə...

E l m a r. Yox, nə isə düşünürsən... Elə bil, nəyə isə təəssüf edirsən...

G ü l a r ə (xəşifcə «ah» çəkər). «Bir də, ürəkdə hər nə ki var, lazımcınca açib deməki olar?» Lermontovu xatırlayırsan?

E l m a r. Bu buruqların arası hara, Lermontov hara!.. De görüm, bu saat nə düşünürdün?

G ü l a r ə. Onu düşünürdüm ki, sən o məlun qürur niqabını üzündən çıxarıb atanda, nə qədər sadə, nə qədər mənim bir oğlan olursan...

E l m a r. Nə etməli, Gülarə... İş, həyat çox zaman sərtilik və amansızlıq tələb edir. (Bahalı papiros qutusunu çıxarıb açır. Qəzet parçasında papiros bükür.)

G ü l a r ə. Bu nədir? Qəzetlə niyə çəkirsən?

E l m a r. Nazik kağız ürəyimi soyutmur.

G ü l a r ə (birdən hər şeyi unudaraq, əsəbi bir cəldliklə papirosu qapıb yerə çırpır). Burax, sən Allah! Getdikcə sənə qəribə vərdislər yaranır. «Ürəyimi soyutmur...» Guya ki, dərdi başından aşib-daşmışdır! (Birdən elə bil ki, yuxudan ayılır, peşman bir səslə). Bağışla, sən Allah, Elmar...

E l m a r (şeyşəkdən bir qutu bahalı papiros çıxarıb açır). Niyə üzr istəyirsən... Özün ki, həmişə məni məğrurluqda töhmətləndirirsən.

Pauza.

G ü l a r ə (sözünü dəyişdirir). Səlim deyir ki, aparatın üstündə tək işləmək istəyirsən.

E l m a r (sərt bir görkəm alır). Bəli, tək işləmək istəyirəm.

G ü l a r ə. Biz bunu çoxdan gözləməliydik.

E l m a r. Biz, yəni, kim?

G ü l a r ə. Səlim və mən.

E l m a r. Haçandan belə canbirlə olmusunuz?

G ü l a r ə. Onu bilməsən də olar... «Hər dəqiqənin bir hökmü var!»

E l m a r. Anlayıram... Son vaxtlar adı dilindən düşmür. Bəs, sən bir zaman fəvqəladə qəhrəmanlardan dəm vururdun... onlardan başqa hamı sənə mənasız və cansızıcı görünürdü.

G ü l a r ə. Bu – gənclik romantikası idi...

E l m a r. Aydınır... demək, hamının heyrət etdiyi o əfsanəvi qəhrəman axırda dönüb adi...

G ü l a r ə (sözünü kəsir). Bəli... mən sonralar anladım ki, hamının barmaqla göstərdiyi qəhrəman olmaq asandır, lakin adı, sadə bir insan olmaq çətindir!

E l m a r. Bu küləyin haradan əsdiyini hiss edirik. Həmişə belə olur... İnsanın qəlbi birindən dənəndə, ayrılmaq üçün bəhanə axtarır.

G ü l a r ə. Bəs, mənfur bir şöhrət üçün gözləri qaralılıb, çamura düşəndə nə edir?

E l m a r. Anlaya bilmirəm, sən nə danışırsan?

G ü l a r ə. Sən bayaq doğru deyirdin, mən çox yüksəkdən uçurdum. Mən öz qəhrəmanımı qızıl şəfəqlər arasında axtarırdım... Mən

onun ən yaxın dostuna belə yalan satan adı bir qorxaq olduğunu bilmirdim. (*Cevrilib çıxır.*)

Elm a r. Dayan, bircə dəqiqə! (*Pauza. Vasilyev daxil olur, telefon zəngi.*) Eşidirəm. Necə? Mən sizi başa düşürəm, yoldaş Məmməd-zadə. Belə çıxır ki, trest mənə etimad etmir. Əlbəttə, belə çıxır. Yaxşı, yaxşı, göndərin. (*Olduqca əsəbi*) Bu saat trestdən yarışın üç aylıq yekununu istəyirlər.

V a s i l y e v. Hansı yarışın?

Elm a r. Necə hansı yarışın? İkinci mədənlə olan yarışın.

V a s i l y e v. Məgər, biz ikinci mədənlə yarışırıq?

Elm a r. Bəs, neyləyirik, zarafat eləmirik ki?..

V a s i l y e v. Zarafat eləmirsiniz... lakin aldadırsınız!

Elm a r. Kimi aldadırıq?

V a s i l y e v. Hamını!

Elm a r. Deyəsən, bu gün hamı dəli olub...

V a s i l y e v. Yox, heç kəs dəli olmayıb... Ancaq, bəs, sizə nə olmuşdur ki, başımıza yalançı şöhrət tacı qoymaq üçün böyük bir xalqın həyat və mübarizə silahı olan yarış özünü üçün aldadıcı bir silaha çevirdiniz?

Elm a r. Təhqirlərinizə hədd qoyun, yoldaş Vasilyev!

V a s i l y e v. Siz məndən bir dost kimi inciyə bilərsiniz, lakin unutmayın ki, biz xalq qarşısında cavabdehik!

Elm a r. Mən xalq qarşısında öz vəzifəmi yerinə yetirirəm.

V a s i l y e v. Yerinə yetirirsiniz... Hansı yolla?

Elm a r. Mənim işimə heç kəs şübhə ilə baxmağa cəsarət edə bilməz! Açıq deyın görüm, nə olub, mən sizin üçün uşaq-zad deyiləm!

V a s i l y e v. Xalq da sizin üçün oyuncaq deyil ki, ucuz bir tərifi üçün dövlətə yüz minlərlə ziyan vurub, qəzetləri yalan xəbərlərlə doldurarsınız. Məruzəyə hazırlaşın. Sabah vəziyyəti müzakirə edəcəyik.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

(birinci hissə)

Məndən partiya komitəsinin katibinin otağı. Lalə makinada yazır. Cəfərqulu təzə kostyumda, qoltuğunda kağıza bükülü bir şey pəncərədən içəri daxil olur.

C ə f ə r q u l u (*Laləyə*). Siz burdaymışsınız?

L a l ə. Bəli, nə olub ki?

C ə f ə r q u l u (*qapıdan daxil olaraq*). Mən də bayaqdan sizi idarədə gözləyirəm.

L a l ə. Vasilyevin bir az işi var idi, xahiş elədi kömək edim... Nə buyururdunuz?

C ə f ə r q u l u. Heç... O günü siz dövəyünü haqqında danışdınız... Deyirdiniz şal toxutmaq istəyirsiniz. (*Kağıza bükülü şeyi onun qabağına qoyur.*)

L a l ə (*dəvəyünə toxunmuş şala və əlcəklərə baxır*). Nə zəhmət çəkirdiniz...

C ə f ə r q u l u. Bir zəhməti yoxdur... Anam göndərib.

L a l ə. Bəs, ananız nə bilirdi ki, mənə...

C ə f ə r q u l u (*sözünü kəsərək*). Mən yazıb istəmişdim.

L a l ə (*utancaq bir təbəssümlə*). O indi elə güman edəcək ki...

C ə f ə r q u l u. Ürəyinizə başqa fikir gəlməsin... Yazmışdım ki, burda qoca bir müəlliməm var, çox üşüyəndir, ona bəxş verəcəyəm.

L a l ə (*bərkədən gülərək*). Yaxşı... mən də yazıb sizin yalanımızın üstünü açaram. Ancaq gərək sabah bizə gələsiniz, sizi ailəmizlə tanış edim.

C ə f ə r q u l u (*təəccüblə və sevincək*). Sizə?

L a l ə. Bəli, bax, gələrsiniz. Qoy bilsinlər ki, bu hədiyyələri mənə kim verib...

C ə f ə r q u l u. Bəlkə bir az yaxşı düşmədi?

L a l ə. Nə üçün?

C ə f ə r q u l u. Gəlməyinizə gələrdim, ancaq düzü Babadayıdan qorxuram.

L a l ə (*gülür*). Qorxursunuz?

C ə f ə r q u l u. Hə də, ustadı, birdən acığı tutdu.

L a l ə. Yox, atam sizin xatirinizi çox istəyir. Evdə həmişə sizdən danışır.

C ə f ə r q u l u. Doğrudan? Siz məni lap sevindiriniz.

L a l ə. Bax, gələrsiniz, yaxşımı? (*Pauza.*)

C ə f ə r q u l u. Baş üstə.

Potuş hirsli halda qapını açıb baxır.

L a l ə. Kimi istəyirdiniz, Potuş, bağışlayın, yoldaş Polad. P o t u ş. Partkomu görəcəyəm. Vacib işim var. (*Qapını bərk örtür.*)

L a l ə (*Cəfərquulun əlində olan kitaba işarə edərək*). Kimin kitabını oxuyursunuz?

C ə f ə r q u l u. Səməd Vurğunun.

L a l ə. Mən bu gecə Fədevinin «Gənc qvardiya» romanını oxumuşam. O qədər təsirli kitabdır ki, səhərə qədər yatmamışam.

C ə f ə r q u l u. Siz elə həmişə gec yatırırsınız.

L a l ə. Nə bilirsiniz?

C ə f ə r q u l u. Gecə saat üçə – dördə qədər işığınız gəlir.

L a l ə. O qədər işıqların arasından bizim işığımızı necə seçə bilərsiniz?

C ə f ə r q u l u. Mən sizin işığınızı min işığın arasından seçərəm.

L a l ə. Bu çox gözəldir, lakin qızları maraqlandıran başqa cəhətlər də var...

C ə f ə r q u l u. Qızları nə maraqlandırır?

L a l ə (*gülümsəyərək*). Ah, hünər, qəhrəmanlıq!

C ə f ə r q u l u. Ola bilər... Ancaq İvan Sergeyeviç deyir ki, şöhrət-pərəstlik pis xasiyyətdir.

L a l ə. Bir var ki, bizim kimi heç kəsin tanımadığı adi bir adam olasan, bir də var ki, səni bütün Bakı tanısin... Yanına müxbirlər, jurnalistlər gəlsin, hansı daha yaxşıdır? (*Pauza. Cəfərqulu gözlərini bir nöqtəyə zilləyərək düşünür.*)

C ə f ə r q u l u. Yaxşı... mən gedim. (*Gətirdiyi şeyləri də qeyri-iradi bir hərəkətlə götürür.*)

L a l ə (*gülümsəyərək*). Deyəsən, incidiniz?

C ə f ə r q u l u (*birdən gətirdiyi hədiyyələri götürdüyünü hiss edərək*). Siz məni lap kərikdirdiniz. (*Şeyləri tələsik qaytarır.*)

L a l ə (*bərkədən gülərək, zarafatla*). Dedim, bəs, küsüb geri götürdünüz...

C ə f ə r q u l u. Bizlərdə verilən bəxşiş geri götürülməz, istər şal olsun!.. istərsə könül. (*Cəld çıxmaq istəyərkən Vasilyevlə qarşılaşır.*)

V a s i l y e v. Salam, Cəfərqulu. Mühazirəyə niyə getməmişən?

C ə f ə r q u l u. Mən dünən qulaq asmışam, İvan Sergeyeviç.

V a s i l y e v (*Laləyə*). Qurtardınız?

L a l ə. Bəli, hamısını yazdım.

V a s i l y e v (*götürüb baxır*). Çox sağ olun.

L a l ə. Gedə bilərəmmi?

V a s i l y e v. Bağışlayın, əziyyət verdim.

L a l ə. Heç bir əziyyəti yoxdur, İvan Sergeyeviç. Xudahafiz. (*Şeyləri də götürüb çıxır.*)

V a s i l y e v. Çox ağıllı qızıdır.

C ə f ə r q u l u. Ancaq qızların hamısı kimi o da şöhrət-pərəstdir. Deyir «Oğlan gərək qəhrəman olsun... Onu barmaqla göstərsinlər».

V a s i l y e v. Yalan demir ki...

C ə f ə r q u l u. Bəs, siz deyirdiniz ki, şöhrət-pərəstlik meşşanlıqdır.

V a s i l y e v. Sən qarışdırma, iki cür şöhrət-pərəstlik var: bəziləri var ki, özlərini Yer kürəsinin məhvəri etməyə can atırlar... İstəyirlər

ki, hamı onları tərifi olsun, amma başqaları haqqında özləri bir kəlmə yaxşı söz danışmazlar. Səninlə ucadan danışarlar və elə bir ödə ilə gülümsərlər ki, guya, sənə böyük bir iltifat göstərirlər... lazımdırsa, bir «aförin» üçün dünyanı bada verərlər... Bax, bu yalançı, xırda və müzir bir şöhrət-pərəstlikdir... Bir də var ki, həqiqətən qəhrəman olasan!.. Xalqa ürəyin yandıdığı üçün igidlik göstərəsən!.. Əlbəttə, bizim qızlar belə qəhrəmanları sevirilər. (*Pauza.*) Yaxşı, Babadayı sənin üçün zəmanət verdimi?

C ə f ə r q u l u (*daldığı xəyallardan ayrılaraq*). Bəli, veribdir.

V a s i l y e v. Onda hazırlaş, gələn iclasda keçirək partiyaya.

P o t u ş (*qapıdan*). Olar, yoldaş partkom?

V a s i l y e v. Buyur, yoldaş Polad. (*Potuş daxil olur.*)

P o t u ş. Yoldaş partkom, niyə hamıya kostyum veriblər, amma mənə qaloş?

V a s i l y e v. Hamıya, kimə?

P o t u ş. Mən nə bilim kimə, elə hamıya.

V a s i l y e v. Məsələn, kimə axı?

P o t u ş. Məsələn... məsələn... Budey Cəfərquloya, o bizdən artıq nə edib?

V a s i l y e v. Sizdən artıqmı? Çox şey. Sən bu ay planı 68 faiz ödəmişən. Amma Cəfərqulu 112 faiz, düzdür?

P o t u ş. Düzdür!

V a s i l y e v. İkiniz də mədəmə bir gəlmisiniz. Cəfərqulu indi operatordur, amma sən heç operator müavini də deyilsən, doğrudur?

P o t u ş. Doğrudur!

V a s i l y e v. Cəfərqulu bu bir ayda üç roman oxuyub, amma sən heç birini də oxumamısən...

P o t u ş. Gedim, yoxsa qaloşu da tutub alarlar... (*Çevrilib cəld çıxır. Cəfərqulu gülür.*)

V a s i l y e v (*gülümsəyərək*). Görürsən, ona görə hirsələnmişəm ki, ona qaloş veriblər; ona görə hirsələnib ki, niyə sənə kostyum, amma ona qaloş veriblər. Eybi yoxdur... Vaxt olar ki, o bu hərəkətini xatırlayıb utanar. (*Pauza. Kağızlara baxır.*)

C ə f ə r q u l u. İcazə verin, mən gedim, sağ olun.

Allahyar, Xudaverdi danışa-danışa gəlirlər.

A l l a h y a r. Sözüüm yoxdur.

X u d a v e r d i. Ya sənə verər Allah, ya mənə.

V a s i l y e v (*bərkədən*). Nə barədə?

X u d a v e r d i. Necə, nə barədə? Bir quyu ona tapşırımsınız, bir quyu da mənə, görək kim çox verəcək.

V a s i l y e v. Çox gözəl, ancaq görək müqavilə yazacaq.

X u d a v e r d i. Məqalə yazacaq?

A l l a h y a r. Deyir, görək aranızda müqavilə olsun. *(Vasilyevə)*

Onu biz bacarmırıq, bizim sözüümüz elə müqavilədir, dedik, qurtardı.

V a s i l y e v. Yaxşı, olsun.

X u d a v e r d i. Yaxşı olar, qoy qəzetə də versinlər.

A l l a h y a r *(Xudaverdiyə)*. Gəl gedək, düzəldi.

X u d a v e r d i. Mürəxxəs olaq. *(Gedirlər, işiq şönr.)*

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

(ikinci hissə)

İşıqlar yanır, mədən partiya bürosunun geniş iclası. Cavad, Babadayı, Səlim, Elmar, Cəfərqulu, Ağadayı, Usta Faiz və başqaları. İclası Vasilyev aparır.

C a v a d *(sözünə davam edir)*. Yoldaşlar! Bütün bunlara görə də mən, Elmarın partiyadan xaric edilməsini təklif edirəm. *(Oturur.)*

V a s i l y e v. Söz verilir usta Babadayıya.

B a b a d a y ı. Siz doğru deyirsiniz. Biz biabır olmuşuq. Dünən səni qəzetdə tərifiyəsinlər, bu gün də belə şeylər meydana çıxırsın?! *(Elmara)* Bilirsen, qardaşoğlu, sənin bugünkü danışığın doğma oğul danışığı deyildi. Bax, bura sənin atan evidir. Sən görək özünün də, mədənin də bütün dərini vaxtında açıb burada deyəydin. Mənim sənə heyfim gəlir... Od parçası kimi oğlansan, başlı, zirək... Vaxtında bu camaatın səsini eşitsəydin, bu gün belə hongamələr də ortalığa çıxmazdı. Axi, birçə de görüm, mənim təqsirim nədir ki, belə biabır olum? Sabah da aləmə küy vurulsun ki, «Babadayıgil gözdən pərdə asıb, dövləti aldadırırmış...»

E l m a r. Biz heç kəsi aldatmamışıq, bu iftiradır!

B a b a d a y ı. Camaat bayaqdan bəri hər şeyi açıb gün kimi göstərir.

E l m a r. Camaat səhv edir, bizim məqsədimiz aldatmaq deyildi...

B a b a d a y ı. Yox, camaat səhv etmir. Mədən kəsirə düşmüşdü, açıb bizə deyəydin, niyə gizlədirdin? Məgər, biz yad idik, axı, nefti biz çıxarıyıq, axı, bu mədənin atası mənəm. Sən nə haqla onun dərini mənədən gizlədirdin? Vaxtında biz məsələ qaldırdıq ki, mədəndə işçi

qüvvəsindən düzgün istifadə olunmur. Sən onda da tərsliyə salıb bizə qulaq asmadın...

U s t a F a i z. Doğrudur!

B a b a d a y ı *(Usta Faizə acıqlı bir nəzər salaraq)*. Sənin ayağın çox yer almasın, axı, sən də yüz faizin quyruğundan tutub durmaqdan başqa ona heç bir kömək eləməmişən.

U s t a F a i z. Nə kömək edəcəkdim, qədəşim, adam müdirin yanından keçməyə də qorxur...

B a b a d a y ı. Uzun sözün qısa, Elmarın günahı çox böyükdür. Ancaq, doğrusu, heyfim gəlir. Sizin başınız üçün, bu əhvalatı eşitdiyim gecə səhərə qədər gözümə yuxu getmədi, mədəndən çox bunun haqqında düşünmüşəm. Nə isə, mən onun partiyada qalmasının tərəfdarıyam.

S ə l i m. İcazə olar?

V a s i l y e v. Buyur.

S ə l i m. Yoldaşlar, bizim qoca bir professorumuz var. İnstitutu bitirib, onunla vidalaşdığımız zaman dedi ki, gedin, unutmayın ki, neft biz azərbaycanlıların başının ucalığıdır. Daha sonra o dedi ki, namusla işləyin, qocaman buruq ustaları ölinizi sıxıb sizi təbrik etdiyi zaman bu ağsaçlı müəlliminizi xatırlayın... Burada deyilənlərin hamısı doğrudur, lakin mən istəyirəm siz bir şeyə inanasınız. *(Pauza.)* İnanasınız ki, Elmar bunu pis niyyətlə eləməyib.

U s t a F a i z. Qədəşim, belə çıxır ki, camaatı yaxşı niyyətlə də aldatmaq olar?

S ə l i m. Demək istəyirəm ki, o öz gücünə həddindən artıq güvəndiyi üçün bu biabırçılığa gəlib çıxmışdır. Məsələn, mədən bu ay yüz ton az verib, o bunu dövlətdən gizləyərək, fikir eyləyib ki, «gələn ay filan quyuların hesabına əvəzini çıxaram». Gələn ay isə, onun düşündüyü kimi olmadıqda, kəsir daha da çoxalıb. O nə üçün belə etmişdir? *(Pauza.)* Ona görə ki, ikinci mədənin yanında məğlub olub sarılacağından qorxmışdır!

U s t a F a i z. Əcəb yaxşı işdir!..

S ə l i m. Bu, sən dərəcə zərərli hərəkətdir. Lakin düşmənin hərəkəti deyil. Mən onun şiddətli təhmətlə partiyada qalmasını təklif edirəm.

U s t a F a i z. Mənə söz verin.

V a s i l y e v. Buyur.

U s t a F a i z. Mən Babadayının da, Səlimin də fikrinə ziddəm; mən təklif edirəm ki, Elmar partiyadan xaric edilsin! Qədəşim, bir adam öz adını çıxarmaq üçün xalqı aldada, biz də onu bağışlayaq, yox, yoldaş, belə zarafat olmaz. *(Oturur.)*

V a s i l y e v. Daha danışmaq istəyən yoxdur ki?

A ğ a d a y ı. Daha nə danışacağıq, o ki düzdür, düzdür. Müdirin işçi olmağına söz yoxdur. Haracan desən qoçaq oğlandır. Keçən il mənim quyum fantan vuranda, düz bir həftə əynindən paltar çıxmadı. Ancaq nə edəsən ki, məsləhətə baxan deyil. Bir dəfə dedim, yoldaş müdir, deyəsən, mədən geriləyir, nöyüt əvvəlki kimi çıxmır, məzhəb haqqı, mənə bir sifət göstərdi, dedim, bəs, siyasi səhv eləmişəm. A canım, nə olub ey, axı? Əslinə baxsan, müdirin burada işlədiyi heç bir il deyil, amma Sultanov on ildir ki, bu mədəndə işləyir, cikini də bilir, bikini də, niyə o belə işə razı olubdur. (*Oturur.*)

V a s i l y e v. Deyəsən, hamı danışdı. Elmarın partiyadan xaric edilməsini tələb edən yoldaşlar haqlıdırlar. Müdiriyyət mədənin borclu düşdüyünü gizlədərək, bizi də, bizim yarışdığımız ikinci mədəni də, dövləti də aldatmışdır. Biz bu məsələni meydana çıxartdıqda, mən qəsdən ikinci mədənin də işini nəzərdən keçirdim. Onlar hər quyunun nə qədər verə biləcəyini qramına qədər hesab aldıkları kimi, işçi qüvvəsindən də düzgün istifadə edirlər. Düzgün yol budur. Biz usta Babadayı ilə ayaqlaşmalıyıq, Usta Faizlə yox.

U s t a F a i z. Qədəşim, mən ki, planımı hər ay yüz faiz yerinə yetirirəm?!

V a s i l y e v (*onun replikasına əhəmiyyət verməyərək*). Vəziyyət belə olduğu halda, qəzet də götürüb bizim haqqımızda yekə bir tərifi namə dərc eləyib. Bütün bunları kim eləyib, yoldaş Elmar? Siz! Sizin baş mühəndisliyiniz! Sizin qürur və şöhrətpərəstliyiniz! Aparat məsələsi nə oldu? İşin ən qızğın yerində siz başladınız ki, mən tək işləmək istəyirəm. Ona görə ki, gələcək şöhrət üçün sizə belə lazım idi. Bütün bunlar Elmarın partiyadan xaric edilməsi üçün əsasdır. (*Pauza.*) Lakin, mən onun partiyada qalmasının tərəfdarıyam. Bəzi yoldaşlar deyir ki, o bu işləri qəsdən eləməyib, gəlin biz də, birinci dəfə olduğu üçün ona inanaq və özünü doğrultmaq üçün ona imkan verək. Başqa təklif yoxdur ki?

B a b a d a y ı. Yoxdur.

V a s i l y e v. Kim Elmarın şiddətli töhmətlə partiyada qalmasının tərəfdarıdır, əlini qaldırsın. Yaxşı, salın. Qaldı Sultanovun məsələsi, biz trestdən xahiş edək ki, işimizin sürətilə ayaqlaşma bilmədiyi üçün onu baş mühəndis vəzifəsindən götürsün, etiraz yoxdur ki?

S ə s l ə r. Yoxdur!

V a s i l y e v. Mədən kəsir içindədir, yoldaşlar, mən hamınızı yenə fədakar işə çağırıram. Bizim əsl yarışımız indi başlayır. (*Pauza.*) İclası bağli elan edirəm (*Hamı qalxıb çıxır. Vasilyevlə Elmar qalırlar. Vasilyev kağızları dəstələyir, Elmar şiddətli böhran keçirir. Pəncərə-*

dən dənidə qürub edən günəşin son işıqları görünür. Harada isə, cavan fəhlələrin oxuduğu mahnı eşidilir.) Belə-belə işlər, yoldaş Elmar. Deyəsən, bir az yaxşı olmadı, hə?

E l m a r. Tanışlar... dostlar... Mərkəzi Komitədə eşidib nə deyəcəklər... Mən onların üzünə necə baxacağam? Gülarə də elə güman edəcək ki...

V a s i l y e v (*onun sözünü kəsir*). Gülarə sizdən yaman inciyib... Zəng elədim, iclasa da gəlmədi.

E l m a r. Haqqı var. (*Pauza.*) Yox, İvan Sergeyeviç, bu çox dəhşətli oldu... Demək mən, beş il bir yerdə oxuduğum cavan bir qızın qarşısında məğlub olmaqdan qorxub onu aldatmışam. Mən kəsrimi gizlədib, yalandan hay-küy qaldırmışam.

V a s i l y e v (*ciddi və sərt*). Bəli, heç də yaxşı olmadı.

E l m a r. Demək, mən adi bir qorxaq imişəm, İvan Sergeyeviç. Heç olmasa siz...

V a s i l y e v. Siz qorxaq deyilsiniz, yoldaş Elmar, lakin xudpəsəndsiniz. Siz unudursunuz ki, həqiqi qəhrəman xalqdan ayrılmış möğrur bir şəxsiyyət deyil, qəlbi xalqın qəlbilə bir çarpan, onun yolunda hər cür fədakarlığa hazır olan ictimai bir xadimdir! Həqiqi qəhrəmanlar qüvvətli adamlardır! Xudpəsəndlik isə, adi bir zəiflikdir.

E l m a r. Bu sözü bir dəfə o da mənə demişdi... Demişdi ki, qüvvətli adamlar belə olmur...

Pauza.

V a s i l y e v. Qüvvətli adamlar öz zəif cəhətlərini duyaraq, onunla mərdənə vuruşmağı bacarır.

E l m a r. İndi artıq gecdir, İvan Sergeyeviç.

V a s i l y e v. Demək, partiya sizə əbəs yerə güzəştə getdi?

E l m a r. Mən bundan sonra nə edə bilərəm... Bu böyük ləkəni niyə özümə təmizləyə bilərəm?

V a s i l y e v. Xudpəsəndliyə mübarizə elan edin! O zaman hər şey yaxşılaşmağa doğru gedəcəkdir.

E l m a r. Bəlkə də elədir. Bəlkə də, bütün bunlar bir zaman düzələcəkdir... Lakin, lakin mən böyük bir səadətdən həmişəlik bənəsinə oludum. İvan Sergeyeviç, mən Gülarəni itirdim, axı, heç kəs bilmirdi ki, mən onu nə qədər sevirdim...

V a s i l y e v. Sabahdan ciddi surətdə işə başlayın! Yoldaşlarınızı da çağırın aparatı tezliklə qurtarın. Neçə dəfə Mərkəzi Komitədən zəng edib soruşublar.

Elmar. Yoldaşlarım... onlar bir də mənimlə üz-üzə gəlmək istəyərlərmi?

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

BƏŞİNCİ ŞƏKİL

Elmarın evi. Hər şeydə sadə və zərif bir ahəng hiss olunur. Axşamçağıdır, otaq qaranlıqdır. Pəncərədən dəniz görünür. Gülarə ilə Səlim aparatın layihəsi üzərində işləyirlər. Elmar divanda yuxulamışdır.

Səlim. Olmur ki, olmur...

Gülarə. Aparat bir qədər işləyib dayanır. O, haqlıdır.

Səlim. «O» kimdir?

Gülarə. Baş ixtiraçı.

Səlim. Niyə adını demirsən? Qızlara kin yaraşmır, Gülarə.

Gülarə. Sən bunu kin hesab edirsən? Eh, Səlim, yaxşısı budur, heç bu barədə danışmıyaq... Sən necə düşünürsən, əgər, bu düzəlsə, aparat işləyəcək?

Səlim. Bu saat zavoda gedib, yoxlamaq lazımdır... Elmar!

Gülarə. Yatıbdır.

Səlim (*qalxıb Elmara yaxınlaşır*). Doğrudan da yatıb.

Gülarə. Yorulub, üç gecədir gözünə yuxu getmir...

Səlim. Mən onun işləmək qabiliyyətinə heyranam... Elə bil, əsəbləri dəmirdən yoğrulub...

Gülarə. Heç bilmirəm aparat baş tutmasa, onun halı necə olaçaq? Hiss edirsənmi o indi aparata öz taleyi kimi baxır...

Səlim. Necə olursa-olsun, biz aparatı düzəldib qurtarmalıyıq. Elmar! Bərk yatıb...

Gülarə. Qoy yatsın.

Səlim. İnsan yatanda siması nə qədər məsum, nə qədər pak görünür... Bircə Elmarın üzündəki ifadəyə diqqət et. Elə bil ki, deyir: «Mən dünyaya ancaq gözəl və ali işlər üçün gəlmişəm... Mən «günah» sözünün nə olduğunu bilmirəm...»

Gülarə. Axı, biz, həqiqətən də, dünyaya ali işlər üçün gəlmişik.

Səlim. Lakin bəzilərimiz həyatın kimsəyə lazım olmayan xırda-lıqları içinə o qədər batırıq ki, ömrümüzdə bir dəfə başımızı qaldırıb təbiətə, onun bir əbədiyyət qədər nəhayətsiz görünən göylərinə, min illərdən bəri durub həyata tamaşa edən qoca ümmanlarına baxmırıq... Halbuki geniş dənizləərə sığmayaraq daima sahilə doğru qanad çalan

dalğaların sirli pıçılıtsı, kollarlarda səslənən quşların qayğısız mahnısı bizi əbədiyyətə, əbədi yüksəliş və ülvyyəyə çağırır.

Gülarə (*fikirli*). Bəlkə, buna görə də, öz qəbahətimiz bizə əzab verir. Bəlkə, buna görə də, biz öz günahlarımızın nədamətini ürək ağrısı ilə çəkənləri öfv edirik!

Səlim (*ona sınıyıcı bir nəzər salır*). Bəlkə hər şey əbədi gözəllik və ülvyyəyə doğru getdiyi üçündür ki, biz ilk məhəbbətimizi heç bir zaman unuda bilmirik...

Gülarə (*sarsılaraq*). Kim bilir... bəlkə unuda bilərik...

Səlim (*mənalı bir təbəssümlə*). Zənn etmirəm. (*Pauza*.) Sən ikinin də haqqında amansız hərəkət etdin, Gülarə. Axı, o səni sevir...

Gülarə (*istehzalı bir gülüşlə*). Sevir... doğrudanmı, məhəbbət belə olurmuş!

Səlim (*zarafatla*). Yoxsa, sən pərəstisi istəyirdin?

Gülarə. Mənni pərəstisi istəyirdim? Axı, sən bilirsən, mən həmişə dözmüşəm... Mən onun hər cəfasını, hər ağır sözünü qəbul etmişəm. O mənim yuxusuz gecələrimin hakimi idi. Onun qüsurları mənə tez keçib gedəcək coşğun bir bahar fırtınası kimi görünürdü... Lakin sonra!ar... nə isə... nə isə... (*Pauza*.) Səlim, mən zavoda gedirəm... Gedirəm görüm aparatın əngəli biz tapandırmı...

Səlim. Yox, yox, mən gedəcəyəm... sən baş mühəndislə dalaşmısan. Yaman tərs kişidir...

Gülarə. Onda tez xəbər gətir...

Səlim. Hələlik. (*Çıxır*.)

Gülarə. Ox. Bu gün o qədər darıxıram ki... (*Qalxıb ahəstə addımlarla Elmara yaxınlaşır... Əyilib məhzun və sürəkli nəzərlərlə ona baxır. Sonra çevrilib pəncərənin qabağına keçir. Pauza. Birdən radio-da musiqi səslənir. Gülarə çevrilib Elmara baxır. Sonra radionun səsinə azaldır. Pauza. Musiqi. Elmar yuxuda gülümsəyir, bu təbəssüm o qədər sadə və məsumdur ki, Gülarə də ixtiyarsız gülümsəyir... Pauza... Elmar dərin bir nəfəs alaraq, yerində tərənir. Gülarə cəld pəncərəyə tərəf çevrilərək qaşqabaqlı bir görünüş alır. Elmar oyanır.*)

Elmar (*ətrafına səksəkəli bir nəzər salır*). Gülarə, bağışla, bəs, Səlim hanı?

Gülarə (*geriyə çevrilmədən, soyuq bir ifadə ilə*). Zavoda getdi.

Elmar. Biz düşünən məsələni yoxlamağamı?

Gülarə (*geriyə çevrilmədən*). Bəli.

Elmar (*qalxıb layihə olan masaya yanaşır*). İndicə yuxuda görürdüm ki, bu musiqi bizim icad etdiyimiz aparatda çalınır. (*Pauza. Gülarə dənizə baxmaqda davam edir. Elmar layihəni tədqiq edir.*) Elədir... Mütləq biz tapan kimidir. Bax, burada bir metal lövhə olmalı-

dır və bu çarxın oxu onunla birləşməlidir... O zaman aparat indiki kimi bir az işləyib dayanmaz. Görək Səlim nə xəbərlə gələcək... Elə da-rıxıram ki...

G ü l a r ə. İşığı niyə yandırmırıq, doğrudan da, adamın ürəyi da-rıxır.

Musiqi kəsilir. Gülarə qalxıb lampanı yandırır, elə bu zaman bir-birinin ardınca sahil işıqları yanır.

E l m a r. Elə bil, Bakının bütün işıqlarını bir anda sən yandırdın, Gülarə...

G ü l a r ə. Bu çox romantik kompliment oldu... Mən onlardan ancaq birini yandıra bilərdim... Təəssüf ki, bacarmadım.

E l m a r. Nə bilirsən, bəlkə çoxdan yandırmısan...

G ü l a r ə. Bəs, işığı niyə görmürəm?

E l m a r. Yadımdadırımı, institutda oxuduğumuz zaman həmişə bu vaxtlar sən hansı şairdənsə «Qəlbimdə yanan şam» adlı mahnı oxuyardın...

G ü l a r ə. Yadımdadır. O mahnıda şam kimi için-için yanan, zəif işıq saçan gizli bir sevgidən danışılırdı...

E l m a r. Sən deyirdin ki, ideal məhəbbət belə olmalıdır...

G ü l a r ə. Ona görə ki, bizim arzularımız onda yeni-yeni açılmaqda olan və öz ətri ilə dünyaları məst edən qönçələr kimiydi... biz öz fədakarlıqlarımızla bütün dünyanı əhatə etmək, hansı naməlum bir istək uğrunda şam kimi yanmaq arzusu ilə çırpınırdıq...

E l m a r. Demək istəyirsən ki, illər keçdikcə insan xudpəsənd olur...

G ü l a r ə. Heç vaxt, illər keçdikcə insan xudpəsənd olmur, ürək çəkdiyi intizardan yorulur...

E l m a r. Amma sən o zamanlar deyirdin ki, dünyada ən gözəl zövq hicran və intizardır.

G ü l a r ə. Sonralar isə, duydum ki, ən əzablı hiss hicran və intizardır.

E l m a r. Qurtar məni bu hicrandan, Gülarə. Sən nəcib qızsan! Sən bilirsən ki, mən səni nə qədər... (*Sarsılaraq bir an susur.*) Ah, nədəmət nə ağır olurmuş! (*Gərgin bir həyəcan içində susur.*)

G ü l a r ə. Eh, Elmar, bizim bu danışığımız bahardan sonra gəlib çıxan sığırçın mahnısına bənzəyir.

E l m a r. Demək, mən gecikmişəm... haqqın var... Hadisələr elə gətirdi ki... İndi mən küçə ilə belə getməyə utanıram... Dünən dostlarımdan biri mənə zəng vurub ki: «Bu nə işdir, Elmar... Heç səndən

belə şey gözləmək olardımı?» Deyir: «Qəzetdə oxuyanda gözlərimə inanmadım...» Budur, cəmiyyət nəzərində belə olan bir adamı kim sevər? Axı, nə qədər də olsa, sən qızsan... sən də istəyirsən ki...

G ü l a r ə (*bir qədər əsəbi*). Mən o hadisəni çoxdan unutmuşam, Elmar. Lakin bilirsənmi... (*Qapının zəngi vurulur. Elmar əsəbi halda gedib açır, Vasilyev daxil olur.*)

V a s i l y e v. Salam, qurtardınız?

E l m a r. Qurtara bilməmişik, İvan Sergeyeviç. Harasında isə səhvimiz var.

V a s i l y e v. Mərkəzi Komitənin katibi bu saat mədəmə gəlmişdi.

G ü l a r ə. Aparatı soruşdu?

V a s i l y e v. Bəli, soruşdu, çox ətraflı soruşdu və hər nədən çətinliyimiz olarsa, birbaşa özünə zəng etməyimizi tapşırırdı.

E l m a r. Aparat isə...

V a s i l y e v. Nə olub?

E l m a r. Üç gündür çalışırıq. Səlim getdi görək nə xəbərlə gəlir.

V a s i l y e v. Ruhdan düşmək lazım deyil, dünyada hər şey biz düşündüyümüz kimi asanlıqla baş versə, həyat çox cansızıcı olar. Suyunuz haradadır? Yaman susamışam.

G ü l a r ə. Mən bu saat sizin üçün çay hazırlayaram.

V a s i l y e v. Zəhmətərik çəkməyin.

G ü l a r ə. Nə zəhməti var. (*O biri otağa keçir.*)

V a s i l y e v. Gülarə ilə münasibətiniz yenə də gözümə birtəhər dəyir.... Başa düşürəm, sizin ulduzunuz niyə barışmır?

E l m a r. Bunun tarixi uzundur, İvan Sergeyeviç.

V a s i l y e v. Ola bilər... Cavanlıq coşğun bir bahar romanıdır. Səhifələdikcə, bir-birindən qərribə mənzərələrə rast gəlinir.

E l m a r. Elədir... biz institutda oxuyanda, mən kimsənin qarşısında dayanıb bilmədiyim bir tələbə idim.

V a s i l y e v. Əşitmişəm...

E l m a r. Mən hər yerdə, hər işdə birinci olmağa adət etmişdim, oxumaqda... güllə atmaqda, futbol oynamaqda... qərəz, hər şeydə. (*Pa-uzə.*) Mənim həyatda məğlub edib bilmədiyim birinci adam o oldu və mən onu...

V a s i l y e v. Sevdiniz, bəs necə?

E l m a r. Deyəsən, o da mənə qarşı laqeyd deyildi... Lakin, bununla bərabər, onun mənə münasibətində bir amansızlıq var idi... Başqaları məni barmaqla göstərdiyi halda, heç bir hərəkətim onda kiçik heyrət əlaməti də olsa, doğurmurdu... Bu isə məni...

V a s i l y e v. Qəzəbləndirirdi.

Elm ar. Bəli... Mən həm sevir, həm də kin bəsləməyə başladım.

Vasileyev. Çünki onu da özünüz kimi güclü və məğrur gördünüz... Halbuki, siz pələng kimi əvvəlcə vahiməyə salıb hücum etməliyiniz.

Elm ar. Bəlkə də elə idi.

Vasileyev (*papirosunu yandırır*). Yaxşı, bəs indi?

Elm ar. İndi artıq gecdir, İvan Sergeyeviç... O, başqasını sevir.

Vasileyev. Doğrudanmı? Amma mənə elə gəlir ki, o hələ də səni sevir. (*Gülərə gəlir.*) Elədirmi, Gülərə?

Gülərə. Elədir.

Vasileyev (*bərkdən gülür*). Gördünüz?

Gülərə (*birdən şübhələnir*). Eh, İvan Sergeyeviç... Bilmirəm siz nə soruşdunuz... Fikrim o qədər məşğul idi ki, deyin görüm, nə üçün deyirdiniz: «Elədirmi?»

Vasileyev. Əvvəlcə siz deyin görüm, bu saat nə haqda düşünürdünüz?

Gülərə. Mən bu saat işıqlar haqqında düşünürdüm...

Vasileyev. Afərin... Elə biz də işıqlar barəsində danışırdıq. Deydik ki, şam alovu fırtınaya davam gətirməz!

Gülərə. Doğrudur, İvan Sergeyeviç. (*Babadayı daxil olur.*)

Babadayı. Bir deyin görüm qurtardı, yoxsa, yenə qənbərququsu var?

Vasileyev. Qurtara bilməyiblər...

Babadayı. Yaxşı, bəs necə olacaq? İvan Sergeyeviç, sən kətibə söz verdin ki, üç günə qədər təcübə edəcəyik.

Elm ar (*təşvişlə*). Doğrudanmı söz verdiniz? (*Səlim daxil olur. Həyəcanla Səlimə*) Düzəldi?

Səlim (*qəşqabaqlı*). Yox, yenə də bir qədər işləyib dayandı. Zavadun baş mühəndisi də məni lap ruhdan saldı... deyir, məsələ təkcə metal lövhədə deyil. İdeyanın əsası yanlışdır.

Babadayı. Yəni, deyir aparat bir şeyə yaramayacaq?

Səlim. Bəli, onun sözündən belə çıxır...

Gülərə. Qərribə adamdır... Gözlərilə gördüyünə də şübhə edir.

Vasileyev. Yox, mən onu tanıyıram... Təcübəli mühəndisdir.

Bir əsas olmasa, deməz...

Elm ar (*sarsılmış halda*). Görünür elədir. (*Pauza.*) Yox, mən öz gücümə inanıram. Mən sübut edəcəyəm ki, o mühəndis doğru demir! (*Səlim və Gülərəyə*) Gedək zavoda. (*Həm qalxır.*)

BEŞİNCİ PƏRDƏ

ALTINCI ŞƏKİL

Aydınlıq bir gecə, Babadayımın buruqları. Bir yanında Elmagilin ixtira etdikləri aparat qoyulub. Kərim aparatın yanında dayanıb. Bakının sahil panoraması. Hərdən dalgaların şiriltisi eşidilir. Pərdə açılıqda Kərim bir dəstə cavan fəhləyə izahat verir.

Kərim. Sözü qurtaranı, bu aparat quyunun doktorudur, vəsələm.

Laçın. Yəni kaçalka dayananda da bildirəcək?

Kərim. Dayanmaq nədir, dəqiqədə yeddi əvəzinə, səkkiz dəfə işlədi, neft az çıxmağa başladı, dərhal göstərəcək, balta pis işlədi...

Laçın. Daha de ki, dirigözlü adamdır də!

Kərim. Bəs necə!

Laçın. Aç bir baxaq...

Kərim. Yox, yox, əl vurmaq olmaz.

Laçın. Əyö, bomba-zad deyil ki, partlasın, aç bir görək nə olan şeydir dayna...

Kərim. Bu saat təcübə edəcəyik, onda gəlib baxarsan.

Laçın. Pah, «təcübə eləyəcəyik!» Elə deyir ki, elə bil aparatı bu icad eləyib!

Kərim. Bircə dəstəni çək! (*Onun yanındakı adamlara*) Gedək, buruğa qoyulan hissəsini də göstərim...

Laçın. O biri hissəsi də var?

Kərim. Heyf o böyüklükdə başa ki, söndədir! Bəs, iki hissə olmasa, burada durub buruqdan necə xəbər verə bilər?

Laçın (*təəccüblə*). Ba, demək buruqda qoyulan hissəsi bir şey olan kimi ona xəbər verəcək?

Kərim. Vay halına, bundan sonra bir də buruqda yatasan!

Gedirlər. Cəfərqulu ilə Lalə yüyürərək gəlirlər.

Lalə. Hələ heç kəs yoxdur ki!

Cəfərqulu. Bu saat gələcəklər.

Lalə. Amma yamanca yüyürdük, bizim evdən bura bir kilometr olarmı?

Cəfərqulu. Olar. (*Saatına baxır.*) Düz on dəqiqəyə qaçmışıq.

Lalə. Demək, idman yarışlarında iştirak edə bilərik.

Cəfərqulu. Mən dünən bütün imtahanlarımı verdim.

Lalə. Mənsiz?

Cəfərqulu. Sən işdə idin, Laləcan.

L a l ə (aparata toxunur). Görək aparat necə çıxır, müdir yaman həyəcan keçirir.

C ə f ə r q u l u. Çox həyəcan keçirir. Onun yerinə mən danışıram. Bu saat bütün Bakı mədənlərində bu aparatdan danışirlar.

L a l ə. Təcrübə müvəffəqiyyətlə qurtarsa, bilirsən nə qədər sevinəcəyik?

C ə f ə r q u l u. Elə bil, hər şey dayanıb bizim bu böyük sevincimizi gözləyir.

L a l ə. Ah, nə gözəl gecədir... Mənə elə gəlir ki, dünyada bizim Bakı gecələrindən gözəl mənərə ola bilməz.

C ə f ə r q u l u. Elədir, Laləcan. Bakını gördüyüm o ilk gecə heç yadımdan çıxmır. O zaman mənə elə gəlirdi ki, işıqlı ulduzlarla dolu göydən bir parça qopub düşüb yerə...

L a l ə. Bilirsən dünən gecə nə fikirləşirdim? Gözümün qabağına gətirdim ki, mən oxuyub geoloq olmuşam... bax, oradan, dənizin lap içindən bir buruq qazdırıram. Günün birində belə aydınlıq bir gecədə quyu fantan vurur. Hər tərəfdən tökülüb tamaşaya gəlirlər; quyunun baş ustası da sənsən... Hamı bizi barmaqla göstərir. Şəklimizi qəzetlər çap edir... Eh, bircə ali məktəbə girsəydim!..

C ə f ə r q u l u. Onda məni unutmazdın ki?

Lalə gülümsəyərək, başı ilə «yox» işarəsi verir. Cəfərqulu həyəcanla onun əlindən tutur. Lalə əlini cəld çəkir.

L a l ə (xoş bir həyəcanla). Ox, gələcək üçün o qədər tələsirəm ki... Bəzən yuxum ərsəyə çəkilir... Pəncərəmin qabağında oturub saatlarla dənizə baxıram. Dalğalar sahilə çarparaq anlaşılmaz səslər çıxarır... Sonra birdən hər şey sehrli bir sükuta dalır, adama elə gəlir ki, zaman dayanıb... hər şey susub, nə isə, fəvqəladə bir hadisə gözləyir. Bu zaman ürəyim məlum olmayan xoş bir iztirabla döyünür.

C ə f ə r q u l u. Mən də sənin kimi oluram, Laləcan... mənə də elə gəlir ki, günlər quş kimi qanadlanıb uçur... Eh, Laləcan, biz hələ o qədər gözəl günlər görəcəyik ki!.. Özü də birlikdə... Səninlə birlikdə... Elə deyilmi?

L a l ə (ona baxaraq gülümsəyir və razılıq işarəsi olaraq, yenə də başını tərpədir). Elədir.

C ə f ə r q u l u. Çox sağ ol, Laləcan. Bu gün müdir çağırıb bir kağız verdi ki, on ikinci blokda sənin üçün iki otaqdan ibarət bir mənzil almışıq. Sabah köçərsən. İvan Sergeyeviç də gül-gülə deyir ki, toy plovu bişirmək üçün yaxşı mətbəxi də var.

L a l ə. Görək onları elə bəzəyək ki, içinə giren hayıl-mayıl olsun.

C ə f ə r q u l u. Anam mənim üçün bir cüt xalı toxuyub, bir mahalın yaraşığıdır. (Kim isə oxuyur.) Potuşdur, mənə sataşır.

Hər ikisi gülümsəyir, Muradla Potuş gəlir.

L a l ə. Sən nə yaman oxuyursan, Polad...

P o t u ş (zarafatla). Bəs necə? Elə bilirsiniz oxuyan elə bir Cəfərquldur? Daha demirsiniz ki, papaq altında oğlanlar da var...

L a l ə. Yaxşı, daha özünü öymə!

M u r a d. Potuşun kefi bu saat ulduzun yanında.

L a l ə. Bilirəm, adını bayaq qırmızı lövhəyə özüm yazmışam.

P o t u ş (zarafatla). Nə edək, hamının şəkli qəzetlərin birinci səhifəsində çap olunmaz ki...

L a l ə. Kimin şəkli çap olunub?

P o t u ş. Eləysə baxın. (Arxasında gizlətdiyi qəzeti yuxarı qaldırır, Cəfərquulun böyük portretini göstərir.)

L a l ə (sevincini gizləyə bilməyərək). Cəfərqulu! (Qəzeti Potuşun əlindən qapıb, həyəcanla gözdən keçirir.)

P o t u ş. Oho! Savaba batdım ki!

Laçınla Kərim gəlir. Kərim, Lalənin çiyini üstündən qəzeti oxuyur.

L a l ə. «Yarışımızın qalibi... məşhur operator Cəfərqulu Əliqulu oğlu Dünyamalıyev».

L a ç ı n. Hər iki mədənin yarışda qalib çıxması bilirsiniz necə gözəl oldu!

P o t u ş. Deyirlər mədənlərimizin ikisini də mükafatlandırtıblar... bayaq ıclasda eşitdimizi, raykom katibi də məruzəsində bir işarə vurdu... amma Babadayı bizi yaman təriflədi. (Birdən Laçına baxaraq, bərkəndə gülür.)

K ə r i m. Nə olub, Potuş?

Polad uğunub gedir.

C ə f ə r q u l u (onun qolundan dartaraq). Niyə gülürsən?

P o t u ş. ıclasda yarışa yekun vururlar. (Laçını göstərərək) Bu da durub başlayıb ki, «Mən Poladı yarışa çağırıram». (Yenə gülür.)

L a ç ı n (özündən çıxaraq). Bəs nə? Əlbəttə, çağırıram!.. Yəni sənin qədrə də olmayacağam?!

P o t u ş. Nə var, nə var, «Babadayı məni tərifləyib!»

C ə f ə r q u l u. Babadayı sizin hamınızla fəxr edir.

K ə r i m. Haqqı var da, bura təzə gələndə Allahın manometrini də deyə bilmirdi.

L a l ə. Necə deyirdi?

K ə r i m. Ha deyirdim «manometr», dinib başlayırdı «mantometr».

(*Lalə bərkdən gültür.*)

L a l ə. Mantometr?

Cavanlar bərkdən gülüşərək, o biri buruğa tərəf gedirlər.

L a l ə. (*təkrar şəkildə baxır*). Burada nə gözəl düşmüşən.

C ə f ə r q u l u. Gözəl olmasaq da, yola gedər, Laləcan, elə deyilmi?

L a l ə. Elədir, oğlanın gözəlliyi onun ağı və cəsarətidir.

C ə f ə r q u l u. Həmişə fikir edirəm ki, qəzətlər-zad hamı məndən şəkil istəyir, amma sən...

L a l ə. Sənin şəklin çoxdan məndədir.

C ə f ə r q u l u. Haradan səndədir? Mən ki, verməmişəm.

L a l ə. Görürsən, sən verməmişən, amma mən tapmışam.

C ə f ə r q u l u. Yalan deyirsən, göstər görüm.

L a l ə (*əlini ürəyinin üstünə qoyaraq, uşaq kimi sadə və təbii bir ifadə ilə*). Necə göstərim? Axı, mümkün deyil...

C ə f ə r q u l u. Həmişə?

L a l ə. Həmişə! Gedək. (*Onun qolundan dartır. Hər ikisi yüyürərək, Poladgilin yanına gedir, Gülarə ilə Səlim gəlirlər.*)

G ü l a r ə. Doğrudur... Gələcəkdə aparatı televizor hadisələri ilə əlaqələndirmək, daha da inkişaf etdirmək olar. (*Aparata yaxınlaşırlar.*) İndi hər buna baxanda, mənə elə gəlir ki, dünyaya yeni və qəribə bir insan gəlmişdir... Axı, iki il əvvəl bu yalnız şirin bir arzu idi...

S ə l i m. Hər şey də bunun kimidir... Keçən il bu vaxt biz səni yarıxa çağıırırdıq... Bu gün isə, ona yekun vururuq.

G ü l a r ə. Bəzən mənə elə gəlir ki, arzularımız zamana sığmır. Eh, Səlim! Bizim hələ o qədər arzumuz var ki... Budur, mən hər Xəzərə baxanda, onun dalğaları arasından yüksələcək ikinci Abşeron haqqında düşünürəm...

S ə l i m. Yox, Gülarə, ikinci Abşeron gözəl Göy gölün qonşuluğunda yaranacaqdır!

E l m a r (*gəlir*). Bircə bu intizardan qurtaraydıq. Hər dəqiqə bir il kimi keçir...

G ü l a r ə. Bir yandan intizar, bir yandan da ayrılıq.

E l m a r. Necə ayrılıq?

G ü l a r ə. Səlim sabah gedir.

E l m a r. Doğrudan?!

S ə l i m. Təyinnaməni almışam, trestin üçüncü mədəninə müdir. G ü l a r ə (*Elmar*). O öz sevgili mədəninə yetən kimi bizi unudacaqdır.

S ə l i m. Heç unuda bilərəmmi? Birlikdə nə qədər gözəl günlər keçirmişik... O günlərin xatirəsi mənim üçün o qədər əzizdir ki...

E l m a r. Gülarənin ürəyini köyrəltdin... Axı, mədən müdirəsi olsada, yenə də qızıdır...

S ə l i m. Bu nədir, Gülarə, doğrudan da, gözlərin yaşarıb? (*Mənalı bir təbəssümlə*) Sonra Elmar qışqanar ha!

E l m a r (*pərt olaraq*). Yerində vurdun. (*Pauza.*) Məni bağışla, Səlim. Mən sənin haqqında pis olmuşam...

S ə l i m. Yox, düz demirsən, sən həmişə mənim əziz dostum olmusan.

G ü l a r ə. Bax, tez-tez, hər gün məktub yazarsan...

S ə l i m. Hər gün... baş üstə... mənə qonaq gələrsiniz... Axı, biz orada yeni bir aləm quracağıq. Biz Qoşqardan axıb gələn suların tərəfəsi altında yeni neft səltənəti yaradacağıq... Keçdiyimiz yollar o qədər işıqlıdır ki, mən çatacağımız mənzili indidən görürəm.

G ü l a r ə. O işıqlı yollarda mən sənə yeni-yeni səadətlər arzu edirəm, Səlim!

S ə l i m. Təşəkkür edirəm, Gülarə. O yeni səadətin çiçəklərini biz yenə də birlikdə görəcəyik, Gülarə... bizim üçün ayrılıq yoxdur. (*Saatına baxır.*) İndi isə, məni beş dəqiqəliyə bağışlayın. Kombinat rəisinə zəng vuracağam. (*Gedir.*)

E l m a r. Mən səni ona qışqanırdım.

G ü l a r ə. Amma o həmişə səni mənim nəzərimdə yüksəltməyə çalışırdı.

E l m a r. Mən isə, işi o dərəcəyə çatdırmışdım ki, aparatın götürəcəyi şöhrətə onu şərikin etməmək üçün... Eh, Gülarə, necə oldu ki, elə vaxtlarımda sən mənə nifrət etmədin?...

G ü l a r ə. Mən bunu istədim, Elmar, lakin... bacarmadım. Axı, biz qızlar ilk sevgimizi sizin kimi asanlıqla unuda bilmirik.

E l m a r. Təşəkkür edirəm... Sənə də, cəmiyyətimizə də. Siz mənim həyatımda başlanan dramın dəhşətli səhnələr yaratmasına imkan vermədiniz... Sənsiz hər dəqiqəm kədər və iztirab içində keçdiyi halda, hər dəfə bunu sənə etiraf etmək istədikdə, elə bil, qəlbimdə soyuq bir ilan baş qaldırır bütün varlığuma hakim olurdu.

G ü l a r ə. Nə cür ilan? Gürzə, yoxsa Yelmar...

E l m a r. Sən gülürsən? Bu, doğrudan da, gülünce idi... səni dünyalar qədər sevmən mən, sənin qüruruna dözə bilmirdim. Mən səni müti bir qız kimi görmək istəyirdim. Mən onun amansız döyüş və sınaqla-

rından çıxandan sonra anladım ki, həqiqi səadət, ağıl və qüvvəcə bir-birinə tay olanların məhəbbətidir!

B a b a d a y ı (*gəlir*). Axşamınız xeyir, cavanlar! Söhbətinizə mənə olmadım ki?

G ü l a r ə (*həyəcanla*). Sizin gəlişiniz hər zaman xoşdur, Babadayı.

B a b a d a y ı. Eh, qızım, indi gələ-gələ o işıqlara baxdım, xəyalım dolanıb keçən günlərə getdi.

G ü l a r ə. Elədir, belə gözəl gecələrdə insan çox zaman keçmişləri xatırlayır.

B a b a d a y ı. Mənim babam Çapıq Hacı Murad da bu yerlərdən neft çıxarırmış... Vəfat etdiyi gün indiki kimi gözümdən qabağındadır. O vaxt mənim səkkiz yaşım olardı... o isə, yüz iyirmini keçmişdi... On iki saytal oğul atası olmuşdu. Yüz əlli nəvə-nəticə babası idi. Bir yaz axşamı hamımızı çağırırdı, iki yeniyetmə nəticəsinə ömrü etdi ki, qoltuğuna girsinlər... Ucaboy, qarabəniz, zəhmli bir kişi idi. Dikəlib indi işıqlar yanan o yerlərə sarı baxdı, baxdı... Sonra bizə tərəf dönüb gurultulu bir səsle dedi: «Üstündə durduğunuz bu torpağın altında bir xəzinə yatır... Gün gələ ki, onun şöləsi dünyanı çıraqban eyləyər. Bu acı yovşanlı torpağın qədrini bilin!» Sonra üzünü nəvə-nəticələrinə çevirib dedi: «Mənim üstümdə heç kəs ağlamasın, mən şərəflə yaşadım, şərəflə də gedirəm, ancaq elə bilməyin ki, həmişəlik gedirəm... Budur, bax, qayıdıb yenidən gəlirəm». Bu sözlərlə qoca, nəslinin ən kiçiyi olan məni göstərdi.

G ü l a r ə. Nə qüvvətli adammış!..

B a b a d a y ı. Babam doğru deyirdi... Budur, usta Babadayı yavaş-yavaş gedir, usta Cəfərqulu isə gəlir.

Usta Faizlə Ağadayı söhbət eləyə-eləyə gəlirlər.

U s t a F a i z. Mənə nə var, qədəşim, kefim kök, damağım çağ, planı düz yüz on üç faiz yerinə yetirmişəm. İndi də papağımı əyri qoyub gəzirəm. (*Ağadaya*) Daha bir sözün yoxdur ki, usta?

B a b a d a y ı. Yenə Koroğluya dönmüsən, Usta Faiz.

A ğ a d a y ı. Aşpaz Sara Abramovna buna deyir ki, «sənə otuz beşdən çox yaş vermək olmaz». Odur ki, indi uçmağa qanadı yoxdur.

U s t a F a i z. Niyə də olmasın, qədəşim, düpbədüz əlli dörd yaşım var. Ancaq arvad üzümə baxıb deyir: «Baladadaş, sənə 35 yaş ancaq verərəm».

A ğ a d a y ı. Aşpaz Sara Abramovna ki, dedi – qurtardı, usta, mən hələ gözümlü açıb bunu belə Baladadaş görmüşəm, qocalmır ki, qocalmır.

U s t a F a i z. Niyə qocalıram, qədəşim, ücdə alacağım yox, beşdə verəcəyim, planımı da ki, dübbədüz yüz on üç faiz yerinə yetirmişəm.

B a b a d a y ı. Ba, «yüz on üç faiz!», çox böyük şücaət göstərmisən. Qabaqda sən yüz faiz idin, mən yüz on üç, indi sən yüz on üçsən, mən yüz iyirmi üç.

U s t a F a i z. Yaxşı, indi ki, belə oldu, varam səninlə.

Məmmədada ilə Vasilyev gəlirlər.

M ə m m ə d z a d ə. Salam, yoldaşlar!

E l m a r. Salam, yoldaş Məmmədada! Təcrübəni başlayaq.

M ə m m ə d z a d ə. Başlayaq, görürəm, çox danırırsınız.

E l m a r (*apararı açaraq, onun üstündəki telefon dəstəyini götürür*). Alo. Aparatı yoxlamağa başlayırıq. (*Səlimə*) Cərrəyanı aç. (*Səlim cərrəyanı açır, aparat işləməyə başlayır, hamı maraqla baxır. Elmar sevinclə*) Aparat 227 nömrəli quyunun normal vəziyyətdə işlədiyini göstərir.

M ə m m ə d z a d ə (*xəlvətə Cəfərquluya*). Get kaçalkanı dayandır.

Cəfərqulu gedir.

K ə r i m (*Murada*). Mən demişəm, quyu doktordur, vəssalam.

P o t u ş (*Laçına*). İşin xarəbdir, daha buruqda yata bilməyəcəksən. Elə ki, başladın xoruldamağa, o saat müdirə xəbər verəcək.

L a ç i n. Mənə nə var, üç gün də yuxusuz qalsam, halıma təfəvüt eləməz. Sən özündən danış ki, daha buruğu başına qoyub, dəqiqədə aşxanaya qaça bilməyəcəksən.

P o t u ş. Bura bax ey, bir də elə sözlər danışma, mən indi staxanovçuyam.

Allahyar və Xudayar kişi danışa-danışa gəlirlər.

A l l a h y a r. Canım, zor deyil ki, bizi özlərinə qatdırlar. Ay qocalıq!

X u d a v e r d i. Baba, sən indiyəcən bizə niyə xəbər verməmişən?

B a b a d a y ı. Nəyi, Xudaverdi kişi?

X u d a v e r d i. Hay?

A l l a h y a r. Deyir o müdir düzəltmədiyini göstərəcək.

B a b a d a y ı. Lap yerində gəlmisiniz, budur, bax, göstərilər.

E l m a r (*əsəbi halda işləyir*). Kaçalka dayandı.

B a b a d a y ı. Həç mənim quyumun dayandığını ömrümdə görməyib olub?

Elmar. Necə yəni, budur, aparat kaçalkanın dayandığını göstərir.
Vasileyev. Darıxma, Elmar, yoldaş Məmməd zadə kaçalkanı
qəsdən dayandırıb.

Elmar. Deyirəm axı!

Gülüşürlər.

Məmməd zadə (*Elmara*). Bir dəqiqəliyə zəhmət çəkin. (*Elmar qalxır, Məmməd zadə dəstəyi götürür.*) Allo, kaçalkanın hərəkətini dəqiqədə ona qaldır. Oldu... Yənə də əvvəlki sürətində saxla... Oldu. (*Pauza. Məmməd zadə aparatı diqqətlə nəzərdən keçirərək qalxır.*) Təbrik edirəm, təcübə müvəffəqiyyətlə icra olundu. Aparat sınaqdan çıxdı. Onun hazır olduğuna və bir neçə aydan sonra bütün mədənlərimizdə tətbiq olunaraq, bizə böyük xeyirlər verəcəyinə inanmaq olar. Təbrik edirəm, Elmar!

Potuş (*təşəxxislə*). Təbrik edirəm, Elmar! (*Elmarın əlini sıxır, hamı gülüşür, hamı Elmargili təbrik edir. Güllərə həyəcanla Elmarın əlini sıxır.*)

Gülərə. Təbrik edirəm, Elmar!

Elmar (*təəccüblə*). Biz ki, bir yerdə işləmişik!

Gülərə. Onun əsl müəllifi sən sən, biz sənə ancaq kömək eləmişik.

Səlim. Doğrudur, Elmar, onun əsl müəllifi sən sən.

Vasileyev. İki böyük sevincin bir gündə olması çox fərəhlidir. Biz bu gün həm yarış qalibiyyətlə başa vurduq, həm də aparatı sınaqdan keçirdik.

Elmar. Yarış qurtarmayıb, İvan Sergeyeviç, biz onu yenidən başlayırıq.

Vasileyev. Siz doğru deyirsiniz, yoldaşlar, bizim yarışımız intihasıdır; çünki bu, yeni bir xasiyyət, yeni bir keyfiyyət olaraq, insanların təbiətinə daxil olmuşdur. Bizi ondan ayrı təsəvvür etmək mümkün deyil.

Babdayı. Əlbəttə, ən böyük qələbə hələ qabaqdadır, mənim vətənim də, onun qəhrəman oğulları da həmişə olduğu kimi, yənə də gələcək qarşısında öz müqəddəs borclarını yerinə yetirəcəkdir!

Perdə

1947

Bahar suları

İŞTİRAK EDİRLƏR

A l x a n	- kolxoz sədri, altmış yaşında, azsavadlı
S ə d ə f	- onun qızı, iyirmi üç yaşında, orta təhsilli
T u r a c	- Sədəfin yaxın rəfiqəsi, iyirmi iki yaşında, beşinci sinfi qurtarıb
U ğ u r	- gənc oğlan. Sonra kolxoz sədri, iyirmi yeddi yaşında, ali təhsilli
B a l l ı	- onun anası, əlli yaşında
Q a l m a q a l M ə d ə d	- kolxozçu, qırx səkkiz yaşında
N a r ı n ğ ü l	- onun arvadı, otuz beş yaşında
N ə c ə f	- bağ briqadiri, qırx beş yaşında
Q u l u	- hesabdar, qırx yeddi yaşında
X a n m u r a d	- gənc kolxozçu, iyirmi dörd yaşında
A l ı k i ş i	- qoca kolxozçu
V ə l i	- qoca kolxozçu
B ə d ə l	- qoca kolxozçu
Ş ə f ə q	- gənc mühəndis, iyirmi dörd yaşında
N i y a z	- Dövlət Nəzarət Nazirliyinin işçisi, iyirmi səkkiz yaşında
H ə s ə n	- Rayon İcraiyyə Komitəsinin sədri Kolxozçular, qızlar, şofer

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Kolxoz idarəsinin həyəti. Kiçik bağça. Pərdə açıldıqda qabaq tərəfdən tələsik gələn Xanmuradla Nəcəf qarşılaşırlar.

N ə c ə f. Yenə hara belə, ay Xanmurad?
X a n m u r a d. Vacib işim var.
N ə c ə f. Yoxsa, rayondan təhkimçi qız-zad gəlib?
X a n m u r a d (acıqlı). Qız-zad nədir?
N ə c ə f. Daha yaxşı... De görək hara tələsirsən?
X a n m u r a d. Muştuluğa gedirəm...
N ə c ə f. Kimi muştuluqlamağa?
X a n m u r a d. Onu deyə bilməyəcəyəm.
N ə c ə f. Deməsən, buraxmayacam.
X a n m u r a d. Əl çəkməz ki... Belə Sədəfi muştuluqlamağa ge-
dirəm... Di burax!
N ə c ə f. Nə olub? Yoxsa, qəhrəman adı veriblər?
X a n m u r a d. Verəndə nə olar? Daha ürəyin niyə qopur?
N ə c ə f. Doğrudan nə olub?
X a n m u r a d. Uğur gəlir!
N ə c ə f. Gəlir?
X a n m u r a d. Qalmaqal Mədəd bu saat rayondan gəlib. Deyir
«öz gözümle gördüm. Raykom katibinin maşınını gözləyirdi ki, minib
gəlsin».
N ə c ə f. Hə... Belə de... Yaxşı, bəs, sən niyə belə əl-ayağa düş-
müşsən?
X a n m u r a d. Niyə düşməyim? Kişi ilə dostam, bir yerdə günlər
keçirmişik.
N ə c ə f (bərkdən gülərək). «Qırqovul başını soxub kola, amma
quyruğundan xəbəri yoxdur.» Yoxsa, deyirsən heç nə bilmirik?
X a n m u r a d. Nəyi bilirsiniz, ə?

N ə c ə f. Sədəfə aşiq olmağımı.

X a n m u r a d. Əvvəla, mən aşiq olanda onların əhvalatını bilmirdim. İkincisi, aşiq olsam da, sən kimi namərdlik eləməyəm. Kişi əsgərliyə gedən kimi arvadını boşayıb qıza elçi göndərdin. Utanmaz, yadıma düşəndə az qalırım dişinin otuz ikisini də qamına dolduram!

N ə c ə f. Yaxşı, yaxşı, özündən çıxma!

Qızların səs-küyü, gülüşü və şən danışqları eşidilir.

X a n m u r a d. Aha, budur, gəlirlər!

N ə c ə f. Muştuluqla, muştuluqla! Daha əlindən nə gəlir ki...

Nəcəf ağır addımlarla kolxoz idarəsinə gedir. Xanmurad onun ardınca baxaraq nə isə demək istəyir. Lakin elə bu vaxt çiynlərində kətmən, dırmıq olan bir dəstə qız və Sədəf səs-küylə səhnəyə daxil olurlar.

S ə d ə f. Daha bəsdirin, qızlar! O qədər tərifləyirsiniz ki, adam utanır.

T u r a c. Xahiş eləyirik, naz eləməyəsən! Bura baxın, qızlar, bu saat zəng eləyib rayon qəzetinə xəbər vermək lazımdır.

B ə n ö v ş ə. Əlbəttə. Zarafatdır?

T u r a c. (qızlardan birinə). Gülzar, sən məqalə yazmaqda pərgar-san, yüyür, balaca bir şey düzəlt, telefonla rayon qəzetinə xəbər ver.

G ü l z a r. Bu saat! (İdarəyə qaçır.)

T u r a c. Xahiş eləyirik, naz eləməyəsən! (Xanmurada) Hə, nə donub qalmısan, görürsən?!

X a n m u r a d. Nə olub?

T u r a c. Bizim Sədəf Balakəsi oğluna güc gəldi.

X a n m u r a d. Necə yəni güc gəldi?

T u r a c. Yarışa girdilər ki, görək kim bu gün üç yüz kiloqram pambıq yığacaq.

B ə n ö v ş ə. Balakəsi oğlu iki yüz əlliyyə çatmamış Sədəf üç yüzü vurub keçdi.

T u r a c. Qızlar, amma gədə yamanca pərt oldu!

B ə n ö v ş ə. Fikir verdiniz necə qızarmışdı?

T u r a c. (Xanmurada). Hə, bəs necə! Biz beləyik!

X a n m u r a d. Afərin!..

S ə d ə f. Yaxşı qızlar, gedin dincəlin. Biz də Turacla gündəliklərimizi yazdıraq.

B ə n ö v ş ə. Gedək, qızlar.

Sədəflə Turacdan başqa hamı çıxır və onların getdikcə uzaqlaşan məhəllələri eşidilir.

S ə d ə f. (Xanmurada). Nə olub, əmioğlu, gözümə qəmgin dəyir-sən?

X a n m u r a d. Əksinə, çox şadam. Özüm də şad xəbər gətirmişəm.

S ə d ə f. Doğrudan? Kimə?

X a n m u r a d. Sənə!

S ə d ə f. (həyəcan və sevinclə). Ah, əmioğlu, bir tez de görüm, nə olub?

X a n m u r a d. Yox, muştuluğumu verməsən, demərəm.

T u r a c. Yaxşı, bir cüt qotazlı corab. De görək nə olub?

X a n m u r a d. Sən bir dayan, corabı neyləyirəm, nənəm gündə birini toxuyur.

S ə d ə f. (həyəcanla). Bir gözəl yaylıq. Tez de görüm.

X a n m u r a d. Yaylıq ayrılıqdır. Bir tikməli köynək. Bu şərtlə ki, öz əlinlə tikəsən...

S ə d ə f. Yaxşı, di tez ol!

X a n m u r a d. Onda deyim... Ancaq, əminəvəsi, bir məsəl var, deyirlər: «Təzə Ay çıxanda, köhnəsini doğrayıb ulduz edirlər».

T u r a c. Ay qız, gəl bəri, sən Allah. Xanmuraddır da... Yenə şitliyi tutub.

S ə d ə f. Yox, dayan!

X a n m u r a d. Ah, əminəvəsi! Mən bilirəm ki, bu saat nələr keçirir-sən. (Turacı göstərərək) Bu nə başa düşür?

T u r a c. Ey, düz-əməlli danış ha!

X a n m u r a d. Heç ömründə bir adam sevmisən?

T u r a c. Dərdim qurtarmışdı! Mən niyə sevirməm? Əgər, lazımdırsa, qoy məni sevsinlər.

X a n m u r a d. Gördün ki, başa düşürsən?

S ə d ə f. Eh, əmioğlu! Daha mənə də səbr qalmadı.

X a n m u r a d. Hə, əminəvəsi, demək, tikməli köynək. Özü də öz əlinlə tikilmiş. Mən onu ilin ən əziz günlərində geyəcəyəm. Qocalıb belim bükülənə qədər saxlayacağam.

S ə d ə f. (küsərək). Yaxşı, Xanmurad! (Getmək istəyir.)

X a n m u r a d. Dayan, dayan. Bilir-sən, Uğur gəlir!

Kətmən Sədəfin əlindən düşür.

T u r a c. Doğru deyir-sən?

X a n m u r a d. Bu gün burada olacaq!
T u r a c. Sağ ol, Xanmurad. Sağsağan kimi həmişə xeyir xəbər gətirirsən.

X a n m u r a d. Bura bax ey, söz tapmırsan?! Sağsağan nədir? Sağsağan!

T u r a c. Nədir, sağsağan, bəyəm, pisdir?

X a n m u r a d. Bəsdür ha! *(Onun ağzını əyir.)* «Sağsağan». *(Xeyli bikiyə halda kolxoz idarəsinə yollanır.)*

S ə d ə f. Ah, Turac. Görəsən doğrudur?! Bu beş ildə mən onu ancaq yuxumda görməyə o qədər adət etmişəm ki, indi də aşkarda görəcəyimə heç inana bilmirəm.

T u r a c. Ay Sədəf, sən Allah, bircə de görüm, bir belə vaxt keçəndən sonra onu yenə də istəyirsən?

S ə d ə f. O nə sözdür, Turac? Sən onu soruş ki, heç bir gün, bir saat yadımdan çıxıbmi? O gedəndə mənəm on yeddi yaşım vardı. İndi isə iyirmi üçə keçirəm. İki il könlümü onun məktublarına bağladım. Axırda onlardan da əlim üzüldü. Üç il bilirsən ki, ondan heç bir xəbər-əxtər olmadı. Mən onun iyini ayağı dəyəm yerlərdən aldım. Hər açılan səhərdə, hər gələndə baharda onu gördüm. Uzun qış gecələrində onun xəyalı ilə diz-dizə oturub sevinc və dərdlərimdən danışdım...

T u r a c. Ay qız, sən həmişə belə danışanda mənəm ürəyim birtəhər olur...

S ə d ə f. Eh, Turac! Bu beş ildə əkdiiyim hər pambıq kolu, dərdiyim hər sünbül onun adı ilə bağlı olub.

T u r a c. Vallah, səndə böyük hövsələ var. Yoxsa, beş il zara-fatdır...

S ə d ə f. Müharibəyə getdiyi gün mən ona, bax, o söyüdünlə altında rast gəldim. Atının başını çəkib dayandı. Biz xeyli vaxt heç nə danışa bilmədik. Axırda o dedi ki, «Sağ ol, Sədəf, mənə unutma!» Sonralar mən onun bu sözlərini gündə yüz dəfə öz-özümə təkrar edirdim: «Mənə unutma».

T u r a c. Sən igid qızısan, Sədəf.

N a r ı n g ü l *(səhnə pərdəsi arxasından)*. Mən müxbir-zad tanıyıram! And olsun Allaha, adamın şırımını çəkib çıxardaram!

Q a l m a q a l M ə d ə d *(əlində qəzet, Naringülün arduca səhnəyə daxil olur)*. Yaxşı, bu boyda kənddə bizdən savayı adam tapmadınız qəzetə vurasınız?

N a r ı n g ü l. Yoxsa bizi üzüyola görmüsünüz? Vallah, o Gülzardı, nədi, ona bir gəliş gələrdəm ki, babası dəli Xankişinin toyu yadına düşər! Bu da sözdür?

T u r a c. Ay Naringül bacı, qışqırma görək, axı, nə olub?

N a r ı n g ü l. Qışqıraram, hələ bir az da o yana keçərəm. Başınıza adam qəhot idi?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Gözünüz elə bizi görmüşdü?

T u r a c. Kənddə sizdən az əməkünü alan yoxdur, Mədəd əmi!

N a r ı n g ü l *(əlini göstərir)*. Bax, buradan gəlib, buradan da çıxır. Azdı özümüzə, xalqa nə dəxli var!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Balam, az olacaq, olsun, gəlib sizdən ki, çörək-zad istəmirik...

N a r ı n g ü l. Kolxozdur, sənəmin əmrin iki yüz gün almaqla aşır, mənəmi də yüz günlə...

T u r a c. Bəs, xalqın, dövlətin xeyri?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Yaxşı, indi ki, belədir, bəs, o birilərini niyə yazmırsınız, hə?

T u r a c. Məsələn, kimi?

Alxan dayı, Nəcəf, hesabdar Qulu, Sədəf, Xanmurad idarədən çıxırlar.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Kimi? Odey, bax, o qoçağı! *(Nəcəfi göstərir.)* Bütün bağları viran eləyib. Özü də adını qoyub bağ briqadiri.

N a r ı n g ü l. Beş ildir havayı əməkünü alır!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Ona görə ki, girib sədrin qılığına!

N a r ı n g ü l. Ortada yeyib, qıraqda gəzir, deyəndə də, biz oluruc pis...

A l x a n. Nə olub, ay Mədəd, nədi, yenə ər-arvad kəndi götürmüşünüz başınıza?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Nə olacaq, müftəxorları orada qoyub, qəzetə bizi vururlar.

A l x a n. Bir ildə yüz əməkünü alanda, əlbəttə, qəzetə vururlar. İşləmirsiniz!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Yoxsa ki, işlədiyimizi çox düzgün haqq-hesab eləyirlər!

A l x a n. Kim düz hesab eləmir? Nə qədər ki, mən sağam, bir nəfərin haqqına da kəm baxılmaz!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Sənəmin elə çox xəbərini olur! Yüz dəfə gəlib sənə demişəm ki, hesabdar Qulu bizim günümüzü düz hesablamır. Deyirsən o elə adam deyil; çünki nədən: səni görəndə dördqat olur. «Bəli», «bəli» deyir... Sən də ki...

Q u l u. Yoldaş sədr, xahiş edirəm mənə icazə verəsən, bunu məhkəməyə verim. Mən belə təhqirlərə dözə bilmərəm. Bu, böhtandır! Mən on iki il kommunistlərdə baş mühasib olmuşam! Amma bir dəfə belə söz eşitməmişəm!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Əgər, sən düz-əməlli adamsan, niyə o boyda yeri buraxıb, gəlib kolxozda hesabdar olmusan, ha!

N a r ı n g ü l (*Alxan kişidən çəkinə-çəkinə*). Axı, kolxozda daşbaşa var.

A l x a n (*Naringülə*). Səsinə kəs! Yüz dəfə demişəm ərin danışanda sən də böyürdən at salma! (*Naringül geri çəkilib yaşımır.*) Söz ilə iş olmaz. Mənə bir sübut ver, gör atasını dalına şölələyirəm, yoxsa yox!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Sübut? Sübutu haradan alım? Mən kəmsavad, sən kəmsavad, haqq-hesabdan nə sənin başın çıxır, nə də mənim.

N ə c ə f. Mərifətli danış, ə! Bəs, nə cür haqq-hesabdan başı çıxır ki, on yeddi ildir sədrlik edir? Yaxşı deyirlər ki, insan nəməkbəharamdır. Balam, cındırından cin türküdü. Alxan səni götürüb adam elədi, ağzını çörəyə çatdırdı. İndi başlamısan...

Q u l u (*Nəcəfə*). Ay canım, ona nə baş qoşursan? Deyir, «qarğanın min oyununu var, bir qozun başında». Bu küy-kələkdən məqsəd odur ki, heç kəs Mədədə dinnməsin. Adı olsun kolxozçu, amma özü səhərdən-aşamacan öz xüsusi təsərrüfatında işləsin. Vəssalam!

Q a l m a q a l M ə d ə d. «Meymun baxdı güzgüyə, adın qoydu özgəyə.»

N a r ı n g ü l. Balam, bu sən Nəcəf deyilsən ki, ha, adını qoymusan bağ briqadiri, amma özün səhərdən aşamacan bazarlarda meyvə satırsan?

A l x a n (*Naringülə*). Lənət sənə, şeytan! Yenə başladın?

N a r ı n g ü l (*çəkinə-çəkinə*). Ay Alxan dayı, neyləyim axı! Dinib-danışanda acığın tutur. Dinməyəndə də adam qalır qırıla-qırıla. Tikan qırmaq lazımdır, gərək bizimki getsin, elə ki, alma dərmək lazım oldu, Nəcəfin qohumları, yağ çalxamaq lazım oldu, Qulunun qohumları... Dəyirməndə durmaq lazım oldu...

A l x a n. Kolxozda yaxşı-pis iş yoxdur. Hamısı birdir. Bura bax, dəyirməndə sənənin ərin dursa, nehrəni də sən çalxasan, onda yaxşı olar?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Xeyr, dediyimiz odur ki, bu dəfə kol qırmağa mən gedəndə, o biri dəfə də Vəli getsin.

A l x a n. Adə, nə vaxtacan közü öz qabağımıza eşəcəksiniz? Nə vaxt adam olacaqımız? Balam, nə «mən», «sən» salmışımız. Təzədən başlamışınız «niyə filankəs alma yığdı, mən kol qırdım!» Filankəs pisdir, sən yaxşı ol! Camaatın xeyrinə xəyanət eləmə, onda hər şey öz yoluna düşər! Qoy yüz adamın biri pis olsun. Bir küpə yağa bir damcı su heç nə eləməz!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Elə belə deyə-deyə çıxarmısan bizim ba-

şımıza! İlan kimi qabıq qoyan mən, amma hamıdan çox əməkünü alan Nəcəf!

Q u l u. Deməqoqluqla iş olmaz, yoldaş Mədəd! Hər kəsin öz yeri var.

Maşın səsi eşidilir. Camaat baxır. Uğur əlində yol çamadını gəlir.

S ə s l ə r. Uğur... Uğur gəlir...

U ğ u r. Xoş gördük sizi!

S ə s l ə r. Xoş gəldin, Uğur!

A l x a n (*onu qucaqlayır*). Ay həmişə sən gələsən! Həmişə sən gələsən!

Uğur hamı ilə görüşür.

U ğ u r. Xoş gördük, Sədəf!

S ə d ə f (*piçilti ilə*). Uğur...

A l x a n. Adə, yüyür, Ballı arvadı muştuluqla!

X a n m u r a d. Budur, özü də gəlir!

A l x a n. Dayanın, uşaqlar, heç kəs dinnməsin, gərək tanıyaçaq!

Hamı və Uğur sükut içində dayanırlar.

B a l l ı (*daxil olub təəcüblə adamlara baxır*). Nə olub, niyə boy-boysa veribsiniz? (*Uğur həyəcan içində gülümsəyir. Ballı gözünü adamlara gəzdirərək birdən Uğuru görür.*) Bismillah, bala!

U ğ u r. Ana!

B a l l ı. Oğul!

Ana-oğul qucaqlaşırlar. Sədəfin gözündə sevinc yaşları parlayır. Işıq sönür.

İKİNCİ ŞƏKİL

Alxan dayının evi. Arxa tərəfdəki pəncərələrdən kənd bağları üzərində axşam günəşinin son işığı görünür.

Pərdə açılında səhnə arxasından qızların güllüş səsləri eşidilir.

S ə d ə f (*səhnə arxasından*). Bir dayanın, qızlar, yazının ardını oxuyuram.

S ə s. Yaxşı, oxu!

S ə d ə f (*səhnə arxasından*). «Beləliklə, iki ildən sonra bizim tar-

lamızın dörd bir tərəfi yaşıl söyüdlük olacaq... Ağacların dibi ilə duru su axacaq. O zaman bizim fasiləmiz daha da fərəhli keçəcək...»

T u r a c (*səhnə arxasından*). Hə, indi yaxşı qurtarır...

S ə d ə f (*səhnə arxasından*). Onda, Gülzar, al sən de, yazsın... Mən daha yorulmuşam.

T u r a c (*səhnə arxasından*). Bilirik o necə yorulmaqdır! Yar gö-lən yollar...

S ə d ə f (*səhnə arxasından*). Yaxşı, Turac, şuluqluq salma. Qoy yazsın.

O, fərəhli bir mahnı zümzümə edə-edə səhnəyə daxil olur. Bir az dayanıb pəncə-rədən uzaqlara baxır, üzündə xoş bir təbəssüm zahir olur. Çevrilib dolabdan balaca bir boğça çıxarıb açır, orada cürbəcür köynək, corab və ol yaylıqları görünür. Qız zümzümə edə-edə onları bir-bir götürüb baxır.

T u r a c (*əlində kağız gəlir*). Sədəf, bu şəri də buraxırıq? (*Sədəf baş-ı ilə təsdiq edir*.) Ay qız, bəs, bunlar nədi?

S ə d ə f. Bunlar mənim yuxusuz gecələrimin yadigarıdır, Turac!

T u r a c. Demək, özünə əlaltından cihaz düzəldirmişsən. Batmış, gör necə də qəşəng naxışlar vurub!..

S ə d ə f. Eh, Turac... O naxışların hər birində bizim sevgimizin bir nağılı toxunub!

T u r a c. Başa düşürəm. Yəni, bunları onun fikri ilə toxumusan də?

S ə d ə f. Elədir. Bunların hər ilməsini atanda xəyalımdan min fi-
kir gəlib-keçirdi, deyirdim, görəsən, o indi haradadır? Biz bir də görü-
şəcəyikmi?

T u r a c. Yaxşı, yaxşı. İndi ürəyin buza dönüb, ya yox?

S ə d ə f. Ah, Turac! Mən indi o qədər xoşbəxtəm ki!.. Elə bil, könlüm gözəgörməz quşların mahnısı ilə dolu bir bahardır!..

T u r a c. Ey, ay Sədəf, kitabları o qədər oxumusan ki, danışığın da dəyişib. Quş-zad nədir? Bircə de görüm xəlvətə salıb heç bir danı-
şıb-elədiniz, ya yox?

S ə d ə f (*gülərək*). Daha xəlvətə nə üçün? Yox. Dünəndən görüş-
məmişik. Ballı xala qapıdan çölə buraxmır.

T u r a c. Neyləsin? Anadır. Beş il zarafat gəlir?

S ə d ə f. Ah, bu beş il. İndi o günlər mənə bir yuxu kimi gəlir. De-
yirəm, görəsən, mən onun ayrılığına necə dözmüşəm? Dünəndən bəri
hər dəqiqəm bir il kimi keçir.

A l x a n (*daxil olur*). Hə, qızlar, nə var, yenə sucüllütü kimi bir-
birinizdən ayrılmırsınız?

S ə d ə f. Ata, heç bilirsən bu gün nə qədər iş görmüşük?

T u r a c. Təkcə Sədəf iki yüz əlli kilo pambıq yığıb!

S ə d ə f. İndi də divar qəzetinin növbəti nömrəsini çıxarıyıq.

A l x a n. Bu dəfə kimə çəkirsiniz?

T u r a c. Qəzet çıxandan sonra bilərsiniz, redaksiyanın sirrini de-
yər bilmərik.

A l x a n (*gülür*). Vallah, yamanca qızlarsınız! Sizdən qorxmaq la-
zımdır. Yazın! Tənbəlləri biabır edin. O Nəcəfin özünə də bir möhkəm
çəkin. Dünən Mədəd doğru deyirdi.

S ə d ə f. Özün eləyirsən, ata!

A l x a n. Bu nə sözdür, qızım, eldir, obadır, adamın üzündən gəl-
mir!..

S ə d ə f. Ay ata, axı, bu sənün öz xüsusi işin deyil ki? Bu, cama-
atın işidir!

Qapı döyülür. Sədəf yüyürüb açır. Uğur daxil olur.
Sədəflə Turac o biri otağa qaçırlar.

U ğ u r. Salam.

A l x a n. Ay əleykəssalam!

U ğ u r. Maşallah, gözəl evlər tikdirmisən.

A l x a n. Ballı arvad üçün tikdiyimiz necə?

U ğ u r. O da gözəldir. Görəndə lap məttəl qaldım. Axı, mən ana-
mı balaca bir daxmada qoyub getmişdim. (*Əyləşərək*) Arvada o qədər
hörmət eləmisiniz ki, heç bilmirəm sizə necə təşəkkür edirəm.

A l x a n. Təşəkkürü-zadı qatla qoy cibinə. Bircə ondan danış gö-
rüm, kəndi, kolxozu necə görürsən? Sən gedəndən bəri dəyişiklik var,
ya yox?

U ğ u r (*fikirli halda*). Əlbəttə, dəyişiklik çoxdur. Təzə evlər tiki-
lib, kəndə su çıxarılıb. Kolxoz varlanıb, evlərdə radio oxuyur. Bunla-
rın hamısı yaxşıdır. Ancaq... (*Qısa pauza. Alxan çubuğu çıxarıb doldu-
rur.*) Hələ azdır!.. (*Pauza.*)

A l x a n (*təccüblə ona baxır*). Bəs, sən nə istəyirdin? Alı kişinin
on iki ay arpa çörəyi yeməkdən dişinin dibi yara olardı. İndi sarı buğ-
danı qoymağa yer tapmır... Qalmaqal Mədədin cındırından cin ürkədi,
indi toy-bayramda geyinib məclisə çıxanda deyirsən, görəsən, hansı
hampadır. Pəri oğlu Xanmuradın atası il on iki ay bir cırıq çavıstanda
olardı. Amma indi oğlu şəhərdən nikel çarpayılar gətirdir!..

U ğ u r. Bunlar hamısı yaxşıdır. Lakin qarşımızda açılan üfüqlər o
qədər geniş, arzularımız o qədər böyükdür ki...

A l x a n (*onun sözünü kəsir*). Axı, bircə mənə başa sal görüm, sən
nə istəyirdin?

Qısa pauza.

U ğ u r. Mən istəyərdim ki, Qalmaqal Mədəd yalnız toyda-bayramda deyil, həmişə yaxşı geyinsin! Onun bir dəst əvəzinə on dəst kostyumu olsun! Xanmuradın şəhərdən gətirdiyi çarpayılarda təkəcə rəyondan gələn təhkimçilər deyil, onun anası Pəri də yatsın. Evlər planla tikilsin. Əyri-üyrü, dar dalanlar əvəzinə kənarlarında alma ağacları əkilmiş geniş asfalt küçələr olsun!.. Mən istərdim ki, elektrik yalnız kəndlərimizə işıq deyil, tarlalarımıza su versin! Taxıl döysün! Yük daşsın! Mən istərdim ki, kolxozun o qədər dövləti olsun ki, mənim anam Ballı arvadın öz qapısında xüsusi inək saxlamağa ehtiyacı olmasın.

A l x a n. Dövlət, dövlət! Canım, sən dövlət nəyə deyirsən ki, kolxozçunun bu ilinin taxılı o biri ilə qalır!

U ğ u r. Mən dövlət ona deyirəm ki, qızıl zəmilər dərya kimi dalğa vurub həyatı öz ağuşuna alsın! Kolxoz anbarına o qədər sarı buğda axsın ki, onun qabağında heç bir ehtiyac duruş gətirib dayana bilməsin! Bax, bu zaman həyətəni təsərrüfat da, qızıl inək də Ballı arvad üçün yükədən başqa bir şey olmayacaq! (Pauza.) Bunun üçünsə iki şey lazımdır: yüksək məhsul, yüksək mədəniyyət!

A l x a n (öz-özünə). Yüksək məhsul, yüksək mədəniyyət... (Uğura) Səncə biz orta hesabla hər hektardan nə qədər pambıq götürməliyik?

U ğ u r. Yüz sentner!

A l x a n. Yüz sentner götürənə hökumət qəhrəman adı verir, döşünə qızıl medal taxır...

U ğ u r. Bəli, hamı qəhrəman olmalıdır! İkinci yol yoxdur! (Pauza.) Sən elə güman edirsən ki, biz yüz sentnerdə dayanacağıq?

Pauza.

A l x a n (yavaş səslə). Sən haqlısan. (Pauza. Əlini masaya çırparaq) Qartal kimi yüksəlmək, göylərdə cövlan etmək, fələyə qədər qalmaq istəyirsən! Ancaq nə edəsən ki, qanadı qırq quş kimi çırpınıb yerində qalırsan! (Pauza. Gərgin və əsəbi hallar keçirir.) Savadım azdır, başa düş! Elmin yoxdur! Neçə dəfə bu camaata demişəm ki, daha mənim vaxtım keçib, qocalmışam. Gəlin bu elmlı oğlanlardan birini keçirdək sədrliyə. Sözümə baxmırlar ki, baxmırlar.

U ğ u r (zarafatla). Nə üçün də baxsınlar? Biz səni hələ təzədən cavanlaşdıracağıq. Dayan bir.

A l x a n. Ey qardaşoğlu... deyir, qartallar bir gün cəm olub, qoca qartal özlərinə ağsaqqal seçdilər. Qoca qartal da onlar üçün nə ki, lazımdır etdi. Körpələrinə isti ceyran qanı içirdi. Dəlillərinə yol göstərdi. Günlərin birində uzaqları seyr edib qayıdan cavan bir qartal qoca

qartal deddi: «Niyə sən bizi bu dar qayalığa sıxışdırıb durmusan? Heç bilirsənmi dünyada necə geniş yerlər, əzəmətli qayalar var?! O zaman qoca qartal «ah» çəkib quşları çağıraraq dedi: «Əzizlərim, mən daha qocalmışam. Gözlərim yaxşı görmür. Özünü bir başçı seçin». Quşlar səs-səsə verib, «biz sənsiz dolana bilmərik!» dedilər. Dünyagörmüş qoca qartal dedi: «Yox, səhv edirsiniz, bax, bu cavan qartalı özünü başbilən seçin. İndi onun qanadları mənimkindən qüvvəlidir. Onun gözləri daha uzaqları görür». Quşlar fikirləşdilər, sonra «ah» çəkib qoca qartalın sözünü təsdiq etdilər. (Pauza.) Yaxşı, sənin fikrin nədir? Kənddə qalacaqsan, yoxsa?

U ğ u r. Bəli, kolxozda işləyəcəyəm.

A l x a n. Kolxozda nə iş görəcəksən?

U ğ u r. Hər nə versən. (Gülümsəyərək) Axı, mən bağbanam.

A l x a n. Heylədir, o vaxt sən Gəncədə, görək ki, oxuyurdun?

U ğ u r. Bəli, Kənd Təsərrüfatı İnstitutunun bağçılıq şöbəsində oxuyurdum. Təəssüf ki, müharibə imkan vermədi qurtaram. Dördüncü kursdan orduya alındıq.

A l x a n (fikirlə halda). Bunun eybi yoxdur. (Telefon zəngi. Dəstəyi götürür.) Bəli, salam, yoldaş katib. Kefin yaxşı olsun. Haradan danışsın? Bizim idarədən? Bu saat gəlirəm. (Dəstəyi asır. Uğura) Rəykom katibi gəlib. Sən otur, mən bir idarəyə dəyim, gələm, bir əməli-başlı söhbət elərik. Səninlə işim var. Əlimə yaxşı düşmüşəm. (O biri otağa) Ay qızım, Sədəf, çaydan-zaddan hazırla! (Çıxır.)

Sədəflə Turac o biri otaqdan yüyürərək gəlirlər.

T u r a c. Vallah, əmioğlu, Sədəfin yamanca bəxti var. Səhərdən deyir: «Nə olaydı, bircə, atamı idarəyə çağırırdılar!»

S ə d ə f. Bədsir ha, Turac, bax, kəsərim. Uğur da elə bilər doğru deyir.

T u r a c. Nə olsun, ay qız, təbiətin qanunudur də...

U ğ u r. Əmiqızı, mən gedəndə sən bir utancaq uşaq idin, bu dəcəlli haradan öyrəndin?

T u r a c. Bəs, sən bilmirsən ki, dünyada hər şey dəyişir?

U ğ u r. Oho! Sən fəlsəfəyə keçdin, əmiqızı!

T u r a c. Bəs necə? Sədəf deyir ki, indi gördüyümüz qaya bir səniyə əvvəl gördüyümüz deyil. Amma, bura bax, əmioğlu, bircə şey heç vaxt dəyişməz! Əgər, bildin o nədir? (Sədəfə göz vurur.)

U ğ u r (fikirləşir). O nə ola bilər?

T u r a c. Hə, tap görək də! (Sədəfə göz vurur.)

U ğ u r. Axı, heç bir zaman dəyişməyən nədir?

T u r a c. Sevgi! Bildin? Ay mənim dünyaları gözib gələn əmioğlum. Dağ-daş dəyişər, amma sevgi dəyişməz!

U ğ u r. Belə de...

T u r a c. Nədi? Yoxsa, sən buna şübhə edirsən?

U ğ u r. Şübhə etmirəm, ancaq bilmək istəyirəm sən bunu haradan bilirən, kitablarda oxumusan, yoxsa...

T u r a c. Kitab nədir? Kitabda yazılan sevgilərin axırı eyzən davasava olur. Mən bunu həyatda, təcrübəmdə görmüşəm.

U ğ u r. Oho! Təcrübədə...

T u r a c. Bəs necə? Birdən elə bilərsən öz təcrübəmdə ha! Yox, ayrı adamda görmüşəm. (*Sədəfə işarə edir.*) Eh, əmioğlu, neyləyək, təbiətin qanunudur də... (*Bir səs eşidirmiş kimi*) Yağ daşır? Bu saat! (*O biri otağa qaçır.*)

U ğ u r. Sən nə qədər gözəl olmusan, Sədəf! Heç məni xatırlayırdın?

S ə d ə f. O günləri yadıma salma, Uğur. Sən o delayı yolu burulub gözdən itən dəqiqədən mənim intizar dolu səksəkəli günlərim başladı. Hər kəsi görürdüm, elə bilirdim səndən danışıcaq. Kefsiz bir adama rast gələndə ürəyim qırılıb ayağımın altına düşürdü. Deyirdim, bəs, Allah eləməmiş, səndən bir pis xəbər var. (*Pauza.*) Mənim üçün ən əzablı dəqiqələr – poçtalyonu gözlədiyim zamanlar olurdu. O gəlməyəndə səbrim kəsilirdi. Gələndə də ürək eləyib səndən kağız olub-olmadığını soruşa bilmirdim. Ah, o günlər... Sənə nə oldu, Uğur?

U ğ u r (*son dərcə tutqun*). Heç nə, Sədəf...

S ə d ə f. O günləri xatırlamaq sənə üçün də ağırdır, elə deyilmi?

U ğ u r. Elədir, Sədəf...

S ə d ə f. Eybi yoxdur. Eh, Uğur. Biz gərək o qədər xoşbəxt olaq ki, o günlərin heyfi çıxsın. (*Yüyürüb Uğur üçün tikdiyi şeyləri gətirir.*) Bunlar mənim sənə ən qiymətli hədiyyəmdir; çünki bunları tikə-tikə mən səni düşünmüşəm. (*Şeyləri qəzetə bükmək istəyir.*)

U ğ u r (*həyəcanla onun əlindən tutur*). Dayan, Sədəf!

S ə d ə f. Nə olub, yoxsa, Ballı xaladan qorxursan? Narahat olma, o məni səndən çox istəyir. (*Şeyləri bükür.*)

U ğ u r. İndi mən səndən hədiyyə qəbul etməyə haqlı deyiləm, Sədəf!

S ə d ə f (*şeylər əlində olduğu halda*). Sən nə danışırsan, Uğur? Niyə haqlı deyilsən?

U ğ u r. Ona görə ki...

S ə d ə f (*vahimə ilə*). Yoxsa, məndən bir söz-zad eşitmisən?

U ğ u r. Səndən yaxşılıqdan başqa heç nə eşitməmişəm. Sən dünyanın ən nəcib qızın! Lakin mən...

S ə d ə f. Sən məni qorxudursan, Uğur!

U ğ u r. Mən başqa bir qıza söz vermişəm...

S ə d ə f (*rəngi ağarır*). Sən nə ağır zarafat eləyirsən, Uğur.

U ğ u r. Mən zarafat eləmirəm, Sədəf! (*Sədəfin əlindəki şeylər düşüb masanın üstünə dağılır. Gərgin və qısa pauza.*) Məni bağışla, Sədəf. Zaman, şərait elə gətirdi ki...

S ə d ə f (*taqətsiz halda*). Lazım deyil, heç nə lazım deyil!

U ğ u r. İcazə ver, mən öz hərəkətimi izah edirəm...

S ə d ə f. Zəhmət çəkmə, Uğur, biz bir-birimizi izahatla sevməmişdik ki, indi də...

U ğ u r. Axı, sən beş il oturub məni gözləmişən.

S ə d ə f (*ayaq üstə güclə dayanaraq*). Eybi yoxdur. Mən buna təəssüf etmirəm.

U ğ u r. Təşəkkür edirəm. Biz bundan sonra bir-birimizi səmimi bir dost kimi sevəcəyik, elə deyilmi?

S ə d ə f (*güclə*). Elədir...

U ğ u r. O keçən günlər isə, qoy bizim gələcək həyatımızın öziz xatirəsi olsun. (*Pauza.*) Sağ ol, Sədəf.

Uğur çıxır. Sədəf onun ardınca qapıya doğru bir-iki addım atır. Sonra qayıdıb, pərkəndə halda masanın üstünə tökülən şeylərə baxır və birdən hönkürtü ilə ağlayır. İşiq sönür.

İKİNCİ PƏRDƏ

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Uğurun evi. Sadə, təmiz qonaq otağı. Pərdə açılında Uğur telefonda raykom katibi ilə danışır.

U ğ u r. Siz heç bir şeydən narahat olmayın, yoldaş katib. Hər hektardan otuz beş sentner buğda, əlli sentner pambıq götürəcəyik, bu, bizim qəti sözümdür! Bəli! Mədəniyyət sarayının məsələsini sabah müzakirə edəcəyik. Mühəndis dünən gəlməliydi, bilmirəm niyə ləngidi? Bir cavan qızıdır... Mənim nişanlımdır. (*Gülür.*) Toyumuzu mədəniyyət sarayını tikib qurtarandan sonra. Adı Şəfqədir. Çox sağ olun. Hələlik. (*Dəstəyi asır.*)

Turac açıqlı halda daxil olur, əlindəki qəzetləri masanın üstünə qoyur.

U ğ u r (*fikirli*). Belə-belə şeylər, əmiqızı.

T u r a c. *(getmək istəyir)*. Xahiş edirəm mənimlə danışmayan.

U ğ u r. Bir dayan görüm.

T u r a c. Burax...

U ğ u r. De görüm məndən niyə küsmüsən?

T u r a c. Mən sənə kimi vicdansız adamla danışmaq istəmirəm.

U ğ u r. *(heyrtlə)*. Vicdansız?

T u r a c. Bəli, vicdansız! Vicdanın olsaydı, belə iş tutmazdın!

U ğ u r. Axı, mən neyləmişəm?

T u r a c. Daha bundan artıq nə edəcəksən? O gözəllikdə qız beş il oturub sənəni yolunu gözləyib, sən də gəlib belə eləyirsən? İndi o, camaatın üzünə necə baxsın?

U ğ u r. *(tutqun halda)*. Bu bizim xüsusi işimizdir, əmiqızı, bunun camaata nə dəxli var?

T u r a c. Necə nə dəxli var? Hamı bilirdi ki, o səni gözləyir. İndi ki, könlün tutmamışdı, niyə el içində xar eləyirdin? Yalançı!

U ğ u r. Bu çox ağır ittihamdır, əmiqızı. Mən yalançı deyiləm və yalançı adamları da insan hesab etmirəm!

T u r a c. Yalançı olmasaydın, deməzdin ki, *(Onu yamsılayır.)* «Səni sevirəm».

U ğ u r. O zaman biz çox gənc idik, əmiqızı. Bizim o vaxtkı duyğularımız həyatın fırtınalarından bixəbərlər olan körpə uşaq təbəssümü kimi idi.

T u r a c. Bəs, sonra nə oldu? Yoxsa, çiyinlə paqon vurandan sonra özünü bizə yaraşdırmadın?

U ğ u r. Ah, sən nə yamansan, əmiqızı!

T u r a c. Bəs necə! Onun yerinə mən olsaydım, görərdin sənə nə toy tutardım! Bu da sözdür?

U ğ u r. Əmiqızı, bircə gəl otur, sənə danışım. Gör ki, insanın hissələri nə kimi təsirlər altında dəyişilir. Axı, dünən sən özün deyirdin ki, hər şey dəyişir...

T u r a c. Mən daşı, qayanı deyirdim, sədaqəti, vəfani demirdim.

U ğ u r. Bircə qulaq as...

T u r a c. Lazım deyil. *(Acıqlı halda çıxır.)*

B a l l ı. *(daxil olur)*. Bala, bu nə işdi sən tutmusan?

U ğ u r. Nə olub, ay ana?

B a l l ı. Başına iş qəhət idi, görək Alxanın yerinə keçəydin? Bəyəm biz həmişə sədrliklə çörək yemişdik?

U ğ u r. Mən sədr olmaq fikrində deyildim, ana, camaat məsləhət gördü.

B a l l ı. Çox da camaat məsləhət gördü, sən niyə boynuna götürdün?

U ğ u r. Mən camaatın sözündən çıxıb bilməzdim, ana! Bizdə azlıq çoxluğa tabedir.

B a l l ı. Hər halda, yaxşı iş tutmısan, bala. Biz Alxanla dədə-baba dostu yuq. Duz-çörək kəsmişik.

Pauza.

U ğ u r. Ay ana, məni sədr seçmək üçün camaatı gecə-gündüz dilə tutan elə Alxan özü olmadımı? Görmədinmi neçə dəfə bura gəldi?

B a l l ı. Keçib. Allah xeyir versin. Ancaq hazırlaş, qızı götürək. Gözlədiyi bəsdir.

U ğ u r. Bu mümkün deyil, ana!

B a l l ı. Necə mümkün deyil, bala? Sən nə danışsın?

U ğ u r. Mənim nişanım var, ana!

B a l l ı. Kimdir nişanlım, oğul?

U ğ u r. Gələ, görərsən.

B a l l ı. Sizi kim nişanlayıb, oğul?

U ğ u r. Mühəribə, ana! Bizi Böyük Vətən müharibəsinin dəhşətli günləri nişanlayıb!

B a l l ı. Ağlına başına yığ, bala!

U ğ u r. Daha bu barədə danışmaq artıqdır, ana! Mən Sədəfin özü ilə də danışmışam.

B a l l ı. Sənə dedim ki, ağlına başına yığ! Əgər, Alxanın qızı bu evdə gəlin olmasa, mən sənə oğul deməyəcəyəm! Bildinmi? Mən Hacı Allahyar qızı Ballıyam! Bizim camaat içində bir sözüümüz iki olmayıb. *(Qapı döyülür.)* Gəl!

N ə c ə f. *(əlində örtülü bir qab daxil olur)*. Salam, Ballı, bunu boşalt, qabı ver.

B a l l ı. Bu nədi belə?

N ə c ə f. Heç, əşi, elə bir şey deyil. Bir az baldır.

B a l l ı. Kolxoz ki, balı hələ kəsməyib, bu haradandır?

N ə c ə f. Ey, ay Ballı, çox da kəsməyib. Özüm bir az kəsim götürdim. Uğur səhər-səhər çayla yesin.

B a l l ı. Uğur burada olmayanda heç bilmirdin dünyada Ballı adlı adam var, ya yox... İndi nə olub canıyanan çıxmısan? Kolxoz sədri olub, ona görə?

N ə c ə f. Məni gədənin yanında utandırma, ay Ballı. Mühəribəydi... Başımızı qaşımağa macal yox idi.

B a l l ı. *(masanın üstündəki örtülü qaba işarə ilə)*. Onu da götür, elə get ki, bir də buralara ayağın dəyməsin! Mənim evimdə haram tikə kəsiləyib!

N ə c ə f. Əşi, nə harambazlıqdır! Kolxozun malı niyə haram olur? Sədrimiz deyir...

B a l l ı (*qəti və amansız*). Təqsir Alxandadır, sənin başına bir gül-
lə vurmaq əvəzinə, camaatın malını götürüb sənə tapşırıb...

N ə c ə f. Bu da bizim adamlığımız!.. Mən boyda adam əlimdə şey
gətirirəm...

B a l l ı. Dedim ki, götür çıx! (*Nəcəf qabı da götürüb çıxır. Pauza.*)
Oğul, lap bu gün götür o dediyin qıza yaz ki, gəlməsin, bildinmi?

Uğur əsəbi hərəkətlə daxili əzab keçirir. Bayırda maşın səsi. Yol paltarında olan
Şəfq, onun çamadanını götürmüş şoferlə daxil olur.

U ğ u r. Şəfq!

Ş ə f ə q. Salam, Uğur... (*Sonra həyəcanlı və utancaq halda anaya
baxır. Lakin ananın soyuq və şübhəli nəzərləri altında özünü itirir.*) Sa-
lam, ana!.. (*Uğura*) Yəqin ki, sənin anandır...

U ğ u r. Mənim anamdır, Şəfq! (*Anasına qorxu və həyəcan için-
də*) Bu, indicə haqqında danışdığım qızıdır, ana...

B a l l ı (*soyuq və əzəmətlə*). Xoş gəlmisən, qonaq!

Ballı çıxır. Şəfq tutularaq onun ardınca baxır.

Ş o f e r. Məni bağışlayın.

U ğ u r. Oturun, çörək-zad yeyib gedərsiniz.

Ş o f e r. Çox sağ olun. Tələsirəm. (*Çıxır. Ananın onu soyuq qar-
şılamasından hələ də özünə gəlməyən Şəfq fikrli halda saçlarını dü-
zəldir.*)

U ğ u r. Axır ki, gəldin çıxdın, Şəfq...

Ş ə f ə q. Professor heç buraxmırdı ki! Dünən təyinnaməni aparıb
göstərəndən sonra əl çəkib.

U ğ u r. Professor nəhaq yerə narahat olur. Sənin dissertasiyan
üçün mədəniyyət sarayının tikilişi ən gözəl obyekt olacaq.

Ş ə f ə q. Sonra o özü də bu fikri təsdiq etdi. (*Pauza.*) Ancaq şofer
sizin evi göstərəndə ürəyimə nə isə anlaşılmaz bir qorxu çökdü.

U ğ u r. Qorxu? (*Gülərək*) Komandanlıq ki, səni Qırmızı Bayraq
ordeni ilə təltif edib!..

Ş ə f ə q. Bəlkə də, bu, gördüyüm yuxuların təsiridir? Son vaxtlar
hər gecə səhərə qədər səni yuxuda görürdüm. Qəribədir, həmişə mə-
ni küsdürüb ağladırın.

U ğ u r. Yuxuda ağlamaq həyatda sevinməkdir deyirlər... (*Onun
alindən tutaraq zarafatla*) Axı, sən bir az mövhumatçısan.

Ş ə f ə q (*əlini üsullu çəkərək*). Uğur, sən bizim barəmizdə ananla
danışmısan?

U ğ u r (*tutularaq*). Danışmışam, Şəfq. Nə üçün soruşduğunu ba-
şa düşürəm. Lakin bunun hamısı keçib-gedəcək. O səni sevəcək. Mən
buna əminəm. Eh, Şəfq! Bu gecə oturub kəndimizin gələcəyini düşü-
nürdüm. Mənə elə gəlirdi ki, bu gələcək, bizim böyük taleyimizdir.
Mədəniyyət sarayının çilçirağı... Onun ətrafa saçdığı gur ziya... Geniş
küçələr... Sənin yay axşamlarında parklardan qalxan dərsiz-qəmsiz
məhnilər... Bunları, bizim yaratdıqlarımızı düşündükcə, qəlbim fəv-
qələdə duyğularla çırpınır. Şəfq... (*Turac daxil olur.*) Tanış ol, mənim
əməm qızıdır. Adı Turacdır. Amma özü siğircin.

T u r a c. Xoş gəlmisiniz.

Ş ə f ə q. Turac? Mən sizin haqqınızda dünən qəzetdə oxudum.
Gərək ki, hər hektardan yüz on sentner pambıq götürməyə söz verdi-
siniz? Sizdən başqa biri də var idi, adı nədir?

T u r a c. Sədəf. (*Dişlərini qıvcırdaraq, Uğura baxır.*)

Ş ə f ə q. Bəli, Sədəfdir. O da sizin kimi gəncdirmi?

T u r a c. Məndən bir yaş böyükdür, ancaq məndən on dəfə gözəl-
dir. O hələ desəniz, sizdən də gözəldir!

U ğ u r (*darıxmış halda*). Adam qonaqla bu cür danışmaz, Turac!

Ş ə f ə q. Niyə açıqlanırsan, Uğur? Özün bilirsen ki, mənim belə
səmimi danışılardan xoşum gəlir. (*Turaca*) Siz əmioğluya fikir ver-
məyin, bircə deyin görüm, Sədəf lap gözəldir?

T u r a c. Lap çox!

Ş ə f ə q (*səmimi bir əda ilə*). Bəs mən necə? Deyirsiniz gözəl de-
yiləm?

T u r a c. Niyə, babatsız...
Ş ə f ə q. Nə yaman dediniz! Mənim «babat» sözündən acığım gəl-
ir! Ya «əla», ya «pis», mən orta halı sevmirəm!

T u r a c. Nə edək, təbiətin qanunudur də. Biri əla olur, biri babat...
V ə l i (*gəlir*). Heyət üzvlərinin hamısını yığdım, yoldaş sədr, ida-
rədə səni gözləyirlər.

U ğ u r. Bu saat gedək. Şəfq, sən otur dincəl, mən də tez bir ida-
rəyə dəyim gəlim.

Vəli ilə çıxır.

T u r a c. Əyləşin, sizə çay gətirim, yoldan gəlmisiniz.

Ş ə f ə q. Yox, zəhmət çəkməyin. Uğur qayıtsın, birlikdə içərik,
mən yorğun deyiləm.

T u r a c. Niyə yorğun deyilsiniz? Belə nərmənazik qız, o qədər də yol gəlmisiniz.

Ş ə f ə q (*gülümsəyərək*). Eh, Turac. Elə yollar indi bizim üçün istirahətdir. Yəqin ki, əmioğlunuz bizim cəbhədə keçirdiyimiz günləri nağil edib...

T u r a c. Heç nə nağil etməyib. Siz onunla cəbhədə tanış olmusunuz?

Ş ə f ə q. Mən partizan idim. Bir gün meşədə kəşfiyyat apardığım zaman, tamam qan-tər içində yorulub əldən düşmüş bir oğlan görüb onu öz qorqahımıza gətirdim. Məlum oldu ki, o çox mühüm bir kəşfiyyat zamanı almanlardan böyük qəhrəmanlıqla xilas olmuşdur. Mən düz bir ay heç bir döyüşə getməyib ona qulluq elədim. Bu çox ağır günlər idi, Turac. Qar, çovğun. Yoldaşlarımızın əməliyyata getdikləri gecələr xüsusilə dəhşətli olurdu. Ağacdən qayırılmış balaca bir daxma. Ortada ocaq yanır. Xəstə qızdırma içində yatır. Bayırda külək ac canavar kimi ulayır. Mən xəstənin başı üzərində oturub, vahimə, iztirab içində ona baxıram və belə gecələrdən birində o, gözüünü açib mənə görünür!.. (*Pəncərədən uzaqlara baxaraq susur. Onun gözlərində uzaq, əzəblə bir ifadə var.*)

T u r a c. Sonra?

Ş ə f ə q. Sonra da... (*Nəzərlərini aşağı dikərək susur.*)

T u r a c. Demək belə. Ancaq mən ayrı cür düşünürdüm.

Ş ə f ə q. Siz nə düşünürdünüz?

T u r a c (*onun əlindən yapışaraq, mehriban və titrək səslə*). Mənə bağışlayın. Siz yaxşı qızsınız. Yaxşı da sözlər danışırınsınız. Sizdə heç bir təqsir olmayıb!

Ş ə f ə q (*təəccüblə*). Necə təqsir?

T u r a c. Siz bir-birinizi istəməyə başlayanda Uğur sizə heç bir söz demədi?

Ş ə f ə q. Nə barədə?

T u r a c. Nə barədə. (*Yenə də hirsələnir.*) Gözünü yolda qoyub getdiyi bir qız barədə!..

Ş ə f ə q. Xeyr, deməyib. Məgər, onun nişanlısı vardı?

T u r a c. Açıq nişanlanmamışdılar. Ancaq...

Ş ə f ə q. Kimdir o? Sədəf olmasın?

T u r a c. Özüdür. Siz hardan bildiniz?

Ş ə f ə q. Bayağ siz onun adını çəkən kimi duymuşdum. Məndə dəhşətli bir qabaqcadan duymaq hissi var... Belə de... (*Ayaq üstündə dayanıb bilməyərkən, stula oturur.*)

T u r a c. Heç bilirsinizmi bu onun üçün necə ağırdır? İndi tay-tuşun üzünə necə baxsın? Kənd yeridir, hərə bir söz danışacaq...

Ş ə f ə q (*dərin əzab keçirir. Lakin üzə vurmur*). Müəllimə Heyran xanım harada olur?

T u r a c. Bizim qonşumuzdur, bax, o evdə olur. Niyə soruşursunuz ki?

Ş ə f ə q. O mənim keçmiş məktəb yoldaşımdır. Çoxdandır ki, görüşməmişik.

T u r a c. Bu dəqiqə çağırım. İndi evdə olar.

Ş ə f ə q. Yox, zəhmət çəkməyin. Mən özüm onun yanına gedəcəyəm. (*Qalxıb çamadanı götürür.*)

T u r a c. Bəs, çamadanı niyə götürürsünüz? Yox, buraxmaram. Bəlkə mənim sözlərimdən incidiniz?

Ş ə f ə q (*güclə*). Mən getməliyəm, Turac...

T u r a c. Heç olmazsa, Uğur qayıdanacan gözləyin.

Ş ə f ə q. Eybi yoxdur. Onunla, onsuz da, görüşəcəyik. (*Yerindən güclə qalxır, taqətsiz addımlarla qapıya tərəf gedir. Sonra dayanır. Çamadanı açıb iki kitab və bir qalstuk çıxarır.*) Bunları verərsiniz Uğura... (*Dərin sarsıntılar keçirir. Nə işə çamadanında axtarır.*) Zəhmət olmasa bir az su verin...

T u r a c. Bu saat. (*O biri otağa yüyürür. Şəfəq çamadanından bir şəkil çıxarıb baxır. Sonra Turaca verdiyi kitabın arasına qoyur və taqətsiz halda gözlərini qapayıb masaya dirsəklənir. Turac gəlir...*) Buyurun, Şəfəq xanım!

Şəfəq diksizlərkən gözlərini açır. Suyu alıb bir-iki qurtum içir. Sonra qəti hərəkətlə ayağa qalxır.

Ş ə f ə q. Sizdən bir xahişim var, Turac. Mənimlə Uğurun arasındakı əhvalat barəsində heç kəsə bir söz danışmayın. Soruşan olsa, deyərsiniz mühəndisdir. Mədəniyyət sarayının tikintisi üçün gəlib.

T u r a c. Axı, bu yaxşı olmadı, Şəfəq xanım. Bu vaxt qonaq qapıdan getməz!

Ş ə f ə q (*gözləri dolmuş halda*). Yaxşı, hələlik. (*Çıxır.*)

T u r a c (*onun ardınca baxaraq, başını təəssüflə tərpədir*). Yazıq qız! Sevir! Ah, əmioğlu! Bir tutduğun işə bax a! Belə vicdansızlıq olar!

Pauza.

U ğ u r (*şad daxil olur*). Bəs, Şəfəq hanı?

T u r a c. Çamadanını da götürüb getdi.

U ğ u r. Hara?

T u r a c. Heyran xanım ilə. Özü də dedi ki, mənimlə Uğurun arasında olan əhvalat barəsində heç kəsə bir söz demə.

Uğur. Sən ona bir söz dedin?

Turac. Əlbəttə, dedim.

Uğur. Axı, niyə sən başqasının işinə qarışırsan?!

Turac. Qarışaram, hələ bir az da o yana keçərəm! Qızları üzül-yola tapmısan, birini burda dəli eləyib gedəsən, birini də orada! İndi qal ortada, görüm nə edəcəksən!

Uğur. Canım, siz mənim başıma nə iş gətirirsiniz? (*Həyəcanla çıxır.*)

İşıq sönr.

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Əhvalat birinci şəkildəki səhnədə vəqə olur. Pərdə açıldıqda haradansa

Xanmuradın qəmli bir mahnı oxuduğu eşidilir. Nəcəf tələsik gəlir.

Dayanb Xanmuradın mahnısını dinləyir. Mahnı səsi yaxınlaşır.

Nəcəf (*oxuya-oxuya yaxınlaşan Xanmurada*). Başa düşürəm, Xanmurad. Sənin dərdini anlayıram.

Xanmurad. Sən ha?

Nəcəf. Necə bəyəm? Mən cavan olmamışam? Bəyəm, mən bilirəm ki, eşq yetirmək nə deməkdir?

Xanmurad. Sən? Eşq?

Nəcəf. Mən eşqbazlıq eləyəndə, sən heç ananın qarınında yox idin...

Xanmurad. Bəs, niyə sonra belə oldun?

Nəcəf. Nə cür belə?

Xanmurad. Üzünə baxanda adamın dünyadan zəhləsi gedir.

Nəcəf. Səndə təqsir yoxdur. Qurd qocalanda köpəyə gülünç olar. Sən də dörd qız atası olsaydın, onda halını soruşardım.

Xanmurad. Mənim dörd qızım olsaydı, papağımı göyə atardım. Bu yerindən qalxmamış o, ərə gedəcək. O, ərə gedən kimi o biri hazırlaşacaq. Sən də başını aç, elə hey yeznələrdən sovqat al.

Nəcəf. Hər şey sən fikir eləyən kimi asan olsaydı, bunlar hələ ağarmazdı. (*Çallaşmış başını göstərir.*) Dörd qızın dörd min də dərdi var. Sağlıq olsun, evlənərsən, mənim kimi səni də oğul-uşaq basar, onda danışıq. Bir onu de görüm, Sədəflə aranız indi necədir?

Xanmurad. Xalqın nişanlısının adını çəkmə!

Nəcəf. Xalq kimdir?

Xanmurad. Tanımırsan?

Nəcəf. Uğuru deyirsən? Onun ki, nişanlısı gəlib-çıxıb.

Xanmurad. Başına soyuq-zad döyməyib ki, ə? Kimdir Uğurun nişanlısı?

Nəcəf. Bəs, o təzə gələn qız kimdir?

Xanmurad. O, mühəndisdir. Mədəniyyət sarayını tikməyə gəlib.

Nəcəf. Ay oğulsan, ha! Bir ayacan toyları olar, onda görərsən...

Xanmurad. Bəs, Sədəf?

Nəcəf. Ona hələ bu da azdır. Niyə beş il oturub yolunu gözləyirdi? Bəyəm, sən Uğurdan pis idin? O, davada üç orden alıbsa, sən beşini almısan!

Xanmurad. Doğrudanmı, Uğur belə iş tutub? Bu ki, vicdansızlıqdır!

Nəcəf. Onda vicdan olsaydı, bu işin üstündən dübarə durub Alxanın yerinə keçməzdi.

Xanmurad. O keçmədi ki, camaat seçdi.

Nəcəf. Sən elə bilirsən camaat öz xeyir-şərini başa düşmədi? Uğur indi kapitan olub gəlib, elə bilirlər ağzında quş gətirib. Dayan, başlarına bir oyun açsın ki, yüz il dadı damaqlarından getməsin. Mən bilirəm o nə yuvanın quşudur!

Xanmurad (*fikirli-fikirli*). Sən yəqin bilirsən ki, o təzə gələn qız Uğurun nişanlısıdır?

Nəcəf. Adə, sənə söz deyirəm! Bu mədəniyyət sarayını da elə Uğur onun üçün tikdirir.

Xanmurad. Min dəfə sənə demişəm yüz qazanın damazlığı olma! O boyda sarayı Uğur bir qız üçün tikdirir?

Nəcəf. Sizin kimi axmaqların gözündən pərdə asmağa nə var! Qız incinirdi. Kənddə ona bir iş düzəltmək lazımdır, ya yox? Lazımdır! Uğurdan nə gedir? Kolxozun malını o qazanmayıb ki, lap üçünü tikdirər... Yaxşı, bircə məni başa sal görüm, mədəniyyət sarayı bizim nəyimizə lazımdır? Bəs, o boyda klub nə üçündür?

Xanmurad (*onu dinləyərk*). Dünyanın işinə bir bax! Sədəf kimi qız səni beş il gözləsin, laçın kimi oğlanlara gözünün ucu ilə baxmasın, sən də qayıt gəl, belə elə?..

Pauza. Xanmurad fikirli halda idarəyə gedir. Nəcəf papiros bükür, hesabdar Qulu gəlir. Onun yarısxəş olduğu hiss olunur.

Qulu. Bu nə yığıncaqdı?

Nəcəf. Mən nə bilim? Deyirlər, o mədəniyyət sarayını nədi, onu müzakirə edəcəklər. Ancaq bu baş tutsa, sən öləsən, qabıqdan çıxacağıq. Görək tay evdə-zadda əlimizi ağdan-qaraya vurmayaq.

Q u l u. Getdi tay sənin o qırmızı başmaq geyən vaxtların ki, adın ola bağ briqadiri, amma özün səhərdən axşamacan öz bostanında işləyəsən.

N ə c ə f. Başımız kəsildi.

Q u l u. Sən öləsən, dərimizə saman töpəcök. Eşitmişəm mənim yerimə də adam axtarır...

N ə c ə f. Bəs, nə fikirdəsən?

Q u l u. Nə fikirdə olacağam? Gedib oturub o ki var vurmuşam.

N ə c ə f. Dayan bir, onu da öldündən alar...

Q u l u. Bircə onu bacarmayacaq!

Qalmaqal Mədədlə Naringül bərkədən danışa-danışa yaxınlaşırlar.

Q a l m a q a l M ə d ə d (*səhnə arxasından*). Canım, öhdələrin-dən gələ bilmirik də, güc deyil ki!..

N a r ı n g ü l (*səhnə arxasından*). And olsun Allaha, bu təzə sədr də bunların qabağını almasa, ətəyimi ölimə alıb birbaş mərkəzə gedəcəyəm.

Q u l u. Mən qaçdım. (*Əyilə-əyilə idarəyə tərəf yüyürür.*)

Qalmaqal Mədədlə Naringül gəlirlər.

N a r ı n g ü l. Qulu! Bircə orada dayan!

Q u l u. İşim var, ağız! İclas çağırmışıq!

N a r ı n g ü l. Mən iclas-miclas bilmirəm. De görüm, necə olur ki, bu ay Nəcəfin arvadı əlini ağdan qaraya vurmaya-vurmaya bizdən çox gün alır?

N ə c ə f. Ay bacı, sən özündən danış, Nəcəflə nə işin var?

N a r ı n g ü l. Necə nə işin var, ə? Nə vaxtacan mən qazanacağam, sən yeyəcəksən, hə?

Q u l u. Yüz dəfə Alxan dayı deyib ki, ərin dura-dura sən böyür-dən at salma!

N a r ı n g ü l. Nə qədər ki, yaxamız sənin kimi kefilərin öldündən, at da salacağam, qatır da...

Kolxozçular gəlirlər.

A l ı k i ş i (*gələ-gələ*). Başın üçün, lap ağıllı fikirdir. Onsuz da bütün qış bekar olurmuş...

V ə l i. Bir də, axı, varlığa nə darlıq! Varımız olandan sonra niyə tikməyək?!

Uğur, Alxan, Xanmurad idarədən çıxırlar. Qarşı tərəfdən isə Sədəf, Turac və başqa qızlar, qadınlar gəlirlər.

A l x a n (*Uğura*). Sən o barədə fikir eləmə. Ağacımı, daşımı, əhəngini özümüz düzəldəcəyik.

U ğ u r. Sizi bura çağırmağımın əsas səbəbini bilirsiniz, deyin görək fikriniz nədir?

A l ı k i ş i. Nə olacaq? Yaxşı işdir. Allah xeyir versin.

Q a l m a q a l M ə d ə d (*acıqlı*). Mən başa düşmürəm, heç üç il olmaz ki, biz o boyda klub tikmişik. İndi, bəs, bu mədəniyyət sarayı nə üçündür?

A l ı k i ş i. Klub öz işini görüb qurtarıb, indi mədəniyyət sarayı lazımdır! Başa düş!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Yaxşı, xərcini kim çəkəcək?

U ğ u r. Özümüz!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Hamısını?

U ğ u r. Hamısını!

N ə c ə f. Yoldaş sədr, yəqin ki, hökumət bizə kömək verəcək?

U ğ u r. Nə cür kömək?

N ə c ə f. Məsələn, fəhlə, usta.

U ğ u r. Yox, hər bir işini özümüz görəcəyik!

Q a l m a q a l M ə d ə d. Bəs taxılı kim əkəcək? Pambığı kim becərəcək?

U ğ u r. Hamısını özümüz edəcəyik.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Özümüzün qırx əlimiz yoxdur ha! Hər-nin qarısında bir-iki dana-dunası var, bir parça bostanı var. Bəs, bunları kim becərəcək?

U ğ u r. İş elə təşkil edəcəyik ki, ona vaxt çatsın.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Sözdür, canım. Yenə altda qalan biz olacağıq. Bəziləri yenə üzdə yeyib, yaxada gözəcək.

N a r ı n g ü l. A kişi, sən də elə danışsan ki, elə bil, ölkə dərə-böylükdür. Neylək, bu gün üzdə yeyib yaxada gözər, sabah da bacadan boylanır! Heç eybi yoxdur. Mən zəhmətə öyrəşmişəm, nə cür olsə, dolanacağam. Qoy o adam qeydə qalsın ki, (*Nəcəfə istehzalı bir nəzər salaraq*) arvadını eləyib xanım, oturdub evdə, özü də olub Almurad bəyin darğası, harda aşdır, orda başdır.

B ə d ə l. Yoldaş Uğur, olmaz ki, məxaricinin hamısını biz çəkək, işçi qüvvəsini hökumət versin?

N ə c ə f. Sən də söz danışdın! Bəyəm hökumət ayırdı, biz ayrı?

U ğ u r. Daha kim danışmaq istəyir?

Pauza.

N ə c ə f. Balam, niyə ağzınıza su alıb durmusunuz? Bu boyda məsələ həll olunur, Xanmurad, niyə danışmırsan? Qulu niyə dinmirsən?

N a r ı n g ü l. Heyf Quludan! Tay o ki, danışmadı, dünyalar qara geyəcək!

X a n m u r a d. Mənim sözüüm yoxdur, tikək! Hər nə çətinliyi olsa, birinci növbədə, özüm döşümü qabağa verəcəyəm. Ancaq bilmək istəyirəm, bu tikintinin mühəndisi kim olacaq?

U ğ u r. Tikintinin mühəndisi Şəfəq xanım olacaq.

X a n m u r a d. Onu kim təyin edib?

U ğ u r. Onu mənim xahişimlə mərkəzdən göndəriblər. Başqa kimin sözü var?

N ə c ə f (*Xanmurada astadan*). Gördün ki, xahişlə göndəriblər...

A l ı k i ş i. A balam, niyə hesabı içəri verirsiniz, hə? Biz elə dayanıb...

B ə d ə l (*onun sözünü yarımçıq kəsir*). Alı kişi, bir macal ver görək! A canım, halva-halva deməklə ağız şirin olmaz. O boyda saray tikmək zarafat deyil. Bunun dülgərlik işini kim görəcək, hörgüsünü kim tikəcək...

A l x a n (*onun sözünü yarımçıq kəsir*). Mən! Məni görürsənmi? Mədəniyyət sarayını sən Bəddəllə bahəm tikəcəyik. Bildinmi! Adə, on yeddi ildir biz Fərhad kimi külüng vurmuşuq! Bu çiyinlərimizdə dağlar qaldırmışıq. İndi Qalmaqal Mədədlə ağız-ağıza verib başlamısan ki, bunu kim tikəcək? Bircə mənə de görüm, biz nə vaxt demişik ki, «bunu kim tikəcək?» Hə? Biz həmişə tikmişik. Yenə də tikəcəyik.

S ə s l ə r. Tikəcəyik!

A l ı k i ş i. Yoldaş sədr, Alxandı, mənəm, Bəddəldi, biz köhnə bənnalarlıq. Sarayın nə qədər hörgü işləri var, bizim boynumuza!

V ə l i. Dülğərlik işi də bizim boynumuza!

S ə d ə f. Bizim manqa hər gün işdən sonra tikintiyə kömək edəcək!

T u r a c. Bizimki də!

G ü l z a r. Hamımız kömək edəcəyik!

U ğ u r. Demək, mədəniyyət sarayını tikirik?

S ə s l ə r. Tikirik!

U ğ u r. İndi, yoldaşlar, idarə heyətinin bəzi tədbirləri var ki, onuzun nəzərinizə çatdırmaq istəyirəm. Birinci, bağları bərbad hala saldığı üçün bağ briqadiri Nəcəf Almurad oğlu öz vəzifəsindən götürülür.

Q a l m a q a l M ə d ə d (*yanındakı kolxozçuya*). Yaxşı eşitmədim, nə dedi?

B ə d ə l. Nəcəf briqadirlikdən çıxarılır.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Heylə şey olmaz. (*Uğura*) Mən yaxşı eşitmədim, nə dedin?

U ğ u r. Bağları bərbad hala saldığı üçün Nəcəf Almurad oğlu briqadirlikdən götürülür. Seçki olana qədər onun yerinə Xanmurad təyin olunur. İkinci, kolxozçuların gündəliklərini vaxtli-vaxtında haqq-hesab etmədiyi, bəzi vaxtlar işə sərxoş gəldiyi üçün hesabdar Quluya axırınçı tapşırıqla şiddətli töhmət verilir!

N a r ı n g ü l (*Qalmaqal Mədədə*). A kişi, gördün?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Bax, bunlara sözüüm yoxdur.

U ğ u r. Kolxozumuzun tikinti işləri ilə bilavasitə məşğul olmaq üçün inşaat briqadası təşkil olunsun. Bu tədbirlərdən narazı olan varmı?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Lap yaxşı eləmişən!

V ə l i. Heyət hamının ürəyindən xəbər verib.

U ğ u r. Demək, hamı razıdır?

S ə s l ə r. Razıyıq.

U ğ u r. Qurtardıq. Gedə bilərsiniz.

Kolxozçular dağılışırlar.

A l ı k i ş i (*gedə-gedə*). Ay gidi dünya! Nəcəf də briqadirlikdən çıxarmış!

Hamı çıxır, Nəcəflə Qulu qalır.

Q u l u. Sənə dedim ki, dərinə saman tərəcəcək.

N ə c ə f. Bunlar hamısı köhnə haqq-hesabdır.

Q u l u. Köhnə-təzə, çıxartdı, vəssalam! Sabah tülküdurmazdan qalxıb lapatkanı götürərsən. Hə, dadanmışdın dolmaya... Amma, öz aramızdır, mən yaxşı qurtardım. Üstünü vurma! (*Adamlar gedən tərəfə*) Sən ki, mənə töhmət verdin, tay gecə gözümə yuxu getməyəcək.

N ə c ə f. Sənə nə var, arsızın birisən. Mənim işim çətin oldu.

Q u l u. Doğrudan da, sənə yaman zülm oldu. Bağ briqadirliyi bir Allah vermiş iş idi. Ayda bir dəfə bağlara getmirdin. Peşən səhərdən axşamacan özün üçün bostan əkmək, bazara meyvə daşımaqdı.

N ə c ə f. Mərdimazar oğlu bütün planlarımızı alt-üst elədi. Qızlara indi-indi cehiz-filan düzəldirdim.

Q u l u. Əlinə dönüm onun, elə səni yerində çıxarıb. Gör nəyin dərdini çəkir! Adə, beşgünlük dünyadır ey, ye, iç, kef çək!

N ə c ə f. Mən atayam! Sənin kimi avara deyiləm. Mənim qızlarımla hər biri gərək özü ilə bir qurulu ev aparsın. Bildin?

Q u l u. Bu burjua əhvali-ruhiyyəsidir.

N ə c ə f. Yaxşı deyiblər: «Kor kora lağ eləməsə, bağı çatlar».

Q u l u. Doğru deyirəm də! Sən porsuq kimi səhərdən axşamacan özünü ora-bura soxursan. Nə var, nə var, «on ildən sonra qızım ərə gedəcək. Görək ona dövlət düzəldəm».

N ə c ə f. Sən qatır kimi bir şeydən. Arvad yox, uşaq yox! Amma mənim gözümlə uşaqlarımın gözüne sataşanda elə bilirəm onlar məndən soruşurlar ki: «Ata, gələcəyimiz üçün bizə nə gün qazanmışın?» Ballı oğlu Uğur da götürüb məni işdən çıxarır. Eybi yoxdur, mənə də Almurad oğlu Nəcəf deyərlər! Mən heç kəsdə qisas qoymamışam!

Işıq sönr.

ÜÇÜNCÜ PƏRDƏ

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Səhnənin bir tərəfində tikilməkdə olan mədəniyyət sarayının divarları və orada işləyən Alxan, Xanmurad, Nəcəf, Qalmaqal Mədəd və əvvəlki səhnələrdən bizə tanış olan adamlar görünür. Qızgın iş gedir. Xanmurad mahnı oxuyur. Sədəflə Turac qiyinlərində kətmən səhneyə daxil olurlar.

T u r a c. Əmioğlu yenə də gözəl oxuyur, ay Sədəf. *(Pauza.)* Nə fikrə getdin, ay qız?

S ə d ə f. Heç... Mahnı ürəyimi birtəhər elədi...

T u r a c. Eh, mənim bu əmioğlum... Tutduğu iş yadıma düşəndə dərimə od vurulur. Sənə də lap məəttəl qalmışam. Onunla elə danışır-san ki, elə bil, aranızda heç nə olmayıb.

S ə d ə f *(soyuq bir təbəssümlə)*. Mən nə edə bilərəm, Turac...

T u r a c. Necə nə edə bilərəm? Tutaram yaxasından, deyərəm: «Bura bax, özünü ələ salmışan, yoxsa camaatı? Beş il səni oturub gözləmişəm!»

S ə d ə f. Eh, ay Turac! Sən bu beş ili nə çox deyirsən! Onu mən özüm gözləmişəm, o məcbur etməyib ki...

T u r a c. Gözləmək yaxşı şeydi, o da gözləyəydi.

S ə d ə f *(gülümsəyərək)*. Görünür, belə lazım imiş... Axı, sən özün nağıl elədin ki, onlar nə cür tanış olublar.

T u r a c. Nə olsun ki, Şəfəq onu ölümdən qurtarıb... Hər kəs sənə bir yaxşılıq elədi görək o saat ona aşıq olasan?

S ə d ə f. Hər şəraitin, hər zamanın bir hökmü var...

T u r a c *(o qədər hirsələnir ki, bir neçə saniyə heç nə deyə bilmir)*.

Uğurun əlinə dönüm! Sənə hələ bu da azdır! Yaxşı, indi ki, onun tərəfindən belə vəkillik edirsən, bəs, niyə fikrini başından çıxarmırsan?

S ə d ə f *(kədərli bir təbəssümlə)*. Mən ona olan sevgimi çoxdan unutmuşam.

T u r a c. Yalançının gözü çıxmasın, yazıqsan... Görmürəm ki, ürəyin çıraq kimi yanır?

S ə d ə f *(gülümsəyir)*. Nə olar, yanıb-yanıb axır bir gün söncək ki...

T u r a c. Yaxşı təsəllidir...

X a n m u r a d *(əлиндə vedrə gəlir)*. Ürəyim qopdu. Adamın qabağına qəfil elə çıxırsınız ki...

T u r a c. Nə cür oğlansan ki, ürəyin qopur?

X a n m u r a d. Niyə gec göldünüz? Səhərdən gözümlə qalıb yollarda.

T u r a c. Qızsan, gözün yolda qala?

X a n m u r a d. Ay Turac, bir macal ver də...

S ə d ə f. Ey, əminəvəsi!.. Mənim yoldaşıma açıqlanmaq olmaz ha!..

T u r a c. Yoxsa ki, ondan qorxan var idi?

X a n m u r a d. Yaxşı, Koroğlusan...

T u r a c. Əlbəttə, Koroğluyam!

X a n m u r a d. Ay Sədəf, olmaz ki, səni, mən cəhənnəm, bu camaat bir dəfə də tək görsün? Bəlkə biri bir söz deyəcək? Bir şey soruşacaq?

T u r a c. Hə, başa düşdük. Yox, bircə onu görməyəcəksən!

S ə d ə f *(zarafatla)*. Bizi bir-birimizdən ayırmaq olmaz!

X a n m u r a d. Yaxşı bir söz deyəcəkdim... İndi ki, belədir, tay demirəm.

S ə d ə f. Kimə aiddir?

X a n m u r a d. Sənə və hamımıza.

T u r a c. Söz danışdı: «Sənə və hamımıza».

X a n m u r a d. Xudahafiz. *(Getmək istəyir, Sədəf onu tutur.)*

S ə d ə f. Ey, əminəvəsi! Lap adamın səbrini tükəndirirsən. De görün nə olub...

X a n m u r a d *(onun qulağına)*. Keçici Qızıl Bayrağı sənin manqana verirlər...

T u r a c. Eşitdim, eşitdim! Afərin! Vallah, Xanmurad, sağsağan kimi, həmişə xeyir xəbər gətirir!

X a n m u r a d. Yenə sağsağan?

T u r a c. Nə var, bəyəm, sağsağan pis quşdur?

X a n m u r a d *(hövsələdən çıxaraq)*. Bir də məni sağsağana oxşatsan, səni məhkəməyə verəcəyəm!

T u r a c. Məhkəmə sənin özünü təqsirləndirir! Deyər, nə olub, yəni, o qədər böyüməsən ki, sağsağam da böyənmişən?

S ə d ə f. Ay Turac, sən əminəvəsin qartala oxşat, sağsağan nədir?

T u r a c. Oxşadı, oxşatmadıq? (*Xanmurad acıqlı halda ona baxır. Turac bərkdən gülərək tikintiyə qaçır.*)

X a n m u r a d. Çox sağ ol, Sədəf, sən də mənə lağ edirsən?

S ə d ə f. Sənin kimi oğlana kim lağ eləyə bilər? Turacın elə satasmağına baxma, bilirən dünən səni necə tərifləyirdi! Deyir «Xanmurad kəndimizdə birinci oğlandır!» Deyir «kim onun kimi at çapır... güllə atır... pambıq yığır...»

X a n m u r a d (*dərli bir təbəssümlə*). Sən nə yaxşı qızsan, əminəvəsi, adamın könlünü almağı da bacarırsan.

S ə d ə f (*diqqətlə baxaraq*). Əmioğlu, sən vaxtlar gözümə bir az qəmgin kimi dəyirsən. Bəlkə bir dördün var?

X a n m u r a d. Olsaydı nə edərdin?

S ə d ə f. Əlbəttə, çarəsini tapmağa çalışardım.

X a n m u r a d. Bu sənin üçün çətin olardı, əminəvəsi.

S ə d ə f. Sən elə düşünürsən? Mən sənin kimi mərd oğlanın işi üçün odları ayaqlayıb keçərdim, Xanmurad!

X a n m u r a d (*mütəəssir halda*). Çox sağ ol, Sədəf. (*Cəld gedir, sonra dayanıb geri çevrilir.*) Əminəvəsi, sən də yadında saxla ki, Xanmurad sənin bir kəlmə sözün üçün öz canından min dəfə keçməyə hazırdır. (*Cəld uzaqlaşır.*)

Mədəniyyət sarayının tikintisi gedir.

Alı kişi ilə Nəcəf işləyə-işləyə söhbət edirlər.

N ə c ə f (*daşı hörgü hörməkdə olan Alı kişiyyə verir*). Bu qədər də işləmək olar? Bir tərəfdən deyir hər hektardan əlli sentner pambıq götürək, o biri tərəfdən də...

A l ı k i ş i. Daşı bəri ver, ə, dul arvad kimi az gileylən. Hələ gəlin il hər hektardan yüz sentner verəcəyik. «Yüz, gir içində üz!»

N ə c ə f. Deyəsən, sənin kefin gəlib.

Bu zaman Xanmurad yenə oxuyur.

A l ı k i ş i. Can, ay Xanmurad! (*Nəcəfə*) Niyə kefim olmasın?

N ə c ə f. Yaman kefidir, budur üç gündür macal tapıb öz bostanımıza su verə bilmirəm.

A l ı k i ş i. Lap yaxşı olur, bu il kolxozun bostanı düz-dünyanı götürüb, nə eləyirdin təzədən birini də qapıda ökirdin?

N ə c ə f. Danışdın də...

A l ı k i ş i. Yalan deyirəm? O qədər dünyagirsən ki, gözün doymur...

N ə c ə f. Dəlam, mən öz halalca ata yerimi əkirəm, amma ayrıları sənin, mənim qazandığını tonla ötürür...

A l ı k i ş i. Deyəsən, sonda söz var?

N ə c ə f. Guya, sən bilmirsən!

A l ı k i ş i. Canım üçün, heç bilmirəm, nə olub?

N ə c ə f. Ağzından çıxmasın, yaxşı deyil, deyirlər kolxozda böyük yeyinti var.

A l ı k i ş i. Elə şey olmaz. Uğur olan yerdə yeyinti?

N ə c ə f. Mənim də ağlım kəsmir. Amma belə deyirlər...

A l ı k i ş i. Boş sözdür!

N ə c ə f. Camaatdır da. Hərə bir söz danışır.

A l ı k i ş i. Axi, nə deyirlər?

N ə c ə f. Deyirlər, guys, Uğur incinlərlə əlbir olub girli pul yeyib...

A l ı k i ş i. Axmaq-axmaq danışma! Daşı bəri ver, heç kəs də yox, Uğur!

N ə c ə f. Sən də qəribə adamsan, mən niyə axmaq oluram? Camaat deyənə deyirəm də...

A l ı k i ş i. Camaat deyir, sən niyə inanırsan? Görmürsən ki, Uğurun sədr olduğu heç altı ay deyil, amma kəndə girəndə adam məəttəl qalır? Bir yanda bu boyda iş görülür, o yanda hamam tikilir. O biri tərəfdən o iki min təzə toxmacar salınır.

N ə c ə f. Atalar yaxşı deyib ki, «təzə Ay çıxanda köhnəni doğrayıb ulduz edərlər». Bir vaxt Alxanın başına and içirdiniz, indi də Uğuru şişirdib göyə qaldırmısınız. Axi, sizdən nə olacaq?

A l ı k i ş i. Mən, Alxanın başına yenə and içirəm. Ancaq onun bir yeri var, bunun bir yeri. Başa düş!.. (*Tələsik gələn Şəfəq işarə ilə*) Mən bu qıza lap məəttəl qalmışam. Elə bil yuxu-zad yatmış...

Ş ə f ə q (*Alxana yaxınlaşaraq, hörgünü nəzərdən keçirir*). Demək, səhər qurtarırsınız?

A l x a n. Bəs necə?! Sözümlüz sözdür. Bircə də görüm necədir, sütunların başı xoşuna gəlir, ya yox?

Ş ə f ə q. Mən sizin qabiliyyətinizə valeh olmuşam, Alxan day!

A l x a n. Eh, qızım! Bir vaxt mənim bu işə böyük eşqim var idi. Hacı Səməd Bakıda Akademiyanın binasını tikəndə mən onun yanında şagird idim. O gördüyün sütun başlıqlarını bir yerdə düzəltdim. Rəhmətlik həmişə deyirdi: «Alxan, bu sənətdən əl çəkmə, sonda böyük qabiliyyət var».

Ş ə f ə q. Bəs, sonra niyə davam etdirmədiniz?

A l x a n. Mümkün olmadı, qızım! Atam vəfat elədi. Böyük bir külfət töküldü üstümüzə, məcbur oldum qayıdam kəndə. Kənddə də ki, tay nə bənalıq işi olacaqdı! Hərənin ata-babadan qalma bir qara damı vardı, olurdu içində.

Ş ə f ə q (*fikirli halda*). Bəlkə də, böyük bir sənətkar olardınız.

A l x a n. Kim bilir?! Bəlkə də... Sənət gözəl şeydir, qızım. Hər dəfə Bakıda o İsmailiyyənin yanından ötəndə könlüm qubar ələyir. Yanımdan keçən adamlara demək istəyirəm ki, bax, içində insanların yaxşı işlər gördüyü bu binada, bu qızıl naxışlarda mənim də ruhumdan bir parça yaşayır. Eh, qızım! Biz insanlar dünyaya zinət vermək üçün yaranmışıq. İndi bu daşları bir-birinin üstünə qoyduqca fikir edirəm ki, əlli-altmış il sonra mənim də nəvə-nəticəm bu mədəniyyət sarayına baxacaq və deyəcək ki, «Bax, bunu bizim rəhmətlik babalarımız tikiblər...»

Ş ə f ə q (*fikirli halda*). Elədir, Alxan dayı, dünyada yalnız birçə fərəh var: yaratmaq, həmişə yaratmaq!

A l x a n. Bəli, qızım, yaşamaq, yaratmaq deməkdir. Əgər, yaradırsansa, demək yaşayırsan, hər bir sevgi, hər bir mehribanlıq, hər bir eşq ancaq yaratmaq üçündür. Qızlar oğlanları, yainki oğlanlar qızları nə üçün sevirilər? Ağaclar nə üçün çiçək açır? Nə üçün qış gedir, yaz gəlir? Eh, qızım, bu dünyada hər şey o qədər gözəl və aydındır ki, bizim heç nədən gileylənməyə haqqımız yoxdur.

U ğ u r (*gəlir*). Bu saat teleqram almışam, Şəfəq, bir vaqon da əlavə taxta göndəriblər.

Ş ə f ə q (*sevincək*). Bu nə gözəl oldu!

A l x a n. Bizim meşədəki adamlardan nə xəbər var?

U ğ u r. Əlli şalban artıq hazırdır.

A l x a n. Daha nə deyirsiniz? (*Şəfəqə*) Tikəcəyik, qızım!

Şəfəqlə Uğur, Alxan dayıdan aralanıb səhnənin qabaq tərəfinə gəlirlər.

Pauza.

U ğ u r. Bu saat mən elə həyəcan keçirirəm ki, könlümdə sevinclə əzab bir-birinə aman vermir. Bax, bu divarlar yüksəldikcə, mənə elə gəlir ki, ürəyimdə əbədi bir səadət məbədi qurulur. Lakin sən bu anlaşılmaz rəftarın... Axı nə oldu? Mənim günahım nədir?

Ş ə f ə q. Eh, Uğur, sən taxta-şalbandan danış, biz iş adamlarıyıq...

U ğ u r. Mühəribənin o dəhşətli tufanları içində sən o qədər həssas, mərhəmətli və nəvazişkar idin ki... O günləri nə tez unutdun, Şəfəq?

Ş ə f ə q. İndi xatirələrlə məşğul olmağa vaxt hanı? Görmürsənmi nə qədər işimiz var.

U ğ u r (*hövsələdən çıxaraq*). Axı, biz səninlə əhd-peyman etmişdik.

Pauza.

Ş ə f ə q. Əhd-peyman etmişdik. Lakin... Mən daha sizi sevirəm!..

U ğ u r. Sən zarafat edirsən?

Ş ə f ə q. Xeyr, mən əsl ürək sözümlə deyirəm.

K o l x o z ç u (*gəlir*). Yoldaş sədr, mərkəzdən gələn var, sizi görmək istəyir. (*Gedir.*)

U ğ u r (*dərin məyusluq içində*). Çox sağ ol, Şəfəq! (*Gedir.*)

Ş ə f ə q (*ağır kədərlə öz-özünə*). Ayrı cür mümkün deyil, Uğur!.. Mən səni sevirəm, ölən günə qədər də sevəcəyəm. Lakin bu sevgi üçün mən yalnız öz səadətimdən keçə bilərəm. Eh, Uğur... Biz həyatın isti-soyuğunu görmüşük. Mən dözə bilərəm. Lakin o qız... Mən onun xoşbəxtliyinə necə mane ola bilərəm? Yox, Uğur! Bu mümkün deyil, əzizim!

Ağır-ağır uzaqlaşır. Uğurla Niyaz danışa-danışa gəlirlər.

U ğ u r. Demək, sən indi Dövlət Nəzarəti Nazirliyində işləyirsən?
N i y a z. Bəli, nazirlikdə işləyirəm. Yaxşı, cəbhə dostlarımızdan burada kim var?

U ğ u r. Şəfəq buradadır.

N i y a z. Doğrudanmı? Toy elədiniz?

U ğ u r (*kədərli halda*). Yox!

Nəcəf gəlib onların yanından keçir və Niyaza diqqətlə nəzər salır.

Niyaz da onun hərəkətinə diqqət yetirir.

N i y a z. Bu kişi nəçidir?

U ğ u r. Kolxozçudur... Necə məgər?

N i y a z. Heç. Elə-belə soruşuram.

U ğ u r. Yaxşı, heç gəlişinin səbəbini demədin. Səndən nə əcəb belə?

N i y a z. Mən sənə haqqında verilmiş mühüm bir materialı təhqiq etməyə gəlmişəm. Özü də tək deyiləm, mənimlə böyük bir komissiya gəlibdir.

U ğ u r. Sən həmişə gözlənilməyən zarafatlar eləməyi sevirsən...

N i y a z (*gülümsəyərək*). Özünü gözlə, bu dəfə mənim zarafatım ciddi olacaq.

U ğ u r. Mən nə etmişəm?

N i y a z (*yənə də gülümsəyərək*). Bunu işin təhqiqi göstərəcək. Qabaqcadan nə deyə bilərəm...

U ğ u r (*əsbiləşir*). Bəs belə! (*Soyuq və ciddi şəkildə*) Təhqiqata nə vaxt başlayırımsınız?

N i y a z (*saatına baxır*). Düz üç saatdır ki, biz təhqiqat aparırıq. Anbarı möhürləmişik. İndi mən kənd sovetinə gedirəm. Sən düz yarım saatdan sonra idarədə olarsan! (*Gedir.*)

U ğ u r (*tək*). Demək, belə...

İşıq sönr.

ALTINCI ŞƏKİL

Bərk yağış yağır, tez-tez göy guruldayır.
Uğur, Alxan, Xanmurad, Alı kişi və Bədəl daxil olurlar.

U ğ u r (*sayğaca salaraq*). Demək, bu il əldiyimiz on iki min toxmacar hesabına biz gələnlərin üçün barama planını iki dəfə artırmağa bilirik.

B ə d ə l. Artırmağına artırma bilirik, ancaq bu qədər işlə onu becərməyə vaxtımız çatacaqmı?

A l ı k i ş i. Niyə çatmır, öz əlimizdə deyil! Çatdırırıq, çatır...

U ğ u r. Vaxtımız çatacaq. Mədəniyyət sarayının ən çətin işi qurtarmaq üzrədir.

A l ı k i ş i. Doğrudur.

U ğ u r. Sonra bu il taxıl planımızı da əlli faiz artırmalıyıq.

A l ı k i ş i. O da mümkündür.

B ə d ə l (*hirsələnir*). Ə, Alı kişi, bir qoysana, hər nə oldu başlayırsan «mümkündür». (*Uğura*) Əşi, taxıl planını necə artırma bilirik? Heç bir qarış da artıq yerimiz yoxdur. Adam görək ayağını yorğanına görə uzatsın!

A l ı k i ş i. Nə vaxtacan ayağımızı yorğana görə uzadacağıq, ay Bədəl? Gəl bir az da yorğanı ayağımıza görə uzadaq. Artıq yer lazım deyil, becərmək lazımdır!

U ğ u r. Doğrudur, becərmək lazımdır! İndi əsas vəzifə səhni artırmaq deyil, məhsuldarlığı yüksəltməkdir. Hər il yüksəltmək! Biz bu il hər hektardan otuz beş sentner taxıl götürməliyik!

B ə d ə l. Otuz beş sentner! Qırx ilin əkinçisiyəm, hələ belə şey görməmişəm.

U ğ u r. Görməmişəm, göstərmək lazımdır!

Q o n ş u k o l x o z ç u (*islanmış halda daxil olur*). Salam, yoldaşlar!

U ğ u r. Salam!

K o l x o z ç u. Yoldaş Uğur, çay qan-qan deyir, əkinlərimizi yuyub aparır. Bizə kömək.

U ğ u r. Axı, o gün sədrinizə dedim bu çayın altında, heç olmazsa, bir arx çəkdir. (*Xanmurada*) Qalx, öz briqadanı götür, birbaşa «Qızıl ulduz» kolxozuna. (*Saatına baxır.*) İyirmi dəqiqəyə qədər orada olmalısınız.

X a n m u r a d. Gəl, qonşu. Qorxma, o çaya bir cilov vurarıq ki, bir də baş aparmaz.

K o l x o z ç u. Çox sağ ol, yoldaş Uğur!

Gedirlər. Telefon zəngi.

U ğ u r (*dəstəyi götürür*). Bəli. Kimi? Bu saat, üç-dörd dəqiqəyə qədər gələlər. (*Dəstəyi asır, Quluya*) Yoxlama komissiyasının sədrini tez tap.

Qulu gedir.

A l x a n. Canım, işin-gücün qızğın vaxtında, axı, bu nə yoxlamadır? Biz nə vaxtdan belə etibarsız olmuşuq?

U ğ u r. Komissiyamı bizim öz övladlarımız tələb edib, Alxan dayı.

A l x a n. Hər itin-qurdun sözünə niyə qulaq asırlar? Biz durub özümüz özümüzlə xəyanət edəcəyik?..

U ğ u r. Eybi yoxdur, qoy yoxlasınlar! Sabah pambığın hər hektarına, əlavə olaraq, altmış kilo azot, iyirmi kilo fosfor verməliyik!

B ə d ə l. Sən nə danışırısan, sədr, pambıq az qalıb...

U ğ u r. Mən aqronomla da məsləhətləşmişəm. Elə lazımdır!..

B a l l ı (*qoltuğunda yemək bağlaması daxil olur*). Səhərdən hardasan, ay bala? Axı, dünən gecədən dilinə heç nə dəyməyib!

U ğ u r. Bu yağışda niyə zəhmət çəkirdin, ay ana? Özüm gələcəkdim.

B a l l ı. Bizim də yediyimiz canımıza yatmır.

A l x a n. Yaxşı, sədr, mən getdim tikintiyə.

Alxan və Bədəl gedirlər.

B a l l i. Məni el içində biabır elədin, oğul. Kişinin üzünə baxa bilmirəm. Əgər, sən bu işi düzəltməsən, onu bil ki, qəbrimin üstündə ot da göyərməz!

U ğ u r. Eh, ay ana, vallah, sizin hərəkətlərinizə dözmək üçün gərək daş, dəmir olasan. Biriniz, dörd il güllə altında sevdiyim bir qızı məndən incidib soyudur, o biriniz başlayır ki, «Alxanı çıxarıb, yerinə keçib...» Bir ayrısı da götürüb material verir ki, «Uğur kolxozu dağıdır». Bunların hamısını sükutla qarşılamaq bilirsən nə qədər ağırdır?

B a l l i. Elin ağzını yummaq olmaz, bala. Gördüyünü deyəcək. Ancaq o material məsələsi nədir? Necə yəni kolxozu dağıdır?

U ğ u r. Guya, mən mühəndislə əlbir olub, saxta sənədlərlə pul mənimsəmişəm.

B a l l i. Nə olar, deyirlər, qoy desinlər. Hamı bilir ki, səndən elə şey baş verməz.

U ğ u r. Yüzü inanmasa da, biri inanacaq, ana...

B a l l i. Kim heylə qələt eləyə bilər, oğul? Məgər, bu el bilmir ki, atanız rəhmətə gedəndə mən iyirmi beş yaşında cavan gəlin, gözümü dünyanın bütün naz-nemətindən çəkib sizi necə böyütmüşəm? Mən günlərlə ac qalmışam. Kirpiklərimlə od götürmüşəm, ancaq heç kəsə boyun əyməmişəm! Evimə haram tikə qoymamışam. Mən bu birçək-lərimi namusla ağartmışam! İndi mənim oğluma el oğrusu desinlər?

N i y a z (*Qulu ilə daxil olur*). Salam, Uğur!

U ğ u r. Salam, səni raykom katibi istəyirdi. Ona zəng elə.

Niyaz dəstəyi götürür.

B a l l i (*Uğura*). Yoxsa, bunlar o iş üçün gəlib?

U ğ u r. Bəli, ana. Bu oğlan yoxlama komissiyasının sədridir.

N i y a z. Allo! Birinci katibi verin. Salam, yoldaş katib, danışan Niyazdır. Bəli, yoxlayırıq. Hələlik bir söz deyib bilmərəm. Xeyr, hələ aydınlaşdırmamışıq. Mən özüm sizə zəng edərdəm. Mütləq. (*Dəstəyi asır.*)

B a l l i (*Niyaza*). Bağışla, oğul. Uğurun işini yoxlamağa gələn sənəndən?

U ğ u r. Bəsdür, ay ana!

B a l l i. Sən otur yerində. Böyük olan yerdə kiçik danışmaz!

N i y a z. Uğurun nə işi var ki, ana?

B a l l i. Yox, oğul, sən məni avam yerinə qoyma. Mən hamısını bilirəm. Özün də elə başa düşmə ki, ayrı analar kimi qorxub özümdən gedərəm. Yox, mənim səndən təvəqqem var.

N i y a z. Buyur, ana!

B a l l i. Mən sənə qabağına yaylıq atmıram! Səndən divan istəyirəm, bildinmi, divan!

N i y a z. Necə divan, ana?

B a l l i. Haqq divanı! Yoxla, dərindən yoxla! Deyilənlər düz olsa, onu (*oğlunu göstərir.*) elə itir ki, izi-tozu da bilinməsin, hamı desin ki, üçoğlanlar aslanın yurdu kor qaldı! Yox, əgər, təqsiri olmasa, ona şər atanı tap, ver mənə!..

N i y a z. Tapıb versəm neylərsən, ay ana?

B a l l i. Od vurub elin gözü qabağında odlaram! O zaman görür ki, Ballının oğluna şər atmaq nə deməkdir! Şirin balasını güllə ilə vurmaq olar, ancaq onunla zarafat etmək olmaz. Anası səni parça-parça elər. Eşidirsənmi, möhkəm yoxla! (*Çıxır.*)

N i y a z (*Uğura*). Arvad yaman həyəcanlanıb...

U ğ u r. Neyləsin, anadır. (*Pauza.*) Mən gələndə güman edirdim ki, indi daha kənddə işləmək asandır.

N i y a z. Sən elə bilirdin ki, mübarizə qurtarıb?

U ğ u r. Yox, mən fikir edirdim ki, mübarizə indi artıq yeni bir şəkil alıb. Biz indi yalnız təbiətlə, onun fırtına və daşqınları ilə vuruşma-lıyıq.

Pauza.

N i y a z. Sən öz səhvini yaxşı hiss etmişən. Bu, təqdirəlayiqdir. Sən kolxozun var-dövlətini yüz dəfə artırmağa çalışırsan. Kəndi planlaşdırırsan. Evlərə radio çəkdirirsən. Mədəniyyət sarayı tikdirirsən... Lakin insanlar bu böyük həyat üçün hazırlamırsan. Onların qəlbi sən üçün oxunmamış bir kitabdır. Sən bu sirli kitabı bir dəfə də olsun açıb baxsaydın, onun qızıl sətirləri arasında hələ də gizlənib qalmış bəzi qara ləkələr görərdin və bu ləkələr səni hər şeydən çox narahat edərdi.

U ğ u r. Sən doğru deyirsən, Niyaz. Biz bəzən həyatın zahiri cəhətinə o qədər qapılıyıq ki, insanların qəlbinə nüfuz etməyi, keçmişin dəhşətli zülmətində qırılıb qalan qaranlıqlara işıq saçmağı unuduruq.

N i y a z. Və bu qaranlıqlar sənə tikdiyin mədəniyyət sarayına gədən yolları çətinləşdirir.

U ğ u r. Doğrudur!

N i y a z. Buna görə də, biz insanların kamala çatmasına çalışmalıyıq. Biz sənənlə Avropa kəndlərini gördük. Bu kəndlərin xarici görünüşü pis deyildi. Lakin oradakı insanların ruhu nə qədər qaranlıq, nə qədər soyuq idi! Yadındadırmı, sən mənə deyərdin ki, «bu adamların üzünə baxanda ürəyim sıxılır». Bizim ən böyük üstünlüyümüz də bu-

rasındadır. Bizim qəlbimiz aydındır! Əgər, orada toxunulmamış qaranlıq bir guşə varsa, projektoru, birinci növbədə, ora çevirməliyik!

Nəcəflə Mədəd gəlirlər.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Ay yoldaş sədr, axı, belə şey olmaz!

U ğ u r. Nə olub, Mədəd?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Nə olacaq, canım, saray deyirsən tikirik, hər nə deyirsən eləyirik. Bir dəqiqə öz qapı-bacamıza baxmağa vaxtımız qalmır. Bu tərəfdən də başlamısan ki, «Qızıl ulduz» kolxozuna köməyə gedin.

U ğ u r. Siz hələ getməmişiniz?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Hamı gedib, biz getməmişik. Özümüzü umac ova bilmirik, özgəyə əriştə kəsəcəyik! Qurdumuz qalib orada ac, yarpaq tapmırıq...

U ğ u r. Buna görə getməmişiniz?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Bu azdır? Deyir: «Səni çox istəyirəm, özümü səndən də çox istəyirəm».

U ğ u r. «Araz» kolxozunda yarpaq var?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Niyə yoxdur? Ancaq özününküləri qoyub mənə verəmi?

U ğ u r (*telefona*). Allo! «Araz» kolxozunu ver. «Araz»? Bədirüst, sənənsən? Mənəm, Uğurdur. Sizə bərk işimiz düşüb. Qurdlarımız tələf olur. Yarpaq çatdırı bilmirik.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Ay verdi ha!

U ğ u r (*telefona*). Sizin ki də azdır? Deyirsən, axı, azdır. Çox sağ ol! Hə. (*Güllür.*) Yaxşı. (*Dəstəyi asır. Qalmaqal Mədədə*) Nəqliyyat briqadasına de, bu saat yarpaq üçün «Araz» kolxozuna iki maşın göndərsin!

Q a l m a q a l M ə d ə d (*heyrlə*). İki maşın?

U ğ u r. Tez! (*Qalmaqal Mədəd cəld qaçır. Nəcəfə*) Sən nə buyurdun?

N ə c ə f. Bir buyurmağı yoxdur. Ancaq, Uğur, dostluqda, qonşuluqda heç bu yaxşı iş deyil...

U ğ u r. Nə olub, mən neyləmişəm?

N ə c ə f. A kişi, necə «neyləmişəm?» Ta bircə o qalib ki, bıçaq götürüb başımızı da kəsəsən...

U ğ u r (*hirsələnir*). Qısa de görüm, nə istəyirsən?

N ə c ə f. Yoldaş Niyaz da burdadır, qoy eşitsin. Qardaş, briqadirlikdən çıxartdın, dinmədim. Dedin «həyətyanı torpağın çoxdur», tutub yarısını aldın, dinmədim... İndi də deyirsən «get qaya partlat». Qələt

eləmişəm ki, it öyyamında bir iş tutmuşam, indi əlinə ixtiyar keçib dəyən öldürəcəksən?

U ğ u r. Hansı iş?

N ə c ə f. Balam, qız idi, sən istəmişdin. Mən də istədim. Bəyəm, özün çox düz-əməlli iş tutdun? Yazığı beş il gözləyib axırda da bir ayrısını yanına salıb götürmədin? Niyaz yoldaş da qoy eşitsin.

U ğ u r (*saatına baxır*). İyirmi dəqiqəyə yığışib «Qızıl qaya»ya gəlməlisən. Eşitdinmi?

N ə c ə f. Getməyəcəyəm! Mənə daş lazım deyil; sənə kim deyirdi ki, işin-gücün bu vaxtında götürüb o boyda tikili başla? Əgər, saray lazım idi, niyə hökumət demirdi?

U ğ u r. Saray hökumətə lazım deyil, bizə lazımdır, anlayırsanmı?

N ə c ə f. Anlayıram. Niyə anlamıram? Çörəyi burnumuza-qulağımıza yemirik ki!.. Çox yaxşı anlayıram. Bakıdan gətirdiyin incinər qıza bir iş düzəltmək lazım idi, ya yox!

U ğ u r. Mən sənə əmr edirəm! Bu saat «Qızıl qaya»ya yola düş və məndən icazəsiz kəndə qayıtma! Di haydı!

N ə c ə f. Mənə nə hər bə-zorba gəlirsən, ə? Mən on il ona-buna muzdur olmuşam!

U ğ u r. Muzdur olmusan deyə görək işə getməyəsən?

N ə c ə f. Harda çətin iş var görək mən gedəm?

U ğ u r. Nə olar, beş il sən asanını görmüsən, başqaları çətinini. İndi də qoy onlar asanını görsünlər, sən çətinini...

N ə c ə f. Yaxşı qısas alırsan! A! Eybi yoxdur. (*Çıxır.*)

U ğ u r (*Niyaza*). Sən doğru deyirsən, Niyaz!..

N i y a z. Mən gedirəm, xahiş edirəm, yeddi ton bostan məhsulunun kolxozun üzvlərinə paylanması və ya satılması haqqında sənədi yarım saata qədər mənə çatdırırsınız.

U ğ u r (*Quluya*). Həmin sənədi bu saat tapıb göndərərsən yoldaş Niyaza. Mən gedirəm işin üstünə.

Q u l u. Baş üstə.

U ğ u r (*Niyaza*). Gedək.

Çıxırlar.

Q u l u. Yeddi ton... Di gəl cavab ver. Bu Nəcəf zalım oğluna yüz dəfə deyirəm satmısan, gətir haqq-hesabı ver, elə deyir bu gün-sabah. Özüm də yamanca paxmələm. Bir qədər olsaydı, başım düzələrdi. (*Nəcəf daxil olur.*) Yaxşı gəldin... Qardaş, o şeylərin haqq-hesabını niyə gətirib vermirsən? Axı, belə iş olmaz! Budur, indi qoskontrol tələb edir. Nə cavab verirəm?

N ə c ə f. Nə şey, nə haqq-hesab? Başına at-zad təpməyib ki?
 Q u l u. Zarafatı burax... Dedin: «İnək alıram, üç-dörd gün gözlə»,
 mən də gözlədim. Sədr də elə bilir ki, o pul çoxdan bankdadır.
 N ə c ə f. Heylə bilməyi yaxşıdır.
 Q u l u. Dediyn odur ki, sənin ucundan iki-iki adam gedək girək
 qazamata?
 N ə c ə f. Qorxub özündən getmə! Sədr cavabdehdir, sən niyə qa-
 zamata gedirsən?
 Q u l u. Bura bax, onsuz da ovqatım təlxdir. Xahiş edirəm bu saat
 durub gedib, o pulu düzəldib gətirəsən...
 N ə c ə f. Sizdə qəbzim var, yoxsa naryadda qolum?
 Q u l u. Yadımdan çıxıb naryada qol çəkdirməmişəm. Sədrin gö-
 zünün qabağında mən özüm qol çəkib vermişəm.
 N ə c ə f. Yaxşı tapışmışınız. Sən sədrə şahid keç, sədr də sənə.
 Yox, aşna. «Keçəl suya getməz». Məhkəmədə adamdan dokument tə-
 ləb edirlər. Varınızdır, çıxardın, yoxunuzdur, cavab verin! Bildin?
 Q u l u (*domub qalır*). Daha sənə bir sözüm yoxdur!
 N ə c ə f (*bərkədən gülür*). Nə sözün olacaq? (*Cibindən bir şüşə çı-
 xarıb qoyur masanın üstünə*.) Götür zəhərlən!

Qulunun gözləri işıqlanır, lakin böyük tərəddüd keçirir,
 bilmir konyakı götürsün, ya götürməsin.

N ə c ə f. Daha yaxşı, düzələr, götür, vur getsin!
 Q u l u. Bu saat durub, gedib pulu gətirirsən, ya yox?
 N ə c ə f. Bir götür iç, sonra.
 Q u l u. Sən öl, söz verməsən içməyəm.
 N ə c ə f. Yaxşı. Di götür.
 Q u l u (*tələsik şüşəni qapır*). Hə, indi içərəm. (*Mahir bir ustalıq-
 la arxadan vurub şüşəni açır*.) Bunu barı gətirirdin bircə plitka da şo-
 kolad alaydın, dayna!
 N ə c ə f. Şokolad nədi, uşaq-zadsan? Yenə bozartmadan-zaddan
 de...
 Q u l u (*içir*). Bozartma... Acıyıram sənin halına. Heç ömründə bu-
 nun dadına baxmısan?
 N ə c ə f. Mən nə bilirəm nə zəhrimardır.
 Q u l u (*içir*). Acıyıram sənin halına. Heç bilirsən «rom»u necə
 içirlər, «şampanski» ilə nəyi zakuska edirlər? (*İçir*.) Yazıqlar, axşam
 iş, səhər iş, gecə pambıq, gündüz pambıq... Bir soruşun görək ki, axı,
 bunlar hamısı nə üçündür? Bir də gözünüzü açıb görəcəksiniz ki, baş

ağarıb, diş tökülüb... Olmusunuz meymunun biri... (*Nəcəf masanın üs-
 tündəki kağızı götürüb baxır*.) Amma mənə nə var? Hə, Nəcəf?
 N ə c ə f (*gözləri kağızda*). Sən neyləmişən? Ağzında quş gətirmə-
 misən ki...
 Q u l u (*sərxoş*). Əlbəttə, gətirmişəm.
 N ə c ə f. Bu nə kağızdır?
 Q u l u. Əşi, bir qulaq as! Axı, onunla nə işin var? (*Nəcəfdən kağı-
 zı alır və masanın üstündəki kağızların hamısını götürüb yeşiyə qoyur*.)
 Hə... Deyirsən «neyləmişən?» Dünyada nə qədər içki var, hamısından
 içmişəm. Ən ləziz təamlardan dadmışam. Ən gözəl xanımlarla qədəh-
 qədəhə vurmuşam. Tay neyləyəcəm, ha?
 N ə c ə f (*onun sözünü kəsir*). Qulu, mən sənənin yanına bir işə gəl-
 mişəm.
 Q u l u (*sərxoş*). Buyur. Bir olmasın, lap on olsun, amma öz ara-
 mızdır, öküzsən...
 N ə c ə f. Qulaq as. Axı, bu Uğur bizim axırımıza çıxdı, niyə bir
 tədbir görmürsən?
 Q u l u. Yəni nə edim? Mən naçalnik, milisiyə-zad deyiləm ki...
 N ə c ə f. Sən istəsən onu iki dəqiqədə yıxarsan. Quyuğu bu saat
 qapı arasındadır. Götür o dokumentlərin bir-ikisini cır, qurtarsın getsin.
 Q u l u. Mən heylə qələt eləyə bilmərəm. O kişinin mənə bir pis-
 liyi dəyməyib.
 N ə c ə f. Bəs, o günkü töhmət?
 Q u l u. Eh, sən də söz danışdın. Alnıma yapışdırmayıb ki, bir söz-
 dür kağıza yazıb tullayıblar ora. Nə töhmət? Nə protokol? Öküzsən,
 ökü... Götür, bundan bircə qurtum iç, gör dünyada gözünə necə gözəl
 şeylər görünür. Töhmət...
 N ə c ə f. Elə et ki, bunu həmişə içəsən, sabah Uğur səni qulluq-
 dan çıxarıb atanda haradan tapacaqsan?
 Q u l u. Niyə çıxarır?
 N ə c ə f. Hüseynahı kişinin oğlunu göndərir hesabdarlıq oxu-
 mağa...
 Q u l u. Nə olar? Hesabdarlıq olmaz, şotovotçuluq edərəm. Mənə
 nə var? Sən öləsən, elə xoşluyuram ki, Kürün üstə getsəm dönüb olar
 bir «şampanski». Çünki niyə? Heç kəsə pislik eləmirəm. Heç kəsə də
 işim yoxdur. Mənimki odur ki, arı kimi bala-bala dünyadan şirə çə-
 kəm. Anladın? (*İçir, oxuyur*.)
 N ə c ə f (*pəncərədən baxır*). Mən getdim. Sədr gəlir. Oxu, yaxşı
 oxuyursan. (*Tələsik çıxır*.)
 Q u l u. Amma dünyaya ökü zəldin, ökü zəldən gedəcəksən. Axşaa-
 macan söz, qeybət: «Niyə filankəs belə oldu, mən heylə...» Tfu! Bircə

başə düşmür ki, bu dünya nə qədər gözəldir! (*Pəncərədən baxaraq oxuyur.*)

U ğ u r (*daxil olur*). Nə oldu, dediyim sənədi tapıb göndərdin? (*Qulu özünü yığışdırır. «Hazır ol» vəziyyətində dayanır. İçdiyini bürüzə verməməyə çalışır.*) Komanda-zad vermərəm ki! Elə niyə durmusan?

Q u l u (*səntirləyərək ona yaxınlaşır*). Vallah, sən yaxşı oğlansan... (*Öpür.*)

U ğ u r. Yenə bu iki daşın arasında harada içdin? (*Qulu yenə onu öpür. Uğur üzünü silərək*) Burax!

Q u l u. Canlara dəyəən oğlansan! Sənin qədrini bilmirlər. (*Yenə öpür.*)

U ğ u r (*qışqırır*). Burax sənə deyirəm! De görüm, sənəd haradadır? (*Axtarır.*)

Q u l u. A kişi, nə sənəd? Nə töhmət? Bir gəl bax! (*Pəncərəyə durtur.*) Gör dünyada nə qədər gözəl mənzərələr var! Bircə o yamacdakı lələlərə bax! Gör başları necə tərponir! Elə bil bizi çağırırlar!

U ğ u r (*axtarır*). Yoxdur! Hara qoymusan?

Q u l u. Ay yoldaş sədr, insafın olsun! Bu saat mənim könlümdə güllər açıq. Bülbüllər oxuyur. Sən də başlamısan kartof belə oldu, soğan belə getdi...

U ğ u r (*axtarır*). Lənət sənə, şeytan!

Q u l u. Yoldaş sədr, haracan desən sənə sadıqəm. Ancaq mən ölüm, bu saat mənimlə arpa-saman söhbəti eləmə.

U ğ u r (*böyük həyəcan içində bir də axtarır*). Yoxdur!

İşıq sönür.

DÖRDÜNCÜ PƏRDƏ

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Alxan kişinin evi. Pərdə açıldıqda Sədəflə Turac içdən yenicə qayıdırlar.

T u r a c (*qapının ağzında*). Yaxşı, daha mən gedim, axşamdır.
S ə d ə f. Getmə, Turac. Bu son vaxtlar heç tək qala bilmirəm. İllah da ki, axşamçağları...

T u r a c. Nə üçün? Heyf deyil axşamçağı! Mal-qara örüşdən qayıdır. Qapılardan tüstü qalxır. Yüyürüb gah inək sağırsan, gah samovara od salırsan. Həvəsım o qədər artır ki, az qalır şer deyəm.

S ə d ə f. Toran qovuşanda mənə elə gəlir ki, dünyanın üzərinə qəm-qüssə ilə dolu anlaşılmaz bir pərdə enir. Elə bil ki, hər şey yox olub gedir. Ürəyim gecəyə düşmüş qərib ürəyi kimi sıxılır...

T u r a c. Bəsdır, ay qız! Özgə yerdə danışma, sənə gülərlər. Səsin ələmi götürüb, qəzetlər gündə şəklini çap edir. Özün də başlamısan ki, gecə belə oldu, pərdə heylə...

S ə d ə f. Özümə də ar gəlir. Ancaq nə edim...

T u r a c. Bunların hamısı sevgidəndir. Deyirəm dalaş, dalaşmırsan, yadımdan çıxar, çıxarmırsan.

S ə d ə f. Yadımdan çıxarmışam.

T u r a c. Bəsdır... Bəsdır... Görəndə burnunun ucuna kimi saralırsan. Eh, heyf ki, mən bir subay oğlana aşıq olmuram. Yoxsa, sənə göstərərdim...

S ə d ə f. Nə edərdin?

T u r a c. Deyərdim, birbaş ZAQS-a! Elə ki, gördüm xeyr, çəm-xəm edir, onda deyərdim xudahafız, atını sür, düz keç! Bəs necə? Yox, bir ah-vay eləyəcəkdım! Atam deyil, qardaşım deyil. Qoy hara gedir-getsin, nə çox dünyada oğlan!

S ə d ə f. Əgər, sevsəydin belə deməzdin.

T u r a c. Deyərdim, hələ bir az da o yana keçərdim. Bura bax ey, ay qız, o «Leyli-Məcnun» ki, göstərirlər ha, dəlilik deyil, nədi? Ay aman! «Getmə gözümdən, gedərəm özümdən».

S ə d ə f. Kaş mən də sənin kimi olaydım, Turac...

T u r a c. Niyə, mən necəyəm? Yoxsa, elə bilirsən mənim ürəyim-zadəm yoxdur? Bax, səndən nə gizlədim, o qoskontrol oğlan var ha?

S ə d ə f. Niyəzi deyirsən?

T u r a c. Hə, mən ölüm, ağzından çıxmasın. Yaman xoşuma gəlirdi... Görəndə ürəyim quş kimi çırpınırdı. Amma neynirsən, elə ki, eşitdim arvadı var, o saat bir daş, bir quyu. İndi heç vecimə də deyil... Qabağıma çıxanda düz keçirəm...

S ə d ə f. Mən unuda bilmirəm, Turac... Cəbhədə olduğu bu beş ildə mən xəyalən ona o qədər bağlanmışdım ki, indi birdən-birə ələmi üzmək fikri mənə ölümdən də betər görünür.

T u r a c. Kim bilir, bəlkə yenə də bir-birinizə qismət oldunuz?

S ə d ə f. Bəsdır, Turac. Belə sözlər yaxşı deyil. Şəfəq eşitsə nə deyər?

T u r a c. Aralarına bir məğlətə salmışam ki, ulduzları bir də barışmaz!

S ə d ə f. Qız, dəli olmusan, nədi?

T u r a c. Dəli-zad olmamışam. Açıb hamısını Şəfəqə demişəm.

S ə d ə f. Doğru deyirsən, yoxsa, zarafat ələyirsən?

T u r a c. Lap doğru! Əmidostum da and içib deyib ki, Sədəf bu evə gəlin oldu, oldu, olmadı sənə oğul deməyəcəyəm.

S ə d ə f. Sən nə pis iş tutmusan, qız! Axı, sənə kim demişdi ki, gedib öz yanından belə iş tuturdun?

T u r a c. Qız, ya sən dəli olmusan, ya da mən! Bayaقدan başlamışsan, «ay unuda bilmirəm», indi də belə deyirsən.

S ə d ə f. Unuda bilməmək daş olub boyundan asılmaq deyil! Gör bir neyləmişən? Mən sənə nə etmişdim, Turac? Niyə belə iş tuturdun? İndi onlar elə zənn edəcəklər ki... (Ağlayır.)

T u r a c. Yaxşı, ay qız! Daha bir də elə iş tutmaram.

S ə d ə f. Sən məni o qədərmi düşüb-itmiş bir adam hesab edirdin? Mən ürəyimi parçalayıb tullaram, ancaq bir də...

T u r a c. Nə edim ki, qalmışam Ay arası, gün arası, vallah, o qıza da ürəyim yanır. Sən yenə özümünküsən... Amma o qərirdir. Uzaq yerdən Uğuru deyib gəlib... Özünü heylə şad göstərməyinə baxma, yaman dərd çəkir. Dünən axşam evinin qabağından keçirdim, gördüm pəncərəyə söykənib elə qəmgin-qəmgin baxır ki, ürəyimə od düşdü.

Alxan daxil olur. Sədəf özünü yığışdırır.

A l x a n. Nə olub, qızım?

S ə d ə f (göz yaşları arasından gülümsəyərək). Heç bir şey, ata! Turaca zarafatlaşırdıq. (Çevrilib o biri otağa keçir. Turac da onun arından gedir.)

A l x a n (öz-özünə). Qız onun xiffətini eləyir. Uğur yaxşı iş görmədi. (Qəlyanını doldurur.)

Sədəf daxil olur.

S ə d ə f. Çörək gətirimmə, ata?

A l x a n (sonsuz kədər və mehribanlıq ifadə edən bir nəzərlə ona baxır). Bayaq niyə ağlayırdın, qızım?

S ə d ə f. Heç, elə-belə... (Pauza.) Bu gecə anamı yuxuda görmüşdüm.

A l x a n (pərişan halda). Necə görmüsən?

S ə d ə f. Gördüm onun gənclik paltarını sandıqdan çıxarıb geymək istəyirəm. Ancaq birdən qapı açılır, o gül-gül girir içəri. «Nə qayırırsan, qızım?» deyir. Deyirəm «Sənin paltarını geymək istəyirəm, ana deyirlər bu paltarda mən sənə oxşayıram». O qolumdan tutaraq deyir: «İstəməz, qızım, qoy bu paltar həmişə sandıqda qalsın». Mən ona baxıram... «Bəs atam deyir sənin üzündə bir qara xal var?» O gülür...

Deyir «Mən o xalı sənə bağışlamışam, qızım». (Qısa pauza.) Onun saçları, gözləri eyni ilə sənin mənə danışdığın kimi idi, ata. Mən onun sol yanağında olan balaca çapıqı gördüm. Axı, sən deyirdin ki, anamın sol yanağında kiçik bir çapıq da var idi.

Pauza.

A l x a n. Sonra nə oldu, qızım?

S ə d ə f. Sonra bilmirəm necə oldusa ayıldım.

A l x a n. Bəs, o sənə demədi ki, «Alxandan incimişəm?»

S ə d ə f. Nə üçün elə deyəydi, ata?

A l x a n. Ona görə ki, mən onun xahişini yerinə yetirə bilmədim!

S ə d ə f. O nə xahiş etmişdi, ata?

A l x a n (gözünü yumur. Dərin daxili sarsıntı keçirir). O, dan yerinin şəfəqlərindən yaranmışdı, qızım! Bizim dağlar onun kimi can görməmişdi. Ancaq fələk onun sərvi qəddini yay kimi öydü. O, vərəm yatağında gül kimi solub gedərkən, bir axşam səni qucağına götürüb xeyli vaxt üzünə tamaşa elədi. Sonra, «Alxan, – dedi, – elə et ki, dünyanın heç bir qəm-qüssəsi bu qızın qəlbinə yol tapmasın. Əgər, xoşbəxt olsa, qəbrimin üstə gəl, mənə de!» (Pauza.) Söylə, qızım! İndi mən ona nə cavab verirəm?

S ə d ə f (onu qucaqlayır, göz yaşları arasından). Mənim nə dərdim var, ata?

A l x a n. Mən hamısını bilirəm, qızım. Niyə gizlədirsən? Sən ki, mənim ürəyimə bir parçasısan. (Sədəf ona qısqıllaq üzünü sinəsində gizlədir, pauza.) O oğlanı da yadımdan çıxar, qızım! Əgər, o sənin ürəyinin bir parçası isə, o parçanı kəs at! Atamı bu qoca vaxtında unudub məğmun eləmə.

S ə d ə f (qətiyyətlə). Bu gündən sonra sən mənim xoşbəxt olduğuma inana bilərsən, ata! Gəl otur, xörək gətirim. (Masanı düzəldir.)

A l x a n. Sağ ol, qızım! Mən səndən çox razıyam!..

Sədəf masanın üstünə qab-qacaq düzür, sonra o biri otağa keçir.

N ə c ə f (daxil olur). Salam, Alxan dayı! Nə olub, deyəsən, kefsizsən?

A l x a n (qasqabaqlı). Bir şey yoxdur...

N ə c ə f. Yoxlamadan xəbərin var?

A l x a n. Yox, nə olub ki?

N ə c ə f. Hələ ki, yeddi ton bostan məhsulu əskik gəlib.

A l x a n. Bilirəm.

N ə c ə f. Gördün? Mən camaata deyəndə ki, bu kolxozu dağıdır, deyirdilər belə. Sən bilərsən, bu komissiya bu işə nə deyir.

A l x a n (*acıqla*). Nə deyəcək, hara xərclədiyini sübut edə bilməsə, Uğur məhkəməyə veriləcək.

N ə c ə f. Özü də 7 avqustda. Elə deyil?

A l x a n. Yəqin heylə olar...

N ə c ə f. Bax, adama belə edərlər!..

A l x a n (*ona diqqətli bir nəzər salaraq*). Öz aramızdır, deyəsən, axı, bu işlər sənənin kələyindir?

N ə c ə f (*gülərək*). A kişi, tay gün kimi aşkar olan şeyə niyə «kələk» deyirsən. Sən də qərribə adamsan, niyə fürsət düşəndə bunun xı-sını vermirsən yerə?

A l x a n. Axı, mən inanmıram.

N ə c ə f. İnan, inanmadın, özünə gəlməsin! «İlanı yaralayıb buraxmaq olmaz!»

A l x a n. Demək, bunların hamısını sən düzəltmişən?

N ə c ə f. Bəs, o necə güman eləyirdi? Sən yaşda kişinin yerinə keçəndə, mənə briqadirlikdən çıxarıb uşaqların ruzusunu kəsəndə, əlbə-tə, belə olar! Qoy indi gedib bir az yatsın, ağı başına gəlsin!

A l x a n. Demək belə! Adə, köpəkoğlu, sən mənə axmaq hesab edirsən, nədi? Nə cəsarətlə mənə belə sözlər deyirsən? Sənin kimi adamı it kimi öldürmək lazımdır!

Divardan ov tüfəngini qapır. Nəcəf yerində donub qalır.

Sədəf, əlində yemək, daxil olur.

A l x a n. Çıx bayıra, əclaf! Əgər, səni öldürməsəm, məndən pis adam yoxdur!

S ə d ə f (*yeməyi masanın üstünə qoyaraq, atasının qolundan ya-pışır*). Dayan ata!

A l x a n. Çıx bayıra, binamus! Kişi namərd olmaz! Gör ağılnı ha-
ra verib ki, mənə də özünə yoldaş eləmək istəyir!

N ə c ə f. «Yaxşılıq elə, evinə salamat getmə» buna deyiblər.

A l x a n. Çıx bayıra, binamus!

S ə d ə f. Ay ata, sən Allah, hövsələ elə! (*Nəcəfə*) Sən niyə quru-yub qalmısan? Get deyir, get də!

Nəcəf çıxır.

A l x a n. Get, köpəkoğlu, qurban olasan bu qıza.

İşiq sönür.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Kolxoz idarəsi. Uğur həyəcanlı halda daxil olur, papağını masanın üstünə tullayır.

U ğ u r. Beş il gecə-gündüz vuruş, faşisti qıra-qıra apar çıxar Ber-linə, axırda səni öz kəndində, canından min dəfə artıq sevdiyən öz doğ-ma vətəninə xalq malını qarət eləyənlər qaldur kimi mühakimə et-sinlər!

X a n m u r a d (*həyəcanlı halda daxil olur*). Su yenə kəsildi. De-yir dəhnə uçub!

U ğ u r. Yenə uçub?

X a n m u r a d. Vəlini maşınla göndərmişdim. Xəbər gətirdi ki, o gün sementlədiyimiz bəndi su yuyub aparıb...

U ğ u r. Lənətə gələsən! Haraya qədər suvara bildiniz?

X a n m u r a d. Alının sahəsini qurtarıb, Bədəlinkinə keçəndə su kəsildi.

U ğ u r. Bütün pambığın dördüdə biri!

X a n m u r a d. Pambığın pis vaxtıdır. Bu gün-sabah su verə bil-məsək, yanıb tərək olacaq...

Ş ə f ə q (*gəlir*). Daş çatmır, Uğur. Arxa tərəfdəki hörgü yarımçıq qaldı.

U ğ u r. Darıxma, Şəfəq, «Qızıl qaya»da hazır daşımız var.

Ş ə f ə q. Maşın lazımdır. Nəqliyyat briqadiri maşın vermir.

U ğ u r. Onda təqsir yoxdur, Şəfəq. Maşınlar neft götürməyə gedib.

Ş ə f ə q. Onda tapşırın, gələnlər kimi versinlər. «Qızıl qaya»ya mən özüm gedəcəyəm!

U ğ u r. Bu saat...

X a n m u r a d. Su gəlməsə, tikinti dayanacaq.

Alı kişi, Bədəl, Vəli, Mədəd daxil olurlar.

A l l k i ş i. Sədr, icazə ver, yığışın gedək, dəhnəni düzəldək.

V ə l i. Pambıq oldən gedir.

B ə d ə l. Canın üçün, az qalır adam kimi dillənib su istəsin.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Sən ölməyəsən, belə də iş olar? İldə-əyyamda bir hektar sahə götürüb bu Bədəllə yarışa girmişəm, su da ba-şımızda bu oyunu açır. Amma sədr, görürsən mənə pambığım necə pambıqdır?

B ə d ə l. Belə çıxır ki, səninki mənəkindən yaxşıdır.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Bəs necə? Kor-kor, gör-gör. Sənin pambığın hara, mənim pambığım hara!..

B ə d ə l. Cücəni payızda sayarlar...

Q a l m a q a l M ə d ə d (*özündən çıxır*). Payızda mənə nə edəcəksən, ə? Sən ölməyəsən, sənin pambığın heç mənimkinin yanından da ötə bilməz!

A l l k i ş i. Ay Mədəd, yenə qalmaqal salma görək! Bu saat hey-lə söhbətlərin yeri deyil.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Əyə, neyləyim axı! Görmürsən? Sədr, sən o başın, mənim səhəm bir bəzəkli gəlinə oxşayır, ya yox?

U ğ u r (*gülümsəyir*). Bəzəkli gəlinə oxşasa alağı çox olar, Mədəd kişi... Sən çalış, sadə gəlinə oxşasın. İndisə yoldaşlar...

Q u l u (*həyəcanla daxil olur*). Bizi podsud verirlər, yoldaş sədr. Məni də səninlə birlikdə... Deyirəm, a kişi, vallah-billah, mənim bu iş-dən xəbərim yoxdur. Kimə deyirsən?

U ğ u r (*sakit*). Məşədən götürülən ağacları hesaba aldın?

Q u l u. Əşi, pir olmuş, burada podsud gedirik, sən də başlamısən...

U ğ u r (*acıqlı*). Ağacları hesaba aldın, ya yox?

Q u l u (*qorxaraq*). Bu saat alaram...

U ğ u r. Maşınlar şəhərdən qayıdan kimi ikisini də göndərərsən daş gətirsin! Eşitdimni? (*Şəfəqə*) Sizin daş üçün getməyiniz lazım deyil. Özləri gətirəcək. Ancaq, xahiş edirəm, bu saat bizimlə dəhnəyə gedək. Neçə dəfə düzəltmişik, uçub. Görünür, mühəndis əli lazımdır.

Ş ə f ə q. Məmnuniyyətlə. (*Quluya*) Ancaq maşınları gələn kimi göndərin, bu gün mütləq daş gəlməlidir!

U ğ u r. Gedək, yoldaşlar, dəhnəni bu gün düzəltmək lazımdır.

Çıxırlar, Qulu qalır.

Q u l u (*öz-özünə*). Canım, belə də adam olar?

N ə c ə f (*daxil olur*). Nə olub? Nə donquldanırsan?

Q u l u. Əşi, görmürsən, kənddə bu boyda komissiya işləyir, bizi podsud verirlər. Zalım oğlunun bir tükü də tərənmir.

N ə c ə f (*istehzalı gülüşlə*). «Dəvədən yıxılıb, hət-hötü öldən qoy-mur». Qazamata girəndə halını soruşaram.

Q u l u. Ay namərd oğlu, başa düşürsən, məni də ona qatıb tutarlar!

N ə c ə f. Heylə qorxudurlar ki, bir şey öyrənsinlər, nə ixtiyarları var, sədr odur, yoxsa sən?

Q u l u. Qardaş, mən onu-bunu bilmirəm, açıb hamısını deyəcə-yəm!

N ə c ə f. Maymaq, bişərəf!

Q u l u. Yoxsa ki, sən çox şərəfli adamsan!

N ə c ə f. Mən heç kəsdə qisas qoymamışam, qoymayacağam da!

Q u l u. Qisas-misas bilmirəm.

N ə c ə f. Görürəm, buynuzunun dibi gicişir.

Q u l u. Neylərsən?

N ə c ə f. Heç nə. Alnıma bircə güllə vuraram! Bildin? Özün də bilirsən ki, vuraram! (*Qulu qorxusundan donub qalır. Pauza.*) Yaxşı, məni niyə çağırıb?

Q u l u. Mən nə bilim?

N i y a z (*gəlir*). Nəcəf kişi, zəhmət olmasa, siz bir az bayırda gözləyin, bu saat çağıraram.

N ə c ə f. Baş üstə. Bayırda gözlərik. (*Quluya təhdidedici bir nəzər salıb çıxır.*)

N i y a z. Nə oldu, sənədi tapdın?

Q u l u. Ay yoldaş, mən hesabdar babayam. Nə bilim kim aparıb, kim satıb, böyük kolxozdur... bazara gündə yüz araba şey gedir, onlara anbardar cavabdehdir, niyə axı mənim yaxamdan yapışmışan?

N i y a z. Bostan vaxtı anbardar şəhərdə partiya kursunda olub, onu sən əvəz eləmişən!

Q u l u. Doğrudur. Ancaq...

Qısa pauza.

N i y a z. Eşitdiyimə görə, sən düz adamsan. Uğurun da xətrini çox istəyirsən, bəs, indi onun məhkəməyə verilib həbsə alınması, partiya-dan çıxarılması heç sənin ürəyini ağrıtmır?

Q u l u (*həyəcan içində*). Ağrıdır, yoldaş Niyaz, vallah ağrıdır. (*Pəncərədən görünən Nəcəfə baxır və onun tənbehedici baxışları altında başını aşağı dikərək susur.*)

N i y a z. Əgər ağrıdırsa, əgər sən Uğur kimi bir yoldaşın cəmiyyə-tə qarşısında bədnam olmasına razı deyilsənsə, niyə susursan? Nə üçün bu cinayətin açılmasında dövlətə kömək eləmirsən?

Q u l u (*mütəəssir halda*). Yoldaş Niyaz, mən zəif adamam, iç-nəm, ancaq bu günə qədər hökumətin bir qəpiyinə kəm baxmamışam! Xalq malına xəyanət eləməmişəm!

N i y a z. Doğrudur. Sən zəif adamsan! Səndə mərdlik çatmır, və-təndaş isə, hər şeydən əvvəl, mərd olmalıdır! Çıx, Nəcəfi bura göndər.

Q u l u. Baş üstə. (*Çıxır.*)

Pauza.

N i y a z (*katibinə*). Hər şeyi bilir, ancaq nədənsə qorxur, demir.
 K a t i b. Deyəsən, bu işlərdə bunun özünün də əli var.
 N i y a z. Yox. Bütün bu işlərdə yalnız bircə əl var!
 K a t i b. Sizcə, o kim ola?
 N i y a z. Nəcəf.
 K a t i b. Nədən bilirsiniz?
 N i y a z (*güllümsəyərək*). Siz mənim köhnə çekist olduğumu unudursunuz. (*Pauza.*) Bəli, bütün bunları eləyən odur!..
 K a t i b. Əgər heyləsə...
 N i y a z. Sübut tapa bilmirəm. Bilirsinizmi, hər şeyi elə düzəldib ki, Uğur müqəssir çıxır!
 N ə c ə f (*daxil olur*). Nə buyursunuz, yoldaş Niyaz?
 N i y a z. Nəcəf kişi, sən gözüaçıq adamsan, bu işlər barədə nə fikirləşirsən?
 N ə c ə f. Hansı işlər barədə?
 N i y a z (*kağızları vərəqləyir*). Məsələn, budur, yeddi ton bostan məhsulunun necə olduğunu tapa bilmirik...
 N ə c ə f. Bəs, hesabdar nə deyir?
 N i y a z. Deyir, guya, xəbəri yoxdur.
 N ə c ə f (*güllür*). Necə ola bilər ki, hesabdarın xəbəri olmasın? Niyə ondan soruşmursunuz ki, bəs, bir belə pulu haradan alıb içkiyə verirsən?
 N i y a z. O qorxaq adamdır. Aqlım kəsmir ki...
 N ə c ə f. «Arxalı köpək qurd basar», yoldaş Niyaz.
 N i y a z. Səncə, onun arxası kimdir?
 N ə c ə f. Özün məndən yaxşı bilirsən.
 N i y a z. Uğuru demək istəyirsən?
 N ə c ə f. Ayrı kim ola bilər? Yaxşı, yoldaş Niyaz, Uğurun gəldiyi heç bir il deyil, o cür at alıb ki, minib çıxanda, aləm tamaşasına yığışır. Bəs, niyə mən ala bilmirəm? On yeddi ilin kolxozçusuyam. Özünü burada olmayanda bizim anasına tikdiyimiz evlə kifayətlənməyib, birini də indi başladılar... Eyib olmasın soruşmaq, bu pullar haradandır?
 N i y a z. Deyirlər atı ona Ballı arvad alıb. Əhd eləyib ki, «oğlum sağ-salamat gəlsin, öz qazandığım pulla ona bir yaxşı at alım».
 N ə c ə f. Ay-hay. O dedi, siz də inanmırsınız. Bəs, evi nə ilə tikdirir? Bakıdan daşınub gələn gümüş kimi çarpayıları, şkafları nə ilə alır?
 N i y a z. Uğur ordudan tərxis olunanda on səkkiz min manat pul alıb...
 N ə c ə f. Sözdür, yoldaş Niyaz... Onda görək əsgərlikdən gələnlərin hərəsi özünə bir divares tiksin.
 N i y a z. Əsgər başqa, zabıt başqa...

N ə c ə f. Yaxşı, düz adam idi, iki daşın arasında bu tikilini niyə başlayırdı? O boyda klub ola-ola? Bu yanda pambıq susuzluqdan yanır, bilmirik onun harayına qalaq, o tərəfdən taxılı alağ basır, bilmirik ora qaçaq, yoxsa, onun kefi üçün saray tikək...
 N i y a z (*getdikcə əsəbiləşdiyini gizləyərək*). Sarayı onun kefi üçün tikmirsiniz.
 N ə c ə f. Eh, yoldaş Niyaz! Deyirsən də... Bir bu qədər işlər, əgər, tikilib başa gəlsə, onda mən adıma dəyişərəm.
 N i y a z. Amma o biri kolxozçular sənə kimi demirlər.
 N ə c ə f. Bəs nə deyirlər?
 N i y a z. Deyirlər: «Sarayı da tikəcəyik, bəli məhsul barədə hökumətə verdiyimiz vədi də yerinə yetirəcəyik».
 N ə c ə f. Hamısı qorxudandır.
 N i y a z. Kimdən qorxurlar?
 N ə c ə f. Uğurun dostlarından.
 N i y a z. Kimdir Uğurun dostları?
 N ə c ə f. Odey, biri sən özün... Hamı eşidib ki, müharibədə bir yerdə olmusunuz. Avam camaatdır da, elə başa düşürlər ki, dostusan deyər, həqiqəti ört-basdır eləyəcəksən.
 N i y a z (*əsbəbi*). De görüm, yeddi ton bostan məhsulunu satıb pulunu neyləmişən?
 N ə c ə f. Necə? Mən satmışam?
 N i y a z. Bəli, sən satmışan.
 N ə c ə f. Nə bilirsən mən satmışam?
 N i y a z. Satdığın yerlərin hamısından bizdə kağız var...
 N ə c ə f (*güllərək*). Mən istəyirdim onları bada verməyim. İndi ki, belə oldu, doğru deyirsən. Mən satmışam. Ancaq pullarını qəpiyinə kimi götürüb vermişəm!
 N i y a z. Verməmişən!
 N ə c ə f. Hə? Demək belə? Bura bax, yoldaş Niyaz! Demə çulu cırıq kəndlidir, heç zad qanmır. And olsun Allaha, ayaqyalın, başaçaq, birbaşa mərkəzə gedərəm! Bura dostbahlığa gəlməmişəm! Mənə Almurad oğlu Nəcəf deyirlər. Farağət otur!..
 N i y a z (*telefonun dəstəyinə əl uzadaraq*). Demək, asanlıqla boy-nuna almırsan?!

Alxan həyəcanlı halda daxil olur, onun ağır nəzərləri Nəcəfdə dayanır. Pauza.

A l x a n (*Nəcəfi göstərərək*). Bu, xaindir!..
 N ə c ə f (*tənbehedici halda*). Alxan!..

A l x a n. Kəs! (*Qısa pauza.*) Nankor! Nə istəyirdin? Nədən nara-zı idin, bu el, bu kolxoz səninçün nələr eləmədi? Dedin «evin yoxdur», yığılıb sənə ev tikdilər. Dedin «uşaqlarımın sağını yoxdur», qapına inək aldılar, səni özlərinə briqadir seçdilər. Atalar yaxşı deyib: «İt qur-sağı yağ götürməz!» (*Niyaza*) Qardaşoğlu, dağa-daşa düşmə, bütün or-talığı qarışdıran, bax, budur, işin-gücün bu qızgın vaxtında başımızı qa-tan, vaxtımızı alıb bizi geri salan, bax, budur! Uğur kimi igidi güdaza vermək istəyən namərd budur!

Q u l u (*həyəcanlı halda içəri soxularaq*). A kişilər, budur! Vallah, hamısını eləyən budur!

N i y a z (*dəstəyi götürür*). Allo... Prokuroru ver.

İşiq sönür.

BEŞİNCİ PƏRDƏ

DOQQUZUNCU ŞƏKİL

Mədəniyyət sarayının qabağı. Uzaqdan musiqi eşidilir. Kənddə şənlik olduğu hiss olunur. Uğur yol paltarında olan Şəfqətlə danışıqdan qalır.

Ş ə f ə q. Gecələr bu suların şırıltısına qulaq asarkən hərdən məni də xatırlayırsan, Uğur. Mən sizin kəndin bu coşğun çeşmələrini çox sevirəm.

U ğ u r. Ukrayna meşələrində keçirdiyimiz o dəhşətli bahar gecə-ləri yadımdadır mı, Şəfqə? Top gurultuları susub meşələr sükuta dalan zaman qaranlıqdan gələn hər su şırıltısında, hər quş mahnısında sən eş-qimizin əbədiyyətini duyurdun.

Ş ə f ə q (*dərdli-dərdli*). Yadımdadır...

U ğ u r. İndisə gedirsən... Elə bil ki, sən o Şəfqə deyilsən.

Ş ə f ə q (*ağlamamaq üçün özünü zorla saxlayaraq*). Sağlıqla qal, Uğur! (*Sürətlə uzaqlaşır. Uğur onun arxasınca baxır. Uzun pauza, uzaqdan musiqi eşidilir.*)

T u r a c (*gəlir*). Şəfqə getdi, əmioğlu!

U ğ u r (*öz-özünə*). Getdi...

T u r a c. Halı o qədər pərişan idi ki... Dedim getməyin, Şəfqə xa-nım, biz sizdən ayrılmaq istəmirik. Boynumu qucaqlayıb ağladı. Mən də özümü saxlaya bilməyib ağladım. (*Ağlayır.*) Bura bax, əmioğlu, sə-nin atın maşından bərk gedir. Min, dalınca çap, onu qaytar. (*Uğur su-sur.*) Qatar hələ axşam yola düşəcək, tez ol!

U ğ u r (*yuxudan ayılmış kimi*). Yox, əmiqızı. Bir könül ki, uçdu, onu bir də geri qaytarmaq çətindir! (*Ağır addımlarla saraya gedir.*)

Qızlar mahnı oxuya-oxuya gəlirlər.

G ü l z a r (*qarşı tərəfdən gələrək, Sədəfə*). Ay qız, eşitmişəm sa-bah sənin toyundur?

B ə n ö v ş ə. Bəs, bu vaxta qədər niyə bizə deməmişən?

S ə d ə f. Çünki bu ancaq dünən qət olunub.

T u r a c. Nə ər? Sən kimə gedirsən, Sədəf?

S ə d ə f (*zarafatla*). Bu bir sirdir.

T u r a c. Bir də məni danışdırma. Yəni, biz o qədər etibarsız ol-muşuq?

S ə d ə f. İnciməyin, qızlar. Özünüz bilirsiniz ki, mənim sizdən gizli bir sırım yoxdur...

G ü l z a r. Bəs, indi nə olub?

S ə d ə f (*gülümsəyərək*). İndi təqsir məndə deyil, özündənbəydə-dir...

T u r a c. Özündənbəy deyib gizlin saxla?

S ə d ə f (*gülərək*). Hə, and verib ki, nişan gələndə qədər heç kəsə demə!

G ü l z a r. Ay qız, bilirsən, yəqin bunlar sözü bir yerə qoyublar ki, bizi birdən təəcübə salsınlar...

T u r a c. Yox, görünür, doğrudan da, burada, nə isə, bir sirr var.

G ü l z a r. Görək biz də tərənək, qızlar. Daha subay gözdüyümüz bəsdir...

B ə n ö v ş ə. Heyf deyil! Subaylıq sultanlıqdır...

T u r a c. Sən sultan ol, mən ərə getmək istəyirəm.

Qızlar gülüşürlər.

G ü l z a r. Ay canınacan sənin, Turac. Mən də deyirəm bayaqdan bu niyə bikefdir. Demə, dərdi varmış...

B ə n ö v ş ə. Bəs, bir vaxt ər adı tutanda keçdi kimi ağaca çıxırdın?

T u r a c. Yox, qızlar. İndi daha ürəyim sevgi istəyir. İstəyirəm se-vim, çox-çox, lap öz canımdan da artıq sevim, zəhmətini, cəfasını çö-kim. Ancaq o da məni sevsin. Mənə yansın...

B ə n ö v ş ə. Sonra?

T u r a c. Sonrası yoxdur. Eh, qızlar! Neyləyək, təbiətin qanunudur də...

Qızlar gülüşürlər. Kolxozçular danışıqdan qalır.

V ə l i (*səhnə arxasından*). Bayaq radio düz yarım saat bizim kolxozdan danışdı.

B ə d ə l. Niyə danışmasın?! İşin bu vaxtında hər hektardan əlli beş sentner pambıq götürüb, planı hamıdan qabaq qurtarmaq zarafatdır?

V ə l i. Hamımızdan çox Sədəflə Xanmuradı təriflədi.

A l i k i ş i (*Xanmurada işarə ilə*). Daha bunların qabağında durmaq olmaz. Bu gün-sabah ikisi də olacaq qəhrəman.

Maşın sösi.

S ə s l ə r. İspalkom gəldi, ispalkom gəldi.

H ə s ə n (*gəlir*). Salam, yoldaşlar! Biz gecikməmişik ki?

A l i k i ş i. Lap vaxtında gəlmisən.

H ə s ə n. Necəsiniz, bəs, sədr haradadır?

T u r a c. İndicə saraya getdi, yoldaş ispalkom.

H ə s ə n. Oh! Turac! Sən hələ uçub qaçmamısan?

T u r a c. Sizinlə davam var, yoldaş ispalkom! Dünən Sədəfin, Gülzarın sahələrini gözmisiniz, amma bizim manqaya gəlməmişiniz.

H ə s ə n. Bu dəfə üzr istəyirəm, Turac. Büro iclasına tələsirdim. Nə var, nə yox, Bədəl kişi, oğlun kağız yazırmı?

B ə d ə l. Yazır, deyir dərsləri yaxşıdır, bircə fizikdi, nədi...

X a n m u r a d. Fizik yox, əşi, fizika.

B ə d ə l. Nə başım çıxır... Deyir, ondan bir az axsayır. Yazdım ki, kəsrin-zadın qalsa, gözümə görünmə...

H ə s ə n. Mədəd gözümə dəymir...

Q a l m a q a l M ə d ə d (*səhnə arxasında*). Arvad, başın üçün, heç bundan ağıllı fikir olmaz.

A l i k i ş i. «Adını tut, qulağını bur».

N a r ı n g ü l (*səhnə arxasından*). Qoy indi görsünlər ki, biz necə adamıq!

Q a l m a q a l M ə d ə d (*səhnəyə daxil olaraq*). Ay uşaq, sədr hanı?

H ə s ə n (*gülümsəyərək*). Yenə də sədrlə nə davan var, ay Mədəd?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Bıy, xoş gördük, yoldaş ispalkom, uşaqlar salamtdırımı?

H ə s ə n. Salamtdırılar...

Q a l m a q a l M ə d ə d. Balaca gədə nə təhərdir? Arvad onun üçün bir məktəb çantası toxuyub, ha deyirəm bir şəhərə gəlim, maca-lım olmur...

H ə s ə n. Çox sağ olun. De görüm, sədri neyləyirsən?

Q a l m a q a l M ə d ə d. Bu saat, yoldaş ispalkom. (*Xanmurada*) Bircə bunu oxu!

X a n m u r a d (*onun ərizəsini oxuyur*). «Aşıq Ələsgər» adına kolxozun sədri Uğur Aslan oğluna Mədəd Ocaqverdi oğlundan ərz-hal!

Yoldaş kolxoz sədri, əvvəla, salam. İkincisi, yazıb sənə məlum edirəm ki, öz xüsusi inəyimi və beş qoyunumu və iki keçimi qatıram kolxozun malına. Mənim, biədəblik də edirəm, külfətim Narıngül Həcət Mərdan qızının da məsləhəti belədir; çünki niyə, canım, yağdı, «bədsi» deyənəcən kolxozdan alırıq. Ətdi, alırıq. Pendir alırıq. Daha neyləyirik bir dəfə-daraq da evdə açaq. Bir də, nə itim azıb, düşəm çölə, ay ot tap, ay nə bilim saman tap... Yoldaş Uğur, xahiş edirəm, bu heyvanları qiymət eləyib götürəsən kolxoza...

Əztərəfi Qalmaqal Mədəd Ocaqverdi oğlu.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Orada qalmaqal nə gözür? Daha qalmaldan əl çəkmişəm.

X a n m u r a d. Onda görək bir ərizə də onun üçün verəsən.

H ə s ə n. Bəlkə saxlaya bilmirsiniz, Mədəd?

N a r ı n g ü l. Niyə saxlaya bilmirik?

H ə s ə n. Ay arvad, sən bir dayan görək, yüz dəfə Alxan sənə deyib, mən olan yerdə sən böyürdün at salma. Hə, yoldaş ispalkom, saxlamağma saxlaya bilərik, ancaq ehtiyacımız yoxdur. Onsuz da gündəliyimizə düşən şeyləri yığıb-yığışdıra bilmirik.

N a r ı n g ü l. Bir adamın gününə otuz kilo taxıl düşə...

Q a l m a q a l M ə d ə d. Sən bir dayan. (*İspalkoma*) Düzü, yoldaş ispalkom, baxıb görürəm onlara sərf elədiyimiz vaxtı kolxozda işləsək, iki dəfə çox qazanırıq. Heylə deyil?

H ə s ə n. Nə deyim, Mədəd, öz işinizdir. Əgər, onlarsız ömrünüz keçirsə, ölbəttə, olar... Ancaq əməlli fikirləş ki, sonra bizimlə qalmaqla başlamayasan...

Gülüştürlər.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Əşi, əslinə baxsan, elə qalmaqal törədən onlardır.

A l i k i ş i. Vallah, ağıllı fikirdir. (*Qalmaqal Mədədə*) Arvadla məsləhətləşmişəm, bəlkə elə mən də sənə kimi elədim. Doğru deyir-sən, ehtiyac olmayandan sonra nəyə lazımdır.

Q a l m a q a l M ə d ə d. Əşi, başağrısındır, vəssalam. Siz öləsiniz, bizim o dəli inək bizi lap yığıb bura...

N a r ı n g ü l. A kişi, dəli niyə olur? Qızıl heyvandır...

Q a l m a q a l M ə d ə d. Sən bir dayan görək... Dəli olmayanda nədi? Çər dəymiş bir də görürsən baş götürüb ilim-ilim itdi.

U ğ u r (*gəlir*). Salam, yoldaş ispalkom.

H ə s ə n. Salam, yoldaş sədr.

U ğ u r. Biz bayaqdan sizi gözləyirik.

H ə s ə n (*Uğura*). Mən sizin bugünkü məhsul bayramınıza ətraf kolxoz sədrlerini də qonaq çağırmışam. Etiraz eləmirsiniz ki...

A l ı k i ş i. O nə sözdür, gözüümüz üstə yerləri var...

H ə s ə n. İstəyirəm sizin təcrübənizlə tanış olunlar.

U ğ u r. Yaxşı olar.

H ə s ə n. Nə oldu, Vəli, evi tikdirirsənmi?

V ə l i. Hər bir şey düzəltmişəm, yoldaş ispalkom, ancaq hələ başlamamışam...

H ə s ə n. Nə üçün?

X a n m u r a d. Yeni kəndin tikilməyə başlanmasını gözləyir.

U ğ u r. Yoldaş ispalkom, Nazirlər Sovetindən nə xəbər var? Görəsən, bizim layihəni təsdiq elədilər?

H ə s ə n. Təsdiq ediblər...

U ğ u r. Demək, bir-iki ayacan başlayırıq.

A l ı k i ş i. Qoy bu təzə evləri tikib qurtaraq, gör «Aşiq Ələsgər» adına kolxozla şəhərin təfəvütü olacaq, ya yox?

Alxanla Şəfəq daxil olurlar.

A l x a n (*adamlara*). Uşaqlar, mühəndis yamanca qaçırdı, tutub gətirmişəm. Salam, yoldaş ispalkom!

A l ı k i ş i. Necə? Bəyəm, Şəfəq xanım gedirdi?

A l x a n. Görürəm çamadanını qoyur maşına. «Ay qızım, hara?» «Bakıya», «Nə üçün?» «Daha işimi qurtarmışam, Alxan dayı. Niyə qalmalıyam?» «A qızım, deyirəm, necə qurtarmışam, «heç olmasa, bu gecə qal. Axı, bu gün bizim bayramımızdır...»

H ə s ə n (*zarafatla*). Bu nədir, Şəfəq xanım? Mən elə güman edirəm ki, yeni kəndin də mühəndisi siz olacaqsınız... heç demə, siz də bizi qoyub qaçmışsınız.

A l ı k i ş i. Daha buraxmırıq, yoldaş ispalkom.

A l x a n (*zarafatla*). Qal, qızım, bizim sulara uçan sona bir də geri qayıtmaz!

Ş ə f ə q (*gülümsəyərək*). Çox sağ olun, yoldaşlar! Mən sizi heç bir zaman unutmuyacağam.

X a n m u r a d. Demək qalmırsınız?

Ş ə f ə q. Bu gecəki şənliyinizdə bütün sevincimlə iştirak edəcəyəm. Sabah isə...

X a n m u r a d. Sabaha qədər çox işlər ola bilər, Şəfəq xanım.

Ballı arvad gəlir.

H ə s ə n. Xoş gördük, Ballı xala. Xəbərin var ki, Uğuru qəhrəmanlığa namizəd göstərmişik?

B a l l ı. Sağ olun, mən oğlumdan razıyam. Pis işləmir.

H ə s ə n. Doğrudur. Onun iş təcrübəsi bütün respublikamıza yayılmaqdadır.

U ğ u r. Siz məni çox tərifləməyin, yoldaş ispalkom, sonra gördünüz, anamın acığı tutdu...

B a l l ı. Acığım tutmaz! Mərd oğlu nə qədər tərifləsələr yeri var. İstər mənim öz oğlum olsun, istərsə də başqası.

A l x a n. Sağ ol, Ballı, yaxşı dedin!

H ə s ə n (*saatına baxaraq*). Vaxtdır, yoldaşlar, gedək başlayaq...

Yavaş-yavaş saraya tərəf gedirlər.

X a n m u r a d (*Qulunun qolundan yapışır*). Bir ayaq saxla...

Q u l u (*piçilti ilə*). Nə olub?

X a n m u r a d. Burada, otun altında bir «Üçulduz» gizlətmişəm. Gəl, xəlvətə onu vuraq, gedək.

Q u l u. Konyak? Yox, mənim işim deyil... (*Bir az gedirlər.*) Hərada gizlətmisən?

X a n m u r a d. Odur bax!

Q u l u. Yox, yox! Mənim işim deyil.

X a n m u r a d. Nə olacaq, bu gün bayramımızdır.

Q u l u. Dünyasında içməyəm, Uğura söz vermişəm, qurtarıb...

X a n m u r a d. Adə, əldən çıxarma!

Q u l u. Onda sən iç, mən baxım.

X a n m u r a d (*şüşəyə*). Canım «Üçulduz», gözüüm «Üçulduz»... Gözlərin gülü «Üçulduz»... Ürəklərin dili «Üçulduz»... (*Şüşəni açmaq üçün altdan vurur.*) Bıy, ədə bu ki, boşmuş...

Q u l u. Ay dələduz!..

Saraya gedirlər.

S ə d ə f. Şəfəq xanım!

Ş ə f ə q. Nə buyurursunuz, Sədəf?

S ə d ə f. Siz sabah getməyin.

Ş ə f ə q. Nə üçün?

S ə d ə f. Çünki... sabah mənim toyumdur.

Ş ə f ə q. A... Doğrudanmı? Təbrik edirəm, Sədəf!

S ə d ə f. Çox sağ olun.

Ş ə f ə q. Məni bağışlayın, Sədəf! Mən utandığımдан sizin üzünü-
zə baxa bilmirəm. Ancaq inanın ki, sizin aranızda olan əhvalatdan mə-
nim xəbərim olmayıb. Bu barədə heç Uğuru da təqsirkar görməyin.
Hadisələr elə gətirib...

S ə d ə f. Onlar artıq olub keçib, Şəfəq...

Ş ə f ə q. Doğrudan da...

S ə d ə f. Mən sizin heç birinizdən inciməmişəm.

Ş ə f ə q. Çox sağ olun, Sədəf! Ancaq məni bağışlayın. İşlərim elə-
dir ki, görək sabah Bakıya yola düşüm!.. Odur ki, sizin toy məclisiniz-
də iştirak edə bilməyəcəyəm və buna çox təəssüf edirəm. Hər ikinizin
çox-çox xoşbəxt olmağınızı arzu edirəm, Sədəf!

S ə d ə f. Demək gedirsiniz?

Ş ə f ə q. Yəqin qalmamağım barədə ürəyinizə ayrı şey gəlməz.
Görüşəndə mən bilmədim ki, sabah sizin toyunuzdur.

S ə d ə f. Siz elə bilirsiniz ki, biz Uğurla evlənik?

Ş ə f ə q. Bəs necə?

S ə d ə f. Səhv edirsiniz. Mən Xanmurada gedirəm.

Ş ə f ə q (heyvətlə). Xanmurada?

S ə d ə f. Qalın, Şəfəq xanım, bizim kənd sizdən ayrılmaq istəmir!

Pauza.

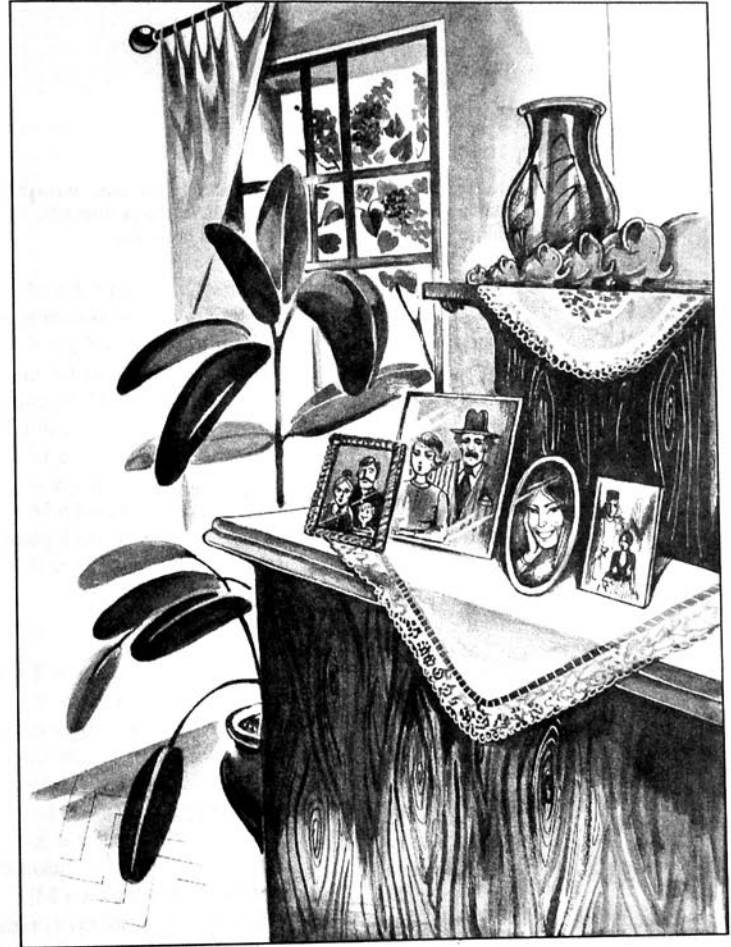
Ş ə f ə q (birdən göz yaşları ilə Sədəfi qucaqlayır). Bacım, əziz bacım...

Pardə

1948

Atayevlər ailəsi

İŞTİRAK EDİRLƏR

Xosrov Atayev
İldırım Atayev
Dilşad
Reyhan
Mehrican
Cahangir
Sadiq Sadiqov
Lətafət
Şahsuvarov
Xuduş
Ağasəlim
Zabitə
Kapitan

BİRİNCİ PƏRDƏ

BİRİNCİ ŞƏKİL

Xosrov Atayevin evi. Reyhan piano çalır. Mehrican otağa daxil olur və dayanıb musiqini dinləyir. Reyhan, nəhayət, son akkordu vuraraq, dərinləndən nəfəs alır. Üzündə xoşbəxt bir ifadə var.

M e h r i c a n. Qəribədir, həmişə mənim ürəyim dolu olanda gəlib görürəm sən bu mahnını çalırısan.

R e y h a n. Biz bu mahnıya ilk dəfə Cahangirlə birlikdə qulaq asmışıq. O gecə institutumuzda konsert vardı. O da bacısı ilə konsertə gəlmişdi. Biz birinci dəfə idi ki, bir-birimizi görürdük. Bacısı məni onunla tanış etdi...

M e h r i c a n. Sonra?

R e y h a n (*gülümsəyərək*). Sonrasını özün bilirsən...

M e h r i c a n (*xəyal içində*). Sevgi həyatın mənasıdır! Sevmək yaşamaq deməkdir!

R e y h a n (*zarafatyana*). Yoxsa, bir adama vurulub eləmişən?

Mehrican «yox» mənasında başını tərpədir.

R e y h a n. Bəs haradan bilirsən?

M e h r i c a n. Hiss edirəm. Korlar işığı, gözəlliyi necə duyurlarsa, mən də məhəbbəti eləcə hiss edirəm. Sən xoşbəxtsən, Reyhan... Sevirsən... Özü də, Cahangir kimi yaxşı bir oğlanı...

R e y h a n. Peşqəşdir.

M e h r i c a n (*eyni zarafatla*). Təşəkkür edirəm.

R e y h a n (*ciddi*). Sev, Mehrican! Sevgisiz könül günəşsiz bağça kimidir.

M e h r i c a n. Mən istərdim sevdiyim oğlan, qocalıb belimiz bükülənə qədər öz məhəbbətinə sadıq qalsın. Təbiəti ipək kimi yumşaq, qəlbi bu yaz səması kimi geniş, dərin olsun! Mən də pərvanə kimi

onun başına fırlanım. Tikdiyimiz binaların hər naxışında ona olan sevgimin işığını hiss edim.

R e y h a n (*gülümsəyir*). Hər bir arzunun həqiqət olması onun şiddətindən asılıdır deyirlər. Mənə elə gəlir ki, biz sənə qəhrəmanımı tezliklə görəcəyik.

M e h r i c a n. Eh, kim bilir! Odur, Lətafət də gəlir. (*Hər ikisi pəncərədən baxır*.) Yadımdadır, o bizimlə texnikumda oxuyanda nə qədər şən, nə qədər səmimi bir qız idi.

R e y h a n. İndisə daş-qaşa tutulmuş buz heykələ bənzəyir.

M e h r i c a n. Mən onun taleyinə acıyıram.

R e y h a n. Mən isə, əksinə. Onu görəndə əsəbiləşirəm.

M e h r i c a n. Sən də yamanca amansızsan. Neyləsin, bir işdir olub.

R e y h a n. İnsanın taleyi – onun iradəsidir, Mehrican! Nə üçün o, Sadiqova gedirdi? Kim məcbur edirdi?

Lətafət daxil olur. Bu, iyirmi dörd yaşında gözəl bir qadındır.

Barmaqlarında brilyant qaşlı üzüklər parlayır. Üzündə əsəbi, soyuq bir ifadə var. Qızları görəkən qaşlarını çatıb daha məğrur bir görkəm alır.

L ə t a f ə t. Salam.

R e y h a n. Salam, Lilya. Neçə gündür haradasan, görünmürsən?

L ə t a f ə t. Harada olacağam, evdə, eşikdə.

M e h r i c a n. Lilya, bütün günü evdə oturmaqdan danıxmırsan?

L ə t a f ə t. Nə edək, hamı sizin kimi mühəndis olmaz ki...

R e y h a n. Sən əvvəllər adama belə cavab verməzdin.

L ə t a f ə t. Mən bura sizdən əxlaq dərsi almağa gəlməmişəm. Xalam haradadır?

R e y h a n. Bilmirəm. Harada olsa, bu saat gələr.

M e h r i c a n. Nə üçün bizimlə həmişə acıqlı danışırısan, Lilya? Axı biz bir vaxt yoldaş idik.

L ə t a f ə t (*istehza ilə gülümsəyir*). Bir vaxt...

M e h r i c a n. Doğru demirəmmi?

L ə t a f ə t. Nə isə... (*Əsəbi halda qalxıb pəncərədən baxır*.)

Dilşad daxil olur. Bu, qırx yaşında, ucaboylu, döblə geyinmiş gözəl bir qadındır.

D i l ş a d. Salam, qızlar. (*Reyhana*) Xəbərin var, deyirlər İldırım Atayev gəlir.

R e y h a n (*sevinclə*). Nə danışırırsınız?! Doğrudanmı əmim gəlir? Bu nə yaxşı xəbər oldu.

D i l ş a d. Elə mən özüm də çox sevinirəm. (*Gülümsəyir*.) Doğrudur, o vaxt aramızda bir balaca giley-güzar olmuşdu. Ancaq bunun eybi yoxdur. Zaman yavaş-yavaş axan güclü bir çay kimi hər şeyi yuyub aparır. Güman edirəm ki, biz onunla yeni bir dost kimi görüşəcəyik.

R e y h a n. İldırım əmim kinli adam deyil.

D i l ş a d. Görək də olmasın. O indi yüksək vəzifə sahibidir. Nazir müavinidir. (*Gülümsəyir*.) Böyüklərin qəlbi geniş olmalıdır. (*Pauza*. *Ətrafı gözdən keçirərək*) Təəssüf ki, İldırım Atayev bizim ev-eşikdə çox az dəyişiklik görəcək.

M e h r i c a n. Evinizdə nə çatmır ki? Mədəni bir ailə üçün nə lazımdısa, hamısı varımızdır.

D i l ş a d. Var, əlbəttə, var. Ancaq... (*Qısa pauza*.) İndi Mələhət-gildəydim. Otuz minə Moskvadan təzə mebel gətirdiblər. Elə gözəldir ki, baxdıqca baxmaq istəyirəm.

R e y h a n. Mələhətin əri böyük mühəndisdir. Kitabları, məqalələri çap olunur. Yüz minlərlə qonurar alır...

D i l ş a d (*gülümsəyir*). Nə olsun, Xosrov Atayevin də əlinin altında onlarca mühəndis işləyir.

R e y h a n. Kim olur-olsun. Qol çəkib aldığı maaşına görə də ev-eşiyidir...

D i l ş a d (*güzgünün qabağında saçlarını düzəldir*). Eh, qızlar... Sizə dil yetirmək çətinidir. Görürsən, Mehrican, bu son vaxtlar necə xarab olmuşam. Yaz mənə düşür...

M e h r i c a n. Siz həmişə gözəlsiniz, Dilşad xanım.

D i l ş a d (*bərkədən gülərək*). Doğrudanmı? Yox, daha qocalıram. Ağ tükləri görürsənmi? Deyir hər şey vaxta baxsa da, vaxt heç nəyə baxmır. Ömrü tutub saxlamaq mümkün deyil. Üzümüzə gələn ay otuz doqquzu bitirib, qırxa keçirəm.

M e h r i c a n. Nə olar? Hər yaşın öz gözəlliyi var.

D i l ş a d. Gəncliyi heç bir şey əvəz etməz!.. (*Qısa pauza*.) Bayaq küçədə bizim cavan müstəntiqi gördüm.

M e h r i c a n. Cahangiri deyirsiniz?

D i l ş a d. Bəli. Özünü yaman ciddi tutur. (*Gülümsəyir*.) Ancaq heç yaşına yaraşmır.

R e y h a n (*Mehricana*). Gedək mənim otağıma, təzə layihə bərəsində sənənlə danışmaq istəyirəm.

M e h r i c a n. Gedək.

Reyhana, Mehrican o biri otağa keçirlər. Dilşad, Reyhanın ardınca uzun bir nəzər salır.

D i l ş a d. Xanımın xətrinə dəydi. Eh, Lilya... Bu dünyada heç kəsə yaxşılıq yoxdur. Mən istəyirəm bu, Şahsuvarova getsin. Yaxşı dolanışığı, gələcəyi parlaq... Özü də nə qədər nəzakətli, qədirdilən adamdır!

L ə t a f ə t. Bəyəm, Şahsuvarovun elə fikri var?

D i l ş a d. Hələlik açıq demir. Ancaq mən hiss edirəm ki, var. Bilirsən, Lilya, Şahsuvarov qohum olmalı oğlandır. İndi elə adamları əliçiraqlı gözsən tapmazsan! *(Pauza.)* Nə xəyala getdin?

L ə t a f ə t. Heç, fikir edirəm ki, Reyhanla Şahsuvarovunku yaxşı tutar.

D i l ş a d. Əlbəttə! Yoxsa, Cahangir? Eh, Lilya, biz qadınların bəzən aqlımız gözümdə olur. *(Pauza.)* Ona görə də, sən, Sadiğa getmək istəməyib, deyəndə ki, «qocadır, sir-sifəti xoşuma gəlmir», mənim acığım tuturdu. İndi görürsən səni necə saxlayır? Barmaqqlarında brilyant üzüklər, boynunda yeddi qatar mirvari, qabağında qulluqçun...

L ə t a f ə t *(hövşəlisiz)*. Ey, ay xala...

D i l ş a d *(qəzəbli)*. Nə «ey...» Bircə də görüm, cavan oğlan sənin qədrini onun kimi biləcəkdimi? Ürəyin indiki kimi sakit olacaqdımı? Lilya, birdəfəlik başa düş ki, məhəbbət-zad boş şeydir. Əgər, xoşbəxt olmaq istəyirsənsə, özünü çox sev! Bildinmi? Ancaq özünü! *(Pauza.)* Eşitdim Sadiq gələndə ay səni göndərir Kislovodsk.

L ə t a f ə t. Mən getmək istəmirəm.

D i l ş a d. Axmaq! Niyə istəmirsən? Cavan gəlinənsən, get, göz, istirahət elə! İnsan dünyaya bir dəfə gəlir, Lilya! Gözəlliyin, cavanlığın qədrini bil! Bu kağızın arasındakı nədir?

L ə t a f ə t. Paltarlıqdır. Sadiq sənin üçün göndərib.

D i l ş a d *(açıb baxır)*. Oy, Lilya, nə gözəl parçadır, heç kəsin əyində belə şey görməmişəm! Afərin, Sadiq! Vallah, zövqü var. Özü də mənə necə yaraşır! Ancaq mən bunu nə cür tikib geyəcəyəm? Atayev bilsə ki, bəxşişdir, dünyanı dağıdır.

L ə t a f ə t. Biz ki, özgə deyilik.

D i l ş a d. Onun üçün nə özgə, nə qohum!.. *(Pauza.)* Görək gizlədib ad günündə çıxaram, bəlkə onda bir söz demədi. Eh, Lilya...

Qapının zəngi çalır. Dilşad gedib qapını açır. Əvvəlcə Sadiq Sadiqov, sonra Xuduş ilə Ağasəlim gəlirlər. Sadiqov əlli beş yaşında, gödək, yağun, sifəti qırmızı bir kişidir. Gözlərində hiyləgər bir ifadə hiss olunur. Təzə kostyum geyib, şlyapa qoymuşdur. Lakin şlyapa onun tüksüz və ötlü başında çox yəndəmsiz görünür. Xuduş qırx səkkiz yaşında əzgil qurusu kimi arıq, bir az donqar, ovurdları batıq, gözlərində daim qorxaq bir ifadə olan, çox ehtiyatla danışan kişidir. Ayıq qaz kimi qulağı həmişə səsdədir. Ağasəlim isə, otuz beş yaşında, uzun, yekəpər bir adamdır. Üzündə nadan və davakar bir ifadə var. Sözü gec başa düşəndir.

D i l ş a d. Oho... Nə yaxşı qonaqlar gəlir... Buyurun... Buyurun...

S a d ı q o v. Salam. Liliçka da buradayımış...

D i l ş a d. Sən lap Lilyanı bizim əlimizdən almısan, Sadiq.

S a d ı q o v. Hi-hi... heylə deməyin, Dilşad xanım, biz ölənəcən sizin qulunuz...

D i l ş a d. Pəh-pəh... yamanca şirindilli kişisən. *(Xuduş ilə Ağasəlimə)* Niyə ayaq üstə dayanmısınız, əyləşin...

X u d u ş. Siz Allah, narahat olmayın.

A ğ a s ə l i m. Canım, evdir, gəlmisiniz, əyləşin də. *(Stul çəkib oturur, sonra Sadiqovla Xuduş da əyləşirlər.)*

D i l ş a d. Sadiqov, səndən çıxmayan iş. Nə əcəb bizi yad etməmiş?

S a d ı q o v. Düzünü axtarırsınızsa, işimiz düşüb.

D i l ş a d. Bilirəm ki, işiniz düşməsə, gəlməzsəniz.

X u d u ş. Vallah, Dilşad xanım, nə qədər danlasanız yeri var.

D i l ş a d. Ah, kişilər, diliniz olmasaydı, qarğa-quzğun sizi didərdi.

X u d u ş. Düz sözə nə demək olar?!

A ğ a s ə l i m. Mətləbə keç, canım, xanıma başağrısı vermə.

D i l ş a d. Yox, yox, xoşdur.

S a d ı q o v. Ağasəlim doğru deyir. Atayevin də nahara gələndə vaxtıdır. Bilirsiniz, Dilşad xanım, sizinlə bu təzə qohum olmaq istəyən oğlan bizi yaman incidir.

D i l ş a d. Kim?

S a d ı q o v. Cahangir.

D i l ş a d. Onun sizinlə nə işi?

X u d u ş. Heç bilirik?

A ğ a s ə l i m. A canım, axı, niyə him-cimlə danışırsınız?.. Dilşad xanım, müxtəssəri budur ki, sizinlə təzə qohum olmaq istəyən müstəntiq Cahangir yoldaş tikintidə böyük bir yoxlama başlatdırb.

D i l ş a d. Nə üçün?

X u d u ş. Bilmirik?

D i l ş a d. Nə olar, qoyun yoxlatdırsın, yoxsa...

S a d ı q o v. Ürəyinizə heç nə gəlməsin, Dilşad xanım. Özünüz bilirsiniz ki, mən olan yerdə dövlətin bir qəpiyinə kəm baxmaq olmaz.

D i l ş a d. Bilirəm...

S a d ı q o v. Məni yandıran odur ki, xalq malını göz bəbəyin kimi qoru, can qoy, indi də durub sənin işindən şübhələnsinlər. İdarəyə də komissiya töksünlər.

X u d u ş. Heç deməli deyil.

S a d ı q o v. Bu məni biabır etməkdir, camaat arasında nüfuzdan salmaqdır.

D i l ş a d. Yaxşı, Cahangir nə üçün belə etdiyinin səbəbini demir?

S a d ı q o v (*əlini çırparaq*). Doğrusu, heç soruşmamışam da. Qoy nə edir-etsin. Mən özümdən arxayın olmasam, Atayevin evinə ayaq basmaram. Ancaq, bayaq dedim, camaat içində arıma gəlir. Mən öz işim üçün təşəkkür gözləyirəm, mükafat gözləyirəm... (*Pauza*.)

D i l ş a d (*telefonla zəng edir*). Allo... Milis rəisi əvəzi Şahsuvarovu ver! Ziyad! Xahiş edirəm bizə gələsiniz, sizinlə vacib işim var. Gözləyirəm. (*Dəstəyi qoyur.*)

A ğ a s ə l i m. Qanınızı qaraltmayın, canım. Yüz heylə iş qurban olsun sizin bir xoş sifətinizə.

X u d u ş. Qanı qaralmasın, neyləsin? Bu boyda adamları da saya salmır. Bəyəm o bilmir ki, Sadıqov, Dilşad xanımın yeznəsidir?

D i l ş a d (*təkinlə*). Siz gedin işinizdə olun. Şahsuvarov gəlsin, öyrənərəm görüm bu nə məsələdir.

S a d ı q o v. Sizin canınız üçün, çox o yan-bu yan eləso, birbaşa mərkəzə teleqram vuracağam!

D i l ş a d (*sərt*). Hələlik heç bir şey lazım deyil. Dedim ki, gedin işinizdə olun!

X u d u ş. Çox sağ olun. Sizsiz bir günümüz olmasın...

D i l ş a d. Belə komplimentləri sonraya saxlayın.

X u d u ş (*iriyərək*). Sonraya saxlamalı şey yoxdur.

D i l ş a d (*acıqlı*). Yaxşı, yaxşı!..

A ğ a s ə l i m. Gəl bəri, canım, xanıma başağrısı vermə.

S a d ı q o v. Liliçka, sən qalırsan, yoxsa...

L ə t a f ə t (*acıqlı*). Qahram.

S a d ı q o v. Neynək, əyləş. (*Ərklə*) Xala-bala ki, tapışdınız, sizi bir-birinizdən ayırmaq çətindir! Gedək, uşaqlar!

Çıxırlar.

D i l ş a d. Ax... Mən bircə öldüyüm günü bilmirəm. O Cahangiri görün kimi tanıdım ki, nə yuvanım quşudur. Sən bir üzə bax. Cəsarətə bax. Bilə-bilə ki, Sadıqov mənim qohumumdur, bu eür həngamə çıxarır. Eybi yoxdur! Olsun!

Bayırda maşın səsi eşidilir. Reyhanla Mehrican yüyürərək içəri girirlər.

R e y h a n. İldırım əmim gəlir!.. İldırım əmim gəlir!.. (*Bayıra qaçır.*)

Pauza.

Dilşadın üzü tutqun bir hal alır. Mehrican maraqla pəncərədən baxır. İldırım Atayev Reyhanla qol-qola daxil olur. Bu, otuz doqquz yaşında, ortaboylu, yaraşıqlı bir adamdır. Saçları vaxtından əvvəl ağarmışdır. Üzündə daim mehriban və ağıllı bir ifadə vardır. Elə bil ki, hər şey bu adama çoxdan məlumdur. Sadə, lakin modaya uyğun kostyum geymişdir.

D i l ş a d. Xoş gəlmisiniz, İldırım...

İ l d ı r ı m A t a y e v. Sağ olun... Mən buradan gedəndən bəri hər şey o qədər dəyişilmişdir ki... Əgər, səhv etmirəmsə, bu, Dilşad xanımın bacısı qızı Lətafətdir. (*Əl tutuşur.*)

R e y h a n. Sizin yaddaşınız əvvəlki kimi itidir. Əmi, tanış olun, bu da mənim yaxın rəfiqəm Mehricandır.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Tanış olmağıma çox şadam.

D i l ş a d. Saçları nə yaman ağartmışınız, İldırım!

İ l d ı r ı m A t a y e v. Amma siz heç dəyişməmişiniz.

D i l ş a d (*gülür*). Doğrudanmı?

R e y h a n. Fikir eləməyin, əmi, saçlarımız ağarsa da, özünüz həmişəki kimi gənc və gözəlsiniz.

İ l d ı r ı m A t a y e v (*qızarıaraq Mehricana baxır. Sonra zarafatlı-yana*). Sağ ol, qardaş qızı. Sən belə komplimentlərdən əmin üçün çox də. Yaxşı, bəs Xosrov haradadır? Bu gün ki, bazardır.

D i l ş a d. Özünüz xasiyyətini bilirsiniz. Onun üçün nə istirahət günü...

İ l d ı r ı m A t a y e v. Necədir? Gümrahdırmı?

D i l ş a d. Yaxşıdır, əvvəlkindən də gümrahdır.

M e h r i c a n. İcazənilmə mən gedim.

R e y h a n. Nə tez?

M e h r i c a n. Nənəm gözləyəcək.

R e y h a n. Elə isə get. Ancaq mütləq gələrsən.

M e h r i c a n. Yaxşı, sağ olun. (*Çıxır.*)

İ l d ı r ı m A t a y e v (*Reyhana*). Rəfiqən nə iş görür?

R e y h a n. Arxitektordur...

İ l d ı r ı m A t a y e v. Aha...

Pərdə.

İKİNCİ ŞƏKİL

Həmin otaq. Reyhan və Mehrican evdədirlər.

M e h r i c a n (*fikirli*). İndi mən sizə gələndə İldırım Atayev bağçanızdakı böyük yaşəmən ağacının dibini boşaldırdı. Özü də elə qəmgin idi ki...

Reyhana. Bu ağac əmimin keçmiş nişanlısı Firəngizdən yadigar-
dır. Səkkiz il qabaq həmin ağacı o əkməmişdir.

Mehrican. Bəyəm, İldırım Atayevin nişanlısı var idi? (Reyhana
başı ilə təsdiq edir.) Bəs necə oldu?

Reyhana. Ayrıldılar.

Mehrican. Nə üçün? Bir danışsana...

Reyhana. O zaman əmim burada mühəndis işləyirdi. Firəngiz də
bağçılıq aqronomu idi. Həmin yasəmon ağacı əkilən yaz toyları ola-
caqdı. Ancaq heç gözlənilmədiyi halda birdən aralarına narazılıq
düşdü.

Mehrican. Nə üçün?

Reyhana. Əmiməgilin kontorunda Lida adlı cavan bir planovik iş-
ləyirdi. Olduqca gözəl, şən, zarafətli bir polyak qızı idi. Özü də Dil-
şad xanımın dostu idi. Tez-tez, demək olar ki, hər gün bizə gəlirdi.

Mehrican. İldırım Atayev də sizinlə olurdu?

Reyhana. Bəli. Birdən belə bir şeyiə çıxdı ki, guya, İldırım əmim
Lidaya vurulmuşdur. Özləri də tezliklə evlənəcəklər.

Mehrican. Firəngiz də bunu eşidib başladı qışqırmağa.

Reyhana. Halbuki əmimlə Lidanın arasında səmimi dostluqdan
başqa ayrı bir hissə yox idi. Ancaq fətilə od necə qoyulmuşdusa, söndür-
mək mümkün olmadı. İldırım əmim nə qədər çalxıdı, Firəngizi inandı-
ra bilmədi. Axırda ikisi də inada düşüb ayrıldı. Firəngiz başqa yerə də-
yişilərkən, çıxıb getdi.

Mehrican. Yaxşı, bəs, məsələnin kökü haradan qalxmışdı?

Reyhana. Buradan. Bizim bu evimizdən!

Mehrican. Nə danışsən, Reyhana!

Reyhana. Bilirsənmi, Dilşad xanım əmimin Firəngizlə evlənmə-
sinə dözə bilmirdi.

Mehrican. Axı, nə üçün?

Reyhana. Çünki Firəngiz hər cəhətdən ondan üstün idi. Təhsil-
də... gözəllikdə... Ona görə də, Dilşad xanım hər gün Lidanı evə qo-
naq çağırır, elə vəziyyəti yaradırdı ki, Firəngiz də, istər-istəməz, qış-
qırmağa vadar olurdu...

Pauza.

Mehrican. Hər halda, Firəngiz böyük səhv etməmişdir.

Reyhana. Sonralar bunu o özü etiraf edirdi.

Mehrican. İndi ərdədir?

Reyhana. Deyirlər ərdədir. (Pauza.)

Mehrican. İldırım Atayev onu çoxmu sevirdi?

Reyhana. Yəqin ki, çox sevirdi. Yadımdadır, Firəngiz çıxıb ge-
dəndən sonra, elə bil, əmim bir günün içində qocaldı. (Pauza.)

İldırım Atayev daxil olur.

Reyhana. Əmi, bu qədər işlədin, yorulmadın?

İldırım Atayev (gülümsəyir). Yorulana nə lazımdır?

Reyhana (eyni zarafatla). Bir stəkan ətirli çay.

İldırım Atayev. Afərin!

Reyhana. Bu dəqiqə. (O biri otağa qaçır.)

İldırım Atayev. Bağçaya baxıram, fikir edirəm ki, səkkiz il
necə tez keçdi. Mənim körpə qoyub getdiyim fidanlar indi böyük ağac
olub.

Mehrican. Yəqin ki, burada hər şey sizə keçmişləri xatırladır...

İldırım Atayev. Bəzən keçmişləri xatırlamaq da çox ağır
olur.

Mehrican. Elə xatirələr var ki, onlar nə qədər acı olsa da, ye-
nə gözəldir.

İldırım Atayev (gülümsəyir). Siz yaşda olanda mənə də elə
gəlirdi. Mən də elə güman edirdim ki, hər kədərli xatirənin özündə də
bir gözəllik, bir romantika var. Ancaq sonralar gördüm ki, yox, iztirab
iztirabdır! Ona görə də, çalışın xoşbəxt olun. İtirilmiş bir səadət bir də
çətin geri qayıdır...

Pauza. Reyhana çay götürür.

Reyhana (stəkani işığa tutaraq). Necədir, əmi?

İldırım Atayev. Əla! (Çayı alıb qabağına qoyur. Zarafat-
yana) Demək, Mehrican xanımın çəkdiyi layihələri Reyhana həyata ke-
çirir.

Reyhana. Elədir ki, var.

İldırım Atayev. Mən sizin yoldaşlığınıza qibtə edirəm.

Reyhana. Biz buna çox şadıq. Füzuli küçəsində tikdiyimiz yaşa-
yış binası xoşuna gəlirmi?

İldırım Atayev. Ümumiyyətlə, yaxşıdır. Üslubunuzdakı ge-
nişlik, sərbəstlik, sadə, lakin gözəl olmaq cəhdi mənə xüsusilə xoş
gəldi. Sütunların başlıqları, tağların quruluşu cazibədar. Baxdıqca
adam özündə, nə isə, fərhəli bir şey duyur.

Reyhana. Ax, doğrudanmı? Biz həmişə bu barədə narahat olur-
duq, əmi.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Ancaq mənə elə gəlir ki, naxışların ümu-mi ahəngi bir az da ciddi olsaydı...

M e h r i c a n (*qızaraq*). Bu, çox amansız tənqid oldu.

İ l d ı r ı m (*gülümsəyir*). Axı, mən hiss edirəm ki, siz sənətdə hər şeyin bizim Köndələnçay kimi sakit axması tərəfdarı deyilsiniz.

R e y h a n. Doğrudur!

İ l d ı r ı m. Elə isə, əminin sözlərindən pərt olmayın! Qoy sizin bu ilk əsərinizdə parlayan istedad qüğülcümləri gələcəkdə sönməz bir od, bir alov olsun!

R e y h a n. Gələcəyi kim bilir?!

İ l d ı r ı m A t a y e v. «Kim bilir» əkiblər, bitməyib. İradə istedadın anasıdır! (*Otaqdan çıxır.*)

M e h r i c a n (*İldırım Atayevin ardınca baxaraq, həyəcanla*). Nə üçün onun səadətində mane olurlar?!

R e y h a n. Çünki analığıma belə lazım idi. (*Pauza.*) Əminin başına gətirdiyini indi də mənim başıma gətirmək istəyir. Görmürsənmi? Hər vasitə ilə Cahangiri mənim gözümdən salmağa çalışır.

M e h r i c a n. Ancaq mən elə güman edirəm ki, heç bir fırtına həqiqi məhəbbəti sarsıda bilməz!

R e y h a n (*fikirli*). Doğrudan da elədir.

Cahangir gəlir. O, iyirmi dörd yaşında yaraşlıq bir oğlandır. Üzündə bir az sərt görünən açıq və ağıllı ifadə vardır. Hərəkətləri qəti və sərbəstdir.

R e y h a n (*Cahangirin əlindən tutaraq*). Adını çək, qulağını bur. Bir az qabaq sənin barəndə danışdıq, Cahangir.

C a h a n g i r. Mən də gələ-gələ fikirləşirdim ki, sizi mütləq bir yerdə görəcəyəm.

M e h r i c a n. Yoxsa, qışqırırsınız?

C a h a n g i r. Eh... Bəlkə də...

M e h r i c a n. Əslində, mən qışqanmalıyam ki, on beş illik yoldaşımı əlimdən alırsınız. Sizin toyunuzdan sonra lap tək qalacağam.

R e y h a n. Yaxşı, yaxşı, ürəyimi xarab eləmə.

C a h a n g i r (*Mehricanın əlindən tutur*). Qardaşınız ölməyib ki, siz tək qalasanız!

R e y h a n. Biz üçümüz də həmişə bir yerdə olacağıq.

C a h a n g i r. Həmişə!

R e y h a n (*Cahangirə*). Eşitdim sən bizim tikinti kontorunda böyük bir işin üstünü açmısan.

C a h a n g i r. Bəli, açmaq üzrəyəm.

R e y h a n. Deyilənə görə, Sadiqovun özü də dolaşır.

C a h a n g i r. Deyəsən, elədir.

M e h r i c a n. Görürsünüz, biz gecələri ömrümüzdən borc alıb, zəhmət çəkirik, tikirik. Onlar isə...

R e y h a n. Kim olursa-olsun, amansız ol, Cahangir!!

Ziyad Şahsuvarov gəlir. Bu, otuz yeddi-otuz səkkiz yaşlarında bir adamdır. Özünü çox sadə və nəzakətli aparmağa çalışmasına baxmayaraq, gözələrində dəim şüə parıltısı kimi soyuq bir ifadə var. Bahalı parçadan kostyum geyinmişdir, Cahangirin burada olması ona pis təsir edir. Lakin o, bu hissini məharətlə gizlədərək, özünü şad göstərir.

Ş a h s u v a r o v. Salamlar... Mən söhbətinizə mane olmadım ki? R e y h a n. Xeyr. Buyurun, əyləşin.

Ş a h s u v a r o v. Rica edirəm, zəhmət çəkməyin. (*Oturur.*) İstirahət günü olanda adam lap darıxır. Xüsusən mənim kimi heç bir kəsi olmayanlar.

R e y h a n. Niyə elə deyirsiniz? Sizi ki, bütün şöhrə tanıyır.

Ş a h s u v a r o v. Hər bir tanışa da dost deyib, ülfət bağlamaq olmur, Reyhan xanım.

C a h a n g i r. Əlbəttə. Adam öz qəlbinə yaxın olanlarla görüşüb-danışmaq istəyir.

Ş a h s u v a r o v (*Cahangirin sözlərindəki istehzanı hiss edir. Lakin üzə vurmur.*). Doğrudur.

C a h a n g i r. Mən arzu edirəm ki, hamı sizin kimi incə təbiətli olaydı, Şahsuvarov.

Ş a h s u v a r o v (*gülümsəyərək*). Siz kompliment deməkdə hədə-dindən artıq səxavətlisiniz, yoldaş müstəntiq!

C a h a n g i r. Bunun eybi yoxdur. Özünüz bilirsiniz ki, insanda səxavət gözəl keyfiyyətdir.

Ş a h s u v a r o v. Şübhəsiz. (*Zarafatyana*) Vaxta ki, Cahangir mənə incə təbiətli adam hesab edir, o zaman rica edirəm bir şey çalasanız, qulaq asa.

R e y h a n. Əziz qonaqlara hörmət borcumuzdur.

Ş a h s u v a r o v. Təşəkkür edirəm.

R e y h a n (*pianonun qabağında oturaraq*). Nə çalım?

Ş a h s u v a r o v. Ürəyiniz nə istəyirsə.

R e y h a n. Bəlkə mənim ürəyim istəyən sizə xoş gəlmədi?

Ş a h s u v a r o v. Ola bilməz.

R e y h a n. Kaş ki, mən sizin bu etimadınızı doğruldaydım.

Çalır. Cahangir qalxıb pəncərədən bağçaya tamaşa edir. Mehrican da onun yanına gəlir və onlar nə haqqındasa danışirlar. Şahsuvarov, Reyhanın yanındakı stola söykənir.

Ş a h s u v a r o v (*yalnız Reyhanın eşidə biləcəyi bir səslə*). Srağagün axşam mən evinizin yanından keçirdim, siz onda da bu sonatamı çalırıdınız. Dayanıb xəyli qulaq asdım.

R e y h a n (*gülümsəyərək*). Doğrudanmı?

Ş a h s u v a r o v. Lakin, sizə qulaq asdıqca, özümü elə bədbəxt hiss edirdim ki.

R e y h a n. Nə üçün?

Ş a h s u v a r o v. Bilmirəm.

R e y h a n. Görünür, siz o gecə çox sentimental bir əhvali-ruhiyəyədəymişsiniz.

Ş a h s u v a r o v (*pərt olaraq*). Hər halda, mənim o gecəki vəziyyətim istehzadan çox mərhəmətə layiqdi.

R e y h a n. Yoxsa, mən sizin xətrinizə dəydim?

Ş a h s u v a r o v. Xətrimə dəyəndə nə olar! Siz mənim sinəmə dalbadal on güllə sıxsaydınız, bir dəfə «uf» deməzdim.

R e y h a n. Siz lap keçmiş rıtsarlar kimi danışırırsınız. (*Qaşlarını cataraq, ayağa qalxır.*)

Dilşad və Lətafət gəlirlər.

D i l ş a d. Oho... Şahsuvarov... Mən dedim, bəs, gəlmədiniz.

Ş a h s u v a r o v. Necə ola bilər ki, siz çağırırsınız, mən gəlməyim?

D i l ş a d. Sağ olun. Siz qədirbilən adamsınız.

Ş a h s u v a r o v. Siz məni utandırırırsınız, Dilşad xanım...

D i l ş a d. Siz həddindən artıq təvazökarsınız, yoldaş naçalnik. Xoş gəlmisiniz. Bəs, ayaq üstə nə üçün? Reyhan, qonaqlara yaxşı qulluq eləmirsən. Rica edirəm, öyləşin...

C a h a n g i r. Zəhmət çəkməyin. Bütün günü oturmaqdan yoruluruq.

D i l ş a d. Sizdən incimişəm. Bizə gec-gec gəlirsiniz.

C a h a n g i r. İş-güc...

D i l ş a d (*mənalı tərzdə gülümsəyərək*). Bilirəm, bilirəm... Son vaxtlar işiniz yaman çoxdur.

R e y h a n. Cahangir, gedək. Mehricanın düzəltdiyi yeni maketi sənə göstərmək istəyirəm.

C a h a n g i r. Gedək.

Reyhan, Cahangir və Mehrican o biri otağa keçirlər.

D i l ş a d. Ziyad, Sadıqovun əhvalatından sizin xəbəriniz varmı?

Ş a h s u v a r o v. Bəli, xəbərim var.

D i l ş a d. Bu necə məsələdir?

Ş a h s u v a r o v. Hamısını burada danışmaq mümkün deyil. Ancaq, hər halda, çox ciddi məsələdir.

D i l ş a d. Bəs, fikriniz nədir?

Ş a h s u v a r o v. Mən ölimdən gələn köməyi etməyə çalışıram. Lətafət xanım özü də bilir. Ancaq qorxuram mənim köməyim müsbət bir nəticə verməsin.

D i l ş a d. Nə üçün?

Ş a h s u v a r o v. Çünki Sadıqovgilin işini Cahangir açıb.

D i l ş a d. Nə olsun ki?

Ş a h s u v a r o v. Qanuna görə, biz onlara təsir göstərə bilmərik.

D i l ş a d. Orasını mən də bilirəm.

Ş a h s u v a r o v. Başqa bir yol düşünməyə imkan yoxdur. Çünki özünü bilirsiniz, prokurorun da, Cahangirin də mənimlə araları soyuqdur.

D i l ş a d. Bəs, necə olsun?

Ş a h s u v a r o v. Siz bu barədə yoldaş Atayevlə danışsaydınız, pis olmazdı.

D i l ş a d. Atayevə elə söz demək olar?

Ş a h s u v a r o v. Bilirsiniz, Dilşad xanım, siz ağıllı qadın olduğunuz üçün mən hər şeyi açıq danışmaq istəyirəm. Atayevin bu işə qarışmağı mütləq vacibdir! Əgər, Sadıqov dolaşsa...

D i l ş a d. Başa düşürəm.

Ş a h s u v a r o v. Digər tərəfdən, Cahangir işində fanatik bir adamdır. Onu ancaq Atayev kimi böyük avtoritet öz yerində oturmağa bilər. (*Pauza.*) Görürsünüz, onun yerinə mən olsam, utandığımın sizin üzünü baxa bilməzdim. Amma o...

D i l ş a d. Amma o bu evdə özünü elə aparır ki, guya, mənim yez-nəmi dolaşdırıb tutmaq istəməsinin bizə heç dəxli yoxdur.

Ş a h s u v a r o v. Sizi inandırırım ki, o elə də düşünür. (*Pauza.*)

D i l ş a d. Siz haqlısınız. Mən bu barədə mütləq Atayevlə danışmalıyam. Lap dalaşsa da, danışmalıyam. Mənə və mənim qohumlarıma hörmət etmək onun borcudur.

Ş a h s u v a r o v. Əlbəttə.

D i l ş a d. Siz öyləşin, mən bir mətbəxə-baş çəkim, gəlim.

Ş a h s u v a r o v. Buyurun.

Dilşad çıxır.

Ş a h s u v a r o v. Niyə mənə elə qanlı-qanlı baxırsan, Lilya?
 L ə t a f ə t. Hələ bir danışsın da...
 Ş a h s u v a r o v. Axı nə olub?
 L ə t a f ə t. Özün bilirsən!
 Ş a h s u v a r o v. Sənin canın üçün, heç bir şey bilmirəm.
 L ə t a f ə t. Axşam gələrsən, deyərəm.
 Ş a h s u v a r o v. Bəlkə gələ bilmədim.
 L ə t a f ə t. Aydıdır.
 Ş a h s u v a r o v. Ürəyinə ayrı şey gəlməsin. Qonaq çağırıblar.
 Getməsəm, yaxşı düşməz.
 L ə t a f ə t. Demək, o qonaqlıqdakılar sənin üçün məndən artıqdır?
 Ş a h s u v a r o v. Nə danışsın, Lilya...
 L ə t a f ə t. Gələrsən! Eşitdinmi?
 Ş a h s u v a r o v. Baş üstə!
 D i l ş a d (*balaca məcməyidə çay, mürəbbə gətirir*). Bu, siz xoş-
 layan qızılgül mürəbbəsidir. Özüm bişirmişəm.
 Ş a h s u v a r o v. Nə zəhmət çəkirsiniz...
 D i l ş a d. Təki sizin kimi dostlar üçün zəhmət çəkək.
 Ş a h s u v a r o v. Doğrusu, bu evə elə öyrənmişəm ki, bir gün gəl-
 məyəndə ürəyim darıxır.
 D i l ş a d. Mən sizi öz ailəmizin bir üzvü hesab edirəm, Ziyad.
 Ş a h s u v a r o v. Mən bunu bilirəm, Dilşad xanım.
 D i l ş a d. Elə zənn edirəm ki, biz bir-birimiz üçün qənimət adam-
 larıq.
 Ş a h s u v a r o v. Biz bir-birimizi anlayıb qiymətləndirməyi bacarı-
 rıq, Dilşad xanım.
 D i l ş a d. Şübhəsiz.

Cahangir, Reyhan və Mehrican gəlirlər.

C a h a n g i r. Mən sizin yerinizə olsaydım, maketi müsabiqəyə
 göndərərdim.

R e y h a n. Mehrican yenə də bəzi dəyişikliklər etmək fikrin-
 dədir.

C a h a n g i r. Lap yaxşı.

D i l ş a d (*Cahangirə*). Əyləşin, çay için.

C a h a n g i r. Sağ olun. Axşam tikinti işçiləri üçün mühazirə oxu-
 yacağam. Gedib bir az hazırlaşmaq lazımdır.

M e h r i c a n. Mühazirəniz nə mövzudadır?

C a h a n g i r. «Ailə və cəmiyyət».

Ş a h s u v a r o v. Gözəl mövzudur. Vaxtım olsaydı, məmnuniy-
 yətlə qulaq asardım.

D i l ş a d. Siz müstəntiq adamsınız. Mühazirə ilə nə işiniz var?

C a h a n g i r. Bizim vəzifəmiz yalnız cinayətləri tapıb meydana
 çıxarmaqla bitmir, Dilşad xanım. Biz, eyni zamanda, bu cinayətləri do-
 ğuran səbəblərin kökünü kəsməyə çalışırıq. Biz istəyirik ki, adamlar
 mənəvi cəhətdən daha kamil, daha gözəl olsunlar. Biz istəyirik ki, ci-
 nayət sözü zehinlərdən silinib getsin.

R e y h a n. Ona görə də, hər bir müstəntiq, eyni zamanda, bir mü-
 əllim olmalıdır.

C a h a n g i r. Doğrudur.

Xosrov Atayev gəlir. Bu, qırx beş yaşında, ucaboylu, yaraşlıq bir kişidir.

X o s r o v A t a y e v. Salam.

Ş a h s u v a r o v. Salam, yoldaş Atayev.

X o s r o v A t a y e v. Deyirlər İldırım gəlib, bəs hanı?

R e y h a n. Bu saat, ata... (*O biri otağa qaçır.*)

D i l ş a d (*əl-ayağa düşərək*). Səhərdən haradasan? Bu vaxtacan
 ac qalmaq olar?

X o s r o v A t a y e v. İşim çox idi, Dilşad.

D i l ş a d. İş öz yerində, insana can da lazımdır.

X o s r o v A t a y e v (*gülümsəyir*). Doğrudur.

D i l ş a d. Həmişə «doğrudur» deyirsən, amma əməl eləmirsən.

Ver şlyapanı.

X o s r o v A t a y e v. Zəhmət çəkmə. (*Özü gedib asır.*)

D i l ş a d. Qabaqca nahar edəcəksən, yoxsa...

X o s r o v A t a y e v. Ürəyim yanır.

D i l ş a d. Görürsənmi, vaxtlı-vaxtında yeyib-içmədiyən üçün iş-
 təhadən kəsilmisən. Yox, belə olmaz. Axı, mən sənin üçün rejim qoy-
 muşam.

X o s r o v A t a y e v. Bu dəfə bağışla. Söz verirəm ki, bir də re-
 jimi pozmayım.

D i l ş a d. Yaxşı, görək.

İldırım Atayevlə Reyhan gəlir.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Xosrov, Salam! (*Qardaşımı diqqətlə nəzər-
 dən keçirərək*) Yaxşısan, gümrəhsən.

X o s r o v A t a y e v. Sən də yaxşısan... Bircə də görüm mözu-
 niyyətdə çıxmısan, yoxsa...

İldırım Atayev. Xeyr, iş üçün gəlmişəm.

Dilşad. Amma mən dedim, bəs, siz məxsus bizimlə görüşə gəlmisiniz.

İldırım Atayev. Həm ziyarət, həm ticarət. (Xosrova) Şəhəriniz qiyamət olub. Köhnə evlərin yerlərini tanımaq olmur.

Şahsuvarov. Yoldaş Atayev ki, belə başlayıb, çox çəkməz bura Bakımı da ötər.

İldırım Atayev (Şahsuvarova diqqətlə baxaraq, zarafatlyana). Bakı dayanıb sizi gözləmir. O da tərəqqi edir, böyüyür.

Şahsuvarov (tutularaq). Şübhəsiz.

İldırım Atayev. Tikmək qardaşımın çoxdanki ehtirasıdır.

Xosrov Atayev. Dünyada tikməkdən, qurmaqdan da gözəl nə var?! (Cahangirlə Şahsuvarova) Əlbəttə, mən belə deməklə siz inzibatçıları özümüzə ayırmıram.

Dilşad. Söhbət dananı qurda verər, xahiş edirəm yemək otağına buyurasınız. Xosrov da səhərdən acdır.

Cahangir. İcazənilə mən gedim.

Dilşad. Heç elə şey yoxdur. İldırımın gəlişi münasibəti ilə hamımız bir yerdə nahar edəcəyik.

Xosrov Atayev. Doğrudur. Siz buyurun əyləşin, mən bu dəqiqə gəlirəm.

Dilşadla Xosrov Atayevdən başqa hamı o biri otağa keçir.

Xosrov Atayev saçını darayır.

Dilşad. Bu gün bizim evlənməyimizin düz on ili tamam olur, Xosrov.

Xosrov Atayev. Görək məni bağışlayasan. İldırımın gəldiyini eşidib evə tələsdiyim üçün sənə hədiyyə ala bilmədim. Sabah mütləq!

Dilşad (gülümsəyir). Eybi yoxdur. Borclu borclunun sağlığını istər. Bir də ki, qocalar hədiyyəsiz də keçinər.

Xosrov Atayev (onun əlindən tutaraq). Sən indi də on il bundan qabaqki kimi gözəlsən. (Saçlarından öpür.)

Dilşad (ona qısılaraq). Amma mənə elə gəlir ki, sən daha məni əvvəlki kimi istəmirsən.

Xosrov Atayev. Əksinə. İllər keçdikcə, mən səni daha çox istəməyə başlayıram. Bu məlun şübhə haradan ağılına gəlir?

Dilşad. Bəzən olur ki, bütün günü evə gəlmirsən.

Xosrov Atayev. Neyləyim... Səbəbini özün bilirən. (Pauza.)

Dilşad. Sənin xəbərin varmı ki, bizim dostumuz Cahangir mənim gözümlə ağrı-qarası bircə bacım qızının örnini dolaşdırmaq istəyir?

Xosrov Atayev (qaşlarını çataraq). Təqsiri olmayan adamı heç kəs dolaşdırma bilməz.

Dilşad. Sən hamını öz arşınla ölçmə, Xosrov. Əgər, Sadıqovun başına bir iş gəlsə, o yazıq qızın halı necə ola bilər? Savadı az, qohum-qardaşı yox...

Xosrov Atayev. Nə üçün sən onu təhsildən ayırıb verdin Sadıqova? Axı, mən o vaxt sənə dedim...

Dilşad. Bu söhbətlər gecdir, Xosrov. Sən kömək elə, Lətafət bədbəxt olmasın!

Xosrov Atayev. Nə cür kömək edim?

Dilşad. Qoyma öri dolaşsın!

Xosrov Atayev. Bayaq dedim, günahı olmayan adamı heç kəs dolaşdırma bilməz!

Dilşad. Sən hamıya verəcəyin rəsmi cavabı mənə də verirsen.

Xosrov Atayev (acığını unudaraq). Dilşad! Axırıncı dəfə sənə xahiş edirəm: əgər, bizim aramızdakı onillik məhəbbətin məhv olmasını istəmirsənsə, bir də mənə belə şeylər xahiş etmə! Mən xalqa qulluq elədiyim bu otuz ildə ona xəyanət etməmişəm, etməyəcəyəm də. (Çevrilib iti addımlarla o biri otağa keçir.)

Dilşad (onun ardınca qəzəbli bir nəzər salaraq). Ah... Siz Atayevlər!..

Pərdə.

ÜÇÜNCÜ ŞƏKİL

Xosrov Atayevin evi. İldırım Atayev qəzet oxuyur.

Xosrov Atayev nə işə yazır. Dilşad bir qutu papiros götürüb onun qabağına qoyaraq çıxır. Onun hərəkətlərindəki gizli acığı Atayev qardaşları hiss edirlər.

İldırım Atayev (qəzeti stolun üstünə qoyur). Uşaqlıqdan bizim bir-birimizdən gizli sözümlərimiz olmayıb, Xosrov, açığımı deyim ki, sənin ailə həyatın məni kədərləndirir.

Xosrov Atayev. Niyə axı? Səbəbi nədir?

İldırım Atayev. Bizim hər ikimiz xalq uğrunda, onun böyük arzuları uğrunda çarpışıraq, elə deyilmi?

Xosrov Atayev. Əlbəttə, elədir! Başqa cür ola bilər ki?

İldırım Atayev. Və mən bilirəm ki, sənin üçün xalqın mənafeyindən yüksək, müqəddəs heç nə yoxdur!

Xosrov Atayev. Şübhəsiz!

İldırım Atayev. Lakin mənə elə gəlir ki, sənin əqidənə, işinlə ailə həyatın arasında çox dərin bir ziddiyyət əmələ gəlmişdir.

Xosrov Atayev. Sən bunu nəyə əsasən deyirsən?

İldırım Atayev. Görüb-çəşitdiklərimə əsasən!

Pauza.

Xosrov Atayev. Bu daşın haradan atıldığını bilirəm. Sən Reyhanın sözlərinə çox da əhəmiyyət vermə. Özün bilirsən ki, ögey ana ilə övladın ulduzu çətin bəzən.

İldırım Atayev. Yox, Xosrov! Mən istəyirəm ki, sən bizim bu söhbətimiz ətrafında çox ciddi düşünsən! Sonra gec olar...

Xosrov Atayev (*tutularaq*). Məncə, hər kəs kiminlə yaşadığını daha yaxşı bilir.

Əsəbi halda qalxıb telefon aparatına yaxınlaşır. İldırım çıxır.

Xosrov Atayev (*zəng edir*). Milis idarəsini verin. Şahsuvarov haradadır? Xahiş edirəm onu tapıb mənim yanıma göndərsiniz. (*Dəstəyi asır. Uzun pauza, ağır addımlarla o biri otağa keçir.*)

Səhnə bir an boş qalır. İldırımla Mehrican daxil olurlar.

İldırım Atayev. Siz nə isə soruşmaq istəyirsiniz. Bəs, niyə susursunuz?

Mehrican. Qorxuram mənim sualım sizə həddindən artıq cəsarətli görünsün.

İldırım Atayev. Cəsarət – mərdlik deməkdir! Rica edirəm, danışın!

Mehrican. Mən səkkiz il bundan qabaq sizin başınıza gələn əhvalatı eşitmişəm. Ona görə də, mənə elə gəlir ki, dünən sizin xoşbəxtlik haqqında dediklərinizlə bu ağır xatirə arasında bir əlaqə vardır. Doğrudanmı siz öz səadətini həmişəlik itirilmiş hesab edirsiniz?

İldırım Atayev. Əlbəttə, yox!.. Bizim ümumi idealımız o qədər yüksək, o qədər gözəldir ki... Lakin bununla bərabər... (*Pauza.*) Siz qoca bağban haqqındakı nağılı eşitmisinizmi?

Mehrican. Xeyr.

İldırım Atayev. Deyir, əlli il idi ki, qoca bağban gözəl ağaclar becərirdi. Əlli il idi ki, adamlar onun yetişdirdiyi meyvələrdən yeyib mənfəətbərdar olurdular. Axır bir gün qoca hiss elədi ki, daha bu

dünyadan köçmək üzrədir. Adamlar tökülüb gəldilər. Kimi qocaya soyuq şərbət hazırladı, kimi dərman verdi, kimi yastığını düzəltdi. Qoca bağban isə uzaqlara baxıb «ah» çəkdi. O vaxt bir cavan oğlan soruşdu ki, nəyin qüssəsini ələyirsən, ay baba? Gününü görüb, dövrənini keçirmisən, camaat başına and içir. Bağban dedi: heç nəyin fikrini çəkmirəm, hamınızdan da çox razıyam. Ancaq kaş rəhmətlik qarım indi yanımda olaydı...

Pauza.

Mehrican (*mütəəssir*). Nə üçün siz özünüzü qoca bağbanla müqayisə edirsiniz? Əgər, səhv etməmişəm, sizin hələ otuz doqquz yaşı var.

İldırım Atayev. Ola bilər ki, indi də öz taleyini mənimlə bağlamaq istəyən bir qadın tapılsın. Lakin siz özünüz də inkar etməzsiniz ki, bu istəklə əsl məhəbbət arasında payızla yaz qədər böyük fərq vardır. Mən isə (*gülümsəyir*), etiraf edirəm ki, bu barədə bir az xudpəşəndəm. Mənə elə gəlir ki, məhəbbətdə orta hal yoxdur. Ya həqiqi sevgi, ya nifrət!

Mehrican. Doğrudur. Lakin nə üçün siz elə zənn edirsiniz ki, bu həqiqi sevgi sizə aid ola bilməz? Bəlkə indi sizi, sizin təsəvvür etdiyinizdən də artıq sevən gənc bir qız vardır və əgər, o sizi istədiyinin yarısı qədər özünün sevildiyini bilsəydi...

İldırım Atayev. Yoxsa, siz mənə təsəlli vermək istəyirsiniz?

Mehrican. Mən bilirəm, sizin kimi ağıllı adamların buna ehtiyacı yoxdur.

İldırım Atayev. Elə isə... (*Həyəcanlı halda susur, Gərgin pauza.*)

Mehrican. Rica edirəm Reyhana deyəsən ki, mən gəlib onu gözlədim, hələlik.

İldırım Atayev. Hara? Dayanın! Bu belə qurtara bilməz.

Mehrican çıxır. İldırım Atayev də həyəcanla onun ardınca gedir. Səhnə bir an boş qalır. Sadıqov başını içəri salıb baxır. Sonra qayıdıb yoldaşlarına gəlmək üçün işarə edir. Sadıqov, Xuduş, Ağasəlim daxil olurlar.

Xuduş. İndicə Mehricanın dalınca tələsik bağçaya düşən ministri Atayev deyildi?

Sadıqov. Özü idi. Gəldiyi iki gün deyil, eşqbazlığa başlayıb. Görəsən, Dilşad hardadır?

X u d u ş. Amanın günüdür, Sadıq, bu dəfə zəli kimi yapış yaxasından, əl çəkmə.

A ğ a s ə l i m. Canım, ispalkom deyirsən burada, ministr deyirsən burada, müstəntiq deyirsən burada...

X u d u ş. Dilşad xanım kimi əflatun burada.

A ğ a s ə l i m. Düzəltəsinlər də.

S a d ı q o v. Dayanın, səs-küy salmayın görək. *(O biri otağa keçir.)*

X u d u ş *(pıçıltı ilə)*. Bu zalım qızı qəsd qoysa, bizim işimizi düzəldər.

A ğ a s ə l i m. Qəsd qoysun da. Ondan nə gedir, hər nə getsə bizdən gedəcək.

X u d u ş. Dünən yenə də mən yazıq Şahsuvarovun cibinə düz üç-cə dənə ötürdüm.

A ğ a s ə l i m. Üç yüz?

X u d u ş. Başına at təpib nədir? Şahsuvarov uşaq-zaddır? Üç min!

A ğ a s ə l i m. Özündən də hələ bir kömək-zad görmürük.

X u d u ş. Bütün iş Cahangirdədir. Di gəl ki, zalım oğluna bir yol tapa bilmirik.

A ğ a s ə l i m. Sən öləsən, bir dəli şeytan deyir ki, gir onun kabinetinə. On beş mini çırp stolunun üstünə!

X u d u ş *(dəhşətlə)*. Bıy!.. Bıy!.. Nə danışırısan! İstəyirsən üçümzünü də tutub bassın dama? Amanın bir günüdür, bu sözü burada dedin, bir də heç yerdə demə!

Sadıqovla Dilşad danışa-danışa gəlirlər.

S a d ı q o v. Mən əminəm ki, İldırım Atayev sizin sözlünüzü yerə salmaz.

X u d u ş. Amanın bir günüdür, Dilşad xanım. Belə fürsət ələ düşməz. İldırım Atayev istəsə, o işi bir dəqiqədə ləğv etdirər.

A ğ a s ə l i m. Zarafat deyil, dövlət nazirinin müavini.

S a d ı q o v. Dilşad xanım, bəlkə Liliçkaya deyim, onu bir qonaq çağıraraq?

D i l ş a d *(amirana)*. Lazım deyil! Gəlməz.

X u d u ş. Bu gün gəlmişdi bizim idarəyə.

S a d ı q o v. Kişinin qulağını yaman doldurubdur.

D i l ş a d. Bəs, sən nə dedin?

S a d ı q o v. Dedim, məndən nə istəyirlər? Bir canım var, onu da salmışam azara. Gecələr ürəyimin ağrısından yata bilmirəm. Həkimlər də hey dad eləyir ki, «Sadıqov, get kurorta... Sadıqov, get müali-

cəyə...» Amma mən beş ildə bir dəfə də məzuniyyətə çıxmamışam. Oğlum yox, qızım yox. Əlləşib-vuruşmağım kimin üçündür? Özümlə arvadım gündə heç bir kilo çörək yemirik.

D i l ş a d. Yaxşı demisən. *(Pəncərədən görərək)* Budur, özü də gəlir.

S a d ı q o v. Onda biz gedək.

X u d u ş. Amanın bir günüdür, Dilşad xanım, ölmüşük, bizi yerdən götürün.

S a d ı q o v *(gedib qayıdır)*. Lap yadımdan çıxmışdı. Dilşad xanım, xahiş edirəm, axşam bizə buyurasız.

D i l ş a d. Nə var ki?

S a d ı q o v. Sıxıntı çəkməkdən bağırmız çatladı. Dedim yığışaq, bir az ürəyimiz açılınsın.

D i l ş a d *(bərkədən gülərək)*. Dünya dağılsa da, Sadıqov kefindən qalmaz. Yaxşı. *(Sadıqovgil gedirlər.)* Bu axmaqlar elə bilirlər ki, İldırım Atayev mənim əziz-xələfimdir.

İ l d ı r ı m A t a y e v *(gəlir)*. İndi buradan çıxanlar tikinti təchizatı idarəsinin işçiləri deyildirmi?

D i l ş a d. Bəli, onlar idi.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Niyə gəlmişdilər?

D i l ş a d. Heç... elə-belə... Axı, Sadıqov bizim Lətafətin əridir. *(Qısa pauza.)*

İ l d ı r ı m A t a y e v. Onların buraya gəlib-getmələrindən Xosrovun xəbəri varmı?

D i l ş a d. Kimlərin?

İ l d ı r ı m A t a y e v. Sadıqovun... Xuduşun... Ağasəlimin.

D i l ş a d. Bilmirəm. Siz bunu nə üçün soruşursunuz ki?

İ l d ı r ı m A t a y e v. Ona görə ki, bura Xosrov Atayevin evidir!..

D i l ş a d *(gülümsəyir)*. Yoxsa, mənim burada heç bir hüququm yoxdur?

İ l d ı r ı m A t a y e v. Kim deyir ki, yoxdur?! Ancaq elə güman edirəm ki, sizin kimi Xosrov Atayev də öz evinə gəlib-gedənlərin kim olduqlarını bilməlidir.

D i l ş a d. Əgər, yad adam olsaydılar, başqa. Dedim ki, Sadıqov mənim yeznəmdir.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Bəs Xuduş, Ağasəlim?..

D i l ş a d. Onlar da Sadığın yoldaşlarıdır. Deyə bilmərəm ki, gəlməyin.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Bəlkə onların böyük bir cinayətdə ittiham edildiklərini bilmirsiniz?

D i l ş a d. Bilirəm.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Elə isə, bu cür adamların şəhər sovetinin sədri Xosrov Atayevin evinə bu qədər mərhəm olmaları sizə qəribə görünürmü?

D i l ş a d. Onların təqsirkar olub-olmadıqları hələlik sual altındadır.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Onların məsuliyyətə alınmasını birinci Xosrov Atayev təklif etmişdir.

D i l ş a d (gülümsəyir). Kor atlanır, öz kəndini çapar.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Dilşad xanım!

D i l ş a d (əsəbi). Siz hamınız məni ögey hesab edirsiniz. Mən sizdən kömək gözləyirəm. Amma sizin biriniz mənim yeznəmin həbsə alınmağına hökm verir, o biriniz onun mənim evimə gəlib-getməyini qadağan edir...

İ l d ı r ı m A t a y e v. Yaddan çıxarmayın ki, sizin əriniz dövlət xadimidir! Onu camaat seçib...

D i l ş a d. Mən də həmin camaatın biriyəm! Özüm də Xosrov Atayevi sizdən az istəmirəm.

İ l d ı r ı m A t a y e v (kəskin təbəssümlə). Ola bilər.

D i l ş a d (odlanaraq). Siz məndən nə istəyirsiniz?

İ l d ı r ı m A t a y e v (qəzəbli). Mən istəyirəm ki, xalq qarşısında, hökumət qarşısında cinayət məsuliyyəti daşıyan adamlar bu evə ayaq basmasınlar!

Xosrov Atayev daxil olur.

X o s r o v A t a y e v. Salam! Nə olub? Niyə belə dayanmısınız?

İ l d ı r ı m A t a y e v. Heç bir şey.

X o s r o v A t a y e v. Bu gün tikinti işləri ilə tanış ola bildinmi?

İ l d ı r ı m A t a y e v. Oldum.

X o s r o v A t a y e v. Vəziyyəti necə görürsən?

İ l d ı r ı m A t a y e v. Danışırıq... *(O biri otağa keçir.)*

X o s r o v A t a y e v (Dilşada). Doğrusunu de görüm, niyə bikişən? Yoxsa, məndən gizlədirsən?

D i l ş a d. Nəyi gizlədəcəyəm? Qardaşın mənimlə keçmişlərin haqq-hesabını çəkməyə başlayıb. Guya ki, o zaman Firəngizin onu atıb getməsinə mən təqsirkaram.

X o s r o v A t a y e v (hirsələnir). Xahiş edirəm, bu köhnə söhbətləri buraxın getsin. *(O biri otağa keçir.)*

D i l ş a d (onun ardınca öz-özünə). Ax, siz Atayevlər!

Şahsuvarov daxil olur.

D i l ş a d. Nədir, Ziyad, gözümə birtəhər dəyirsen?..

Ş a h s u v a r o v. İşlər yaxşı deyil, Dilşad xanım! *(Ahəstə səslə)* Atayev evdədirmi?

D i l ş a d. Sözüünü danış.

Ş a h s u v a r o v. Mən elə güman edirdim ki, İldırım Atayevin gəlişi indiki ab-havanı bir qədər yumşaldacaq. Ancaq, əksinə oldu...

D i l ş a d. Mən bunu əvvəlcədən bildirdim...

Ş a h s u v a r o v. Gələn kimi bütün aləmi qatıb bir-birinə. Bu gün düz iki saat prokurorla söhbət edib, sonra məni çağırırdı.

D i l ş a d. Sizdən nə istəyir?

Ş a h s u v a r o v. Guya, mən niyə Sadıqovğilin işinin üstünü vaxtında açmamışam. Bütün tikintiləri bir-bir gözib. Eşitdiyimə görə, özü də Bakıya teleqram vurub, böyük komissiya tələb edib.

D i l ş a d. Görürsünüzmü?

Ş a h s u v a r o v. Heç olmasa, öz qardaşını da nəzərə almir.

D i l ş a d. Ziyad, birdəfəlik bilin ki, Atayevlər üçün istər qardaş, istər yad... Heç bir təfavütü yoxdur.

Ş a h s u v a r o v. Bu cür getsə, vəziyyət çox pis olacaq.

D i l ş a d. Bütün işlərin mayası o Cahangirdir.

Reyhanla Cahangir daxil olurlar. Reyhan o biri otağa keçir.

C a h a n g i r. Salam, Şahsuvarov, bu gün biz nə tez-tez görüşürük!

D i l ş a d. Görünür, ürəkləriniz bir-birinə yaxındır.

C a h a n g i r. Gərək də elə olsun. O, milis naçalniki, mən də ki...

D i l ş a d (zarafatlı). Siz də ki, rəhmsiz bir müstəntiq.

C a h a n g i r. Niyə elə deyirsiniz, Dilşad xanım?

D i l ş a d (gülümsəyərək). Rəhmsiz olmasanız, bizim yazıq Sadıq elə sıxışdırmazsınız.

C a h a n g i r. Özünüz bilirsiniz ki, dünyada səbəbsiz şey yoxdur.

D i l ş a d. Şübhəsiz. Ancaq indiyə qədər heç kəs Sadıqovdan bir pislilik görməyib. Niyə elə siz gələn kimi təqsirkar oldu?

C a h a n g i r. Mən görürəm ki, bizim söhbətimiz zarafat dairəsindən çıxır. Ona görə də, sizin sualınıza cavab verməliyəm. Sadıqovun başçılıq etdiyi idarənin yoxlanılmasını tək mən yox, xalq tələb edir! İçində yaşadığımız bu gözəl binaları tikən fəhlələr tələb edir.

D i l ş a d (əsəbi). Nə üçün? Sadıqov neyləyib?

C a h a n g i r. Təəssüf ki, mən bu barədə hələlik sizə heç bir söz deyə bilməyəcəyəm.

D i l ş a d. Siz çox «mən-mən» deməyin, dəvədən böyük fil var.

C a h a n g i r. Bu misal çoxdan köhnəlmişdir. Ona görə də, səhərimizdə ən mötəbər adamlardan birinin həyat yoldaşı olan sizə, onu işlətməyi məsləhət görmürəm...

D i l ş a d. Rica edirəm, mənə əxlaq dərsi verməyəsiz.

C a h a n g i r. Mən hüquqşünasam. Dilşad xanım, dövlət qanunlarını düzgün dərk etməyənə başa salmaq bizim borcumuzdur.

D i l ş a d. Yox, artıq dözülməzdir. Bu... bu...

Ş a h s u v a r o v. Əsəbiləşməyin, Dilşad xanım. (Ona su verir.) İçin. Yoldaş müstəntiq vəzifəsinə görə çox gəncdir. Gəncləri isə başgəsləmək olar.

C a h a n g i r (Şahsuvarova). Mən Dilşad xanıma təhqiredici bir söz demədiyim üçün sizin bu miyançılığınız da yersizdir.

Ş a h s u v a r o v. Siz mənimlə həddindən artıq açıq danışırırsınız, yoldaş müstəntiq. Ancaq eybi yoxdur. Vəzifələrimiz bizim mümkün qədər səbrli və nəzakətli olmağımızı tələb edir.

C a h a n g i r. Bu barədə sizə çatan olmaz. Siz nəzakətdə ad çıxarmısınız.

R e y h a n (gələrk). İldırım əmim sizi gözləyir, Cahangir...

C a h a n g i r. Gedək.

Reyhanla Cahangir o biri otağa keçirlər.

Ş a h s u v a r o v. Bu qədər də azğınlıq olar?! Eşitdinizmi? İldırım Atayevin yanına gəlibmiş.

Dilşad ona cavab verməyərək, qəzəbli halda telefonun dəstəyini götürür.

D i l ş a d. Prokurorun kvartirasını ver! Tez! Alo! Kimdir? Salam, yoldaş Hüseynov! Kəfiniz-zadınız necədir? Gülsüm bacı nə təhəddir? Niyə heç bizlərə sarı gəlib-eləmir? Nə olsun? İş-güc elə hamının var. Yox, boynunuza alın ki, bizə məhəl qoymursunuz... (Bərkdən gülür.) Zarafat edirəm. Bura baxın, Hüseynov! Mən sizin o müstəntiqin əlindən yaman hirslənmişəm. Sizin canınız üçün, lap adamın əsəblərinə toxunur. Əşi, nə olacaq! Bütün işini-gücünü buraxıb düşüb bizim o yazıq Sadıqın üstünə. Özünüz bilirsiniz ki, Sadıqov suyu üfürüb içən adamdır. Xahiş edirəm, o Cahangirə balaca bir qulaqburması verəsiniz. Bəlkə cavandır, başa düşür... Necə? Necə? Nə üçün qarışmayım? Mən nə danışdığımı çox yaxşı bilirəm, yoldaş Hüseynov! Nə təhər?! Əgər doğrusunu bilmək istəsəniz, sizin bu hərəkətiniz Atayevə satışmaqdır! Bəli, bəli!.. Biz də bir şey qanırıq!.. Müstəntiqin belə sizə bağ-

lı olmasa, gəlib məni evimin içində təhqir etməz! Ancaq onu bilin ki, Atayevlər ailəsi girməli kol deyil! (Dəstəyi qəzəblə yerinə çırpır.) Gə-dələr! Elə bil ki, hamısı dilbir olublar. (O, kəskin hərəkətlə geri çevrilir.)

Xosrov Atayev, Cahangir və Reyhan gəlirlər.

X o s r o v A t a y e v (Şahsuvarova). Mən səni axtarırdım.

Ş a h s u v a r o v. Ona görə gəlməmişəm, yoldaş Atayev.

X o s r o v A t a y e v. Eşitdiyimə görə, Sadıqov çox namuslu bir işçi olan baş mühasibi nə üçünso iki ay bundan qabaq işdən çıxarıb. Onu təcili surətdə tapmaq lazımdır, başa düşürsənmi?

Ş a h s u v a r o v. Aydımdır, yoldaş Atayev.

X o s r o v A t a y e v. Mən səndən xahiş edirəm, təchizat idarəsində baş vermiş bu cinayətin köklərini tapıb meydana çıxartmaqda bütün gücünlə Cahangirə kömək edəsin. Qoy o vicdansızlar bilsinlər ki, ədalətdən qaçıb qurtarmaq olmaz!

Pərdə.

İKİNCİ PƏRDƏ

DÖRDÜNCÜ ŞƏKİL

Sadıq Sadıqovun evi. Bahalı mebellər. Ortada üstü cürbəcür yeməklərlə dolu böyük stol. Qapının zəngi vurulur. Lətafət tələsik addımlarla gedib açır.

Ş a h s u v a r o v. Lilya! Səni görəndə ürəyim necə çırpınır.

L ə t a f ə t. Mən səndən küsmüşəm, Ziyad.

Ş a h s u v a r o v. Elə demə, özümü öldürürəm.

L ə t a f ə t. Heç birinə inanmıram.

Ş a h s u v a r o v. Nə üçün?

L ə t a f ə t. Deyirlər sən başqasını sevirsən.

Ş a h s u v a r o v. Belə zarafatları burax, Lilya! Mənim üçün dünyada ancaq sən sən!

L ə t a f ə t. Bəs Reyhan?

Ş a h s u v a r o v. Nə danışırısan? Onun ki, sevgilisi var.

L ə t a f ə t. Nə olsun? Xalam istəyir ki, o sənə getsin. Xalam da bir şey istəməsin, istədi, qurtardı.

Ş a h s u v a r o v. Xalaman elə arzusu olduğunu sən haradan bildin?

L ə t a f ə t. Görürsən necə maraqlanırsan?
 Ş a h s u v a r o v. Sən Allah, boşla.
 L ə t a f ə t. Yox, Ziyad, düzünü de, sən, doğrudanmı, Reyhanla evlənmək fikrindəsən?
 Ş a h s u v a r o v. Heç yatsam yuxuma da girməz.
 L ə t a f ə t (onun əlindən tutaraq). And iç!
 Ş a h s u v a r o v. Sənin əziz canın üçün!
 L ə t a f ə t (ona qısılararaq). Ax, Ziyad, mən sənsiz bir gün də yaşaya bilmərəm.
 Ş a h s u v a r o v. Mən sənsiz nəinki bir gün, heç bir dəqiqə də yaşaya bilmərəm, Lilya...
 L ə t a f ə t. Elə isə nə üçün tərpenmirsən? Niyə məni bu əzablardan qurtarmırsan? Ax... Sən bilsən ki, mən ona nə qədər nifrət edirəm!
 Ş a h s u v a r o v. Bilirəm... Hamısını bilirəm. Ancaq bir qədər də səbr etmək lazımdır. Sənin ona getdiyini cəmi iki ildir. Bu tezliklə boşanıb mənə gəlsən, yaxşı çıxmaz.
 L ə t a f ə t. Nə üçün?
 Ş a h s u v a r o v. Mənə məişət pozğunu adı verərlər. Deyərlər xalqın təzə arvadını boşatdırıb aldı.
 L ə t a f ə t. Cəhənnəmə ki! Qoy nə deyirlər desinlər. Yoxsa qorxursan?
 Ş a h s u v a r o v (gülümsəyir). Nədən qorxacağam? Ancaq...
 L ə t a f ə t. Sevən adam heç nəyi gözə gətirməz, Ziyad! Mən hər şeyə razıyam, təki səninlə bir yerdə olum.

Sadıqov gəlir.

S a d ı q o v (gülür). Hi-hi... Sən məndən qabaq gəlmisən.
 Ş a h s u v a r o v. Əsl dost gerek elə olsun.
 L ə t a f ə t. Sənə yüz dəfə demişəm ki, şlyapanı elə qoyma.
 S a d ı q o v. Axı, məndə nə təqsir var, Liliçka? Evimizdə bişməyib, qonşudan gəlməyib. Hi-hi... Atam baqqal Məşədi Kərim rəhmətliyin bir kürkü var idi ki, içində üç adam yerləşərdi. Belinə də bir qurşaq dolayardı ki, düz on iki arşın. İndi onun oğlu şlyapa? Hi-hi...
 L ə t a f ə t. Yaxşı... yaxşı... tez ol, Şahsuvarov bayaqdan səni gözləyir.
 S a d ı q o v. Liliçka, mən indi xalat geyim, yoxsa?
 L ə t a f ə t. Ox... qonaqların yanında xalatla oturacaqsan?
 S a d ı q o v (gülür). Hi-hi... Şahsuvarov ki, özümüzünküdür.
 L ə t a f ə t. Sənə yüz dəfə demişəm belə gülmə.

S a d ı q o v. Eh, Liliçka, gülməyib nə edəcəyəm... Beş günlük dünyadır, ye, iç, kef çək! Atam Məşədi Kərimin də pulu çox idi, axırı nə oldu? İnsan bu fani dünyaya bir dəfə gəlir. Ömər Xəyyam demişkən, sabah yıxılıb ölsən, yeddi min il bundan qabaq ölənlə sənə heç bir fərqin olmayacaq! Elə deyilmi, Şahsuvarov?
 Ş a h s u v a r o v. Elədir.
 S a d ı q o v. İskəndər Zülqərnəyə qalmayan dünya kimə qalacaq? Ye, iç, kef çək, vəssalam. (Oxuya-oxuya o biri otağa keçir.)

Mixək əkdim ləyəndə,
 Ay mixək boynun əyəndə...

Ş a h s u v a r o v (bərkdən gülərək). Bu, doğrudan da, idiot imiş!
 L ə t a f ə t. Sən isə günü günə satırsan.
 Ş a h s u v a r o v. Lilya! Yox, yox, üçcə ay da gözlə.
 L ə t a f ə t. Neynək, üç ay da dözərəm. (Onunla yanaşı dayanaraq, güzgüyə baxır.) Görürsənmi, bir-birimizə necə yarasırıq! İkimiz də bir boyda.
 Ş a h s u v a r o v. İkimiz də gözəl...
 S a d ı q o v (daxil olur). Hi-hi... Siz nə münasibətlə belə qoşa dayanmısınız?
 Ş a h s u v a r o v. Lilya mənimlə mübahisə edir ki, biz bir boydayıq.
 S a d ı q o v. Yox, Liliçka, Şahsuvarov səndən bir az hündürdür.
 L ə t a f ə t. Xeyr, bir boydayıq.
 S a d ı q o v. Bir az...
 L ə t a f ə t (qışqırır). Dedim ki, bir boydayıq!
 S a d ı q o v. Düzdür, Liliçka, bir boydasınız...

Qapının zəngi çalır. Sadıqov gedib açır. Xuduş, Ağasəlim və arvadı Zabıtə daxil olurlar.

S a d ı q o v. Gəlin çıxın də...
 X u d u ş. Bıy, yoldaş Şahsuvarov da burdaymış...
 A ğ a s ə l i m. Yoldaş Şahsuvarovsuz bir günümüz olmasın!
 S a d ı q o v (qədəhləri tez dolduraraq). Eləsə, götürün bunu ekspromptom vuraq yoldaş Şahsuvarovun sağlığına! Uşaqlar, siz öləniz, elə bilirəm dedəm rəhmətlik Məşədi Kərimin iki oğlu varmış.
 Ş a h s u v a r o v. Sən mənim böyük qardaşımsan!
 S a d ı q o v. Qoy bir səni öpüm, qardaş.

Öpüşürlər.

Ağasəlim. Yaxşı oğlanlara can qurban!
 Sadıqov. Sağ ol, qardaş. *(Birnəfəsə içir.)*
 Xuduş. Sən bizim üstümüzdən əskik olmayasan, naçalnik...
(İçir.)
 Şahsuvarov. Sağ olun, dostlar! *(İçir.)*
 Sadıqov. Hə, indi öyləşin...
 Zabitə. Bəs Dilşad xanım gəlməyəcək? Liliçka, bəlkə zəng eləyəsən? *(Qapının zəngi çalınır.)* Aha... gəldi... *(Tələsik gedir açır.)* Buyurun, buyurun.

Dilşad daxil olur. Hamı ayağa qalxır.

Dilşad. Öyləşin, öyləşin.
 Sadıqov. Yuxarı başa keçin.
 Şahsuvarov. Bura buyurun...

Öyləşirlər.

Dilşad. Zabitə, xoş gördük... Aya-günə dönmüsən...
 Zabitə. Vallah, üç-dörd gündür başımız yaman qarışıb...
 Ağasəlim. Mərdimazara lənət!
 Xuduş. Mın lənət!
 Sadıqov. Qədəhləri doldurun, canım. Qan qaraltmaq vaxtı deyil.
 Şahsuvarov. Varam Sadıqova. Dünyada heç bir şeyi vecinə alan deyil.
 Sadıqov. Sizin kimi dostları olan nədən qorxacaq? *(Oxuyur.)*

Mixək əkdim ləyəndə,
 Ay mixək boynun əyəndə...

Dilşad *(gülümsəyir)*. Deyəsən, yeznəm dəmdir.
 Sadıqov. Yeznə anadan elə dəm doğulub, Dilşad xanım. Nəyin dərini çəkəcəyəm? Bir özüməm, bir də Liliçka. Tikinti idarəsi olmasın, aztorq olsun, hara getsəm bir parça çörəyim var.
 Xuduş. Mən təklif edirəm bu qədəhləri qaldıra qaldıra hamımızın böyüyümüz, ağsaqqalımız yoldaş Atayevin və onun həyat yoldaşı Dilşad xanımın sağlığına!
 Sadıqov. Afərin!

Xuduş. Allah Dilşad xanımı həmişə qollu-budaqlı eləsin. Biz də onun kölgəsində yavaş-yavaş dolanaq.
 Ağasəlim. Dilşad xanım, onu bilin ki, bu canı sizin yolunuzda qurban verməyə hazırım.
 Xuduş. Mən fəxr edirəm ki, Dilşad xanım bizim bu şəhərimizdə yaşayır.
 Səslər. Doğrudur... Doğrudur...
 Sadıqov. Hi-hi... Vallah, mən yaşda Dilşad xanımdan böyük desəmsə, həmişə özümü onun yanında uşaq kimi hiss edirəm.
 Ağasəlim. Dilşad xanım ministrə bərabər adamdır.
 Sadıqov. Afərin! Bax, söz odur!
 Dilşad. Yaxşı, çox tərifləməyin, sonra nəzərə götürərsiniz. *(Gülüşürlər.)*
 Şahsuvarov. Sağ ol, Dilşad xanım!
 Dilşad *(Zabitəyə)*. Nə gözəl üzüyün var! Ortadakı brilyantdır?
 Zabitə. Bəli, brilyantdır.
 Dilşad. Brilyant daş-qaşın padşahıdır. Gör necə işıq verir! *(Ağasəlim Zabitəyə göz vurur.)*
 Zabitə *(üzüyü çıxarıb Dilşad xanıma uzadaraq)*. Peşkəşdir.
 Dilşad. Yox... yox... Nə danışırsınız... Sağ olun.
 Ağasəlim. Xoşunuza gəlir, götürəcəksiniz.
 Dilşad. Siz lap gerçəkləmisiniz, elə şey olar?
 Ağasəlim. Niyə olmur, canım? Yüz elə brilyantlar qurban olsun sizin bir xoş sifətinizə. Xahiş edirəm, taxın barmağımıza.
 Dilşad. Yox, götürmərim.
 Ağasəlim. Sizin canınız üçün, götürməsəniz, bu saat çıxıb gedəcəyik.
 Xuduş. Dilşad xanım, mən Ağasəlimin xasiyyəti bilirəm. Dedi, qurtardı, gərək götürərsiniz...
 Sadıqov. Bəxşişi geri qaytarmaq yaxşı deyil.
 Dilşad. Siz adamı lap məcbur edirsiniz. *(Zabitə üzüyü Dilşad xanımın barmağına taxır.)*
 Şahsuvarov. İndisə bu qədəhləri qaldıracağıq bizim özümüz Sadıqovun sağlığına. Sadıqov çox nadir tapılan adamlardandır. Adı Sadıq olduğu kimi, özü də dostluqda sadıqdır.
 Sadıqov *(mütəəssir)*. Bəs, atam Məşədi Kərimi görsəydiniz...
 Lətafət. Ox, yenə də Məşədi Kərim...
 Şahsuvarov. Siz nə üçün acıqlanırsınız, Lilya? Ot öz kökü üstə bitər. Görün rəhmətlik Məşədi Kərim necə adammış ki, ondan belə oğul əmələ gəlib. Sağ ol, Sadıq. *(Məna ilə gülümsəyərək)* Bülbül ol, amma qəfəsdə olma!

X u d u ş. İnşallah, olmaıdır!..

S a d ı q o v (*Şahsuvarova*). Qoy bir səni öpüm, qardaş.

X u d u ş. Sizin bu sədaqətiniz lap mənim ürəyimi köyrəltdi.

A ğ a s ə l i m (*sərxoş halda*). Dost yolunda gərək can qoyasan...
Bir üzük nədir ki...

D i l ş a d (*Şahsuvarova*). Yoxsa, bunun gözü qalib üzüyün da-
lınca?

Ş a h s u v a r o v. Siz ona nə fikir verirsiniz? Görmürsünüz qan-
mazın biridir?

A ğ a s ə l i m. Dünyada hər şeyin başı puldur. Pul olmasaydı, bi-
zim bu məclisimiz də olmazdı. Pul olmasaydı, sədaqət də olmazdı.
Dünya pul üstündə bərqərarlıdır! Pulu isə, biz kimin sayəsində qazanı-
rıq? Əlbəttə, yaxşı dostların! Odur ki...

S a d ı q o v. Yox, dayan. (*Təntənə ilə ayağa qalxaraq*) Mən yol-
daş Ağasəlimin sözləri ilə qətiyyənlə şərikin deyiləm. Pul nədir? Əl çirki?
Pul elə bir zibildir ki, gərək Ağasəlim belə bir məclisdə onun heç adı-
nı da tutmayaydı!

A ğ a s ə l i m (*yavaş səslə Xuduşa*). Bura bax, adə... Arvadının üs-
tündə iki yüz manatlıq daş-qaş var, amma pulu pisləyir.

X u d u ş. Şşş... Bəs neyləsin? Hər şeydə bir siyasət lazımdır, ya
yox?

S a d ı q o v. Pul olsa da biz hökumətimizə can-başla qulluq eləyə-
cəyik, olmasa da...

A ğ a s ə l i m. Sən öləsən, kişinin siyasətçilikdə üstü yoxdur.

X u d u ş. Şşş...

S a d ı q o v. İnsanın gərək ürəyi geniş olsun! Biz pul üçün işləmi-
rik!

X u d u ş. Məncə, Sadıqovun fikri siyasi nöqtəyi-nəzərdən çox
doğrudur.

A ğ a s ə l i m. Mən səhvimi boynuma alıram.

S a d ı q o v. Odur ha... İndi dostumsan! İçək Ağasəlimlə onun hə-
yat yoldaşı Zabitənin sağlığına. (*İçirlər*) Hi-hi... Təklif var ki, Liliçka
bizim üçün bir-iki ağır desin.

A ğ a s ə l i m (*Xuduşun qulağına*). Bu nə danışır, əyə? Mənim
qeyrətim belə şeyləri götürməz.

X u d u ş. Şşş!.. Nə bərcuna, anan deyil, bacın deyil!

Ş a h s u v a r o v. Lilya, xahiş edirik.

S a d ı q o v. Liliçka, burada hamı özümüzünküdür! (*Pauza*).

Ş a h s u v a r o v. Lilya!

Lətafət tərəddüd edir, sonra yavaş-yavaş oxumağa başlayır.

S a d ı q o v. Yanasan, dünya!

Xuduş «ah» çəkir. Lətafət oxuyur... Birdən hönkürüb ağlayaraq,
əlləri ilə üzünü tutur.

S a d ı q o v. Bıy... Nə oldu, Liliçka?!

Lətafət cavab verməyərək, qalxıb o biri otağa keçir.

D i l ş a d (*qəzəblə Sadıqova*). Get ona bir-iki damcı valeryan ver.

Sadıqov o biri otağa keçir. Xuduş, Ağasəlim və Zabitə qalxırlar.

Z a b i t ə. Biz də gedək. Daha gecdir.

X u d u ş. Sağ olun.

A ğ a s ə l i m. Sağ olun. (*Çıxırlar*.)

Ş a h s u v a r o v. Bu gecə çox acıqlısiniz, Dilşad xanım...

D i l ş a d. Sənin arxayınçılığın məni lap hirsələndirir, Ziyad, onu
bil ki, Sadıqovdan sonra növbə sənindir!

Ş a h s u v a r o v (*gizli qorxu ilə*). Siz bunu haradan bilirsiniz?

D i l ş a d. İldırım Atayevin sizi görməyə gözü yoxdur.

Ş a h s u v a r o v. Olmasın! Əsassız, sübutsüz mənə nə edə bilər?

D i l ş a d. Yaxşı, tutaq ki, sənə bir şey eləyə bilmədiklər, bəs Rey-
han?! Nə qədər ki, Cahangir ortadadır, siz ondan gözünüzü çəkməli-
siniz!

Ş a h s u v a r o v. Mən nə edə bilərəm?

D i l ş a d. Əgər, mən kişi olub belimə tapança bağlasaydım, bu su-
al verməzdim.

Ş a h s u v a r o v. Məhəbbət olan yerdə tapança işə keçmir, Dil-
şad xanım! Reyhan Cahangiri sevir.

D i l ş a d. Hmm... İzzəti-nəfsi olan oğlan öz məğlubiyyətini bu qə-
dər soyuqqanlıqla etiraf etməz, Ziyad! Sizi inandırırım ki, Cahangir-
rin başına bir iş gəlsə, ondan ilk üz döndərən Reyhan olacaq! Həyata
ayıq gözlə baxın! Məhəbbət yaxşı günün töhfəsidir! Ax... nə üçün mən
kişi doğulmamışam!

S a d ı q o v (*gəlir*). Bu cavanların da işindən heç baş açmaq olmur.
(*Dilşad xanıma*) Hara hazırlırsınız?

D i l ş a d (*sərt*). Gedirəm!

S a d ı q o v. Qoyun sizi ötürüm.

Çıxırlar. Lətafət gəlir.

L ə t a f ə t. Ox, bu nə həyatdır mən keçirirəm...

Ş a h s u v a r o v. Lilya, bir qədər də şampanski iç, əsəblərin düzölsün. *(Qədəhi doldurub verir.)*

L ə t a f ə t. Ax, Ziyad. Mən çox bədbəxtəm, heç kəs mənə istəmir. Hamı mənə nifrətlə baxır. Bu gün Reyhanla Mehrican mənimlə elə danışırdılar ki, elə bil, məndən iyronirdilər.

Ş a h s u v a r o v. Yəqin onlar sənənin bu qiymətli daş-qaşlarına həsəd aparırlar.

L ə t a f ə t. Onların heç bir şeyə ehtiyacları yoxdur. Özləri də bir zaman mənə sevidilər. *(Ağlayır.)*

Ş a h s u v a r o v. Lilya, sənənin nəyin əskikdir ki, ağlayırsan?

L ə t a f ə t. Sən heç nə başa düşmürsən, Ziyad! Elə bil ki, mən insanlardan ayrılıb kənara atılmışam. Elə bil ki, heç kəsə lazım deyiləm. Atamın vəfatından sonra anam mənə kənd təsərrüfatı texnikumuna qoymuşdu. Yaxşı da oxuyurdum. Anam də vəfat edəndən sonra xalam mənə texnikumdan məmaliq məktəbinə dəyişdirdi. Orada da iki kurs oxuyandan sonra çıxarıb verdi bu kişiyə!

Ş a h s u v a r o v. Lilya! Sən ki, ona öz xoşunla gəlmisən.

L ə t a f ə t. Xalam mənə o qədər dil tökdü ki... *(Pauza.)* Ax... Qurtar mənə bu evdən, Ziyad. *(Qədəhi alaraq)* Sən mənə içkiyə yaman öyrətdin, Ziyad. Əvvəllər mən bunu dilimə də vurmazdım.

Ş a h s u v a r o v. Lilya! Sənənin gözlərin şərabdan xumarlananda bilirsən nə qədər gözəl görünür? İç!

Lətafət şərabı yarıya qədər içir, sonra üz-gözünü büzüşdürərək qədəhi yerə qoyur.

L ə t a f ə t. Ax... İçirəm. Zəhləm gedir. Hamısı... Hamısı iy-rəncdir. *(Qalxıb divana yıxılır. Şahsuvarov da gedib onun yanında oturur.)*

Ş a h s u v a r o v. Lilya! Yatdı... *(Onu divana söykəyərək qalxır.)* Əzab çəkir. Hamının ona pis baxmağından danışır. Doğrudur, Lilya... Sənə nifrət edirlər. Çünki sən axmaq və sadələvhənsən. İndi adamlar iyirmi il bundan əvvəlki deyillər. Ona görə də, son dərəcə incə və ehtiyatlı tərpnənmək lazımdır. *(Pauza.)* Sən bütün ümidini mənə bağlamısan. Yox, özüm. Mən səadəti sənənin qızıl saçlarında axtaran axmaqlardan deyiləm! Əgər, sən Atayevin qızı olsaydın, onda başqa məsələ idi. Mənə arxa lazımdır, Lilya! Atayev kimi güclü bir arxa! Mən təkəm. Tək olmaq isə dəhşətdir! Qəlbimdə hər dəqiqə hiss etdiyim qorxu və iztirablara ancaq Reyhanın məhəbbəti son qoya bilər! Lakin skamyaya

dan dünən qalxan bir gədə onu mənim əlimdən alır. Məni mat qoyur! Utan, Şahsuvarov! Dilşad xanım arvadlığı ilə səndən qətiyyətlidir! *(Pauza.)* Lakin vəziyyət son dərəcə təhlükəli və mürəkkəbdir. Mən hər dəqiqə ümumi atmosferi öyrənməliyəm. *(Həyəcan içində zəng edir.)* Prokuroru ver. Salam, yoldaş Hüseynov. Tikinti təchizatı idarəsində aparılan yoxlamanın ilk nəticələri Sadıqovun məsuliyyətdə cəlb olunmasına əsas verir. Siz necə düşünürsünüz? Mən istəyirəm onu həbs edəm. Necə? Hələ yoxlama qurtarsın? Aha... Yaxşı. Hər halda, mən onu ciddi nəzarət altına almışam. Sağ olun. *(Dəstəyi yerinə qoyur.)* Danışığının tonu buz kimi soyuqdur!.. Ax... Öldürür bu şübhələr mənə! Kim üzümə bir az ciddi baxırsa, kimin danışığında bir sərtlik duyuramsa, qorxu, müdhiş bir kabus kimi çökür üzümə! *(Qısa, gərgin pauza.)* Dilşad xanım haqlıdır. Gecikmək olmaz! Bu saat hər anın bir hökmü var! *(Geri çevrildiyi zaman balaca stolun üstündəki güldana toxunaraq, salıb sıdırır. Lətafət diksinib oyanır.)*

L ə t a f ə t. Deyəsən, mən yuxulamışam...

Ş a h s u v a r o v. Sən mələklər kimi yatmışdın, Lilya. Mən sənə tamaşa edərək, gələcək həyatımız barədə elə şirin xəyallara dalmışdım ki...

L ə t a f ə t. Mən də indicə yuxuda görürdüm ki, sənə bir dəstə gül verirəm. Özü də ağ gül. *(Yerə dağılmış büllür çiləklərini görərək)* Buna nə oldu?

Ş a h s u v a r o v. Mən toxundum.

L ə t a f ə t. Mən bu güldən elə çox istəyirdim ki... Axı, onu mənə sən bağışlamışdın. *(Şahsuvarovun əlindən tutaraq)* Nə üçün bikiyə oldun?

Ş a h s u v a r o v. Sən yuxuda mənə ağ gül verməkdə, mənim də sənə bağışladığım güldən bu cür düşüb sınaqda...

L ə t a f ə t. Elə danışma, Ziyad. Mən qorxuram...

Ş a h s u v a r o v. *(əda ilə)*. Nədən qorxursan? Nə olacaqsansa, olacaq...

L ə t a f ə t. *(vahimə ilə)*. Axı, nə ola bilər?

Ş a h s u v a r o v. Mən özümdən qorxuram, Lilya.

L ə t a f ə t. Mənə əzab vermə, Ziyad! De görüm nə olub?

Ş a h s u v a r o v. Bilirsənmi, Lilya, əgər, Sadıqov həbs edilsə, bizim evlənməyimiz baş tutmayacaq!

L ə t a f ə t. Mən, Sadıqova nə qədər nifrət etsəm də, onun tutulmağını istəmirəm. Ancaq bizim evlənməyimiz nə üçün onun işi ilə əlaqədar olsun?

Ş a h s u v a r o v. Ona görə ki, mən inzibati orqanda işləyirəm.

L ə t a f ə t. Əgər, naçalniklikdən çıxaracaqlarsa, qoy çıxarsınlar.

İkimiz də gedib ayrı bir iş görürük. Eh, Ziyad! Onda mən səni indikindən də çox istəyərdəm. Gündə səkkiz saat işləyib gələrik evimizə. Mən gecələr oxuyub orta məktəbi qurtararam.

Ş a h s u v a r o v. Bunlar hamısı mümkündür. Ancaq iş təkçə vəzifədən çıxarılmıqla qurtarsaydı, nə vardı ki...

L ə t a f ə t. Ayrı nə ola bilər?

Ş a h s u v a r o v. Düşmənim çoxdur, Lilya. Bir balaca bürədimmi, məndən əl çəkməzlər!

L ə t a f ə t. Bəs, onda nə edək?

Ş a h s u v a r o v. Çalışıb Sadıqovu qurtarmaq lazımdır.

Pauza.

L ə t a f ə t. Bəlkə mən gedib Atayevə yalvarıb-yaxarım?

Ş a h s u v a r o v. Atayev doğma oğlunun da günahından keçməz.

L ə t a f ə t. Elədir.

Ş a h s u v a r o v. Atayevdənsə Cahangirə müraciət etmək daha yaxşı olardı. Bu saat bütün işlər onun əlindədir. Özü də ki, sizinlə qohum olur.

L ə t a f ə t. Yox, yox, mən ondan utanıram.

Ş a h s u v a r o v. Bu ayrı məsələ. Mən səni ürəyin istəmədiyi işə məcbur edə bilmərəm.

L ə t a f ə t. Elə demə, Ziyad. Mən sənin bir sözlənlə odun, alovun içinə girərəm.

Ş a h s u v a r o v. Sağ ol, Lilya.

L ə t a f ə t. Vaxta ki, sən məsləhət görürsən, mən gedib Cahangirdən xahiş edərdəm. Özü də lap bu saat.

Ş a h s u v a r o v. İndi gecdir.

L ə t a f ə t. Onda sabah...

Ş a h s u v a r o v. Ancaq idarəyə getmək yaxşı deyil.

L ə t a f ə t. Evinə getmək pis düşməz ki? Subay oğlandır.

Ş a h s u v a r o v. Mən sənə özümdən artıq inanıram, Lilya. Cahangir həmişə axşamçaqları evdə olur. Saat yeddide getsən görə bilərsən. Ancaq Sadıqov bilməsin. Köhnə fikirli adamdır. Ürəyinə yüz şey gələ bilər.

L ə t a f ə t. Yaxşı.

Ş a h s u v a r o v. Mənim atam həmişə deyirdi ki, bir işi başlama, başladın, axıra çatdır. Madam ki, sən Cahangirə ağız açırsan, çalış sözlü yerə düşməsin.

L ə t a f ə t. Görək. Mənə elə gəlir ki, o mənim xatirimi istəyir.

Ş a h s u v a r o v (gülümsəyir). Bu gün Atayevgildə bunu mən də hiss edirdim.

Sadıqov daxil olur.

S a d ı q o v. Liliçka. Sən bizi lap pört elədin.

Ş a h s u v a r o v. Eybi yoxdur, əşi. Məclis lap ələ keçdi, Lilya, rica edirəm, mənə bir stəkan çay verəsiniz.

Lətafət o biri otağa keçir.

Ş a h s u v a r o v. Sabah axşam düz yeddinin yarısında tozə parkda olarsan. Sənə çox mühüm bir şey xəbər verəcəyəm.

S a d ı q o v. Ola bilməz ki, indi deyəsən?

Ş a h s u v a r o v. Sabah axşam düz yeddinin yarısında!

S a d ı q o v. Baş üstə.

Pərdə.

BEŞİNCİ ŞƏKİL

Böyük park. Sağ tərəfdə Cahangirin yaşadığı bina görünür. Parkın ortasından yol keçir. Xuduş ilə Ağasolim dalaşa-dalaşa gəlirlər.

X u d u ş. Qərribə adamsan... Dünən yüz dəfə başa saldım ki, müstəntiq səndən bir şey soruşanda, əgər, «yox» demək lazım olsa, mən yavaşca sol çiyinimi qaldıracağam, «hə» demək lazım gəlsə, sağ...

A ğ a s ə l i m. Adə, çuşqanın biri çuşqa, sən solu qaldırdın də.

X u d u ş. Çünki «yox» demək lazım idi. Müstəntiq səni dilə tutub soruşur ki, əhaliyə yardım məqsədilə şəhər qırağındakı ev sahiblərinə list dəmir satmışımızı? Mən o saat sol çiyinimi dartıram. Amma sən deyirsən «bəli, satmışıq».

A ğ a s ə l i m. Sən öləsən, Xuduş, çuşbaş salmışam.

X u d u ş. Odur də... Mən hələ qorxuram bu danışıqda heçə-puçanın hamısını açıb tökəsən ortalığa...

A ğ a s ə l i m. Adə, yeri, maymaq özünsən.

X u d u ş. Amanın bir günüdür, Ağasolim, sərhesab ol. Özü də həmişə «bəli», «xeyr»lə.

A ğ a s ə l i m. Niyə, nə olub bəyəm? O kimdir ki?

X u d u ş. A balam, necə kimdir? Müstəntiqdir. Acı danışırsan, tutar basar dama də...

A ğ a s ə l i m. Ölmüşdü Ağasəlim!

X u d u ş. Lənət sənə, şeytan! Yəni, bu, qoçaqlıq yeridir?

S a d ı q o v. (gəlir). Nə olub yenə? Niyə boğuşursunuz?

X u d u ş. Deyirəm, qardaş, siyasətin olsun, müstəntiqlə qaba danışma, başlayıb...

S a d ı q o v. Doğrudur. İndi adamlardan mədəniyyət tələb olunur. Bax, yenə də qalstuk bağlamamısan.

A ğ a s ə l i m. Vallah, Sadıqov qardaş, qalstuk bağlayanda az qalır bağrım çatlasın.

S a d ı q o v. Öyrənmək lazımdır. Qalstukun olmasa, deyəcəklər mədəniyyətsizdir. Bu da sənin işinə təsir edəcək. Başa düşdün?

A ğ a s ə l i m. Bəli, onu başa düşməyə nə var ki!

S a d ı q o v. Mənim atam, babam şlyapa qoymuşdu? Ya elə bilir-siniz bu çalağan yuvasından çox xoşum gəlir? Zəmanənin tələbidir...

(Xuduşa) Sən də çox əzilib-büzülmə! Özünü tox tut! İnsanım ən güclü müdafiə vasitəsi cəsarətdir! Bir işi tutma, tutdunmu, qorxma! Qabağın-dakının gözünün içinə dik bax! Özünün haqlı olduğuna inan! Onsuz da, qorxaqlıq səni xilas etməyəcək.

A ğ a s ə l i m. A balam, niyə qorxursan axı? Şükür Allaha, anbarımızdan əskiyimiz çıxmayıb, bir şey olmayıb. Özümüz də Sadıqov qardaşdan iki dəfə təşəkkür almışıq.

S a d ı q o v. Hələlik o barədə danışmaq lazım deyil. Yeri gələndə mən deyərəm. Bilirsiniz, Xuduş demişkən, siyasət lazımdır. Biz gərək özümüz özümüzü yox, bir-birimizi tərifləyək. Bir-birimizin avtoritetini qaldıraq.

A ğ a s ə l i m. Məsələn, biz sizin avtoritetinizi necə qaldıraq, Sadıqov qardaş?

S a d ı q o v. Əslinə baxsanız, heç mənim buna ehtiyacım da yoxdur. Ancaq yenə də işimizin xatirinə deyərsiniz ki, Sadıqov yoldaş həmişə bizə öyüd-nəsihət verir ki, xalqa sədaqətlə qulluq eləyək. Düz olaq.

A ğ a s ə l i m. Niyə demirik? Lap üstünə beşini də qoyub deyərik.

S a d ı q o v. Çox da şişirtmək lazım deyil. Ağlınız özgəsinə getməsin. Bu müstəntiqlə tükü tükədən seçəndir.

X u d u ş. (pıçiltı ilə). Şahsuvarova bir şey boyun olmusan?

S a d ı q o v. Nə boyun olacağam? Elə bizim qazandığımızın yarısı onun deyil?

A ğ a s ə l i m. Siz öləsiniz, zalım oğlu mənə lap süngə çəkdi. Özünün də azla işi yoxdur.

S a d ı q o v. Bağıрма! Verməsən, almazsan. İyirmi əngəlinin üstünü basdırıb.

A ğ a s ə l i m. Atası xeyrinə eləməyib ki! (Hırlənir.) Sən öləsən, onu-munu bilmirəm. Bir köməyi dəyməsə, hamısını açıb deyəcəyəm. Çolaq oğlu Ağasəlimi hərif hesab etmək olmaz!

S a d ı q o v. Adə, yaxşı, adə, onu bil ki, indiyə qədər onların sayəsində azad gəzirsən, yoxsa, çoxdan damdaydın.

X u d u ş. Düzdür, qardaş, düzdür. Adam gərək tanrısına təpik atmasın!

S a d ı q o v. Yaxşı, siz gedin, mənim burda mühüm bir adamla görüşüm var.

X u d u ş. İşin xeyrinədir?

S a d ı q o v. Hesabla gərək xeyrinə olsun. Görək...

Xuduş ilə Ağasəlim başqa səmtə, Sadıqov isə başqa səmtə gedərək, bağın dərinliklərində yox olurlar. Bir azdan Cahangir və Reyhan gəlirlər.

R e y h a n. Bu da sənənin evin...

C a h a n g i r. Gedək qonağım ol...

R e y h a n. Sağ ol. Burada yoldaşım var, onlara gedəcəyəm.

C a h a n g i r. Qoy onda səni ötürüm.

R e y h a n. Lazım deyil. Evləri yaxındadır.

C a h a n g i r. Elə isə, xudahafiz.

R e y h a n. Nə üçün məndən belə tez ayrılmaq istəyirsən?

C a h a n g i r. (onun əlindən tutaraq). İncimə, Reyhan. Bu saat fikirlərim alt-üstüdür.

R e y h a n. Hiss edirəm. Bayaقدan telefonda da çox bikiş danışırdın.

C a h a n g i r. Sən zəng vuranda mən Sadıqovun adamlarını istintaq edirdim.

R e y h a n. Qurtardınmı?

C a h a n g i r. Hələ yox. (Pauza.) İşin kökü çox dərinlərə gedir, Reyhan. Qorxuram bizim hər ikimiz üçün ağır olan əhvalat meydana çıxсын.

R e y h a n. Mən isə qorxmuram! Yara nə qədər tez üzə çıxsın, bir o qədər yaxşıdır! Sən hər bir şeyi aydınlaşdırmısanmı?

C a h a n g i r. Hələ tamamilə aydınlaşdırma bilməmişəm. Bəzi məsələləri təkrar-təkrar yoxlamaq istəyirəm.

R e y h a n. Mən də, hələlik, səndən heç bir şey soruşmuram, Cahangir. Ancaq xəstə kim olursa-olsun, yaxşı cərrahin əlində bıçaq titrəməməlidir! Sağ ol! Axşam sənə zəng edəcəyəm.

C a h a n g i r. Gözləyəcəyəm.

Reyhan gedir. Cahangir onun ardınca xeyli baxır. Sonra qayıdıb evə keçir. Müxtəlif tərəflərdən gələn İldırım Atayevlə Mehrican qabaqlaşır.

Mehrican. Salam.
İldırım Atayev. Salam.

Pauza.
Hər ikisi həyəcan içindədir.

İldırım Atayev. Niyə siz dünən elə gözlənilmədən çıxıb getdiniz?

Mehrican. Dayanmaq mənim üçün çətin idi.

İldırım Atayev. Mən bilmək istəyirəm, bütün bunlar doğrudanmı həqiqətdir?

Mehrican (*cəsarətlə*). Mən sizin yolunuzu çoxdan gözləyirdim.

İldırım Atayev. Necə? Məgər, siz məni əvvəllər tanıyırdınız?

Mehrican. Xeyr. Tanımırdım. Ancaq bildirdim ki, bir gün siz gələcəksiniz. (*Qısa pauza.*) Siz mənim xəyalımda yaşayırdınız.

İldırım Atayev. Təşəkkür edirəm. Mən dəfə təşəkkür edirəm! (*Qısa pauza.*) Rica edirəm, öz qəlbinizi təkrar-təkrar yoxlayın. Unutmayın ki, mənim gəmin bir dəfə daşa toxunub.

Mehrican. Mən bunu bilirəm.

İldırım Atayev (*həyəcanla*). Elə isə deyin. Tamamilə bitərəf bir adam kimi deyin, mən sizin məhəbbətinizə layiqəm?

Mehrican (*gərgin bir təbəssümlə*). Sevənlər bitərəf adamlar kimi danışa bilməzlər.

İldırım Atayev. O... Siz mənim düşündüyümdən də ağıllısınız. (*Pauza.*) Lakin yox! Mən, həyatımda cəmi iyirmi dörd bahar görmüş sizin kimi bir qızın otuz doqquz yaşlı, saçları ağarmış bir adamla həyat yoldaşı olmasını rəva görmürəm! Bu mümkün deyil! Sizin gəncliyiniz mənim üçün öz səadətimdən min dəfə qiymətlidir! (*Pauza.*) Niyə susursunuz?

Mehrican (*gülümsəyərək*). Mənim bir qəlbim var idi, onu da sizə açdım. Başqa nə deyə bilərəm ki? Sağ olun. (*Sürətlə uzaqlaşır*).

İldırım Atayev (*tək*). Bu mümkündürmü? (*Fikirlə halda gedir.*)

Sahsuvarovla Sadıqov gəlirlər.

Sadıqov. Bu gecə səhərə qədər gözümə yuxu getməyib.

Sahsuvarov. Səbr elə, bu dəqiqə hər şeyi öz gözünlə görürsən!

Sadıqov. Qəribədir.

Sahsuvarov. Doğrudan da, çox qəribədir...

Sadıqov. Ürəyim lap darıxdı.

Sahsuvarov (*saatına baxaraq*). Bu ağacın dalına çökül.

Sadıqov. İ... i... lap qəribənin qəribəsidir.

Lətifət tələsik addımlarla gəlib, Cahangirin evinin artırımına çıxır.

Sadıqov. İ... i... bu Liliçka deyil?

Sahsuvarov. Məncə, özüdü.

Sadıqov. Hara gedir?

Sahsuvarov. Görmürsünüz?

Sadıqov. Axı, onun Cahangirin evində nə işi var?

Sahsuvarov. Əri sənən!

Sadıqov. Əgər, mənəmsə, mən bilmirəm. İ... i... odur, zəngi basdı. Qapı açıldı. Liliçka girdi içəri... İ... i... qapı örtüldü. Yurdun kor qalsın, Məşədi Kərim, bu nə işdir? Mənim arvadımın bu vaxt subay oğlanın evində nə işi var?

Sahsuvarov. Dayan! Qışqır-bağır salma! Dünən mənim adamlarım xəbər gətirdilər ki, Lətifət hər axşam gəlir Cahangirin mənzilinə!

Sadıqov (*başına vurur*). Hər axşam?

Sahsuvarov. Mən əvvəl inanmadım. Elə ki, dünən gəlib indiki kimi öz gözlərimlə gördüm...

Sadıqov. Ax, namərd arvad! Mən səni brilyantlara qərq edirəm, sən də mənim başımı yerə soxursan?!

Sahsuvarov. Bura bax, bəlkə özün göndərmisən?

Sadıqov. Əşi, sən məni binamus-zad hesab edirsən?

Sahsuvarov. Dedim, bəlkə minnət-filan üçün...

Sadıqov. Sən öləsən, yox!

Sahsuvarov. Elə isə, daha şübhə yeri yoxdur.

Sadıqov. Kor-kor, gör-gör.

Sahsuvarov. Səni dolaşdırıb tutmaq istəməsi də elə bununla əlaqədardır...

Sadıqov. Düz deyirsən.

Sahsuvarov. İndi burada ağılla hərəkət etmək lazımdır. Bil-dinmi? Fərqi yoxdur, sən biabır olmusan! Çünki bu əhvalatı indi bütün şəhər danışır... Ona görə də, xışı dəridən götürmək lazımdır. Cahangiri ifşa etmək üçün tale özü sənin əlinə fürsət vermişdir!

S a d ı q o v. İndi mən nə edim?
 Ş a h s u v a r o v. Bu dəqiqə get gir içəri, bir tufan qopar ki, göy üzünü tutulsun!
 S a d ı q o v. Sonra?
 Ş a h s u v a r o v. Sonrası ilə sənin işin olmasın! Ancaq mənə ora da görəndə özünü elə aparırsan ki, guya, mənim bu əhvalatdan heç bir xəbərim yoxdur.
 S a d ı q o v. Başa düşürəm.
 Ş a h s u v a r o v. Di tərpən! Unutma ki, boran nə qədər tez gələsə, canavarın işi o qədər asan olar.
 S a d ı q o v. Ancaq sən gecikmə.
 Ş a h s u v a r o v (*qəzəbli halda*). Vaxt keçir!

Sadıqov Cahangirin evinə tərəf gedir. Şahsuvarov harasa yüyürür. Pərdə.

ALTINCI ŞƏKİL

Cahangirin evi. Yuxarı tərəfdə böyük kitab rəfi qoyulub. Ortada ağ örtüklü stol var. Divan, radioqəbuledici, telefon. Arxa pəncərədən olvan rənglərə boyanmış qürub görünür... Lətafət və Cahangir. Lətafət dərin həyəcan içindədir.

C a h a n g i r. Demək, siz buraya Sadıqovun işi üçün gəlmisiniz?
 L ə t a f ə t (*həyəcanla*). Bəli.
 C a h a n g i r. Görünür, ərinizi çox istəyirsiniz.

Lətafət yerində səbrsiz hərəkətlər edir. Pauza.

C a h a n g i r. Niyə dinnirsiniz?
 L ə t a f ə t. Məsələ istəməkdə deyil...
 C a h a n g i r. Bəs nədədir? (*Pauza.*) Əlbəttə, ərinizdir.
 L ə t a f ə t (*hövsələdən çıxaraq*). Rica edirəm, bu sözü çox təkrar etməyəsiniz.

C a h a n g i r. Əgər, siz Sadıqovu bir ər kimi sevmirsinizsə, niyə onun minnətini edirsiniz? Yoxsa, bu qiymətli daş-qaşlarınızdan ayrılmaq istəmirsiniz?!

L ə t a f ə t (*ağlamsınmış halda*). Nə üçün siz mənə belə sözlər deyirsiniz? Mən sizdən kömək istəməyə gəlmişəm.

C a h a n g i r. Mən sizin xahişinizin mənasını bilməliyəm. Elə deyilmi? (*Pauza.*) Ona görə də təkrar soruşuram. Əgər, siz ərinizi sev-

mirsinizsə, nə üçün onun işini öz taleyinizlə əlaqədar hesab edirsiniz? (*Pauza.*) Bəlkə o özü sizi bura göndərib?

L ə t a f ə t. Mənim bura gəlməyimdən onun xəbəri yoxdur.
 C a h a n g i r. Bəlkə siz onu doğru yola qaytarmaq, öz həyatınızı yenidən qurmaq istəyirsiniz? (*Pauza.*) Bəlkə siz ona acıyırsınız?
 L ə t a f ə t. Xahiş edirəm, soruşmayın. Əgər, qəlbinizdə mənə qarşı zərre qədrə də mərhəmət varsa, Sadıqovun qurtarmasına çalışın. (*Ağır pauza.*)

C a h a n g i r. Deyirsiniz sizin bura gəlməyinizdən Sadıqovun xəbəri yoxdur?

L ə t a f ə t. And içirəm ki, xəbəri yoxdur!
 C a h a n g i r (*sərt*). Elə isə, düzünü deyin, sizi bura kim göndərib?
 L ə t a f ə t (*hərərətlə*). Heç kim, özüm gəlmişəm. (*Pauza.*)

C a h a n g i r. Yadımdadır ki, dünən xalanızgildə mən sizdən soruşdum ki, niyə həmişə bikiyə görünürsünüz. Mən bu sualı təsadüfi vermirdim. Mən hiss edirdim ki, siz nədənsə narazısınız. Ürəyinizi bir dost, bir yoldaş kimi mənə açın. Mən sizə, şəxsən sizə hər cür köməyə hazırım! Bəlkə bir çətinlik içindəsiniz? Bəlkə bir məsləhətə möhtacsınız? (*Pauza. Lətafət tərəddüd və iztirab içində susur.*) Əgər, bu bir sirdirsə, ikimizin arasında qalacağına namusla söz verirəm!

L ə t a f ə t (*ağlayır*). Yox... bacarmıram... mümkün deyil...
 C a h a n g i r. O zaman mən sizə nə deyə bilərəm...
 L ə t a f ə t. Siz Sadıqova kömək etmək istəmirsiniz?
 C a h a n g i r. Sadıqov cinayətkardır, Lətafət xanım!
 L ə t a f ə t. Bəs, onda mən nə etməliyəm?

C a h a n g i r. Təəssüf ki, siz mənə ürək qızdırıb, gəlişinizin əsl səbəbini açıb söyləmədiniz. Bəlkə də, mən sizə nə etmək lazım olduğunu deyə bilərdim.

Qapının zəngi vurulmadan Sadıqov içəri daxil olur. Pauza.

S a d ı q o v (*Lətafətə*). Sən burada nə gəzirsən?
 L ə t a f ə t. Onun sənə daxil yoxdur!
 S a d ı q o v (*qışqırır*). Necə daxil yoxdur? Bəs, mən sənin ərin deyiləm?!

L ə t a f ə t. Ər!
 S a d ı q o v. Yoxsa yalandır?! (*Cahangirə*) Sən cavab ver görüm, mənim cavab arvadımın sənin evində nə işi var?

C a h a n g i r. Qışqırmayın, mən kar deyiləm!
 S a d ı q o v. Mən də sən deyən ərlərdən deyiləm! Cavab ver! Yoxsa, bu saat yerin altını üstünə çevirəcəyəm!

L ə t a f ə t. Bura mən özüm gəlmişəm, onun xəbəri yoxdur, bildinmi?

S a d ı q o v. Xeyr! Elə nömrələr işə keçməz! Cavab verin! Hər ikiniz cavab verin!

Sahsuvarov bir nəfər leytenantla daxil olur.

Ş a h s u v a r o v. Bu nə səs-küydür, canım? Leytenantla küçədən keçirdik, eşidib dedik, görəsən, nə olub?

S a d ı q o v. Nə olacaq?! Xalqın hüququnu, namusunu yaxşı qorurmursunuz. Kişinin özünü dolaşdır, arvadını isə, çək gətir evinə?

Ş a h s u v a r o v (*əli ilə onun ağzını tutaraq*). Yavaş! Qışqırma! Küçədən keçənlər eşidərlər.

S a d ı q o v (*qışqırır*). Qoy eşitsinlər! Qoy görsünlər ki, namuslu şəxslərin başına nə oyun açırlar!

L ə t a f ə t. Ax... Bilsəydin ki, mən sənə nə qədər nifrət edirəm?!

S a d ı q o v. Hə? Belə?! Yaxşı, o necə olur ki, Sadıqovun daş-qaşları ilə bəzənirsen, amma özünə nifrət edirsən?! Hə?!

Lətafət boyunbağısını, saatını, üzüklərini qoparıb onun başına çırpır.

L ə t a f ə t. Ai!

S a d ı q o v. İ... i... yavaş, yavaş! Nə qayıtırsan? Dağıtma!

Lətafət sürətlə çıxır. Pauza. Sadıqov yerə tökülmüş daş-qaşları yığışdırır.

Ş a h s u v a r o v (*Sadıqova*). Sən də qərribə adamsan. Nə olar, adam adamın evinə gələr də.

S a d ı q o v. Nə münasibətlə? Mən ona demişdim?!

Ş a h s u v a r o v. Yaxşı, yaxşı, ayıbdır.

S a d ı q o v. Ayıb-zad qanmıram. Xahiş edirəm, bu saat oturub bizim bu davamız haqqında akt yazasınız.

Ş a h s u v a r o v. Burax, canım! Bu sizin üçün də, yoldaş Cahangir üçün də yaxşı olmaz!

C a h a n g i r (*Şahsuvarova*). Rica edirəm, siz mənim qayğıma qalmayasınız!

Ş a h s u v a r o v (*gülümsəyir*). Görünür, bu vəziyyətin sizin üçün nə demək olduğunu başa düşürsünüz.

C a h a n g i r. Əksinə! Bu əhvalatın nə demək olduğunu mən sizdən daha aydın hiss edirəm.

S a d ı q o v. Yoldaş Şahsuvarov, onu bilin ki, siz aktı yazmasanız da, mən bu işi lap bu saat hər yerə... hər yerə xəbər verəcəyəm! (*Qışqırır*.) İşin üstünü basdırmağınız üçün sizin özünüzdən də şikayət edəcəyəm...

C a h a n g i r. Sadıqov! Lətafət buraya siz düşünən mənada gəlməmişdir. Əgər, buna inanmırsınızsa, gedin, nə bilirsiniz edin! İndi isə, rədd olmaq üçün sizə bir dəqiqə vaxt verirəm!

S a d ı q o v. Dayan... Dayan... Bəs, Liliçka bura nə üçün gəlmişdi?

C a h a n g i r (*qapını göstərərək*). Çıxın!

S a d ı q o v (*Şahsuvarovun üzünə baxır*). Bəs akt? (*Şahsuvarov çıxmasına him eləyir*. Cahangirə) Neynək, çıx deyirsən çıxaram. Ancaq onu bil ki, mən namus üçün hər bir şeyə hazırım. (*Çıxır*.)

Pərdə.

YEDDİNCİ ŞƏKİL

Qapının zəngi çalınır. Dilşad o biri otaqdan gəlib qapını açır. Zabitə daxil olur.

Z a b i t ə. Salaməleyküm.

D i l ş a d. Salam. Nə olub, Zabitə?

Z a b i t ə. Nə olacaq, Ağasəlimi də, Xuduşu da tutdular.

D i l ş a d. Nə vaxt?

Z a b i t ə. Bir az bundan qabaq... Heç bilmirəm neyləyək? Yazıq uşağın barı bir təqsiri ola, adamı yandırmaz.

D i l ş a d. Uşaq kimdir?

Z a b i t ə. Bizim başıqüllü Ağasəlimi deyirəm də. Qızılı ayağının altına töksən, gözünün ucu ilə baxmaz!.. Di gəl ki, bəxti yoxdur... (*Yavaş səslə*) Bacı canı, elə Şahsuvarov özü də Ağasəlimə qardaş kimi yədi. Di gəl ki, indi üzü yaman dönüb... Elə bil, heç o Şahsuvarov deyil. Bu gün idarəsinin qabağında nə qədər dayandım, məni qəbul eləmədi.

D i l ş a d. Onda təqsir yoxdur, Zabitə, qorxur. Bu saat şəhərdə böyük komissiya işləyir...

Z a b i t ə. Güman yerimiz sizsiniz, Dilşad xanım, görək bir təhər çəkəsiniz. Axı, siz neçə adamı bu cür çətinliklərdən qurtarmısınız...

Xosrov Atayev əsəbi halda daxil olaraq Zabitənin son sözlərini eşidir... Zabitə özünü yığışdırır.

Z a b i t ə. Salaməleyküm.

Atayev cavab verməyərək, şlyapasını çıxarıb asır.

Dilşad (*Zabitəyə işarə edərək*). Yaxşı, ay qız, səhərdə-zəddə gələrsən söhbət edərik...

Zabitə. Neynək... Neynək... (*Çıxır.*)

Xosrov Atayev (*sərt*). Bu kimdir?

Dilşad. Belə nə üçün soruşursan? Adamdır, mənim yanıma gəlib.

Xosrov Atayev. Mən onun sənə dediği axırıncı sözləri eşitdim...

Dilşad. Nə olsun?

Xosrov Atayev. Yadımdadır, bir dəfə sən bir adam haqqında məndən xahiş etmişdin... O zaman mən də səndən tövəqqe eləmişdim ki, bir də elə işlərə qarışmayasan?!

Dilşad. Mən sənə üçün evdə oturub bozbaş bişirən arvadlardan deyiləm! Mən də sənə kimi bir vətəndaşam!

Xosrov Atayev. Doğrudur, ancaq vətəndaşın borcu xalqı müdafiə etməkdir, ona xəyanət edənləri yox! Sən nə haqla prokurora zəng edib oğruları, quldurları təmizə çıxarmağı ona təklif edirsən?

Dilşad. Mənim yəznəmin heç bir təqsiri yoxdur!.. Bu Cahangir kimi stolbazların özlərini gözə dürtmək üçün düzəldikləri fitnədir!

Xosrov Atayev. Sən bunu sübut edə bilərsənmi?

Dilşad. Bunu sübut etmək sənə borcundur. Mən sənə arvadınam! (*Pauza.*) İldırım ayağını qapıya qoyan kimi, mən bildim ki, evdə yenə bir tufan qopacaq...

Xosrov Atayev (*dərin bir kədər içində*). İldırım haqlı imiş.

Dilşad (*odlanaraq*). Əlbəttə, haqlı olar! Çünki sənənin qardaşındır. Mən isə yad qızıyam... Amma bu on ildə gecə-gündüz sənənin qulğunda duran, sənə yanın mən olmuşam, qardaşın yox! Sənənin çətin günlərinə mən dözmüşəm... (*Ağlayır.*) Mən səndən savayı bir kişiyə gözümlə ucu ilə baxmamışam.

Xosrov Atayev. Yaxşı, sakit ol...

Dilşad (*ağlayır*). Mən elə güman etmişəm ki, sən məni istəyirsən... Amma indi baxıb görürəm ki, bəd ayaqda yenə qardaşın yaxşı olur, mən pis! Haqqın var... yaşı qırxa çatan sonsuz bir arvad daha sənənin nəyinə lazımdır...

Xosrov Atayev. Ağlama!

Dilşad (*ağlayır*). Mənim oğlum-qızım olsaydı, qohum-əqrəbəm olsaydı, xətrim əziz olardı... Amma indi... yiyəsiz, kimsəsiz... (*Ürəyi xarab olur. Xosrov Atayev təlaş içində ona dərman içirdir. Nəhayət, Dilşad özünə gəlir.*)

Xosrov Atayev (*onun əlindən tutaraq*). Dilşad!

Dilşad. Yaxşı... Bağışla...

Pauza.

Dilşad saçlarını düzəldir. Sadıqov həyəcanlı halda daxil olur.

Xosrov Atayev onun gəlişindən narazı halda o biri otağa keçir...

Dilşad. Nə olub? Niyə belə tövşüyürsən?

Sadıqov. Liliçka belimi sındırdı... Məni dost-düşmənin yanında xar elədi...

Dilşad. Necə? Necə?

Sadıqov. Yarım saat bundan qabaq bir nəfər şəxs məni aparıb düz müstəntiqin evinin qapısına. İçəri girib nə görmüşəm?! Liliçka ilə Cahangir öyləşiblər qabaq-qabağa. Deyirəm, balam, sən mənim arvadımsan, burada nə işin var? Deyir, onun sənə dəxli yoxdur. İndi başlayıb ki, daha sənənlə yaşamıram. Şeylərinə yığışdırır ki, çıxıb getsin. (*Kövrəlir.*) Dərdimi götürüb sizin yanınıza qaçmışam.

Dilşad. A kişi, sən dəli olmusan, nədir, bu nə sözlərdir danışsan?

Sadıqov. Yaxşı ki, Şahsuvarov özü də gəlib əhvalatın üstünə çıxdı. Yoxsa, elə deyirdim ki, dəli olmuşam. Ax, belə iş olar? Siz Allah, bircə gedin, Liliçkanı qoymayın çıxıb getsin...

Dilşad (*qəzəblə*). Qoy hara cəhənnəm olub gedir-getsin.

Sadıqov. Sevirəm. Əl çəkə bilmirəm... (*Gözünün yaşını silir.*)

Dilşad. Yaxşı, yaxşı, yekə kişisən!

Şahsuvarov gəlir.

Dilşad. Bu nə məsələdir, Ziyad?!

Şahsuvarov. Heç soruşmayın, Dilşad xanım... Bütün şəhərdə biabır olmuşuq. (*Sadıqova*) Axı, mən sənə dedim ki, səs-küy qaldırmaq ələmə bildirmə...

Sadıqov. Canım, axı, mən necə susaydım?

Şahsuvarov. Biabırçılıqdır.

Dilşad. Bəs, niyə Lilyadan soruşmadınız ki, bu subay oğlanın evində nə gəzirsən?

Şahsuvarov. Açıq danışdığım üçün üzr istəyirəm... Mən içəri girəndə onların ikisi də özlərini elə itirmişdilər ki, artıq bir kəlmə izahata ehtiyac yox idi.

Dilşad (*qəzəblə*). Ay ləçər!

Şahsuvarov. Əgər, məsələni dərinəndən götürsəniz, mən bu iş-

də Lilyanı təqsirləndirmirəm... Sadıqov da məni bağışlasın. Lilya əlli beş yaşlı kişiyyə getmiş gənc, gözəl bir qadırdır.

D i l ş a d. Bütün günah Cahangirdədir!

S a d ı q o v. Tamamilə haqlısınız. Doğrudan da... Əgər, sən – müstəntiq məni xalqa, dövlətə xəyanətdə təqsirləndirirsənsə, onda, icazə ver soruşum ki, mənim arvadımın sənin evində nə işi var?

Sadıqov «ah» çəkir.

D i l ş a d. Demək, bir tərəfdən Xosrov Atayevin qızını almaq istəyir... O biri tərəfdən də...

Ş a h s u v a r o v. İnsan nə qədər avantürist olmalıdır ki, bu cür işlər tutsun...

D i l ş a d. Mən deyəndə Reyhan xanım az qalırdı hirsindən çatlaya. Qoy indi eşitsin, ləzzət aparsın. (*Şahsuvarova*) Siz müstəntiqin bu dözülməz hərəkəti barədə prokurora yazdığımızı?

Ş a h s u v a r o v. Mən onu biabır etmək istəmədim. Nə qədər olsa, camaat onu Atayevin qızının nişanlısı hesab edir.

D i l ş a d. Sən qərribə söz danışırsan, Ziyad! Demək, Cahangiri müstəntiq qoyublar ki, xalqın cavan arvadını yoldan çıxarıb, evini dağıtsın, özünü də dolaşdırıb həbsə alsın?

Ş a h s u v a r o v. Ona görə də, gəlmişəm yoldaş Atayevlə danışım, görək nə etmək lazımdır.

D i l ş a d. Get danış! Qoy, hamıya nümunə göstərdiyi cavan oğlanın əslində kim olduğunu bilsin!

Şahsuvarov o biri otağa keçir.

S a d ı q o v. Siz Allah, bircə gedin Liliçkanı qoymayın çıxıb getsin. Mən sonra onu geri qaytara bilmərəm.

D i l ş a d. O məndən icazəsiz heç yerə gedə bilməz.

Reyhan daxil olur.

R e y h a n. O... Sadıqov... Siz burdaymışsınız...

S a d ı q o v. Necə məyər?

R e y h a n. Heç... dedilər siz bir az bundan qabaq bizim yeni parkda qərribə bir komediya oynayırmışsınız.

S a d ı q o v. Yıxılana gülməzlər, Reyhan xanım!..

R e y h a n. Nə üçün yıxılırsınız, sizin ki, əliniz böyükələrin ətəyindədir...

S a d ı q o v. Yoxsa, siz mənim gedib öz gözlərimlə gördüklərimə inanmırsınız?

R e y h a n. Siz hər kimə inanırsınız inanın, ancaq öz gözlərinizə yox...

S a d ı q o v. Qərribədir. Nə üçün axı?

R e y h a n. Çünki sizin gözləriniz qaradan başqa ayrı bir rəng seçmir!

D i l ş a d. Sənin seçdiyən oğlanı gördük...

R e y h a n. Əgər, Cahangir hamının xoşuna gələn bir oğlan olsaydı, daha mən niyə onu sevdirdim ki!

D i l ş a d. Sən bu istehzalarına son qoyacaqsan, ya yox?

R e y h a n. Təəccüb edirəm... Nə üçün siz həqiqəti istehza kimi başa düşürsünüz?!

D i l ş a d. Sənin yerinə ayrı qız olsaydı, utandığandan heç kimin üzünə baxa bilməzdi...

R e y h a n. Böyüklərdən nümunə götürmək borcumuzdur. Siz ki, hamının üzünə şax baxırsınız?!

D i l ş a d (*qışqırır*). Həddini keçmə!

R e y h a n. Siz nə danışırsınız, Dilşad xanım... Əgər, biz hədləri vurub keçməsəydik, bu qədər böyük işlər görə bilirdikmi?

D i l ş a d. Bu xarabadan baş götürüb getməkdən başqa ayrı çarə yoxdur...

Cahangir gəlir... Görgün pauza... Dilşad əsəbi halda o biri otağa keçir, Sadıqov da onu təqib edir.

C a h a n g i r. Deyəsən, mən bu dəfə çağırılmamış qonaq oldum... Sən bir saat bundan qabaq baş vermiş əhvalatı bilirsənmi?

R e y h a n. Bilirəm. Hamısını bilirəm... (*Onun əlindən tutaraq*) Mənim əzizim, gəl öyləş... Mən səni ilk dəfə gördüyüm o konsert axşamı birlikdə qulaq asdığımız «Yasəmənələr açılında» sonatasını çalmaq istəyirəm...

Cahangiri çəkərək öz yanında oturdur, coşğun bir ruhla çalmağa başlayır...

R e y h a n. Niyə bikefsən? Yoxsa, hörümçəklərin toru səni təşviş salmışdır?

C a h a n g i r. Hörümçəklər öz torlarının uclarını bəzən elə yerlə-rə bağlayırlar ki...

R e y h a n (*əl saxlayaraq*). Nə olub, Cahangir?

C a h a n g i r. Bu gün mənim həbsə aldığımlar sizin ailənizdən danışdırlar. Hətta, onlardan Ağasəlim adlı birisi çığır-bağır salıb iddia edir ki, Sadıqovun evində Dilşad xanıma neçə min qiyməti olan bir brilyant üzük vermişdir.

R e y h a n (*ayağa qalxaraq*). Demək, mənim çoxdan gözlədiyim fırtına artıq başlamışdır.

C a h a n g i r. Əgər, sən bir şey hiss edirdinsə, nə üçün atamı vaxtında xəbərdar etmədirdin? Axı, mən əminəm ki, bu işlərin heç birindən onun xəbəri yoxdur.

R e y h a n. Mən atamı vaxtında xəbərdar etdim. Lakin o mənim sözlərimi ögey ana ilə övlad arasında olan bir narazılıq kimi başa düşərək əhəmiyyət vermədi. O zaman mən də bütün əhvalatı İldırım əməmə yazdım və xahiş elədim ki, şəxsən özü bura gəlsin.

C a h a n g i r. Aha, demək, sən yazmışsan?!

R e y h a n. Mən atamın başı üzərində hərlənən qara buludları gördüm. Sevdinin bir adamın uçuruma doğru getdiyini görüb, ona bir kömək edə bilməməkdən də ağır dərd varmı?

Pauza.

C a h a n g i r. Mən sənə təsəlli üçün söz tapa bilmirəm, Reyhan. İstintaq zamanı hər dəfə sizin fəmilianızı protokola yazdıqca elə bilirdim ürəyimə tikan batır. Bizim ən xoşbəxt vaxtımızda birdən-birə belə hadisəyə rast gəlmək!

R e y h a n. Deyirlər mənim anam çox nəcib bir qadınmış.

C a h a n g i r. Eşitmişəm.

R e y h a n. Atam görək onun xatirəsinə layiq qadınla evlənəydi...

C a h a n g i r. Doğrudur!

Mehrican əlində bir dəstə yasəmən gəlir.

M e h r i c a n. Nə üçün belə kədərliyəsiniz? Heç ilin bu vaxtında da bu cür qəmgin olmaq olarmı? Bağçaya girəndə təzə açılmış yasəmənlərin ətri insanı bihuş edir. Eşidirsinizmi, sarıköynək oxuyur.

R e y h a n. Sən qızdırmalı adamlara oxşayırsan, Mehrican. Xəstə deyilsən ki?

M e h r i c a n. Xəstə? (*Gülür.*) Əksinə!.. Mən indi özümü hər zamankından gümrəh hiss edirəm. Mənə elə gəlir ki, bu saat dağ dağ üstünə qoya bilərəm. Bilirsinizmi, kədər – məğlubiyyət əlamətidir. Mən isə, güclü insanları sevirəm! (*İldırım Atayev gəlir. Mehrican əlindəki*

yasəmənlərdən birini ona verir.) Buyurun, mən bunu sizin səkkiz il bundan qabaq əkməmiş olduğunuz ağacdən qoparmışam.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Təşəkkür edirəm.

Qısa pauza.

C a h a n g i r. Dedilər ki, siz məni görmək istəyirmişsiniz.

İ l d ı r ı m A t a y e v. Bəli. Yəqin ki, qızlar bizi bir-iki dəqiqəliyə bağışlayarlar.

M e h r i c a n. Buyurun.

İldırım Atayevlə Cahangir o biri otağa keçirlər.

Pauza.

R e y h a n. Sənə nə oldu, Mehrican? Gözlərin nə üçün dolub?

M e h r i c a n (*göz yaşları arasından gülümsəyərək*). Görürsən, özümü saxlaya bilmədim. Nə qədər olsa, qadın qadıdır. Gedək bağçaya. Burada hava azdır.

R e y h a n. Gedək. (*Onlar qol-qola çıxırlar.*)

Pauza.

İldırım Atayevlə Cahangir gəlirlər.

C a h a n g i r. Siz bağçaya enmək istəmirsiniz?

İ l d ı r ı m A t a y e v. Yox, siz gedin. (*Zarafatla*) Bahar gəncliyindir.

C a h a n g i r. Guya ki, siz qocalmışsınız. Yaxşı, hələlik.

İldırım Atayev pəncərəyə söykənərək, bağçaya tamaşa edir. Sonra dərin kədər içində o biri otağa keçir. Səhnə bir an boş qalır. Sonra Dilşad gəlib böyük şkafdan nə isə götürür və bu zaman Lətafət əlində çamadan daxil olur.

D i l ş a d. Bu nədir? Hara yığırsan belə?

L ə t a f ə t. Evdən çıxmışam...

D i l ş a d. Niyə?

L ə t a f ə t. Onunla yaşamaq istəmirəm.

D i l ş a d. Hə?! (*Pauza.*) De görüm Cahangirin evində sənənin nə işin var idi? (*Pauza.*) Niyə cavab vermirsən?

L ə t a f ə t. Sən məndən nə istəyirsən?

D i l ş a d. Canna dərd istəyirəm, gözünə də ağ. Bildinmi? Bu saat qayıt get evinə!

L ə t a f ə t. Getməyəcəyəm.

D i l ş a d. Sənə deyirəm bu dəqiqə qayıt!

L ə t a f ə t. Ölsəm də qayıtmaram!

D i l ş a d. Necə? Mənimlə söz güləşdirirsən? *(Bir neçə dəfə onu vurur.)* Ləçər! Təqşir məndədir ki, sənin kimi iti adam eləyib ortaya çıxarmışam. Həyasız. *(O biri otağa keçir.)*

Pauza. Şahsuvarov gəlir.

Ş a h s u v a r o v. Lilya! Sənə nə olub? Bu çamadan-zad nədir?

L ə t a f ə t. Mən Sadıqdan ayrılmışam, Ziyad.

Ş a h s u v a r o v *(həl dəyişir)*. Necə? Ayrılmısan?

L ə t a f ə t. Həmişəlik ayrılmışam.

Ş a h s u v a r o v. Axı, mən sənə dedim bir-iki ay gözlə.

L ə t a f ə t. Gözləyə bilmədim. *(Pauza.)*

Ş a h s u v a r o v. Nə etməli, vaxta ki, ayrılmısan, hələlik qal burada, görək sonra nə edərək.

L ə t a f ə t. Burada qalmağım mümkün deyil.

Ş a h s u v a r o v. Niyə?

L ə t a f ə t. Xalam qoymur. *(Pauza.)*

Ş a h s u v a r o v. Bəs, onda nə etmək istəyirsən?

L ə t a f ə t. Mən bu sualın cavabını səndən gözləyirəm, Ziyad.

Ş a h s u v a r o v. Mən bu saat nə edə bilərəm?

L ə t a f ə t. Bakıda evin var. Göndər mənə ora.

Ş a h s u v a r o v. Dəli olmusan, nədir? Sadıqov bütün şəhəri vurub bir-birinə. Müstəntiqin üstünə iş qaldırıb, sən də durub belə bir həngamə çıxarırsan?

L ə t a f ə t. Bəs, onda mən nə edim?

Ş a h s u v a r o v. Qayıt get evinə. O idiotu birtəhər dilə tut. Barış. Müvəqqəti. Başa düşürsənmi?

L ə t a f ə t. Mən ölsəm də bunu etmərəm, Ziyad!

Ş a h s u v a r o v. Onda özün bil. Mən sənəin ağilsız hərəkətin ucundan özümü məhv edə bilmərəm.

L ə t a f ə t. Niyə belə sözlər danışırısan? Bilirsen ki, mən sənəin ayağına kiçik bir daş dəyməsinə də razı olmuram.

Ş a h s u v a r o v. Ayağıma daş dəyməsinə razı olursan, amma başımın batmasına razı olursan. Mən vəzifə adamıyam, anlayırsanmı?

L ə t a f ə t. Bəs, sən deyirdin mənə sevirsen?

Ş a h s u v a r o v. Bilirsen, mənim giley-güzar etməyə vaxtım yoxdur. Ya bir neçə aylığa qal burada, ya da biz bir-birimizi heç tanıyırdıq. Aydınmı?

L ə t a f ə t. Aydınmıdır, Ziyad.

Şahsuvarov əsəbi halda qayıdıb o biri otağa girir. Lətafət onun ardınca uzun və key bir nəzər salır. Sonra yüyürək qapıdan çıxır.
Pauza.

M e h r i c a n *(səsi gəlir)*. Ora baxın, ora baxın! Özünü atmaq istəyir!

R e y h a n *(qışqırır)*. Cahangir, özünü yetirir.

Ş a h s u v a r o v. Bu nədir? *(Bayıra yüyürür.)*

O biri evdən çıxan Xosrov Atayev, İldırım Atayev, daha sonra isə Dilşad və Sadıqov hövlnak bayıra yüyürürlər. İşıq sönüb yanır.
Lətafəti yarıbağın halda götürürlər.

S a d ı q o v. Bədbəxtlik mənə basıb. Qaraçuxam yatıb. *(Lətafət özünə gəlir.)* Liliçka, bu nə işdir mənim başıma gətirirsən?

Ş a h s u v a r o v. Lətafət xanım, özünü necə hiss edirsiniz?

L ə t a f ə t *(ayağa qalxaraq)*. «Lətafət xanım» nə üçün? Sən ki, həmişə mənə Lilya deyirsən?!

Ş a h s u v a r o v *(stəkamı su ilə doldurub ona uzadaraq)*. İçin, əsəbləriniz sakit olsun.

L ə t a f ə t. Bu ki, şampanski deyil.

S a d ı q o v. Liliçka! Sən nə danışırısan?! Yoldaş Atayevgili görmürsən?

L ə t a f ə t. Görürəm və istəyirəm ki, Ziyad Şahsuvarovun indiyə qədər mənə göstərmiş olduğu iltifatı onlar da bilsinlər. Çünki mən Ziyad Şahsuvarovu birinci dəfə bu evdə görmüşəm! Onun mənə etdiyi elani-əşqə bu evdə qulaq asmışam!

Ş a h s u v a r o v. Bu, ağlım itirmişdir.

D i l ş a d *(Lətafətə)*. Axmaq-axmaq danışma! Dur keç o biri otağa!

X o s r o v A t a y e v *(amiranə)*. Ona toxunmayın! Mən sənə qulaq asıram, Lətafət.

L ə t a f ə t. Təşəkkür edirəm.

X o s r o v A t a y e v. Bəs, sən Şahsuvarova nə cavab verdin?

L ə t a f ə t *(istehza ilə)*. Sizin kimi hörmətli şəxslərlə oturub-duran, böyük bir şəhərdə naçalnik müavini olan bu cür yaraşlıq oğlanın heyranedicə sözlərinə hər gün Sadıq Sadıqovun mənfur üzünü görəndə bir qadın nə cavab verərdi?

S a d ı q o v. Əclaf qadın! Belə şeylər səni təmizə çıxara bilməz.

L ə t a f ə t. Kim deyir ki, mən təmizə çıxmaq istəyirəm? Özünüz gördünüz ki, əgər, bu gənc müstəntiq olmasaydı, indi cansız bir odun

parçası ilə mənim fərqi yox idi. Onu da bilirsiniz ki, ölümdən qurtarmaq ikinci dəfə dünyaya gəlmək kimi bir şeydir. (*Qısa pauza.*) Qərbdən... Bu, doğrudan da, belə imiş. Bir az qabaq Ziyad Şahsuvarovun dərdindən ölənlər, indi onun üzünə baxmaq istəmirəm.

Ş a h s u v a r o v. Lətafət!

L ə t a f ə t. Nədir? Yoxsa, davam gətirə bilmirsiniz? Sən ki, beləndə tapança var. Nə üçün çəkib məni vurursan? Vura bilməzsən. Çünki sən tülkü kimi qorxaqsan! Yer üzünün bütün alçaqlıqlarını toplasan sən öz əməllərinin qarşısında bir heç olar. Mən öz namusumu, məniyi bir qurban kimi sənə ayaqlarının altına atdım. Sən isə, öz mənfur niyyətlərinə yetmək üçün onu körpü etmək istədin. Mən ölməyə layiq bir qadın idim. Lakin indi ölmədiyimə sevindir. Mən sizin hər ikinizə – sənə də, ölümə də nifrət edirəm. Ancaq yox. Mənim kimi ifadə etmək üçün nifrət sözü kifayət deyil.

Kapitan iki milislə daxil olur.

K a p i t a n. Salam, belə vaxtsız gəlişim üçün üzr istəyirəm, yoldaş Atayev. (*Şahsuvarova*) Mən qanun adından sizi həbsə alıram. Silahınızı verin!

Ş a h s u v a r o v. Sizin məni həbs etməyə ixtiyarınız yoxdur.

K a p i t a n. Sizin həbs olunmağınız haqqında sərəncam verilmişdir. (*Orderi təqdim edir. Şahsuvarov təcili getmək istəyir. Kapitan onun qabağını kəsir.*) Gecikmişiniz! (*İldırım Atayevə*) Yoldaş nazir müavini, müqəssir Ağasəlimlə Xuduş hər bir şeyi etiraf etmişlər. (*Sadiqova*) Riça edirəm şlyapanızı başınıza qoyasınız.

S a d i q o v. Nə üçün axı?

K a p i t a n. Çünki biz sizi öz dostlarınızdan ayırmaq istəmirik.

S a d i q o v. Bu, ədalətsizlikdir.

K a p i t a n. Bu, zamanın hökmüdür. Ailənizə bir sözünüz varsa, buyura bilərsiniz.

S a d i q o v. Mənim heç bir kəsim yoxdur.

K a p i t a n. Elə isə gedək. (*Xosrov Atayevə*) Təkrar üzr istəyirəm, yoldaş Atayev. Biz bu cənabları başqa yerlərdə axtarırdıq, təəssüf ki, gəlib burada tapdıq. Hələlik.

Pərdə.

SƏKKİZİNCİ ŞƏKİL

Xosrov Atayevin evi. Dilşad əsəbi halda daxil olur.

D i l ş a d (*öz-özünə*). Bu iki-üç gündə hər şey alt-üst oldu. Fikirləşdikcə ayağımın altından yer qaçır. Dərdini deməyə bir adam da tapmırsan. (*Pauza, qapının zəngi çalınır.*) Gəl.

Zabitə daxil olur. Dilşad onu görkən amirana görkəm alır.

D i l ş a d. Hə, bu vaxt xeyir ola?

Z a b i t ə. Sadiqov gildə aldığımız brilyant üzük üçün gəlmişəm.

D i l ş a d. Bəs, siz onu mənə bağışlamadınız?

Z a b i t ə. Biz dedik əli yuyar, əl də qayıdıb üz. İndi ki, belə olmadı, malımızı qaytar özümüzə.

D i l ş a d (*qəzəblə*). Görünür, qulağınıza səs dəyib! Ərin dünyanı dağıdıb, hələ bir adam üçün də çıxırsan?

Z a b i t ə. Hə, bəs üzüyü alanda niyə belə demirdin?

D i l ş a d. Artıq-əskik danışma! Rədd ol burdan!

Z a b i t ə. Heç özünü dağıtma! Mənə Zabitə deyirlər! Bizim malımızı yemək olmaz.

D i l ş a d. Bu dəqiqə rədd olmasan, milis çağırıb, səni də göndərəcəyəm ərinin yanına!

Z a b i t ə. Zəhmət çəkmə. Tay Şahsuvarov naçalnik deyil! Milis sözünə baxmaz! Tez ol, üzüyü ver! Yoxsa, evini başına uçurdaram!

Xosrov Atayev o biri otaqdan çıxır.

X o s r o v A t a y e v. Niyə qışqırırsan, bacı, nə olub?

Z a b i t ə (*başını aşağı salaraq*). Heç bir şey. Öz malımızı istəyirik.

X o s r o v A t a y e v. Siz kimsiniz, bacı?

Z a b i t ə. Ağasəlimin külfətiyəm.

X o s r o v A t a y e v. Həbsə alınan Ağasəlimin?

Z a b i t ə. Bəli.

X o s r o v A t a y e v. Yaxşı, bizdə sizin nə işiniz var?

Z a b i t ə. Necə yəni nə işiniz var? Mən Sadiqovun evində barməğimin beş min manatlıq üzüyünü çıxarıb arvadınıza vermişəm...

X o s r o v A t a y e v. Nə üçün verirdiniz?

Z a b i t ə. Tay bunun nə üçün yoxdur ki, verdik də. Özünüz bilirsiniz?

Pauza. Dilşad iti addımlarla o biri otağa gedərək üzüyü götürüb
atır Zabitonin üstünə.

Dilşad. Götür, cəhənnəm ol, həyasız! Təqsir məndədir ki, sizin kimi alçaqlardan bəxşiş götürürəm.

Zabito (qapıdan çıxıb-çıxa). Biz dedik ki, əl əli yuyar, əl də üzü. (Çıxır. Pauza.)

Xosrov Atayev (öz-özünə). Əl əli yuyar, əl də üzü... Ağasəlimin xalq malı ilə alınmış üzüyü mənim evimdən çıxır. Şahsuvarov, Sadıqov kimi cinayətkarlar mənim evimdə həbsə alınırlar... Bu dəhşətdir! Necə oldu ki, onlar mənim qapımı tanıdılar?! (Dilşada.) Səndən soruşuram. Necə oldu?!

Dilşad. Mən sənin əkdiklərini biçirdim... Əgər, Şahsuvarov, Sadıqov sənin qapını tanımağa layiq deyildilərsə, niyə hərəsini oturdurdun bir idarənin başında?

Xosrov Atayev (sarsılıra). Doğrudur... Tamamilə doğrudur. Onların kim olduqlarını indiyə qədər tanımağa mənim böyük, bağlılanılmaz günahımdır! (Pauza.) Ancaq bəs sən? Bəs sən niyə öz ərinin bu səhvindən istifadə eləyib, onu xalq içində biabır edirdin?! Axı, sən həmişə and içib məni istədiyini söyləyirdin.

Dilşad. Mən sənin belə qorxaq olduğunu bilmirdim.

Xosrov Atayev. Necə? Mən qorxağam? (Pauza.) Düz deyirəm. Ancaq yaddan çıxarma ki, xalqın ağır töhmətindən qorxmayanlar dünyanın ən vicdansız adamlarıdır. Vicdansızlıqla xəyanət işə əkiz yaranmışdır. Ona görə də, tutduğun əməllər səni qorxutmamışdır. Sən nə ailəni sevmisən, nə də xalqını...

Dilşad. Sən bir az nəzakətli danışsaydın pis olmazdı.

Xosrov Atayev. Nəzakət! Bundan sonra sən məndən hələ nəzakət də umursan?

Dilşad. Heç lazım da deyil! Səninlə yaşadığım bu on ildə mən nə gördüm ki, indi də onu itirməkdən qorxum?

Xosrov Atayev. Bəs, sən nə görmək istəyirdin?

Dilşad. Bilmirəm... Başqa ərlər öz arvadlarına belə suallar vermirlər...

Xosrov Atayev. Əgər, sən öz ərindən narazı idinsə, nə üçün indiyə qədər bunu açıb ona demirdin?

Dilşad. Bilirdim ki, bunun heç bir mənası yoxdur.

Xosrov Atayev. Axı, biz evləndə mən adicə bir mühəndis idim.

Dilşad. Ona görə də, mən o zamanlar susub heç bir söz demir-

dim... Sonra gördüm ki, sənin adı mühəndislikdən yüksək vəzifələrə qalxmağın bizim ailə həyatımızda heç bir dəyişikliyə səbəb olmadı.

Xosrov Atayev. Aha... Demək sən elə bilirdin ki, mən yüksək vəzifəyə keçəndən sonra biz də dayələr, qulluqlarla yaşayacağıq, qapımızda «Pobeda» maşınları dayanacaq. Eləmi? Ah, sən nə dəhşətli qadınsanmış!

Dilşad. Çox gec tanımsan!

Xosrov Atayev. Gec tanısam da bir daha sənin üzünü görməyəcəyəm! Bir daha sənə Xosrov Atayevin həyat yoldaşı deməyəcəklər. Rədd ol buradan!

Dilşad. Bilirəmni nə edirsən?

Xosrov Atayev. Bu saat, bu dəqiqə rədd ol.

İldırım Atayev gəlir. Qısa pauza. Dilşad çıxır.

İldırım Atayev. Nə olub?

Xosrov Atayev. Mən məhv olmuşam, qardaş! Mənim on illik ailə həyatım saxtaymış. Bizim fəmiliamız ləkələnmişdir! Qoy məni xalq divanına çəksinlər! (Əlləri ilə başını tutaraq, stula yıxılır. Pauza.) Xalq bizi öz halal pulu ilə oxutdu. Yüksək vəzifə sahibləri etdi. Hökumət böyük bir şəhərin müqəddəratını mənə tapşırırdı. Lakin mən? Mən nankor oldum! Nankor! Nə üçün dinmirsən, İldırım? Yoxsa, mən, doğrudan da, məhv olmuşam?! Yoxsa, daha mənimlə kəlmə kəşib danışmağa belə dəyməz?!

İldırım Atayev. Hər şeyi sən özün dedin, Xosrov, daha mənə söz qalmadı.

Xosrov Atayev. Yox! Sən hökumətin bir nümayəndəsi kimi mənim haqqımda nə fikirdəsən?

İldırım Atayev. Mən sənin işdən götürülməyini tələb etməmişəm!

Ağır pauza.

Xosrov Atayev. Sağ ol, qardaşım! Xalqın böyük etimadını məlun bir qadının saxta məhəbbətinə qurban verən adamlar qardaş cəzasına layiqdirlər! Mən sənin sözlərinə vaxtında qulaq assaydım, belə olmazdı.

İldırım Atayev. Mən indi yola düşüb gedirəm, Xosrov. Xalqın ədaləti böyükdür! Əgər, onlar sənə aman versələr, igid ol, qardaşım! İndisə gəl qucaqlaşaq! Bax, belə, uşaqlıqdakı kimi. Bu nədir, sənin gözlərin yaşarmışdır?

Xosrov Atayev. Get, İldırım, sənə yaxşı yol.

O biri otağa keçir. Pauza. Mehrican gəlir.

İldırım Atayev. Nə yaxşı ki, gəldiniz. Yoxsa, sizinlə görüşməmiş getmək mənim üçün ağır dörd olardı... *(Qısa pauza.)* Ümid edirəm ki, məni pisliliklə xatırlamayacaqsınız.

Mehrican. Heç bir zaman.

İldırım Atayev. Salamət qalın. Xoşbəxt olun. Bilin ki, hardasa bir nəfər vardır və o hər dəfə sizin xoşbəxtliyinizi eşitdikcə sevinəcəkdir.

Cahangirlə Reyhan gəlirlər.

Reyhan. Əmi, deyirlər gedirsiniz?

İldırım Atayev. Bəli. Sən atandan muğayat ol. O, çox iztirab çəkir. Qoy ruhdan düşməsin. Səhv etmək bir günahdırsa, onu düzəldə bilməmək daha böyük dərdidir! Atalar deyib:

İgid odur atdan düşə, atlına!
İgid görək hər əzaba qatlana!

Reyhan. Mənim atam həmişə mərd olmuşdur! O, bu ağır yarıya qatlanacaq, yarı yolda qalmayacaqdır! O zaman dostlar da, düşmənlər də görəcəklər ki, Atayevlər ailəsinin çırağı sönməmişdir!

Pərdə

1954

Sən həmişə mənimləsən, yaxud «Boy çiçəyi»

İŞTİRAK EDİRLƏR

Həsənzadə	– zavod direktoru
Xurşid	– onun arvadı
Aydın	– onun oğlu
Nargilə	– cavan qız, orta məktəbi bitirib
Nəzakət	– onun anası
Fərəc	– Nəzakətin ikinci əri
Fərəcov	– zavodda kadrlar şöbəsinin müdiri
Sarısaç qız	– Nargilənin rəfiqəsi
Yaşlı kişi	
Birinci oğlan	
İkinci oğlan	
İşçilər	

Vağzal. Məlum olur ki, hər kəs öz adamını yola salır. Ön planda dayanmış Həsənzadə kiməsə baxıb gülümsəyir. Lakin o çox həyəcanlıdır. O, bütün xarici aləmdən təcrid olunaraq, yalnız gözlərini zillədiyi adamlarla məşğuldur. Qarşından gələn Nargilə onu görüb dayanır. Həsənzadə bunu hiss etmir.

Aydının səsi. Daha durma, ata, istidir.

Həsənzadə. Yatanda pəncərəni ört.

Aydının səsi. Arxayın ol.

Həsənzadə. Soyuq su içmə. Anginan təzə sağalıb.

Aydının səsi (*səbri tükənmiş halda*). Dedim ki, arxayın ol.

Nargilə sürətlə gözünü səs gələn tərəfdən çəkib, Həsənzadəyə baxır.
Lakin Həsənzadə oğlunun sört cavabından inciməmişdir.

Həsənzadə. Yolda konserv yemə.

Aydının səsi. Yaxşı, ata, get. (*Axırıncı zəng. Qatar tərpəni.*)
Salamat qal, ata. Çatan kimi teleqram vuracağam. Məndən arxayın ol.

Həsənzadə daha dinmir. O, çox mütəəssirdir. Əlini havada zəif-zəif tərpədərək oğlu ilə səssizcə vidalaşır. Qatarın səsi getdikcə uzaqlaşır. Həsənzadə dərindən nəfəs alaraq, başını aşağı salır və geri dönmür. Bütün bu müddətdə gözləri Həsənzadəyə olan Nargilə sanki bu saat ona, nə isə, həyəcanlı bir söz deyəcək. Lakin Həsənzadə onun varlığını hiss etməyərək, yanından keçib gedir. Qız onu eyni həyəcanlı, pərişan nəzərlərlə müşayiət edir... Səhnə hərlənir... Həsənzadə evvana çıxıb papiros yandırır. O, tez-tez papiros çəkir və budaqları evvana əylmiş söyüd ağacına baxır... Qarşısındakı binanın artırmasında isə, Nargilə dayanmışdır. Onun gözləri Həsənzadəyə zillənmişdir. Elə bil ki, qız onun baxışlarını tutub öz üzərində saxlamaq istəyir. Lakin Həsənzadə onu görmür... Həsənzadə öz dərdi ilə məşğuldur. Bu vaxt uzaq musiqi eşidilir... və ətrafın səssizliyi içində adama elə gəlir ki, bu musiqi naməlum zamanlardan indiyə qədər davam edib gəlir və bundan sonra da əbədi olaraq davam edəcəkdir... Səhnə təcridcə qaranlıqlaşır və qaranlıqlaşdıqca həmin musiqi də uzaqlaşır...
Sonra mavi işıq içindən Xurşid çıxır.

X u r ş i d. Niyə bu qədər bikişən? Aydın indi böyük oğlandır. Nə olacaq?..

H ə s ə n z a d ə. Bu iyirmi iki ildə birinci dəfədir ki, mən ondan belə uzun müddətə ayrılıram.

X u r ş i d. Hansı ata-ana həmişə öz övladı ilə bir yerdə olub?

H ə s ə n z a d ə. Elədir.

X u r ş i d. Bilirəm... təklik sənin üçün çətin olacaq.

H ə s ə n z a d ə. Nə etməli... Təki canı sağ olsun. *(Pauza. Musiqi davam edir.)*

X u r ş i d. Gərək evlənəydin.

H ə s ə n z a d ə. O dəhşətli gecədə sən özün dedin ki, evlənmə.

X u r ş i d *(taqsirkar kimi)*. Mən səhv etmişdim...

H ə s ə n z a d ə. Fərqi yoxdur... O zaman sən «Evlən!» desəydin də, mən bunu bacarmazdım...

X u r ş i d. Gərək evlənəydin... *(Qısa pauza. Musiqi davam edir.)*
Aydın səni çox incidirdi. Axı, o, elə körpəlikdən nadinc idi...

H ə s ə n z a d ə. O tez-tez xəstələnirdi.

X u r ş i d. Mən sənin bir gecə yuxusuz qalmağına dözmürdüm...
Amma o səni aylarla yuxusuz qoyurdu...

H ə s ə n z a d ə. Başqa cür mümkün deyildi. Onu soyuqdan göz-ləmək lazım idi.

X u r ş i d. O, körpəlikdə də həmişə narahat yatırdı.

H ə s ə n z a d ə *(düşüncə içində)*. Sonra da məktəb həyatı. *(Gü-lümsəyir.)* Bir gün olmurdu ki, direktor zəng vurub ondan şikayət elə-məsin... Nə isə... bunlar artıq keçmişdə qalıb. O bizim zəhmətimizi itirmədi.

X u r ş i d. «Bizim» yox, sənin! Mən vəfat edəndə onun iki yaş ı var idi.

H ə s ə n z a d ə. Elədir. Ancaq mən sənin yerini verə bilmirdim. Tez-tez əsəbiləşirdim. Səhvlər edirdim. *(Qısa pauza. Musiqi davam edir.)* Sənin vəfatından üç-dörd ay sonra biz təzə binaya köçmüşdük. Bir gün o mənə, səni aşağıda, darvazanın yanında görmüş olduğunu söylədi. Deyir, «anama dedim ki, bax, burada oluruq, niyə gəlmirsen?»

X u r ş i d. Mən həmişə sənin güclü təbiətinlə fəxr edərdim. Niyə belə şeyləri yadında saxlamısan?

H ə s ə n z a d ə. Görünür, insan həmişə bir cür qalır...

X u r ş i d. Evlən!

H ə s ə n z a d ə. Gecdir.

X u r ş i d. Qırx altı yaş hələ qocalıq demək deyil.

Qısa pauza.

H ə s ə n z a d ə. Sən mənim üçün həddindən artıq yaxşı olmusan...

X u r ş i d. Deyirlər, məhəbbət də canlı orqanizm kimi qocalır və nəhayət, ölür...

H ə s ə n z a d ə. Bəlkə də... Ancaq yəqin ki, bunun üçün iyirmi il azdır...

X u r ş i d. Evlənilib özünə təzə həyat qurmağa sənin çoxdan haq-qın var idi. Saçların ağaranda, iyirmi səkkiz yaşın hələ tamam deyildi...

H ə s ə n z a d ə. Bunun üçün mən kimsəyə minnət qoymuram. Çünki heç bir zaman ürəyimin ziddinə hərəkət etməmişəm... Özümü heç bir səadətdən məhrum etmək fikrində olmamışam. Demək istəyirəm ki, mən, sadəcə olaraq, öz vəzifəmi yerinə yetirmişəm... Burada təəccüblü və ya fəvqəladə nə var ki...

X u r ş i d. Elə demə... sən gənc idin... gözəl idin... Biz evlənəndən sonra da qızların telefon zəngləri kəsilmək bilmirdi...

H ə s ə n z a d ə. Bəlkə də, mənim yerimə bir başqası olsaydı, sənin vəfatından bir-iki il sonra evlənərdi... Sən deyən kimi, özünə təzə həyat qurardı... Bəlkə bu, Aydın üçün yaxşı olardı... Ancaq... Mən bunu bacarmadım. Hər dəfə bu barədə düşündə... Yox, bu mümkün deyildi və mən bu cür hərəkət etmədiyim üçün özümü məzəmmət elə-mirəm!.. Mən çəkdiiy əziyyətlərdən, məhrumiyyətlərdən narazı de-yiləm...

Qapının zəngi çalır. Musiqi tamam susur. Xurşidin üzərinə düşən işıq sönür.

Həsənzadə qapını açır. Nargilə, əlində bir yığın qəzet və jurnal daxil olur.

N a r g i l ə *(həyəcanını boğaraq)*. Bunları qapıda poçtalyon ver-di... Özü sancılanmışdı. Ona görə də, mən alıb gətirdim...

H ə s ə n z a d ə. Çox sağ olun. *(Qəzet və jurnalları ondan alıb, də-yirmi həsir stolun üstünə qoyur.)* Siz bizim bu qonşudakı mühasibin qı-zı deyilsiniz?

N a r g i l ə. Xeyr... O mənim atalıgımdır.

H ə s ə n z a d ə. Oxuyursunuz?

N a r g i l ə. Bu il onilliyi qurtardım. Ancaq ali məktəbə giro bil-mədim.

H ə s ə n z a d ə. Nə üçün?

N a r g i l ə. Bir balım çatmadı... *(Birdən qızıışıb özündən çıxaraq)* Dil müəllimi kifir bir qız idi, «dörd» əvəzinə götürüb «üç» verdi.

H ə s ə n z a d ə *(gülümsəyərək)*. Məncə, müəllimə haqqında belə danışmaq yaxşı deyil.

N a r g i l ə *(tutularaq)*. Bağışlayın...

H ə s ə n z a d ə. Eybi yoxdur, yaxşı hazırlayıb gələn il girərsiniz.
N a r g i l ə. Yaman da girərəm...
H ə s ə n z a d ə. Hər halda, ruhdan düşmək lazım deyil. Bəs, indi nə edirsiniz?
N a r g i l ə. Heç nə.
H ə s ə n z a d ə. İşləmək istəmirsiniz?
N a r g i l ə. İş yoxdur. Anamla sizin zavodun kadrlar şöbəsinə getdik. Bir şey çıxmadı.

Qısa pauza.

H ə s ə n z a d ə. Naryadçı vəzifəsində işləyirsiniz?
N a r g i l ə. Siz deyəndən sonra niyə işləmirəm...
H ə s ə n z a d ə. Mənim deməyim başqa, sizin ürəyinizdən olmayan başqa.
N a r g i l ə. İşləyəyəm.
H ə s ə n z a d ə (zəng edir). Allo, Fərəcov.

İşıq eyni zamanda telefon xəttinin o biri ucunda olan Fərəcovu işıqlandırır.

H ə s ə n z a d ə. Ora bir qız gələcək, adı... (Nargiləyə) Adınız nədir?
N a r g i l ə. Nargilə.
H ə s ə n z a d ə (telefonla). Adı Nargilə xanımdır. Onu srağagün orduya gedən oğlanın yerinə naryadçı təyin edərsiniz.
F ə r ə c o v (narazılığını gizlədərək). Ba-ba-baş üstə, yoldaş direktor.

Həsənzadə dəstəyi asır. Fərəcovun üzərinə düşən işıq sönür.

N a r g i l ə. Görürsünüz... Amma dünən bizə deyirdi oğlanın yerinə adam götürmüşük.
H ə s ə n z a d ə. Sabahdan gedərsiniz, əlli manat da maaşdır...
N a r g i l ə (qürurla). Onun əhəmiyyəti yoxdur.
H ə s ə n z a d ə (zarafatyana). Yəni o qədər dövlətlicisiniz?
N a r g i l ə. Altmış manat da atamın təqaüdünü alıram.
H ə s ə n z a d ə. Atanız vəfat eləyib?
N a r g i l ə. Bəli... Mən bir yaşında olanda... Müharibədə vurulub. Baş leytenant imiş. (Həsənzadə papiros yandırır.) Oğlunuzu hara yola salırdınız?

H ə s ə n z a d ə. Başqırdıstana.
N a r g i l ə. Orda işləyəcək? (Həsənzadə başı ilə təsdiq edir.) Həmişə?
H ə s ə n z a d ə. Kim bilir... Hələlik üçillik vaxta gedib.
N a r g i l ə. Görək ki, mühəndisdir...
H ə s ə n z a d ə. Bəli. Neft institutunu qurtarıb.
N a r g i l ə. Darıxırsınız?
H ə s ə n z a d ə. Darıxdım nə olacaq...

Qısa pauza.

N a r g i l ə (mütəəssir halda). Bəlkə sizin üçün bir iş görmək lazımdır?
H ə s ə n z a d ə. Sağ olun. Lazım olan işləri özüm görməyə adət etmişəm.
N a r g i l ə. Bilirəm... oğlunuz kanikula gələndə hər səhər ondan əvvəl durub çay qoyurdunuz. Qəlyanaltı hazırlayırdınız...
H ə s ə n z a d ə. Elədir...
N a r g i l ə. Mən saatlarla o tək pəncərənin qabağında oturub, sizə tamaşa edirdim... Sizin işə, bundan xəbəriniz yox idi.
H ə s ə n z a d ə. Xəbərim var idi.
N a r g i l ə (sevinclə). Doğrudan?.. Amma elə bildirdim siz bir dəfə də olsun məni görməmişiniz...
H ə s ə n z a d ə. Nə üçün... Qonşu deyilik...
N a r g i l ə (məyus halda). Elədir... qonşuyuq... (Qısa pauza.) Həmişə sizin oğlunuz gələndə mən sevinirdim.
H ə s ə n z a d ə (zarafatyana). Doğrudanmı?
N a r g i l ə (Həsənzadənin ahəngindəki mənanı duyaraq). Mən sizə görə sevinirdim!
H ə s ə n z a d ə. Mənə görə?
N a r g i l ə. Bəli. O gələndə sizin kefiniz yaxşı olurdu. Danışırıdınız, güldürdünüz... O olmayanda isə, saatlarla bu həsir kresloda oturub elə hey papiros çəkirdiniz. Hey düşünürdünüz...
H ə s ə n z a d ə (gülümsəyir). Qocalara başqa daha nə qalır ki...
N a r g i l ə. Siz qocasınız?
H ə s ə n z a d ə. Əlbəttə.
N a r g i l ə (acıqlanır). Yoxsa, siz məni yüngülbeyin bir qız hesab edirsiniz?
H ə s ə n z a d ə. Qətiyyənlə!
N a r g i l ə. Onda nə üçün heylə deyirsiniz?

H ə s ə n z a d ə. Mənim özüm haqqımda elə deməyimin sizə nə dəxli ola bilər?

N a r g i l ə. Çox sağ olun. Mən sizdən belə kobud sözlər gözləməzdim.

H ə s ə n z a d ə. Bağışlayın.

N a r g i l ə. Yox, siz məndən üzr istəməyin... lap ürəyimi parça-parça eləsəniz də mən sizin üzr istəməyinizə razı olmaram.

H ə s ə n z a d ə. Təşəkkür edirəm. (*Qısa pauza.*) Siz çox roman oxuyursunuz?

N a r g i l ə. Nə üçün soruşursunuz?

H ə s ə n z a d ə. Elə-belə...

N a r g i l ə. Xeyr, mən Robinzon Kruzodan başqa heç bir roman-zad oxumamışam. (*Təşəxxüslə*) Mən riyaziyyatçıyam. Fizika, riyaziyyata aid əlimə nə keçdi, buraxmaram.

H ə s ə n z a d ə. A... belə deyin.

N a r g i l ə. Nə qədər çalışdım, o kifir qızı başa sala bilmədim ki, riyaziyyatçı olmaq istəyirəm. Qrammatikadan üç alsam da, yola gedərəm.

H ə s ə n z a d ə. Bəs, axı, dedik müəllim haqqında belə hörmət-siz danışmaq yaxşı deyil...

N a r g i l ə. Bağışlayın... Yadımdan çıxdı. Söz verirəm. (*Pauza. Həsənzadə papiros çəkir, qız baxır.*) Təbiətin qəribə sirləri var...

H ə s ə n z a d ə. Necə bəyəm?

N a r g i l ə. Oğlunuz sizə o qədər oxşayır ki...

H ə s ə n z a d ə. Hə... bir az oxşayır.

N a r g i l ə. Bir az yox, lap çox!.. Gözləri, yerışı, duruşu, hətta, papiros çəkməyi...

H ə s ə n z a d ə (*təaccüblə*). Məgər, o, papiros çəkir?

N a r g i l ə (*özünü itirərək*). Yox... Bəlkə... elə-belə məşğuliyət eləyirmiş. Mən birçə dəfə görmüşdüm. Bir-iki ağız çəkəndən sonra üz-gözünü бүürşdürüb tulladı. Doğru deyirəm.

H ə s ə n z a d ə. Yəqin ki, doğru deyirsiniz...

N a r g i l ə (*ona diqqətlə baxaraq*). Yox! Yalan deyirəm! Papirosu axıra qədər çəkdi!

H ə s ə n z a d ə (*zarafatlyana*). Üz-gözünü də бүürşdürmədi.

N a r g i l ə. Yox! (*Üsyankar*) Axı, çəkəndə nə olar... Maşallah, pəhləvan kimi oğlandır. Papiros ona neyləyəcək?! (*Yavaş və mütləssir səslə*) Mən istəyirəm ki, siz heç bir şeyin fikrini eləməyəsiz...

H ə s ə n z a d ə. Başa düşürəm... Sağ olun...

N a r g i l ə. Xoşbəxtlik gün kimi onun başı üzərində hərlənir.

H ə s ə n z a d ə (*birdən canlanaraq*). Siz eləmi güman edirsiniz?

N a r g i l ə. Əlbəttə. Ali təhsilli, ağıllı, gözəl... sağlam... Sizin kimi də atası!.. Xoşbəxtlik üçün daha ayrı nə lazımdır ki?!

H ə s ə n z a d ə (*dərindən nəfəs alaraq*). Yox... Həqiqi xoşbəxtlik üçün sizin dedikləriniz hələ çox azdır. Əsl məsələ bu sifətlərdən necə istifadə eləməkdə, insanlar üçün, özün üçün nə kimi xeyirli işlər görməkdədir.

N a r g i l ə (*pərişan halda*). İnsanlar üçün...

H ə s ə n z a d ə. Doğru deyilmi?

N a r g i l ə (*birdən*). Yox!

H ə s ə n z a d ə. Bəlkə siz hamıya kin bəsləyirsiniz?

N a r g i l ə. Sizdən və yazıqlardan başqa!

H ə s ə n z a d ə. Yazıq kimlərə deyirsiniz?

N a r g i l ə (*xəyal içində*). Surikə, anama...

H ə s ə n z a d ə. Surik kimdir?

N a r g i l ə. Yoldaşımdır... Onilliyi bir yerdə qurtarmışıq. Doğrudur, bir az yüngülbeyinliyi var... ancaq yazıqdır. Anam da yazıqdır, çünki iradəsizdir, qorxaqdır. Rica edirəm, gəlin bu barədə danışma-yaq... Mən sizin ürəyinizin qısılmasını istəmirəm.

H ə s ə n z a d ə. Eybi yoxdur. Mənim ürəyim o qədər də nərmənəzik deyil.

N a r g i l ə (*riqqətlə*). Mən, oğlunuzdan ayrıldığımda bu ağır dəqiqələrinizdə sizə, nə isə, ürəkəcan bir şey danışmaq istərdim.

H ə s ə n z a d ə. Təşəkkür edirəm. Siz bir az öz həyatınız haqqında söhbət eləyədiniz...

N a r g i l ə. Mənim həyatımın bir qiyməti olsaydı, onu sizə yüz dəfə danışardım.

H ə s ə n z a d ə. Kim deyir ki, sizin həyatınızın qiyməti yoxdur?

N a r g i l ə (*birdən asəbillaşaraq*). Kim! Anam! Atamın yerini tutan o köstəbək! Üzümə baxıb şit-şit gülümsəyən, məni tovlayıb yoldan çıxarmağa can atan fərsiz oğlanlar! Qrammatikadan «üç»ü verib mənim ali məktəbə girməyimə mane olan o qız! Hamı... hamı!..

Birdən kresloya yığılaraq, hönkürüb əlləri ilə üzünü tutur.

H ə s ə n z a d ə. Sakit olun... ağlamaq nədir...

Pauza. Bayaqqı musiqi yenidən başlayır. Yenidən adama elə gəlir ki, bu musiqi min illərdir elə-belə davam edir...

N a r g i l ə (*birdən əlini üzündən çəkərək*). Doğrudanmı, siz mənim həyatım haqqında eşitmək istəyirdiniz?!

H ə s ə n z a d ə. Bəli. Danışın.

Nargilənin gözləri sanki yol çəkir... Həmin musiqi yenidən başlayır və musiqinin ahənginə uyğun olaraq, səhnə yavaş-yavaş qaranlıqlaşır.

N a r g i l ə. Anamın ikinci dəfə ərə getməyi yadıma gəlir. Deyirlər onda mən kök, sağlam, güləyən bir uşaq imişəm. Lakin illər keçir, mən böyüdükcə, bu şənlilik də silinib gedirdi. *(Musiqi susur. Səhnə tamam qaranlıqlaşır... və qaranlıqda Nargilənin bu sözləri eşidilir.)* Mənim həyatımda fərəhsiz, sıxıntılı günlər başlanırdı...

Səhnə yenidən işıqlananda Nargilənin ata evində yemək otağı görünür, artıq yetkin bir qız olan Nargilə tez-tez mətbəxdən qab-qacaq götürür. Lakin bu işin onun üçün son dərəcə xoşagəlməz bir hal olduğu hiss edilir. Nəzakət xanım yemək stolunun üstünü düzəldir. Nargilə qrafini götürüb qoyanda su süfrənin üstünə tökülür.

N ə z a k ə t. Niyə üsullu hərəkət eləmirsən... İndi bir də süfrəni dəyişim?

N a r g i l ə. Lazım deyil. Bir damcı tökülüb.

N ə z a k ə t. Sən onun xasiyyətinə bilirsən. Şoraba da yadımızdan çıxıb. *(Tələsik mətbəxə gedir. Qız, anasının arxınca tənqə gəlmiş adam kimi nəzər salır. Sonra dərinədən nəfəs alaraq, yaxınlaşır radionu açır. Otağa zərif bir musiqi dolur. Nəzakət həyəcanla daxil olub, şorabani stolun üzərinə qoyaraq radionu bağlayır.)* Nə qayırsan?.. Bilmirsən o, ac olanda belə şeylərə dözmür?! *(Bayırdan ayaq səsləri eşidilir.)* Gəlir...

Və yalvarıcı bir ifadə ilə qızına baxır. Nargilə onun nə demək istədiyini başa düşsək, səhnənin ikinci otağı əvəz edən hissəsinə keçir. Fərəc ağır addımlarla daxil olur. Nəzakət xanımın ona dikilən nəzərlərində bir vahimə vardır. Fərəc həsir şlyapasını çıxarıb Nəzakətə verir və mətbəxə yönəlir... Nəzakət də onun arxınca gedir. Sonra Fərəcin fınxıra-fınxıra, suyu üzünə şappıldada-şappıldada necə yuyduğu eşidilir və bütün bu səslərin Nargiləyə olduqca xoşagəlməz bir təsir bağışladığı, onu əsəbiləşdirdiyi duyulur. Nəzakət yeməklə dolu boşqabı çox ehtiyatla götürüb stolun üstünə qoyur. Fərəc yaş əllərini havada tutaraq gəlir.

F ə r ə c. Məhraba! *(Nəzakət yüyürüb məhraba gətirir, Fərəc məhrabani alıb qurulanaraq yenə də arvadına qaytarır. Sonra təntənə ilə irəliləyib yemək stolunun arxasına keçir. Nəzakət məhrabani qoyub qayıdır, ayaq üstündə dayanıb ərinə tamaşa edir. Onun baxışlarında mütilik və qorxu hiss olunur.)* İstiot!

N ə z a k ə t. Görürsən... Yenə də yaddan çıxıb...

Gedib gətirir. Pauza. Bütün bu müddətdə Nargilə o biri otaqda əvvəlcə kitab götürüb oxumaq istəyir, lakin oxuya bilmir. Sonra kitabı yenə qoyaraq, yarımçıq qalmış ol işini götürüb tikmək istəyir. Lakin tikə bilmir və onu da kənara atır. Hiss olunur ki, o biri otaqdan gələn çəngəl-bıçaq səsləri onu əsəbiləşdirir.

F ə r ə c. Kompot! *(Nəzakət bir stəkan kompota gətirir. Fərəc bir qurtum alıb arvadına baxır.)* İstidir.

N ə z a k ə t *(təqsirkarcasına).* Bu gün işdən gec çıxdıq...

F ə r ə c *(Nargilə olan otağa işarə ilə).* Bəs, o neyləyirdi?

N ə z a k ə t. O da yoldaşılıqla getmişdi...

F ə r ə c. Demək bura mehmanxanadır...

Nargilə acığından barmağını dişləyir.

N ə z a k ə t *(kompotu götürür).* Qoyum soyuducuda bir az qalsın.

F ə r ə c. Çay!..

N ə z a k ə t. İki dəqiqəyə qaynayar.

F ə r ə c *(qəzəblə).* Qaynayar!.. *(Qalxıb əsəbi halda başdakı qapıya tərəf yönəlir və birdən geri dönür. Nargilə olan otağa işarə ilə.)* Sən onunla danışıdın?

N ə z a k ə t *(müqəssir kimi).* Hələ yox.

F ə r ə c. Danış! *(Baş tərəfdəki qapıdan çıxır. Nəzakət onun arxınca baxır, üzü yazıq, köməksiz bir ifadə alır. Nargilə o biri otaqdan gəlir.)*

N a r g i l ə. Nə olub?

N ə z a k ə t *(tərəddüd içində).* Heç bir şey.

N a r g i l ə. Axı, o mənim haqqında nə isə deyirdi. *(Qısa pauza.)* Niyə susursan? Niyə dinmirsən?

N ə z a k ə t. Bir az yavaş...

N a r g i l ə. Yavaş danışmıram! Bura mənim atamın evidir.

N ə z a k ə t. Nargilə... qızım...

N a r g i l ə *(indi yavaş səslə).* Ah!.. Bircə başa düşsəydim ki, sən... vaxtilə gözəl-göycək bir gəlin olan sən, onun nəyinə aşıq olmusan?

N ə z a k ə t. Mən indiyə qədər bu sirri heç kəsə açmamışam, amma indi böyük qızsan, sənə deyirəm, mən onu sevmirəm. Heç bir zaman da sevməmişəm!..

N a r g i l ə. Elə isə... Bəs, neçə ildir o, burada nə gəzir?

N ə z a k ə t. Atandan sonra mən bu damın altında tək qaldım... Sən isə körpəydin...

N a r g i l ə. Tək niyə olurdun? Sən ki, işləyirdin...

N ə z a k ə t. Gündüzlər işləyirdim... gecələr isə... dünya gözümde

qaralırdı. Elə bil ki, bu evdə hər şey... divarlar da, stullar da dil açıb mənə deyirdi: «O daha yoxdur... O daha heç bir zaman gəlməyəcək».

Yenə də birinci səhnədəki musiqi eşidilir. Yenə də adama elə gəlir ki, bu musiqi dünya bina olunandan indiyə qədər davam edir.

Mən hər yerdə... Hər yerdə onun yoxluğunu hiss edirdim. Mənə elə gəlirdi ki, onunla birlikdə bütün həyat məni tərkdə edib getmişdir. Sən isə, dilbilməz bir körpə idin. Sən dünyadan xəbərsiz gözlərini mənə zilləyib gülümsədikə, vahimə məni basırdı. Mənə elə gəlirdi ki, müharibə indicə səni də aparıb udacaqdır. Elə bil ki, soyuq əsgər süngüsünün ucu sənin dodaqlarına dirənmişdi. Sən isə, onu əmzik bilib sorursan... Mən hər gecə dəhşətli yuxular görürdüm. Mən hər gecə sənin hansı uzaq, yiyəsiz səhradasa düşüb qalmış yaralı atanın çağırışını eşidirdim. (*Musiqi davam edir.*) Təklilik dəhşət idi. (*Ağlayır.*) Mən yaşaya bilmirdim. Başa düş...
N a r g i l ə (*mülayim*). Yaxşı, sakit ol.
N ə z a k ə t (*daha yanıqlı şəkildə ağlayır*). Yoxsa... Mən sənin atanın xətiəsini bu dünyada heç bir səadətlə əvəz etməzdim.

Pauza. Musiqi davam edir. Musiqi susur. Səhnə qaranlıqlaşır. İşıqlananda Həsənzadə papiros çəkərək dinləyir. Nargilə həyəcanla söhbətinə davam edir.

N a r g i l ə (*aramla*). Mən anama inanırdım... Bir dəfə mən onun xəlvətcə atanın şəklinə baxıb ağladığımı görmüşdüm. Mən onun halına yanırıdım. Lakin onun zəifliyi, iradəsizliyi məni dəli edirdi.

H ə s ə n z a d ə. Bəs, sonra nə oldu?

N a r g i l ə. Sonra da belə oldu ki...

Səhnə yenidən qaranlıqlaşır. İşıqlananda axşamçağıdır. Fərəc arvadının qabağında dayanmışdır. Nargilə isə, o biri otaqda çarpayısının üstündə yarızanmış halda yuxulamışdır. Oxuduğu kitab sənəsi üzərinə düşüb qalmışdır. Onun üzündə həyəcanlı bir ifadə var.

F ə r ə c (*arvadına*). Nə oldu, danışdın?

N ə z a k ə t. Axı, bu evlər onun atasınıkıdır. Mən necə deyim ki, sən get ayrı yerdə ol?!

F ə r ə c. Xalası tək arvaddır. Getsin onun yanında qalsın.

N ə z a k ə t (*təqsirkarcasına*). Deyə bilmərəm... Ürəyim gəlmir...

F ə r ə c. Demək o sənin üçün doğmadır, amma, bu birilərini ögey?

N ə z a k ə t. Ögey nə üçün?

F ə r ə c. Bəs, niyə onların da qayğısına qalmırsan? Tək qız bir ota-

ğı tutub... Amma biz beş baş külfət iki balacasına sığınmışıq... Uşaqların dərslər oxumağa da yerləri yoxdur. (*Hirsi təni.*) Bu isə, sənin vəcinə deyil.

N ə z a k ə t. Qız heç vaxt uşaqların onun otağında dərslər hazırlamalarına mane olmur... Əksinə... özü həmişə onlara kömək eləyir.

F ə r ə c. Bu nağılları qoy dursun. (*Birdən*) Mən onun burada olmasını istəmirəm, vəssalam, ya o, ya mən!

Fərəc otaqdan çıxır. Nəzakət onun ardınca uzun bir nəzər salır. Sonra Nargilə olan otağa girərək, gəlib onun yanında oturur. Gözü qızına zillənib qalmışdır. Yenə də həmin musiqi səslənir. Yenə də zaman dayanır... Nargilə ayılır. Anasına baxaraq, sanki xoşalını uzaqlardan qaytarmağa çalışır.

N a r g i l ə (*dikəlir*). Elə qəribə yuxu görürdüm ki...

N ə z a k ə t. Nə yuxu idi?

N a r g i l ə. Görürəm mən yaşıl bir meşə ilə harasa tələsirəm. Birdən qarşıma saçları ağarmış qədd-qamətli bir zabit çıxır. İkimiz də dayanırıq. Sən də gəlib çıxırsan... Zabit kədərli gözləri ilə hey mənə baxıb susur... Mən özümü itirirəm. Sən mənə deyirsən: bunu tanımırsan? Sənin atandır da... Mən də ürəyimdə deyirəm: bir gör mənim atam necə yaraşlıqdır...

N ə z a k ə t. O, müharibəyə gedəndə iyirmi üç yaşında saçları qapqara bir oğlan idi.

N a r g i l ə (*qalxıb güzgüdə özünə uzun bir nəzər salır. Gözləri güzgüdə olduğu halda oxuyur*).

Sən şahin kimi cəsur, mələk kimi gözəl idin.

Sən igidlər içində bir igid idin.

Səni uzaq bir səhrada sinəndən vurdular...

Dağlardan bir qartal uçub sənin yanına gəldi.

Başın üzərində hərənlənən qarğalar

Onu görüb qaçdılar.

Düşməni məhv edib qayıdan yoldaşların səni

Bir palıd altında dəfn eləyib getdilər.

O vaxtdan həmin qartal hər axşam, səhər

Sənin qərib məzarın üzərində dövrə vuraraq

Göylərin dərinliklərində gözəndə itir.

Fərəc gəlib o biri otağa keçir. Hiss olunur ki, qızın mahnısı onu daxilən özündən çıxarı. O, acığından stulları bir-birinə vurur.

F ə r ə c (*yemək otağında stula oturaraq qışqırır*). Borjom!.. (Na-

zakət diksinərək, qalxıb mətbəxdən ona bir şüşə borjom aparır.) Nə oldu, danışdın?

N ə z a k ə t. Yox.

F ə r ə c. Niyə?

N ə z a k ə t. Mən danışa bilmirəm!

Pauza. Fərəc sakit halda borjomu töküb içir.
Sonra qalxıb, arvadının qabağında dayanır.

F ə r ə c. Ya mən, ya o! Bu gecə evə gəlməyəcəyəm. Soruşsalar, əmioğlulduyom. Səhər zəng edib qərarımı mənə bildirərsən.

Həsir şlyapasını götürüb təntənəli şəkildə çıxır.
Nəzakət yerində donub qalmışdır.

N a r g i l ə (gəlir). Yenə niyə stulları bir-birinə çırpırdı?

N ə z a k ə t. Nargilə! Qızım! Sən köç xalanla ol. Tək arvaddır.

N a r g i l ə. Aha... demək belə...

N ə z a k ə t. Yenə də əvvəlki kimi gözüüm üstündə olacaq.

N a r g i l ə. Yox, mən heç yerə getməyəcəm. Bura mənim atamın evidir. Zəhmət çəkib siz getsəniz, mən özümü çox yaxşı hiss edərdəm.

N ə z a k ə t (acıqlı halda). Sən bir adamsan, amma biz beş nəfər!

N a r g i l ə (onun sözünü təkrar edir). Biz! Bəs, sən deyirdin onu istəmirsən?

N ə z a k ə t (qışqırır). Mənim uşaqlarım var!

N a r g i l ə. Uşaqlar.

N ə z a k ə t. Bu nə hərəkətdir?! Sən ananla danışırısan!..

N a r g i l ə. Yox. Mən Fərəcin arvadı ilə danışırım.

N ə z a k ə t (mülayim tərzdə). Axı, sən indi böyük qızsan... Hər şeyi başa düşürsən. Mən ki, sənə izah elədim.

N a r g i l ə. Mən səni ərə getməkdə təqsirləndirmirəm.

N ə z a k ə t. Yoxsa, mənim səni istəməyimə şübhə edirsən?

N a r g i l ə. Mən buna da şübhə etmiyəm.

N ə z a k ə t. Bəs, onda sən məni nədə təqsirləndirirsən?

N a r g i l ə. Kəlləlikdə!

N ə z a k ə t. Mən kimin kəlləsiyəm?

N a r g i l ə (qışqırır). Bir köstəbəyin! İnsanlıqda haqqı olmayan bir rəzil. Sən bu neçə ildə onun yanında mənimlə bir kəlmə danışmamısan! Qorxursan ki, köstəbək hirsələnib səni atar.

N ə z a k ə t (sarsılmış halda). Sən ananın bədbəxtliyinə acımaq əvəzinə, gör ona nələr deyirsən!

N a r g i l ə. Mən bütün üzvləri sağlam olduğu halda, özlərini yalnız acımağa layiq bilənlərə...

N ə z a k ə t. Nifrət edirsən, eləmi?

N a r g i l ə. Bağışla, sən məni o qədər yandırıb-tökürsən ki...

N ə z a k ə t. Bəlkə də lənətə gəlmiş müharibə olmasaydı bizim aramızda bu sözlər olmazdı...

N a r g i l ə. Nə isə... Bu söhbətlər artıq gecdir. Demək sən də, ərin də mənim bu evdən çıxıb getməyimi istəyirsiniz.

N ə z a k ə t. Mən yox... başa düş...

N a r g i l ə. Başa düşürəm... Heç sən özün də təsəvvür eləyə bilməzsən ki, nə qədər aydın başa düşürəm.

N ə z a k ə t. O getdi. Əgər, sən burada qalsan, bir də qayıtmayacaq. Mənim isə, ondan üç uşağım var...

N a r g i l ə. Sən uşaqların adını az çək. Dünyada heç nədən xəbərləri olmayan körpələri bir ehtikar alətinə çevirmək yaxşı deyil. Bunu o eləyir, heç olmazsa, sən eləmə.

N ə z a k ə t. Mən sənin qarşında təqsirkaram.

N a r g i l ə. Xahiş edirəm, yalvarıram, belə sözləri qoy bir kənara. Get deyirsən, gedirəm. (Çamadanını yığışdırır.)

N ə z a k ə t (göz yaşları içində). Allah bilir ki, mən səni nə qədər çox istəyirəm... Sən mənim ilkinsən. Sən onun yadigarısan...

N a r g i l ə (qışqırır). Sənə dedim ki, bu sözləri qoy bir kənara! Yoxsa, bax, getmərdəm. O köstəbək bilir ki, hökumətə düşsə, bu otaqların heç olmasa, biri qanuni surətdə mənə çatır.

N ə z a k ə t (qorxmış halda). Əlbəttə... (Pauza. Birinci səhnədəki musiqi yenə də eşidilir. Yenə də adama elə gəlir ki, bu musiqi dünya bina olandan indiyə qədər davam edir. Nargilə atasının şəklini divardan alıb çamadanına qoyur. Sonra şifonerdən bir neçə kişi qalstukunu çıxarıb, havada silkələyərək tozunu çırpır...) Qoy onun qalstukunun biri mənə qalsın...

N a r g i l ə (qalstukları çamadanına qoyaraq). Onun bu boyda evi sənə qalır, bir qalstuk nəyinə lazımdır ki...

N ə z a k ə t. Niyə sən mənə qarşı bu qədər amansızsan? (Lakin Nargilə daha onu dinləmir. Çamadanını götürür, musiqi davam edir.) Mən hər gün sənin yanına gələcəyəm.

N a r g i l ə (onu dinləməyərək divarları nəzərdən keçirir. Öz-özünə danışmış kimi). Gövhər nənəm deyərdi ki, mənim atam bu otaqda doğulub, sonralar da bura onun iş otağı olub...

N ə z a k ə t. Elədir...

Musiqi susur.

N a r g i l ə (təhdidlə). Əgər, siz buranı yataq otağı eləsəniz, mən həkumətin əli ilə bunu təkrar sizdən alacağam. İndi isə xudahafiz.

Çıxır. Nəzakət qızın ardınca uzun bir nəzər salır. İşıq təcridcən tutqunlaşır. Nəzakət vahimə içərisində otağı nəzərdən keçirir. Elə bil ki, divar yerindən törpənərək ona tərəf hərəkət edir. Yarıqaranlıq içində hər tərəfdən sıxlaşan divarlarla birlikdə Fərəc də irəliləyib Nəzakətin qarşısında dayanır. Nəzakət alacalanmış gözləri ilə ərinə baxaraq, dəhşət içində pıçıldayır.

N ə z a k ə t. Getdi!

Fərəcin Nəzakətə zillənmiş nəzərləri altında səhnə qaranlıqlaşır. İşıq yananda Nargilənin yeni mənzili görünür. Bu, balaca, dar, yarıqaranlıq bir otaqdır. Bir tərəfdə üzünə ucuz, lakin çox təmiz adyal çəkilmiş dəmir çarpayı, köhnə divan qoyulmuşdur. Çarpayının yanındakı divara Nargilənin gənc atasının şəkli vurulmuşdur. Ortada təmiz, ağ örtüklü stol və iki köhnə stul vardır. Nargilə, əynində xalat, evini səliqəyə salır. Telefon zəng vurur. Nargilə irəliləyib dəstəyi götürür və bu zaman işıq yalnız onun, bir də telefon xəttinin o biri tərəfindəki avtomat köşkünün üzünə düşür. Köşkdə ultramoda ilə geyinmiş sarısaç bir qız telefon dəstəyini qulağına tutmuşdur. Onun yanında yenə də ultramodada geyinmiş iki gənc oğlan dayanmışdır, oğlanlardan biri qızın əlindən tutmuşdur.

S a r ı s a ç q ı z. Nana, səni təzə mənzildə təbrik edirik.

N a r g i l ə. Çox sağ olun. Ancaq mənim təzə mənzilim bu təbrikə dəyməz.

S a r ı s a ç q ı z. Nə danışırsan, Nana. Sən indi azad quşsan... Heç kəs səndən soruşmayacaq, niyə tez getdin, niyə gec gəldin? Bu ki, dünyaya dəyər... Mən səhə həsəd aparıram.

N a r g i l ə (gülümsəyir). Doğrudanmı?

S a r ı s a ç q ı z. Vəcdan haqqı. (İkinci oğlana baxaraq gülümsəyir.) Nana!

N a r g i l ə. Nədi?

S a r ı s a ç q ı z. Tez geyin gəl. «Nərgiz» kafesinin yanında gözləyirik.

N a r g i l ə. Kiminlə?

S a r ı s a ç q ı z. Gələrsən, görərsən. (İkinci oğlana baxaraq gülümsəyir.) Sənin üçün sürpriz var. (İkinci oğlan gülümsəyir.)

N a r g i l ə. Nə sürpriz?

S a r ı s a ç q ı z. Dedim ki, gələrsən, görərsən.

N a r g i l ə. Sən kiminləsən?

S a r ı s a ç q ı z. Mən Dodiklə.

N a r g i l ə. Hansı Dodiklə?

S a r ı s a ç q ı z. Çapıq Davudu tanıyırsan?

N a r g i l ə (bərkədən gülərək). Nə üçün oğlanın üzünə heylə söz deyirsen?

S a r ı s a ç q ı z. Sən də... oğlanın... (Davud onun əlini bərk sıxır, qız qışqırır.) Oy...

N a r g i l ə. Nə oldu?

S a r ı s a ç q ı z. Sən ki, bunun vəhşiliyini bilirsen... (Davud vəhşi bir görünüş alaraq, dişlərini bir-birinə sürüb qırdadır.) Oy, Dod... bədir... (Telefona) Qurtar! Sürprizin bağı çatladı.

İ k i n c i o ğ l a n (ağzını telefon dəstəyinə yapışdıraraq oxuyur).

Zaman keçir... günlər quş kimi uçur.

Həyat bir stəkan sudur,

Tələs tez iç.

Yoxsa, bizim bu fərsiz planetimiz

Hər bir an bir ovuc kül ola bilər.

Həyat bir stəkan sudur,

Tələs tez iç...

S a r ı s a ç q ı z (oxuyur).

Taleyindən narazı eybəcər bir qız

Bizi kəsdi, «üç» verdi,

Ali məktəbə girməyə qoymadı,

Biz həyatdan və eybəcər qızdan

İntiqam alacağıq.

Biz eşq bədəsini sona qədər içib,

Dünyanın bütün zövq-səfasını dadacağıq...

Biz həyatdan və eybəcər qızdan

İntiqam alacağıq.

H ə r ü ç ü (oxuyur).

Biz həyatdan və eybəcər qızdan

İntiqam alacağıq.

S a r ı s a ç q ı z. Nana, tez ol, gözləyirik.

Köşk qaranlıqlaşır. İndi yalnız Nargilənin otağı görünür. O, yavaş-yavaş xalatını çıxarır, təzə paltarını geyir. Üzü ciddi və fikirlidir. Əvvəl dodaqlarına pomada, üzünə pudra vurur. Sonra nə fikirləşirsə, əsəbi hərəkətlə hamısını silir. Yalnız saçlarını darayib otaqdan çıxır. Səhnə qaranlıqlaşır, işıq yananda ikinci şəklın ardı davam edir. Həsənzadənin evvanı, qapıdakı söyüd ağacının yuxarısı günəş şüaları ilə işıqlanmaqdadır. Həsənzadə ayaq üstə papiros çəkir. Nargilə onun qarşısında dayanaraq, bir əli ilə söyüd ağacının yarpaqlarını oynadır. O, həyəcanlıdır.

H ə s ə n z a d ə. Demək, siz rəfiqənin çağırışına getmədiniz?
N a r g i l ə (onun üzünə baxmadan). Mən bura gəldim.

Pauza.

N a r g i l ə (cöyüdüün budəğini buraxır). Nə üçün səbəbini soruşmursunuz?

H ə s ə n z a d ə (gülümsəyir). Məgər, sizlərdə adamdan qonaq gəlməyinin səbəbini soruşurlar?

N a r g i l ə. Mən qonaq gəlməmişəm. Mən sizi yaxından görmək, səsinizi eşitmək üçün gəlmişəm. Dünyadakı adamların hamısından çox mənim xoşuma siz gəlersiniz!

H ə s ə n z a d ə. Təşəkkür edirəm. Ancaq siz dünyada hələ o qədər az adam görmüsünüz ki...

N a r g i l ə. Hər halda, görmüşəm. (Birdən acıqlanır.) Mən hər şeyi, hətta, Surikin öz çuvalı ilə mənə çağırıldığını belə sizə danışdım-sa, bu, heç də o demək deyil ki, mən axmaq və sadələvh bir qızam.

H ə s ə n z a d ə. Əksinə... Mən sizi çox ağıllı qız hesab edirəm.

N a r g i l ə (ona dərin və sınayıcı bir nəzər salaraq). Mən sizdən ancaq səmimi söz gözləyirəm...

H ə s ə n z a d ə. Mən səmimi deyirəm.

N a r g i l ə. Uşaqlıqda bir dəfə rəhmətlik Gövhər nənəm də bu sözü mənə demişdi.

H ə s ə n z a d ə. Yəqin ki, yeri düşməyib. Yoxsa, bu sözü sizə çox adam deyirdi.

N a r g i l ə. Ancaq mən çox zaman bu sözün əksini eşitmişəm.

H ə s ə n z a d ə. Məsələn, kimdən?

N a r g i l ə. Məsələn, atalığımdan... O həmişə mənim yüngülbe-yin, axmaq bir qız olduğumu söyləyirdi... Sonralar... Mən on altı-on yeddi yaşına çatanda isə, anamı inandırmağa çalışırdı ki, mənim evdə qız qalmağım təhlükəlidir. Mümkün qədər tez bir adam tapıb, mənə başdan eləmək lazımdır.

Qısa pauza. Həsənzadə papiros yandırır.

H ə s ə n z a d ə. O, bu sözləri sizin yanınızda deyirdi?

N a r g i l ə. Bəzilərini mənim lap gözümlərinə deyirdi, bəzilə-rini isə, mən öz otağımdan eşidirdim.

H ə s ə n z a d ə. Bəs, ananız nə cavab verirdi?

N a r g i l ə. Mən sizə nağıl elədim ki, anam ondan necə qorxurdu.

H ə s ə n z a d ə (qısa pauzadan sonra). Həyatda belə şeylər çox olub... Siz ananızdan inciməyin.

N a r g i l ə. Əgər, onun əri adam olsaydı, mən anamdan inciməz-dim. Üzünə baxırsan, qusmağın gəlir. (Getdikə qızıdır.) Xəsis, xırda-çı, qeybətçil, qorxaq, alçaq... rəzil... hər nə desəniz, ondan!..

H ə s ə n z a d ə. Sakit... axı, siz söz verdiniz ki, daha əsəbiləşmə-yəcəksiniz.

N a r g i l ə. Bağışlayın... (Ağlamsınır.) O məni o qədər yandırıb ki...

H ə s ə n z a d ə. Hər şey olub keçib. Siz indi ayrı yaşayırınsınız.

N a r g i l ə. Ayrı yaşasam da, onun bərelmiş qoyun gözlərini hər yerdə görürəm...

H ə s ə n z a d ə. İşləyirsiniz... Başınız qarışar... Hamısını unu-darsınız.

N a r g i l ə. Məgər, mən anamğıldə olanda işləməyirdim? Məgər, o üç otağın döşəməsini, altı adamın bütün pal-paltarını mən yuyub tə-mizləməyirdim?!

H ə s ə n z a d ə. Mən sizin hər gün nə qədər paltar yuduğunuzu, nə qədər zibil atdığınızı görürdüm.

N a r g i l ə. Ah, heç olmasa, bunu bir nəfərdən eşitdim...

H ə s ə n z a d ə. Ancaq, bilirsinizmi, heylə işləmək başqa, cəmiy-yət içində başqa... Zavodda siz təzə adamlar görəcəksiniz. Təzə sözlər eşidəcəksiniz...

N a r g i l ə. Mən sizdən başqa heç kəsi görmək də istəmirəm, eşit-mək də!

H ə s ə n z a d ə. Nə üçün?

N a r g i l ə. Çünki heç kəsə inanmıram!

H ə s ə n z a d ə. Bəs, nəyə görə məhz mənə inanırsınız?

N a r g i l ə. Bilmirəm. (Qısa pauza.) Ancaq bu belədir. Əgər, bu iki ildə hər gün mən o pəncərədən sizi görməsəydim, heç bilmirəm nə edərdim. Bayaq mən sizə yalan dedim... Poçtalyon kefsiz deyildi... Mən özüm küçədə dayanıb onu gözləyirdim. Gəlib çıxanda aldatdım ki, Həsənzadəgilə gedirəm, verin qəzetləri mən aparım...

H ə s ə n z a d ə. Nə olar ki... Tanış olmağıma çox şadam.

N a r g i l ə. Təşəkkür edirəm.

H ə s ə n z a d ə. Təşəkkür nə üçün...

N a r g i l ə. Sizin kimi bir adam, əgər, mənimlə tanış olduğuna da şadırsa...

H ə s ə n z a d ə. Məgər, siz pissiniz?

N a r g i l ə. Bilmirəm... hər halda, tale mənim haqqımda bir az in-safsızlıq eləyib...

H ə s ə n z a d ə. Səhv edirsiniz... Əgər, «tale» deyilən bir şey varsa, sizin ondan inciməyə haqqınız yoxdur. O, xoşbəxt olmaq üçün sizə

hər şeyi vermişdir... Ağıl, gözəllik, sağlamlıq... daha nə istəyirsiniz...
Bayaq siz özünüz bu sözləri mənim oğlum haqqında deyirdiniz.

N a r g i l ə. O başqa... mən başqa! O sizin oğlunuzdur.

H ə s ə n z a d ə. Bunun dəxli yoxdur... Oğul, qız, ömrü axıra qədər ata-ana ilə bir başa vurmur...

N a r g i l ə. Ah, siz nə yaxşısınız... Mən sizi elə belə də təsəvvür edirdim...

H ə s ə n z a d ə. Siz də yaxşısınız... Axı, biz nə üçün pis olmalıyıq? Pisləkdə nə var ki...

N a r g i l ə. Elədir... (*Qısa pauza.*) İcazə verin evinizi təmizləyim...

H ə s ə n z a d ə (*zarafatyana*). Mən sizə zəhmət vermək istəmirəm.

N a r g i l ə. Mən gözümlü açandan bəri həmişə pis adam üçün zəhmət çəkmişəm. İndi isə... dünyada hamıdan çox istədiyim, hamıdan yaxşı sandığım bir adam üçün zəhmət çəkmək istəyirəm. Sizin məni məhrum etməyə haqqınız yoxdur.

H ə s ə n z a d ə (*zarafatyana*). Elə isə, mənim bu kitab şkaflımı səliqəyə salın. Aydın tökübdə qaldı. Mən də işə deyim... Getmək istəsəniz, qapını bərk çəkin, özü bağlanacaq.

N a r g i l ə. Baş üstə. (*Həsənzadə evə girir. Nargilə şkafa yaxınlaşaraq, səliqəsiz halda üst-üstə qalaqlanmış kitablardan ilk əlinə keçənin əvvəl üstünü oxuyur, sonra açılıb baxmaq istərək kitabın arasından qurumuş bir çiçək düşür. Qız əyilib çiçəyi yerdən götürür, burnuna tutub qoxlayır, bu zaman Həsənzadə, əlində iri qovluq, içəridən çıxır.*)
Bu nə çiçəyidir?

H ə s ə n z a d ə. Ona «Boy çiçəyi» deyirlər. Yuxarı dağlarda bitir.

N a r g i l ə. Nə qəribə çiçəkdir... qupquru quruyub, amma elə gözəl ətri var ki, elə bil indicə dərilib.

H ə s ə n z a d ə (*dərindən nəfəs alaraq*). «Boy çiçəyi» elədir... Quruyub xəzan olsa da, ətri həmişəkitək qalır. Hələlik.

Ğedir. Nargilə yenə çiçəyi kitabın arasına qoyur. Şeylərin tozunu alır. Çaydanı doldurub qazın üstünə qoyur.

N a r g i l ə (*oxuyur*).

Onun saçları gümüş kimi ağdır...

Onun gözlərində daima bir kədər vardır...

Mən onun nəcib əllərinə baxaraq soruşdum:

Əzizim, nə üçün həmişə pərişansan...

O gülümsəyib cavab verdi:

«Məgər, ürəkdə hər nə ki var...

Açıb deməkmi olar...»

Qapının zəngi çalınır. Nargilə qapını açır. Nəzakət daxil olur.
Gərgin pauza.

N ə z a k ə t (*acıqlı*). Burada nə edirsən?

N a r g i l ə. Elə-belə gəlmişəm.

N ə z a k ə t. Qız uşağının subay kişinin evində nə işi var?

N a r g i l ə (*sakit halda*). O məni işə düzəldir.

N ə z a k ə t. Nə münasibətlə? O səni hardan tanıyır?

N a r g i l ə. Mən özüm onunla tanış olmuşam.

N ə z a k ə t. Qələt eləmişən. Onun sən boyda oğlu var.

N a r g i l ə (*sakit halda*). Səhv edirsən, onun oğlu məndən üç yaş böyükdür.

N ə z a k ə t (*qorxu içində*). Sən onunla çoxdan tanışsan?

N a r g i l ə. Yox... bir saat bundan qabaq.

N ə z a k ə t (*təkrar qəzəblənir*). Bu dəqiqə buradan çıx, cəhənnəm ol!

N a r g i l ə (*gülümsəyir*). Cəhənnəmdə çox olmuşam, indi də cənnətə köçmək istəyirəm.

N ə z a k ə t. Demək, sən öz doğma ananı ələ salırsan?

N a r g i l ə (*sakit halda*). Yox, ələ salmıram.

N ə z a k ə t (*mülayim tərzdə*). Heç fikirləşməyən ki, camaat nə deyər? Yoxsa, səni Həsənzadə qulluqçu tutub?

N a r g i l ə. Qulluqçuluğun daşımı daha atmışam. Onun evini yıqıb-yığışdırmağımı mən özüm xahiş etdim.

N ə z a k ə t. Sənin dəli olduğunu deyirdilər, inanmırdım.

N a r g i l ə. Eh... inanmamağının nəticəsi nə oldu ki...

N ə z a k ə t. Əgər, sən bu saat burdan çıxıb getməsən, mən milis idarəsinə zəng edəcəyəm!

N a r g i l ə (*bərkdən gülür*). Mən on yeddi yaşından başlayaraq, düz doqquz il atamın təqaüdü ilə dolanıb, Fərəc Sərdarova qulluqçuluq elədim. Axırda da məni öz atamın evindən qovdu, bəs, niyə onda milisə zəng eləmədin?

N ə z a k ə t. Sənin kimi cavan qızın, təkcə, yad kişinin evinə getməyi əxlaqsızlıqdır.

N a r g i l ə. Bəs, əzab... işgəncə... ədalətsizlik necə?!

N ə z a k ə t (*kövrəlir*). Niyə heylə deyirsən... Məgər, səni döyüb-söyürdülər?!

N a r g i l ə. Elə zülm var ki, döymək onun yanında muştuluqdur. Bir cüt ağarmış göz buz kimi soyuq, iyrenc baxışları ilə məni gündə yüz dəfə təhqir edirdi. Mən, on üç-on dörd yaşında qız, onun kirli tuman-köynəyini yuyurdum. Uşaqlarına dayəlik edirdim... Səhərdən axşamacan ilan kimi qabıqdan çıxırdım. Bütün bunların müqabilində isə, qulağım nələr eşitmirdi! Eh... nahaq gölmisən, ana...

N ə z a k ə t (ağlayır). Nar... qızım... ağlını başına yığ. Məni ikinci dəfə bədbəxt eləmə.

N a r g i l ə. Mən səni bağışlayıram, ana, sən də məni yaddan çıxar. Üç uşağın var... Onlar sənə bəsdir.

N ə z a k ə t. Nargilə, qızım!..

N a r g i l ə. Get, ana.

N ə z a k ə t. Söz ver ki, sənin ayağın bir də bu evə dəyməyəcək.

N a r g i l ə. O barədə fikirləşərəm.

N ə z a k ə t (təhdidlə). Söz ver!

N a r g i l ə. Dedim ki, fikirləşərəm.

N ə z a k ə t. Onu bil ki, ana üzünə ağ olanın qəbirdə də sümüyü od tutub yanar.

Nəzakət çıxır. Pauza. Həsənzadə gəlir.

H ə s ə n z a d ə. Siz hələ burdaymışsınız. Nə olub? Niyə belə qəmginsiniz?

N a r g i l ə. Görəsən, elə bir vaxt olacaqmı ki, köləlik deyilən şey Yer üzündən silinəcək? Yoxsa, bu, həyatın qanunlarından biridir?

H ə s ə n z a d ə (zarafatyana). Nə danışırsınız... Biz ki, köləliyi çoxdan ləğv etmişik...

N a r g i l ə. Mən ürək, xarakter köləliyini deyirəm. Lənətə gəlmiş qorxu hissini deyirəm.

H ə s ə n z a d ə (ciddi). Əlbəttə, min illərdən bəri insanların qanına, iliyinə işləmiş pisləklərin hamısını birdən çıxarıb atmaq mümkün deyil... Lakin...

N a r g i l ə (həyəcanla onun sözünü kəsərək). Ah... Bircə bilsəydiniz ki, mən, birinin o birindən qorxmağına, ona yaltaqlanmasına nə qədər nifrət edirəm...

H ə s ə n z a d ə. Başa düşürəm... Lakin təkə nifrət etməkdən nə çıxar... (Kəskin şəkildə) Adamları qorxaqlığa, yaltaqlığa öyrədən səbəbləri tapıb məhv etmək lazımdır! (İlhamla) Siz bizim zavodda kimsədən qorxmayan, kimsəyə yaltaqlanmayan, öz namuslu zəhmətləri ilə hər şeyə qalib gələn oğlanlar, qızlar görəcəksiniz və o zaman inancaqsınız ki, qorxaqlıq heç də həyatın qanunlarından biri deyil!

N a r g i l ə. Çünki onların rəisi sizsiniz!..

H ə s ə n z a d ə. Bunun əhəmiyyəti yoxdur, ya mən, yaxud da...

N a r g i l ə (onun sözünü kəsir). Əhəmiyyəti çoxdur. Mən oradan, o pəncərədən sizə, sizin iri və gözəl əllərinizə tamaşa elədikcə öz-özümə deyirdim; görəsən, bu adam həyatında bir kəsdən, bir çətinlikdən qorxmışdırmı? Sizin bu əlləriniz mənə əsl kişiliyin, cəsarətin, mərdliyin, iradənin, alicənablığın canlı bir timsalı kimi göründü.

Qısa pauza.

H ə s ə n z a d ə (sözü dəyişir). Buraları nə yaxşı yığıdırmısınız?

N a r g i l ə (fərəhlə). Xoşunuza gəlirmi?

H ə s ə n z a d ə. Əlbəttə... belə səliqə kimin xoşuna gəlməz...

N a r g i l ə. Divanın yerini dəyişdirdim. Etiraz eləmirsiniz ki?

H ə s ə n z a d ə. Əksinə... onun əsl yeri buraymış (Zarafatyana), uzan, söyüd budaqları arasından səmaya tamaşa elə.

N a r g i l ə. Aha! Xüsusən aydınlıq gecələrdə.

H ə s ə n z a d ə. Siz nə şairənə qız imişsiniz...

N a r g i l ə (tutularaq). Doğru deyirsiniz... yoxsa...

H ə s ə n z a d ə. Doğru deyirəm...

N a r g i l ə. Sağ olun, mən indiyəcən kimsədən özüm haqqında belə yaxşı söz eşitməmişəm.

H ə s ə n z a d ə (zarafatyana). Bəs kavalərinizdən necə?

N a r g i l ə. Kavalərim nə gəzir?!

H ə s ə n z a d ə. Necə nə gəzir? Belə gözəl qız...

N a r g i l ə. Biri var idi, dalından dəydim, getdi...

H ə s ə n z a d ə. Niyə?

N a r g i l ə. Sifəti qız üzünə oxşayırdı. Özü də elə şit gülümsəyirdi ki, elə bil, bu saat axıb töküləcək...

H ə s ə n z a d ə (gülümsünür). Ağlı-zadı necəydi?

N a r g i l ə. Ağlı... (Ovcunun içini üfürür.) Saman tozu! Özünü də müasir Don Juan hesab eləyirdi.

H ə s ə n z a d ə. Bəs, necə olmuşdu ki, siz əvvəllər onu xoşlamışdınız?

N a r g i l ə. Gördüm ki, bəzi qızların xoşuna gəlir, mən də maraqlandım. İndiki ağlım olsaydı, heç onun üzünə də tü... («Tüpürməzdim» demək istəyir, lakin sözünü dəyişir.) belə baxmazdım. Siz bura köçəndən qabaqkı əhvalatdır... Onda mənim on altı yaşım var idi.

H ə s ə n z a d ə. Bəs, rəfiqənin sürprizi?

N a r g i l ə. Boşlayın. Mən sizə dedim ki, getmədim... Nə üçün bir də soruşursunuz? Yoxsa, mənə inanmırsınız?

H ə s ə n z a d ə. İnanıram. Tamamilə inanıram.

N a r g i l ə (*qürurla*). Mən sizə heç bir zaman yalan söyləmərəm. Ümumiyyətlə, mənim yalandan acığım gəlir. O da qorxaqlıq kimi bir şeydir. Elə deyilmi?

H ə s ə n z a d ə. Elədir.

N a r g i l ə. Mən sizin üçün çay dəmləmişəm.

H ə s ə n z a d ə. Nə danışırınsınız!.. Siz hardan bildiniz ki, mənim ürəyim bu saat yaman çay istəyir?

N a r g i l ə (*sevinclə*). Gətirim?

H ə s ə n z a d ə. Gətirin.

Nargilə mətbəxdən bir stəkan çay, qənd, peçenyə və başqa şeylər gətirir.

N a r g i l ə. Yaxşı dəm alıb?

H ə s ə n z a d ə. Əla. Bəs özünü də niyə gətirmirsiniz?

N a r g i l ə (*tutularaq*). Özüm sizin yanınızda çay içəcəyəm?

H ə s ə n z a d ə. İçəndə nə olar? (*Nargilə tərəddüd içində susur.*)

Xahiş edirəm, özünüz üçün də gətirin.

Nargilə gedib özünə çay gətirir və stul çəkib Həsənzadə ilə qabaq-qabağa oturur.

Gah gülümsəyir, gah ciddi görkəm alır. Özünü nə cür aparmağını bilir.

Həsənzadə bunu hiss edir.

N a r g i l ə. Siz atalığımın anamın mənim başıma açıdıqları oyuna baxmayın, ümumiyyətlə, mənimki həyatda gətirir.

H ə s ə n z a d ə. Doğrudanmı?

N a r g i l ə. Doğrudan. (*Qısa pauza. Cəsarətlə*) Məsələn, bu eyvanda, bu söyüd ağacı altında sizinlə belə qabaq-qabağa oturmaq, sizə qulaq asmaq, sizin üçün bir iş görmək mənim ən böyük arzum idi. (*Göz qapaqlarını endirərək, yavaş səslə*) Bu iki ildə elə bir gecə olmayıb ki, mən sizdən qabaq yatım.

H ə s ə n z a d ə. Sizin kimi ağıllı bir qızdan belə sözlər eşitmək mənim üçün xoşdur. (*Qısa pauza.*) Bilirsinizmi, biz insanlar qoribəyik. Nə qədər böyük iradə sahibi olursan ol, həyatın hansı əziz xatirələrlə bağlı olursa-olsun, yenə də kiminsə sənə haqqında düşünməsinə, az da olsa, sənənin taleyinlə maraqlanmasına istəyirəm.

N a r g i l ə. Bəs necə... İnsanlarla əhatə olunduğun halda, Robinzon Kruzo kimi yaşamaq olmaz ki...

H ə s ə n z a d ə (*papiros yandırır*). Doğrudur.

N a r g i l ə. Təklil dəhşətdir. Anamgildə olanda da mən həmişə özümü yalqız hiss edirdim...

H ə s ə n z a d ə. Başa düşürəm...

Telefon zəngi. Nargilə sıçrayıb dəstəyi götürür.

N a r g i l ə. Kimi istəyirsiniz? Həsənzadəni? Bu saat.

Həsənzadə qalxıb aparata yaxınlaşır. Nargilə dəstəyi elə bir sevinclə ona uzadır ki, elə bil, bu, qız üçün tam bir səadətdir.

H ə s ə n z a d ə (*telefona*). Yaxşı, qoyun boşaltsınlar, mən də yarım saata gəlirəm. (*Dəstəyi asır.*)

N a r g i l ə. İşdəndir?

H ə s ə n z a d ə. Bəli. Təzə maşınlar gəlib, təhvil almaq lazımdır.

N a r g i l ə (*tərəddüdlə*). Onda... mən gedim...

H ə s ə n z a d ə. Demək, səhərdən işə başlayırsınız... Əlbəttə, sement zavodunda işləmək o qədər də asan deyil.

N a r g i l ə. Nə olsun çətindir... Siz ki, orda işləyirsiniz.

H ə s ə n z a d ə (*gülümsəyir*). Mən ayrı... bizim ciyərlərimiz sementin tozuna öyrəşib.

N a r g i l ə (*jaketini geyərək*). Hərdən bura gəlməyimo icazə verirsiniz?

H ə s ə n z a d ə. Əlbəttə...

N a r g i l ə. Hərdən yox, tez-tez! Hər gün!

H ə s ə n z a d ə. Gəlin.

N a r g i l ə. Mənim haqqımda pis düşünməyin ha!..

H ə s ə n z a d ə. Bəyəm, siz pis qızısınız?

N a r g i l ə (*qəti şəkildə*). Yox, pis qız deyiləm!

H ə s ə n z a d ə. Onda nə üçün mən sizin haqqınızda elə düşünməliyəm?

N a r g i l ə (*öz-özünə danışmış kimi*). Doğrudan da... (*Qısa pauza.*) Siz mənim indiyə qədər bir yad kişi ilə tək otaqda qalmadığıma inanırsınızmı?

H ə s ə n z a d ə. İnanıram. Bir də ki, qalanda nə olar?.. Kişilər adamyeyən deyillər ki?

N a r g i l ə. Yox... Bu, qeyri-səmimi söz oldu.

H ə s ə n z a d ə. Nə üçün?

N a r g i l ə (*acıqlı*). Çünki adamyeyənləri var!

H ə s ə n z a d ə. Biz həmişə yaxşını əsas götürməliyik... Pisin ömrü az olur.

N a r g i l ə. Əksinə, pislərin ömrü acı bağırsağ kimi hey uzanır... (*Qısa pauza.*) Deyirlər mənim atam ağılda, yaraşıqda, qanacaqda iki

oğlanın biriymiş. Amma müharibədən qayıtmadı. Fərəc isə qayıtdı. Özüünün də hələ yüz il bundan sonra ölmək fikri yoxdur.

H ə s ə n z a d ə. Məsələ tez və ya gec ölməkdə deyil. Ömür, onsuz da, nisbi şeydir. Ancaq... Boy çiçəyini yadımıza salın. Özü neçə vaxtdır ki, xəzan olub gedib, amma ətri indi də bizi heyran edir... Yaxşı insanlar da belədir... Özləri məhv olsalar da, xatirələri həmişə bizim ləyaqətlə yaşamağımıza kömək edir. Bizim üçün təsəlli olur.

N a r g i l ə (*piçaltı ilə*). Doğrudur... Əgər atamın əziz xatirəsi olmasaydı... (*Ağlayır*) Allaha şükür ki, mən hələ indiyə qədər onun adına layiq olmayan bir iş tutmamışam. Heç bir fırıldaqçı oğlanın hüp-gopuna aldanmamışam. Buna birinci səbəb yad yerlərdə həlak olmuş cavan atamın adıdırsa, ikinci səbəb bilirsinizmi kimdir? (*Həsənzadə sual ifadəsilə ona baxır*.) Siz! (*Qısa pauza*.) Mən oradan sizə tamaşa elədikcə, həyatımda tez-tez təsadüf elədiyim pislilər mənə o qədər kiçik görünürdü ki, bir az qabaq onların məni incidə bildiklərinə təəccüb edirdim. Elə bil ki, mən onların hamısına – bütün o Fərəclərə, Dodiklərə ulduzların yanından baxırdım! Elə bil ki, mənim bu balaca sinəmə dünya sığmırdı. Mən zavodda, qəsəbədə sizin haqqınızda eyzən yaxşı sözlər eşidirdim. Və bunlar məni xoşbəxt edirdi. Mən sizin bizə qonşu olduğunuzu hamıya iftixarla söyləyirdim...

Telefon zəngi. Dəstəyi Həsənzadə götürür.

H ə s ə n z a d ə. Eşidirəm. Gəlirəm, gəlirəm. (*Dəstəyi yerinə qoyur*.)

N a r g i l ə. Oy... mən sizi ləngitdim. Bağışlayın...

H ə s ə n z a d ə. Eybi yoxdur.

N a r g i l ə (*riqqətlə*). Sağ olun. Çox sağ olun...

H ə s ə n z a d ə. Siz də sağ olun.

N a r g i l ə. Hələlik.

H ə s ə n z a d ə. Hələlik.

Nargilə gedir. Həsənzadə onun ardınca uzun bir nəzər salır. Səhnə qaranlıqlaşır və bu qaranlıqda Nargilənin acıqlı səsi eşidilir.

N a r g i l ə n i n s ə s i. Mən elə bilirdim Fərəc bizim evdədir...

İşiq Nargilə və onun qarşısında dayanmış Fərəcovun üzərinə düşür.

N a r g i l ə. Məni direktor Həsənzadə göndərib, başa düşürsünüzümü?

F ə r ə c o v. Ba...ba... başa düşürəm... A... ancaq gecikmişiniz, siz dünən gəlməli idiniz... gö... gözlədim, gəlmədiniz.

N a r g i l ə (*onu yamsılayır*). D...de...dedim ki, xəstələnmişdim.

F ə r ə c o v. O öz işinizdir.

N a r g i l ə. Xəstələnmək öz işidir?

F ə r ə c o v. Ə...əlbəttə. Sizi mən xəstələndirməmişəm ki.

N a r g i l ə. Siz xəstələndirmişsiniz! Mənim əsəblərimi siz Fərəclər çeynəyib əldən salmışınız. Mən sizlərlə vuruşmaqdan (*Boğazını göstərir*.) bura gəlmişəm.

F ə r ə c o v. Mə...mə...mənim adım Fərəc deyil, Bədəldir.

N a r g i l ə. Xeyr! Sən Fərəcsən!..

Nargilə yaxındakı telefonun dəstəyini götürür. Fərəcov mane olmaq istəyir.

F ə r ə c o v. Telefona to...toxunmayın, gedin ayrı yerdən zəng eləyin.

N a r g i l ə. Əlinizi çəkin! Bura sizin eviniz deyil. Mən direktora zəng eləyirəm!

Fərəcov əlini çəkir. Nargilə zəng edir.

N a r g i l ə. Bağışlayın... narahat edirəm... Burada da bir Fərəc var... Məni işə götürmür, deyir yer tutulub...

Nargilə dəstəyi verir Fərəcova.

F ə r ə c o v. E...e...eşidirəm yoldaş dı...rektor. Siz bunun dünən gələcəyini söyləmişdiniz... Ö...ö...özü də bi... birtəhər qızıdır... Bi... bir az dəlisoydur.

N a r g i l ə (*özündən çıxır*). Dəli, gic, nenormalnı hamısı sizsiniz! (*Fərəcov dəstəyi dərhal onun ağızına tərəf tutur ki, sözlərini Həsənzadə eşitsin*.) Siz Fərəclər adamcyənsiniz!

F ə r ə c o v. Bacı, mənim adım Bədəldir.

N a r g i l ə. Xeyr, sizin hamınızın bir adınız var!

F ə r ə c o v (*telefonda*). Yo...yoldaş direktor, eşidirsiniz? Necə? Ə...əmrini verim? Ba...baş üstə...

Dəstəyi qulağından aralayır, lakin hələ asmır.

N a r g i l ə. Hə... Necədir? Siz Fərəclərlə hələ mənim işim çoxdur.

F ə r ə c o v (*özündən çıxaraq*). Lənət sənə şeytan...de... dedim ki, mənim adım Bədəldir.

N a r g i l ə. Keçməz! Fərəcsiniz!

Fərəcöv əsobi halda dəstəyi yerinə çırpır. İşıq sönür. İşıq yananda Həsənzadənin otağı görünür. Birinci şəkildəki musiqi davam edir. Həsənzadə, əlində papiros, pəncərə qarşısında dayanıb uzaqlara baxır. Sonra dərindən nəfəs alaraq geri çevrilir. Xurşid gəlir.

H ə s ə n z a d ə. Aydın gedəndən ancaq bir teleqram vurub ki, sağ-salamat gəlib çıxdım. İndi on səkkiz gündür ondan heç bir xəbər yoxdur.

X u r ş i d. Darıxma. Yəqin hələ yerini-yurdunu əməlli müəyyən etməyib.

H ə s ə n z a d ə. Darıxmaya bilmirəm, adamın başına yüz cür fikir gəlir. *(Qısa pauza.)* Bəlkə də bu ondandır ki, sən bizi çox tez tərk eləyib gətdin. Sən sağ olsaydın, yəqin ki, mən ona bu qədər bağlanmışdım.

X u r ş i d. Sən öz borcunu yerinə yetirmisən... İndi Aydın sənə haqqında düşünməlidir.

H ə s ə n z a d ə. Yox... Mən heç kəsin mənim haqqımda narahat olmasını arzu etmirəm. Mən bunları elə-belə ürəyimdə düşünürəm. Kimsənin eşitməsini də istəmirəm.

X u r ş i d. Mən sənə bu tək vaxtında sağ olmağımı hər zamankından çox istədim.

H ə s ə n z a d ə. Sən məni zəiflikdə təqsirləndirmə. Doğrudur, mən tək deyiləm. İşləyirəm, özü də pis işləmirəm. Zavodda məni istəyirlər. Xalq, hökumət mənim əməyimi qiymətləndirib. Lakin mən... bunların hamısını sənə, mənə ən yaxın bir adam olan sənə görüb eşitməyini istədim...

X u r ş i d. Mən səni elə belə də tanımışdım.

Birinci şəkildəki musiqi davam edir. Həsənzadə yorğun halda divanda oturur.

H ə s ə n z a d ə. Bu gün zavoddakı şənlik məni yaman yorub. *(Gülüməyir.)* Axı, biz bu il keçən ilkindən xeyli artıq sement istehsal etmişik...

X u r ş i d. Sənə zavoddakı hər qələbən mənim üçün bir bayrama çevrilirdi. Belə vaxtlarda sənə üzündə elə xoşbəxt, elə mehriban ifadə olurdu ki...

H ə s ə n z a d ə. O zamanlar mənim iki qanadım var idi... biri sən, biri də işim. *(Qısa pauza.)* Lakin sonralar da mən ruhdan düşmədim. Mənə elə gəlirdi ki, sən mənim hər bir müvəffəqiyyətimi görüb sevi-

nirəsən... *(Yavaş-yavaş mürgüləyir. Musiqi davam edir.)* Yadındadır mı... sən bəzən bu mahnını oxuyardın...

İşıq azalır və azaldıqca musiqi, cavab Xurşidin oxuduğu mahnıya çevrilir. Və sanki bu mahnı uzaqlardan, tamam başqa ələmdən gəlir. İşıq gücləndikcə biz Həsənzadəni divanda yatmış görürük. Onun üzündə xoşbəxt bir ifadə var. Xurşid yoxdur. Eyvanın qapısı açılır. Nargilə, əlində bükülü bir kağız daxil olur. Dayanıb uzun müddət Həsənzadəyə baxır, sonra böyük ehtiyatla ona yaxınlaşaraq, əyilib dodaqları ilə onun üzünə toxunmaq istəyir. Həsənzadə yuxuda tərpənir. Qız sıçrayıb kənarda dayanır... Həsənzadə hələ də yatır. Nargilə içəridən adyallı gətirib üsulluca onun üstünə salır. Sonra stolun üstündə çayı yarımçıq qalmış stəkanı aparıb mətbəxə qoyur. Süfrəni götürüb çırpır və yenidən salır. Sonra ehtiyatla gəlib divanda Həsənzadənin yanında oturur. Bayağı bükülü kağızı jaketinin cibindən çıxarıb baxır. Sonra səlipo ilə qatlayıb əlində saxlayır. Nəzərləri təkrar Həsənzadənin üzərində dayanır. O biri əli ilə onun saçlarına toxunur. Birinci şəkildəki musiqi davam edir. İşıq təkrar azalır. Sanki hava qaralır. Bayırda tez-tez şimşək çaxdığı görünür. Nəhayət, tamam qaralıq olur və birdən gur işıq, qeçağında bəlkə bir uşaq içəri otaqdan çıxan Nargilənin üzünə düşür. Həsənzadə qaralıqdan çıxaraq, əyilib körpəyə baxır və gülümsəyərək barmağı ilə ona toxunmaq istəyir. Lakin Nargilə uşağı geri çəkir. Barmağı ilə Həsənzadəni hədələyir, yəni ki, «olmaz!» Sonra əlini üzünə qoyub, körpənin yatdığı başa salır və onu beşiyə qoyur... Sonra başını qaldıraraq təkrar Həsənzadəyə baxır. Gözlərini yumaraq, üzünü onun üzünə yaxınlaşdırır. Şiddətli göy gurultusu eşidilir. İşıq qaralır, gücləndikcə Nargilə sıçrayıb divandan qalxır. Həsənzadə diksinib gözlərini açır. Ayaq üstündə dayanmış Nargiləni görəndə əvvəl sanki heç nə başa düşmür... Sonra özünə gələrək, təkrar Nargiləyə baxıb gülümsəyir. Adyallı kənar edərək, qalxıb oturur.

H ə s ə n z a d ə. Bəzən adam elə xoşbəxt yuxular görür ki...

N a r g i l ə. Nə görürdünə?

H ə s ə n z a d ə *(zərafətənə).* Yuxunu danışsan, kəsərdən düşər... Yaxşısı budur siz deyin görüm haradan gəlinirsiniz?

N a r g i l ə *(məyus halda).* Nə üçün yuxunuzu danışmaq istəmirsiniz?

Həsənzadə papiros yandırır. Göy bir də şiddətlə gurlayır.

Külək söyüd yarpaqlarını tərpedərək uğuldlayır.

H ə s ə n z a d ə. Bərk yağacaq. O əlinizdəki nədir?

N a r g i l ə *(daldığı mükəddər xəyaldən ayrılaraq, sevinclə).* Məktubdur. Oğlunuzdan gəlir. *(Zərfi ona verərək)* Poçtalyon məni yamanca tanıyıb... Bura gələndə... qapıda gördüm...

Lakin Həsənzadənin artıq onu dinləməyərək, məktubu açıb nəzərdən keçirdiyini görüb susur. Həsənzadə məktubu oxuyub qurtararaq, ehtiyatla qatlayıb zərfa qoyur.

N a r g i l ə. Nə yazır?
 H ə s ə n z a d ə. Yaxşıdır. Neft mədənlərindən birində baş mü-
 həndisdir.
 N a r g i l ə. Ev tutub?
 H ə s ə n z a d ə. Tutub.
 N a r g i l ə. Yaxşı olar. Ağıllı oğlandır.
 H ə s ə n z a d ə. Bu adyalı mənim üstümə siz salmışınız?
 N a r g i l ə («hə» mənasında başını tərpədir). Başqa kim salacaq-
 dı ki?
 H ə s ə n z a d ə. Dedim bəlkə Ayna xala salıb... O bu gün gəlib
 paltar yuyası idi. Niyə oturmursunuz? Gəlin öyləşin.
 N a r g i l ə (acıqlı). Oturmuram.
 H ə s ə n z a d ə. Nə üçün?
 N a r g i l ə. Çünki siz məni istəmirsiniz...
 H ə s ə n z a d ə (səmimi təəccüblə). Mən sizi istəmirəm?..
 N a r g i l ə. O cür istəmək demirəm.
 H ə s ə n z a d ə. Bəs, nə cür deyirsiniz?
 N a r g i l ə (acıqlı). Mənim kimi!
 H ə s ə n z a d ə (zarafatlı). Mən sizin kimi istəyə bilmərəm...
 Siz cavansınız...
 N a r g i l ə. Siz qocasınız?
 H ə s ə n z a d ə. Hər halda, sizdən iyirmi altı yaş böyüyəm.
 N a r g i l ə (acıqlı). İyirmi altı yox, iyirmi beş! Mən srağagün on
 doqquzu bitirdim.
 H ə s ə n z a d ə. Demək, biz bir gündə anadan olmuşuq... srağa-
 gün mən də qırx altıya adladım.
 N a r g i l ə. Nə olsun? Qırx altı nədi ki... (Birdən acıqlanaraq) Heç
 bilmirəm bu nə yaş məsələsidir, salmışınız ortalığa.
 H ə s ə n z a d ə (gülümsəyir). Yaş faktıdır. Faktla hesablaşmamaq
 olmaz.
 N a r g i l ə. Sevən adam yaşa baxmaz.
 H ə s ə n z a d ə. Cavanlıqda adama elə gəlir... Mən də on səkkiz-
 on doqquz yaşlarımda olduğum zaman özümdən iyirmi dörd yaş böyük
 bir qadına vurulmuşdum.
 N a r g i l ə. Bəs, sonra nə oldu?
 H ə s ə n z a d ə. Sonra... (Qısa pauza.) Sonra Aydının anası ilə ev-
 ləndim.
 N a r g i l ə. Sevib evləndiniz?
 H ə s ə n z a d ə. Bəli.
 N a r g i l ə. Demək... əvvəlki qadına olan məhəbbətiniz əslində
 sabun köpüyü imiş...

H ə s ə n z a d ə. Bilmirəm... Bəlkə də...
 N a r g i l ə. Bəs, o qadın necə oldu?
 H ə s ə n z a d ə. Durur, indi yetmiş yaşlı bir qarıdır.
 N a r g i l ə (qısa pauzadan sonra birdən özündən çıxaraq). Siz bu-
 nunla nə demək istəyirsiniz?
 H ə s ə n z a d ə. Heç nə... Söz-sözü gətirdi.
 N a r g i l ə (gəlib onun yanında oturaraq, mehriban tərzdə). Siz
 məni istəməsəniz də, mən sizi həmişə... yetmiş yox, lap yüz yaşınız da
 olsa sevəcəyəm. Özü də mən sizdən tez qocalıb öləcəyəm. Özünüz gö-
 rəcəksiniz... (Qısa pauza.) Xahiş edirəm bir də bundan sonra mənimlə
 yaş barədə danışmayasınız... Yaxşımı?
 H ə s ə n z a d ə. Yaxşı. Danışmaram. (Papiros yandırır və bu za-
 man bayırda ürəyə yatan bir səslə oxunan «Qaragilə» mahnısı eşidilir.
 Nargilənin üzü soyuq bir ifadə alır. Həsənzadə dinləyir.)

Gəlmişəm otağına oyadam səni,
 Qaragilə, oyadam səni.
 Nə gözəl xəlx ələyib yaranan səni,
 Qaragilə, yaranan səni.

H ə s ə n z a d ə. Bizim ekskavatorçu Rəşiddir.
 N a r g i l ə (soyuq tərzdə). Tanıyram.
 H ə s ə n z a d ə. Haradan tanıyırsınız?
 N a r g i l ə. Zavodda görmüşəm. Özündən müştəbehin biridir.
 H ə s ə n z a d ə. Özündən müştəbeh? Yox, onda tanıyırsınız.
 N a r g i l ə. Tanıyram. İki dəfə onun üçün naryad yazmışam. Bir
 az yaraşıqlıdır, bir az da səsi var deyən, elə bilir alçacıq dağları bu ya-
 radıb.

Mahnı davam edir.

Qızıl gül ösdi,
 Səbrimi kəsdi...

N a r g i l ə (mahnının qurtarmasını gözləməyərək qalxır). Bayaq
 dediniz ki, yuyulsa şeyləriniz var.
 H ə s ə n z a d ə. Siz zəhmət çəkməyin. Ayna xala gəlib aparar.
 Bir dəfə tünd bir türk kofesi hazırlarsınız, içərik.
 N a r g i l ə (sevinclə). İstəyirsiniz lap bu saat hazırlayım.
 H ə s ə n z a d ə. Yox, zavodda istehsalat müşavirəsi çağırmışam.
 N a r g i l ə. Həmişə mən gələndə sizin ya işiniz olur, ya iclasınız.

(Güllür.) Məktəbdə «iclas var» deyən kimi «c»-nin yanına «r» qoyurdum.

H ə s ə n z a d ə. Neyləyirdiniz?

N a r g i l ə (bərkdən gülərək). Qaçırdım!.. (Rəşidin oxuduğu mahnının ardı eşidilir. Nargilənin üzü dərhal soyuq və ciddi ifadə alır.) Deyəsən, bu ekskavatorçu bu gün bizə konsert vermək fikrindədir.

H ə s ə n z a d ə. Cavan oğlandır, kefi gəlir, oxuyur.

N a r g i l ə. Bah... bah... cavan oğlan...

H ə s ə n z a d ə. Bəs necə... gənclik – nəgmə deməkdir.

N a r g i l ə (tutqun halda). Bilmirəm! Belə obrazlı ifadələr barəsində fikirləşməmişəm. Hələlik. (Getmək istəyir.)

H ə s ə n z a d ə. Dayanın. Nə üçün acıqlanırsınız?

N a r g i l ə (sərt şəkildə). Çünki siz mənim sözlərimi bir qəpiyin yerində qoymursunuz.

H ə s ə n z a d ə. Nə danışırırsınız!.. Hansı sözlərinizi?

N a r g i l ə. Hansı sözlərinizi... Mən sizə dedim ki, bu cavanlıq-qocalıq məsələsini az ortaya salın! Siz də söz verdiniz...

H ə s ə n z a d ə. Bağışlayın, yadımdan çıxdı... Skleroz...

N a r g i l ə (yanıb tökülərək). Bax, görürsünüz?! Siz düzəlməzsünüz, vəssalam. Necə sklerozusunuz ki, zavodda olan səkkiz yüz işçinin hamısını uşaqlarına qədər adbaad tanıyırsınız?!

H ə s ə n z a d ə. Nə bildiniz?

N a r g i l ə. Camaat danışır, mən də eşidirəm. Qulaqlarımı tutum?

H ə s ə n z a d ə. Yox, qulaqlarınızı nə üçün tutursunuz? Yaxşı sözü həmişə eşitmək lazımdır.

N a r g i l ə (birdən qəhqəhə ilə gülərək). Görürsünüz... Yaxşı olduğunuzu özünüz də təsdiq edirsiniz...

H ə s ə n z a d ə. Mən, ümumiyyətlə, deyirəm...

N a r g i l ə. Qurtardıq! Bir də bu mövzuya qayıdanı qurd yesin. Mən getdim.

Sürətli addımlarla qapıya tərəf yönəlir. Birdən geri dönərək Həsənzadəyə yaxınlaşır. Qarşısında dayanıb, ona baxır... Nəhayət, nəzərlərini endirərək Həsənzadənin əlini sol əli ilə bərk-bərk sıxıb tələsik çıxır. Həsənzadə qızın sıxılmış olduğu əlini qeyri-iradi bir hərəkətlə qaldırıb baxır. Lakin onun fikrinin uzaqlarda olduğu görünür. Birinci şəkildəki musiqinin ardı davam edir. Işıq yavaş-yavaş zəifləyir, nəhayət sönür. Yananda Nargilənin otağı görünür. Qız öz mahnısını zümzümə eləyə-eləyə stolun üstündə xəmirdən yuxa açır, sonra doğrayıb nə isə hazırlayır. Onun üzündə xoş bir ifadə var. Telefon zəng vurur. Nargilə yüyürüb dəstəyi götürür. İndi işıq yalnız onun və telefon xəttinin o biri ucunda olan Sarısaç qızla tanış iki oğlanın üzərinə düşür.

S a r ı s a ç q ı z. Salam, Nana. Harda itib-batmısan?

N a r g i l ə. Harada olacağam, zavodda... evdə... indi mən iş adamıyam.

S a r ı s a ç q ı z. Bah... bah... iş adamı.

N a r g i l ə (zarafatlı). Bəs necə?

S a r ı s a ç q ı z. Nana, doğrudumu ki, deyirlər sən sement zavodunun direktoru Həsənzadə ilə gəzirsən?

N a r g i l ə. Gəzmirəm, mən onu istəyirəm... sevirəm, aydındırımı?

S a r ı s a ç q ı z (işvə ilə). Başa düşürəm, Nana, gümüşü saçlar... hələ tərəvətini itirməmiş çöhrə!.. Maşın... vəzifə... pul... bir sözlə: xalis Amerika zövqü! (Səsini alçaldaraq.) Naverno, on bolşoy razvratnik...

N a r g i l ə (ciddi şəkildə). Mən onun haqqında sənə belə danışmağa icazə vermirəm.

S a r ı s a ç q ı z (eyni işvəkarlıqla). Yox a... deyəsən, gerçəkləmişən. Bəlkə sən ona orə getmək istəyirsən?

N a r g i l ə. Əlimdə işim yarımçıq qalıb, xahiş edirəm sonra zəng edəsən...

Oğlanlar, Sarısaç qıza mətləbə keçməyi him edirlər.

S a r ı s a ç q ı z. Nana, bu gün dənizçilər evində tans var.

N a r g i l ə. Tans?

S a r ı s a ç q ı z. Ahaaa... (Qısa pauza.) Gəlirsən?

N a r g i l ə. Yox, gələ bilməyəcəyəm.

S a r ı s a ç q ı z (ikinci oğlana baxaraq işvə ilə). O hələ də göz-ləyir ha...

N a r g i l ə. Kim?

S a r ı s a ç q ı z. O gün demədim?..

N a r g i l ə. Gələ bilməyəcəyəm...

S a r ı s a ç q ı z. Ah, sən nə qədər staromodni olmusan, Nana! Yaxşı... hələlik...

Nargilə ilə görüşmək istəyən oğlan ağzını telefon dəstəyinə tutaraq.

İ k i n c i o ğ l a n. Əlvida, Nana!

Çapıq Davud isə dişlərini bir-birinə sürərək vəhşi görünüşlə ağzını uzadıb Sarısaç qızın qulağını dişləyir. Qız qışqıraraq dəstəyi asır. Onların üzərinə düşən işıq sönür. Nargilə dəstəyi yerinə qoyaraq, işinin üstünə qayıdır. Nəzakət xanım, əlində ağ salfetə bükülmüş qab gəlir.

N ə z a k ə t (*qabı stolun üstünə qoyaraq*). Salam, qızım.

N a r g i l ə. Salam, ana.

N ə z a k ə t. Sənin üçün kotlet gətirmişəm.

N a r g i l ə. Fərəc ezamiyyətə gedib? (*Nəzakət nəzərlərini ondan qaçıraraq, başının hərəkəti ilə təsdiq edir.*) Nə zəhmət çəkirdin...

N ə z a k ə t. Nə üçün belə sözlər danışırsan? Məndən qisas alırsan?

N a r g i l ə. Mən heç bir zaman səndən qisas almaq fikrində olmamışam, ana. Əgər, belə bir qüvvəm olsaydı...

N ə z a k ə t. Hələ əvvəlcə öz həyatın haqqında düşün, qalsın dünyanı düzəltməyin. Fərəcin rəisi, oğlu üçün sənə elçi gölmək istəyirmiş. Həsənzadə ilə olan əhvalatı eşidəndən sonra gölməyib.

N a r g i l ə. Bunu sənə Fərəc dedi?..

N ə z a k ə t. Tutaq ki, o deyib, nə olsun?

N a r g i l ə. Heç... Elə-belə soruşuram...

N ə z a k ə t. Fərəc and içib, rəisi inandırıb ki, heylə şey yoxdur.

N a r g i l ə. Nə üçün Fərəc məndən ötəri yalan danışırdı?

N ə z a k ə t (*mülayim tərzdə*). İnsan cavanlıqda səhv eləyə bilər, ancaq bu dərəcədə yox. Mən bura sənənlə söz gülləşdirməyə gəlməmişəm... Ağlım başıma yıq, cavanlığımın, gözəlliyinin qədrini bil. Ola bilsin ki, Fərəcin rəisi bu günlərdə bizə gəlsin... Oğlunu da tanıyırsan, pis oğlan deyil. Ali təhsilli, əlində yaxşı işi...

N a r g i l ə. Əgər, o yaxşı oğlan idisə, bəs, niyə cavan arvadını iki uşağı ilə qovub salırdı küçəyə?

N ə z a k ə t. Qovmaq nə üçün... istəməyib, boşayıb... Bu, tək onun başında görünməyib ki... Ailə sirrinə əl aparmaq çətindir.

N a r g i l ə. Surik onun dabbaqda gönünə bələddir.

N ə z a k ə t. Sən məni o vəziyyətə gətirəcəksən ki, gedib özümü atacağam poyezdin-zadın altına.

N a r g i l ə (*səmimi təəccüblə*). Məndən ötəri?

N ə z a k ə t. Sən mənim qızımsan... Səni mən doğmuşam.

N a r g i l ə (*kədərli*). Eh, ay ana... Mən doğulmaya da bilərdim. Görək ki, uşaq olub-olmaması çox zaman insanların iradəsindən asılı olmur. Yaxşısı budur, Fərəcə deyəsən ki, mən onun rəisinin oğluna getməyəcəyəm!

N ə z a k ə t (*əşəbi halda qalxaraq*). Getmə... Əgər, bu qəşəbədə bir oğlan sənənin üzünə baxsa, mən adımlı dəyişərəm.

N a r g i l ə (*bərkədən gülür*). Bir gör sən məni nə ilə qorxutmaq istəyirsen...

N ə z a k ə t. Yaxşı... Axırını görürük...

Çıxır. Nargilə işinə davam edir. Səhnə yavaş-yavaş qaranlıqlaşır. İşliqananda Nargiləni Həsənzadənin eyvanında görürük. O, yemək stolunun üzərinə ağ süfrə çəkir. Qrafini su ilə doldurur. Balaca vazaya çiçək qoyur. Bu zaman qapı zəngi vurulur. Qız yüyürüb açır. Həsənzadə daxil olur. O, çox yorğundur. Lakin bunu bürüzə vermək istəmir.

H ə s ə n z a d ə (*yemək stoluna nəzər salaraq*). Bu nə dəsgahdır...
N a r g i l ə. Mən sizin üçün türk kafesi hazırlamışam. (*Yüyürüb gətirir.*)

H ə s ə n z a d ə (*ürəkdan*). Yaxşı qızımsız.

N a r g i l ə. Nə bərədə?

H ə s ə n z a d ə. Hər bərədə: ağılda, gözəllikdə, hazırcavablıqda...

N a r g i l ə (*ona iti bir nəzər salaraq, həyəcanla*). Yalvarıram, oğlunuzun əziz canına and verirəm: siz bu sözləri ürəyisizlik bir qız olan mənim xətrim xoş olmaq üçün deyirsiniz, yoxsa, doğrudan da, belə düşünürsünüz?

H ə s ə n z a d ə (*ciddi*). Mən həmişə düşündüyümü deyirəm... Bir də, sizin kimi həyatın isti-soyuğunu görmüş mərd bir qızın baş sığallanmasına nə ehtiyacı var?..

N a r g i l ə (*çox mütəəssir*). Sağ olun, çox sağ olun!

Rəşidin mahnısı eşidilir:

Gəlmişəm otağına oyadam səni,
Qaragilə, oyadam səni.
Nə gözəl xələq eləyib yaradan səni,
Qaragilə, yaradan səni.

Nargilə diksinərək bayıra sarı əşəbi bir nəzər salır.
Onun bu ani hərəkəti Həsənzadənin diqqətindən qaçmır.
Qısa pauza. Mahnı davam edir...

H ə s ə n z a d ə (*qızın üzünə baxmaqdan çəkinərək*). Bu gün Rəşidin bayramıdır.

N a r g i l ə (*dalğın*). Qəzətlərdə şəkli çıxdığına görə?

H ə s ə n z a d ə. Yalnız buna görə deyil... Dünən ona, güllə atmaqda respublika çempionu adı veriliblər.

N a r g i l ə. Bah... bah... (*Mahnı davam edir.*) Siz bu mahnını oxumağı ona qadağan eləyin!

H ə s ə n z a d ə. Niyə?

N a r g i l ə. Çünki o bunu oxumaqla mənə sataşır...

H ə s ə n z a d ə. Nə bilirsiniz?

N a r g i l ə (acıqlı halda). Yüz dəfə ona demişəm ki, mənim adım Nargilədir... Yenə də başlayır. Qaragilə, Qaragilə...

H ə s ə n z a d ə. Nə olar ki, qoyun Qaragilə desin.

N a r g i l ə. İstəmirəm.

Mahnı davam edir.

Qızıl gül əsdi,
Səbrimi kəsdi...
Sil gözün yaşın, Qaragilə,
Ağlama, bəsdii...

H ə s ə n z a d ə (öz-özü ilə danışırmış kimi). Yaxşı oğlandı.

N a r g i l ə. Məncə, sərrast güllə atmaq və ya bir gündə dörd günün işini görmək hələ tamam yaxşı adam olmaq deyildir...

H ə s ə n z a d ə (ciddi şəkildə). Doğrudur. Lakin Rəşidin yaxşılığı eyni zamanda onun insanlara münasibətindədir. Bizim ümumi işimizə, dövlətə sədaqətindədir. (Zarafatyana) Bunun üzərinə onun gözəl nəğmələrini, igidliyini də göldükdə...

N a r g i l ə. Bah... bah, saxlayın, yoxsa, özümdən gedərəm.

H ə s ə n z a d ə (xəyal içində). Bəlkə də mən, onda öz keçmiş gəncliyimi gördüyüm üçün bu qədər xoşuma gəlir.

N a r g i l ə (gərgin istehza ilə). Yoxsa, siz də onun kimi oxuyardınız?

H ə s ə n z a d ə (gülümsəyir). Siz satışırsınız, amma mən, doğrudan da, oxuyardım...

N a r g i l ə (eyni istehza ilə). Bəs, indi niyə heç oxumursunuz?

H ə s ə n z a d ə (dərindən nəfəs alaraq). Yadırgamışam. Mənim nəğməmin susduğu vaxtdan xeyli zaman keçibdir.

N a r g i l ə (əsbəbi halda). Belə sentimental sözlər sizə yaraşmır.

H ə s ə n z a d ə. Doğrudur. Ancaq, görünür, həmişə susmaq da mümkün deyil. Siz o gün doğru deyirdiniz: insanların içində Robinzon Kruzo kimi yaşamaq olmaz.

Rəşid oxuyur:

Boynuma salmışan zülfündən zəncir,
Qaragilə, zülfündən zəncir.

N a r g i l ə (təkrar əsbəbiləşərək). Xahiş edirəm, bir də onu mənim yanımda tərifləməyəsiz...

H ə s ə n z a d ə. Söz düşdü, dedim... Bir də, tərifləyəndə nə olar?

N a r g i l ə. İstəmirəm. Sizin üçün yenə kofe tökümmü?

H ə s ə n z a d ə. Bəsdir. (Qəsdən) Təşəkkür edirəm. (Pauza. Nargilənin üzü düşkün və pərişan bir ifadə alır.) Nə üçün birdən-birə biki-flədiniz?

N a r g i l ə. Çünki siz məni sevmirsiniz! (Həyəcanla) Qətiyyənlə sevmirsiniz! Mən həmişə bu bərədə söhbət salanda siz araya söz qatırsınız... Elə bilirsiniz ki, mən bunu başa düşmürəm. (Pauza. Həsən zadə papiros yandırır.) Əlbəttə, istəmək, sevmək sifarişlə qəbul olunan bir şey deyil. Mən ancaq öz bəxtimdən küsməliyəm.

H ə s ə n z a d ə. Bayağ siz məni təqsirləndirdiniz... Amma indi özünü bəxtinizdən şikayətləndirirsiniz.

N a r g i l ə. Çünki mən haqlıyam. (Qızgınlıqla) Nə təfəvüti var ki, əvvəllər mənim günümü Fərəc qara eləmişdi, indi siz eləyirsiniz?.. Nə şəkildə? Bunun əhəmiyyəti yoxdur... Heç olmazsa, Fərəcin əsarətindən bir gün xilas olacağıma ümidim var idi... (Qısa pauza. Həsən zadə papiros çəkir.) Papirosu az çəkin, zəhərlənərsiniz! (Pauza.) Sizi başa düşmək mümkün deyil... Bəzən elə bil ki, siz də məni sevirsiniz... Ancaq söhbət ciddi hal alanda...

H ə s ə n z a d ə. Siz ağıllı qızınsınız... Səbəbini...

N a r g i l ə. Xahiş edirəm, bu köhnə havaları qoyun dursun. Mən əvvəl də sizə demişəm, indi də deyirəm: yaş məsələsinin buna dəxli yoxdur. Həqiqi sevgi belə boş şeyə baxmaz. (Birdən həyəcanlanaraq) Nə üçün siz özünüzdü fədakar olmağa layiq bilirsiniz, başqalarını yox?

H ə s ə n z a d ə. Həyatda hər şey kimi fədakarlığın da öz yeri var... (Qısa pauza.) Sevgi də canlı bir orqanizm kimi qocalır... və bir gün ölür...

N a r g i l ə. Yəni, demək istəyirsiniz ki, mən gələcəkdə sizi sevməyə də bilərəm? Qorxmayın, belə şeylər ömründə olmaz.

H ə s ə n z a d ə (gülümsəyərək). Mən özüm üçün qorxmuram...

N a r g i l ə. Mənim üçün isə heç qorxmayın... Sizin həsrətinizi o qədər çəkmişəm ki... (Onun əlindən tutaraq) Mənim əzizim! Mənim pəhrəmanım!..

H ə s ə n z a d ə (əlini nəzakətlə çəkərək). Gəlin öyləşin. Sizdən bir şey soruşmaq istəyirəm.

N a r g i l ə (çox şən və gülməli bir əda ilə stulu çəkib onun qabağında oturur). Hə... soruşun!..

H ə s ə n z a d ə. Adamların söz-hərəkətindən, tənəsindən qorxmursunuz?

N a r g i l ə (eyni şən və gülməli bir əda ilə). Yox, qorxmuram!

H ə s ə n z a d ə. Nə üçün?

N a r g i l ə. Heç «nə üçün»ün yeridir?! Yaxşı adamlar yaxşı hissləri söz-hərəkət eləməzlər. Pisləri isə qoy cəhənnəm olsunlar!

H ə s ə n z a d ə (*bərkdən gülərək*). Bəzən elə ağıllı söz deyirsiniz ki...

N a r g i l ə (*bərk inciyərək*). Bəzən?! Demək... Bəzən dəliddən doğru xəbər, heyləmi?

H ə s ə n z a d ə. Bəzən yox, həmişə!

N a r g i l ə (*onu dinləyərək öz-özü ilə danışmış kimi*). Bəlkə Fərəc haqlı imiş?. Bəlkə, doğrudan da, mən dəliyəm?

H ə s ə n z a d ə (*həyəcanla*). Mən zarafat eləyirdim...

N a r g i l ə (*eyni fikri dağınıqlıqla*). Sizin zarafatınız havayı olmaz.

H ə s ə n z a d ə (*böyük bir nədəmət hissi ilə*). Nə üçün olmur? Bəzən ən ağıllı adamlar belə, ən axmaq sözlər danışa bilərlər... (*Nargilə gözləri onda olduğu halda «yox» mənasında ağır-ağır başını bulayır və Həsənzadəyə elə baxır ki, elə bil, onun ağarmış saçlarını, gözlünün ətrafındakı qırışları yalnız indi görür. Elə bil ki, Həsənzadə onun nəzərləri altında saniyə-saniyə qocalır.*) Mən dəfə üzr istəyirəm. Mən, sadəcə olaraq, ehtiyatsızlıq elədim.

N a r g i l ə (*kədərlə gülümsəyərək*). Ehtiyatsızlıq...

H ə s ə n z a d ə (*özünü büsbütün itirərək*). İnanın ki, siz mənim nəzərimdə həmişə ağıllı... həssas bir qızısınız.

Rəşid oxuyur.

Mən sənin əsirinəm, bir məni dindir,
Qaragilə, bir məni dindir...

N a r g i l ə (*qulaqlarını tutaraq qışqırır*). Çıxın onu susdurun! (*Və bərkdən hönkürərək divana yıxılır. Həsənzadə özünü itirmiş halda ona su verir. Qız suyu alıb ürək yanğısı ilə içir. Sonra dikəlib eyni həyəcanla bayıra qulaq asır və nəğmənin susması ilə yavaş-yavaş sakit olur. Nəhayət, gözlünün yaşını silərək, ayağa qalxıb paltarını düzəldir.*) Bağışlayın... Sizin qanınızı qaraltdım, hələlik...

H ə s ə n z a d ə (*həyəcanla*). Dayanın, nə tələsirsiniz... Gedirsiniz...

N a r g i l ə. Özümü çox yorğun hiss edirəm. Gedim bir az dincəlim. Sağ olun. (*Çıxır.*)

İşıq, gah dayanıb həyəcanla baxan Həsənzadənin, gah da sürətlə səhnəni dolanıb evinə tələsən Nargilənin üzərinə düşür və bütün bu müddətdə Rəşidin oxuduğu mahnı yenidən eşidilir. Adama elə gəlir ki, bu mahnı qızı hər yerdə addım-addım

təqib edir. Qız gözəndən itib, mahnı uzaqlaşdıqca, işıq da azalır və nəhayət, sönür. Yaxın zamanda isə, biz Həsənzadəni eyni həyəcanlı vəziyyətdə dayanıb pəncərədən baxan görürük. Bu zaman dalbadal şimşək çıxır. Göy guruldayır. Və birdən bu göy gurultusu telefon zəngi ilə əvəz olunur. Həsənzadə hövlnək gedib dəstəyi götürür. Sanki o, bu telefon zəngindən, nə isə, xoş bir şey gözləyirdi. Lakin işıq telefon xəttinin o biri ucunda əsəbi görünüşlə dəstəyi qulağına tutmuş Nəzakət xanımı və onun yanından dayanmış Fərəc işıqlandırır.

H ə s ə n z a d ə. Eşidirəm.

N ə z a k ə t. Özünüzü yığışdırın!

H ə s ə n z a d ə. Necə?

N ə z a k ə t. Mən sizdən xahiş etmirəm, mən sizə ömr edirəm: özünüzü yığışdırın!

H ə s ə n z a d ə. Danışan kimdir?

N ə z a k ə t. Danışan Nargilənin anasıdır.

H ə s ə n z a d ə. Ah, anası...

N ə z a k ə t. Sizin ondan böyük oğlunuz var. Mən sizi biabır edərdəm.

H ə s ə n z a d ə. Nə üçün xanım, mən neyləmişəm?

N ə z a k ə t. Neylədiyinizi yaxşı bilərsiniz! (*Fərəc başı ilə təsdiq edir.*) O uşaqdır, ağıl kəsmir, sizə nə düşüb? Nə üçün öz mövqeyinizdən, vəzifənizdən istifadə eləyib cavan qızı yoldan çıxarırsınız? (*Fərəc başı ilə təsdiq edir.*) Utanın! Əgər vicdanınız yoxdursa, qorxun. Mən şikayət edərdəm! Sizi küçünün ortasında daşa basaram!

H ə s ə n z a d ə. Sizin belə danışmağınız mənasızdır. O çox ağıllı qızıdır. Mən də heç bir zaman onun haqqında pis fikirdə olmamışam.

N ə z a k ə t. O sizə uyduğu üçün bütün elçiləri geri qaytarır.

H ə s ə n z a d ə. Ürəyi istəyən adam olanda geri qaytarmayacaq.

N ə z a k ə t. Nə üçün siz onu evə dəvət edirsiniz? (*Qısa pauza.*) Görürsünüzmü, cavab verə bilmirsiniz!

H ə s ə n z a d ə (*sakit*). Siz bu barədə qızın özü ilə söhbət eləmişiniz?

N ə z a k ə t. Siz onu elə yoldan çıxarmamısınız ki, mənə bir söz danışa...

H ə s ə n z a d ə. Əgər, siz yaxşı ana olsaydıq, o, sizdən heç bir şey gizlətməzdiniz...

N ə z a k ə t. Mənim yaxşı-pis ana olmağımın sizə dəxli yoxdur.

Fərəc başı ilə təsdiq edir.

H ə s ə n z a d ə. Yox, dəxli var. Çünki mən onun taleyi ilə maraqlanam.

N ə z a k ə t. Axı, siz kimsiniz, onun taleyi ilə maraqlanırsınız?
H ə s ə n z a d ə (*özünü saxlaya bilməyərk*). Bəs, siz kimsiniz?
N ə z a k ə t. Mən onun anasıyam! Eşidirsinizmi! Anası!

H ə s ə n z a d ə. Yalnız ona görəmi ki, onu siz doğmusunuz? Əgər, belə düşünürsünüzsə, səhv edirsiniz... Uşağı doğmaq hələ işin lap başlanğıcıdır. Əsl məsələ onu böyütmək, insan arasına, həyata çıxarmaqdır. Siz isə, onu, həyatının köməyə, insan ünsiyyətinə möhtac olduğu ən vacib dövründə, ərinizlə dilbir olub, atasının evindən bayıra salmırsınız!

N ə z a k ə t. Bunu sizə o özü deyib?

H ə s ə n z a d ə. Kimin deməsinin əhəmiyyəti yoxdur... Əgər, Nargilənin atası birdən dirilib gəlsəydi, siz ona nə cavab verərdiniz? Onun üzünə necə baxardınız? Əlbəttə, siz cavan idiniz... Bütün ömrünüz boyu dul oturmayaçaqdınız... Heç kəs, hətta, onun özü də bunu sizdən tələb eləyə bilməzdi. Ancaq ərə getmək analıq hüququnu, analıq məsuliyyətini tapdalamaq, atasız, köməksiz bir qız uşağını illərlə dindirməmək, axırda da əsəblərini korlayıb qapılara salmaq demək deyildi? Əgər, əriniz yanınızdadırsa, qoyun özü də eşitsin. Siz də, o da ədalət qarşısında cavabdehsiniz!.. (*Əsəbi halda*) Bir az açıq desəm, cina-yotkarsınız... Öz uşağını öldürmək istəyənlərlə sizin heç bir fərqi yoxdur. Bəziləri bunu birdən-birə edirlərsə, siz tədricən eləmişiniz! Aydındırımı? Siz, onda özünü inam hissinə məhv eləmişiniz!

Nəzakət telefon dəstəyini yerinə çıxaraq, hönkürüb ağlayır, bərkədən yana-yana ağlayır. Fərəc arvadına qəzəbli bir nəzər salır və o biri otağa keçir. Nəzakət xanımın üzünə düşən işıq sönrür. Həsənzadənin üstünə düşən işıq güclənir. Bayırda şiddətli göy gurultusu eşidilir. Şiravan yağış töküür. Tez-tez şimşək çaxaraq gah Həsənzadəni, gah da öz balaca evinin pəncərəsinin qabağında dayanmış Nargiləni işıqlandırır. Və birdən sanki qız nədən isə vahiməyə gəlir. Pəncərə qabağından çəkilərək öz otağına qorxmış, ürəkək bir nəzər salır. Sonra cəld irəliləyib radionu açır, otağa gurulub bir musiqi dölür, qız cihazı eyni sürətlə də bağlayaraq, bir an sükut içində dayanıb qulaq asır. Tufan eyni şiddətlə davam edir. Qız telefon aparatına yaxınlaşaraq dəstəyi götürüb nömrəni yığır. Həmin anda işıq hələ də bayıra tamaşa eləyən Həsənzadəni işıqlandırır. Həyəcanlı telefon zəngi. Həsənzadə çevrilib dəstəyi götürür.

H ə s ə n z a d ə. Eşidirəm. (*Qız dəstəyi qulağına tutmuş halda susur. Lakin onun üzündəki vahimə getdikcə mülayim bir ifadəyə çevrilir.*) Eşidirəm. (*Qız susur.*)

Həsənzadə eyni səbrlə telefon dəstəyini asır və onun üzünə düşən işıq sönrür. Nargilə, istər-istəməz, dəstəyi yerinə qoyur və onun cöhrəsi birdən-birə ümitsiz, pərişan bir ifadə alır. Göy bir də guruldayır, lakin Nargilə daha qorxmur... Artıq dünya dağılsa da, dağılmasa da, onun üçün birdir. O, ağır-ağır irəliləyib divanda oturur. Pauza. Bayırda tufan eyni şiddətlə davam edir. Telefon zəngi. Nargilə dıksinərək qal-

xıb dəstəyi götürür. Işıq eyni zamanda telefon xəttinin o biri ucunda dəstəyi əlində tutmuş sarısaç qızı və onun olduğu otağı işıqlandırır. Patefonda son dəbli bir oyun havası çalınır. Sarısaç qızın biza tanış oğlan dostlarının hərəsi bir qızla, iki başqa oğlan isə bir-biri ilə rəqs edir. Stolun üzərində şorab şüşələri və başqa şeylər görünür. Sarısaç qız telefon dəstəyini elə tutmuşdu ki, Nargilə musiqini eşitsin. Nargilə qulaq asır.

S a r ı s a ç q ı z. Nana, hello...

N a r g i l ə. Salam.

S a r ı s a ç q ı z. Eşidirsən?

N a r g i l ə. Eşidirəm.

S a r ı s a ç q ı z. Sənin sevdiiyin tansdır.

N a r g i l ə. Bilirəm.

S a r ı s a ç q ı z. Çayıq Dodikildə yığışmışıq.

N a r g i l ə. Nuş olsun.

S a r ı s a ç q ı z. Sən də gəl!

N a r g i l ə. Mən də?

S a r ı s a ç q ı z. Ahaaaa...

N a r g i l ə (*zəif müqavimətlə*). Yox...

S a r ı s a ç q ı z. Vallah, sənin dərdin az qalib məni dəli eləsin...

N a r g i l ə. Mənim nə dərdim var?..

S a r ı s a ç q ı z. Hələ bir soruşursan da. (*Mütəəssir halda*) Nananacan. Nə üçün belə edirsən? Nə üçün qızıl vaxtını o cür keçirirsən? Biz nə qədər cavan olacağıq?.. (*Gözləri yaşarmış*) Vicdansız! Bilirsən sənə nə qədər ürəyim yanır?! İndi də ha istədim zəng eləməyim, bacarmadım... Sənsiz heç nə canıma yatmır... Başa düş...

N a r g i l ə (*eyni zəif səslə*). Sağ ol, Surik.

S a r ı s a ç q ı z. «Sağ ol»u qoy bir kənara, özün dur gəl bura.

N a r g i l ə (*tarəddüdlə*). Bayırda xəbərin var?

S a r ı s a ç q ı z. Mənim bu saat heç nədən xəbərim yoxdur, o mənasını da istəmirəm... Sənə dedim, dur gəl! (*Qısa pauza.*) Nə oldu?..

N a r g i l ə (*yavaş səslə*). Yaxşı...

S a r ı s a ç q ı z. Gəlirsən?

N a r g i l ə (*qəti şəkildə*). Gəlirəm.

S a r ı s a ç q ı z. Öpürəm səni, Nanacan! (*Dəstəyi asır, sevinclə yoldaşlarına xəbər verir.*) Nana gəlir!

O ğ l a n l a r (*bir yerdə*). Gəlir?!

Onların üzünə düşən işıq sönrür, indi yalnız Nargilə görünür. O dəstəyi yerinə qoyur və geyinməyə başlayır. Üzünə pudra, dodaqlarına pomada sürtür. Redikülünü götürüb otaqdan çıxmaq istərkən, telefon təkrar zəng çalır. Qız qayıdib dəstəyi götürür. Telefon xəttinin o biri ucunda Həsənzadə görünür.

H ə s ə n z a d ə. Nargilə...
 N a r g i l ə (həyəcanını boğmağa çalşıaraq). Buyurun.
 H ə s ə n z a d ə. Təksiniz?
 N a r g i l ə. Bəli. (Acıqlı halda) Başqa kim olacaqdı ki?
 H ə s ə n z a d ə (olduqca mehriban). Dedim, bəlkə yoldaşlarımızdan-zaddan...
 N a r g i l ə (nəfəsini dəərək). Heç kəs yoxdur.
 H ə s ə n z a d ə. Qorxmursunuz?
 N a r g i l ə. Nədən?
 H ə s ə n z a d ə. Axı, deyirdiniz ki, uşaqlıqda həmişə göy gurultusundan qorxarmışsınız.
 N a r g i l ə. İndi ki, uşaq deyiləm.
 H ə s ə n z a d ə. Elədir... (Pauza. Bayırda tufan davam edir.) Deyəsən, hələ də acığınızı soyumayıb?
 N a r g i l ə. Soyumayanda nə olar ki...
 H ə s ə n z a d ə. Mən sizdən təkrar üzr istəyirəm. (Pauza.) Nə üçün dinmirsiniz?
 N a r g i l ə. Siz məni incitməmək üçün üzr istəyirsiniz?
 H ə s ə n z a d ə. Yox. Mən kobud bir səhv elədiyim üçün üzr istəyirəm.
 N a r g i l ə. Yaxşı... Daha bu barədə danışmıyaq.
 H ə s ə n z a d ə. Deməli, bağışlayırsınız.
 N a r g i l ə (mülayim tərzdə). Siz də təksiniz?
 H ə s ə n z a d ə (zarafatlı). Mən elə anadangəlmə təkəm.
 N a r g i l ə (mehribancasına). Darıxmırsınız?
 H ə s ə n z a d ə. İnsan hər şeyə öyrəşir.
 N a r g i l ə (mütəəssir halda). Yenə də sentiment...
 H ə s ə n z a d ə. «Sentiment» nə üçün... Demək istəyirəm ki, darıxmağa öyrəşmişəm.
 N a r g i l ə (daha da mütəəssir). Bilirəm... Sizin belə sözləriniz mənə çox pis təsir edir... Mən sizin özünüzdə tək hiss etməyinizə dözmə bilmirəm.
 H ə s ə n z a d ə. Təşəkkür edirəm.
 N a r g i l ə. Oh... (Qışqırır.) Mən sizdən təşəkkür istəmirəm, başa düşürsünüzmü, istəmirəm!..
 H ə s ə n z a d ə (zarafatlı). Yavaşın, qulağın batdı...
 N a r g i l ə. Qoyun batsın...
 H ə s ə n z a d ə (eyni zarafatla). Nə üçün? Axı, onda sizin səsinizi eşitməzdim...
 N a r g i l ə. Yoxsa ki, eşitmək istəyirdiniz...

H ə s ə n z a d ə. Mən sizin səsinizi həmişə... dünya durduqca eşitmək istərdim...

N a r g i l ə. Bəsdirin... Bəsdirin... Mən belə ümumi... mücərrəd sözlər eşitmək istəmirəm. (Təmkinlə) İyirminci əsr qəti hərəkət tələb edir... Bildinizmi?! (Pauza. Sanki Həsənzadə qəflətən Çin səddi qarşısında qalır. Onun üzü birdən-birə sarsılmış, düşkün bir ifadə alır. Bəlkə o, ömründə ilk dəfə həyatının nə qədər kədərli olduğunu, ta uzaq üfüqlərinə qədər görür...) Nə oldu? Nə üçün susdunuz?

H ə s ə n z a d ə (dərindən nəfəs alaraq). Heç... Mən sizə qulaq asıram...

N a r g i l ə. Mən sözümlə dedim, eşitmədiniz?

H ə s ə n z a d ə. Eşitdim...

Qısa pauza.

N a r g i l ə. Yaxşı... Sağ olun...

Dəstəyi asır. Həsənzadə dəstəyi gözünün qabağına tutaraq ona uzun və ümitsiz bir nəzər salır və yerinə qoyur... Onun üzərinə düşən işıq sönür. Nargilə telefon aparatından aralanaraq otağın ortasında dayanır. Bayaقدan bəri əlində tutmuş olduğu rediküllü qeyri-şüari bir hərəkətlə qaldırıb baxır. Nəyi isə xatırlayır və ani əsəbi hərəkətlə onu kənara tullayır, sonra eyni qəzəblə plajını, jaketini çıxarıb tullayaraq divana yığılıb, əllərilə üzünü tutur. Işıq sönür. Digər işıq yananda Həsənzadə kağızları bir-bir oxuyub dərəkənar yazır... Uzaqdan Rəşidin oxuduğu «Qaragilə» mahnısı eşidilir. Həsənzadə bir an əl saxlayaraq mahnıya qulaq asır. Sonra yenə işinə davam edir.

Birdən mahnı kəsilir.
 Pauza. Fərəcov tələsik gəlir.

F ə r ə c o v. Yo... yoldaş direktor... O... qız...

H ə s ə n z a d ə (başını kəskin hərəkətlə qaldırır). Hansı qız?

F ə r ə c o v. O günü işə götürdüyümüz... Nargilə...

H ə s ə n z a d ə. Hə, neyləyib?...

F ə r ə c o v. İ...İ... indicə az qalmışdı Rəşidi öldürsün!..

H ə s ə n z a d ə. Nə üçün?

F ə r ə c o v. De... De... deyir niyə oxuyursan... Rəşid də bi... bi... bilirsiniz, zarafatlı oğlandı... De... deyir sizin kimi qə...qəşəng qız da mahnıya daralarmı? Qız bayağıdı çilingərin biçəğini... götürüb düz oğlanın üzünə atasan!.. Ba... başını qaçırmayıdı... bi... bi... birtəhər olacaqdı...

H ə s ə n z a d ə (sakit). Sonra?

F ə r ə c o v. Sonra da qız... yaman pərt oldu... Az qaldı ağlaşm...

H ə s ə n z a d ə. Bəs, Rəşid nə dedi?

Fərəc o v. Nə desin... Əvvəl bir xeyli durub baxdı... So... Sonra «bağışlayın, Nargilə xanım, – dedi. – Vaxta ki, mənim məhənim sizi bu dərəcədə əsəbiləşdirir, bir də ömrümdə oxumaram...» Çox... çox xatəli qızdı...

Pauza. Həsənzadə papiros çıxarıb yandırır.

Həsənzadə. Yaxşı, siz gedin... (Fərəcov çıxır. Həsənzadə qalxıb kabinetdə var-gəl edir. Telefon zəngi. Həsənzadə dəstəyi götürür.) Eşidirəm...

Telefon xəttinin o biri başında Nəzakət xanım görünür.

Nəzakət. Yəqin ki, danışanın kim olduğunu tanıdınız.
Həsənzadə. Tanıdım.
Nəzakət. Siz bizim söhbətimizi Nargiləyə demisiniz?
Həsənzadə. Xeyr, deməmişəm. Necə məgər?
Nəzakət. Xahiş edirəm deməyəsiz... Son günlər o tez-tez əsəbiləşir... Qorxuram...

Həsənzadə. Qorxmayın, heç nə olmaz.
Nəzakət. Mən sizin işinizə mane olmuram ki?
Həsənzadə. Xeyr. Mane olmursunuz.
Nəzakət. Srağagün sizinlə kobud danışdım...
Həsənzadə. Eybi yoxdur.
Nəzakət. O gündən bəri mən sizə kin bəsləyə bilmirəm. Sizin səsinizdə elə bir doğruluq, elə bir ürək yangısı hiss edirdim ki...

Həsənzadə (səbrsiz halda). Bu sözlər artıqdır...
Nəzakət. Siz məni məzəmmət eləməkdə haqlısınız. Mən qəddar və qorxaq olmuşam. (Qısa pauza.) Ancaq... Doğrudanmı, mən ona qarşı analıq haqqımı itirmişəm?

Həsənzadə (sərt şəkildə). Bilmirəm... Bəlkə də itirməmişiniz...

Nəzakət. Onun ürəyi mənə qarşı buz kimi soyuqdur... O mənim onu yaddan çıxarmağımı tələb edir!.. Ancaq and içirəm ki, mən onu həmişə o üç uşağımın üçündən də çox istəmişəm.

Həsənzadə. Mən buna inanıram. Gəlin biz bir də bu barədə danışmayaq. «İstəmək» çox sürtülmüş sözdür.

Nəzakət (göz yaşları içində). Bu dünyada mənim ən böyük arzum onun xoşbəxtliyi olmuşdur. Mən heç bir zaman ona gözünün üstündə qaşın var deməmişəm.

Həsənzadə (səbi halda onun sözünü kəsir). İş də orasıdır

ki, siz ona heç nə demirdiniz... Onun isə insanla danışmağa ehtiyacı var idi... Başa düşürsünüzmü, insanla?! Siz ana idiniz... Siz ona çox şey deyə bilərdiniz... (Qısa pauza. Bu sözlərlə sanki Həsənzadənin üzərindən ağır bir yük götürülür. Yavaş səslə) O hələ insan həyatının isti-soyuğunu görməmişdi... Xudpəsənd deyildi. Qanadları hələ bərkiməmişdi. O özünə qarşı başqalarında qayğı, fədakarlıq görmək istəyirdi... (Qısa pauza.) Lakin siz ərinizin yanında onunla danışmağa belə, qorxurdunuz...

Nəzakət. Mən zəif bir qadın idim. Mən azad deyildim.

Həsənzadə. Nə üçün? Sizi zirzəmiyə salıb ağızınızı bağlamamışdılar ki?..

Nəzakət. Mən həmişə qorxu içindəydim.

Bu zaman Fərəc arxadan daxil olur. Nəzakətin son sözlərini eşidib ayaq saxlayır. Nəzakət onu görmür.

İndinin bu saatında da mən bütün ciddi-cəhdimə baxmayaraq, özümü onun əsarəti altında hiss edirəm.

Həsənzadə. Nə üçün? Bəyəm o sizi döyüb-incidirdi?

Nəzakət. Yox...

Həsənzadə. Bəlkə... Açıq danışdığım üçün üzr istəyirəm, bəlkə siz onu çox sevirsiniz?

Nəzakət (qəti). Yox. Mən, sadəcə, olaraq qorxurdum. Mənə elə gəlirdi ki, əgər, bu adam məni tərək edərsə, əlim yerdən, göydən üzülər!

Həsənzadə (səbi). Çünki siz əsl həyatdan kənar idiniz. Öl-kə, xalq ağır günlər keçirdiyi halda, siz yalnız özünüzlə məşğul idiniz! Yalnız öz canınız üçün titrəyirdiniz! Əgər, iş daha bərkə düşsəydi, bəlkə siz körpə qızınızı da atıb qaçardınız!

Nəzakət (qəzəblə). Siz nə haqla bu cür sözlər deyirsiniz?

Həsənzadə. Nə üçün hirsələnirsiniz? Siz ki, doğrudan da, onu atdınız!

Fərəc öskürür. Nəzakət diksinərək geri çevrilib onu görür. Qeyri-iradi bir hərəkətlə dəstəyi arxasında gizlədir.

Fərəc. Söhbət kimlə və nə haqqındadır? (Nəzakət iri-iri açılmış gözləri ilə ona baxıb durur. Fərəc eyni əda ilə təkrar edir.) Söhbət kimlə və nə haqqındadır?

Nəzakət. Söhbət... Mənim qızım haqqındadır...

Fərəc. Trubkanı qoy yerinə!

N ə z a k ə t (*birdən təsəvvürəgəlməz bir qəzəblə*). Qoymuram!.. Bəsdir eybəcər kabus kimi məni gecə-gündüz təqib elədiyini! O mənim qızımdır! Onu mən doğmuşam! O mənim dünyada əvvəlinci və axıncı dəfə sevdiyim bir adamın yadigarıdır!

F ə r ə c. Necə?

N ə z a k ə t. Mən sənə nifrət edirəm!

F ə r ə c. Nifrət edirsən?

N ə z a k ə t. Mən heç bir zaman səni istəməmişəm!..

F ə r ə c. Trubkanı qoy yerinə!

N ə z a k ə t (*dəstəyi ağzına daha da yaxın tutaraq*). Qoymuram! Neçə illərdi sən məni analıq hüququndan məhrum eləmişən! (*Göz yaşları içində*) Sən məni məcbur eləmişən öz qızımı onun doğma atasının evindən çıxarıb bayıra salım... Sən!..

Bu zaman Nargilə, Həsənzadənin kabinetinə daxil olur. Həsənzadə dərhal dəstəyi yerinə qoyur. Nəzakət xanımın Fərəcin üzünə düşsən işıq sönmür.

N a r g i l ə. Deyin mənim haqq-hesabımı versinlər, daha zavodda işləmək istəmirəm.

H ə s ə n z a d ə. Nə üçün? Rəşid ki, sizə söz verib bir də o məhnəni oxumasın...

N a r g i l ə. Mən onunla bir yerdə işləyə bilməyəcəyəm.

H ə s ə n z a d ə. Axı, nə üçün?

N a r g i l ə (*həyəcanla*). Çünki mən sizdən başqa heç kəsi sevmək istəmirəm!..

H ə s ə n z a d ə (*gülməyəyir, zarafatyana*). Heç kəsi sevmək istəmirsiniz, yoxsa, sevmirsiniz?

N a r g i l ə (*Həsənzadəyə uzun və diqqətli bir nəzər salır*). Mən sizdən başqa heç kəsi sevmirəm və sevmək də istəmirəm. İndi aydındırımı?

H ə s ə n z a d ə (*üzü ciddi və kədərli ifadə alır. Güclə eşidilən yavaş səslə*). Aydındır!..

Bu zaman üç nəfər cavan işçi daxil olur.

B i r i n c i i ş ç i (*Nargiləyə*). Doğrusu, biz sizdən heylə hərəkət gözləmərdik.

İ k i n c i i ş ç i. Bəs, adam da Rəşid kimi oğlana bıçaq atar?

Ü ç ü n c ü i ş ç i. Bəlkə siz onu yaxşı tanıyırsınız?.. Bütün zavodunun başına and içir...

B i r i n c i i ş ç i. Bu neçə ilin ərzində birinci dəfədir ki, bizim kollektivdə belə hadisə baş verir.

N a r g i l ə (*əsəbi halda*). Axı, sizə nə dəxli var?

İ k i n c i i ş ç i. Necə yəni sizə nə dəxli var?

H ə s ə n z a d ə. Nargilə xanım təzə gəldiyi zavod həyatı ilə yaxşı tanış deyil... (*İşçiləri göstərərək*). Bunlar Rəşidin yoldaşlarıdır. Bir briqadada işləyirlər. Ona görə də maraqlanırlar...

B i r i n c i i ş ç i. Bəlkə, o sizi təhqir eləyib?

N a r g i l ə (*acıqlı halda*). Yox!

B i r i n c i i ş ç i. Bəlkə onun məhnəsi nəyi isə sizin yadınıza salıb?

N a r g i l ə (*özündən çıxaraq*). Siz burada mənə məhkəmə qurmağa gəlmisiniz, nədir?

B i r i n c i i ş ç i. Məhkəmə də qurmaq olar. Siz onu öldürə bilərsiniz!..

H ə s ə n z a d ə (*stuldan qalxaraq*). Yaxşı, uşaqlar, ümid edirik ki, o hadisə bir də təkrar olmayacaq. İndi isə, gəlin bununla qurtaraq. Mən özüm Rəşidlə danışaram. (*Zarafatyana*) Hələ desəniz üzrə də istərəm.

N a r g i l ə (*həyəcanla*). Necə? Üzrə istərsiniz? Heç vaxt!

H ə s ə n z a d ə (*eyni zarafatyana ifadə ilə*). Madam ki, sizi işə mən götürmüşəm, demək, hərəkətlərinizə mən də cavabdehəm. Elə deyilmi?

Qısa, gərgin pauza.

N a r g i l ə (*yavaş səslə*). Mən özüm üzrə istərəm...

B i r i n c i i ş ç i. Vaxta ki, öz günahımızı hiss etməyə başlayırınsınız, üzrə istəmək lazım deyil...

İ k i n c i i ş ç i (*Nargiləyə*). Siz gələcəkdə görəcəksiniz ki, Rəşid də, onun dostları da necə oğlanlardır...

Ü ç ü n c ü i ş ç i (*zarafatyana*). Onda siz Rəşidə bıçaq yox, gül atarsınız.

İşçilər çıxmaq istəyərkən birinci işçi ayaq saxlayır və Nargiləyə sarı dönür.

B i r i n c i i ş ç i. Ancaq onu bilin ki, Rəşid ömründə heç bir kəsi sizin qədər istəməyib!

Nargilə kəskin hərəkətlə başını döndürüb, oğlana, nə isə, acıqlı bir şey demək istəyir, lakin cavan işçilər çıxırlar. Gərgin pauza.

N a r g i l ə (yavaş və təqsirkar ifadə ilə). Bağışlayım. (Çevrilib tələsik çıxır.)

H ə s ə n z a d ə (qızın ardınca uzun bir nəzər salaraq). Nə üçün həmişə o gedəndən sonra mən özümü bu qədər yalqız, bu qədər qəmgin hiss edirəm? Elə bil ki, o bir də qayıtmayacaq... (Qısa pauza.) Əgər, bütün bunlar belədirsə, nə üçün mən qəti qərara gələ bilmirəm? Yoxsa, qarşımda açılan bu yeni bahar səhərinin qeyri-adi gözəlliyi məni qorxudur? Yoxsa, mən böyük insan məhəbbətinin qüdrətinə inanmağı yadırgamışam? Bəlkə mən işıqdan qorxub qaranlığa çökürəm?

İşiq yavaş-yavaş azalır və nəhayət, sönür. İşiq yananda Nargilənin otağı görünür. Nargilə nə işə tikir və radioda oxunan mahnıya qulaq asır. Qapının zəngi çalır.

N a r g i l ə (işindən ayrılmayaraq). Gəl.

Sarısaç qız daxil olur.

S a r ı s a ç q ı z. Salam, Nana... (Onu öpür.) Vicdansız... Görürsənmi, ürəyim durmadı, yenə də mən səni axtarıb tapdım. (Ətrafa göz gəzdirərək.) Nə qəşəng mənzilin var!

N a r g i l ə. Xoş gəlmisən, əyləş...

S a r ı s a ç q ı z. Bu nədi, yoxsa, özünə cihaz düzəldirsən?

N a r g i l ə (gülümsəyərək). Aha...

S a r ı s a ç q ı z. Nana, sən doğrudan Həsənzadəyə gedirsən?

N a r g i l ə. Sən bu sualı bir dəfə də mənə vermişən. Bəli, mən onu istəyirəm!

S a r ı s a ç q ı z. Görünür ki, sizin aranızda mənim bilmədiyim, başa düşmədiyim nə işə var...

N a r g i l ə. Ola bilər...

S a r ı s a ç q ı z. Yaşlı da olsa, çox yaraşıqlıdır. Yerişi, duruşu... sifəti...

N a r g i l ə. Məsələ yalnız yaraşıqda deyil...

S a r ı s a ç q ı z. Yaraşıqda deyil, yaşda deyil, pulda, varda deyil, bəs nədədir?

N a r g i l ə. Bilmirəm.

S a r ı s a ç q ı z (mənalı bir təbəssümlə). Çox yaxşı bilirsən. Dünnən zavoddan çıxıb evinə gətirdi... Kişi məni nə cür cəlb etmişdisə, Dodik bayağıdı özündən çıxdı. (Bərkdən gülərək) Sən qışqanmırsan ki?

N a r g i l ə. Əksinə... Mən istəyirəm ki, bütün qızlar, qadınlar onu görəndə yerlərində quruyub qalsınlar... Çünki o buna layiqdir.

S a r ı s a ç q ı z. Doğru sözüdür?

N a r g i l ə. Mən indiyə qədər onsuz necə yaşadığımıza təəccüb edirəm. Çünki o mənim üçün havadır, sudur, bütün bir həyatdır. (Sarısaç qızın üzünü birdən-birə qüssəli bir ifadə alır.) Səninlə Dodikin əhvalatı nə yerdədir?

S a r ı s a ç q ı z. Eh...

N a r g i l ə. Necə «eh?»...

S a r ı s a ç q ı z (yavaş səslə). Mən ondan bəşbütün təngə gəlmisəm... Hər gün eyni anekdotlar, eyni şit zarafatlar...

N a r g i l ə. Bəs, evlənmirsiniz?

S a r ı s a ç q ı z. Əvvəllər o, gündə qulağımı döng elədi ki, «evlənək», indi isə susur. Mənə nə düşüb, yoxsa ki, ondan ötrü gözümlə uçurdu... (Pauza. Nargilə tikir. Sarısaç qız pəncərədən bayıra baxır.) Nana...

N a r g i l ə. Eşidirəm.

S a r ı s a ç q ı z. Həsənzadəyə de, zavodda mənim üçün də bir iş düzəltsin.

N a r g i l ə. Doğru sözüdür?

S a r ı s a ç q ı z (başı ilə təsdiq edir). Düzəldər?

N a r g i l ə (həyəcanla). Əlbəttə. Ancaq... bilirsənmi, ordakılar çox ciddi adamlardır...

S a r ı s a ç q ı z (gülümsəyərək). Qorxma... Özün bilirsən ki, istəyəndə mən də ciddi olmağı bacarıram.

N a r g i l ə (zarafatçı). Görək iş gecikməyəsən...

S a r ı s a ç q ı z. Bilirəm... Onsuz da hər gün saat on ikiyəcən yatmaqdan bezəram.

N a r g i l ə (tikişi bir kənara qoyaraq, aludəliklə). Həsənzadə mütələq düzəldər. Bir yerdə işləyirik... Elə maraqlıdır ki, adam heç bilmir gün necə gəlib-keçir.

Qısa pauza.

S a r ı s a ç q ı z. Nar, mən çox bədbəxtəm.

N a r g i l ə. Nə üçün? Sənə nə olub ki?

S a r ı s a ç q ı z. Bilmirəm, gecələr gəzmək... tans... şorab... Elə bil ki, yaşamaqda heç bir fərəh, heç bir məna yoxdur... Ata-ana işdə... Ev bomboş... qalırım avara, bilmirəm neyləyim. Bir donu neçə dəfə söküb təzə modaya salarsan?! (Ağlamsınır.) Çapıq Dodiklə nə qədər öpüşmək olar?.. Birdən az qalırım onun da baş-gözünü vuram əzəm, özümü də atam dənizə.

N a r g i l ə. Bir az yavaş...

Sarısaç qız. Sən zarafata salma, Nar... (Pauza.) Ah... Məktəb nə gözəl idi. Nar... Heç olmasa, sabah nə iş görəcəyini, nə edəcəyini bilirdin... Qarşında onilliyi qurtarmaq kimi bir məqsəd var idi... İndi-sə...

Nargilə. Məktəb ona görə gözəl idi ki, bizi bir-birimizə hələ pozulmamış, təhrif olunmamış duyğular bağlayırdı... Evdə günümüz nə qədər qara olsa da, məktəbdə hər şeyi unudurduq...

Sarısaç qız. Bizi kəsib ali məktəbə girməyə qoymayan o qızın qanını içərdim.

Nargilə. Bir gün gələcəkdə ali məktəbi də qurtaracaqdıq, məsələ onda deyil.

Sarısaç qız. Bəs nədədir?

Nargilə. Həsənzadə deyir ki, bizim quruluşumuzda insan cəmiyyətdən, onun mübarizəsindən kənar qalarsa, heç bir zaman xoşbəxt ola bilməz.

Sarısaç qız (qulaqlarını tutur). Oh, yenə də təbliğat...

Nargilə. Yox, mən indi hiss edirəm ki, bu, doğrudan da, belədir... Axi, hamı, bütün xalq böyük bir məqsədə doğru irəliləməkdə ikən sən bu axından necə kənar qala bilərsən?

Sarısaç qız (dalğın). Mən heç nə istəmirəm. Heç nəyi sevmə bilmirəm, Nar... Atom əsri hara, sevgi hara... Əgər, bir düyməni basmaqla yüz milyonlarla insanı bir anda külə döndərə bilərlərsə, onda nə sevgi?

Nargilə. Boşla bu bədbin fikirləri. Səni inandırırıram ki, hər şey yaxşı olacaq. Bir yerdə işləyirik, məktəbdəki kimi yenə də hər gün görüşürük... Zavodun yaxşı klubu da var... Hər gecə film göstərilir. Lap qiyabi instituta da giririk. Həsənzadə kömək eləyər. (Qürurla) İndi biz daha əvvəlki kimi köməksiz deyilik!

Sarısaç qız. Heç kəsə ürəyim qızdır, Nar... Mənə elə gəlir ki, adamlardan milyon verst uzağa düşmüşəm. Atam işdən sonra bütün günün aqşamının yanında olur. Anamı da qısqançlıq əldən salıb, gündə qanqaralığı, gündə dava, eh...

Nargilə. Darıxma, biz onlar kimi yaşamırıq... Biz özümüz üçün tamam yeni bir həyat qurarıq. İstəyirsən Həsənzadəyə deyək, zavodda Dodik üçün də bir iş düzəltsin.

Sarısaç qız. Qoy cəhənnəm olsun. Bəyəm, o, işləyəndir?

Nargilə. Nə vaxtatan atasının əlinə baxacaq?

Sarısaç qız. Narahat olma. O, darmayedliyə öyrənib. (Qalxır.) Mən getdim, Nar...

Nargilə. Nə tələsirsən?

Sarısaç qız. Partnixaya gedəcəyəm.

Nargilə. Təzə paltar tikdirirsen?

Sarısaç qız. Sən də, təzə paltar üçün pul hardadır... Qırmızı donumu sökdürüb ayrı formada tikdirirəm... Demək mənim məsələmi çuvakinla danışarsan...

Nargilə. Surik!

Sarısaç qız. Bağışla... Zəhrimar dilim öyrənib... (Güzgüdə özünü səliqəyə salaraq) Nar, üçüncü dəfədir ki, qiyamət bir oğlanla qabaq-qabağa çıxıram. Üzünə baxıram, az qalır yerini itirsin. Məni gül-mək tutur, o isə qulaqlarının dibinə qədər qızdır. Görünür, çox üzüsü-lu uşaqdır... (Qəhqəhə ilə gülür. Nəzakət gəlir. Sarısaç qıza soyuq bir nəzər salır. Sarısaç qızın gülüşü arvadın bu soyuq nəzərləri altında donur.)

Sarısaç qız. Yaxşı, Nar. Mən getdim. Sağ olun.

Nargilə. Xoş gəldin. (Sarısaç qız çıxır.) Sən nə üçün onunla salamlaşmadın?

Nəzakət. Sən bunlarla əlaqəni kəs, o günü də dedim... (Gərgin pauza.) Özün də qayıt evinə.

Nargilə. Mən bir də Fərəcin yanına qayıdım?

Nəzakət. Dedim ki, öz evinə!

Nargilə. Belə söhbətlər daha nəyə lazımdır? Hər şey olub-keçib.

Nəzakət. Mən onun stol-kürsüsünü sənin otağından çıxarmışam.

Nargilə. Soruşmaq ayıb olmasın, bu gün hardan doğub?

Nəzakət. Sən mənə cəhənnəm əzabı verirsen! Heç yerdə qərar tuta bilmirəm... Mən Fərəcə də, özüm də nifrət edirəm. Mən bunu ona demişəm... Daha neyləməliyəm?!. (Göz yaşları içində) On iki ildən artıq idi ki, mən sənin atanı yuxuda görmürdüm. Amma indi hər gecə görürəm. Mənimlə bir kəlmə danışmır. Siz məndən nə istəyirsiniz? Bir canım var, əgər, onu verməklə bu əzabdan qurtara bilərəmsə, alın, vallah sizə minnətdar olaram. Heç olmasa, qəbirdə rahat yataram. Mən pisəm... ancaq mən, heç bir şeyi bilə-bilə, öz iradəmlə eləməmişəm. Heç olmazsa, sən bunu başa düş.

Nargilə (yaxınlaşıb əlini onun başına çəkir). Sakit ol, ana!

Nəzakət. Qızım! (Ona qısıılır.)

Nargilə (mütəəssir halda). Sakit ol, ana!

Nəzakət. Mən sənin məhəbbətini qaytarandan sonra ayrı cür yaşamaq istəyirəm...

Nargilə (məhribançasına). Belə ürəyinaziklik nəyə lazımdır...

N ə z a k ə t. Yox, qayıtmalısan... Mən sənin nəfəsini atanın evində, öz yanımda hiss etməyincə rahat ola bilməyəcəyəm.

N a r g i l ə (zarafatyana). Elə fərz elə ki, ərə getmişəm.

N ə z a k ə t. Ərə getmək başqa, mən səni bir ana kimi bütün qayda-qanun ilə köçürmək istəyirəm. Mən bunun üçün illər uzununu Fərəcdən gizlin, öz məşimdən qəpik-qəpik kəsib pul yığmışam. Mən səni ləyaqətlə ərə verəcəyəm.

N a r g i l ə (zarafatmı və ya həqiqətmi olduğu bilinməyən bir sevinclə). Demək, mənim cehizim də olacaq. (Anasını öpür.)

N ə z a k ə t (təəccüblü bir ruhi sakitliklə). Bu neçə ilin ərzində birinci dəfədir ki, sən ananı öpürsən... Mən də sənə analıq xeyir-duası verirəm, qızım... Səni görüm dünyalarca xoşbəxt olasan.

N a r g i l ə (ürəyinin dərinliklərindən qopub gələn bir istək və ehtiramla). Amin! (Pauza. Nargilə anasına qısılır və indi işıq yalnız onların üzünə düşür. Sanki hər ikisinin gözü nəhayətsiz uzaqlara... eyni məchul nöqtəyə zillənmişdir. Hər ikisinin çöhrəsində eyni sakit ifadə vardır.) Yadındadırmı, mən dörd-beş yaşlarımda olduğum zaman qıçımı it tutmuşdu. Fərəc kurorta getmişdi...

N ə z a k ə t (pıçıltı ilə). Yadındadır.

N a r g i l ə. Yaram simlədiyi üçün sən neçə gecə yuxusuz qalmışdın. Mən isə hey sənə nağil dedirdirdim. Yorulub əldən düşmüşdün. Bir gün də mahnı oxumağımı tələb elədim... Sən oxudun... Birdən susdun... Baxdım ki, yuxuya getmişən... (Pauza. Anasına daha da qısqıraq) O mahnının yadında qalan yerlərini mənim üçün oxu.

Qısa pauza. Birinci şəkildəki musiqi davam edir. Ananın xəyalı uzaqlara uçar.

Yenə də zaman dayanmışdır.

N ə z a k ə t. Yox, o mahnını yadıma sala bilmirəm.

N a r g i l ə (ürəkdən). Fikir eləmə, ana... Hər şey yaxşı olacaq...

N ə z a k ə t. Mən ömrümə on ömür calayıb sənin xoşbəxtliyin üçün dişimlə-dırnağımla çalışacağam.

N a r g i l ə. Sağ ol ana. (Onu öpür.) Neçə illərdir ki, mən sənin nəfəsini belə yaxından hiss etməmişdim.

N ə z a k ə t (qalxır). Bu gün yığışib gələrsən. Sabah gedərik dəziyə.

N a r g i l ə. Nə var ki?

N ə z a k ə t. Sənin üçün də, özüm üçün də kostyumluq almışam.

N a r g i l ə (ürəkdən, lap uşaq kimi sevinir). Nə danışırısan?... Yaxşı materialdır?

N ə z a k ə t. Görək xoşuna gəlsin... Məncə, çox yaxşıdır...

N a r g i l ə (eyni uşaq sevinci ilə). Axır ki, mənim də əynim bir təzə kostyum üzünə görünür...

N ə z a k ə t. Anan sənin üçün hələ ayrı şey də alıb.

N a r g i l ə. Nə?

N ə z a k ə t. Gələrsən, görərsən...

N a r g i l ə. Bəlkə... (Məzəli bir əda ilə ayağına işarə edir.) Dünnən universitəyə gələn tufillərdəndir? (Nəzakət başı ilə təsdiq edir.) Sağ ol, ana. Bir gün mən də heylə bahalı tufli ayağıma geyəcəyimi heç ağılıma da gətirməzdim. Ancaq... ana, bir məsələ var...

N ə z a k ə t. Yenə nə məsələdir?

N a r g i l ə. Axı, mən o kişinin üzünü bir də görmək istəmirəm.

N ə z a k ə t. Sən onun üzünü görməyəcəksən. Mən aralıq qapını bağlamışam.

N a r g i l ə. Qoy elə mən burda qalım.

N ə z a k ə t. Təzədən başlayırsan?

N a r g i l ə. Yaxşı...

N ə z a k ə t. Hələlik...

N a r g i l ə. Hələlik, ana!

Nəzakət çıxır. Nargilə onun ardınca uzun bir nəzər salır. Işıq tədricən azalır, nəhayət, Nargilənin həyəcanlı, xoşbəxt nəzərləri altında sönür. Həsənzadənin evvanı. Ətrafda bir tör-töküntülük nəzərə çarpır. Həsənzadə şeylərini çamadanlara yığır. Telefon zəngi. Həsənzadə dəstəyi götürür. Işıq eyni zamanda telefon xəttinin o bir ucunda dəstəyi qulağına tutmuş Nəzakətin üzünə düşür.

H ə s ə n z a d ə. Eşidirəm.

N ə z a k ə t. Sizi bir də narahat elədiyim üçün üzr istəyirəm.

H ə s ə n z a d ə. Eybi yoxdur, buyurun...

N ə z a k ə t (həyəcanını güclə boğaraq). Bilirsinizmi, biz barışdıq...

H ə s ə n z a d ə. Təbrik edirəm... Mən bunu gözləyirdim...

N ə z a k ə t. İcazə verin sizə dünyalar qədər təşəkkür edim.

H ə s ə n z a d ə. Mənbə?

N ə z a k ə t. Əlbəttə... Sizin təsiriniz olmasaydı, biz ana-bala arasındakı əhvalat kim bilir haralara gedib çıxardı... Bəlkə də heç öləncən barışmazdıq. (Qısa pauza.) Ancaq sizdən böyük bir xahişim var.

H ə s ə n z a d ə. Buyurun...

N ə z a k ə t (həyəcan içində). Deməyə cəsarət eləmirəm.

H ə s ə n z a d ə. Ürəyinizə nə gəliyə, deyin.

N ə z a k ə t. Elədiyiniz yaxşılığın axıra qədər aparın.

H ə s ə n z a d ə. Başa düşürəm.
N ə z a k ə t. Siz nə qədər yaxşı insan olsanız da, mən onun sizə
ərə getməsinə razı deyiləm.

H ə s ə n z a d ə. Mən bunu bilirəm.

N ə z a k ə t. Siz Allah inciməyin...

H ə s ə n z a d ə. İncimirəm...

N ə z a k ə t. Özünü dəyin, insafdırmı ki, o cür gənc qız...

H ə s ə n z a d ə (*səbrsiz onun sözünü kəsir*). Aydınıdır.

N ə z a k ə t. Rica edirəm, məni səhv başa düşməyin... Biz çalış-
malığıq ki, övladlarımızın xoşbəxtliyi bütöv olsun. Elə deyilmi?

H ə s ə n z a d ə. Elədir... Əlbəttə, elədir...

N ə z a k ə t. Biz xoşbəxt olmadıq, heç olmasa, onlar olsunlar...
Yalvarıram, bir vasitə ilə onu özünüzdən uzaqlaşdırın. Elə edin ki, bir
də sizin barənizdə düşünməsin... Siz alicənab adamsınız... Siz bunu
bacararsınız...

H ə s ə n z a d ə. Mən o barədə fikirləşərdim. Ancaq siz öz səhvi-
nizi işdə düzəldin... Nargilə sizin bilib-tanıdığımızdan çox-çox yüksək
bir qızıdır. (*Pauza. Dərin böhran içində*) Siz onun xoşbəxt olmasına ça-
lışın!.. Bunun üçün, əgər, bir çətinliyə rast gəlsəniz, mənə müraciət
eləməyi unutmayın!.. (*Qısa pauza*). Mənim ünvanımı zavoddan soruş-
sanız, deyərlər...

N ə z a k ə t. Necə bəyəm, siz bir yerə gedirsiniz?

H ə s ə n z a d ə. Bəli, gedirəm.

N ə z a k ə t. Neçə vaxta?

H ə s ə n z a d ə. Həmişəlik.

N ə z a k ə t. Nə danışırsınız...

H ə s ə n z a d ə (*artıq danışmaq onun üçün çətindir*). Başqa sözü-
nüz yoxdur ki?

N ə z a k ə t (*mütəəssir halda*). Gədin, işiniz həmişə avand olsun.
Siz dəyərlı insansınız.

Həsənzadə dəstəyi asır və dərhal papiros yandırır. O, heç bir zaman indiki qədər
həyəcanlı görünməmişdir. Birinci şəkildəki musiqi yenidən qalxır. Pauza. Həsənzadə
papiros çəkdikcə onun həyəcanı sonu görünməyən bir kədərə çevrilir. Yaşlı bir
kişi, Fərəcov və keçən dəfə Həsənzadənin kabinetində gördüyümüz üç cavan oğlan
daxil olurlar.

Y a ş l ı k i ş i. Salam.

H ə s ə n z a d ə. Əleykəssalam, buyurun, əyləşin...

Gələnlər oturlar.

Y a ş l ı k i ş i. Bu nə əhvalatdır, əşi, deyirlər gedirsən?

H ə s ə n z a d ə (*zarafatlı*). Elə deyirlər.

Y a ş l ı k i ş i. İyirmi ildir bir yerdə işləyirik, üzümüz-gözümüz
öyrəşib...

F ə r ə c o v. Ba...a... balaca bir sexi böyüdüb o cür zavod eləmisin-
niz... İ... i... indi ən ya... ya... yaxşı vaxtında qoyub gedirsiniz.

B i r i n c i i ş ç i. Harada işləyəcəksiniz?

H ə s ə n z a d ə. Gəncə tərəfdə təzə zavod tikmək lazımdır.

Y a ş l ı k i ş i. Deyir, özün ərizə vermişən?

H ə s ə n z a d ə (*qəsdən kişinin sözünün üstündən keçərək*). Eh, ay
Muradxan dayı, sənlə mənə bu dünyada tikməkdən başqa ayrı nə qa-
lib ki...

Y a ş l ı k i ş i. Tikmək yaxşı şeydir. Ancaq sən niyə özünü mə-
nimlə bir tutursan?... Mən yetmiş vurub keçmişəm. Amma sən.

B i r i n c i i ş ç i. Rəşid bayaq kəndlərdən zəng eləmişdi. Sizin
getməyinizi biləndə yaman pərt oldu...

H ə s ə n z a d ə. Məzuniyyətini nə cür keçirir?

B i r i n c i i ş ç i. Deyir darıxıram... Sabahda, birigündə qayıda-
caq...

İ k i n c i i ş ç i (*mənalı təbəssümlə*). Darıxmağımın səbəbi var.

H ə s ə n z a d ə (*gülümsəyir*). Nədi eylə?

B i r i n c i i ş ç i. Bilmirsiniz?

H ə s ə n z a d ə (*qəsdən*). Yox, bilmirəm, nə olub bəyəm?

İ k i n c i i ş ç i. Naryadçı qız gələndən bəri nə gecəsi gecədi, nə
gündüzü gündüz...

Ü ç ü n c ü i ş ç i. Lap Məcnun olub.

H ə s ə n z a d ə. Nargiləni deyirsiniz?

B i r i n c i i ş ç i. Ancaq qızın onunla ulduzu barışmır ki, barış-
mır... Rəşidi görəndə, elə bil, cini qalxır. İllah da ki, oxuyanda.

İ k i n c i i ş ç i (*mənalı təbəssümlə*). Bunlar Rəşidin xeyrinədir.

B i r i n c i i ş ç i. Xeyrinədir?

İ k i n c i i ş ç i (*filosofanə bir görkəm alaraq*). Bəs necə...

Ü ç ü n c ü i ş ç i (*hərərətlə*). Sən də ağ eləmə! Nəyi xeyrinədir,
az qalmışdı kişini vurub öldürsün...

İ k i n c i i ş ç i. Siz hələ uşaqsınız. Mən belə romanları çox oxu-
muşam.

Ü ç ü n c ü i ş ç i. Qız nervinnidi, vəssalam...

İ k i n c i i ş ç i. Xeyr a... nervin bura dəxli yoxdur. (*Bilici ədasi
ilə*) Psixoloji!

Pauza. Həsənzadə ikinci işçiyə baxır. Sonra gözlorini ondan çəkərək papiros yandırır. O öz dərin kədərinə qalib gəlməyə çalışır.

Birinci işçi. Biz görək onu həmkarlar ittifaqına götürək.

İkinci işçi. Götürməyinə götürək, ancaq həmkarlar ittifaqının məhəbbətə nə dəxli var?

Birinci işçi (ötkəm). Çox dəxli var!.. Əgər, o, bir təşkilatın üzvü olsa, kollektivə daha tez isinişər. Adamlara dəvə nalbəndə baxan kimi baxmaz.

Üçüncü işçi. Təzə gələn vaxt söz demək olmurdu. İndi xeyli dəyişib.

Yaşlı kişi. Qızın ağılı olsa, çəm-xəm eləməz. Bu mahalda Rəşid kimi oğlan yoxdur.

İkinci işçi. Əlbəttə.

Fərəcov. Rəşidi vu... vu... vurur, öldürür... Də... dəli şeydir.

Həsənzadə (sərt). Bura bax, Fərəcov, əgər, bir də sən o qız barəsində bu cür sözlər danışdıqın qulağıma çatsa, birinci növbədə, mənə cavab verməli olacaqsan... Elə bilmə ki, mən ayrı planetə köçürəm. Həmişə zavodla əlaqə saxlayacağam.

Yaşlı kişi. Əlbəttə... zavod sənin balandır.

Həsənzadə. Əgər, mənim xatirimi istəyirsinizsə, o qızdan müğayət olun. Ağıllı qızıdır. Çalışın xoşbəxt olsun. (Qısa pauza. Papiros çəkir.) O, başqa şəraitdə böyümüşdür.

Yaşlı kişi. Sən bizə pis adam tapşırırmazsan. O qızı gözümüz üstə saxlayacağıq.

İkinci işçi. Lap arxayın olun.

Həsənzadə (qısa pauza. Həsənzadə ağır düşüncədən başını qaldıraraq). Bilirsiniz ki, Rəşidi mən də çox istəyirəm.

Birinci işçi. Siz onu politexnik institutunacan aparıb çıxarmısınız.

Həsənzadə. Əgər, Nargilə ilə ulduzları barışsa, mən də şad olaram.

Birinci işçi. Yəni demək istəyirsiniz ki...

Üçüncü işçi. Hə... də...

Həsənzadə (birinci oğlana xitabən). Mənə də elə gəlir ki, bu mümkündür və sizdən xahiş edirəm o barədə mənim də rəyimi Rəşidə bildirəsiniz.

Birinci işçi. Baş üstə.

Qısa pauza.

Həsənzadə. Mən taleyə inanıram. Mənə elə gəlir ki, bizim xoşbəxtliyimiz əksər hallarda bir-birimizdən asılıdır.

Yaşlı kişi. Elədir, qardaş, elədir. Əgər, hamı sən kimi düşünseydi, dünya cənnət olardı. (Qısa pauza.) Yaxşı adamlar həmişə yaxşı işlər yadigar qoyub gedirlər. (Əvvəl o, sonra da o birlər qalxırlar.) Sən bizim boynumuzda haqqın çoxdur. Get, işin həmişə avand olsun...

Həsənzadə. Sağ olun...

Yaşlı kişi. Sənə yaxşı yol...

Həsənzadə hamı ilə əl tutuşur. Adamlar çıxırlar. Həsənzadə bir neçə saniyə hələrkətsiz dayanır. Onun görünüşü çox kədərli. Birinci şəkildəki musiqi yenidən başlayır. Həsənzadə şeylorini yığışdırmaqda davam edir. Otağın işığı azalır və yarıqaranlıqdan Xurşid çıxır. İşiq onun və Həsənzadənin üzərinə düşür.

Xurşid. Nə üçün evlənmədin? Axı, o səni sevir.

Həsənzadə. Doğrudur... Lakin bu, qeyri-adi bir məhəbbətdir. (Qısa pauza.) Təbiət sevənlər arasında qoribə tonasüb yaradır; bu tonasüb pozulduqda isə, ikisindən birində məhəbbət daha tez qocalır. Daha tez məhv olur ki, bu da çox kədərli bir haldır...

Xurşid. Sən cavanlıqda məhəbbət barəsində bu cür sakit, bu cür soyuq mühakimə yürütməzdin...

Həsənzadə. O zaman bu duyğular hamısı torpaqdan təzə-təzə baş qaldıran körpə otlar üzərinə düzülmiş bahar şəhləri idi. Yay günəşi onları çoxdan qurudub! Qışda düşən şeh isə donub buz olur...

Xurşid. Sən gedirsən, bəs, o yarıq qızın halı necə olacaq? Məgər, bu, sənin tərəfindən xudrəşəndlik deyil?

Həsənzadə. Yox! Mənim getməyim ədalətin hökmüdür. (Qısa pauza.) Dünyada ata-ana nazıvişi görməyən o gənc qız mənə göydəndüşmə bir məxluq, bir Allah kimi baxır. (Zarafatyana) İndi, əgər, bu «Allah» öz qüdrətindən sui-istifadə eləyib onun səadətini oğurlasa, bəs, insafı harda qaldı?

Xurşid. Axı, o öz xoşbəxtliyini səndə görür...

Həsənzadə. Doğrudur... Lakin bu duyğunun ömrü o qədər qı-sadır ki... (Pauza.) Yox, sonrakı peşmançılıqdan indiki əzab min dəfə yaxşıdır! (Qısa pauza.) Bir vətəndaş olaraq mənim üçün əsas məsələ onun həyatı, insanları düzgün dərk etməsidir!

Xurşid. Sən bu məsələni artıq həll etmiş olduğunu güman edirsən?

Həsənzadə. Mən bunun üçün ölimdən nə gələ bilirdisə, ha-

mısını elədim. Ardını isə... həyat özü davam etdirəcək! Mən onu yaxşı insanlar arasında qoyub gedirəm!

Maşın sığnaq. Qapı zəngi. Şofer daxil olur. Xürşid çəkilir.

Şofer. Hazırsınız?

Həsən zadə. Bəli, hazırım.

Şofer iki çamadanı götürüb çıxır. Həsənzadə pencəyini geyərək, boş otağa nəzər salır. İşıq təcridcən sönür. İşıq yananda isə, Nargilənin otağı görünür. Nargilə eyni həvəslə tikir. Qapının zəngi çalır. Qız yüyürüb qapını açır. Həsənzadə otağa daxil olur. Nargilə bir an donub qalır.

Nargilə. Gözlərimə inana bilmirəm. Siz də mənim otağıma gəlmişsiniz. *(Özünü Həsənzadənin üstünə ataraq, hər iki əli ilə ondan yapışib, üzünü sinəsinə yapışdırır.)* Ay Allah... Mən nə qədər xoşbəxtəm!.. Mənim əzizim, həyatım... *(Sevincdən gah güllür... gah gözləri yaşarır.)* Bu gün mənim nə xoşbəxt günümüdürlər!.. Sizdən bir az qabaq da anam gəlmişdi.

Həsən zadə *(birdən canlanaraq)*. Doğrudanmı?

Nargilə. Bəs necə!.. Uzun işdir... Elə indicə sizə zəng edəcəkdim. Anam təkidlə mənim geri qayıtmağımı istəyir. Hətta, Fərəcin stul-mustulunu da mənim otağımdan çıxarıb, aralıq qapını bağlayıb.

Həsən zadə. Bəs, sən nə cavab verdin?

Nargilə. Mən sizinlə məsləhətləşmək istədim... Qayıdım, yox...

Həsən zadə. Əlbəttə, qayıtmaq lazımdır...

Nargilə. Fərəcin acığına mən də qayıtmaq istəyirəm.

Həsən zadə. Fərəcin acığına nə üçün? Ananın xətrinə qayıtmaq lazımdır. Madam ki, peşman olub...

Nargilə. Eh... bilirsiniz necə peşman olub... Deyir, mən səni öz ata evindən gəlin köçürmək istəyirəm, yaman dəyişilib.

Həsən zadə. Belə də gözləmək olardı... Ana anadır.

Nargilə. Görünür, elədir. *(Qısa pauza. Həsənzadəyə həyəcanla baxaraq)* Mən sizi bu kiçik, yoxsul otağıma heç yaraşdıra bilmirəm. Elə bil ki, Aydan gəlmisiniz. Gəlin öyləşin... Mənim Aydan gələn əzizim. *(Hər ikisi oturur.)* Mən evimizə qayıdandan sonra da tez-tez gələrsiniz... Eləmi?

Həsən zadə. Vaxt olar gələm.

Nargilə. Vaxt olar nədir... hər gün gələcəksiniz. *(Bir sirr açır-miş kimi yavaşca dan)* Anam daha sizin kölgənizi qılınclamır...

Həsən zadə *(mükəddər bir təbəssümlə)*. Doğrudanmı?

Nargilə. Bir kəlmə də pis söz demir.

Həsən zadə. Mən buna çox şadam.

Nargilə. Mən bildirdim ki, anam, əvvəl-axır, başa düşəcək...

(Onun əlindən yapışaraq) Axı, sizə necə pis demək olar? Eh... bu gün... Surik də gəlmişdi...

Həsən zadə. Nə deyirdi?

Nargilə. İşləmək istəyir. Zavodda onun üçün bir iş tapılar?

Həsən zadə. Tapılar.

Nargilə. Onda düzəldin. Vallah, pis qız deyil.

Həsənzadə bloknot və qələm çıxarıb nə isə yazaraq kağız çıxarıb Nargiləyə verir.

Həsən zadə. Verərsiniz Fərəcova, düzəldər...

Nargilə. Məktub nə üçün? Sabah özünüz çağırıb tapşırırsınız...

Həsən zadə *(özünü toplayaraq)*. Özüm gedirəm.

Nargilə *(birdən tutularaq)*. Hara? *(Yalnız indi Həsənzadənin yol paltarında olmasının fərqi nə vararaq)* Olmaya Aydıni görməyə gədirsiniz? *(Həsənzadə «yox» mənasında başını bulayır.)*

Həsən zadə. Təzə iş yerində.

Nargilə. Başa düşürəm, necə «təzə iş yerində»?

Həsən zadə. Gəncə tərəfdə böyük sement zavodu tikilməlidir, mənə ora dəyişiblər...

Nargilə *(qeyri-ixtiyari)*. Bəs mən?!

Həsən zadə *(onun əlindən tutaraq)*. Siz burada qalırırsınız...

Nargilə *(dəhşət içində əlini Həsənzadənin əlindən qopararaq qışqırır)*. Yox... yox... İstəmirəm! Qalmaq istəmirəm! Mən... Sizsiz yaşaya bilmirəm. *(Birdən böhran içində gülürək)* Yoxsa? Siz mənə sınaq istəyirsiniz?

Həsən zadə. Sizin sınaqmağa ehtiyacınız yoxdur.

Nargilə *(öz-özünə danışmış kimi)*. Demək, gedirsiniz...

Qısa və gərgin pauza.

Həsən zadə *(onun əlindən tutaraq)*. Qulaq asın, görün mən nə deyirəm.

Nargilə *(əlini onun əlindən qopararaq)*. Lazım deyil!.. Heç nə deməyin!.. Heç nə... *(Gözlərindən sakit-sakit yaş axır.)* Siz getməli idiniz... Siz həddindən artıq yaxşı adamsınız. Siz qala bilməzdiniz...

Həsən zadə. Elə deməyin...

N a r g i l ə. Yox, narahat olmayın. *(Göz yaşları sakit-sakit axır.)*
Siz getsəniz də, hər şeyi özünüzlə aparmırsınız... Siz mənim həyatım-
da çox şey qoyub gedirsiniz.

H ə s ə n z a d ə. Rica edirəm həyəcanlanmayın.

Göz yaşları daha da şiddətli tökülür.

N a r g i l ə. Dedim ki, narahat olmayın... Madam ki, siz belə edir-
siniz, demək, belə də lazımdır. Qoy mənim göz yaşları sizin səfəri-
nizi kədərli eləməsin. Siz onsuz da bu dünyada az dərd çökməmişiniz.
(Göz yaşları içində gülümsəyir.) Mən Səməndər quşu kimi sizin odu-
nuza yanmaq istəyirdim. Siz bunu istəmədiniz. Çünki siz həddindən
artıq yaxşı adam idiniz... *(Bayırda məşin siqnalı. Həsənzadə qalxır.)*
Yox, bircə dəqiqə də dayanın... Əgər, bu dünyada insaf, ədalət varsa,
qoy sizin bircə oğlunuz yer üzünün ən xoşbəxt adamı olsun. Sizin qəl-
biniz bir də qəm görməsin. Siz həmişə... gecə də, gündüz də mənim
yanımda olacaqsınız. Mənimlə olacaqsınız. *(Şiddətli göz yaşları içində
gülümsəyir.)* Axı, mən sizsiz necə yaşaya bilərəm?

H ə s ə n z a d ə *(həyəcanla)*. Nargilə...

N a r g i l ə. Yox, susun. Siz öz sözlünüzü demisiniz. Mənim isə si-
zə sözlüm çox idi... Sizin vaxtınız yoxdur... Lakin siz harda olursunuz-
olun, mən hər gün bu sözləri sizə deyəcəyəm.

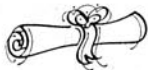
H ə s ə n z a d ə. Rica edirəm həyəcanlanmayın.

N a r g i l ə *(göz yaşları içində gülümsəyir)*. Kim deyir ki, mən hə-
yəcanlanıram?! Əksinə... Mən heç bir zaman özümü bu qədər sakit
hiss etməmişəm! Mənim məhəbbətim əbədiyyətə qovuşmuşdur! Mən
onun sabitliyini, gözəlliyini, əbədiliyini heç bir zaman bu qədər aydın
hiss etməmişdim... *(Onun qollarından yapışaraq)* İndi isə gedin, qata-
ra gecikirsiniz...

Həsənzadə çıxır. Birinci şəkildəki musiqi yenidən başlayır.
İşıq tədriclə azalır və sönür...

Parda

1963

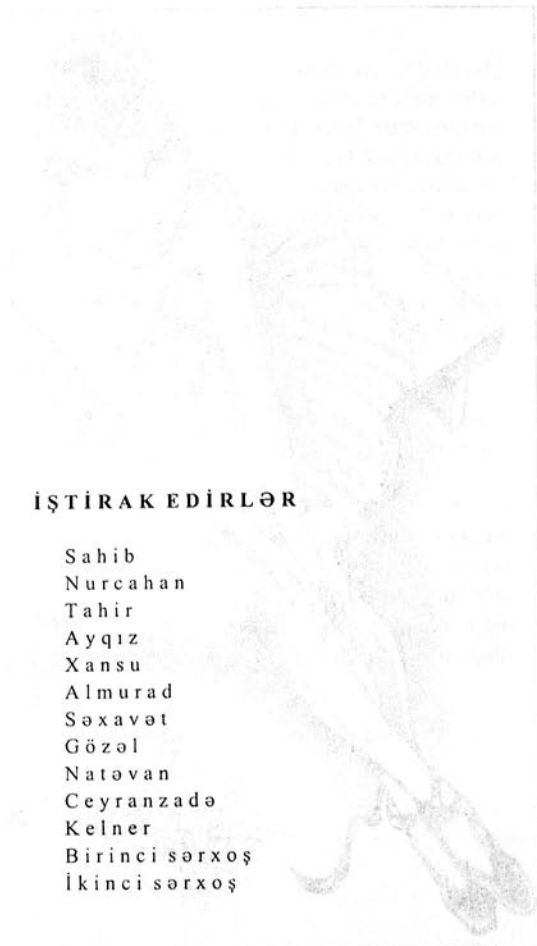

Mənim günahım

İŞTİRAK EDİRLƏR

Sahib
Nurcahan
Tahir
Aygiz
Xansu
Almurad
Səxavət
Gözəl
Natəvan
Ceyranzadə
Kelner
Birinci sərxoş
İkinci sərxoş

Nurcahan güzgü qarşısında dayanıb, gözlərini yarı qapamışdır; hiss olunur ki, o, bir an bundan əvvəl öz tualeti ilə məşğul imiş. İndi isə, uzaq bir xatirəyə dalmışdır; güzgünün yanına vurulmuş lampa onun yalnız üzünü işıqlandırır.

Sahibin səsi. Mən üç saatdır ki, qapımızın ağzında dayanıb sizi gözləyirəm. Mən sadə və kimsəsiz bir tələbəyəm. Mən şəhərimizdə ilk açan bu ağ gülləri sizə hədiyyə götürmüşəm. Tale sənətin ziqiy-mət tacını sizin başınıza qoymuşdur. Sizin səhnədəki hər hərəkətiniz mənim üçün bir yeni aləmdir.

Divar saati yeddi dəfə vurur. Nurcahan diksinir və göz qapaqlarını qaldırıb həyəcanla güzgüdəki əksinə baxır. İndi onun üzündə özünə inanan, gülməli, eyni zamanda, həyəcanlı bir ifadə var. O, saçlarını tələsik düzəldir və sanki birdən-birə xeyli gənc və gözəl görünür. Sahib daxil olur. Nurcahan onu güzgüdə görərək gülümsəyir və geri çevrilir.

Nurcahan. Gec gəldin, Sahib?!

Sahib. Səsiyə elə bu saat qurtarıb.

Nurcahan (zarafatlı). Sədrimiz kim oldu? (Sahib yorğun bir təbəssümlə əlini döşünə qoyur, yəni, mən...) Təbrik edirəm.

Sahib. Sən mənim yaxşı sədr olacağıma inanırsan?

Nurcahan. Tamamilə.

Pauza.

Sahib. Nə üçün mənə elə diqqətlə baxırsan?

Nurcahan. Mənə elə gəlir ki, sənin gözlərinə nə isə itirmişəm.

Sahib (birdən-birə canlanaraq, tələsik). Heç vaxt.

Nurcahan. Mənə birinci dəfə iri ağ güllər gətirdiyin o gecə yadırdadır?

Sahib. Əlbəttə.

Nurcahan. O vaxtdan bəri mən çoxmu dəyişmişəm?

Sahib. Sən həmişə gənc və gözəlsən.

Nurcahan (*əsbəbi halda*). Nə üçün mən özüm haqqında soruşanda sən həmişə mənim gənc olduğumu xüsusilə qeyd edirsən? Məgər, biz bir yaşda deyilikmi?

Sahib. Sən bilirsən ki, mən həmişə görüb hiss etdiyimi söyləyirəm.

Nurcahan (*kədərlə*). Əlbəttə, əgər, mən, doğrudan da, gənc olsaydım, hər dəfə bunu söyləmək sənənin ağılına gəlməzdi. Bir neçə gündən sonra mənim qırx yaşım olacaq. Bu, balerina üçün az yaş deyil.

Sahib. İllər sənə toxunmağa qıymır, Nurcahan! İllər bilir ki, sən bizim gözəl xalqımızın qürurusan.

Nurcahan. Ritorika... (*Dərindən nəfəs alır.*) Mən hər şeydən əvvəl qadınam.

Sahib. Təbiət ən ali qadın ehtiraslarını, ən nadir qadın gözəlliklərini sənə toplamışdır.

Nurcahan (*onu qızğınlıqla öpərək*). Mənim əzizim! Mən səni sevirəm Sahib.

Qapının zəngi çalır. Sahib qapını açır. Tahirə Ayqız daxil olurlar.

Sahib. Buyurun, buyurun, xoş gördük.

Görüşürlər.

Nurcahan (*Ayqızı öpərək*). Mənim çiçəyim, sənənin buraxılış gəcəsindəki rəqslərin məni heyran eləyib. O nə incəlik, nə çeviklik, nə tərəvət idi... Elə bil ki, «Qu gölü» sənənin kimi yenəcə pərvaz eləyən sənələr üçün yazılmışdır.

Ayqız (*həyəcanla*). Ah... Doğrudanmı, xoşunuza gəldi?

Sahib. İllər necə tez gəlib keçir? (*Tahirə*) İndiki kimi gözümün qabağındadır. O vaxt mən iş üçün sizin yanınıza gələndə, Ayqız qapıda top-top oynayırdı, qəşəng, totuq bir uşaq idi. Saçlarında da mavi lent vardı.

Ayqız. Nə yaxşı yadınızda qalıb.

Tahir. Yaranan böyüycəkdir. Əsl məsələ böyüdükcə həyatın qayəsini, əxlaq normalarını düzgün başa düşməkdir.

Nurcahan (*Tahirə*). Sən həmişə bu barədə narahatsan.

Tahir. Çünki gənclər arasında zərərli meyillər görürəm. Onlar xalqın taleyi ilə yaşamırlar. Fədakarlıq hissini itirmişlər. Ancaq öz ehtirasları, öz mənlilikləri ilə məşğuldurlar.

Nurcahan. Sən həmişə mühüm dövlət işlərində olmusan. Əlbəttə, cəmiyyətimizin qüsurlarını daha yaxşı bilirsən. Ancaq mən Ay-

qıza baxanda ürəyim açılır. Elə bil ki, bunlar təzə baharın müjdəsini gətirirlər.

Tahir (*xəfif təbəssümlə*). Ayqız ayrı... O mənim qızımdır.

Ayqız. Ata, məgər, mənim yoldaşlarımız pisdirlər?

Tahir. Görürsünüzmü, böyüyə söz qaytarmaq, etiraz, mühakimə xəstəliyi, hətta, mənim ağıllı qızıma da təsir etmişdir.

Sahib (*zarafatyana*). Əsl ağıl etirazsız, mühakiməsiz ötüşə bilməz. Ona görə də, sizin tənqidiniz Ayqızın tərifiyə çevrilir.

Nurcahan (*gülümsəyir*). Elədir. (*Ayqızı öpür.*) Mənim çiçəyim, sənənin rəqslərinə nə qədər şairanə, nə qədər nəcib idi... Amma, bax, kəlməyəsən ha...

Ayqız. Baş üstə.

Qapının zəngi çalır. Sahib qapını açır. Almurad, Gözəl, Natəvan, Xansu daxil olurlar.

Almurad (*Sahibi qucaqlayır*). Təbriklər... Sədr seçildiyini eşidib hədsiz şad olduq.

Sahib. Təşəkkür edirəm, Almurad dayı.

Gözəl (*qollarını geniş açıb, Sahibə tərəf irəliləyir*). Əyil aşağı!

Sahib başını aşağı öyir. Gözəl onu iki-üç dəfə öpür.

Almurad. Gözəl, daha bəsdir.

Gözəl. Əşi, sən Allah dayan. (*Sahibi bir də öpür. Natəvan pıçıldayaraq əli ilə ağızını tutur.*)

Almurad. Gözəl, daha bəsdir.

Gözəl (*Sahibə*). Əziz canın üçün, o qədər sevinmişik, o qədər sevinmişik, Almurad daha bilmirdi ki, nə eləsin.

Almurad (*təvazökarlıqla*). Gözəl, daha yaxşı.

Nurcahan. Gözəl xanım, sən bu qızçıqla (*Natəvanı göstərir.*) bizi tanış eləmədin.

Gözəl. Sədrimizi gördüm, hər şey yadımdan çıxdı. Bu, mənim qardaşım qızıdır. Rəhmətlik nənəm, xan qızı Natəvanın çörəkbişirəni olmuşdur. Özünə də böyük məhəbbəti var idi. Ona görə də, bunun adını Natəvan qoymuşdu. Amma özü döndərüb eləyib Nata. İndi Natəvan deyəndə «fu» eləyir.

Natəvan. Fu... Nə olsun?

Gözəl (*bərkədən gülür*). Gördün? Canıncan, Nata!

Nurcahan (*zarafatyana*). O ki qaldı, Xansu... O barədə mətləb

uzundur. (*Xansuya baxıb bərkdən gülmür.*) Rica edirəm, öyləşin, mən bu gün sizi şampanskiyə qonaq edəcəyəm.

A l m u r a d. Və pürəng Azərbaycan çayına.

N u r c a h a n. Və pürəng Azərbaycan çayına.

Otururlar.

X a n s u (*stul çəkərək Ayqızla Natəvana*). Biriniz sağa, biriniz sola, tez sıxlaşın!

Natəvan piçıldayır və əli ilə ağzını tutur. Xansu onların arasında oturur.

Nurcahan və Sahib meyvə, pirojna, şampan və sairə gətirirlər. Qapının zəngi çalır. Sahib qapını açır. Səxavət daxil olur. Onun əlində iri bir gül dəstəsi var.

S a h i b. Buyur, buyur.

S ə x a v ə t (*gül dəstəsini Nurcahana təqdim edir*). Mən bu gözəl qızılgülləri təzə sədrə yox, sizə təqdim edirəm, çünki onun üçün gətirdiydim, dostum Almurad məni yaltaqlıqda təqsirləndirirdi.

A l m u r a d (*eyni zarafatla*). Çox sağ ol.

S ə x a v ə t (*eyni zarafatla*). Cən də çox sağ ol. Mənsiz?

A l m u r a d (*onun nə dediyini başa düşərək*). Səxavətin canı üçün zəng elədim bir yerdə gələk, Mədinə xanım dedi, indicə çıxıb.

S ə x a v ə t. Onda keçdim günahından. (*Yuxarı başa keçir.*) Mən həmişə tamada olmağa adət eləmişəm, ona görə də, icazə verin burada oturum. Özünü də qədəhlərinizi doldurun. Əziz dostlar! Biz hamımız Nurcahan xanımın pərəstişkarıyıq. Eyni zamanda, Sahibin də dostlarıyıq. Bu gün biz çox sevinirik ki, xalq bu boyda şəhərin müqəddəratını ona tapşırıb.

X a n s u (*Ayqızla Natəvana, yalnız onların eşidəcəyi səslə*). Buna «beh vermək» deyirlər.

A y q ı z. «Beh» nədir?

X a n s u. Sonra izah edərəm.

S ə x a v ə t (*narazı*). Xansu, icazə ver danışaq.

X a n s u. Buyurun, mən sizin gözəl tostunuzu məmnuniyyətlə dinləyirəm.

Yeyib-içirlər.

S ə x a v ə t. Lakin, dostlar, bu dünyada hər şeyin bir səbəbi var. Mən, ümumi, mücərrəd danışmağı sevmirəm.

X a n s u. Ona görə də, birbaşa keçək mötləbə.

S ə x a v ə t (*Xansuya narazı bir nəzər salaraq*). Hamımıza məlumdur ki, Sahibin bu mərtəbəyə çatmasına birinci səbəb Nurcahan xanımdır.

N u r c a h a n. Yox, birinci səbəb onun özüdür.

S ə x a v ə t (*gülümsəyir*). Nurcahan xanım, mən sizin talantınızla bərabər təvazökarlığınızın da pərəstişkarıyam. Ancaq, icazə verin öz ürək sözümlü deyim.

N u r c a h a n. Buyur.

S ə x a v ə t (*məclisə*). Nurcahan xanım böyük sənətkar olmaqla bərabər, həm də qayğıkeş bir həyat yoldaşdır. Sağ olun, Nurcahan xanım.

İçirlər. Xansu radionu açır, musiqi eşidilir.

X a n s u (*Səxavətə*). Siz, adamlara pul borc verməkdə olduğunuz kimi, onları tərifi etməkdə də səxavətliniz.

S ə x a v ə t. Yoxsa, sənətin etirazın var?

X a n s u. Qətiyyətlə. Mən sizin gözəl xasiyyətinizi qeyd etmək istədim.

S ə x a v ə t. Təşəkkür!..

A y q ı z (*ancaq Xansunun eşidəcəyi səslə*). Xan, sən yenə də adamları sancırısan?

X a n s u. Mən çeynənmiş, standart nitqlərə nifrət edirəm, Ay.

A y q ı z. Sənəin sözlərin Nurcahan xanıma da toxuna bilər.

X a n s u. Toxunmaz. Həqiqi sənətkarlar səmimi olmaya bilməzlər.

S ə x a v ə t (*qədəhini qaldıraraq*). Xansu, icazə ver. (*Məclisə*) Sahibin həyatında çox mühüm rol oynamış Tahirlə mənim can-ciyərim Almuradın sağlığına.

A l m u r a d (*Səxavətə*). Xahiş olunur təvazökarlıq eləməyəsən. Sahibin bu mərtəbəyə çatmasında sənəin də xidmətin az olmayıb.

X a n s u (*Səxavətə*). Siz deyirsiniz «mühüm rol oynamış», belə çıxır ki, həyat özü də, bir növ, səhnədir.

S ə x a v ə t. Xansu, bu, böyükklərə hörmətsizlikdir!

X a n s u (*qəsdən Hamletsayağı*). Səhv edirsiniz, heç kəs böyükklərə qarşı mənim qədər hörmətli ola bilməz.

T a h i r (*piçilti ilə Nurcahan xanıma*). Görürsünüzmü... Amma bayaq mən əxlaq normalarından danışanda sizə qəribə gəlirdi.

N u r c a h a n. Mən heç bir zaman Xansunun zarafatlarından incimirəm.

T a h i r (*dərindən nəfəs alaraq*). Nə isə...

Nurcahan. Bilmirəm, ancaq mənə elə gəlir ki, o, çox ağıllı və ürəyiaçıq bir oğlandır.

Xansu. Tamada, bəlkə birdən mən oxumaq istədim?..

Səxavət. Özün bilirsən ki, tamada incəsənət əşiqidir. Buyura-
caqsan.

Xansu (oxuyur).

Günəş doğdu üfüqdən,
Çöllər boyandı nura.
Nərgizdən, yasəməndən,
Bir də yanıq lələdən
Sərin bir ətir qalxıb
Qızı etdi yuxudan.
Dayanmışdı bağçada
Dəli-dolu bir oğlan;
Qız güldü, oğlan baxdı,
Qız oğlandan soruşdu:
– Söylə, nə vaxt düşmüşən
Al şəfəqli kosmosdan?

Gözəl. Bəh, bəh.

Xansu (oxuyur).

Lakin bütün bunlardan
Pedant xəbərsiz idi.
O, elə dem vururdu
Düz ilqardan, vəfadən,
Bir də təmiz vicdandan.
Bir gün ondan soruşdum:
– Bura bax, ay lotucan,
Söylə, nə vaxtacı sən
Bizi dolayacaqsan
Ariq, sısqə barmağına?

Gözəl (bərkədən gülür). Canınacan, Xansu...

Tahir (Nurcahana). Ömrünüzdə belə bir vulqar qadın görmüşü-
nüzümü?

Xansu maqnitofonu işə salır. Tivistə bənzər bir rəqs musiqisi eşidilir.

Xansu (Ayqıza). Ofeliya, pedantlardan uzaq, kosmosa!.. (Onu
oyuna dəvət edir. Ayqız qalxıb onunla oynayır.) Bikef olma, Natəva-
nım, ikinci tur sənin növbəndir.

Natəvan. Fu... Bikef niyə oluram?

Səxavət. Əmisi ölməyib ki, bikef olsun. (Natəvana) Qalx
görüm.

Natəvan qalxır, Səxavətlə oynayır.

Gözəl (bərkədən gülür). Canınacan, Səxavət, lap on beş yaşında
oğlan kimi oynayırısan.

Ayqız. Xan, sən sərxoşsan?

Xansu. Bəli.

Ayqız. Mən ciddi soruşuram, Xan.

Xansu (dərindən nəfəs alır). Onda mən də ciddi cavab verirəm:
sən olan məclisdə yeddi şüşə şərab belə, mən sərxoş edə bilməz!

Ayqız. Bəs, nə üçün atam deyir ki, sən sərxoşsan?

Xansu. Çünki atanın müqəddəs əxlaq normaları belə tələb edir.

Ayqız. Atamın müqəddəs əxlaq normaları nədən ibarətdir?

Xansu. Sən onların nədən ibarət olduqlarını doğrudan bilmir-
sən?

Ayqız. Doğrudan. (Xansu bərkədən gülür.) Xan, mənə gülürsən?

Xansu. Yox, mən həyatın istehzasına gülürəm.

Ayqız. Həyat nəyə istehza edir?

Xansu. Saxta nitqlərin, yalançı təbəssümlərin, pambıqla baş kə-
sənlərin taleyinə!

Ayqız. Mən səni başa düşürəm. Xan, nə demək istəyirsən?

Xansu. Onu demək istəyirəm ki, sən qızılsan, qızıl isə pas
götürmür!

Musiqi kəsilir.

Sahib. Əziz dostlar! Sizin hər birinizin mənim boynumda haqqı
var. Məni siz yaratmışınız!

Xansu (Ayqıza). «Səni mən yaratmışam, mən də məhv edəcə-
yəm!» Bu sözlər bilmirəm hansı əsərdən yadımda qalıb.

Sahib. Siz olmasaydınız, kim bilir, tale məni haralara aparıb çı-
xarardı... Sağ olun, mənim əzizlərim. (İçir.)

Səxavət. Sahibin sözləri mənə yaman təsir elədi. Bir nəfər
məndən min manat borc almışdı. Səkkiz ay saxlayandan sonra zor-güc
götürüb verdi... Srağagün yenə gəlib ki, beş yüz manat ver bir ayacan
qaytararam, dedim yoxdur.

Xansu. Doğrudan yox idi?

Səxavət. Sağlığına niyə yox idi? Qəsdən vermədim. Borcu

məndən alır, amma xeyri başqalarına verir. İnsan görək yaxşılığı başa düşsün.

A l m u r a d. Doğrudur.

G ö z ə l (*Səxavətə*). Almuradın canı üçün, lap ürəyimdən xəbər verdin.

X a n s u (*Ayqıza*). Komediyanın ekspozisiyası hazırdır.

A y q ı z. Hansı komediyanın?

X a n s u. Tezliklə görəcəksən.

S a h i b. Sabah gecə Nurcahan xanım iki yüzüncü dəfə Jizeli ifa edəcək. Hamınızı operaya dəvət edirik.

Səhnə qaranlıqlaşır və bu qaranlıqda uzaqdan «Jizel»in son musiqisi gurultulu alqış soddaları altında bitir. Alqış səsləri getdikcə uzaqlaşır; tanış qonaq otağı işıqlanır. Nurcahan xanım qucağı gül dəstələri ilə dolu halda gəlir. O, həyəcanlıdır. O, ayaq üstündə dayanaraq, gözlərini yumur.

S a h i b i n s ə s i. «Mən üç saatdır ki, qapınızın ağzında dayanıb gözləyirəm... Mən sadə, kimsəsiz bir tələbəyəm. Mən şəhərimizdə ilk açılan bu ağ gülləri sizə hədiyyə gətirmişəm».

Nurcahan xanım sanki diksinərək, gözlərini açır, həyəcanla qucağındakı güllərə baxır. Sonra əsəbi bir hərəkətlə onları stolun üstünə ataraq, divana yığılır. Əzilmiş, incimiş halda gözlərini yenə də yumur. O, indi çox yorğun və yaşlı görünür, hardasa bir musiqi başlayır və elə bil ki, bu musiqi əbədi bir rahatlıqdan danışır. Sahib gəlir. Dayanıb Nurcahana baxır. Aktrisanın üzündəki üzgün ifadə və yaraşıqlı, zərif qırıqlar indi sanki daha aydın seçilir. Sahib öyilib onun alından öpür. Nurcahan xanım göz qapaqlarını qaldırıb qərribə bir diqqətlə ona baxır...

S a h i b. Səni təbrik edirəm, əzizim. Çox vacib bir məsələ ilə məşğul olduğum üçün gələ bilmədim. Amma televizorda gördüm. Sən on beş il bundan qabaq, o unudulmaz gecədəki kimi misilsiz idin...

N u r c a h a n (*onun gözlərinin içində baxmaqda davam edərək, sakit səsle*). Yalan deyirsən!

S a h i b (*təəccüblə*). Yalan deyirəm?

N u r c a h a n. İkiüzlülük edirsən!

S a h i b. Nurcahan!

N u r c a h a n. Sən o zamankı Jizelin alından öpməmişdin. Sən o zamankı Jizelə bir kəlmə söz demək üçün üç saat qapının ağzında dayanmışdın!.. İndisə sənin işin var...

S a h i b (*incimiş halda*). Birinci dəfədir ki, səndən belə sözlər eşidirəm, Nurcahan. Sən mənə inanmırsan?

N u r c a h a n (*qəzəblə*). İnanmıram. (*Qısa pauza*.) Əvvəllər səni zəncirlə də bağlasaydılar, dayanmazdın.

S a h i b. Əvvəllər mən çox şeylərdən xəbərsiz idim. İşlərimizin bu vəziyyətdə olduğunu bilmirdim.

N u r c a h a n (*istehza ilə*). Demək, başqaları heç nə eləməyiblər... İndi sən buyurub...

S a h i b (*dərindən nəfəs alır*). Nə üçün eləməyiblər? Eləyiblər! Məsələ bunda deyil.

N u r c a h a n (*qəzəblə və maraqla*). Bəs nədədi?

S a h i b. Məsələ orasındadır ki, biz bəzən adamları layiq olduqları yerdə oturma bilmirik. (*Əsəbi halda*) Xalqı ağıllı insanlar idarə etməlidir!.. Biz saxtakarlığa, hay-küçüllüyə, zahiri təntənəyə son qoymalıyıq. Alicənablıqdan dəm vuran ikiüzlü nitəqlər qulaqlarımızı batırır. (*Qışqırır*.) Biz insanları yaltaqlığa öyrədənləri, camaat nəzərində isə xeyirxah bir vücud kimi qələmə verilənləri divara söykəyib alınlarına beş güllə vurmalıyıq! Çünki belələri qatildən də pisdirlər! Belələri yalnız adi adamları deyil, dövləti də aldadırlar.

N u r c a h a n (*yumşalmış halda*). Heç anlaya bilmirəm, əqli başında olan adamı yaltaqlığa, ikiüzlülüyə necə öyrətmək olar!

S a h i b (*acı təbəssümlə*). Sən iyirmi ildən bəri öz sənətinlə insanları yaxşılığa, nəcibliyə çağırırsan, lakin bu yollarda nə qədər əlibiçaqlı quldur gızlənmiş olduğundan xəbərin yoxdur. Onlar səliqə ilə geyinirlər. Yeni dəbdə qalstuk bağlayırlar. İnsanın ali vəzifələrindən danışirlər. Böyük rütbəli şəxslərə ləyaqətlə baş əyirlər. Özlərindən kiçiklərin üzünə mərhəmətlə gülümsəyirlər. Hətta, sənin rəqslərdən riqqətə gəlib göz yaşları axıdırlar. Qaranlıq düşən kimi isə bu cildi tullayıb, quduz canavara dönərək adamların zəif cəhətlərindən yararlanırlar. Kimisinə vəzifə vəd edirlər, kimisinə mənzil, kimisinə yüksək maaş... Kimisini işdən çıxarmaqla hədələyirlər.

N u r c a h a n (*əsəbi*). Əgər, insan insandırsa, belə alçaqlara uymamalıdır.

S a h i b. İş də orasındadır ki, uyanlar tapılır. (*Qısa pauza*.) Hamı yaxşı yaşamaq istəyir. Hər kəs bir dəfə gəldiyi bu dünyadan nəşə götürməyə can atır. Bu arzu onunla birlikdə doğulur. Onu bundan məhrum etmək olmaz.

Pauza.

Nurcahan papiros yandırır. Telefon zəngi. Sahib dəstəyi götürür. İşıq eyni zamanda telefon xəttinin o biri ucunda olan Gözəli və onun yanında kreslodə oturmış Almuradı işıqlandırır.

S a h i b. Eşidirəm.

G ö z ə l. Öpürəm səni. Nata indi sevinə-sevinə gəldi ki, Sahib qağ mənə özünə katibə götürdü. Çox sağ ol.

S a h i b. Dəyməz. Almurad əmi necədir?

G ö z ə l. Almurad əmin səndən inciyib.

S a h i b. Niyə?

G ö z ə l. Kişi nər kimi burada dura-dura, götürüb o cür vəzifəyə ağzından süd iyi gələn bir uşağı qoyursan...

S a h i b. Hansı uşağı?

G ö z ə l. Odey, belə Xansunu. Bəyəm onunla Almurad birdir?

S a h i b (*zarafatlıca*). Bəs, siz Xansunu tərifləyirdiniz?

G ö z ə l. Tərifləyirdik, indi tərifləməmiş olaq. Kişinin qohumu olanda nə olar...

A l m u r a d (*diktə edir*). Ağılısızın, səfehın biridir.

G ö z ə l. Ağılısızın, səfehın biridir.

S a h i b (*hövsələdən çıxaraq*). Deyirsiniz indi mən neyləyim?

G ö z ə l (*bərkədən gülərək*). Sultan bəy demişkən, əcəb dilbilməzsən... Neyləyəcəksən, Xansunun dalından dəy, Almurad əmini qoy onun yerinə.

S a h i b. Bəs, axı, Almurad əmi təqaüdə çıxıb.

G ö z ə l. Nə olsun? Təkcə təqaüdlə yaşamaq olar? Biz yaxşı yeyib-İçməyə öyrənmişik.

A l m u r a d (*diktə edir*). Keçmişdə də ac olaq, indi də?

G ö z ə l (*telefonda danışdığı unudaraq, ərinə alıb gedir*). Bura bax ey, mənim atam sənin atan kimi nökrə olmayıb. Atam mənə yağ içində böyrək kimi bəsləyib.

S a h i b (*sözü özünə götürərək*). Mənim atam, yoxsul da olsa, nökrəçilik eləməyib.

G ö z ə l (*bərkədən gülərək*). Canınacan, Sahib... Səni demirəm, kişiyənənəm. Bax, yadımdan çıxmasın ha...

S a h i b. Hələlik.

G ö z ə l. Öpürəm səni.

Sahib dəstəyi asır. Almuradgilin üstünə düşən işıq sönür.

N u r c a h a n. Nə məsələdir?

S a h i b. Gözəl xanım deyir, görək Xansunu çıxarıb, yerinə Almurad əmini qoyasan.

N u r c a h a n. Lap elə belə deyir?

S a h i b. Lap elə belə. (*Nurcahan qəhqəhə ilə gülür*.) Sən haqlısan, bu faciəli komediyaya gülməmək mümkün deyil.

Telefon zəngi. Sahib dəstəyi götürür. Işıq, eyni zamanda, telefon xəttinin o biri ucunu, qonaq otağında əyləmiş Tahirə Səxavəti işıqlandırır.

T a h i r. Sahib, salam!

S a h i b. Salam!

T a h i r (*gülümsəyir*). Bura bax, Sahib, nə münasibətlə Xansunu o cür məsul bir vəzifəyə təyin eləmişən?

S a h i b. Savadlı oğlandır. İstedadlıdır.

T a h i r. Şəxsən mən onda dəli-dəli danışmaqdan başqa bir istedad görməmişəm.

S a h i b (*tutulur*). Səhv edirsiniz, Xansu dəli deyil, qaldı istedad... Onun meydana çıxması üçün də imkan, şərait lazımdır.

T a h i r (*eyni təbəssümlə*). Əziz dostum, deyəsən, sən sədr olandan sonra bizə dərs vermək xəyalına düşmüşsən?

Ciddi və narazı bir ifadə ilə oturmuş Səxavət gülümsəyir.

S a h i b. Mənim adamlara vəz oxumaqdan zəhləm gedir.

Qısa pauza.

T a h i r (*acısını gizlədərək*). Aydındır. Ancaq mən Xansunun o vəzifəyə təyin olunmasına etiraz edəcəyəm. Biz öz vicdanımız qarşısında, xalq qarşısında məsuliyyət daşıyıyıq. (*Ayqız daxil olur*.) Xansu üçünsə heç bir əxlaq norması, heç bir qayda-qanun yoxdur. (*Acıqlı tərzdə*) O, bir ildə üç vəzifə dəyişib.

S a h i b. Səbəbini öyrənərik, çalışırıq bir də yerini dəyişməsin.

T a h i r. Yaxşı. (*Əsəbi halda dəstəyi qoyur yerinə. Sahibgilin üzərinə düşən işıq sönür*.)

S ə x a v ə t. Deyəsən, dostumuz səninlə qaşığı döyüşdürməyə başlayıb.

T a h i r. Adamlar belədir də... Bir balaca qalxdılarını, gözləri ayaqlarının altını görmür. Hamıya böyüklük satmağa başlayırlar.

S ə x a v ə t. Hamıya... Sənə də? (*Əlini sinəsinə vurur*.) Əjdaha kimi adamlar qalıb burada, o cür vəzifəni götürüb verir hələ ağzından süd iyi gələn bir uşağa... Bu da bizim yetişdirib ortaya çıxartdığımız dostumuz.

T a h i r. Görünür, bu dünyada güc tətbiq eləmədən keçinmək mümkün deyil. (*Təmkinlə*) Sən o barədə danışma.

S ə x a v ə t. Yaxşı, hələlik. (*Çıxır*.)

Tahir qəzeti götürüb baxır.

A y q ı z. Ata, niyə sən Xansunun haqqında belə pis fikirdənsən?
 T a h i r. Bu səni nə üçün maraqlandırır, qızım?
 A y q ı z. Çünki hamı onu tərifləyir.
 T a h i r. Məsələn, kimlər?
 A y q ı z. Məsələn, mənim yoldaşlarım, qızlar.
 T a h i r. Ax, qızlar...
 A y q ı z. Xansu pis olsa idi, Sahib onu elə vəzifəyə qoyardımı?
 T a h i r (*sakit danışmağa çalışır*). Sən Sahib haqqında çox yuxarıdan gedirsən, qızım. Onun keçmişindən xəbərin yoxdur.
 A y q ı z. Keçmişdə o kim olub ki?
 T a h i r. Hər halda, yaxşı adam olmayıb.
 A y q ı z (*heyvətlə*). Doğrudanmı?
 T a h i r (*əsəbi halda*). Onu biz adam eləmişik!
 A y q ı z. Siz, yəni kimlər, ata?
 T a h i r. Mən! Nurcahan xanım! Almurad! Səxavət! Biz olmasaydıq, kim bilir, hansı həbsxanada çürüyüb getmişdi...
 A y q ı z (*ağır pauza*). Nə olar... O ki, sizin başınızı aşağı eləməyib.
 T a h i r. Elə demək hələ tezdir. O, həyatın iti burulğanına indi düşür...

A y q ı z. Sən nə üçün həyatı burulğan adlandırırısan, ata? Bəyəm o bu qədər dəhşətlidir? Axı, sən tribunallarda onu cənnət kimi təsvir edirsən.

T a h i r (*əsəbi halda*). Söz güləşdirmə! Cənnət kimi təsvir edirəm, çünki belə lazımdır. Bizim düşmənlərimiz var!..

A y q ı z (*ötkəm*). Qoy olsun!... İndi biz bu qədər güclü olduğumuz halda nə üçün qorxmalıyıq?

T a h i r (*ona baxaraq, mülayim səslə*). Sən qız uşağısan. Sənin belə məsələlərə qarışmağın lazım deyil. Hər kəsin həyatda bir yeri var. Çalış yüksək insan əxlaqının bir timsalı ol. Qoy tərbiyədə, vəcdən səflığında xalq səni nümunə göstərsin. Axı, sən indiyə qədər də belə olmusan... Sən mənim ağıllı qızımsan. (*Alından öpür.*) İndi isə, mən gedirəm yatmağa. Axşam iclasım var, sən də atan üçün yaxşı bir çay dəmlə. (*Qəzet və jurnalları götürür.*) Hələlik, qızım.

Tahir o biri otağa keçir. Ayqız atasının ardınca uzun bir nəzər salır. Sonra gözləri yöl çəkir. Radioda lirik bir musiqi səsləndirilir. Ayqız, dərindən nəfəs alaraq, gözlərini zillədiyi nöqtədən çəkir və musiqinin ahənginə uyğun olaraq astadan oxuya-oxuya mətbəxə keçir. Orada kibrit yandırdığı, krandan çaynikə su aldığı eşidilir. Bayır qapısı yavaşca açılır. Xansu başını içəri uzadıb otafə göz gözdürir. Bir neçə saniyə Ayqızın oxuduğu mahniyə qulaq asır, sonra başını geri döndərərək pıçıldayır: «Gəl!» Xansu və Natəvan daxil olurlar. Ayqız bir əlində meyvə, digər əlində şərkərcörəyi ilə dolu qablar zümzümə eləyə-eləyə mətbəxdən gəlir.

A y q ı z. Xan... Natəvan! Nə yaxşı gəlmisiniz, oturun.
 X a n s u (*dramatik bir əda ilə*). Nə üçün oturaq? Günəşin bol işığını, azad çölləri, yasəmən ətri verən bağları, bağçaları qoyub nə üçün bu monastıra qapanaq? (*Getdikə coşur.*) Buradan, aşpaz yanaqları kimi parıldayan bu döşəmədən, qorxunc monaxlar kimi sükuta dalan bu tutqun divarlardan, zülmətdən sallanmış tək görünən büllur avizədən insanın damarlarına bir soyuqluq axaraq qanını, beynini dondurub standart qütb buzlarına döndərmək istəyir...

A y q ı z (*həyəcanla pıçıldayır*). Xansu!
 X a n s u (*onu dirləməyərək, eyni dramatik əda ilə*). Pedantlardan uzaq, Ofelya, kosmosa, günəşə doğru!... Eh, yollar çötindir... yollar gəzəldir...

A y q ı z (*pıçiltı ilə*). Xan, atam yatıb.
 X a n s u (*eyni pıçiltı ilə*). Doğrudan...
 A y q ı z (*incimiş*). Xan, sən bizi öl salırsan?
 X a n s u. Allah eləməsin.

A y q ı z. Bəs, niyə evimiz haqqında elə sözlər deyirsən?
 X a n s u (*pafosla*). O... xüsusiyyətçilik duyğusu! Sən elə bir nöqtəsən ki, böyük Arximed səhə istinad edərək, Yer kürəsini devirmək istəyirdi. Mən zarafat eləyirdim... Sizin bu evinizdə hər şey o qədər səliqəlidir ki, insan özünü torbaya salınmış pişik kimi hiss edir və biləcəyiniz miyoldamaq istəyir...

Natəvan pıçıldayır ağız tutur.

A y q ı z (*incimmiş halda*). Çox sağ ol, Xan!
 X a n s u. Sən mövhumata inanma, Ay, pişik çox nəcib heyvandır, deyirlər o, adamın qabağından keçəndə işi əngəl olur... Amma əksinə, mənim qabağıma çıxanda o gün işlərim sarı yağ kimi gedir.

A y q ı z. Bəs, nəyə görə, bu nəcib heyvan özünü bizim evdə torbaya salınmış kimi hiss edir?

X a n s u. Bilmirəm, Ay. Onun səbəbini aydınlaşdırmaq üçün dünyaya ikinci bir Eynşteynin gəlməsi lazımdır. Əgər, bəşəriyyət belə məsələləri asanlıqla həll etmiş olsaydı, görək yer üzündə bir nəfər pedant qalmayırdı.

A y q ı z. Nə üçün sən məhz pedantlara qarşı bu qədər amansızcasına düşmənsən, Xan?

X a n s u. Çünki pedantlıqla başkəsonliyin arasında bir millimetrin yüzdə biri qədər məsafə var. (*Riqqətlə*) Sən belə şeylər haqqında düşünmək üçün yaranmısan, Ay. Sən təsadüfən bu bəzəkli, bu qor-

xunc divarlar arasında dünyaya gəlmiş bir sığırçınsan... Qanadların bərkliyən kimi uçub gedəcəksən. İnsanlar sənin azad nəğmələrini gözləyir. Ay. (*Pəncərəni örtmüş ağır pərdəni kənara çəkir. Bayırda bir tərəfdən saysız çiraqlar yanan Dağüstü park, digər tərəfdən onları əks etdirən dəniz görünür. Səmada əlvan fişənglər yanıb-sönür.*) Görürsənmi, Ay... Dünya necə gözəldir. Siz isə pəncərəyə pərdə çəkirsiniz.

N a t ə v a n. Arı kimi eyzən sancmaq Xanın peşəsidir.

A y q ı z. Tay demə. (*Əli ilə meyvələri göstərərək.*) Yaخش, siz öyləşin, məşğul olun. Mən də bu saat çay dəmləyim.

Mətbəxə gedir.

X a n s u (*əlini Natəvanın saçına çəkərək*). Arını incitməsən, sancmaz.

N a t ə v a n. Səni kim incidir?

X a n s u. Biri sən.

N a t ə v a n. A... A...

X a n s u. Rəhmətlik nənən sənin adını Natəvan qoyub. Sən isə, bu gözəl adı döndərib eləmişən «Nata». Çünki sən xalqını tanımırsan! Mənim sevimli şanapipiyim. Sən bilmirsən ki, Natəvan yayda cəhənnəm kimi od tutub yanan Mil düzünə hələ yüz il bundan qabaq su çəkərək öz həmvətənlərinin əlini çörəyə çatdırmaq istəyirdi.

N a t ə v a n (*inciyir*). Çox sağ ol, Xan, məni şanapipiyə nə üçün oxşadırsan...

X a n s u. Doğru deyirsən... Şanapipik, heç olmasa, yaşamaq üçün nə etmək lazım olduğunu bilir. Sən isə, onu da bacarmırsan!

N a t ə v a n. Nə üçün bacarmıram? Kor-şil deyiləm ki...

X a n s u. Korsan! Sənin bu gözəl gözlərin heç nə görmür. Sənin bu qəşəng alının arxasında, hansı bir axmağa isə xoş gəlmək arzusunun başqa heç bir qayğı, heç bir fikir yoxdur. Şanapipik balasını şanapipik olmağa hazırladır. Sən isə, Allah bilir ki, öz övladını nə kökə salacaqsan!..

N a t ə v a n. Oy, mən uşaq görəndə özümdən gedirəm, Xan.

X a n s u. Bilirəm. Sənin ərdə olan rəfiqələrinin öz körpələrini necə bəzəkli kolyaskada gəzdirdiklərini də görürəm. İgid babaların yüyürkdə eşitdikləri ilk səs anaların qəhrəmanlıq mahınları olurdu. Sənin oğlunun kolyaskada eşidəcəyi ilk söz isə morojna olacaq.

N a t ə v a n. A... A... demək mədəniyyət-zad lazım deyil?!

X a n s u (*hirsələnir*). Mədəniyyət uşağın boğazına zorla şokolad tıxmaq deyil! Əsl mədəniyyət həqiqi vətəndaş olmaqdır. Vətəndaşlıq

qüruru elə bir hissdır ki, onsuz heç bir səadət, heç bir insanlıq ləyaqəti yoxdur.

N a t ə v a n (*mütəəssir*). Xan, nə üçün sən adamı öz gözündən salırsan?

X a n s u (*sevinclə*). Aha... Demək, sən hələ tamamilə məhv olmamısan. (*Natəvanın saçlarından öpərək*) Mənim günahsız şanapipiyim. Mən bilirdim ki, sənin balaca, sadə qəlbində gizlənməmiş nəcib duyğular bir gün zahirə çıxacaq...

N a t ə v a n (*mütəəssir*). Xan, doğru deyirsən, yoxsa yenə də...

X a n s u (*onu dinləməyərk*). Unutma, heç zaman unutma ki, sən çox igid bir xalqın qızısan!..

A y q ı z (*çay-filan gətirir*). Xan, için, sənin xoşuna gələn kimi dəmləmişəm.

X a n s u (*çayını içə-içə*). Ay, biz səni Dağüstü parka gəzintiyə aparmaq üçün gəlmişik.

A y q ı z. Doğrudanmı... Onda gərək atamdan icazə alım.

Tahir gəlib Xansugilə başı ilə soyuq salam verib o biri otağa keçir.

X a n s u (*Ayqıza. Sərt şəkildə*). Get, icazə al.

Ayqız əvvəl tərəddüd edir, sonra qəti addımlarla o biri otağa keçir.

N a t ə v a n (*Xansuya*). Nə oldu, yenə qaşqabağımı tökdün?

X a n s u. Heç nə.

Ayqız gəlir.

A y q ı z (*məyus halda*). Siz gedin, Xansu, atamın qonağı gələcək. Mən gedə bilmərəm.

X a n s u. Aydımdır. (*Natəvana*) Gedək.

Xansu ilə Natəvan çıxırlar. Ayqız onların ardınca uzun bir nəzər salır. Sonra mətbəxə gedir. Tahir gəlib oturur. Onun üzünü yuduğu və saçlarını səliqəyə saldığı hiss olunur. Ayqız çay gətirir.

T a h i r. Gəl özün də öyləş, qızım.

A y q ı z. Mən içmək istəmirəm, ata!

Pauza. Tahir stəkana qənd salır.

T a h i r. Deyəsən, onlarla getməyinə icazə vermədiyim üçün inciyirsən?

A y q ı z. Yox, ata, incimirəm. Vaxta ki, icazə vermədin, demək, belə lazımdır.

T a h i r. Sənin onlarla cəmiyyət üçün çıxmağın yaramaz. Adamlar onların haqqında yaxşı fikirdə deyillər.

A y q ı z. Bəlkə adamlar səhv edirlər?

T a h i r (*bir qədər sərt şəkildə*). Sən onların səhvini düzəltməyə başlasan, ancaq özünü gözdən salarsan. Sən sübut etməyə çalışacağısan ki, Xansu, Nata yaxşı adamlardır. Heç kəs inanmayacaq. Üstəlik, ürəklərində də fikir eləyəcəklər ki, «hə, kor koru tapar, yəqin bu da onların tayıdır».

A y q ı z (*üsyankarcasına*). Ancaq pis adamlar elə düşünə bilirlər!

T a h i r. Kimin yaxşı, kimin pis olması ilə bizim işimiz yoxdur. Bizə adamların rəyi lazımdır!

A y q ı z (*dərin bir təəccüblə*). Doğrudanmı elədir?

T a h i r (*çaydan bir qurtum alaraq*). Bilirsənmi, qızım, bizim borcumuz istər cəmiyyət və istərsə də vicdanımız qarşısında özümüzü hər cəhətdən təmiz aparmaqdır. Bu, eyni zamanda, bizə öz xoşbəxtliyimiz üçün lazımdır. Sən öz səadətini zərbə altına qoymaq üçün insanların əlinə heç bir əsas verməməlisən! Kim bizdən nümunə götürmək istəyirsə, qoy götürsün. Buna heç bir etirazımız yoxdur. Götürmək istəməyənlər üçünsə biz özümüzü qurban verə bilmərik. Aydınırmı, qızım?

A y q ı z (*fikirli*). Aydındır.

T a h i r. Onda get hazırlaş, bu gecəki gəzintiyə səni özüm aparacağam.

A y q ı z. Nə üçün məndən ötrü əziyyət çəkirsən?

T a h i r. Bəs, mən kimdən ötrü əziyyət çəkməliyəm? (*Qısa pauza*.) Mən sənin üçün yaşayıram. (*Vazadan bir alma götürərək*) Bunu görürsənmi, içərisində toxumu yetişib qaralan kimi budağından qopub düşür torpağa. (*Bıçaqla bir dilim kəsir*.) Demək, bu gözəllik, ürək sərinlədən bu tərəvət hamısı... hamısı ağacın nəslini davam etdirməsi üçün... Canlıların taleyi belədir. (*Kəsdəyi dilimi ağzına qoyur*.) Get, qızım, ən gözəl paltarlarını gey... Bizim libasımız da vicdanımız kimi təmiz olmalıdır.

Ayqız o biri otağa keçərkən birdən ayaq saxlayır.

A y q ı z. Ata, görəsən, Nurcahan xanımla Sahib də orada olacaqlar?

T a h i r (*ona təəccüblü bir nəzər salaraq*). Bilmirəm. Nə üçün soruşursan ki?

A y q ı z. Elə-belə...

O biri otağa keçir. Tahir eyni təəccüblə onun ardınca baxır.

T a h i r (*öz-özünə*). Qəribə sualdır.

İşıq sönrür.

İşıq yanır. Dağüstü parkda coşğun bir şənlik var. Göydə əlvan fişənglər yanır, sönrür. Bir dəstə gənc rəqs edir. Almurad, Gözəl, Səxavət gəlirlər. Üçü də təzə paltarladır. Gözəl həddindən artıq dəblə geyinmişdir. Hiss olunur ki, cavan qızlarla bəhsə girib.

G ö z ə l (*ətrafa nəzər salaraq*). Bəh... bəh... Baxdıqca adam ləz-zət çəkir.

S ə x a v ə t (*köşkün qabağındakı stullardan birini göstərərək*). Gəlin burada oturaq.

Səxavətlə Almurad otururlar.

G ö z ə l (*rəqs eləyənlərə baxaraq*). Can ey, can...

A l m u r a d. Gözəl, gəl öyləş.

G ö z ə l (*gözləri oynayanlarda*). Əşi, sən Allah bir dayan.

Oynayanlardan biri, nə işə, məzəli bir hərəkət eləyir. Gözəl bərkdən gülür. Gəlib keçənlər təəccüblə baxırlar.

A l m u r a d. Gözəl, bəsdir, gəl otur.

Gözəl gəlib oturur. Gənc bir qız olan kelner onların stoluna yaxınlaşır.

K e l n e r. Nə buyuracağsınız?

A l m u r a d. Mənə bir stəkan kakao və paxlava.

S ə x a v ə t. Gözəl xanım, siz?

G ö z ə l (*Kelnerə*). Gəlinim olasan, ay qəşəng qız, türfə tortu var?

K e l n e r. Nə tortu?

G ö z ə l. Türfə.

A l m u r a d. Gözəl, türfə yox, trüfel tortu.

K e l n e r (*gülümsəyərək*). Var! (*Yazır*.)

G ö z ə l. Yanında da qurşun limonadı.

K e l n e r (qəsdən). Nə limonadı?
G ö z ə l. Qurşun.
A l m u r a d. Gözəl, kryuşon.

Kelner yaza-yaza pısqıldayıb əli ilə ağzını tutur.

S ə x a v ə t (Kelnerə acıqlamır). Nə üçün gülürsünüz? O da kelner deyil ki, hər şeyin adını bilsin.

K e l n e r. Fu... guya ki, kelnerlər pisdır.
G ö z ə l (bərkdən gülərək). Bıy, canın yanmasın. Bu da Nata kimi «fu» eləyir.

K e l n e r. Nata Qasanovamı deyirsiz?

G ö z ə l. Hə, tanıyırsan?

K e l n e r. Dostumdur.

G ö z ə l. Bıy, sən Allah, gəl onda bir səni öpüm!

Kelnerin başını özünə tərəf çəkib, bərkdən öpür.

K e l n e r (üzünü silərək Səxavətə). Sizin üçün nə gətirəcəyəm?
S ə x a v ə t. Bir şüşə pivə. Bir az da balıq kürüsü. (Kelner yazıb gedir. Qolunun üstündə nazik plaş olan bir nəfər hörmətli şəxs, başı ilə Səxavətə xəlif salam verib keçir). Sən bir bunun forsuna bax... Düz iki ildir mənə yüz manat borcludur.

G ö z ə l (rəqs eləyənlərə işarə ilə). Elə qəşəng oynayırlar ki, lap adamın sümüyünə düşür. (Birdən özünü unudaraq, musiqinin ahənginə uyğun tərzdə yırğalanır.)

A l m u r a d. Gözəl, bəsdir!

G ö z ə l. Almurad, sən bu şəhər həyatımızdan ləzzət almırsan?

A l m u r a d. Gözəl, ye-iç, ləzzət al, amma dinmə!

Bu zaman geyimli, yaraşıqlı bir kişi ilə bir qadın gəlib keçir.

Kişi gülümsəyərək Səxavətə salam verir.

G ö z ə l (onlara baxaraq). Belə gözəl kişinin arvadına baxın.
S ə x a v ə t. O gözəl kişinin də adı qardaşının dəftərində var. (Cib dəftərini çıxarıb, oğlanın adını göstərir.) Gəray Kərəmzadə. Səksən manat, 1965-ci il fevralın 25-i.

G ö z ə l (dəftərçəyə işarə ilə Səxavətə). Bunlar hamısı sənə borcu olan adamlardır?

S ə x a v ə t. Bəli, düz yetmişcə nəfərdir.

G ö z ə l. Vay... yetmişcə nəfər...

S ə x a v ə t (gülümsəyir). Bəs, sən qardaşımı nə hesab eləmişən? (Burnunu tez-tez çəkərək) Ancaq, əclafılar vaxtında gətirib vermirlər ki...

A l m u r a d (bərkdən gülür). Ay səni, Səxi, indi ki, vaxtında qaytarmırlar, niyə verirsen?

S ə x a v ə t. Gəlib istəyirlər, adamın üzündən gəlmir.

A l m u r a d (yənə də bərkdən gülür). Madam ki, verirsen, tay niyə əclaf deyirsen. *

Gözəl də qoşulur Almurada, ikisi də uğunur.

S ə x a v ə t (burnunu çəkir). Sən də qəribə adamsan.

Gəlib keçənlər Almuradla Gözəlin uğunub keçmələrinə baxıb gülümsəyirlər.

A l m u r a d. Deynən borc verməyə azarım var...

S ə x a v ə t. Sizdən nə gizlədim, belə gözəl geyimli oğlanların, kişilərin gəlib məndən utana-utana borc istəmələrinə aldığım ləzzət heç nədən almıram. Səbəbini yəqin başa düşürsünüz...

A l m u r a d. Başa düşürük... Başa düşürük.

Almuradla Gözəl təkrar gülürlər.

G ö z ə l. Canıncan, Səxavət...

Bir qədər aralıda Xansu və Natəvan görünürlər.

S ə x a v ə t (Xansuya işarə ilə, Almurada). Qohumun gəlir!

A l m u r a d. Heylə qohumun boyuna qamış ölçüm!

Xansu və Natəvan Almuradg ilə yaxınlaşırlar.

X a n s u (sən dərcə şəhər və ölkəm). Salam, dostlar!

S ə x a v ə t (mehriban təbəssümlə). Buyursunlar, öyləşsinlər.

X a n s u. Mütləq.

İki stul çəkərək onlara yaxınlaşırlar.

X a n s u (Natəvana). Əyləş.

A l m u r a d (Xansuya eyni şirin təbəssümlə və qəsdən «siz» deyə müraciət edir). Necəsiniz?

X a n s u. Əla!

G ö z ə l (*Xansuya*). Maşallah, böyük vəzifəyə keçəndən bəri daha da gözəlləşmişən!

X a n s u. Bəs, eşitməmişiniz ki, ağ gün adamı ağardar... Məsələn, görünlər deyirlər ki, Almurad dayı keçmişdə qara-arıq bir oğlan imiş... Amma indi, maşallah, altmış yaş olmasına baxmayaraq, deyərsən, bəs, pəhləvandır!...

G ö z ə l (*bərkdən gülərək*). Sən Allah, tu... tu... de, kişini nəzərləyərsən!

A l m u r a d (*şirin təbəssümlə Xansuya*). Kompliment üçün mersi. X a n s u. Kelner! Bir şüşə şampan!

Kelner şeyləri gətirir. Xansu şampanı götürüb partıltı ilə açır.

S ə x a v ə t (*Xansuya*). Şampanı lap təzə müdir kimi partlatdın.

X a n s u (*özünü sındırmayaraq*). Bəs necə?! (*İki qədəhə tökülür. Almuradgilə*) Siz də buyurursunuz?

A l m u r a d. Bizdən öt.

S ə x a v ə t. Yox. Ötməyəcək. Biz dostumuz Xansunun yeni vəzifəyə keçməsinə bu gözəl gecədə təbrik etməliyik...

X a n s u (*onların da qədəhlərinə şampan tökərək*). Demək, Almurad dayı mənim yeni vəzifəmi təbrik etmək istəmədi.

A l m u r a d. Almurad dayım həmişə sənə xeyirxahın olubdur.

G ö z ə l. Vicdan haqqı bir Xansu deyir, beşi də ağzından tökülür.

A l m u r a d. Gözəl, ta yaxşı, ye.

S ə x a v ə t (*qədəhini qaldırır*). Gün o gün olsun ki, bizim özimiz Xanı böyüdüb lap nazir eləsinlər.

A l m u r a d. Amin!

G ö z ə l (*Xansuya*). Öpürəm səni!

A l m u r a d. Gözəl, ye...

Yenidən başlayan gurultulu rəqs musiqisi onların söhbətini eşidilməz edir.

Nurcahan, Sahib, Tahir və Ayqız səhnənin dərinliklərindən çıxırlar.

A y q ı z. Mən yaman susamışam, ata...

T a h i r. Bayaq evdə dedim, çay içmədin.

N u r c a h a n. Sahib, apar Ayqız su içsin.

S a h i b (*Ayqıza*). Məmnuniyyətlə... Bəlkə hamımız gedək, bir az dondurma yeyək?

N u r c a h a n (*Tahirə*). Siz istəyirsiniz?

T a h i r. Xeyr.

N u r c a h a n. Mən də istəmirəm. (*Sahibə*) Siz gedin.

Tahirə Nurcahan bir tərəfə, Sahiblə Ayqız digər tərəfə gedirlər.

Səhnə bir an boş qalır.

A y q ı z ın s ə s i. Oy, nə sərin sudur...

S a h i b ın s ə s i. Bir stəkan da için.

A y q ı z ın s ə s i. Yox, bəsdir, gedək.

Qayıdırlar.

A y q ı z. Belə sərin su içəndə dağlar yadıma düşür. Bir dəfə atamla Sarıbaba yaylağına getmişdik. Qayaların içindən elə bulaqlar qayna-yıb çıxır, deyirsən, bəs buzdur.

S a h i b. Bilirəm. Çox görmüşəm, bizim kəndimiz də dağbasar yerdəydi.

A y q ı z. Bəyəm siz buralı deyilsiniz?

S a h i b. Xeyr. Mən Almurad dayı ilə bir kənddənəm. Uşaqlığım orda keçib.

A y q ı z. Bəs, sonra necə oldu şəhərə göldiniz?

S a h i b. Atamı burada vəzifəyə təyin elədilər.

A y q ı z. Atanız nəçi idi? (*Birdən*) Oy, bəlkə yersiz sualdır. Siz Allah, bağışlayın!

S a h i b. Yox, yersiz nə üçün?.. Adamlar həmişə bir-birini yaxından tanımaq istəyir.

A y q ı z. Elədir. Mən sizin həyatınızla çox maraqlanıram.

S a h i b. Təşəkkür edirəm. Mənim atam keçmiş Bakı fəhləsi idi. Gözüaçaq, zirək bir adam idi. Bir az savadı da var idi. Bütün bunlara görə, yeni hökumət qurulanda onu Qarabağ mahalında məsul vəzifəyə göndərdilər. Bir neçə il orada işləyəndən sonra isə, Moskvaya gedib, dağ mühəndisləri institutuna girdi. Oranı bitirib yeni vəzifə ilə Bakıya qayıtdı.

A y q ı z. Sonra?

S a h i b. Sonra da həbsə alındı.

A y q ı z. Nə üçün?

S a h i b. Bilmirəm.

Qısa pauza. Hardasa bu gözəl bahar gecəsi ilə səsleşən bir vals çalınır.

A y q ı z (*asta səsə*). O gün deyirdiniz ki, Almurad dayımın, atamın sizin həyatınızda xidmətləri olub.

S a h i b. Bəli, olub. (*Qısa pauza.*) Mənim atam, nə isə, siyasi mə-

sələdə günahlandırılmışdı. Bunun üçün də, o zamanki qanunlara əsasən, məni məktəbdən çıxartdılar. Anam da tezliklə vəfat elədi. Ev-əşiyimiz dağıldı, mən tək qaldım. Həmin vaxtlarda da onlar mənim köməyimə çatdılar.

A y q ı z (tamam qeyri-adi). Nə cür?

Qısa pauza.

S a h i b. İsti bir yay günü dəniz portunda çoxlu yük daşıyıb bərk yorulduğundan həmin bu Dağüstü parka qalxıb, o yasəmən kolları arasındakı skamyanın üstündə, pencəyimi başımın altına qoyub uzanmışdım.

İşıq azalır. Güclənəndə yasəmən kollarının arasındakı skamyada uzanmış Sahib tərəfə birinin əlində araq şüşəsi olan iki nəfər sərxoş gənc yaxınlaşır.

B i r i n c i s ər x o ş (Sahibə). Ey, niyə meymun kimi büzüşüb yatmısan, qalx araq iç.

S a h i b. Sağ olun, içmirəm.

İ k i n c i s ər x o ş (kobud hərəkətlə onu çəkib qaldıraraq). Dur ayağa, mitilin biri.

B i r i n c i s ər x o ş (araq şüşəsini Sahibin ağzına dirəyərək). İç.

S a h i b. Yorğunam... Həvəsım yoxdur...

B i r i n c i s ər x o ş (qəhqəhə ilə gülərək). Axmaq... Bəs, eşitməmişən ki, yoruldun – araq iç, kefin olmadı – araq iç?!

İ k i n c i s ər x o ş. İndi ki, içmirsən, oyna!

Ağzlarında qəribə bir hava çalıb, əl vururlar.

B i r i n c i s ər x o ş. Oyna!

S a h i b. Yorğunam, qardaşlar, bacarmıram.

İ k i n c i s ər x o ş (onu vurur). Axmaq, bizim çaldığımız havaya oynamamaq olmaz!

Dalbada onu vururlar. Birdən Sahib birinci sərxoşun əlindəki araq şüşəsini qapıb, ikinci sərxoşun başına vurur. İkinci sərxoş yıxılır. Bu zaman işıq səsi eşidilir. Sahib pencəyini qapıb qaçanda, cibindən pasportu düşüb qalır. Birinci sərxoş pasportu götürüb açır.

B i r i n c i s ər x o ş (Sahibin ardınca). Pasportun buradadır. Milisin əlindən qurtarmayacaqsan.

İşıq azalır. Güclənəndə Sahibi böyük bir kabinetdə Almuradın qarşısında dayanmış görürük.

S a h i b. Anam deyərdi ki, siz mənim atamla bir kənddəsiniz... Mənə kömək eləyin, heç kəsım yoxdur. Məni həbsə almaq istəyirlər.

A l m u r a d (telefonun dəstəyini götürür). Alo! Beşinci rayon milis idarəsinə ver. Salam, gərək ki, sizin işçilər Sahib adlı bir oğlanı axtarır. Aha... O, bu saat mənim yanımdadır. Əhvalatı da olduğu kimi danışdı. Mən bunun heç bir təqsiri olmadığına inanıram. Necə? Vurduğu adamın vəziyyəti ağırdır. Bəs, sizcə, bu neyləyirdi? Gözləyirdi özünü vurub öldürəydilər? Heylə xuliqanın yaxasından yapışın. Düz adamların yox! Oğlanı bu saat göndərirəm ora. Xahiş edirəm pasportunu qaytarasınız özünü! Aydındırımı? (Dəstəyi asır. Sahibə) Gedərsən nəalnikin yanına!

S a h i b. Çox sağ olun. (Çıxmaq istəyir.)

A l m u r a d. Dayan, de görüm nə işlə məşğulsən?

S a h i b. Orada-burada işləyirəm.

A l m u r a d. Necə orada-burada?

S a h i b. Vağzalda, dəniz portunda yükdən-zaddan daşıyıram.

A l m u r a d. Bəs oxumursan?

S a h i b. Xeyr.

A l m u r a d. İndi necə, oxumaq istəyirsən?

S a h i b. İstəyirəm... Nə üçün istəmirəm... Ancaq...

A l m u r a d. Yaxşı, get, rəis səni gözləyir. Sonra yenə yanıma gəlsənsən. (Cibindən pul çıxarıb ona verir.) Bunu da götür!

S a h i b. Yox, lazım deyil.

A l m u r a d (əmlə). Götür!

Sahib, istər-istəməz, pulu götürür.

A l m u r a d (mülayim səslə). Mən sənin atanı tanıyırdım...

S a h i b (asta səslə). Sağ olun.

Sahib çıxır. İşıq azalır. Güclənəndə biz Sahibi kağızlara qol çəkən Tahirin qarşısında dayanmış görürük. Pauza.

T a h i r (nəhayət, başını qaldıraraq). Sən Almuradın nəyisən?

S a h i b. Atamla bir kəndlidirlər.

T a h i r. Atan dururmu?

S a h i b. Bilmirəm.

T a h i r. Adı, familiyası nəydi?

S a h i b (*tutqun*). Aslan Qurbanzadə.

Pauza. Tahir fikrə gedir.

T a h i r (*telefon dəstəyini götürüb, zəng edir*). Rektoru istəyirəm. Salam, sizin yanınıza bir oğlan gələcək. Xahiş edirəm onun instituta daxil olmasına kömək edəsiniz, törcümeyi-halı bir qədər qeyri-adi olduğu üçün zəng edirəm. Bəli, hələlik. (*Dəstəyi asır. Sahibə*) Gedin rektorun yanına. Sonra bir çətinliyiniz olarsa, mənə müraciət edə bilərsiniz.

S a h i b. Çox sağ olun. (*Çıxır.*)

Tahir onun ardınca baxır və baxdıqca səhnə qaranlıqlaşır. İşıqlananda Sahiblə Ayqızı eyni yerdə dayanmış görünür.

S a h i b. Beləliklə, mən instituta qəbul olundum. Tahir müəllim mənim üçün nazirlikdə balaca bir iş də düzəltdi. Mən gündüzlər işləyir, gecələr isə oxuyurdum. (*Acı təbəssümlə*) Necə deyərlər, mən yavaş-yavaş həyatın dibindən qalxmağa başlayırdım.

A y q ı z. Atamın bir zaman sizin üçün yaxşı bir iş görmüş olması məni o qədər fərəhləndirir ki....

Pianinoda çalınan bir musiqi eşidilir.

A y q ı z (*həyəcanla*). Stravinski.

S a h i b. Bu, Nurcahan xanımın müasir əsərlər içində ən çox sevdiyiniz baletdir.

A y q ı z. Bilirəm. (*Xəyala dalararaq*) Nurcahan xanımın rəqslərinə tamaşa edəyəndə, mənə elə gəlir ki, birdən-birə tamamilə başqa bir aləmə uçuram... Elə bil ki, mənim ifadə edəyə bilmədiyim hansı fəvqəladə bir duyğunu isə onun ecazkar hərəkətləri aydınlaşdırır, eyni bir gözəlliklə tamamlayır! Elə bil ki, o, uçan ulduz kimi öz ardınca nəhayət-siz bir işıq zolağı qoyub gedir...

S a h i b. Çox təəssüf ki, yerdəki ulduzların ömrü göydəki ulduzların ömrü qədər uzun olmur. O, bir vaxt deyirdi ki, qırx yaş tamam olan kimi səhnəni tərk edəcəkdir. Onun qırx yaşına çatmasına isə lap az qalıb.

A y q ı z. Nurcahan xanımın baletini?

Pauza. Stravinskinin «Müqəddəs bahar» baletindən çalınan musiqi davam edir.

S a h i b. Nurcahan xanım öz gəncliyini sizdə görür.

A y q ı z. Siz elə güman edirsiniz?

S a h i b. O özü bunu dəfələrlə mənə demişdir.

A y q ı z (*həyəcanla*). Ah... Doğrudanmı? (*Qısa pauza. «Müqəddəs bahar» baleti.*) Mən, on üç-on dörd yaşlarımdan başlayaraq, daim səhnə və Nurcahan xanım haqqında düşünmüşəm. Onlar mənim yuxusuz gecələrimin xoşbəxt xəyalları olublar.

S a h i b. Səhnəyə gedin, Ayqız! Sizin kimi gənc, parlaq istedadlar bu saat teatrımıza hava, su kimi lazımdır.

A y q ı z (*həyəcanla*). Doğrudanmı, siz mənim həqiqi artist ola biləcəyimə əminsiz?

S a h i b. Tamamilə.

A y q ı z. Ah... Səhnə mənim üçün bir məbədə, bir səadət olardı... Mən istərdim ki, insanlar mənim rəqslərimdə bizim dağları, meşələri, bulaqları, zanbaq kimi gömgöy səmanı hiss edəsinlər. (*Qısa pauza.*) Ancaq bilmirəm atam bu məsələyə necə baxar.

Tahir və Nurcahan xanım qayıdırlar. Nurcahan xanımın əlində böyük bir gül dəstəsi var.

N u r c a h a n (*Ayqıza*). Bu gül dəstəsini mənə bir dəstə gənc verib. Mən də səhnə bağışlayıram.

A y q ı z (*gül dəstəsini alaraq*). Təşəkkür edirəm!..

Xansu ilə Natəvan yandan keçərkən ayaq saxlayırlar.

N a t ə v a n. Ayqız, gedirik maska almağa. Sənin üçün də götürəkmi?

A y q ı z (*sevinc və təvəkkül içində*). Mənim üçün...

T a h i r (*ciddi və ahəstə səsə qızına*). Biz evə gedəcəyik.

A y q ı z (*məyus səsə*). Sağ olun, mən maskarada qalmıram.

N a t ə v a n. Oy, nə üçün qalmırsan? Bilirsən necə gülməli işlər olacaq.

N u r c a h a n (*Tahirə*). Niyə qoymursan Ayqız maskarada iştirak edəsin?

A y q ı z (*qəsdən*). Mən özüm qalmaq istəmirəm. (*Xansugilə*) Siz gedin.

İşıq yananda Xansugili işıqlandırır.

N a t ə v a n. Yəni nə oldu?

X a n s u. Ayqızın bu pedant atasını görmürsən?!

N a t ə v a n. Yazıq Tahir əmi sənə nə pislik eləyib?

X a n s u (*qəzəblə*). Nə pislik eləyib? O bizi təhqir eləyir! Bizi ləyaqətsiz adamlar hesab elədiyi üçün qızının bizimlə oturub-durmasına icazə vermir. İndi aydındır mı?

N a t ə v a n. Fu... yoxsa ki, özü idealıdır... Quru... cansıxıcı. Elə bil, havanı da norma ilə udur.

X a n s u (*qəzəblə*). İndiyə qədər məndən nalayiq bir hərəkət görmüsən?

N a t ə v a n. Yox.

X a n s u. Sənə tərbiyədən kənar bir söz demişəm?

N a t ə v a n. A... Ağzın nədir?

X a n s u (*qışqırır*). Cavab ver!.. Demişəm?

N a t ə v a n. Yox!

X a n s u. Sən pis bir iş görmüsən?

N a t ə v a n. Yox!

X a n s u (*əli ilə Tahirgil olan tərəfə işarə edir*). Bəs, bu oxlaq müdərrişi bizdən nə istəyir? (*Qəzəblə*) Bütün təqsir Ayqızdadır.

N a t ə v a n. A... yazıq Ayqız neyləsin...

X a n s u. Sən də hər kəs oldu bir yazıq sözünü yapışdırırsan alınma. Neyləsin?! Məgər, Ayqız görmür ki, atası onu quru şəkllə döndörüb, dəmir çərçivəyə salır?!

N a t ə v a n. Atasıdır.

X a n s u (*birdən sanki taqətdən düşərək, zəif səslə*). Atası... gözəl hissələrin... gözəl arzuların... gözəl, nəcib fikirlərin yolu nə üçün bu qədər çətindir... Nə vaxtaca bizim odumuz ancaq özümüzü yandıracaq?!

N a t ə v a n (*mehribanlıqla*). Gedək, Xan, sonra maskasız qalırıq...

X a n s u (*eyni düşkün səslə*). Mən getmirəm, sən get.

Çevrilib getmək istəyir.

N a t ə v a n. Mən də sənsiz getmirəm.

Birlikdə uzaqlaşılar. Nurehahan xanımınla Sahibin üzünə düşən işıq güclənir. Onların nəzərləri dənizə dikilmişdir. Dənizin üzünə çökən yarıqaranlıq tez-tez yamib-sənən fişənglərin və sahil çıraqlarının olvan ziyası ilə işıqlanır.

N u r c a h a n. Bir zaman bu gözəlliyi qoyub gedəcəyini düşündükcə, elə bil ki, ayaqlarının altında dibsiz bir boşluq açılır. (*Birdən kəskin hərəkətlə üzünü çevirib Sahibə baxır.*) Sən niyə birdən-birə belə qəmgin oldun?

S a h i b. Uşaqlıqdan həmişə axşamçağı ürəyim tutqun olur.

N u r c a h a n (*öz-özü ilə danışmış kimi*). Necə olub ki, mən bunu indiyə qədər hiss etməmişəm... Yox... Sən heç bir zaman məni görəndə birdən-birə bu qədər qəmgin olmamısan...

S a h i b (*onun əlindən tutaraq*). Nə üçün belə boş şey haqqında düşünürsən...

N u r c a h a n (*əlini onun əlindən çəkərək*). Yox... Sahib, bu boş şey deyil.

S a h i b (*hövsələsiz halda*). Axı, nə hiss edirsən?

N u r c a h a n (*güllümsəyir*). O... Yupiter, sən əsəbiləşirsən.

S a h i b. Qətiyyə. Özün bilirən ki, sən mənim ürəyimə on güllə vursan, yenə də «uf» demərəm.

N u r c a h a n. Bilirəm... Sənin alicənablığına, mərdliyinə heç bir zaman mənim şübhəm olmamışdır. Lakin onu da bilirəm ki, sən övvəlki Sahib deyilsən!

S a h i b (*son dərəcə mülayim*). Vallah, səhv edirsən. Bəlkə də sənə elə gəlir.

N u r c a h a n. Əgər, səndə heç bir dəyişiklik yoxdursa, nə üçün mənə elə gəlməlidir? (*Qəzəblə*) Yoxsa, demək istəyirən ki, yaşım artdıca, mən qorxmaya başlayıram? Əvvəllər sən kölgə kimi bir addım məndən aralanmazdın. Amma indi gənc qızın bir stəkan su içmək istəməsi sənin məndən dərhal uzaqlaşmağın üçün bəs etdi. Sənin qəh-qəhələrini eşidirdim.

S a h i b (*sakit tərzdə*). Mən belə sözləri sənin şoninə yaraşdırıram.

N u r c a h a n (*birdən kəskin bir hərəkətlə onun əlini tutub üzünə yapışdıraraq*). Mən yaramaz – nalayiq sözlər danışdığımı bilirəm. (*Pa-uzə*.) Mən dənizdə batan o günəş kimi qürub etmək istəmirəm. O, səhər yenə də qayıdacaqdır. Mən... Mənim gəncliyim, rəqslərim isə bir də heç bir zaman qayıtmayacaqdır. Bir zamanlar tamaşaçılarının susmaq bilməyən alqış səsləri məni qanadlandırıb göyün yeddinci qatına qaldırırdı... Mənə elə gəlirdi ki, əfsanələrdə deyilən mələklər həqiqətdə var olsaydılar, mənim səadətimə qibtə edərdilər. Lakin indi... İndi güruldəyən alqış socaları məni döhşətə salır. Sanki on doqquz-iyirmi yaşlarımda məni xoşbəxt eləyən bu sevinc, bu heyrət nidaları indi məni əbədi bir heçliyə, bir qaranlığa yola salırlar. And iç ki, məni övvəlki məhəbbətinlə sevirsən!

S a h i b. Axı, mən neyləmişəm ki, sən belə şübhələnmisən?

N u r c a h a n. Bilmirəm. Mənə elə gəlir ki, indi sən mənə, sadəcə olaraq, ancaq hörmət edirsən.

S a h i b. Yüz mənim kimisinin məhəbbəti sənin sənətinin bir zərəsi deyil.

N u r c a h a n (*qışqırır*). Mən sənətdən danışmıram. (*Pauza. Birdən-birə təqətsiz yavaş bir səslə*) Mən öz məhəbbətinin yalqızlığından, ümitsizliyindən dəhşətə gələn bir qadın haqqında danışmıram. (*Hirsi-lənir.*) Sən isə, hər dəfə bu barədə söhbət düşəndə öz əsl duyğularını gizlətmək üçün onun sənətini tərifləməyə başlayırsan. Guya, sən bilmirsən ki, illər keçdikcə, hər şey kimi, bu sənət də ona «əlvida» deyir?

S a h i b (*olduqca pərişan*). Heç bilmirəm bu lənətə gəlmiş şübhələr sənin ürəyinə hardan yol tapdı...

N u r c a h a n (*ona dərin bir diqqətlə baxaraq, birdən boynunu qucaqlayıb ehtirasla öpür*). Mənim əzizim. Mənim Sahibim. Sən bu sözləri o qədər ürəkdən, o qədər məyus söylədin ki... Məni bağışla. (*Sə-adət içində*) Axı, mən bu mərdanə baxışlara necə inanmaya bilərəm?.. Biz ikimiz də xoşbəxtik. Elə deyilmi?.. Yox... Sən dinmə. Sən sus... Sənin gözələrin hər şeyi mənə elə aydın, elə səmimi söyləyir ki... Heç bir məlun şübhə onların qarşısında dayanıb bilməz. Biz ikimiz də xoşbəxtik... Biz Göy gölə gedəcəyik. Sərin yay axşamlarında qayıqda gəzəcəyik. Mən sənə üçün ilk gənclik nəğmələrimdən oxuyacağam. Axı, sən onları çox sevirən... (*Birdən sarsılıaraq*) O... nə üçün sən məhz onları çox sevirən! (*Kinli-kinli*) Yoxsa... yoxsa... Yoxsa, bu təmiz mələk baxışlarının arxasında rəzil bir ikiüzlülük gizlənməmişdir?!

S a h i b. Nurcahan, məgər, məni təhqir etmək sənə xoşuna gəlir?

N u r c a h a n (*ona diqqətlə baxaraq*). Doğrudanmı, sən özünü təhqir olunmuş hiss edirsən?!

S a h i b (*kəskin şəkildə*). Axı, sən bilirən ki, mən hər şeyə dözərəm, yalnız təhqirə yox!

N u r c a h a n. Bilirəm... Bilirəm ki, sən əsl kişisən! Tale həqiqi ərlərə məxsus bütün mərd sifətləri sənə bəxş etmişdir. Ona görə də mən sənə əsirinəm.

S a h i b. Elə demə, Nurcahan. Sən mənim həyatımın işığısan. Fəxrirsən. Sevincisən!

N u r c a h a n. O... həтта sevinci!

S a h i b. Məgər, sən bunu hiss etmirsən?

N u r c a h a n. Əlbəttə, hiss edirəm. (*Onu öpür.*) Əgər, mən bunu hiss etməsəydim, necə yaşaya bilərdim.

S a h i b. Sən yalnız bir adam üçün yaşamırsan, Nurcahan... Yoxsa, bu, güncəsi məhbəse salmaq kimi ağlasığmaz bir iş olardı...

N u r c a h a n (*əsəbi qəhqəhə ilə gülür*). Görürsənmi, sənənin hər cümləndə xoruzun quyruğu görünür. Madam ki, mən bütün xalqa lazı-

mam, demək, sənətsiz də keçinə bilərəm, eləmi? Sən mənə təsəlli verir-sən...

S a h i b (*Nurcahanın gözləmədiyi qəzəbli bir qətiyyətlə*). Yox, tale bizim sevgimiz arasında elə bir müvazinət yaratmışdır ki, o pozularsa, biz yaşaya bilmərik.

N u r c a h a n. Heç birimiz?

S a h i b. Heç birimiz!

Pauza.

N u r c a h a n (*yalnız indi özünə gələrək, dərindən nəfəs alır və ürəkkeçmədən açılan adamlar kimi, halsız görünür*). Gedək, Sahib. Mən özümü yaman yorğun hiss edirəm.

Sahibin qoluna girir və onlar yavaş-yavaş uzaqlaşır. Səmada yanmış fişənglər sönür... Səhnə qaralıqlaşır. Işıq güclənəndə Sahibin kabineti görünür. Natəvanın oturduğu gözləmə otağı ilə Sahibin otağı arasında arakəsmə var.

N a t ə v a n (*telefona*). Sədr məşğuldur. İyirmi beş dəqiqədən sonra zəng eləyin...

Dəstəyi qoyur. Bir adam tələsik daxil olub, birbaşa Sahibin otağına tərəf yönəlir.

N a t ə v a n (*adama*). Dayanın, hara! (*Adam cavab vermir. Natəvan onun qabağını kəsir.*) Nə istəyirsiniz?

C e y r a n z a d ə (*əsəbi halda*). Dolma!..

N a t ə v a n. Dolmanı arvadımıza sifariş eləyin! Sədr indi sizi qəbul eləyə bilməz. Məşğuldur.

C e y r a n z a d ə. Sizinlə danışan uşaq-muşaq deyil. Böyük bir tikintinin roisidir.

N a t ə v a n. Təfavütü yoxdur. Sədr düz üç tamamda qəbula başlayacaq, növbəyə yazılın.

C e y r a n z a d ə. Mən, növbə?

N a t ə v a n. Bəli, siz, növbə!

C e y r a n z a d ə (*təhdidlə*). Yaxşı, yazın.

N a t ə v a n (*yazır*). Familianız?

C e y r a n z a d ə. Ceyranzadə.

N a t ə v a n. Nə?

C e y r a n z a d ə. Ceyranzadə.

Natəvan pıqqıldayıb əli ilə ağzını tutur.

Ceyranzadə (*qərribə bir əda ilə Natəvana*). Hə, nə var, çuvida?

Natəvan. Ağzımın sözünü bilin. Mən çuvixə deyiləm. Mən sədrin katibəsiyəm.

Ceyranzadə. Bay, qorxdum... (*Çox gülməli, komik bir tərzdə yüyürərək otaqdan çıxır.*)

Xansu daxil olur. Sahibin kabinetinə girmək istəyir.

Natəvan. Bu saat Ay, zəng eləmişdi.

Xansu (*ayaq saxlayaraq*). Nə deyirdi?

Natəvan. Deyirdi operadan gəlirəm.

Xansu. Operadan?

Natəvan. «Qu gölü»ndə baş rolu oynamağa dövət ediblər.

Xansu. Nə cavab verib?

Natəvan. Özü razıdır. Ancaq, deyir, görək atamdan icazə alım.

Xansu. İş ki, qaldı atasına, onda heç.

Natəvan. Eh... mənim heylə talantım olsaydı, heç kəsin sözü-nə baxmazdım. Birbaş səhnəyə, vəssalam.

Xansu. Sənin heylə talantın olsaydı, belə deyə bilməzdin.

Natəvan. Nə üçün?

Xansu. Çünki həqiqi talant üçün həyat bir stəkan su deyil.

Natəvan. Başa düşürəm, Xan, nə demək istəyirsən?

Xansu. Onu demək istəyirəm ki, «düha» ilə «manə» həmişə əkilə doğulurlar və bu manə hər addımda iblis kimi bir donə girərək, dühanın qabağını kəsməyə can atır. İstedadsız deməqoq isə, hər yırtıq-deşiyə girməyi, harada aşdı, orada baş olmağı, hər sudan quru çıxmağı asanlıqla bacarır.

Natəvan (*incik*). Demək talantsız adamların hamısı pisdirdi?

Xansu. Ah, mənim sevimli, sadədil şanapipiyim!..

Natəvan. Xan, yenə şanapışik?

Xansu. Axı, mən nə vaxt başa düşəcəksən?! Həqiqi istedad dedikdə mən yalnız Şekspir və ya Makedoniyalı İsgəndəri nəzərdə tutmuram. Mənim üçün istedad, hər şeydən əvvəl, insanlıq ləyaqətidir. Vətəndaşlıq borcunu düzgün dərk etməkdir. Həyatın əsl mənasını duymaqdır. Paxıllar, deməqoqlar ona görə pisdirlər ki, onlar bütün bunlardan məhrumdurlar. Onlar yırtıcı instinktlərlə yaşayırlar. Ona görə də, insanlıq üçün təhlükəlidirlər.

Natəvan. Xan, mən heç bir pis iş tutmamışam. Özümü heç nədə günahkar hesab etmirəm. Ancaq hər dəfə sənə qulaq asanda özüm-özümə birtəhər görünürəm. Elə bil ki, nədəsə təqsirkaram.

Xansu (*mülayim*). Sən heç nədə təqsirkar deyilsən. Əsl müqəssirlər öz təqsirlərini sənə kimi asanlıqla etiraf etmirlər. Onlar adamın üzünə elə gülümsəyirlər ki, elə bil, göydən indicə enmiş mələkdirlər. Sədr burdadır?

Natəvan başı ilə təsdiq edir. Xansu içəri girir.

Xansu. Bu kvartalda iyirmi beş nəfər fəhlə ailəsini mənzillə mütləq təmin etməliyik.

Sahib (*bloknota qeyd edir*). Sonra?

Xansu. Sement zavodunun fəhlələri üçün tikilən evi altı ay gecikdirdiyinə görə, tikinti rəisi Ceyranzadəyə axırıncı xəbərdarlıqla şiddətli töhmət vermişəm.

Sahib (*yazır*). Sonra?

Xansu. Sonra da... Rəis Muradzadəni vəzifəsindən götürmək lazım gəlir.

Sahib (*qələmi yerə qoyaraq, maraqla*). Pis işləyir?

Xansu. Yox, pis işləmir. Ancaq adamların taleyini ona tapşırmaq olmaz.

Sahib. Məsələn, Muradzadə neyləyib?

Xansu. Məsələn, altı ayın içində üç direktor dəyişib.

Sahib. Niyə?

Xansu. İş də bu «niyədədir». Birini ona görə çıxarıb ki, bunun göndərdiyi adamı bəyonib, işə qəbul etməyib.

Sahib. Sonra?

Xansu. Birini də ona görə çıxarıb ki, sözün düzünü üzünə deyib. Bir sözlə, despotluq iddiası. (*Pauza.*) Deyirlər, əvvəllər belə deyilmiş. Adi mühəndis işləyəndə mehriban, təvazökar bir oğlanmış. Hətta, mən bunu ona xatırlatdım da.

Sahib. Nə cavab verdi?

Xansu. Deyir rəis, rəis olmalıdır. Mən də doğrudur, dedim, rəis, rəis olmalıdır, ağa yox!».

Sahib. Muradzadəni mən də tanıyıram. Politexnik institutunda bir oxumuşuq. Yaxşı oğlanlardan biri idi.

Xansu. Madam ki, sırası işçilikdə əsl adam olur, yenə də mühəndisliyinə qayıtsın.

Sahib. Bəs, istehsalata kim başçılıq eləsin?

Xansu. Belə «ağaların» başçılığı adamların əl-qolunu boşaltmaqdan başqa heç nəyə dəyməz.

Sahib. Sən elə güman edirsən ki, bir Muradzadəni rəislikdən götürməklə işlər düzələcək? Əvvəllər, mən də sənə kimi düşünürdüm.

Mən də pedantları, ağalığı iddiasında olan karyeristləri biçib tökmək arzusu ilə odlanırdım... Amma sonra anladım ki, bütün bunlar heç də biz düşündüyümüz kimi sadə deyil. Biz hər addımda bir Muradzadə itir-sək, bu, hər şeydən övvəl, xalqın özünə zərər olar. Dayan, qulaq as. Biz, xəstəliyi doğuran səbəbləri tapıb məhv etməliyik. Profilaktika ilə məşğul olmalıyıq. Adamlar anadan pis doğulurlar.

Onların üzünə düşən işıq azalır. Natəvamin üzünə düşən işıq güclənir.
Almurad gəlir.

A l m u r a d (*zarafatyana*). Möhtərəm sədr buradadır?
N a t ə v a n. Məşğuldurlar, Almurad dayı, bir az öyləşin.
A l m u r a d. İtil o yana. (*Sahibin otağına girir. Sahibgilin üzünə düşən işıq güclənir.*) Salamlar.
S a h i b. Əleykəssalam.
A l m u r a d (*Xansuya işarə ilə*). Bu təzə müavinin işləri necə gedir?
X a n s u. Raket kimi.
A l m u r a d (*eyni istehzalı zarafatla*). İşlərin sarı yağ kimi getdi-yini eşitmişdim, ancaq raket kimi getdiyini eşitməmişdim.
X a n s u. Eşitməmişsiniz, eşidin. Bəs, atom əsrində yaşamırıq...
A l m u r a d (*inciyir*). Sən bilərsən.
X a n s u (*Sahibə*). Mən getdim.

Çıxır.

A l m u r a d (*Xansu getdiyi tərəfə işarə ilə Sahibə*). Bu hələ buradadır?
S a h i b. Bəli.
A l m u r a d. Çıxarılmaq məsələsini qaldırmırsan? Eşitdiyimə görə, yuxarılarda hələ təsdiq edilməyib.
S a h i b. Təsdiq eləyəcəklər. Xansu kimi işçilər bizə çox lazımdır.
A l m u r a d. İzahatınız üçün mersi. (*Qısa pauza.*) Bəs, dünən Gözəl xanımla danışdığımız söhbət nə oldu?
S a h i b. Yadımdan çıxmayıb. Münasib bir vəzifə olan kimi sizə deyəcəyəm.
A l m u r a d. Münasib iş düşmüşdü, niyə demədin?
S a h i b (*acığını boğaraq*). Almurad dayı, mən o vəzifəyə Xansunu məsləhət bildim.
A l m u r a d (*bərk inciyir*). Çox sağ ol!

Qalxıb düz çıxır. Sahib, dərindən nəfəs alaraq, onun ardınca baxır.
Sonra kağızlarla məşğul olur. Ceyranzadə gəlir.

C e y r a n z a d ə. Salam.
S a h i b (*başını qaldırmadan*). Salam.
C e y r a n z a d ə (*pərt olaraq*). Yoldaş sədr, mənəm, Ceyranzadə!
S a h i b (*başını qaldırmadan*). Görürəm. (*Ceyranzadə dərindən «ah» çəkir. Başını qaldıraraq*) Nə olub?
C e y r a n z a d ə (*qalstukunu düzəldərək, nitqə başlayır*). Xalqın namuslu, vicdanlı oğulları dura-dura gətirib böyük vəzifələrə (*Bədənin hərəkəti ilə təqlid edir.*) tvist oynayanları qoyursunuz... Onlar da başlarından yekə qələtlər ələyirlər.
S a h i b (*sakit tərzdə*). Konkret danışın!
C e y r a n z a d ə. Soruşuram, Xansu kimdir? (*Sinəsinə vurur.*) Biz döşümüzü qabağa verib, mübarizə aparanda o haradaydı?
S a h i b (*sakit tərzdə*). Siz kimlərlə mübarizə aparırdınız?
C e y r a n z a d ə. Kimlərlə... xalqın düşmənləri ilə!
S a h i b. Siz, şəxsən siz, Ceyranzadə, xalqın dostusunuz?
C e y r a n z a d ə. Mən canımı xalq yolunda qoymuşam!
S a h i b. Bəs, xalqın körpə uşaqları yaş zirzəmilərdə havasızlıqdan boğulduqları halda, tikintini niyə aylarla gecikdirirsiniz?
C e y r a n z a d ə. Materialı vaxtında versinlər, mən də vaxtında qurtarım.
S a h i b. Bəs, keçən il dörd yüz altıncı kvartal nə üçün doqquz ay gecikdirmisiniz? Ondan qabaqkı binanı niyə bir il səkkiz ay gecikdirmisiniz? Əgər, sizə materialı vaxtında vermirdilərsə, nə üçün susurdunuz? Çünki bütün bunların müqabilində sizə güldən ağır söz deyən olmayıb. Ona görə ki, rəisiniz üçün Mərdəkanda dövlət hesabına iki-mərtəbəli yaylaq binası tikdirmisiniz.
C e y r a n z a d ə (*kəkələyir*). Mə.. mə...mən bura gəlməmişəm ki, siz köhnə palan içi tökəsiniz... Bi...bi... bizi də tanıyırlar.
S a h i b (*əlini stola çırparaq*). Siz xalq adından danışan yaltaqlar, əliyərilərsiniz! Bir-birinizin ardında gizlənən siz quldurlar bu yazıq camaatın qanını sorursunuz.

Ceyranzadə dalı-dalı çəkilib və çıxmaq istəyərkən, hirsli gələn Gözəllə toqquşur.

G ö z ə l. Yavaş, məni əzdin. Yəni niyə ürkmüsən, ay Ceyran...

Ceyran zadə. Ceyran yazıq ürkməsin neyləsin, bunlarla işləmək olar?!

Çıxır. Gözəl dəhşətli halda kabinetə daxil olur.

Gözəl. Bura bax görüm...

Sahib. Salam, Gözəl xanım.

Gözəl. Salamını qatla qoy cibinə. Almurad səni tiyan altından çıxaranda, güllə qabağından qurtarıb instituta qoyanda, adam eləyəndə yaxşı idi, indi pis? Yoxsa, atana borelu idi?

Sahib. Qulaq asın...

Gözəl. Heç nəyə qulaq asmıram. Əgər, səni hökumət yanında da, bütün bu şəhərdə də biabır eləməsəm, dədəmin qızı deyiləm! Almuradın atası ömrü boyu ona-buna muzdur olub, sənin atan kimi gül-lələnməyib... Sən cibində bıçaq gəzdirib xuliqanlıq eləyəndə, adamların başını araç şüşəsi ilə əzəndə Almurad dövlətə qulluq eləyirdi; açaram sandığı, təkərim pambığı... yaxşı fikirləş!

Çıxır.

Natəvan. Bibi, nə olub?

Gözəl. Canına dərd olub.

Gedir. Ayqız gəlir, Natəvan ilə görüşür.

Ayqız. Sahib müəllim buradadır?

Natəvan. Buradadır, keç!

Ayqız otağa daxil olur.

Ayqız. Salam.

Sahib. Salam, buyurun, əyləşin.

Ayqız. Deyəsən, qanımız qaradır, nə olub?

Sahib. Heç nə. Sizi təbrik edirəm. Direktor mənə zəng eləmişdi, deyir razılıq vermişsiniz.

Ayqız. Ancaq qorxuram atam razı olmasın. Gəldim ki, bəlkə onunla siz danışırsınız?

Sahib (tərəddüd içində). Əgər, buna ehtiyac varsa...

Ayqız. Atam icazə verməsə, mən səhnəyə çıxma bilmərəm.

Sahib. Qəribədir. Əgər, atanız sizi gələcəkdə səhnəyə buraxmayacaqdısa, görəsən, nə üçün xoreoqrafiya məktəbinə qoyurdun?

Ayqız. Məni xoreoqrafiya məktəbinə anam qoymuşdu. O da Nurcahan xanımın pərəstişkarlarındanır. İncəsənəti sevir.

Sahib. Mən Tahir müəllimlə danışaram. Əlbəttə, atalara ehtiram bizim borcumuzdur. (Zarafatyana) Lakin atalar da bir az insaf eləməlidirlər. Bizi düzəlməz işə buyurub, adımızı yarıtmaz qoymamalıdır. Elə deyilmi?

Ayqız. Elədir, ancaq siz atamı razı salmağa çalışın. Mən səhnəyə getmək istəyirəm.

Sahib. Mən buna çalışacağam.

Natəvanın səsi. Sədrin yanında adam var. Zəhmət olmasa, bir az əyləşin.

Səxavətin səsi (zarafatyana). Səxavət əmin qapıda gözləməyə adət eləməyib.

Səxavət daxil olur.

Səxavət. Salamlar.

Sahib. Xoş gəlmisiniz.

Səxavət oturur. Ayqız qalxır.

Ayqız (fikirlə halda). Mən getdim. Sonra sizə zəng edərəm.

Sahib. Yaxşı, gözləyəcəm.

Ayqız. Sağ olun.

Sahib. Sağ olun.

Ayqız çıxır.

Səxavət (gülümsəyərək). Qiyamət qızıdır.

Sahib. Çox nəcib qızıdır.

Səxavət. Xansunun məsələsi nə oldu? Hələ işləyir?

Sahib. Bəli, işləyir.

Səxavət. Bu tezliklə çıxarmaq fikrin yoxdur?

Sahib (qəsdən). Xansunu çıxarsaq da, onun vəzifəsinə müştəri çoxdur.

Səxavət. Məsələn, kimdir?

Sahib. Məsələn, dostun Almurad.

Səxavət (od götürür). Bu kişi qocaldıqca xərifləyir. Deyən gərək, avamın biri avam, sən hara, o vəzifə hara? Dünyadan xəbərin yoxdu. Danışanda arxiv iyi verirən. (Sahibə) Sənin işin olmasın. Xan-

sunu çıxardan kimi yuxarılarla danış, mənəm əmrimi ver, görüm onda nə eləyəcək?

S a h i b. Bəs, axı, siz dostsunuz.

S ə x a v ə t. Dostdur, farağat otursun. Bilə-bilə ki, o vəzifədə mənəm gözüm var, niyə yuyulmamış qaşiq kimi özünü atır ortalığa. (*Almuradı yamsılayır.*) «Gözəl, bəsdir, Gözəl, çox ye, az danış». Satqının biri satqın, məni qabaqlamağına bax.

S a h i b (*ciddi tərzdə*). Nahaq yerə bir-birinizlə üz-göz olmayın, Xansu öz vəzifəsində işləyəcək.

S ə x a v ə t. Bu sənin qəti sözüdür?

S a h i b. Bəli, qəti sözümdür! (*Birdən əsəbiliyini saxlaya bilməyə-rək.*) Dəqiqədə biriniz gəlirsiniz ki, «Xansunu çıxar, yerinə məni təyin elə». Belə də iş olar... Axı, mən, sizləri başqa cür tanıyırdım.

S ə x a v ə t. İşin düşəndə, pul üçün həftə səkkiz-mən doqquz üstümə qaçanda, əlbəttə, başqa cür tanıyırdın.

S a h i b. Mən səndən aldığı pulları qəpiyinə qədər qaytarmışam.

S ə x a v ə t. Eybi yoxdur, yenə də gəlib istəyərən.

S a h i b (*ona diqqətlə bir nəzər salaraq*). Niyə axı, sən insanların ehtiyacında olmalarından bu qədər zövq alırsan?

S ə x a v ə t. Çünki adamları görək həmişə qarında görəsən. Elə ki, sən onların qarısına getməli oldun, onda vay halına. Sübut? Buyur, yüz ildə bir dəfə mən sənə vəzifə üçün ağır açıram, onda da belə edirsən!

S a h i b. Səxavət, əzizim! Axı, namusumuz, vicdanımız, insanlıq borcumuz bizdən tələb edir ki, xalqın işini hər şeydən yüksək tutaq, onun bizə olan inamına xəyanət eləməyək. Axı, bütün nağıllarımızda da, dini əfsanələrimizdə də belə deyilib. Əgər, bu vəzifədə Xansu xalqa səndən çox xeyir verə bilərsə, nə üçün onu çıxarıb səni qoymalıyam? Ona görə ki, filan vaxt ac qalanda mənə borc pul vermişən?!

S ə x a v ə t. Mən sənə kimi nankorla heç danışmaq istəmirəm.

Qəzəbli halda qalxıb çıxır. Natəvan əlində dolu stəkan daxil olur.

N a t ə v a n. Sizin üçün soyuq şərbət gətirmişəm, için, əsəbiləşməyin.

S a h i b. Əsəbiləşməmək mümkün deyil, işləməyə qoymurlar. «Xansunu çıxar, məni qoy!», «Məni düşün!», «Məni təriflə!», «Mənim üçün yaşa!», «Mənə xidmət elə!»

N a t ə v a n. Siz də heç birinə fikir verməyin.

S a h i b. Heç birinə fikir verməmək olar. Buna mənəm iradəm də, cəsarətim də çatır. Məsələ bu prosesin davamındadır. (*Ağrı ilə*) Axı,

vaxtilə kimsəsiz gənc tərsənə fəhləsini haqsızlığa qarşı müdafiyyə qalxan, cəmiyyətin yararlı bir üzvü olmaqda ona kömək eləyən Almurad dayının təbiətindəki bu akula haradan peyda oldu? Yoxsa, o, əvvəllər tox olduğu üçün cəhənnəm yuxusuna getmişdi?! Doğrudanmı, biz də gələcəkdə Almurad, Səxavət kimi olacağıq? Doğrudanmı, bizim də haqq, ədalət uğrunda mübarizəmizin hüdudu öz nəfsimizə qədərdir?

Stəkanı alıb başına çəkir. İşıq sönrür və həmin anda da telefon zəng çalır. Almurad dəstəyi götürür. Gözəl mətbəxdən gəlir.

A l m u r a d. Eşidirəm.

İşq eyni zamanda telefon xəttinin o biri ucunda olan Səxavəti işıqlandırır.

S ə x a v ə t (*burnunu çəkir*). Görürsən bu nankoru?!

A l m u r a d. Kimi deyirsən?

S ə x a v ə t. Kimi deyəcəm?... Sən, mənəm adam eləyib ortaya çıxardığımız cənabi.

A l m u r a d. Səxavət, Səxavət, o yediyimiz çörək haqqı, o, bir nəcəb imiş, özü kimisi yox imiş...

S ə x a v ə t. Layiqli bir adamın işi üçün yanına getmişəm, mənə dirsək göstərir.

A l m u r a d. Mən də namuslu bir adamın təvəqqəsi üçün yanına getmişəm. Üzümə belə baxmaq istəməyib.

S ə x a v ə t. Təqsir bizdədir.

A l m u r a d. Demə! Demə! Gözündən gəlsin!

G ö z ə l (*ağzını dəstəyə yaxınlaşdıraraq*). Burnunun iki deşiyindən tökülsün.

A l m u r a d. Gözəl, sən dayan. (*Telefona*) Gör biz kimə yaxşılıq eləmişik...

S ə x a v ə t. Getmişəm, Gözəl xanımın qardaşı qızı məni buraxmaq istəməyib ki, içəridə adam var. Baxmayıb girmişəm kabinetə. Adam kim olsa yaxşıdır! Ayqız!

A l m u r a d. Bıy, Ayqızın orda nə işi varmış?

S ə x a v ə t. Bilmirəm. Məni görəndə ikisi də qırqırmızı oldu.

A l m u r a d. Sən Allah, doğru deyirsən?

G ö z ə l. Əşi, deyir, Ayqız nə oldu?

A l m u r a d. Gözəl, dayan, indi danışaram. (*Telefona*) Hə...

S ə x a v ə t. Məni görəndə kimi qız durub əkildi.

A l m u r a d. Sən Allah, doğru deyirsən?

S ə x a v ə t. Canım üçün...

G ö z ə l (*daha maraqla*). Əşi, deyir, Ayqız nə oldu?
A l m u r a d. Gözəl, dayan, deyərəm. (*Telefona*) Hər halda bu iş məsələsi deyil.

S ə x a v ə t. Xeyr, əşi... İş nədir...

A l m u r a d. Dünən gəzintidə də kənara çəkilib bərk pıçıldaşırdılar.

S ə x a v ə t. Sən onu tanıdırsan, karyeristin biridir. Bir vaxt Nurcahan xanımla evlənib, onun şöhrətindən istifadə elədi, indi də özündən on yeddi yaş kiçik Ayqızdan yapışib ki, lazım gələndə, atasının kölgəsinə sığsın.

A l m u r a d. Elədir ki, var...

G ö z ə l. Əşi, sən Allah, deyir, Ayqız nə oldu?

A l m u r a d. Gözəl, dayan.

S ə x a v ə t. Bu saat zəng eləyib hamısını Tahirə deyəcəm.

A l m u r a d. Tahirdən qabaq Nurcahan xanıma çatdırmaq lazımdır.

S ə x a v ə t. Çatıb.

A l m u r a d. Belə tez? (*Bərkdən gülür.*)

S ə x a v ə t. Bəs, sən qardaşını nə bildimən?! Sahibin yanından qayıdanda Nurcahan xanım küçədə qabağıma çıxdı.

A l m u r a d. Məlumdur... (*Bərkdən gülür.*) Bunlar hamısı yaxşıdır. Ancaq qaz vur, qazan dolsun.

S ə x a v ə t. Nə cür?

A l m u r a d (*mənali təbəssümlə*). Sən bilərsən...

S ə x a v ə t. Hə?

A l m u r a d (*eyni gizli eyhamla*). Hə...

S ə x a v ə t. Onda, axşam çıx dəniz qırağına.

A l m u r a d. Oldu.

İşıq sönrü və dərhal yanır. Sahibin kabineti. Sahib işlə məşğuldur.
Nurcahan xanım səssiz daxil olur.

S a h i b (*birdən başını qaldırıb onu görərək*). Bıy...

N u r c a h a n. Yol azmışam.

S a h i b (*zarafatyana*). Təki həmişə yol azasan. Əyləşsənə! (*Ona yaxınlaşır, Nurcahan oturmur. Mehribanlıqla*) Nə yaxşı gəldin, elə bil, üstümdən dağ götürüldü...

N u r c a h a n (*onu dinləməyərk*). Ayqız burda nə gəzirdi?

S a h i b. Balerinalığa getmək üçün atasından necə icazə almaq bərədə mənimlə məsləhətə gəlmişdi...

N u r c a h a n. İdarəyə nə üçün? Ayqız bizim evin yolunu tanımır?

S a h i b. Yəqin ki... mən işdə olduğum üçün... İdarəyə gələndə nə olar?

N u r c a h a n. Siz nə vaxtdan belə canbir qəlb olmusunuz ki, Ayqız belə mühüm işlər üçün sənənlə məsləhətləşir, özü də gizləndə?

S a h i b. Nurcahan! Mən sənənlə Səxavətlər dərəcəsinə enməyində dözə bilmirəm.

N u r c a h a n. Səxavətlər nə qədər xəbis olsalar da, həmişə ayıqdırlar, biz sənət adamları isə, həyatın təqdim etdiyi ilk bədəndən sər-xoş oluruq. Mən birinci dəfə sənəni görəndə, sənənlə gözlərinə baxanda, elə bilmişdim ki, dünyanın ən təmiz bir məxluqusan.

S a h i b. Biz bir-birimizə rast gəldiyimiz dəqiqədən mən sənə, xəyalən də olsa, xəyanət eləməmişəm. Mən, Ayqızın taleyi ilə ona görə maraqlanıram ki, o, bizim sənətimizin gələcəyidir. Doğrudanmı, sən öz böyük sənətinin bütün gözəlliyini özünə aparmaq istəyirsən?

N u r c a h a n (*gülümsəyir*). Sən mənim haqqında ölümə məhkum olmuş bir adam kimi danışsən... Elə bilirsən ki, mən sənəni Ayqıza qışqarıram? Qətiyyənlə! Ayqız gözlərini yenidən açıb dünyaya baxan bir çikəkdir... Onun bəlkə də sənənlə yirtici niyyətindən xəbəri yoxdur.

Ceyranzadə qapıdan xəlvəti qulaq asır.

S a h i b. Nurcahan!

N u r c a h a n (*qışqırır*). Bəsdir! Nankor! Alçaq! Mən sənənlə üçün yalnız bir qadın olmamışam! Mən sənəni çamurun içindən çəkib çıxarmışam! Sən mənə rast gələndə əyninə geyməyə bir dəst tuman-köynəyin yox idi! Aferist!

S a h i b. Nurcahan!

N u r c a h a n. İndi sədr olmusan... Böyüklərlə oturub-durursan. İndi sənəni Ayqız kimi on doqquz yaşında gözəl lazımdır. Nurcahan köhnəlmişdir. Nurcahan sənə lazım deyil. Nurcahan qocalıb. Nurcahan səhnədən gedir. Nurcahanın günəşi batır... (*Halı xarablaşır və divana yığılır. Sahib özünü onun üstünə atır.*)

S a h i b (*qışqırır*). Natəvan!

Natəvan yüyürərək gəlir. Qapıda dayanmış Ceyranzadəni qəzəblə dartıb kənara itələyir.

N a t ə v a n (*Ceyranzadəyə*). Rədd olun! (*Nurcahan xanımı özünə gətirməyə çalışır.*) Həkimə zəng eləmək lazımdır.

Telefonun dəstəyini qaldırır. İşıq sönr. İşıq yananda Tahirin evi.
Tahir və Ayqız.

T a h i r (*təmkinlə*). Sən ağıllı, tərbiyəli bir qız – necə olur ki, mən-dən icazəsiz opera direktorunun yanına gedirsən, hətta balerina olma-ğa da söz verirsen?

A y q ı z. Mən hələ söz verməmişəm... Mən onlara dedim ki, əv-
vəlcə atamdan icazə almaq lazımdır.

T a h i r. Demək, onlara bildirmisən ki, razısan?

A y q ı z. Bəli.

T a h i r (*təmkinlə*). Bəs, sən məni onların yanında necə pis vəziy-
yətdə qoyduğunu düşünmədinmi?

A y q ı z. Mən elə güman edirdim ki, sən icazə verərsən. Sən hə-
mişə bütün nitqlərinə demirsənmi ki, bizim müqəddəs borcumuz bü-
tün bacarığımızı xalq işinə sərf etməkdir?!

Pauza.

T a h i r (*ahəstə səslə*). Xalqa xidmət etmək bizim borcumuzdur...
Biz bu borcu gec-tez ödəməliyik... Lakin bizim bir də şəxsi həyatımız
var!..

A y q ı z. Heç bilmirəm bunları bir-birindən necə ayırmaq la-
zımdır?..

T a h i r. Mən sənin atanla bu cür söz güləşdirməyinə icazə vermi-
rəm.

A y q ı z. Mən heç bir arzumu, heç bir hissimi atamdan gizlətmək
istəmirəm.

T a h i r (*mülayim tərzdə*). Eyni zamanda, atana qulaq asmaq, onu
başə düşmək lazımdır. O gün mən Sahibin keçmişdə kim olduğunu sə-
nə söylədim. (*Səsinə qaldırır.*) İndi sən qız uşağı nə münasibətlə onun
kabinetinə gedirsən? Təklidə oturub söhbət eləyirsən? Nata, hətta,
Səxavət kimi hörmətli bir adamı belə, sizin yanımıza buraxmaq istəmir.

A y q ı z. Mən opera məsələsini Sahibə danışmağa getmişdim.
Mən onu ağıllı, səmimi bir adam hesab edirəm.

T a h i r. Axı, hər kəsdən əvvəl sənin atan var, aydındırımı?

A y q ı z. Yox, ata! Aydın deyil. Mənə heç nə aydın deyil...

T a h i r (*qəzəbini boğaraq*). Mən sənin nazınla oynamayacağam.
Opera fikrini başından çıxar. Sahiblə də «salamdan» başqa bir kəlmə
artıq söz danışma. İndi aydındırımı?

A y q ı z. Bəli.

T a h i r (*saatına baxır*). Mən iclasa gedirəm. Sən də otur dərslə-

rinlə məşğul ol, xidmətçi qız gələndə mənim üçün alma və qatıq aldır-
mağı unutma. Hələlik. (*Ayqızın alınından öpür.*)

A y q ı z. Hələlik, ata!

Tahir çıxır. Ayqız onun ardınca uzun bir nəzər salır. Sonra yaxınlaşıb pianonun
dillərinə toxunur. Lakin hiss olunur ki, çalmağa həvəsi yoxdur. Not dəftərini götürüb
baxır və yerinə qoyur. Sonra divarları qərībə halda diqqətlə nəzərdən keçirir. Elə bil
ki, bunların hamısını yalnız indi görür və bunlar onda anlaşılmaz bir təəccüb doğu-
rur. Baxışları bir an eyni diqqət və təəccüblə atasının portreti üzərində dayanır. Şə-
kildən ona baxan adamın üzündəki ifadə də sakit və ciddi. Sonra birdən, elə bil ki,
otağın içi qararıqlaşır və qızın gözlərinə nagahani bir vahimə çökür və elə bu zaman
bayırdan Xansunun səsi eşidilir.

X a n s u n u n s ə s i. Ayqız!

A y q ı z (*böyük bir sevinclə pəncərəni açır*). Xansu!

X a n s u n u n s ə s i. Sən lap Cülyetta kimi səsləndin, Ayqız!
Görəsən, bu gün hardan doğub...

A y q ı z. Gəl içəri, Xan.

Xansu daxil olur.

A y q ı z. Nə yaxşı gəldin, Xansu... yaman darıxırdım...

X a n s u. Mənim üçün?

A y q ı z. Bilmirəm, Xan... Ancaq bir an mənə elə gəldi ki, ətra-
fım qaralıq bir boşluqdur və mən bu nəhayətsiz boşluq içində tam
yalqızam.

X a n s u. Bəlkə psixiatr çağırmaq?

A y q ı z. Sən həmişə zarafat eləyirsən, Xan!

X a n s u (*hakimənə*). Zarafat indi bizə hava-su kimi lazımdır. Ay-
qız, biz onsuz yaşaya bilmərik...

A y q ı z. Mən səninlə ciddi söhbət eləmək istəyirəm, Xan!

X a n s u. Sənin ciddi söhbətin də, zarafatın da mənim üçün qanun-
dur, Ay!

A y q ı z (*inciyir*). Çox sağ ol, Xan! Sən mənim dərdimə şərikin ol-
maq istəmirsən?

X a n s u. Deyəsən, gerçəkləmişən, Ay, sənin nə dərdin var ki?..

A y q ı z. Xan, insan ən böyük arzusuna çatmazsa, yaşaya bilər?

X a n s u. Yaşaya bilər... Ancaq gərək bu böyük arzunu, heç olmaz-
sa, kiçikləri ilə əvəz eylesin.

A y q ı z (*inciyir*). Xan, sən doğrudan belə düşünürsən, yoxsa, za-
rafat eləyirsən?

X a n s u. Ay, sənin sualının cavabı başqa cürə də ola bilməz.

A y q ı z. Nə üçün, Xan?

X a n s u. Çünki sən elə soruşursan ki, elə bil, deyirsən: «Xan, adam şokolad yeməso, yaşaya bilər... Mən də cavab verirəm ki, yaşaya bilər. Ancaq gərək şokolad yeməso də, heç olmazsa, barbaris sorun...» Məgər, məsələ təkco yaşamaqdadır?

A y q ı z. Bəs, mən necə soruşmalı idim?

X a n s u. Sən soruşmalıydın ki, «Xan, mən filan böyük arzuya çatmaq üçün nə etməliyəm?». Qəti, konkret! Bildinmi? Konkret latınca «möhkəm» deməkdir! Əgər, bu cür soruşsaydın, Xan da sənə başqa cür cavab verərdi.

A y q ı z. Məsələ, nə deyərdi?

X a n s u. Deyərdi ki, böyük arzu üçün böyük vuruş lazımdır!

A y q ı z. Əgər, bu arzunun qarşısında dağ kimi dayanan sənənin ön yaxın, ən doğma adamındırsa? Əgər, onun bütün fikri, xəyalı sənənin xoşbəxtliyindir?..

X a n s u. Hə... burada məsələ bir qədər mürəkkəbləşir... O zaman bilmək lazımdır: həmin arzunun böyüklüyü nədən ibarətdir və bu «doğma adam» nə üçün dönüb qara keşib olub?

A y q ı z (*inciyir*). Bədir, Xan! Söhbət məndən və mənim atamdan gedir.

X a n s u. Bağışla, üzr istəyirəm.

A y q ı z (*çox kədərli və yavaş səslə*). Atam mənim teatra getməyi mə razı deyil. Mənim isə, dünyada ən böyük arzum, ən böyük səadətim insanlar üçün rəqs etməkdir. Mən öz sənətimlə ən qəddar adamların belə qəlbinə daxil olmaq istəyirəm. Nə üçün? Bu, mənim nəyimə lazımdır? Bilmirəm. Lakin mən belə istəyirəm. İstəyirəm mənə milyonlar tamaşa eləsin, mütəəssir olsun. Rıqqətə gəlsin! Mənim əsl həyatım bundan ibarətdir. Əgər, məni bundan məhrum etsələr, ölürəm, Xan! Nə üçün dinnirsən, Xan? Bəlkə, Nurcahan xanımdan xahiş edək, atamla danışıq.

X a n s u. Heç nə çıxmaz.

A y q ı z. Nə üçün?

X a n s u. Çünki atan özünü hamıdan ağıllı, hamıdan haqlı hesab eləyir.

A y q ı z (*inciyir*). Xahiş edirəm, atamın haqqında hörmətlə danışasan.

X a n s u. Həqiqəti deməyi hörmətsizlik hesab etmək çoxdan dəbdən düşmüş bir nəzakətdir, Ay!

A y q ı z. Sənco, mənim atam ağıllı adam deyil?

X a n s u. Bilirsənmi, Ay, ağıllılar cürbəcürdür...

Qısa pauza.

A y q ı z. Sənənin qızın mənim vəziyyətimdə olsaydı, ona nə cavab verərdin, Xan?

X a n s u. Mənim qızımın dünyaya gəlib, sənənin yaşına çatması üçün iyirmi il lazımdır. Onacan vaxt keçər. Sən soruş ki, mənim sənənin kimi nişanlım olsaydı və onu operada balerinalığa dəvət eləsəydilər, nə deyərdim?

A y q ı z. Nə deyərdin, Xan?

X a n s u. Deyərdim: get və unutma ki, bu dünyada bizim üçün bu gözəl xalqımıza xidmət eləməkdən böyük səadət yoxdur!

Ayqız ani bir həyəcanla Xansunun üzərinə atılıb onu bərk-bərk öpür və birdən özünə gələrək hürküb geri çəkilir.

A y q ı z. Oy, mən dəli olmuşam, nədir?

X a n s u (*zarafatlı*). Əksinə, sən heç bir zaman bu qədər ağıllı hərəkət eləməmişən.

A y q ı z (*ona ciddi və diqqətli bir nəzər salaraq*). Xan, unutma ki, mən sənə inanıram...

X a n s u (*ilhamla*). Mən də sənənin etimadınla fəxr edirəm, Ay. Bu etimad məni öz gözümə göylərə qaldırır.

A y q ı z (*onun əlindən yapışaraq başını sənəsinə qoyur*). Mən də həmişə ən gizli sirlərimi sənə demək istəyirəm.

X a n s u. Sənənin sirlərin yaz səhərində açılan qızılıgül qönçələrinə bənzəyir, Ay, onları duymaq əsl həyatı hiss etmək deməkdir.

Natəvan daxil olur, onları görüb qayıtmaq istəyir.

A y q ı z (*başını Xansunun sənəsinə götürməyərk*). Getmə, Nata!

Bu zaman radioda Stravinskini baleti səsləndirilir. Xansu bir əli ilə Ayqızın, digər əli ilə Natanın qolundan yapışır və onlar tamaşaçılara tərəf irəliləyirlər. İşıq söndür. İşıq gücləndə Sahibin kabinetinin qabağında gözləmə otağı. Natəvan əlində kağız içəridən tələsik çıxır, Almurad, Səxavət və Gözəllə qarşılaşır.

G ö z ə l (*istehza ilə*). Nə olub, Nata... nə əl-ayağa düşmüşsən?

N a t ə v a n (*qasqabaqlı halda*). Tələsirəm. Bu yazını makinada çixartmalıyam.

G ö z ə l. Deyir, sədri çıxarırlar?

N a t ə v a n (*birdən qəzəblə*). Sədri çıxarmaq sizin düşündüyünüz

qədər də asan deyil! (*Sahibin kabinetini göstərərək, açıq istehza ilə.*)
Gedin, komissiya sizi gözləyir. (*Sürətlə uzaqlaşır.*)

A l m u r a d (*Gözələ*). Buyur, bu da sənin qardaşın qızı! Kənddən
gotirdik, oxutduq, adam elədik, indi bizə verdiyi cavaba bax. İnsan çiy
süd əmib, vəssalam.

S ə x a v ə t. Nə qədər ki, Sahiblər, Xansular meydan sulayırlar,
gönclər belə olacaq. Onlar hər yerdə hörmətsizlik, nankorluq toxumu
səpirlər. Onlar cəmiyyəti korlayırlar!

A l m u r a d. Doğrudur, min faiz doğrudur.

G ö z ə l. Hamısını komissiyaya deyın.

A l m u r a d. Biz deməyinə deyəcəyik. Görək yuxarılar necə ba-
xacaq...

S ə x a v ə t (*özündən çıxaraq*). Siz də qəribə adamsınız... Yəni yu-
xarılar, adam öldürdüyünü gizlədib, yüksək vəzifəyə keçmək üçün
dövləti aldadan bir canini müdafiə eləyəcək?

A l m u r a d. Sən onun parkda vurduğu adamın həmin yarıdan öl-
müş olduğuna tam əminsən?

S ə x a v ə t. Komissiya mənim təkidləmlə o barədə xəstəxana
müdiriyyətdən rəsmi məlumat almışdır.

A l m u r a d. Demək, xəstəxana müdiriyyəti həmin hadisənin
ölümlə nəticələnmiş olduğunu təsdiq etmişdir?

S ə x a v ə t. Bəli. (*Gülümsəyir.*) Qardaşın nə elədiyini bilir.

A l m u r a d. Afərinlər...

S ə x a v ə t. Dünən Rəfiqə adlı cavan, findi-fruşka bir qıza iki
otaqdan ibarət mənzil verib. Soruşuram, nə üçün?

A l m u r a d. Yox, yox, onu demə. Rəfiqə findu-fruşka qız deyil,
məşhur toxucu qadındır. O gün qəzetdə yazmışdılar. Özünün də üç
uşağı var.

G ö z ə l (*bərkədən gülür*). Canınacan, Səxi, yaxşı ki, kişi duyuc
düşdü, yoxsa, bütün zəhmətimiz hədəf gedəcəkdi... Findi-fruşka qız...
(*Təkrar gülür, Almurad da ona qoşulur. İkisi də uğunub gedirlər. Na-
təvan əlindəki kağıza nömrə qoyur.*)

S ə x a v ə t. Yaxşı, Nurchan xanımın ondan boşanmağına nə de-
yirsiniz?

A l m u r a d. Əşi, yox a?!

S ə x a v ə t. Pəh, xəbərin yoxdur? Dünən ər-arvad burada qırğın
eləyiblər. Ceyran gəlib davanın üstünə çıxıb.

A l m u r a d. Axı, niyə dalaşmışlar?

S ə x a v ə t. Ayqızın üstündə.

Ceyranzadə həyəcanla daxil olur.

C e y r a n z a d ə. Salam, sizi də komissiya çağırıb?

S ə x a v ə t. Bəli. Səni də?

C e y r a n z a d ə. Əlbəttə. (*Nitq deyir.*) Xalqın namuslu, vicdanlı
oğulları dura-dura, iş başına gotirib (*Sahibin kabinetinə işarə ilə*) cani-
ləri qoyanda, əlbəttə, elə olar. Soruşuram: biz döşümüzü qabağa verib
mübarizə aparanda onlar hardaydı?

A l m u r a d. Ceyranzadə, bir az yavaş. İçəridə komissiya işləyir.

C e y r a n z a d ə. Qoy eşitsinlər. Xalqı susdurmaq olmaz. Deyək
ki, mən heç. Bəs siz? Siz ki, onu quyunun dibindən çəkib çıxarmısınız.

A l m u r a d. Gözündən gəlsin. And olsun vicdanıma, mənim onun
üçün elədiklərimin heç yarısını siz bilmirsiniz...

S a h i b (*içəri otaqdan çıxaraq Natəvana*). Sizə verdiyim məktu-
ban surətini çıxartdınız?

N a t ə v a n. Bəli.

Sahib kağızları gözdən keçirir və qol çəkir.

S a h i b (*məktubu Natəvana qaytararaq*). Mədəniyyət Nazirliyin-
dən adam gələcək, verərsiniz aparsın.

N a t ə v a n. Baş üstə. (*Məktubu zərflə qoyur.*)

S a h i b (*yalnız indi Almuradgildə tərəf dönərək gülümsəyir*). Salam,
mənim əzizlərim. (*Qısa pauza.*) Niyə dillənmirsiniz? Nə üçün gözləri-
nizi yerə dikirsiniz? Yoxsa, utanırsınız?

G ö z ə l. Onlar da adam öldürdüklerini gizlədib sədr olmayıblar
ki, utansınlar?

A l m u r a d. Gözəl, sən bəsdir.

S a h i b (*bərkədən gülərək*). Siz komissiyalarda bülbül kimi cəh-cəh
vurduğunuz bir vaxtda Gözəl xanım nə üçün susmalıdır?.. (*Almurada
qəzəblə.*) Əgər, mən cani idimsə, nə üçün o vaxt müdafiə eləyirdiniz?

A l m u r a d. Sahib, mən səni müdafiə eləməmişəm.

S a h i b (*yanıb-tökülərək*). Əşi, sən, milis rəisinə zəng eləyib de-
mədin ki, o işdə mən Sahibin heç bir təqsiri yoxdur?

A l m u r a d. Qətiyyətlə!

S a h i b. Həttə, mənə otuz manat da pul vermədin?

A l m u r a d. Pul vermişəm, amma zəng eləməmişəm.

G ö z ə l. Heylə kələklər keçməz. Almuradın başına at töpməmiş-
di ki, adam bıçaqlayanı müdafiə eləyəydi...

A l m u r a d. Gözəl, sən bəsdir, bıçaqlamayıb, şüşə ilə başını özib.

S a h i b (*onlara uzun bir nəzər salaraq*). Burunlarımın ucundan qa-
bağı görməyən korlar! Məhkumlar!.. (*Kabinetə keçir.*)

S ə x a v ə t. Başa düşürəm biz niyə kor oluruq? Niyə məhkumuq?

C e y r a n z a d ə. Bəyəm biz məhkəməyə-zada verilmişdik ki, məhkum olaq?

Tahir daxil olub çox ciddi bir ifadə ilə onlara baş oyrək, komissiya olan otağa – Sahibin kabinetinə keçir.

S ə x a v ə t. Tahir ki, gəldi, demək aşnamın işi xarəbdir. (*Pəncərədən görərək*) Dayanın... Dayanın, Nurcahan xanım da gəlir.

A l m u r a d (*sevinc içində*). Gəlir? Yox, aşnamı aşırıldılar...

Nurcahan daxil olur.

G ö z ə l. Xoş gördük, ay fəxrimiz...

N u r c a h a n (*Gözələ*). Səni də Sahibə görə çağırıblar?

G ö z ə l. Yox. Mən Almuradla gəlmişəm. Bircə dəqiqəm də onsuz olmasın.

N u r c a h a n. Doğrudanmı?

G ö z ə l. Bəs necə... Məgər, o, Sahib kimi örlərin tayıdır ki, stolun başına keçən kimi özünə cavan təzə aşna tapsın?

A l m u r a d (*təvazökarlıqla*). Gözəl, bəsdir...

S ə x a v ə t. Eybi yoxdur, Sahib indi görür ki, Nurcahan xanım kimi böyük bir sənətkara xəyanət etmək nə deməkdir!

Natəvan əlində kağız daxil olur.

N u r c a h a n. Siz onun mənə xəyanət etdiyinə əminsiz?

A l m u r a d. Min faiz. (*Səxavətə işarə ilə*) Soruşun!

S ə x a v ə t. Gizləmirəm. Mən Tahirə də demişəm, Nurcahan xanıma da.

Ağır pauza.

N u r c a h a n (*ağır-ağır*). Bəs, Sahibi bu vəzifəyə qoyanda başı-
na and içirdiniz. İndi nə oldu ki, tükünü didirsiniz? (*Gülür.*) Məgər, siz anlamırsınız ki, Sahib köləlik üçün yaranmamışdır?!

A l m u r a d (*istehza ilə*). Biz Sahibə aşıq olmamışıq, Nurcahan xanım.

N u r c a h a n (*qəhqəhə ilə gülür*). Siz – aşıq?! Yazıqlar! Məgər, bu dünyada sizin üçün müqəddəs bir hiss var?!

C e y r a n z a d ə. Ba... başlayın, Nurcahan xanım... Üzr istəyirəm... Bə... bəs, o dünənki vu... vuruşmaq nə idi... o da müqəddəs hissdəndir?

N u r c a h a n (*dərindən nəfəs alaraq, öz-özü ilə danışmış kimi*). Yox... o müqəddəs hissələrin aqibəti idi...

A l m u r a d. Bunu necə başa düşək?

N u r c a h a n (*gülümsəyir*). Yazıq kölələr... Siz nəyi başa düşürsünüz ki?!

C e y r a n z a d ə. Bi... bi... biz kimin köləsiyik?

N u r c a h a n. Birinci növbədə, öz mənasız «məən»inizin. (*Qəzəblə*) Korluğunuzun! Nadanlığınızın!

A l m u r a d. Nurcahan xanım! Əgər, biz, sizin sənətinizə pərəstiyə etməsəydik, çox ağır cavablar alardınız.

N u r c a h a n. Siz mənim sənətimə yox, hörmətimə pərəstiyə edirsiniz! Siz, gücün qarşısında ikiqat olmağa öyrənmisiniz!

G ö z ə l. Mənim ərim həmişə qapısında məşin dayanmış nər kimi kişidir. Ona nə olub ikiqat olsun?!

N u r c a h a n. Mən də ona təəccüb edirəm, Gözəl xanım. Necə olur ki, bu nər kimi kişilər iynənin ulduzundan keçə bilərlər?!

A l m u r a d. Nurcahan xanım, axı, niyə birdən-birə bizim üstümü-zə düşmüşünüz?

N u r c a h a n. Çünki bütün ikiüzlülərə, satqınlara nifrət edirəm!

A l m u r a d. Bəs, nə üçün məhz dünəndən ayılmışınız?

N u r c a h a n (*dərindən nəfəs alaraq*). Doğru sualdır, görünür, biz yalnız ürəyimizdən vurulanda ayılırıq.

A l m u r a d. Ürəkdən vurulandan sonra ayılmağın mənası yoxdur... Gecikmisiniz...

N u r c a h a n (*birdən-birə sarsılıraqla, pıçıldı ilə*). Doğrudan da...

S ə x a v ə t. Başlayın, Nurcahan xanım, şəxsən mən, sizin bu təhqirlərinizə dözə bilmərəm! Acığınızı bizim üstümü-zə niyə tökürsünüz?!

Sahiblə Ayqızın ohvalatını bütün şəhər bilir.
N a t ə v a n (*həyəcanla qışqırır*). Yalandır! Ayqız başqa adamı sevir. Ayqız bir saat bundan qabaq Xansu ilə ZAQS-a gedib.

Tahir içəridən çıxaraq, Natəvanın son sözlərini eşidir.

T a h i r (*dəhşət içində*). Necə? Ayqız Xansu ilə ZAQS-a gedib? (*Qışqırır*). Yalan deyirsen, axmaq qız! Ayqız sizlərin tayı deyil?!

N a t ə v a n. A... a... yalan nə üçün deyirəm? Bu saat mənə zəng eləmişdilər.

Tahir gözlərini yumaraq dayanır. Sahib içəridən çıxıb ona baxır. Sonra nəzərləri Nurcahan xanımın gözlərinə dikilir... Işıq yavaş-yavaş azalır. Güclənəndə Sahibi öz kabinetində tək görürük. O, iti addımlarla var-gəl edir. Onun üzündə aydın bir qətiyyət vardır. Natəvan öləndə stəkan daxil olur.

N a t ə v a n (*stəkanı stolun üstünə qoyaraq*). İçin, sizin üçün soyuq şərbət gətirmişəm.

Sahib stəkanı götürüb başına çəkir.

N a t ə v a n. Rica edirəm, əsəbiləşməyin.

S a h i b. Qorxma. Bizləri udmaq asan olsaydı, dünyanın axırı çoxdan çatardı.

N a t ə v a n (*ruhla*). Almuradgilin sizə verdikləri ittiham düz deyil. Siz xuliqanlara, başkəsənlərə qarşı özünüzdü müdafiə etməli idiniz, ya yox?

S a h i b (*kinlə*). Onlar məni, eyni zamanda, dövləti, xalqı aldatmaqda təqsirləndirirlər.

N a t ə v a n. Siz ki, həmin caninin xəstəxanada öldüyündən xəbəriniz olmadığını öz izahatınızda göstərmişdiniz.

S a h i b. Əgər, biz namuslu adamları asanlıqla tanıyıb, dediklərinə inansaydıq...

N a t ə v a n. Amma Nurcahan xanım komissiyada sizin haqqınızda o qədər... o qədər gözəl sözlər danışdı... Mənim gözlərim yaşardı... Mən qapının dalından qulaq asırdım.

S a h i b (*gülümsəyir*). Nahaq yerə qulaq asmısan. Elə şey olmaz.

N a t ə v a n. Bağışlayın... Özümü saxlaya bilmədim. (*Təqsirkar halda başını aşağı salır. Sahib yaxınlaşaraq, əlini onun saçına çəkir.*) İnsafdırmı ki, sizlərin taleyini vəzifəbazlara, ikiüzlü vicdansızlara tapşırasan?

S a h i b. Yox, Natəvan... Dünya yalnız Səxavətlərdən ibarət deyil. (*Kədərli təbəssümlə*) Özün deyirdin ki, Nurcahan xanım bizi müdafiə eləyib.

N a t ə v a n (*üsyankar*). Yox bir, Nurcahan xanım da müdafiə eləməsin.

S a h i b (*dərin kədərlə*). Nurcahan... o qədər dəyişilib ki, heç tanıya bilmirəm.

N a t ə v a n (*çəkinə-çəkinə*). O sizi... çox sevir...

S a h i b (*dərindən nəfəs alaraq*). Biz sevərkən yalnız özümüzü düşünməməliyik. Biz sevdiyimiz adamın cəmiyyətdə bir işə yaramasına imkan yaratmalıyıq. Axı, biz insanıq. (*Öz-özü ilə danışmış kimi*) Heç

anlaya bilmirəm... Nurcahan kimi yüksək təbiətli bir insan nə üçün belə olub?

Işıq sönrür və yanır. Tahirin evi. Pəncərədən günəşin qürub etdiyi görünür. Ev yarıqaranlıq içindədir. Tahir o biri otaqdan gəlir. O, xeyli qocalmış və düşgün kimi görünür. Onun üzündə əvvəlki özündən razı, xudpəsənd ifadədən əsər qalmamışdır. O, anlaşılmaz bir həyəcan və qorxu içindədir. Elə bil ki, hər an haradan enəcəyini, səbəbini, mahiyyətini bilmədiyi, dərk etmədiyi bir zərbə gözləyir.

T a h i r (*zala müraciətlə*). Mən onun səadəti üçün nə lazım idisə, nə bacarırdımsa, hamısını elədim. İnsan ləyaqəti haqqında nə bildirdimsə, hamısını ona dedim. Onun gələcəyini təmin etmək üçün hər şeyi elədim. Ona inandım. Onun qulağına çata biləcək ən kiçik əxlaqi qüsurulara da yol vermədim... Lakin o, bunların hamısını vurub bir heçə döndərdi. Mənim bütün arzumu, idealımı alt-üst elədi.

Cəsarətsiz qapı zəngi. Tahir diksinir və bir vahimə içində qapıya baxır.
Qısa pauza. Zəng təkrar olunur.

T a h i r (*öz-özünə pıçıltı ilə*). Bu ki, onun zəngidir... (*Və tələsik irəliləyib, qapını açır. Ayqız daxil olur. Kiminsə eşidəcəyindən ehtiyat edirmiş kimi dəhşətli pıçıltı ilə*) Niyə gəlmisən? Yoxsa, o səni aldatıb qovdu?

A y q ı z. Yox, ata! O, elə şey eləməz. O, çox yaxşı oğlandı.

T a h i r (*birdən kəskin bir istehza ilə gülümsəyir*). Bəlkə, çehizin üçün gəlmisən?

A y q ı z. Mən səni görməyə gəlmişəm, ata.

T a h i r. Mən sənin nəyinə lazımam?!

A y q ı z. Mən sensiz xoşbəxt ola bilmərəm, ata! Sənin nifrətin bizim ikimizi də bədbəxt edir.

T a h i r. O... həтта, ikinizi də...

A y q ı z (*hərərətə*). Mənim dərdim onun üçün də ağırdır, ata!

T a h i r (*öz-özü ilə danışmış kimi, qeyri-iradi*). Mən həmişə sənə nə deyirdim ki, heç bir zaman hissiyata qapılma...

A y q ı z. Sənin yaxşı sözlərin həmişə mənim yadımdadır, ata!

T a h i r (*ağır-ağır*). Yaxşı sözlərin... demək, mən sənə yaxşı olmayan sözlər də demişəm... Yox... Mən sənə heç bir yaxşı söz deməmişəm. Əgər, demiş olsaydım, sən onlara axıra qədər əməl edərdin... Mən bilirəm ki, sən təbiətən yaxşı qızsan... Demək, əsas məsələ mənəndir. (*Pəncərədən baxır.*) O ağacın altında oturan sənin ərin deyilmi? Çağır gəlsin içəri.

A y q ı z (*tərəddüdlə*). Ata... qorxuram sən ona ağır söz deyəsən... O...

T a h i r. Mənim nəsihətlərim bu qədər kəsərsiz olduğu halda, başqasına nə deyə bilərəm...

A y q ı z. Ata...

T a h i r (*onun sözünü kəsərək, kəskin şəkildə*). Çağır gəlsin! (*Ay-qız çıxır.*) Əgər, zərbəni endirən mənim bu ağıllı qızım olmasaydı, yəqin ki, öz həqiqətimə qarşı indi hiss etdiyim bu şübhələr belə asanlıqla yaranmazdı...

Ayqızla Xansu daxil olurlar.

X a n s u (*heç bir şey olmamış kimi ötkəm*). Salam, Tahir müəllim.
T a h i r. Salam. Gəl əyləş. Sən də, qızım, mənim üçün bir stəkan çay dəmlə.

Ayqız o biri otağa keçir.

T a h i r (*Xansuya*). Dedim ki, əyləş.

X a n s u. Siz ayaq üstə olduğunuz halda, mən necə otura bilərəm?

T a h i r. Demək, mənə hörmət edirsən?

X a n s u. Əlbəttə.

T a h i r. Yalan deyirsən, öz doğma qızım məni saymadığı halda, sən mənə necə hörmət eləyə bilərsən?

X a n s u. Bağışlayın, Tahir müəllim, siz, danışmaq üçün mənə də icazə verirsiniz, yoxsa, mən gözlərimi yerə dikib susmalıyam?

T a h i r. Yox, danışa bilərsən.

X a n s u. Siz qızınız barədə də, mənim barəmdə də səhv edirsiniz! Siz özünü bizə hörmət eləmirsiniz!

T a h i r. Mən sənə niyə hörmət eləməliyəm?

X a n s u. Nə üçün də yox? Məgər, mən dəliyəm, başkəsənəm, nəyəm? Nə üçün mənə hörmət eləmək olmaz?

T a h i r. Təkcə ona görə ki, ləyaqətli adam yenicə ZAQS-a getdiyi qızın atası ilə bu cür danışmaz. Sənin kimilər üçün heç bir qayda-qanun, heç bir əxlaq norması yoxdur. Sizlər öz hörmətsiz, həyasız hərəkətlərinizlə fəxr edirsiniz.

X a n s u. Qətiyyətlə. Sizin insanlara münasibətiniz yanlışdır, Tahir müəllim. Sizin üçün hörmət etmək kölə olmaq deməkdir. Siz hər yerdə, hər addımda özünüzi insanlara qarşı qoyursunuz. Bir zaman Sahib qolundan tutmuşdunuz. Ağzını çörəyə çatdırmışdınız... Bəs, indi

nə oldu? Axı, siz ürəyinizdə bilirsiniz ki, onun heç bir günahı yoxdur. Niyə qoymursunuz işləsin, yaşasın.

T a h i r. Sizcə, niyə qoymuruq?

X a n s u. Çünki özünüzdən qorxursunuz! Çünki siz hər bir talantlı adamı həmişə özünüzdən üç pillə aşağıda görmək istəyirsiniz! Ona görə də, işiqlı adamların başından basaraq, dərisi iki qəpiyə dəyməyən demaqoqları töhfə təbərcəli eləyib, təntənə ilə çıxarırsınız meydana!

T a h i r. Bədir... kifayətdir...

X a n s u. Siz məni öz evinizdən qova da bilərsiniz... Lakin həqiqət belədir və mən bunu deməyə bilmərəm.

Ağır pauza.

T a h i r. Yox. Mən səni qoymuram. Tas düşməsə, səs çıxmaz. Yəqin ki, bu sözləri sənə dedirdən bir səbəb vardır...

X a n s u (*onun qolundan yapışaraq, həyəcanla*). Mən əmin idim ki, siz bir gün bu səbəbləri görəcəksiniz... Yoxsa, sizin ailənizdən Ay-qız kimi qız necə çıxa bilərdi?

Ayqız məcməyidə çay daxil olub, onları görür və bir an anlaşılmazlıq içində dayanır.

T a h i r. Gətir, qızım.

Ayqız çayları stolun üstünə düzür. İşıq sönmür. Qısa pauza. Musiqi. İşıq yanır. Tahir yarıqaranlıq içində təkdir. Qapının zəngi çalınır. Tahir açır. Səxavət, Almurad otağa daxil olurlar.

S ə x a v ə t. Bu saat bizə qərribə bir xəbər çatdı.

T a h i r. Nə xəbər?

S ə x a v ə t. Deyir, sən Sahib haqqındakı fikrini dəyişmişən?

T a h i r (*sakit*). Elədir.

S ə x a v ə t. Nə olar, bütün ömrün boyu başqalarını satmışan, indi də bizi sat.

T a h i r. Yox, mən, görünür, həmişə öz vicdanımı satmışam.

S ə x a v ə t (*istehza ilə*). Bəs, onda, niyə alnına bir güllə vurmursan?!

T a h i r. Bunun mənası yoxdur. Mən itərəm, o biri bitər. Xışı dərindən götürmək lazımdır.

A l m u r a d (*vüqarla*). Xahiş olunur, bizi özünüzə qatmayasan. Biz yaşamaq istəyirik.

T a h i r. Mənim əzizlərim, siz, gövdəsi üzərində durmağı bacarmayan tüfeyli otlar kimi bir şeysiniz. Siz dayaqsız yaşaya bilməzsiniz.

S ə x a v ə t. Sənin kimi dayaqlar çox gəlib-gedib. Ancaq biz varıq, həmişə də olacağıq. (*Almurada*) Gedək.

Cıxırlar.

T a h i r (*tək*). Çürük dayaq... Budur, həyat sənin qırillik fəaliyyətinə yekun vurdu... Kimin dili ilə... Bunun fərqi yoxdur. Demək, sən, nə isə, başqa cür yaşamaq barədə düşünməyə məcbursan. (*Hərərətə*) Məcbursan! Axı, sən daşdan çıxmamısan? (*Pıçıltı ilə*) Axı, sənin xalqın var! Kim deyə bilər ki, sən onu istəmirsən?! Lakin ədalət divanı səndən soruşmalıdır: bəs, indiyə qədər bu böyük hissi harada unutmuşdun?

İşıq azalır. Güclənəndə Sahibgilin evi. Nurcahan xanım şeylərini yığıdır.
Sahib gəlir.

S a h i b. Salam, Nurcahan, yeni teatr mövsümünün afişalarında sənin adın nə üçün yoxdur?

N u r c a h a n. Çünki mən teatrda vidalaşmışam.

S a h i b. Nə cür vidalaşmısan?

N u r c a h a n. Həmişəlik.

S a h i b. Niyə?

N u r c a h a n. Ona görə ki, artıq vaxtdır. Üç aydan sonra mənim qırış yaşım tamam olur. (*Qısa pauza. Çamadanın ağzını bağlayaraq qalxır. Dərindən nəfəs alaraq*) Sən bilirsən ki, mən artıq nə Jizeləm, nə də əvvəlki Nurcahan...

S a h i b (*qızğın*). Nə olsun...

N u r c a h a n (*gülməyir*). Nə olsun... demək, mənim sözlərimdə həqiqət var.

S a h i b. Sən keçən dəfə öz oyununla hamını heyran qoydun...

N u r c a h a n. O, «Qu quşu»nun son məhnisi idi, Sahib. Mən onun gözəlliyini məhv etməkdə istəmirəm. Mən vaxtilə canımdan artıq sevdiyim gənc qəhrəmanlarımı öz tamaşaçılarımın gözləri qarşısında qo-caltmaq istəmirəm. Bu, mənim üçün hər şeydən ağır olardı; mən istəyirəm ki, tamaşaçılarımın coşğun alqış nidaları adı bir hörmətə, soyuq bir nəzakətə çevrilməsin!..

S a h i b. Mən bizim səhnəmizi sənsiz təsəvvür eləyə bilmirəm. Sənin teatrdan getməyin mənə çox pis təsir eləyir. Elə bil ki, ürəyimdə dərin bir boşluq açılır...

N u r c a h a n (*gülməyir*). Doğrudanmı?.. Bəs, mən sənin həyatından getsəm necə?

S a h i b (*pərt*). Belə ciddi bir anda bu cür zarafatlar nəyə lazımdır?

N u r c a h a n (*dərindən nəfəs alaraq*). Yox, Sahib, mən zarafat eləmirəm. Sən məni ilk dəfə səhnədə görüb sevmişdin. Bu sevgi səhnə ilə də getməlidir. Qırış yaş «Qu quşu»nun yalnız qanadlarını deyil, məhəbbətini də qoparıb aparır.

S a h i b. Heç vaxt! Mən səni yalnız səhnədə deyil, hər yerdə sevmişəm. Mən səni kamil bir insan kimi sevmişəm.

N u r c a h a n. Mən buna inanıram. Lakin həqiqi və böyük məhəbbət nə qədər güclü də olsa, qızılgül yarpağı kimi zərifdir. Kiçik bir yalan, əhəmiyyətsiz bir sünilik belə, onun üçün dəhşətli zərbə olur. Onu bədbəxt edir... Biz bir-birimizi sevdik. Bu məhəbbətin gecəsi-gündüzü yox idi. Bizim üçün saat dayanmışdı. Biz bir nağıl, bir əfsanə içindəydik. Lakin birdən... birdən mən hiss eləməyə başladım ki, səni başqa bir həyat çağırır.

S a h i b (*əsəbi halda onun sözünü kəsir*). Bəsdir, Nurcahan, sənin kimi böyük bir sənətkarın belə xırda şeylərlə məşğul olması məni utandırır.

N u r c a h a n. Ancaq sən təbiətin həmin bu «xırda şeyləri» ilə bizim məhəbbətimizə necə məhəddici bir sui-qəsd hazırladığını dərk etmirsən. Biz artıq bir-birimizi xoşbəxt eləyə bilmərik, Sahib.

S a h i b. Bizim aqlımız, iradəmiz var...

N u r c a h a n (*yarızarafat*). Məhəbbətin üzü dönəndə iradə çətin iş görə bilir. (*Ciddi*). Əlbəttə, sənin bizim ailə həyatımıza axıra qədər sadıq qala biləcəyinə mənim şübhəm yoxdur. Lakin mənim əzizim, mənim Sahibim, biz, yəni, sən və mən orta bir həyat, bir növ, yaşamaq üçün yaranmamışıq! Ona görə də, mən sənə mane ola bilmərəm. Sən nəcib işlər üçün doğulmusan. Mən sənin öz böyük əməllərindən bir addım da geri çəkilməyəcəyinə əminəm... Mən indi Taras Şevçenko-nun yubiley təntənəsində iştirak etmək üçün Kiyevə uçuram. Oradan qayıdandan sonra isə, opera teatrının balet işlərinə rəhbərlik edəcəyəm. Bizim birlikdə keçirdiyimiz günlərin xatirələri mənim üçün həmişə əziz olacaq. (*Onu bərk-bərk öpərək, çamadanını götürür.*) Qalan şeylər üçün qayıdanda maşın göndərəcəyəm. Əlvida, mənim əzizim. (*Qapıya tərəf yönəlir. Sahib qeyri-şüuri bir hərəkətlə yerindən tərpənərək, onun ardınca gedir. Nurcahan geriə dönərək*) Yox, Sahib, məni ötürmək lazım deyil. Tək gedirəm.

Cıxır.

Pauza. Sahib gözləri qapıya zillənmiş halda dayanıb. Nurcahanın təyyarədə yüksəklərə qalxmasına və onun pərişan məhəbbətindəki tontənəsinə uyğun musiqi səsələnir. Sahib baxır və dinləyir... Qapının zəngi çalır.

S a h i b (sanki yuxudan ayılaraq). Gəl.

Xansu, Ayqız və Natovan daxil olurlar. Üçü də sevinc içindədir.

X a n s u (əlindəki kağızı havada yelləyərək). Qələbə, şef! Nəhayət, biz tapıb sübut elədik ki, o vaxt xəstəxanada rəhmətə gedən sənin parkda vurduğun xuliqan deyil, eyni ad-familiyanı daşıyan başqa birisi olub. Demək, bizim əlimiz insan qanına batmamışdır!

A y q ı z (Sahibə). Siz nə üçün belə bikişirsiniz, bəs, Nurcahan xanım hardadır?

S a h i b. Nurcahan xanım getdi.

X a n s u (eyni zarafatla Sahibə). Sən elə «getdi» deyirsən ki... elə bil nə olub... (Ayqıza) Nurcahan xanım Kiyevə gedib, yenə də qayıdacaq.

S a h i b. Qayıdacaq, ancaq bura yox. O məndən həmişəlik ayrıldı, getdi...

N a t o v a n. A... A...

Üçü də dərin bir təəccüblə Sahibə baxır. Musiqi. İşiq yavaş-yavaş azalır və sönür.

Parda

1967

Odlu səhradan gəlmiş şeytan

İŞTİRAK EDİRLƏR

Sürəyya bintü Əbütalib
Qoca ərəb qadını
Tariq ibn Ziyad
Co
Missis Ketrin
General Vilson
Xidmətçi qız
Avropalı
Gözətçi
Kapitan
Serjant

Şiddətli bombardman gurultuları altında pərdə açılır. Aralıq bir an sakit olur... Və həmin sükut içində bu sözlər eşidilir:

«Neçə illərdir ki, ərəb xalqı azadlıq bayrağını qaldırmışdır. Ərəb xalqı məğlub olmayacaqdır! Ərəb xalqı qüdrətlidir! Ərəb xalqı dönməzdir! On doqquz yaşlı Sürəyya bintü Əbütalib dünyanın ən güclü bir dövləti ilə vuruşur! Sürəyya bintü Əbütalib öz xalqının kimsəyə qul olmaması uğrunda vuruşur!»

Səs düşmənin təyyarələrinin uçuşu altında eşidilməz olur. Dalbadal atəş açılır. Səhnə atəş alovları ilə işıqlanır. Qarışq və həyəcanlı səslər:

– Dəydi!

– Paraşüt!

– Pilot!

Sürəyya bintü Əbütalibin səsi. Güllə atmayın, biz onu diri tutmalıyıq.

Sürəyya bintü Əbütalib yoldaşları ilə yüyürək səhnədən gəlib keçir. Səhnə bir an boş qalır. Sonra Sürəyya və yoldaşları əsir pilot Conu götürürlər.

Gözətçi (Sürəyya bintü Əbütalibə). Bu, Tariq ibn Ziyadın vurduğu səkkizinci təyyarədir.

Sürəyya bintü Əbütalib (gözləri əsirdə olduğu halda). Bilirəm.

Səslər. Tariq ibn Ziyad var olsun!..

Qoca ərəb qadını (Tariq ibn Ziyada yaxınlaşaraq). Bir olan Allahın nəzərləri sənənin üzərindədir, Tariq ibn Ziyad! Düşməne aman vermə!

Səslər. Düşməne aman yoxdur!

Qoca ərəb qadını. Peyğəmbər qisasa qisasa demişdir!

Co (Sürəyya bintü Əbütalibə). Əmr edin, mənə bir stəkan su versinlər.

Tariq ibn Ziyad. Biz sənə su əvəzində ilan zəhəri verərik. Qoca ərəb qadını (əsirə). Yoxsa, ərəb qanı ürəyini yandırır?

Co. İngilislər rom içir, insan qanı yox.

Q o c a ə r ə b q a d ı n ı . Eləmi? Bəs, mənim komama kim bomba salıb? Qoca ərimi, üç qızımı kim öldürüb?..

C o . Təqsir özünüzdədir. Vaxtında tabe olsaydınız, bombardman edilməzdiniz.

T a r i q i b n Z i y a d (ə s i r ə) . Nə qədər belə köndlər dağıtmısın?

C o . Bu mənim ərəblər üzərinə birinci uçuşum idi...

S ə s l ə r . Yalan deyir!.. Yalan deyir!

C o . Mən heç nədən qorxmadığım üçün yalan da demirəm.

T a r i q i b n Z i y a d . Ölməkdən necə? Qorxmursan?

C o . Madam ki, öldürməyə gəlmişəm, demək, özüm də ölə bilərəm... Müharibə tvist oynamaq deyil.

T a r i q i b n Z i y a d (h ö v s ə l ə d ə n c ı x a r a q) . Biz bu murdar düşmənlə çoxmu ağız-ağıza verəcəyik?..

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b (y o l d a ş l a r ı n a) . Ona su verin. (Heç kim yerindən tərpənmir.) Dedim ki, ona su verin!

Gənc bir qız əsiri su götürüb verir. O, suyu ağgözlüklə içib parçı qaytarır.

C o (S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b ə) . Çox sağ olun.

T a r i q i b n Z i y a d . Sənin təşəkkürün bizə lazım deyil.

C o (S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b ə) . Mən məşhur ingilis dövlətçilərinin birinin oğluyam. Əgər, siz məni fənt sterlinqə dəyişmək istəsəniz, atam xəsislik eləməz.

T a r i q i b n Z i y a d . Biz adamları pula dəyişməyə öyrənməmişik. Səni sağ buraxmaq minlərlə ərəbi qırmaq deməkdir.

C o . Mən bir də ərəblərin üzərinə uçmayacağıma namusla söz verirəm.

T a r i q i b n Z i y a d . Namusla söz verir... Siz bu torpaqları ələ keçirəndə də çox sözlər vermişdiniz... Lakin onun varını – sərətini, neftini əjdaha kimi kamınıza çəkib, evlərini işıqsız, körpələrini ac qoydunuz. Qocalarını ələ saldınız. Çəyirtkə kimi axışıb gələrək ruzisini əlindən aldınız...

Q o c a ə r ə b q a d ı n ı (ə s i r i n y a x a s ı n d a n y a p ı ş a r a q q ı ş q ı r v) . Ağgöz yirtici! Nə gəzirsən burda?! Nə istəyirsən? Səni bura kim çağırıb? Cavab ver, kim?!

T a r i q i b n Z i y a d . Sakit ol, Fatima. (Avtomatı yuxarı qaldıraraq) Bizim xilasımız bundadır! (Sürəyya bintü Əbütalibə.) Sən nə fikrə getmişən? (Əsirə işarə ilə) Yoxsa, bu əclafın sözlərinə inanırsan?

C o (S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b ə) . Əgər, siz başçısınızsızsa (Tariq ibn Ziyada işarə ilə), məni təhqir etməyi buna qadağan eləyin...

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b (g ö z t ə ç i y ə) . Aparın əsiri!

C o (S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b ə) . Məni öldürməli olsanız, rica edirik siz özünüz güllələyəsiz.

T a r i q i b n Z i y a d . O asan məsələdir, narahat olma.

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b . Aparın əsiri! (Conu aparırlar. Sürəyya bintü Əbütalib yoldaşlarına) Mərkəz məni mühüm bir iş üçün uzağa göndərir. Səfərimin nə qədər çətinliyini bilmirəm. Mən gələndə qədər başçınız Tariq ibn Ziyad olacaq. Mərkəzin iradəsi belədir. Hər işdə intizam və sərəvaxtlıq!

Q o c a ə r ə b q a d ı n ı . Bir olan Allah sənə kömək olsun.

S ə s l ə r . Amin!

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b . İndi isə hamı öz yerinə.

Səhnədə yalnız Sürəyya bintü Əbütalib və Tariq ibn Ziyad qalırlar.

T a r i q i b n Z i y a d . Sən kəşfiyyata gedirsən?

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b . Hə...

T a r i q i b n Z i y a d . Tək?

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b . Hə...

T a r i q i b n Z i y a d . Tək getmək sənin üçün təhlükəlidir. Bəlkə məni də götürəsən...

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b . Mümkün deyil. Mən tək getməliyəm.

T a r i q i b n Z i y a d . Qorxmursan ki?

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b (b a ş ı m ı b u l a y ı r) . Yox.

T a r i q i b n Z i y a d . Bəs, nə üçün fikrin dağınmıdır?

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b (t ə l ə s i k) . Heç bir şey yoxdur, Tariq...

T a r i q i b n Z i y a d . Bəs, bayaqdan bəri nə haqda düşünürsən?

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b . Mən heç nə haqqında düşünmürəm. (Birdən üsyankarcasına). Bu qızmar günəş altında qovrulmuş müqəddəs ərəb torpağı mənim ürəyimdir. Kim ona toxunarsa, od tutub yanacaqdır! (Əlini ağzına qoyub qışqırır.) Ey gözetçilər, əsiri möhkəm saxlayın!

T a r i q i b n Z i y a d . Afərin, Sürəyya! Sən atan Şeyx Əbütalibə layiq qızsan... O, xarici işğalçılarla düz iyirmi il vuruşdu.

S ü r ə y y a b i n t ü Ə b ü t a l i b . Atamın nəcib ruhu bizimlədir.

T a r i q i b n Z i y a d . Sən nə vaxt mənə cavab verəcəksən, Sürəyya?

Sürəyya bintü Əbütalib. Vətənimiz azad olmayınca, mən heç nə barədə düşünmək istəmirəm, Tariq...

Tariq ibn Ziyad. Mən vətənimiz uğrunda sənin örin kimi vuruşmaq istəyirəm, Sürəyya.

Sürəyya bintü Əbütalib. Sən qəhrəmansan, Tariq, məgər, mən sənənlə fəxr etmirəmmi? Məgər, mənim ən gözəl mahnılarım sənənlə haqqında deyilmi?

Tariq ibn Ziyad. Mən səndən «hə» cavabı almayınca xoşbəxt olmayacağam.

Sürəyya bintü Əbütalib. Ən böyük xoşbəxtlik azadlıqdır, Tariq, vətənimizin azadlığı!

Tariq ibn Ziyad. Elədir, Sürəyya. Lakin sən vətənimizin ruhanı. Sizi bir-birinizdən necə ayırmaq olar?

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən bu torpaqda doğulan igidlərin hamısını sevirəm. Sizin hamınız mənim üçün özizsiniz...
(*Oxuyur.*)

Sizin gözləriniz Ərəbistan günəşitək alov saçır.
Siz pələng kimi cəsursunuz.
Mən azad Ərəbistan vadilərimdə
Sizin üçün xoşbəxt mahnılar oxuyacağam.

O, oxuduqca işıq, eyni zamanda, onun mahnısını dinləyən qoca ərəb qadınının, əsir pilot Conun və gözətçinin üzünə düşür.

Co (*gözətçiyə*). O mahnını kim oxuyur?

Gözətçi. Bizim başçımız Sürəyya bintü Əbütalib... (*Birdən xəyaldan aynlaraq*) Sənə dəxli yoxdur kim oxuyur, danışma!

Tariq ibn Ziyad. Allahın buyurduğu, Peyğəmbərin xəbər verdiyi qanunlara görə, sənənlə əmək vaxtın çoxdan yetmişdir.

Sürəyya bintü Əbütalib. Lakin Peyğəmbərin müqəddəs məzarı yerləşən, böyük əcdadımızın sümükləri yatan ərəb torpağı düşməndən azad olmayınca, mən özüm haqqında düşünməyəcəyəm! Atam Şeyx Əbütalibin də mənə son sözü bu idi. (*Mütəəssir halda*) Şeyx Əbütalibin oğlu yoxdur, mən onun yeganə övladıyam.

Tariq ibn Ziyad (*dərindən nəfəs alaraq, kədərli*). Başa düşürəm...

Sürəyya bintü Əbütalib (*sevinc və xəyal içində*). Bir anlığa gözünün qabağına gətir ki, bütün bu vətən torpağı azaddır. Mənfur istilafçılar artıq rədd olub getmişlər. Vətənin nefti, pambığı,

var-dövləti yalnız öz övladlarıdır. Hamı bolluq və səadət içində yaşayır. İdarələrdə ərəb qızları, oğlanları iş görür. Hamı öz ana dilində danışır, yazır.

Birdən dəhşətli gurultu qopur. Hər tərəf qaralır. Adamlar ora-bura qaçırlar. Höyəcanlı səslər və təyyarə uğultuları eşidilir.

Tariq ibn Ziyad. Hamı əsir?

Gözətçi. Qaçmışdır!

Qoca ərəb qadını. O, bizi bombardman etmək üçün yenə qayıdacaqdır.

Sürəyya bintü Əbütalib (*yüyürüb gələrək, dəhşətlə qışqırır*). Tutun onu! Tez olun!

Adamlar yüyürülər. Səhnə qarantlaşır. İşıqlaşanda üst-başı didilmiş, yorulub əldən düşmüş Co sət qayalardan yapışa-yapışa gəlir. Və nəhayət, ayaq üstündə dayanma bilməyərk yığılır. Maşın səsi yaxınlaşıb susur. Missis Ketrin görünür. Əyilib diqqətlə pilota baxır.

Missis Ketrin (*onun başını qaldıraraq*). Sən niyə bu hala düşmüşsən?

Co (*gözlərini zorla açaraq, böhran içində*). Mən iki gündür qaçıram... Susuz səhralar... sət qayalar...

Missis Ketrin. Sən kimlərdən qaçırsan?

Co. Ərəblərdən...

Missis Ketrin. Sən onları bombardman etmək üçün uçmuşdun?

Co. Məlum məsələdir.

Missis Ketrin. Sən ərəbləri nə üçün bombalayırısan, Co, onlar sənə neyləyib?

Co (*qadına diqqət edərək*). Bu nə boş sualdır? Ərəblər bizə tabe olurlar...

Missis Ketrin. Onlar nə üçün sizə tabe olmalıdırlar, Co?

Co. Çünki bəşəriyyətin taleyini biz həll edəcəyik. Bütün zəif xalqlar bizim iradəmizlə hesablaşmalıdırlar.

Missis Ketrin. Sən alman irqçiləri kimi danışırısan, Co...

Co (*təkrar gözlərini açaraq*). Ey, missis! Siz mənə nə haqla təhqir edirsiniz?

Missis Ketrin. Sakit ol, Co, sənə əsəbiləşmək olmaz.

Co (*təkrar gözlərini açaraq*). Siz mənə haradan tanıyırsınız?

Missis Ketrin. Nə üçün tanımayım, Co? Məgər, sən gene-

ral Vilsonun qardaşı oğlu deyilsən?.. Özün də hər gecə mənim barım-
da viski içmirsən?

C o. A... elədir... Siz... siz missis Ketrinsiniz... Özünüz də həmişə
mənə bir cür... qəribə nəzərlərlə baxırsınız.

Missis Ketrin. Ola bilər, Co. Mənim də bir oğlum var idi.
Onun gözləri sizinkinə çox oxşayırdı.

C o. Bəs, oğlunuz necə oldu?

Missis Ketrin. Bilmirəm. Mən onu lap körpəlikdən itir-
mişəm.

C o. Necə yəni itirmişəm?.. Ölüb?

Missis Ketrin. Yox, quldurlar onu mənim əlimdən alıblar.

C o. Məgər, indi quldur var?

Missis Ketrin. İstədiyiniz qədər.

C o. A... Afrikada...tuzəmlər... Bir dəfə elə bir şey qəzetdə oxu-
muşam...

Missis Ketrin. Yox, Co... Mənim körpəmi əlimdən alan in-
gilis idi.

C o. Ola bilməz. *(Halı yənə də pozulur.)* Su... Missis, mənə su...

Missis Ketrin. Burada su yoxdur, Co. Qalx gedək...

Co bir neçə dəfə dikəlib yıxılır. Nəhayət, missis Ketrinin köməyiylə birtəhər qal-
xır. Missis Ketrin onun qoluna girərək aparır. Onlar səhnədən çıxandan sonra maşın
qapısının açılıb örtüldüyü, sonra motorun getdikcə uzaqlaşan səsi eşidilir. Səhnə qar-
anlıqlaşır. İşıqlananda Co öz otağındadır. Hiss olunur ki, xəstəlikdən təzəcə durub,
patefonda caz musiqisi. Co siqar çəkir və dinləyir. General Vilson daxil olur. Onun
yaxası, başı açıqdır.

General Vilson. Salam, Co, sənin belə tez sağalmağınə çox
şadam.

C o. Təşəkkür edirəm, ser.

General Vilson. Missis Ketrin səni tapıb gətirəndə
vəziyyətin çox ağır idi. O, sənə bir az da gec rast gəlsəymiş...

C o. Mən bundan sonrakı həyatımı missis Ketrinə borcluyam. O,
məni çox əziyyətlə gətirib...

General Vilson. Elədir. Tapşırmışam, komandanlıq adın-
dan missis Ketrinə təşəkkür etsinlər. Sən hələ düşmənin üzərinə bir
bomba da salmalısən, tuzəmlərin əsirliyindən qoçaqlıqla qurtarmısən.
Bu özü də tərifləyicidir. Axı, bizim familimizdən əsir düşən olmamış-
dır. *(Zəngi basır.)* Deyirlər, hərbiyyə naziri özü bura gələcək. O sənin
atanın dostudur.

C o. Bilirəm.

Xidmətçi qız daxil olur.

General Vilson *(xidmətçi qıza)*. Viski. *(Xidmətçi qız çıxır.)*
Mən istəyirəm ki, nazir gələndə qədər sən bir neçə müvəffəqiyyətli
uçuş ələyəsən. Sənin gələcək karyerin üçün bunun əhəmiyyəti var.
Nazir bombardmanın şiddətlənməsi tərəfdarıdır.

C o. Elədir.

General Vilson. Nazir haqlıdır. Bu müharibənin taleyini
bizim düşmənin üzərinə tökdüyümüz bombalar həll ələyəcək. Yoxsa,
qarışqa kimi çöllərə səpələnmiş bu tuzəmlərin öhdəsindən başqa cür
gəlmək mümkün deyil.

Xidmətçi qız viski gətirib qoyur və çıxır. General Vilson qədərləri doldurur.

C o. Ancaq bizim saldıığımız bombalar partizanlardan çox dinc
əhaliyə ziyan verir. Evlər, komalar yerlə-yeksan olur...

General Vilson. Müharibə ələyən ölkədə dinc əhali yox-
dur. *(Co qədəhi götürür.)* Sənin gələcək uçuşlarının müvəffəqiyyəti
şərəfinə. Arzu edirəm ki, sən bu müharibədən, heç olmazsa, polkovnik
çinində qayıdasan.

İçirlər.

C o. Xahiş edirəm, bu dəfə məni başqa istiqamətə göndərəsiniz.

General Vilson. Nə üçün?

C o. Orada susuzluqdan yanıb-öldüyüm zaman bir ərəb qızı mənə
bir stəkan su verib... İndi onun... başına bomba salmaq, nə isə, pisimə
gəlib.

General Vilson *(ciddi tərzdə)*. Gözəl qız idi?

C o. Çox gözəl qız idi, ser.

General Vilson *(bərkdən gülərək)*. Qaragöz ərəb qızı gənc
əsirə bir stəkan su iltifat etmişdir. *(Təkrar gülür.)* Bu lap orta əsr ro-
manlarına bənzəyir.

General Vilson *(partiyini bürüzə verməməyə çalışaraq)*. Nə üçün gülürsünüz,
ser? Məgər, bizim zamanəmizdə ritsar həsiyyəti ola bilməz?

General Vilson *(viski içir)*. Yox, Co, ola bilməz. Qartalın
Qəniməti oğurlayıb apardığı vaxtdan üç əsr keçir, Rembrandt xatırla!
Sənin atan hər il buradan milyon tonlarla ərəb nefti aparır. Lakin o, ey-
ni zamanda, müharibə üçün sifariş edilən bombardmançı təyyarələri
də öz zavodlarında böyük bir diqqətlə istehsal etdirir. Sən isə, bir

stəkan suyun altından çıxma bilmirsən. *(Viski içir.)* Mənim sevimli qardaş oğlum. İyirminci əsr hiylə və güc əsridir. Atan düz hərəkət edir! Yalnız ona görə yox ki, kommunistlərin dediyi kimi, guya, biz kapitalistlər mümkün qədər çox pul qazanmaq istəyirik, ona görə ki, biz Yer planetini kommunizm təhlükəsindən xilas etməliyik. Bu, biz avropalıların tarixi borcudur. Və bu vəzifəni yerinə yetirməkdə biz ingilislər Amerikaya belə güzəştə gedə bilmərik! Cənqulinin hökmdarı məğrur sirdir, Co! *(Viski içir.)* Kommunistlər isə, çox irəli getmişlər. Biz düz asfalt yollarla onları qabaqlaya bilmərik.

Co. Bu barədə bizim aramızda fikir itilafı yoxdur, ser. Lakin...

General Vilson. (onun sözünü kəsir). Lakin sənin bəzən sentimental hisslərə qapılmağına təəccüb edirəm, Co... Unutma ki, bizim damarlarımızda ingilis qanı axır. *(Gülümsəyir.)* Sən yenə də həmin gözəl ərəb qızının bizə atəş açdığı çölə uçaqsan. Hələlik, Co! *(Çıxır.)*

Uzaqdan qadın səs ilə oxunan mahnı eşidilir.

Ərəbistan vadilərində qızıl lələlər bitir.
Ərəb igidləri pələng kimi cəsurdurlar.

Co diksinir. Bu səs, bu sözlər ona tanışdır. Co bir neçə saniyə təəccüb içində dinləyir. Sonra tələsik geyinib çıxır. Mahnının oxunduğu yerə gedir. Missis Kettrin barı. Rəqqasə paltarında olan Sürəyya bintü Əbütalib oxuyub-oyunayır. Co qapı ağzında dayanıb ona tamaşa edir. Missis Ketrin Coya yaxınlaşır.

Missis Kettrin. O, mister Co, səni belə sağlam və gümrəh görməyimə o qədər şadam ki... O vaxt sənə rast gələndə yaman qorxmışdım... Sən çox gec ayıldın... Sonra da yuxusuzluğa tutulmağın... İndi yaxşı yatırsanmı?

Co. Pis deyil. Çox dəhşətli yuxular görsəm də, yatıram.

Missis Kettrin. Həyatının qədrini bil. Sən o qədər gənc və gözəlsən ki...

Co. Müharibə üçün hamısı birdir. Missis... Bu rəqs eləyən qız haradan gəlib çıxıb?

Missis Kettrin. Bu məşhur ərəb müğənnisi və rəqqasəsi Ayişə bintü Camaldır. Qastroldan yeni qayıdıb. Əyləş, mister, gözəl zövq alacaqsan. *(Co əyləşir.)* Nə içmək istəyirsiniz?

Co. Viski.

Missis Kettrin. Bu saat. *(Gedir, rəqqasə oxuyub-oyunayır. Kelner, Co üçün viski gətirir.)*

Sürəyya bintü Əbütalib *(oxuyur.)*

Yadlar ərəbləri dara çəkdiilər,
Yadlar ərəblərə divan tutdular.
Lakin ərəblərin qanı oddur, alovdur,
Ona toxunan od tutub yanacaqdır...

Bir nəfər avropalı yaxınlaşaraq əlinin işarəsilə musiqini susdurur.

Avropalı *(rəqqasəyə)*. Siz mənimlə gedəcəksiniz. Sürəyya bintü Əbütalib. Nə üçün? Mən nə etmişəm, ser?

Avropalı. Özünüzi axmaq yerinə qoymayın. Zaldan səs. Siz qadınla nəzakətli danışın, ser! Zaldan səs. Mane olmayın ser!

Avropalı *(zala tərəf)*. Sakit!

Missis Kettrin *(avropalıya yaxınlaşaraq)*. Hörmətli cənab, məgər, siz bunun məşhur ərəb rəqqasəsi Ayişə bintü Camal olduğunu bilmirsiniz?

Avropalı. Missis Kettrin! Siz tezliklə görəcəksiniz ki, biz çox şey bilirik. *(Rəqqasəyə)* Gedək.

Co onlara yaxınlaşıb dayanır. Sürəyya bintü Əbütalib onu görür. Onların nəzərləri qarşılaşır. Pauza.

Sürəyya bintü Əbütalib *(Coya)*. Mister zabıt, əmr eləyin, mənə bir stəkan su versinlər.

Co *(avropalıya)*. Bu rəqqasəni mən danışdırmalıyam.

Avropalı. Mən sizin general Vilsonun qardaşı oğlu kapitan Vilson olduğunuzu bilirəm. Lakin bu sizin bizim işlərimizə qarışmağınıza haqq vermir. *(Cibindən sənəd çıxarıb göstərir.)*

Co. Səhv edirsiniz, ser, sizin işlərimizə qarışmağa mənim ixtiyarım vardır. *(Sənəd çıxarıb göstərir.)*

Avropalı *(məğlub halda)*. Zənn edirəm ki, siz mənim famili-mi unutmayacaqsınız...

Co *(sərt)*. Gedə bilərsiniz.

Avropalı gedir. Səhnədə yalnız Sürəyya bintü Əbütalib, missis Kettrin və Co qalırlar.

Zaldan səs. İcazə verin, Ayişə bintü Camal oxusun.

Zaldan səslər. İcazə verin!

Missis Kettrin *(Coya)*. Heç başa düşmürəm bu nə əhvalatdır? Yazıq rəqqasənin təqsiri nədir?

C o. Biz tezliklə hər şeyi aydınlaşdırırıq, missis Ketrin. (*Zala*) Ey serjant, bu rəqqasəni general Vilsonun qərargahına götürün.
S e r j a n t. Oldu!

Co iti addımlarla çıxır. Missis Ketrinlə Sürəyya bintü Əbütalibin nəzərləri bir-birilərinə dikilir. Missis Ketrin nə isə demək istəyir. İşıq sönmür.
Yananda Conun otağı. Co və Sürəyya bintü Əbütalib.

C o (*dolu qədəhi qıza uzadır*). İç!
Sürəyya bintü Əbütalib (*qədəhi rədd edərək*). Mən sizə ürək sarınlədən saf su vermişdim, siz isə mənə baş gicəlləndirən viski təklif edirsiniz. (*Co bir an qıza diqqətlə baxır. Sonra qrafından su töküüb verir. Qız ürək yanğısı ilə içir.*) Sağ olun, ser.

C o. Sən düşməyə təşəkkür edirsən?
Sürəyya bintü Əbütalib. Peyğəmbər əvəzə əvəz demişdir, ser... Biz nə pislili unuduruq, nə yaxşılığı.
C o. Sən burada mənə təsadüf edəcəyini yəqin ki, ağılna götürməzdin...

Sürəyya bintü Əbütalib. Biz sizi məhv olmuş zənn edirdik, ser. Adamlarımız sizin izinizi aparıb ölüm səhrasına çıxarmışdılar.

C o. Sən yəqin ki, kəşfiyyata gəlmisən...
Sürəyya bintü Əbütalib. Mən xalq rəqqasəsiyəm!
C o. Demək istəyirsən ki, bizim hərbi orqanlar səni istintaq etdikdə, özünü bir rəqqasə kimi qələmə verəcəksən?! (*Qısa pauza.*) Bəs mən?! Sən hardan bilirsən ki, mən öz hərbi andıma xəyanət edərək, ingilislərin amansız düşməni olan səni ələ verməyəcəyəm?

Sürəyya bintü Əbütalib (*soyuqqanlıqla*). Mən sizin gördüyünüz partizan başcısı deyiləm. Siz səhv edirsiniz... Mən xalq rəqqasəsi Ayişə bintü Camalam. Bunu yerli ərəblərdən tutmuş Missis Ketrinə qədər hamı təsdiq edər.

C o. Eləmi? (*Qəhqəhəylə gülür*.) Yox, Sürəyya, bu baş tutmaz. Sən qəhrəman bir qız olsan da, çox sadəilsən... Mən general Vilsonun qardaşı oğluyam. Sizin ölkənizdən çıxan neftin yarısı mənim atamın əlindədir. (*Qürurla*) Kapitan Vilsonun sözlərinə kim inanmaya bilər?!

Sürəyya bintü Əbütalib (*eyni soyuqqanlıqla*). Mən xalq rəqqasəsi Ayişə bintü Camalam.

C o (*damışığının ahəngini dəyişərək*). Sən ilk görüşdən mənim xoşuma gəlmisən... Mən burada səni unuda bilmirdim.

Sürəyya bintü Əbütalib (*eyni soyuqqanlıqla*). Mən sizə nifrət edirəm, ser...

C o (*sakit*). Nə üçün, Sürəyya?

Sürəyya bintü Əbütalib. Çünki siz Ərəbistanın düşmənisiniz.

C o. Səhv edirsən. Ərəblərə qarşı mənə də kin yoxdur.
Sürəyya bintü Əbütalib. Bəs, körpə uşaqların, qocaların, əlsiz-ayaqsız, ac, çılpaq ərəblərin üzərinə tökdüyünüz bombalar nə üçündür? Yoxsa əylənirsiniz...

C o. Yox, əylənmirik, Sürəyya. Biz, sadəcə olaraq, istəyirik ki, kommunist üsul-idarəsi ərəblərin içinə soxulmasın.

Sürəyya bintü Əbütalib. Ərəblər yenə də bütün əsrlər boyu ingilislərə, amerikalılara tabe olsun, eləmi?! Ax... Bircə bilsəydiniz biz ərəblər sizə nə qədər nifrət edirik.

C o. Nə üçün, Sürəyya, biz sizə nə pislilik eləmişik? Məgər, biz sizə mədəniyyət gətirməmişikmi? Məgər, biz sizi xaricilərə qarşı müdafiyyəyə həmişə hazır deyilikmi?

Sürəyya bintü Əbütalib. Siz bizə təhqir, əsarət, aclıq və ölüm gətirmisiniz!

C o. Bizim bu mübahisəmizin sonu yoxdur. Çünki bizim hər birimiz özümüzü haqlı hesab edirik. Ona görə də gəlin, siyasəti bir kəna-ra qoyaq, bayaq dedim ki, sən mənim xoşuma gəlirsən.

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən də cavab verdim ki, sizə nifrət edirəm.

C o (*birdən özündən çıxaraq*). Yalan deyirsən, axmaq qız! Sən mənə nifrət eləyə bilməzsən!..

Sürəyya bintü Əbütalib (*sakit*). Nə üçün?

C o. Çünki... Çünki...
Sürəyya bintü Əbütalib. Çünki siz milyoner oğlusunuz. Avropalısınız... Gözəlsiniz...

C o (*mülayim*). Mən sənin üçün Yer üzündə behişt yaradaram. Mən sənə funt sterlinqdən paltar tikdirərəm.

Sürəyya bintü Əbütalib. Və mən sizin oynaşınız olaram...

C o. Mənim «oynaş» sözümdən zəhləm gedir.
Sürəyya bintü Əbütalib. Mən sizə nifrət edirəm, ser.

C o. Əgər, mən səni bizim kəşfiyyat orqanlarının əlinə versəm...

Sürəyya bintü Əbütalib. Onların mənə necə divan tutacaqlarını bilirəm. Özünü zəhmət verməyin.

C o. Sən işgəncədən, cəhənnəm əzabından, ölümdən qorxmursan?

Sürəyya bintü Əbütalib. Vətənsiz mən bir heçəm. Ona görə də nə istəyirsiniz, eləyin!

C o (*onun əlindən tutaraq*). Sürəyya!

Sürəyya bintü Əbütalib. Buraxın!

C o. Sürəyya!

Sürəyya bintü Əbütalib. Yoxsa, siz mənə zorla sahib olmaq istəyirsiniz?!

C o (*onun əlini buraxaraq, viski içir. Pauza*). Bura bax, Sürəyya, mən neyləşəm, sən mənə sevimləyə layiq bir adam kimi baxarsan?

Sürəyya bintü Əbütalib. Bu sualın cavabı sizin üçün ağır olar, ser.

C o. Söylə, namusuma and içirəm ki, sənə toxunmaram.

Sürəyya bintü Əbütalib. Ərəb xalqının öz torpağının, öz vətəninin sahibi olmasına kömək eləyin. Ərəblərin üzərinə bombardmançı təyyarələr göndərən aerodromun partladılmasında bizə kömək eləyin. General Vilsonun hərbi planlarının surətini çıxarib mənə verin.

C o. Yəni, sən özünü bu qədər qiymətli hesab edirsən?

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən öz xalqımın iradəsini bildirirəm, ser.

C o (*qışqırır*). Cəhənnəm olsun sənə xalqın da, sən də! Bir bunun iddiasına baxın. Gecə barlarında raqs edən, sərxoşları əyləndirən bir tuzem qızı məni vətən xaini etmək istəyir...

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən sizin ruhunuz üçün yeganə nicat yolunu bunda görürəm. Siz dəhşətli günah içindəsiniz. Başqasının vətəni, ruzisini qəsb etmək Yer üzündəki cinayətlərin ən şiddətlisidir, ser. Siz uzaqlardan gələrək öz xeyriniz üçün mənim vətəniyi iki yerə parçalayıb, bir-birinə düşmən eləyirsiniz. Təkcə bunun üçün sizi min dəfə cəhənnəmdə yandırmaq lazımdır, ser. Siz bizim var-yoxumuzu özümüzə yükləyib aparırsınız. Siz dilimizi, dinimizi əlimizdən alıb, bizi araba atına döndərmək istəyirsiniz. Lakin illərin, əsrlərin təcrübəsi göstərir ki, heç bir xalqı məhv etmək olmaz!

C o (*inamsız*). Bunlar hamısı kommunistlərin sizin başınıza dolurduğu cəfəngiyatdır.

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən heç kommunistlərin özünü də görməmişəm, ser.

C o. Üzlərini görməsən də, sözlərini eşitmişəm.

Sürəyya bintü Əbütalib. Bunun dəxli yoxdur, ser. Mən sizdən danışırım. Biz, sizdən vətənimizi, varımızı, azadlığımızı istəyirik. Biz sizə deyirik ki, rədd olun bu torpaqdan.

C o. Sizin belə deməyinizin mənası yoxdur. Çünki siz, bir millət olaraq, öz müqəddəratınızı özünüz həll etmək dərəcəsinə çatmamısınız.

Sürəyya bintü Əbütalib. Ərəblər nücum elmləri ilə,

riyaziyyatla məşğul olanda, gecələr yol gedə-gedə dövələrin üstündə əzbərdən şahmat oynayanda sizin babalarınız donuz otarırdı, ser.

C o. Burax, bu çeynənmiş sözləri. Keçmiş-keçmişdə qalib. Sən bu gündən danış.

Sürəyya bintü Əbütalib. Biz keçmişdə də, bu gün də əsl insanıq. Biz heç kəsin torpağını, ruzisini əlindən almırıq. Biz heç kəsin gedib evinə soxulmuruq, heç kəsin də bizə qoyuyumluq eləməsinə istəmirik.

C o (*ona yaxınlaşır, mehriban, az qala yalvarışla*). Gözəl ərəb qızı! Sən patriotizm xəstəliyinə tutulmuş bir yazıqsan. Sən, od olsan belə, heç nə eləyə bilməzsən. (*Təkrar əlindən tutur.*) İngilis kəşfiyyatı sənə möhv eləyər. Lakin... lakin mən sənə kömək etmək istəyirəm.

Sürəyya bintü Əbütalib (*əlini çəkir, vahimə içində*). Əgər, mən sizin məşuqəniz olarsam, Ərəbistan torpağı od tutub yanar...

C o (*kinlə*). Yoxsa, sən missis Ketrinin gecə barında raqs eləyən bir bakirəsən?!

Sürəyya bintü Əbütalib. Onun sizə dəxli yoxdur, ser. Mənim kim olduğumu bir olan Allah, bir də özüm bilirəm.

C o (*çilgincasına*). Lənətə gələsən... Əgər, sən cəhənnəm kimi zəbanə çəkən o səhrada mənə bir stəkan su verməmiş olsaydın...

Sürəyya bintü Əbütalib (*ona yaxınlaşır. Mülayim tərzdə*). Təşəkkür edirəm, ser... (*Təəccüblə*) Bəs, necə olur ki, siz bir stəkan suyu unuda bilmirsiniz, amma mənim vətəndaşlarımın başına od yağdırmağa razı olursunuz?!

C o (*eyni çilgınlıqla*). Heç nə anlamıram. Sən mənim bütün fikirlərimi, hissələrimi alt-üst eləmişən, yoxsa, sən o odlu səhradan gəlmiş bir şeytansan?!

Sürəyya bintü Əbütalib (*qorxmuş halda*). Əstəğfurla. Allah şeytana lənət eləsin, ser. Belə günah sözlər danışmayın!..

C o (*eyni çilgınlıqla*). Sən mənim bütün varlığımı sarsıdırsan, başa düş. Mən səni öldürə bilərəm!

Sürəyya bintü Əbütalib (*sakit*). Mənim ruhum yenə də öz vətənimə, öz komama qayıdar, ser. Ərəbistan torpağında ancaq ərəblərin ruhları dolaşır, ser.

C o (*yalvarışla*). Sürəyya! Gəzəl qız! Burax bu mövhumatı! Mən səni ölümdən xilas edərdəm, mən sənə ərəb kraliçalarının belə görmədiyi bir həyat, bir səadət bəxş edərdəm.

Sürəyya bintü Əbütalib (*eyni sakitliklə başını bulayır*). Vətənsiz mənim üçün heç bir həyat, heç bir səadət yoxdur, ser.

C o. Ax, lənətə gələsən.

Xidmətçi qız daxil olur.

Xidmətçi qız. Mister Co, general sizi çağırır.

Co (*Sürəyya bintü Əbütalibə*). Fikirləş! (*Əsəbi addımlarla çıxır, xidmətçi qız Sürəyyaya yaxınlaşır. Heyranlıqla ona baxır. Çəkinə-çəkinə əlini onun biləyinə çəkir.*)

Xidmətçi qız. Siz nə qədər gözəlsiniz, xanım qız, dörinüz elə bil köhrəbaddir. Mister Co sizə məhəbbət təklif edir? (*Sürəyya bintü Əbütalib başı ilə təsdiq edir.*) Nə üçün razı olmursunuz? Heç mister Conu da rədd etmək olarmı? Ağ xanımlar onun üçün dəlidirlər.

Sürəyya bintü Əbütalib. Sən necə?

Xidmətçi qız. Mənim onu istəməyimdən nə çıxar...

Sürəyya bintü Əbütalib. Sən haradansan?

Xidmətçi qız. Konqodan.

Sürəyya bintü Əbütalib. Bəs, necə olub ki, gəlib bu-
ra düşmüşən?

Xidmətçi qız. Belçika əsgərləri bizim kəndlərimizi dağı-
danda mən əsir düşdüm, bir ağ zabitin xoşuna gəldim. O məni özünə
xidmətçi götürdü. Sonra da İsvəcərədə dincəldiyi zaman general Vilson
bizə qonaq gəldi. Mənim ağamla dost imişlər...

Sürəyya bintü Əbütalib. Sonra nə oldu?

Xidmətçi qız. Sonra da ağam məni mister Vilsona bağış-
ladı...

Sürəyya bintü Əbütalib. Atan-anan var idi?

Xidmətçi qız. Əlbəttə, vardı. Ancaq necə olduqlarını bil-
mirəm. O... xanım qız, siz mister Conun məhəbbətini qəbul edin... O
çox gözəldir.

Sürəyya bintü Əbütalib. Vətəniniz yadına düşmür?

Xidmətçi qız. Yadıma düşür... Ancaq mister Conu görəndə
öz adım da yadımdan çıxır. O çox gözəldir. Bəlkə siz bir şey yemək
istəyirsiniz? (*Sürəyya bintü Əbütalib başını bulayır.*) Ac deyilsiniz?

Sürəyya bintü Əbütalib. Acam, ancaq yemək istəmirəm.

Co əsəbi halda qayıdıb gəlir.

Co (*xidmətçi qıza*). Rədd ol. (*Xidmətçi qız gülümsəyərək çıxır.*)
Bizim kəşfiyyat orqanları səndən şübhələndiklərini, mənim səni onla-
rın əlindən alıb, buraya gətirdiyimi əmim general Vilsona xəbər ver-
mişlər. Mən sənin kim olduğunu generala demədim.

Sürəyya bintü Əbütalib. Təşəkkür edirəm, ser.

Co. Mən generala dedim ki, səni, siyasətdən xəbəri olmayan bir

bar rəqqasəsi kimi çoxdan tanıyıram. O da cavab verdi ki, madam
kəşfiyyat idarəsi maraqlanı, mən səni mütləq oraya göndərməliyəm.
Sənin ora verilməyin isə, mütləq məhv olmağın deməkdir. Görürsən,
mən səni xilas etmək üçün, hətta, yalan da danışdım.

Sürəyya bintü Əbütalib. Təşəkkür edirəm, ser.

Co. Təşəkkürün yeri deyil. Öz həyatın haqqında düşün. İngilis
kəşfiyyatının çəngəlinə qurtarmaq asan deyil.

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən nə eliyə bilərəm, ser...

Co. Sən mənim təklifimi qəbul eləsən, mən səni bu saat qaçırdıb,
şəhərdə gizlətdirə bilərəm.

Sürəyya bintü Əbütalib. Sonra?

Co. Sonrasına baxarıq, tələs. Söz güləşdirməyin yeri deyil.

Sürəyya bintü Əbütalib. Bəs, siz generala nə cavab
verəcəksiniz?

Co. O artıq mənim işimdir. Əmim xətrimi istəyir, kəşfiyyat idarə-
sinin rəisi isə, atamın dostudur.

Sürəyya bintü Əbütalib (*vahimə içində təkrar edir*).

Yox, yox. Mən sənin məşuqən olaramsa, Ərəbistan torpağı od tutub
yanar.

Co. Lənətə gələsən... (*Əsəbi halda var-gəl edərək, birdən qızın
qabağında dayanır.*) Yox... Mən səni kəşfiyyat idarəsinin əlinə verə
bilmərəm. Sən orada da mənə rahatlıq verməyəcəksən. Sən ölməlisən,
vəssalam. (*Cibindən tapança çıxarır.*)

Sürəyya bintü Əbütalib. Bəs, məni öldürməyinizin
üstündə sizi cəzalandırmazlar?

Co (*özündən çıxaraq*). Neft kralının oğlunu kim cəzalandıra
bilər? Mən bütün cinayət orqanlarını satın alaram. Ya mənim təklifim,
ya ölüm, intixab et!.. (*Tapançanı qaldırır.*)

Sürəyya bintü Əbütalib (*sakit halda*). Məni
öldürməzdən əvvəl əmr edin bir stəkan da su versinlər.

Co (*tapança tutan əli boşalıb yanına düşür*). Yoxsa, sən məni bir
stəkan su ilə sehləmiş bir cadugərsən.

Sürəyya bintü Əbütalib. Əstəğfərullah... Mənim haq-
qımda elə söz deməyin, ser, günaha batarsınız.

Co (*tapançanı stolun üstünə ataraq, yorğun halda dərindən nəfəs
alır, sonra zəngi basır. Xidmətçi qız daxil olur*). Apar bu qıza yemək və
su ver. Dünəndən acdır.

Xidmətçi qız. Gedək, missis...

Sürəyya bintü Əbütalib (*Coya*). Təşəkkür edirəm, ser...

Sürəyya bintü Əbütalib və xidmətçi qız çıxırlar. Co əsəbi halda otaqda var-gəl edir. Sonra dayanıb radionu açır. Otağa həyəcanlı bir musiqi dolur. Co eyni əsəbiliklə musiqini kəsir. Və elə bu zaman durnaların səsi eşidilir. Co açıq pəncərəyə yaxınlaşaraq səmaya baxır və orada, göyün dərinliklərində artıq öz vətənlərinə qayıdan durna qatarını görür. Onun üzündəki qəzəb odu yavaş-yavaş sönmür. Co dərinədən nəfəs alaraq, gözlərini səmadan çəkib zala baxır. Işıq sönmür.

Durnaların avazını andıran musiqi davam edir. Işıq yanır. Co öz otağında əzab və həyəcan içindədir. Co zəngi basır. Xidmətçi qız gəlir.

Co (qızın üzünə baxaraq, sərt). Rəqqasə qıza yemək verdin?

Xidmətçi qız. Əlbəttə, ser.

Co. Yedi?

Xidmətçi qız. O... ser, o, çox ac idi. Ancaq bir neçə xurma və bir stəkan su ilə kifayətləndi. Siz mənə açıqlanmayın, ser. Mən nə qədər çalışdımsa, o başqa heç nəyə əlini vurmadi.

Co. Çağır gəlsin.

Xidmətçi qız. Baş üstə, ser. (Çıxır. Pauza. Sürəyya bintü Əbütalib daxil olur.)

Co (kreslonu göstərərək, üzgün və həyəcanlı səslə). Rica edirəm öyləş.

Sürəyya bintü Əbütalib. Təşəkkür edirəm, ser.

Co. Rica edirəm öyləş.

Sürəyya bintü Əbütalib (əyləşmir). Təşəkkür edirəm, ser.

Co (kəlmə-kəlmə, aydın şəkildə). Əgər, mən sənənlə evlənmək istəsəm, razı olarsan?

Sürəyya bintü Əbütalib (diksindir). Əstəğfərullah... Əstəğfərullah... Yoxsa, siz xristian və düşmən olduğunuzu unutmuşsunuz, ser...

Co. Yox, unutmamışam. (Pauza.) Mən müharibədən əl çəkərəm, mən səni götürüb uzaqlara, İsveçrəyə gedərəm. Mən dönüb müsəlman olaram, anlayırsan, müsəlman! Söylə, sənə daha nə lazımdır?!

Sürəyya bintü Əbütalib (sakit halda). Mənə vətənim lazımdır, ser! Mən vətənsiz bir heçəm.

Co (əsəbi halda). Sən bu lənətə gəlmiş sözləri çoxmu təkrar edəcəksən?!

Sürəyya bintü Əbütalib. Ruhum bədənimdən ayrılıb doğulduğum yerlərə uçana qədər, ser. Siz ki, onu saxlaya bilməyəcəksiniz.

Co. Yazıq ərəb qızı. Axı, vətənin sənə nə vermişdir?! Məgər, mən sizin necə dilənçi kökündə yaşadığınızı görmədimmi...

Sürəyya bintü Əbütalib. Ona görə ki, siz bizim azad-

İlgimizlə bərabər bütün sərvətimizi də əlimizdən almısınız. Əgər, biz bir olan Allahın köməkliyi ilə vətənimizin sahibi olarıqsa, tək-cə neftimizin sayəsində qızıl saraylar tikdirə bilərik.

Co. Ax, malxolyaçılar... Nə ilə?.. Hansı başla, hansı elmə?!

Sürəyya bintü Əbütalib (sakit halda). Onu biz özümüz bilərik, ser.

Co. Sürəyya... Tələsmək lazımdır, general sənəni kəşfiyyat idarəsinə verilməyini tələb edir, mən isə... Mən isə, səni sevirəm, anlayırsanmı, odlu səhradan gəlmiş şeytan, mən səni sevirəm!

Sürəyya bintü Əbütalib. Günah sözlər danışmayın, ser.

Co (onun qarşısında diz çökərək, əlindən tutur). Tərslik eləmə, Sürəyya, özünü boş xülyalara qurban vermə. Bizim ömrümüz, onsuz da, bir andır. Gəl, birlikdə qaçaq. Bütün bu müharibələrdən, bu kəşmə-kəşlərdən uzaqlarda sakit bir həyat yaşayaq. Mən səni... ölənə qədər sevəcəyəm and içirəm. Sənəni bu gözəlliyin, bu odlu gözlərin qarşısında bütün Yer planeti bir heçdir. Müharibələr gülünc bir komediya.

Sürəyya bintü Əbütalib. Bəs, siz dünən öz hərbi andımızdan danışdırmız, ser...

Co. Hər diqqətin bir hökmü var, əzizim! İndi mən yalnız sakit bir həyatla, səni istəyirəm. Gedək, Sürəyya!

Sürəyya bintü Əbütalib. Qalxın, ser. Siz düşmən də olsanız, öz yerlilərinizdən seçilirsiniz. Siz gözəl və mərdsiniz. Lakin, ser, mən öz xalqıma xəyanət eləyə bilmərəm. Mən ac, susuz körpə ərəb balalarını-düşmən atəşi içində qoyub gedə bilmərəm.

Co (səbrsiz halda). Axı, sən onsuz da öləcəksən!

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən ölməyəcəyəm, ser, mən vətən yolunda, xalq yolunda şəhid olacağam.

Qapı taybatay açılır. General Vilson daxil olur.

Qısa pauza. Co ayağa qalxır.

General Vilson (Coya). Ar olsun sənə! Lord Vilsonun tərəməsi, general Vilsonun qardaşı oğlu, ingilis zabiti bir tuzem fahişəsinin qarşısında diz çökür..

Co. O, fahişə deyil, ser!

General Vilson. Doğrudanmı... (Zəngi basır.)

Xidmətçi qız (daxil olur). Buyurun, ser...

General Vilson (xidmətçi qıza). Çağır kapitanı. (Qız çıxır. Coya) Əgər, mənim qoca qardaşımın dərdi olmasaydı, onunla birlikdə (qızı göstərir.) səni də məmnuniyyətlə güllələyərdim. (Kapitan daxil olur. Qıza işarə ilə kapitana) Aparın!

Kapitan (qıza). Gedək.

Sürəyya bintü Əbütalib (Coya). Təşəkkür edirəm, ser... Əlvida...

Kapitan və Sürəyya bintü Əbütalib çıxırlar. Pauza.

General Vilson (qızın aparılması ilə Conun necə sarsıldığına fikir verərək). Ar olsun. Mən atanla danışana qədər səni ev dustağı edirəm. Məndən icazəsiz heç yerə gedə bilməzsən. (Çıxır.)

Co hövlnək açıq pəncərəyə yaxınlaşır. Maşının qapısının açılıb-örtüldüyünü və gedikco uzaqlaşan motor səsinə eşidir. Co baxır... baxır. Sonra qayıdıb, böyük qədəhi viski ilə doldurub başına çökür. Siqar yandırır. Sonra yenə viski içir. Sonra kresloya oturaraq gözlərini qapayır. İşıq azalır və birdən sanki hər bucaqdan Sürəyya bintü Əbütalibin sözləri eşidilir: «Ser... Əmr eləyin mənə bir stəkan su versinlər...» Co diksinərək gözlərini açır. Bir neçə saniyə küt nəzərlərlə ətrafa baxır. Və onu yuxu aparır. Ağır, kədərlı bir yuxu. Yarıqaranlıqda xidmətçi qız gəlir. Səssiz addımlarla Coya yaxınlaşır. Dayanıb ona tamaşa edir. Sonra öyilib ağzını lap onun üzünə yaxınlaşdırır. Elə bil ki, öpmək istəyir, lakin öpmür. Sonra bir qədər geri çəkilərək pıçılıtlı ilə:

Xidmətçi qız. Mister Co!

Eyni zamanda səhnənin başqa bir güşəsində yarım qaranlıq içində yalnız çöhrəsi görünən Sürəyya bintü Əbütalib də pıçıldayır: «Mister Co!»

Sürəyya bintü Əbütalibin xəyalı. Mister Co!
Xidmətçi qız (onu əli ilə tərpədənək). Mister Co!

Co diksinərək gözlərini açır. Əvvəl Sürəyyanın səsi eşidilən səmtə, sonra da xidmətçi qıza baxır.

Co (xidmətçi qıza). Nə olub?

Xidmətçi qız (pıçılıtlı ilə). Missis Ketrin gəlib. Sizi görmək istəyir.

Co. Gecənin bu vaxtı missis Ketrinin mənimlə nə işi ola bilər?

Xidmətçi qız. O, çox xahiş edir.

Co. Burax gəlsin.

Qız çıxır. Qısa pauza. Missis Ketrin daxil olur.

Missis Ketrin. Salam, Co.

Co. Salam, missis Ketrin.

Missis Ketrin. Yox... Bu dəfə sən mənə ana de.

Co (təəccüblə). Nə üçün?

Missis Ketrin. Çünki mən, doğrudan da, sənin ananam.

Co. Bu nə zarafatdır, missis Ketrin. Yoxsa, mən hələ də yuxu görürəm.

Missis Ketrin. Sən yuxu görmürsən, Co. Mən sənin doğma ananam.

Co. Sən dəli olmusan nədir, arvad. Mən görpə ikən anam məni ataraq, başqa bir kişiyyə qoşulub Amerikaya getmiş, orada vəfat etmişdir.

Missis Ketrin. Yalandır... Səni onun əlindən alıb, özünü isə, uzaq ölkələrə qovmuşlar.

Co. Sən mənim anam olduğunu nə ilə sübut edərsən?

Missis Ketrin. Məgər, sənin gözlərin, saçların mənimkilərə oxşamırmı?

Co. Bu şört deyil. Adam adama oxşayar.

Missis Ketrin (sakit halda). Mən sənin ananam!

Qısa pauza. Co yenə təəccüb və anlaşılmazlıq içindədir.

Co. Mən uşaq olanda bizim afrikalı bir qulluqçu var idi.

Missis Ketrin. Şarlotta.

Co (anlaşılmaz vahimə içində pıçıldayır). Elədir. Sən onu tanıyırdın?

Missis Ketrin (başı ilə təsdiq edir. Birdən xatırlayaraq). Həttə, mən sənin atanın malikanəsini tərək eləyib gedəndə, Şarlottadan xahiş etmişdim ki, böyüyəndə, mənim sinəmdə dərin bir güllə yarası yeri görmüş olduğunu o sənə desin. Mən bilirdim ki, sonralar anam olduğumu desəm, inanmazsan!

Co (eyni vahimə içində). O, bunu mənə demişdi. (Birdən həyəcanla qışqırır.) Göstər sinəni!

Missis Ketrin (yaxasını açaraq, sinəsindəki dərin yara yerini göstərir).

Co (öz-özü ilə danışır kimi). Elədir... (Qısa pauza.) Səni kim vurmuşdu?

Missis Ketrin (papiroso çəkərək, sakit). Sənin əmin... General Vilson!..

Co. General Vilson? (Qısa pauza. Missis Ketrin papiroso çəkir.) O, səni nə üçün vurmuşdu?

Missis Ketrin. O zaman bizim ölkədə başlamış azadlıq hərəkatını yatırmağa gələn ingilis əsgərləri kondimizi dağıdanda bir gənc zabit məni öz mənzilinə apardı!

Qısa pauza.

C o. Sonra?

Missis Ketrin (*papiros çəkərək*). O istədiyinə heç bir vəchlə nail ola bilməyəcəyini gördükdə, hirsələnib tapança gülləsilə məni si-nəmdən vurdu.

Qısa pauza.

C o. Sonra?

Missis Ketrin. Elə bu zaman başqa bir gənc zabıt içəri gi-rərək, məni arxası üstə yerə sərilmiş görüb, «Cem», dedi, sən nə et-misən... Belə bir gözəli də öldürənlərimi? Cem cavab verməyərək, otaqdan çıxdı, məni isə, ikinci zabitin əmrilə xəstəxanaya apardılar. O, iki dəfə gəlib mənə baş çəkdi. Mən on yeddi yaşında çox sağlam bir qız idim. Tez sağaldım.

C o. Sonra?

Missis Ketrin. Sonra həmin zabıt məni aparıb özünə məşuqə elədi.

C o. Hansı? Səni vuran, ya ikinci?

Missis Ketrin. İkinci.

C o. Sonra?

Missis Ketrin. Sonra sən oldun, mən sənin atanın çox xo-şuna gəlirdim. Özüm də zadəgan ailəsindən idim. Mənimlə evlənə-cəyinə söz verərək, bizi, yəni, səninlə məni İngiltərəyə apardı... Ora-da isə, işlər dəyişdi...

C o. Nə cür?

Qısa pauza. Missis Ketrin papiros çəkir.

Missis Ketrin. Cem məni böyük lorda, yəni, sənin baban Vilsona əxlaqsız bir qız kimi qələmə vermişdi. Ona görə də, böyük lord sənin atanı çağırtmışdı ki, əgər, mənimlə evlənersə, onu va-rislik hüququndan məhrum edəcəkdir.

C o. Atam da səndən əl çəkdi...

Missis Ketrin. Sizin cəmiyyətinizdə bu o qədər də təəccüblü hadisə deyildir. Səni mənədən alıb, özümə də min funt ster-ling pul verərək buraya yola saldılar.

C o. Deməli, məni səndən min funt sterlingə alıblar. (*Qısa pauza.*) Bəs, nə üçün sən indiyə qədər bunu açıb mənə demirdin? Nə üçün məhz indi, gecənin bu vaxtı gəlmisən?

Missis Ketrin. Mən öz xalqımın azad olunmasını gözləyir-dim. Mən istəyirdim öz analıq haqqımı azad bir ölkənin, azad bir xal-

qın qızı kimi tələb edim. Mənim ingilis xalqına sözüüm çox idi. Lakin məhz indi gəlməyimin səbəbi isə başqadır.

C o. Nədir?

Missis Ketrin. Mən istəyirəm ki, əgər, sən özündə mənə qarşı zərrə qədər də olsa, oğulluq hissi duyursansa, rəqqasə qızın həbsdən azad olunmasına və ya qaçırılmasına kömək eləyəsən!

C o. (*əşəbi halda*). Yoxsa, bütün bunlar o odlu səhradan gəlmiş şeytanın əməlidir?!

Missis Ketrin. O, şeytan deyil, Co... O öz azadlığını, öz vətəni istəyən yazıq bir qızıdır.

C o. Sən ona yazıq deyirsən?

Missis Ketrin. Bu dünyada vətəni, azadlığı öləndən alın-maqdan böyük bədbəxtlik yoxdur. Co siz bizim bütün varımızı, bütün insanlıq hüquqlarımızı əlimizdən almısınız.

C o. Bəs, nə münasibətlə sən o rəqqasə haqqında bu qədər nara-hat olursan?

Missis Ketrin (*qətiyyətlə və təntənə ilə*). Çünki mən öz vətəni-min uğrunda vuruşan bir fədayəm.

C o. (*təəccüblə*). Sən?

Missis Ketrin. Mən!

C o. Bəs, sən qorxmursan, bu sirri mənə söyləyirsən?

Missis Ketrin. Ana oğlundan qorxmaz.

C o. Ana. Bəs, deyirlər övlad üçün bundan əziz söz yoxdur. Bəs nə üçün o, məni sarsıtmır... Bəs, nə üçün mən sənin qarşında diz çöküb hönkür-hönkür ağlamıram?!... Yox, yalan deyirsən, sən mənim anam deyilsən. (*Qadının gözlərinə baxaraq, birdən-birə sanki gücdən düşür.*) Məni bağışla! Mən hiss edirəm ki, sən yalan demirsən. Lakin, bəs, niyə mənim ürəyim sənə qarşı bu qədər soyuqdur?! Axı, sən məni öz xoşunla atıb getməmişsən? Axı, məni səndən zorla alıblar. Nə üçün mən səni qucaqlayıb bağrıma basmıram?! Nə üçün?

Missis Ketrin. Mən bundan incimirəm, Co... Çünki səni bu duyğudan məhrum etmişlər?

C o. Kim məhrum eləyib?

Missis Ketrin. Böyük lordun xudpəşənd qüruru... Atanın milyonları...

C o. Yoxsa, sən də o odlu səhradan gəlmiş şeytan kimi məni öz sinfimə qarşı üsyana çağırırsan? (*Qışqırır.*) Yox! Bu baş tutmaz! Mən lord Vilsonam. Mən kraliçanın xeyir-duasını almış ingilis zabitiyəm. (*Sonra düşkün səslə.*) Lakin... Lakin sən mənim anamsan... Mən lord Vilson onu... Odlu səhradan gəlmiş o yarım vəhşi ərəb qızını sevirəm.

Missis Ketrin. Sən anadan insan doğulmusan, Co... Sənin adın insandır!

Co. Mən, eyni zamanda, lord Vilsonam. Bunu kim inkar eləyə bilər?!

Missis Ketrin. Ana təbiət, torpaq bizim hamımızı eyni hüquqla qəbul edir, Co. O heç kəsə ayrı-seçkilik qoymur...

Co. Köhnə Şərq fəlsəfəsi. Bu saat mənim başımda aləm qarışıb bir-birinə, heç nə anlamıram. *(Təqsiz halda divana yıxılır.)* Ana... Gəl, otur yanımda, ana. *(Missis Ketrin onun yanında oturur.)* Heç körpəlikdə mənim üçün mahnı oxumusan?

Missis Ketrin *(başını tərpədir)*. Hə...

Co *(başını anasının dizinə qoyaraq)*. Oxu, onlardan birini. *(Missis Ketrin ahəstə səslə oxuyur.)* Elə bil ki, mən hansı naməlum zamanda isə bu mahnını eşitmişəm.

Missis Ketrin. Sən həmişə ananın oxuduğu bu mahnı ilə yuxuya gedərdin, Co.

Co *(dikəlib oturur)*. Mən çox əzab çəkirəm, ana. Əgər, kəşfiyyat idarəsi o qızı məhv edərsə, mən ölərəm. *(Pauza.)* Nə üçün dinmirsən, ana?

Missis Ketrin. Mən sənə nə etmək lazım olduğunu söylədim, Co.

Co. Sən məni vətən xaini etmək istəyirsən?

Missis Ketrin. Vətən zəhmətkeş insanlara məxsusdur, Co. Sizin vətəniniz yoxdur. Siz kapitalistlər harda çox pul qazanırsınızsa, ora da pəncənizi basırsınız. Məhəbbətlə iztirab ekiz yaranıblar, Co... Siz öz vətəninizi sevsəydiniz, onun iztirablarını duysaydıq, indi bizim ürəyimizi parçalamazdıq.

Co. Səhv edirsən... Məgər, Hitler öz vətəninə sevmirdi?

Missis Ketrin. Yox, sevmirdi. Əgər, sevsəydi, onun milyonlarla oğullarını qırdırmazdı. Hitlerlər ağalığ lazım idi. Faşist ağalığı!

Co. Mən faşizmə nifrət edirəm.

Missis Ketrin *(gülümsəyir)*. Faşizmə nifrət edirsən, amma gəlib başqasının vətəninə, milli azadlığını, sərvətini əlindən alırsan. Evinə soxulursan.

Co. Bütün bunları aydınlaşdırmaq üçün min düha başı lazımdır.

Missis Ketrin. Eh, Co... hər şey o qədər aydındır ki. *(Saat ücü vurur)*. Gecə keçir, Co... Sən rəqqasənin azad olunmasına kömək etmək istəyirsən?

Pauza.

Co *(pıçıltı ilə)*. Mən nə cür kömək eləyə bilərəm?

Missis Ketrin *(birdən canlanaraq)*. Hər şey generalın möhüründən asılıdır.

Co. Möhür həmişə dəmir seyfədir olur.

Missis Ketrin. General içməyi sevir. *(Ona kağıza bükülmüş dərman verir.)* Bu tamamilə zərərsiz yuxu dərmanıdır.

Co. Aydın, ancaq məktubu həbsxanaya kim verməlidir?

Missis Ketrin. Sən!

Co. Mən?!

Missis Ketrin. Əlbəttə. *(Gülümsəyir.)* Bəs, bundan qədimki ritsarlar öz sevgililərini dəmir qapalı qalalardan necə çıxarıb xilas edirmişlər?!

Co *(birdən hirsələnərək)*. Yox, ingilislərə qarşı vuruşan bir tuzem qızı mənim sevgilim ola bilməz. Məni ona bağlayan məlun cəhənnəm ehtirasından başqa bir şey deyil.

Missis Ketrin. Sən onu xilas etmək istəyirsən, ya yox?

Co *(qışqırır)*. İstəmirəm... Onun bir cadu, bir sehlə mənim boğazıma keçirdiyi zənciri qırıb atıram. Mənim pulum var. Mən hər şey eləyə bilərəm. Mən missis Ketrinin barına gedirəm. Mən bu gecə hər gözəl rəqqasəyə yüz funt sterlinq bağışlayacağam, mən o odlu səhradan gəlmiş şeytan üzərindəki qələbəmi bayram edəcəyəm! Mən ona nifrət edirəm. Qoy kəşfiyyat idarəsi onun dırnaqlarına qızmar iynələr sancsın. *(Pencəyini geyinir.)*

Missis Ketrin. Co, sən onu xilas etmək istəyirsənmi?

Co *(təəcüblə ona baxaraq)*. Sən mənim söylədiklərimi eşitmədinmi?

Missis Ketrin. Eşitdim, Co. Lakin bu sözlər sənə üroyindən gəlir.

Co *(qışqırır)*. Nə bilirən?!

Missis Ketrin. Mən gecə barı saxlasam da, anayam, Co... Sənin anan! Mən sənə iztirablarını hiss etməyə bilmərəm, Co!..

Co. Qurtar məni bu iztirablardan!

Missis Ketrin. O qızı xilas et!

Co. Tutaq ki, xilas etdim, sonra?

Missis Ketrin. Sonra onunla birlikdə oğbların içinə qaç!

Co. Sən dəli olmusan nədir, arvad?!

Missis Ketrin *(onu dinləməyərək)*. Hüquqsuzluq, zülm, əzab içində qırılan xalqların imdadına çat! Sevdini qızın, ananın intiqamını al. Mənim ürəyimə dağ çəkiblər, Co! Səni məndən zorla alıblar. Mən illərlə dəli kimi gəzmişəm. Sən harada olmusansa, mən də oraya getmişəm. Mən sənə kəndən baxıb göz yaşları tökmüşəm. Mən illərlə fahişəxanalarda olmuşam. Canilərlə həbs düşərgələrində yatmışam.

şam, sənin namuslu, mərd, dünyalar gözəli anan çoxdan məhv olmuşdur, Co! Mən onun intiqamını axtaran bir xəyalam. Mən səni ananın qisasını almağa çağıran özabkeş bir ruham.

Pauza.

C o. Bütün bunlarla bərabər, sən mənim atamı günahlandırmırsan?

M i s s i s K e t r i n. Məsələ tək-tək adamlarda deyil, imperializmin yırtıcı mahiyyətindədir, Co. Vaxt keçir, Co, tələsmək lazımdır. (Qalxır.) Mən öz otağında sənin cavabını gözləyirəm, Co... (Çıxır.)

Co onun ardınca uzun bir nəzər salır.

C o. Demək, bu qadın mənim anamdır və o, şərfi, namusu tapdanmış, cəhənnəm odunda min dəfə yanmış milyonlardan biridir. (Zəngi basır. Xidmətçi qız daxil olur.) Yaxın gəl. (Qız yaxınlaşır.) Sən məni sevirsən, elə deyilmi? Nə üçün dinmirsən? (Qız qorxmuş halda ona baxıb donur.)

X i d m ə t ç i q ı z. Siz bunu hardan bildiniz?

C o (acıqlanır). Cavab ver: sevirsən, sevmirsən?

X i d m ə t ç i q ı z (cəsarətlə). O... Mister Co, sizin bir xoş baxışırsınız, bir təbəssümünüz mənim üçün dünyanın ən böyük səadəti olardı.

C o. General şam etmişdir?

X i d m ə t ç i q ı z. Xeyr, hələ...

C o (missis Ketrinin verdiyi dərman tozunu çıxarıb qıza verir).

Bunu onun şərabına qatarsan.

X i d m ə t ç i q ı z (qorxmuş halda). Nə üçün, mister Co?

C o. Mən istəyirəm ki, o bir az bərk yatsın.

X i d m ə t ç i q ı z. Bu sizin nəyinizə lazımdır, mister Co?

C o (acıqlanır). Onun sənə dəxli yoxdur. Axmaq qız.

X i d m ə t ç i q ı z. Mister Co, bu dərman mister generalı öldürməzmi?

C o. Yox, bu ancaq bərk yatırmaq üçündür... (Qısa pauza.) Niyə getmirsən?

X i d m ə t ç i q ı z. Mister Co... (Tərəddüd edir.)

C o. Qurtar!

X i d m ə t ç i q ı z. Mister Co, heç olmasa, birçə dəfə məni öpməzsəniz?

C o. Öpərəm. Yaxın gəl. (Xidmətçi qız yaxınlaşıb ağzını uzadır. Lakin Co onun üzündən öpür. Xidmətçi qız birdən cəld hərəkətlə Co-

nun başını iki əli ilə tutaraq ağzından, üzündən bərk-bərk öpməyə başlayır. Co özünü onun əlindən zorla qurtarır.) Lənətə gələsən.

X i d m ə t ç i q ı z (gözləri yumulu). O... Mister Co... İndi məni öldürsəniz də dərdim yoxdur.

C o (məulayim tərzdə). Yaxşı get. Ancaq sonra ağzından bir kəlmə söz çıxsa...

X i d m ə t ç i q ı z (hələ də gözləri yumulu). O... Mister Co, siz nə şirinsiniz. (Ona yaxınlaşır, Co geri çəkilir.) Mister Co, heç olmasa, gündə birçə dəfə sizi öpməyimə icazə versəydiniz...

C o. Sən gündə bir dəfə məni bu cür öpsən, işim bitər ki...

X i d m ə t ç i q ı z. O... Mister Co, məgər, bu sizin üçün də xoş deyil?

C o. Xoşdur, tez ol get.

X i d m ə t ç i q ı z. Mister Co, demək, mən sizi bir də öpəcəyəm?

C o. Hə, vaxt keçir... qurtar.

X i d m ə t ç i q ı z. Hələlik, mister Co. (Xidmətçi qız çıxır. Co siqar yandırır, viski içir, sonra həyəcanla otaqda var-gəl edir. Uzaqdan musiqi eşidilir. Qarıba, kədərli bir musiqi. Hiss olunur ki, yerli əhaliyə məxsusdur. Xidmətçi qız qayıdıb gəlir.) Mister Co, mister general mən verdiyim şərabı içən kimi yatdı. Heç paltarını da soyunmadı.

C o (birdən-birə sakit və soyuqqanlı halda). Yaxşı, sən gedə bilərsən.

X i d m ə t ç i q ı z. Mister Co, siz nə etmək istəyirsiniz?

C o. Heç nə, mən tez bir yerə gedib qayıtmalıyam. İstəmirəm general bilsin. O, mənim evdən çıxmağımı qadağan etmişdir. İndi aydındır?

X i d m ə t ç i q ı z. Aydındır.

C o. Bəs, niyə getmirsən?

X i d m ə t ç i q ı z. Məni öpmürsünüz?

C o. Sonra.

Xidmətçi qız «ah» çəkərək çıxır. Co çamadanını açır və oradan bir dəstə pul və bank çeki çıxarıb cibinə qoyur. Tapaçasını götürür. Işıq azalır və bu yarıqaranlıqda biz Conun o biri otağa keçdiyini görürük. General öz kabinetində divanda yatmışdır. Co açarı taparaq seyfi açır. Blankdan iki kağız cıraq möhürləyir. General divanda tərponir. Co tapaçasını çıxarır. Lakin general ayılmaz. Seyfi bağlayır. Açarı da öz yerinə qoyur. Sonra eyni soyuqqanlıqla telefonu kəsir. Sonra qapıdan çıxarkən xidmətçi qızla qarşılaşır.

X i d m ə t ç i q ı z (qorxmuş halda). O... Mister Co...

C o. Şişş... Öldürərəm. (Onu öpür.) Get yat, bir saata qədər qayıdıram. Bir baş sənin yataq otağına gələcəyəm.

Xidmətçi qız. O... Mister Co...

Co onu bir də öpərək cold çıxır. Işıq yananda missis Ketrinin otağı. Missis Ketrin çox narahat və həyəcanlıdır. Tez-tez saata baxır. Qapının zəngi çalır. Missis Ketrin tələsik açır. Co və Sürəyya bintü Əbütalib daxil olurlar.

Missis Ketrin (*Coya*). Mən gözləyirdim. Mən bildirdim ki, sən onu xilas eləyəcəksən.

Co. Tələsmək lazımdır. Mən generalın adından məktub yazaraq, onu həbsdən iki saatlığa çıxarmışam. Mən iyirmi beş il dünyada əzab çəkmiş, təhqir olunmuş, alçaldılmış anamın arzusunu yerinə yetirərək, onu qəbilələrinə özüm aparıram.

Sürəyya bintü Əbütalib. Necə? Siz mənimlə gedirsiniz?

Co. Yoxsa, sən buna etiraz edirsən?

Sürəyya bintü Əbütalib. Bunun üçün ingilis komandanlığı sizi güllələyə bilər, ser.

Co. Taleyimiz nə göstərəcəksə, o da olacaq.

Sürəyya bintü Əbütalib. Ser, siz öz vətəninizə xəyanət edirsiniz. Biz düşmən də olsa, mən şəxsən sizin vətən xaini olmağınızı istəmirəm.

Co. Vətənə xəyanət etmək dünyada ən dəhşətli alçaqlıqdır. Lakin mənim anam missis Ketrin haqlıdır. Biz varlıların vətəni yoxdur. (*Saatına baxır.*) Tələsmək lazımdır, vaxt keçir.

Missis Ketrin. Co, o, bura müəyyən tapşırıqla gəlmişdi.

Co. Başa düşürəm. Mən generalın seyfini açmışdım. Əgər, istəydim, komandanlığın məxfi planlarını götürürdüm. Lakin belə bir oğurluğu alçaqlıq hesab elədiyim üçün götürmədim. Mən onlarla mürdliklə vuruşmaq istəyirəm. Mən sənin və sənin kimi təhqir olunmuş anaların intiqamını öz sinfimdən almaq üçün gedirəm... Əlvida. (*Getmək istəyirlər.*)

Missis Ketrin. Bir dəqiqə dayanın. (*Şkafdan bükülü kağızlar çıxararaq, qıza uzadır.*) Bunları şefə verərsən. (*Coya*) Bəlkə iyirmi beş illik ayrılıqdan sonra mən səni birçə dəfə də olsa, öpüm... (*Öpür.*) İndisə gedin.

Co ilə Sürəyya bintü Əbütalib çıxırlar. Bayırda maşının sürətlə uzaqlaşdığı eşidilir.

Missis Ketrin (*səhnənin qabağına tərəf gələrək, zala müraciətə*). Qoy ədalətin səsi həmişə belə qüdrətli olsun.

Işıq sönmür. Qaranlıqda bu yerlərə məxsus şiddətli külək uğultusu eşidilir.

Sürəyya bintü Əbütalibin səsi (*qaranlıqdan*). Siz mənim etəyimi buraxmayın, ser.

Conun səsi (*qaranlıqdan*). Lənətə gələsən. Qum göz açmağa qoymur.

Sürəyya bintü Əbütalibin səsi (*qaranlıqdan*). Siz gözünüzü açmayın, ser.

Səhnə azca işıqlanır. Bir əlində balaca çamadan olan Sürəyya bintü Əbütalibin qabaqda, Conun isə, arxada, onun etəyindən tutmuş olduğu halda böyük çətinliklə irəlilədiklərini görürük. Onlar yığılır, qalxır və hey irəliləyirlər.

Co. Lap taqətdən düşdük.

Sürəyya bintü Əbütalib. Özünüzə bir az da güc verin, ser. Bu yaxınlarda vadi olmalıdır.

Co. Mən şimal qütbünə min dəfə bundan asan gedərdim.

Sürəyya bintü Əbütalib. Danışmayın, ser, qum sizi boğa bilər...

Külək yeni bir qüvvətlə qumu götürüb havaya sovrur, səhnədə hər şey görünməz olur.

Sürəyya bintü Əbütalib. Dayanmayın, ser.

Sonra işıq tamam sönmür. Işıq yananda isə, biz xüsusi gözəlliyə malik yaşıl bir Ərəbistan vadisini görürük. Sürəyya bintü Əbütalib ilə Co yorulub əldən düşmüş halda gəlib çıxırlar.

Co. Susuzluqdan lap ölüərəm.

Sürəyya bintü Əbütalib (*zarafatlıca*). Mən bu saat sizə bir stəkan su verə bilərəm. (*Quyudan su çəkib gətirir. Co içir.*) Hələlik bəsdir, ser, sonra yenə içərsiniz.

Co (*yalnız indi özünə gələrək*). O cəhənnəm səhrasından sonra bura insana göydən enmiş cənnət kimi görünür.

Sürəyya bintü Əbütalib. Cəhənnəm səhrası deməyin, ser, günahdır. Ərəbistanın hər yeri gözəldir.

Co (*ona uzun bir nəzar salaraq*). Sən nə vaxtacan mənə «ser» deyəcəksən. Nə üçün sadəcə, «Co» demirsən? Nə üçün «sən» deyə müraciət eləmirsən?

Sürəyya bintü Əbütalib (*ona baxaraq, başını bulayır*). Yox, ser, mən belə hərəkət eləyə bilmərəm.

C o. Nə üçün? Yoxsa, sən məni yenə də düşmən hesab edirsən?
Sürəyya bintü Əbütalib (*gözlərini yerə dikərək, başını bulayır*). Yox...

C o. Bəs, onda nə üçün aramızda müəyyən hədd saxlamaq istəyirsən. Heç bilirəmmi bu vədə hər şey nə qədər sadə, nə qədər gözəldir... Elə bil ki, sən bu gözəlliyə təzə ruh verirsən... Ax, sən nə qədər təbi, nə qədər gözəlsən... (*Birdən onu özünə tərəf çəkib bərk-bərk öpür. Lakin qız onu görünməmiş bir qüvvətlə itələyərək, kənara sıçrayıb tapançasını çıxarır.*)

Sürəyya bintü Əbütalib. Əgər, ikinci dəfə belə hərəkət eləsəniz, mən sizi öldürərəm. (*Birdən hönkürüb ağlayır. Sonra diz çökərək, əllərini göyə qaldırır.*) Ey bir olan Allah... sən məni bağışla.

C o. Allah səni bağışlayar, Sürəyya! Çünki cəhənnəm kimi yanan səhranın ortasındakı bu yiyəsiz vədə nə din var, nə pul... Nə general var, nə atom bombası. Bu güllər, bu yaşıl otlar Adəmlə Həvvanı bütün ictimai münafiqlərdən, təriqətlərdən uzaq bir məhəbbətə çağırır. Gəl, biz hansı dindən, hansı millətdən, hansı sinifdən olduğumuzu unudaq.

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən hər şeyi unudaram, lakin vətənim yox, ser! Nə qədər ki, vətənim əsarətdədir, mənim məhəbbətim də dustaqdır, ser.

C o. Məhəbbətin də dustaqdır. Demək, sən kimi isə sevirən. Lakin kimi? (*Qızdan soruşur.*) Yoxsa... Yoxsa... Sizin qəbilədə məni təhqir eləyən Təriq ibn Ziyadı?

Sürəyya bintü Əbütalib (*acıqlanır*). Bəsdirin, ser, bunun sizə dəxli yoxdur.

C o (*həyəcanla*). Söylə, mən düzmü tapdım?

Sürəyya bintü Əbütalib (*gözlərini yerə dikərək, yavaş səslə*). Mən sizin bu barədə danışmağınızı istəmirəm, ser!

C o. Rica edirəm, bircə dəfə də olsa, mənim adımlı söylə!

Sürəyya bintü Əbütalib. Mən sizə çox borcluyam, ser. Siz məni ölümdən qurtarmısınız. Lakin, bununla belə, mən sizin adınızı deyə bilmərəm.

C o. Nə üçün? Məgər, bunda səmimiyyətdən başqa ayrı bir sirt var?

Sürəyya bintü Əbütalib. Siz məni ölümdən qurtarmısınız. Mən də sizə borcluyam. Bundan başqa heç nə bilmirəm.

C o. Halbuki sənin bircə kəlmə sözün məni xoşbəxt edərdi. Bilirəmmi hansı sözün?

Sürəyya bintü Əbütalib. Yox, bilmirəm, ser. Lakin, əgər, siz mənimlə çiyin-çiyinə əlsiz-ayaqsız insanları kölə halında sax-

lamaq istəyənlərə, mənim vətənim iki yerə parçalayıb, bir-birinə həsrət qoyanlara bircə güllə atsaydınız, məni əbədi xoşbəxt edərdiniz. Axı, o gün deyirdiniz ki, bizimlə müharibə eləyən sizin vətəniniz deyil. Axı, yaxşı insan gerek ədalətin tərəfində olsun. Elə deyilmi, ser?..

C o. Elədir...

Sürəyya bintü Əbütalib. Ax, ser... Sizin kimi oğlanın haqsızlığa qarşı çıxması nə qədər gözəldir...

C o (*zarafatlıca*). Amma sən bu oğlanı bircə dəfə də olsa, öpmək istəmirsən. (*Onun əlindən tutur, qız bir neçə saniyə əlini çəkmir... Lakin lap məğlub olacağı anda bütün vücudu ilə titrəyir və əlini çəkir.*)

Sürəyya bintü Əbütalib (*qorxmuş və zəif səslə*). Rica edirəm, ser... Lazım deyil. Mənim ölümümü istəməyin, ser... Siz... Siz... ayrı dindən olsanız da, nəcib insansınız. Mən gedirəm xurma yığmağa, ser...

Tələsik uzaqlaşır.

C o (*onun ardınca baxaraq*). Təbiət bu qumlu çöllərdə nələr yaradır, ilahi... (*Qısa pauza.*) Lakin... O, məni istəmir... O məni heç bir zaman da istəməyəcək...

Bu zaman onun gözlərinin dikildiyi səmtdə zəif duman içindən general Vilsonun qəzəbli üzü görünür.

General Vilsonun xəyalı. Axmaq! O odlu səhradan gəlmiş şeytan səni yoldan çıxarıb haraya aparır?! Yoxsa, sən əlahəzrət kraliçanın qarşısında içdiyin andı unudursan? Yoxsa, sən, İngiltərəyə qəhrəman generallar, zabitlər vermiş vilsonlar nəslinin şərəfini necə tapdaladığını görmürsən, xain!

C o (*qışqırır*). Yox! Mən xain deyiləm, məni şeytan aparmır, məni ədalət, insaf çağırır!

Sürəyya bintü Əbütalib əlində bir neçə xurma gəlir.

Sürəyya bintü Əbütalib (*təəcübblə ona baxaraq*). Nə olub?

C o. Heç nə.

Sürəyya bintü Əbütalib (*xurmaları ona uzadaraq*). Ağacın üstündə ancaq bunları tapdım, alın, ser, iki gündür heç nə yemirsiniz.

C o. Bəs, sən ac deyilsən? Özün ye.

Sürəyya bintü Əbütalib. Biz aclığa dəvə kimi davamlı oluruq, alın.

Co. Heç vaxt.

Sürəyya bintü Əbütalib (acıqlanır). Dedim ki, alın!

Co (gülümsəyərək xurmaları alır). Sən acıqlananda mən qorxuram.

Sürəyya bintü Əbütalib (gülümsəyir). Yeyin.

Co. Burda beş xurma var, ikisi sənin, üçü mənim. Axı, nə qədər də olsa, mən kişiyəm.

Sürəyya bintü Əbütalib. Nə kişi, nə qadın, ser...

Co. Doğru deyirsən, iyirminci əsrin dəhşətli xüsusiyyətlərindən biri də odur ki, qadınla kişini bir-birindən ayırmaq olmur. Ona görə də, biri mənim, biri sənin. (Xurmanın birini öz ağzına qoyur, birini də qızın ağzına uzadır. Fikri büsbütün onun yanında olan Sürəyya bintü Əbütalib qeyri-şüuri bir hərəkətlə ağzını açır və Co xurmanı onun ağzına qoyur və qız birdən sanki ayılıraq ağzındakı xurmanı çıxarıb atmaq istəyir, lakin çıxarmır və gözləri Co da xurmanı yavaş-yavaş yeyir. Yenə də xurmanın birini öz ağzına, birini qızın ağzına qoyur və bu dəfə Sürəyya bintü Əbütalib xurmanı qərribə bir təbiiliklə qəbul edir. Elə ki, quş balası ağzını uzadıb, anasından yem alır. Sonra qalan bir xurmanı da onun ağzına uzadır.) Bu da sənin. (Lakin bu dəfə Sürəyya bintü Əbütalib ağzını bərk-bərk yumaraq «yox» mənasında başını bulayır və işarə ilə başa salır ki, qalan bu tək xurmanı Co yeməlidir. Co «ah» çəkərək xurmanı öz ağzına qoyur. Sürəyya bintü Əbütalib gülümseyyir.)

Sürəyya bintü Əbütalib. Ser, siz, doğrudan, dönüb müsəlman olarsınız?

Co. Mən sənin üçün lap nasıranı da olaram.

Sürəyya bintü Əbütalib. Siz zarafat edirsiniz, ser?

Co. Mən ciddi deyirəm. (Həyəcan və maraqla ona baxır. Qızın nə deyəcəyini gözləyir.)

Sürəyya bintü Əbütalib (pauza. Nə isə böhran keçirdiyi hiss olunur). Siz yenə su istəyirsiniz! (Qabı götürür.)

Co (dərindən nəfəs alaraq, tutqun). Bu dəfə suyu mən götürəcəyəm. (Qabı ondan alır və bu zaman qızın əli yenə də bir neçə saniyə onun əlində qalır. Qız yenə də diksinib əlini çəkir və üzünü yana çevirir. Co ağır addımlarla su gətirməyə gedir.)

Sürəyya bintü Əbütalib (birdən diz çökərək əllərini göyə qaldırır). Ey böyük Allah! Sən məni insan yaratmısan! Sən məni məlun hissələrin hücumundan mühafizə et! Mənim iradəmə qüvvət ver.

Öz xalqımın, vətənimin şərəfini, namusunu hər şeydən yüksək tutmaqda mənə kömək et! (Əllərilə üzünü tutur. Qısa pauza.)

Co (gəlir). Nə olub, Sürəyya bintü Əbütalib, sən nə eləyirsən?

Sürəyya bintü Əbütalib (əllərini üzündən çəkərək).

Mən vətənimin qələbəsi üçün dua edirəm, ser. O, ələmərrahimindir, ser... O mənim səsi əsidir.

Co (yerə oturur). İç! (Qabı qızın ağzına tutur.)

Sürəyya bintü Əbütalib (ağzını çəkərək). Verin, özüm içərəm.

Co (qabı vermir). Rica edirəm, iç.

Sürəyya bintü Əbütalib (başını bulayır). Yox...

Co. Görəsən, bütün ərəb qızları sənin kimi tərs olur? Yaxşı, al, özün iç!

Sürəyya bintü Əbütalib (suyu alıb içərək). Təşəkkür edirəm, ser. (Birdən Co belini tutaraq ağrının şiddətindən gözlərini yumur). Nə oldu, ser?

Co (eyni ağrı ilə). Radikulit... Ax, zəhrimar.

Sürəyya bintü Əbütalib. Biz ona qulunc deyirik, ser... Ovmaq lazımdır. (Dizi üstə qalxaraq, Conun kürəyini bərk-bərk ovur və ovdquca Conun dincəldiyi üzündən hiss olunur. Hiss olunur ki, qız özü də bu hərəkətdən qeyri-şüuri və dərin bir məhrəbanlıq duyur. İndi onun üzündə diqqətli, incə, səmimi bir təbəssüm var.)

Co (dincələrək). Bəsdir. Yoruldun.

Sürəyya bintü Əbütalib (eyni məhrəbanlıqla). Ağrısı kəsd? (Co «hə» mənasında başını tərpədir.) Deyəsən, yuxun gəlir! (Co gözlərini iri-iri açaraq ona baxıb gülümsəyir.) Niyə elə baxırsan?

Co. Sanki səni birinci dəfə görürəm.

Sürəyya bintü Əbütalib. Nə üçün?

Co (eyni incə təbəssümlə). Birinci dəfədir ki, mənimlə «sən» deyə danışsın və bu bizi bir-birimizə o qədər yaxınlaşdırır ki, elə bil, yenicə nişanlanmış sevgililərik.

Sürəyya bintü Əbütalib (sıçrayıb qalxaraq). Elə sözlər danışmayın, ser.

Co (eyni ifadə ilə sözü davam edir). Həyatımda birinci dəfədir ki, qadın əlinin təması məndə bu qədər məhrəban, bu qədər doğma hissələr yaradır.

Sürəyya bintü Əbütalib (zəif səslə, onun üzünə baxmayaraq). Bəsdirin, ser... (Birdən məşin səsi eşidilir. İkiyə də tələsik qalxıb diqqətlə baxırlar.) Düşmənin məşinidir, ser...

Məşin səsi yaxınlaşıb, susur.

S ə s. Qumun üstündə izi görürsünüzmü! Ora, vadiyə qalxır.
C o (*diqqətlə baxaraq*). Düz səkkiz nəfərdirlər. (*Avtomatını götürüb yerə yıxılır. Sürəyya bintü Əbütalib də onun kimi eləyir.*) Da-yan, hələ atma.

S ə s. Ehtiyatla irəliləyin. Onlar burada ola bilərlər.
C o. Atəş!

Co ilə Sürəyya bintü Əbütalib atəş açırlar. Eyni zamanda düşmən avtomatları da səslənir. Co ayağından yaralanır.

C o (*Sürəyya bintü Əbütalibə*). Məni yurdular, sən qaç.
Sürəyya bintü Əbütalib. Necə? Mən səni onların əlində qoyub qaçmaram, ser.

C o. Onlar bizi mühasirəyə almaq istəyirlər. Sənə dedim ki, qaç.
Sürəyya bintü Əbütalib (*atəş aç-aça*). Biz birlikdə ölərik, ser!

C o (*acıqlanır*). Axmaq qız! İkimizin də ələ keçməyimizin məna-sı yoxdur. Sən buralara bələdsən, qaç! Mən onların qabağını saxlaya-cağam.

Sürəyya bintü Əbütalib (*atəş aç-aça*). Heç vaxt ser, mən səni...

C o (*qəzəblə onun sözünü kəsir*). Öldürərəm, tərpon.

Sürəyya bintü Əbütalib dikəlib Coya ani və sürəkli bir nəzər salır. Sonra birdən onu bərk-bərk öpərək çevrilib görünməmiş bir çevikliklə sürünə-sürünə səhnədən çıxır. Co atəşi davam etdirir.

S ə s. Lənətə gələsən... Onlar bizi qırıb qurtardı ki...

C o (*ağrıdan bir an huşunu itirən kimi olur, sonra gözlərini aç-a-raq qışqırır*). Ey siz də ölmək istəmirsinizsə, təslim olun.

S ə s. O... kapitan Vilson sizin səsinizi eşitmək bizim üçün xoşdur. Yaxşısı budur ki, siz özünü də əziyyət verməyəsiz... Bizim hələ beşi-miz sağdır.

Co atəşi davam etdirir. Lakin onu qan apardığı üçün taqətdən düşür və gülləsi qurtarır. Co üzü üstə yıxılır. Səhnə qaranlıqlaşır və bu qaranlıqda qatma-qarışq səslər eşidilir.

Q a r a n l ı q d a n s ə s. Kapitan sağdır.
Q a r a n l ı q d a n s ə s. Odlu səhradan gəlmiş şeytan qaçmışdır.
Q a r a n l ı q d a n s ə s. Onun ardınca, tez!

Sonra qaranlıqda hər şey susur. İşıq yananda general Vilsonun iqamətgahı. General Vilson və Co. Conun bir ayağı sarıqlıdır. Hər ikisi qabaq-qabağa, ayaq üstündə dayanmışdır. Gecədir.

G e n e r a l V i l s o n (*qəzəbli, lakin tam bir ingilis soyuqqanlılığı ilə*). Sən, ingilis zabiti, hərbi anda, vətənə və əlahəzrət kraliçaya xan çıxaraq, saxta sənədlə düşmən casusunu həbsdən azad elədirib, ərəblər tərəfinə keçməyə təşəbbüs eləmişən. Əlbəttə, sən mənim öz oğlum belə olsaydın, mən bunun üstündə sənin dərhal güllələnməyinə qol çəkərdim. Lakin mən vilsonlar fəmilinə belə bir ləkənin vurulmasını istəmirəm. Ona görə də, məsələni atana bildirdim. O, kəşfiyyat idarəsindəki dostu ilə danışib, sənin Londona aparılmağını xahiş etmişdir. İki saatdan sonra səni reaktiv təyyarə ilə ora göndərəcəklər. Məsələnin nə ilə qurtaracağını bilmirəm. Lakin çalış öz hərəkətini məhəbbətlə bağla. Söylə ki, odlu səhradan gəlmiş o cadugər səni sehləmişdi, onun cəhənnəm ehtirası sənin beynini dumanlandırmış, gözlərini kor etmişdi, söylə ki, sən nə etdiyini bilmirdin. Söylə ki, sən əlahəzrət kraliçanın ayaqlarına döşənib tövbə etməyə – ingilis monastırlarından birinə gedərək, ömrünün qalan hissəsini ibadətə keçirməyə hazırsan.

C o. Heç vaxt, ser! Mən zabitem! Zabiti üçün yalan söyləmək şəərəfsizlikdir. Məni ərəblərin tərəfinə keçməyə məcbur eləyən yalnız o qıza olan məhəbbətim deyildi. Sizin apardığınız ədalətsiz müharibələrə nifrətim idi. Siz və sizin həmkarlarınız dünyanın hər yerində ölkələri bir-biri ilə vuruşdurur, üzərlərinə bomba tökürsünüz. Ax, ser, bu yazıq Yer planeti sizin cinayətlərinizə necə dözür?!

G e n e r a l V i l s o n. (*öz-özünə*). Gör tuzem qanı özünü necə göstərir. (*Coya*) Biz Yer planetini kommunistlərin ixtiyarına verə bilmərik. Sən öz xəyanətinin qarşısında, az da olsa, vicdan əzabı çəkmir-sənmi?

C o. Əksinə! Mən dünyanı qana çalxayan, bəşəriyyəti rahat yatmağa qoymayan, ürəkləri daima qorxu və iztirab içində saxlayan iblisə qarşı silah qaldırmaq cəsarətini özümdə tapdığım üçün taleyimdən çox razıyam, ser. Əgər, bir möcüzə məni buradan xilas eləsəydi, həqiqi insan şəərəfinin nə demək olduğunu sizə göstərərdim. Lakin bütün bunlarla bərabər, mənim dərdim böyükdür, ser. Mən gecə-gündüz baş sındırıb düşünürəm ki, görəsən, nə üçün bu dünyada milyonlarla yaxşı insanların ixtiyarı sizin kimi kalonizatorların əlindədir...

X i d m ə t ç i q ı z (*tələsik gələrək*). Mister general, sizi təcili telefona çağırırlar.

General Vilson çıxır. Qız cibindən balaca bir tapança çıxarıb Coya verərək qaçır.
Qısa pauza. General Vilson qayıdır. Co düz onun sinəsini nişan alır.

C o. Möcüzə baş vermişdir, ser.

General Vilson. Bu nə deməkdir?

C o. Bu o deməkdir ki, ser, mən sizi heç bir saxta sənəd imzalamağa məcbur etmədən, özümün buradan necə xilas olacağım haqqında düşünmədən mərdliklə haqq divanına çəkirəm. Mən sinəsi parçalanaraq, körpəsi əlindən alınıb, özü fahişəxanalara salınan bir ananın oğlu kimi sizdən intiqam alıram. Mən sizi on minlərlə əlsiz-ayaqsız ərəbi qıran bir qatil kimi güllələyirəm.

General Vilson (qışqırır). Dayan!

C o. Yox, ser, artıq dayanmaq mümkün deyil. (Atəş açır. General Vilson yığılır və sanki bu atəş bir siqnal olur. Lap yaxınlarda dalbadal atəş açılır.)

Xidmətçi qız (yüyürərək gəlir). Ser, partizanlar...

Sürəyya bintü Əbütalibin səsi. Siz buranı gözləyin.

Sürəyya bintü Əbütalib, Tariq ibn Ziyad və missis Ketrin daxil olurlar.

Missis Ketrin (yığılmış generala işarə ilə). Bu yalnız mənim intiqamım deyil, Co.

C o. Elədir.

Missis Ketrin. Tələsmək lazımdır, Co. Biz bütün telefon xətlərini qırıb, körpünü partladaraq, general Vilsonun qərargahı ilə hissələrin əlaqəsini kəsmişik.

C o. Gedək.

Xidmətçi qız. Mister Co, mən də.

C o. Əlbəttə.

Sürəyya bintü Əbütalib (bir əli ilə Conun, digər əli ilə Tariq ibn Ziyadın əlindən tutaraq hər ikisini qabağa çəkir. Sonra əvvəl Conun əlini yuxarı qaldırır). Bir olan Allahın iradəsilə bu gündən mən səni öz nişanlım hesab edirəm. (Sonra Tariq ibn Ziyadın əlini yuxarı qaldırır.) Sən isə, qəhrəman Tariq ibn Ziyad ölən günə qədər mənim qardaşımsan.

Pauza.

Tariq ibn Ziyad (ağır sarsıntı keçirən Tariq ibn Ziyad, nəhayət, bütün iradəsini toplayır) Şeyx Əbütalibin qızının iradəsi bi-

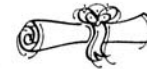
zim üçün qanundur. Lakin Sürəyya bintü Əbütalib unudur ki, Co xristiandır.

Sürəyya bintü Əbütalib. Tariq ibn Ziyad, əgər, Peyğəmbər əleyhüsalam sağ olsaydı, müqəddəs ərəb torpağının azadlığı uğrunda qanını axıdan hər bir insanı özünün sadıq ümməti hesab edərdi.

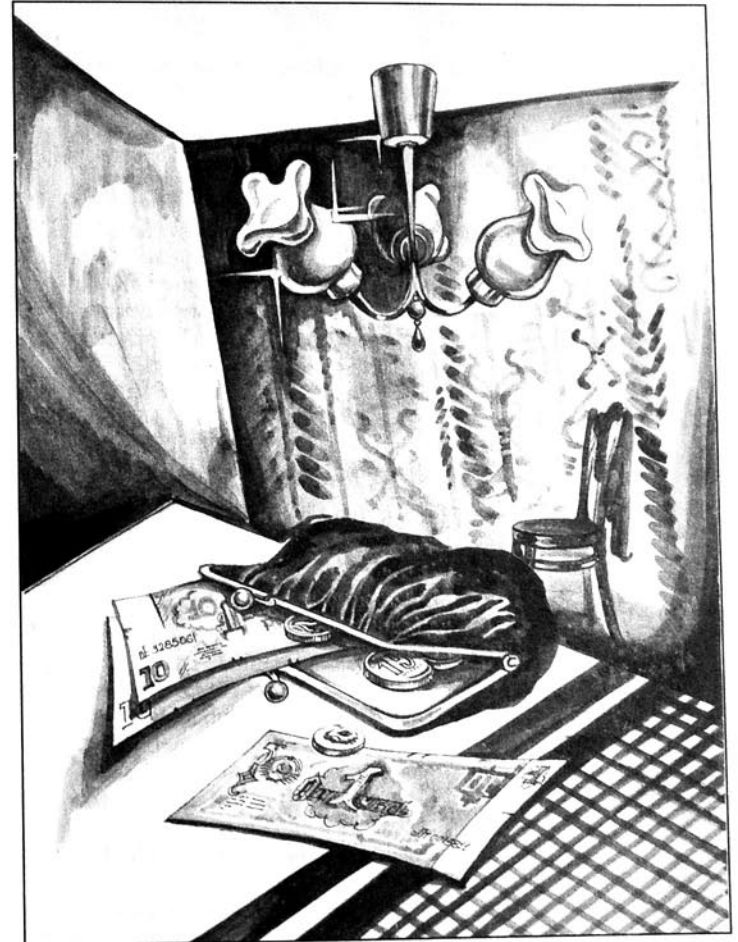
Missis Ketrin. Doğrudur, bu dünyada ən böyük iş, ən böyük əqidə azadlıqdır! Xalqların istiqlaliyyəti uğrunda vuruşan, insaf, ədalət bayrağı qaldıran hər bir insan dinindən, milliyyətindən asılı olmayaraq, müqəddəsdir. Gedək. Bizi yeni mübarizələr gözləyir!

Pərdə

1973

On manatlıq lüstr

İŞTİRAK EDİRLƏR

Pəri
Midhət
Şef
Tip
Sona
Rahilə
Rəis
Baş
Müstəntiq
Firəngiz
Diləfruz
Katibə

Ekranı ümid, sevinc və məhəbbət nidaları ilə dolu zərif bir qadın mahnısı səsləndirilir və sanki bu mahnı bizim xəyalımızı çəkib fərəhli, məchul bir həyata aparır. Ekran işıqlandıqca, biz on doqquz-iyirmi yaşlarında bir qız olan Pərinin balaca, sadə qonaq otağını səliqəyə saldığını görürük. Onun əynində ucuz çitdən xəlot vardır. Zəng səsi eşidilir. Qız sevinc içində yüyürüb qapını açır. Midhət daxil olur. O, qızdan üç-dörd yaş böyükdür. Sadə, lakin son dəblə geyinmişdir.

Pəri. Nə oldu? Niyə çağırırdınız? (Midhət, əlindəki kağızı ona verir. Pəri kağızı alıb həyəcanla nəzərdən keçirir, sonra bərkədən oxuyur.) «Otuz səkkiz nömrəli universal mağazaya direktor təyin edilsin!» Direktor! (O biri əli ilə oğlanın əlindən yapışaraq) Gəl, mənim direktorum!.. Gəl, danış görüm necə oldu?!

Midhət. Sən demə, məni lap rəis özü çağırıbmış!

Pəri. Rəis özü?

Midhət. Hə... Deyir, Midhət «38» nömrəli mağazada ticarət işləri pis gedir. Planı vaxtında yerinə yetirə bilmirlər. Alıcılarla yaxşı rəftar eləməirlər. Səni ora müdir göndəririk. Get, düzəlt. Deyir, ticarət institutunu əla qiymətlərlə bitirmisən. Fəal oğlansan. Nə vaxtacan idarədə kağız-kuğuzun arasında qurdalanacaqsan.

Pəri. Doğrudan da...

Midhət. Deyir, camaatın içinə getmək lazımdır. Çox sadə, səmimi adammış. Mənimlə elə danışırdı ki, elə bil, neçə ilin dostuyumuşuq.

Pəri (kağızın altına baxaraq). Bu onun imzasıdır!

Midhət. Yox, onun bizim sahə üzrə müavini var. Nə üçünsə mən təyin olduğum mağazada hamı onun adına «şef» deyir. Bu həmin şefin qoludur.

Pəri. Şef... Görünür, yaxşı adamdır.

Midhət. Kim bilir, bəlkə də...

Pəri. Maaşın nə qədər artır?

Midhət. Altmış səkkiz manat.

Pəri (həyəcanla). Oy, nə danışırsan...

Midhət. Əgər, yaxşı işləyib planı yerinə yetirsək, əlavə mükafat da verəcəklər.

P ə r i. Mən sənə yaxşı işləyəcəyəninə əminəm.

M i d h ə t (*həyəcanla*). Görək.

P ə r i. Sənəin barədə bir yaxşı söz eşidəndə, elə bil, bütün dünyanı mənə verirlər.

M i d h ə t (*zarafatlıca*). Bütün dünya sənəin nəyinə lazımdır?

P ə r i. Söz gəlişi deyirəm də... Buranı görək elə bəzəyəm... elə bəzəyəm... Birinci növbədə, televizor almahtıq, eləmi?

M i d h ə t. Pul yığıb, üç-dörd aydan sonra ala bilərik.

P ə r i. Əlbəttə. İkimizin maaşını üst-üstə gölsək, yarısı yemək-icməyimizə bəsdir...

M i d h ə t. Sənəin kimi səliqəli qızın əlində, əlbəttə, bəsdir. (*İlhamla*) Görək mağazada elə mədəni, elə gözəl bir ticarət başlayam ki, hamı «Əhsən» desin...

P ə r i. Birinci növbədə, çalışmaq lazımdır ki, satıcılar müştərilərlə nəzakətli rəftar eləsinlər. Bəzilərinin qaşqabağını görəndə, adam heç mağazaya girmək istəmir.

M i d h ə t. Doğrudur, Pəri can. Ticarətlə məşğul olan adam görək müştərilərin ürəyindən xəbər verməyi bacarsın. Öz peşəsini sevsin. İşində tam mənası ilə müasir adam olsun. Dövlətin, xalqın interesi ilə yaşasın. Yoxsa, keçmiş baqqallarla bizim nə fərquimiz ola bilər.

P ə r i. Bizim küçədə bir mağaza müdiri var idi. Hamı ona «zavmaq Səfər» deyərdi. Ən bahalı parçadan kostyumlar geyərdi. Amma özündən eynən yağlı bozbaş iyi gələrdi... Bir müştəri də şikayət eləyəndə ki, filan şeyi mənə əskik veriblər, gülüb deyərdi: «Ay bacı, ayıb döyülmü əlli qramın sözünü dilinə gətirirsən... Bütün mağaza qurbandır sənə».

M i d h ə t. Bizim ticarətimizi biabır eləyən belə yağlı qram oğurları deyilmi?

P ə r i. Mən bilirəm ki, sənəinlə o mağazaya təzə bir hava gələcək. Orada hər şey gözəl, mədəni, ürəkaçan olacaq.

M i d h ə t. Mən cürbəcür moda və ticarət jurnalları gətirdəcəyəm.

P ə r i. Oy, əlbəttə, Midhətcan. Elə universal mağazada işləyən görək gözəl zövq sahibi olsun. Müasir dəbləri, hansı kostyum üçün nə cür parça yaradığını bilsin. Alıcıya ağıllı məsləhətlər verməyi bacarsın. Dövrün tələblərini nəzərdən qaçırməsən.

M i d h ə t (*ruhla*). Mən məhz belə ticarət işçisi olmağa çalışacağam, Pərican.

P ə r i (*məhəbbətlə*). Sənə hamının hörmət və məhəbbətini qazanacaşan. Mən isə, sənə veriləcək mükafatları yığıb yaxşı bir televizor, servant alacağam. Sonra da... sonra da özüm üçün bir...

M i d h ə t. Qaragül şuba alacağsan.

P ə r i. Hardan bildin? Midhətcan, mən ki, bu barədə sənə heç bir işarə də vurmamışam.

M i d h ə t. Amma mən duymuşam... (*Onu öpür.*) Məgər, bizim ürəklərimiz bir deyilmi?

P ə r i. Mənim əzizim. Mənim Midhətim.

M i d h ə t. Mən işsiz qaldığım o yeddi-səkkiz ayda sənə o qədər əziyyət çəkmişəm ki.

P ə r i. O haradan yadına düşdü?..

M i d h ə t. Onda mən sənəin üzünə baxa bilmirdim. Hər dəqiqə mənəim üçün bir cəhənnəm ili idi. Sənəin maaşın bizim yavan çay-çörəyimizə güclə çatırdı.

P ə r i. Sən bilirsən ki, mən onda da özümü xoşbəxt sanırdım. Çünki sən mənəimləydin...

M i d h ə t. Sənə məhəbbətin, fədakarlığın məni dəli edirdi. Axı, sənə yaxşı dolanmış, varlı-hallı bir ailədən idin. Axı, mən bilirdim ki, sənə ayda üç-dörd yüz manat maaşlı olan adamların elçisini rədd edib, həyatını mənə bağlamışan...

P ə r i. Bu barədə düşünmək heç bir zaman mənəim ağılıma gəlməmişdir. Mən səni istəmişəm, sevmişəm, vəssalam... Bir də bu nə maaş-filan məsələsidir salmışan ortalığa, Midhət? Nə vaxtdan məhəbbət maaşla ölçülür?

M i d h ə t. Doğrudur, məhəbbət maaşla ölçülmür... Lakin sənəin ən kiçik bir arzunu belə yerinə yetirə bilməmək...

P ə r i (*əli ilə onun ağızını örtərək*). Bəsdir... Bəsdir... Mənim ən böyük arzumu həmişə sənəin cansağlığın olub. (*Onun qolunun əzələlərini oxşayaraq.*) O barədə də ki, məşallah, çempion! (*Ona qısıılır.*) Mənim əzizim. Mənim pəhləvanım, mənəim üçün bir-iki ağız oxu...

M i d h ə t (*oxuyur*).

Pəri, pəri, can, ay pəri,
Mən sənə qurban, ay Pəri.

Telefon zəng çalır, Midhət dəstəyi götürür.

M i d h ə t. Eşidirəm.

K a t i b ə. Midhət Tahirzadə lazımdır.

M i d h ə t. Mənəm.

K a t i b ə. Şef sizinlə danışmaq istəyir.

M i d h ə t. Buyursun.

Arxa planda, tutqun bir duman içindən şefin ancaq başı görünür. Bu, saçları səliqə ilə darlanmış, üzü tərəmiz tərəş edilmiş, gözündə eynək, orta yaşlı bir adamdır. Üzündə daimi bir təbəssüm vardır. Yavaş və mehriban bir ifadə ilə danışır.

Ş e f. Cavan oğlan özünü yeni vəzifəsində necə hiss edir?

M i d h ə t. Pis deyil...

Ş e f (*mənalı təbəssümlə*). Pis deyil?!

M i d h ə t. Əlbəttə, bu mənim üçün böyük etibardır.

Ş e f. Məncə də ələdir... Hər nə çətinliyin olsa, birbaşa mənə müraciət edərsən.

M i d h ə t. Baş üstə.

Ş e f. Utanıb çəkinmək lazım deyil...

M i d h ə t. Təşəkkür edirəm.

Ş e f. Sizin mağazada Rahilə adlı bir qadın işləyir.

M i d h ə t. Bəli, işləyir.

Ş e f. Çox təcürbəli işçidir. Sizə onunla səmimi dost olmağı məsləhət görürəm.

M i d h ə t. Mən yaxşı işçilərin hamısı ilə dost olmağa çalışacağam.

Ş e f (*xüsusü təbəssümlə*). Yaxşı... Hələlik.

M i d h ə t. Hələlik. (*Dəstəyi asır. Şef görünməz olur.*)

P ə r i (*maraqla*). Kim idi?

M i d h ə t (*fikirli*). Şef.

İşiq yavaş-yavaş sönür, yananda biz Midhəti mağazada – kabinetində görürük. O, başaşağı işləyir və məhsəbədə nə isə haqq-hesab edir. Başında həsir şlyapa, boynunda qalstuk olan bir tip əlində kağıza bükülü şey daxil olur.

T i p. Yoldaş direktor, mən sizin mağazadan paltarlıq parça almışam, ancaq rəngi xoşumuza gəlmir, indi dəyişmək istəyirəm, sizin satıcı dəyişmişdir.

M i d h ə t. Nə üçün?

T i p. Heç nə... Kefi istəmir.

M i d h ə t (*telefonun dəstəyini götürür*). Allo... Manufaktura şöbəsi. Sona, bir dəqiqə bura zəhmət çəkin. (*Dəstəyi qoyur. Tipə*) Öyləşin.

T i p. Sağ olun.

Sona daxil olur.

M i d h ə t. Sona xanım, bu yoldaşın parçasını nə üçün dəyişmişsiniz?

S o n a. Yoldaş direktor, bununla düz üçüncü dəfədir ki, gətirib dəyişir. Bəyəm belə olar?

T i p. Canım, arvadımın xoşuna gəlmir, dəyişirəm, bəs, neyləyim, məcbur ələyim ki, gərək bunu geysin?

S o n a. Xeyr, məcbur ələməyin, arvadınızı gətirin özü bəyənsin, seçsin...

T i p. Özü yüz əlli səkkiz kilodur. Bu istidə bayıra çıxıb mağazaları gəzə bilmir.

M i d h ə t. Sona xanım, siz bizdə olan parçaların hərəsindən bir tikə kəsin, verin bu yoldaş aparıb hörmətli arvadına göstərsin, hansımı bəyənersə, ondan da götürür.

S o n a. Biz evə nişan vermirik, yoldaş direktor.

M i d h ə t. Eybi yoxdur. Bu yoldaşın xanımının xətrinə bir dəfə qanundan kənara çıxarıq. Axı, bütün qadınlar yüz əlli səkkiz kilo deyillər...

T i p. Tamamilə düz buyurursunuz... Tamamilə düz buyurursunuz... Hər bir işdə müstəsna hallar ola bilər, məsələyə bir qədər geniş baxmaq lazımdır...

M i d h ə t. Biz məsələlərə geniş baxmağa çalışırıq. Ancaq siz parçanı bir də qaytarıb gətirərsəniz, daha geri götürməyəcəyik. İndi isə, gedə bilərsiniz.

Sona və Tip çıxırlar. Qısa pauza. Rahilə daxil olur.

R a h i l ə. Salam.

M i d h ə t. Salam, Rahilə xanım. İşlər necə gedir?

R a h i l ə. Əla. Bu saat bütün rayon sizdən danışır.

M i d h ə t. Məndən?

R a h i l ə (*başı ilə təsdiq edir*). Deyirlər, bu təzə direktor gələndən bəri mağazaya girəndə adamın ürəyi açılır. Bir şey almamış çıxmaq istəmirsən.

M i d h ə t (*sevinclə*). Bu yaxşı əlamətdir. Elə deyilmi?

R a h i l ə (*mənalı təbəssümlə*). Əlbəttə, hətta, direktorun çox yaraşlıq bir kişi olduğundan da danışirlar.

M i d h ə t. Bunun o qədər də əhəmiyyəti yoxdur. Mən evli adamam.

R a h i l ə (*onun üzünə baxmadan çox yavaş və ciddi ifadə ilə*). Nə olsun?

M i d h ə t (*ona ani və diqqətli bir nəzər salaraq*). Yaxşısı budur, deyin görüm, sizin şöbə bu kvartalın planını yerinə yetirəcəkmiz?

R a h i l ə (*onun üzünə baxmadan fikri dağımış*). Yerinə yetirəcək.

M i d h ə t. Təzə götürdüyümüz tufllər yaxşı satılırmı?

R a h i l ə (başı ilə təsdiq edir. Qısa pauza. Birdən başını qaldırır iti nəzərlə ona baxır). Onların içində üç yüz cüt otuz altı nömrə qadın tuflisi var...

M i d h ə t (başınaşağı işləməkdə davam edərək). Bilirəm.

R a h i l ə. Onları satışı buraxmıram.

M i d h ə t. Nə üçün?

R a h i l ə. Bilmirsiniz nə üçün?

M i d h ə t (başını qaldıraraq). Yox, bilmirəm... Nə olub? Brak-dılar?

R a h i l ə (xüsusən əda ilə). Yox, brak deyillər.

M i d h ə t. Elə isə, bəs, niyə satışı buraxmırsınız?

R a h i l ə (qəti). Bu saat otuz altı nömrəli qadın tuflisinə ehtiyac həddindən artıqdır. O cür tuflinin cütü əldə əlli manatdır. İndi bildiniz?!?

M i d h ə t (təəccüblə). Mağazaya gələn şeyi götürüb əldə satdıraq?

R a h i l ə. Bilmirəm.

M i d h ə t (ona diqqətlə baxaraq). Tuflləri buraxın satışı... sonra...

R a h i l ə. Sonra...?

M i d h ə t. Sonra da özünüz haqqında ciddi düşünün. Əgər, belə olarsa...

R a h i l ə (ona uzun bir nəzər salaraq). Şefə pul lazımdır, aydındırımı? İki aydır gəlmisiniz, bir qəpik verməmişiniz! Sizin ucunuzdan mənim də vəziyyətim çətinləşir!

M i d h ə t. Biz nə üçün şefə pul verməliyik?

R a h i l ə. Nə üçün?! Bəs, bu boyda mağazanı sizə havayı tapşırıblar?! Yoxsa, elə bilirsiniz sizdən başqa adam yoxdur?

M i d h ə t. Məni bura ticarət rəisi göndərib!

R a h i l ə (gülümsəyir). Ticarət rəisi... Bütün işlərin açarı şefin əlindədir.

M i d h ə t (qışqırır). Mən onu ifşa edərəm! (Və Midhət həyəcanla çevrilib geri baxır. Şefin tərtəmiş tərəş edilmiş üzünü duman içində gülümsəyir. Midhət eyni həyəcanla üzünü çevirir.)

R a h i l ə. Qorxun ki, o sizi ifşa eləyib buradan qovdurmasın.

M i d h ə t. O mənim nəyimi ifşa eləyəcək?

R a h i l ə (gülümsəyir). Nəyinizi?! Düzlüyünüzü!

M i d h ə t. Düzlüyü? Düzlüyü necə ifşa etmək olar?

R a h i l ə (gülür). Görünür, hələ çox təzəsiniz... işləyərsiniz, görərsiniz.

Səhnə bir an qaranlıqlaşır. İşıqlananda Midhət gözlerini ekranda yalnız başı görünən rəisə zilləmişdir. Rəis yaşlı və xoşsifət bir adamdır.

R ə i s. Siz «şef» adlandırdığınız Fərəcov barədə çox böyük səhv edirsiniz. O, iyirmi beş ildir bu idarədə işləyir. Kimsə ondan tük qədər inciməmişdir...

M i d h ə t. O, əsl simasını gizləmişdir.

R ə i s. Ağlım kəsmir.

M i d h ə t. Axı, necə ola bilər ki, Rahilə onun adından bu boyda yalan desin?

R ə i s (ciddi). Təəssüf ki, Rahilə o sözü deyəndə sizin yanınızda heç kəs olmamışdır...

M i d h ə t. Demək, siz mənə inanmırsınız.

R ə i s. Mən sizə inanmaya bilmərəm. Sizi irəli çəkməyi mənə böyük bir təşkilat məsləhət görüb. Ancaq mənim Rahiləyə də inanmağa haqqım yoxdur. O, yaxşı və təcrübəli bir satıcı hesab olunur.

M i d h ə t. Rahilə kimilərini yaxşı qələmə verən də həmin şeflərdir.

R ə i s (ciddi). Mənim artıq söz güləşdirməyə vaxtım yoxdur. Gedin, öz işinizlə məşğul olun. Hər sözü görə işçilərimizi ləkələməyə başlasa, idarədə adam qalmaz.

Ekran qaranlıqlaşır. İşıqlananda biz Midhəti başqa bir başın qarşısında görürük.

B a ş (mehriban təbəssümlə). Sizi inandırırıram ki, burada, nə isə, bir anlaşılmaqlıq var. Şef elə adam deyil.

Ekran qaralır. İşıqlananda Midhəti başqa bir başın qarşısında dayanmış görürük.

B a ş. Nə danışırsınız? Fərəcov – belə iş?! Dünyasında ola bilməz!

Ekran qaranlıqlaşır. İşıqlananda biz Midhəti yeni bir başın qarşısında dayanmış görürük. Lakin bu baş o başlardan deyil. Bunun çox qəzəbli görünüşü vardır.

B a ş (acıqlı). Yoxsa, adamları ləkələmək sizə asan gəlir?! Özü-nü düzəldin! Siz dünən yumurtadan çıxmısınız. Amma yoldaş Fərəcov iyirmi beş ildir ticarət işində küllüq çalır. İndi biz durub sizin boş bir sözlüzlə ona palçıq yaxa bilmərik. Gedin, onu da bilin ki, əgər, sizi bizə böyük bir təşkilat məsləhət görməmiş olsaydı...

M i d h ə t. İşdən çıxarardınız, eləmi?

B a ş. İşdən çıxartmaq nədir ki... Biz sizi bir böhtançı kimi məhkəməyə verərdik!

M i d h ə t (*təccüblə*). O... hətta, məhkəməyə...

B a ş. Bəli... Bəli... Məhkəməyə! Bəs, siz necə güman etmişdiniz?!

M i d h ə t. Yəqin ki, şefin şahidlərindən biri də siz olardınız?

B a ş. Sizin istehzanızın bir qəpiklik əhəmiyyəti yoxdur. (*Sərt şəkildə*) Bəli, mən olardım... Və o zaman siz, azı...

M i d h ə t. Aydındır. Aydındır. (*Öz-özü ilə danışmış kimi*) Bəlkə, doğrudan da, şef təmiz adamdır?... Bəlkə, Rahilə onun adından yalan deyib?

B a ş. Bunu aydınlaşdırmaq öz işinizdir... Doğrusunu bilmək istəyirsinizsə, mən Rahilənin də elə söz danışmasına inanmıram.

M i d h ə t. İnanmırsınız?

B a ş. Yox, inanmıram. Bizim sistemdə işlədiyi bu beş ildə mən birinci dəfədir ki, onun haqqında belə söz eşidirəm.

M i d h ə t (*dərd içində*). Bəlkə mən səhv etmişəm... Bəlkə... Rahilə yox... Qəti surətdə yox!.. Onun mənə dedikləri nöqtəsinə qədər yadımdadır.

B a ş (*səbrsiz halda*). Yaxşı, dostum, bura sayıqlama yeri deyil. Gedin və özünüz də yaxşı fikirləşin... Bəlkə... Bəlkə, ticarətdə işləmək sizin üçün çətindir...

M i d h ə t. Ticarətdə işləməyin bu işə nə dəxli var?

B a ş (*ona diqqətli bir nəzər salaraq*). Yaxşı, sizinlə qurtardıq...

M i d h ə t. Hələlik.

Ekran qaranlıqlaşır. İşıqlananda Midhətin kabineti. Midhət və Rahilə.

R a h i l ə. Nə üçün mənimlə bu qədər amansız rəftar edirsiniz? Əgər, siz məni işdən çıxara bilmədinizsə, bu, mənim təqsirimdir! Siz mənim haqqında nə düşünürsünüz, hamısını dediniz. Mən isə, özümü müdafiə üçün heç ağızımı da açmadım. Amma, bununla belə, məni işdən çıxarmadılar!.. (*Midhət ona baxaraq susur, Rahilə qəhqəhə ilə gülürək, əlini onun əlinin üstünə qoyur*). Görürsünüzmü, dünyada necə işlər olur, ay mənim həqiqət aşığım.

M i d h ə t (*əlini çəkərək*). Mənə toxunmayın, mən sizdən iyənirəm...

R a h i l ə (*təccüblə*). İyənirsiniz? Bəs, deyirlər mən çox gözəl bir qadınam.

M i d h ə t. Siz murdar ət parçasından başqa bir şey deyilsiniz!

R a h i l ə (*sakit*). Əgər, bu sözləri sizin arvadınız haqqında desəydilər, nə edərdiniz?

M i d h ə t (*əlini stula çıxaraq*). Mənim arvadıma elə söz deməyə cəsarət edən it kimi öldürərdim!

R a h i l ə (*sakit*). Bəs, niyə mənə deyirsiniz?

M i d h ə t. Çünki siz ələsiniz! Sizin beyninizdə, qəlbinizdə insanlıqdan heç bir əsər-ələmət yoxdur. Siz öz məniyyətinizi çoxdan itirmisiniz. Siz indi oğruların rəzil əlaltısından başqa bir şey deyilsiniz. (*Rahilə papiros çıxarıb yandırır və ehtirasla çəkərək, eyni sakitliklə qulaq asır*.) Siz öz gözəlliyinizdən dəm vurursunuz. Halbuki, gözəlliyinizin sizə dəxli yoxdur. Sizin gözəlliyiniz quldurlar, canilər üçün bir qədər araş, bir çöküm nəşədir.

R a h i l ə. Mənim üç uşağım var, aldığım maaş isə bizi heç on beş gün görmür.

M i d h ə t. Hər halda, oğurluq çıxış yolu deyil! O heç kəsi aparıb xoşbəxtliyə çıxarmamışdır.

R a h i l ə. Məgər, mən xoşbəxtlik haqqında düşünürəm?

M i d h ə t. Düşünmürsünüz. Çünki siz o barədə düşünmək haqqını itirmisiniz.

R a h i l ə. İndi ki, itirmişəm, daha bu nə əxlaq dərşidir mənə verirsiniz?

M i d h ə t. Mən əxlaq dərşisi vermirəm, mən tələb edirəm!..

R a h i l ə (*gülümsəyir*). Tələb edirsiniz... iş də orasıdır ki, siz həmişə tələb edirsiniz. Bir dəfə də olsun, yadınıza düşmür ki, biz də bir şey tələb eləyə bilərik! Axı, mən həmişə siz deyən kimi pis olmamışam.

M i d h ə t. Buraxın... Sizin kimilər bütün günahlarınızı cəmiyyətin üzünə atmağa adət etmişlər. Siz istəyirsiniz ki, cəmiyyət sizin nazınızla oynasın. Bu isə, olmayacaq. Əgər, biz indi sizi öz şefinizlə birlikdə divara söykəyib güllələmək üçün əsas tapmırıqsa, bu heç də o demək deyil ki, siz axıra qədər gizlənə biləcəksiniz. Biz bilirik ki, siz varsınız və sizin kökünüzü kəsmək lazımdır!

R a h i l ə. Demək, beləliklə, siz dünyanı düzəltmək istəyirsiniz?

M i d h ə t. Nəinki istəyirəm, hətta, bunun üçün məsuliyyət daşıyıram. Bildinizmi?! (*Ona uzun bir nəzər salaraq*) Siz deyirsiniz ki, üç uşağınız var... Onları əyri yollarla qazandığınız pullarla geyindirib-kecindirirsiniz. Lakin heç ağılınıza da gəlmir ki, bunun üçün onlar gələcəkdə sizə nifrət edəcəklər.

R a h i l ə (*qışqırır*). Heç vaxt! Onlar biləcəklər ki, mən nə etmişəmsə, onlar üçün, onların xoşbəxtliyi üçün etmişəm.

M i d h ə t. Dedim ki, xəyanət, saxtakarlıq heç kəsi aparıb xoş-

bəxtliyə çıxarmamışdır. Mən öminəm ki, onlar həqiqəti başa düşəcəklər.

R a h i l ə. Yoxsa, siz mənim qəlbimdəki yeganə işığı da söndürmək istəyirsiniz?!

M i d h ə t (dərindən təəssüflə). Siz aldanırsınız. Sizin qəlbinizdə heç bir işıq yoxdur.

R a h i l ə (qorxmuş kimi). Yoxdur?!

Pəri əlində kağıza bükülü bir şey daxil olur.

P ə r i. Salam.

M i d h ə t. Salam, Pərican.

P ə r i (Midhətə). Qanı qara kimi görünürsən. Nə olub?

M i d h ə t. Heç bir şey olmayıb, Pərican. Hardan gəlirsən?

P ə r i. Şəhərdən. Mağazalardan. Lüstr almışam.

R a h i l ə (göstərir). On manatlıqdandır!

P ə r i (başı ilə təsdiq edir). Ucuz da olsa, çox qəşəngdir, elə deyilmi?

R a h i l ə. Bu boyda mağazanın direktoruna belə lüstr yaraşmaz.

P ə r i (sədədil). Doğrudan? (Ruhla) Eybi yoxdur, Midhətə mükafat verildə bahalıqını alarıq. Onda bunu da mətbəxdən asarıq.

R a h i l ə (maraqla). Midhətə nə mükafat verəcəklər ki?

P ə r i. Necə nə mükafat verəcəklər? Bəs, siz yaxşı işləyib, planı dolduranda mükafat almırsınız? (Rahilə ona diqqətlə baxaraq susur.) Yoxsa, sizə mükafat vermirlər? (Rahilə ona baxmaqda davam edir.)

M i d h ə t. Verirlər, Pərican. Yaxşı işləyəndən sonra nə üçün verməsinlər?

P ə r i. Midhət, gecə gözəl bir film göstərəcəklər, gedərik, yaxşımı?

M i d h ə t. Bu axşam bizim iclasımız var. Mən gedə bilməyəcəm.

P ə r i. Bilet götürmüşəm.

M i d h ə t. Eybi yoxdur, sən gedərsən.

P ə r i. Tək necə gedim? (Rahiləyə.) Bəlkə sizinlə gedək... Deyirlər çox maraqlıdır. (Rahilə sanki diksənərək, Midhətə baxır. Onların nəzakətləri bir an qarışdır.)

M i d h ə t. Bilirsenmi, Pərican, bayaq bir dostum zəng eləmişdi, axşam bizə gələcək. Sənin mütləq evdə olmağın lazımdır.

P ə r i. Bəs, biletlər batsın?.. Bir manat pul vermişəm.

M i d h ə t. Verərsən usta Mədədin uşaqlarına.

P ə r i (qalxaraq). Heç olmasa, nahara gecikmə.

Rahilə sakit addımlarla çevrilib çıxır.

P ə r i. Bu gecə bizə hansı yoldaşın gələcək?
M i d h ə t. Heç biri. Mən sənin bu qadınla kinoya getməyini istəmirəm.

P ə r i. Nə üçün?

M i d h ə t. Çünki o, yaramaz bir qadındır.

P ə r i. Nə danışırısan?.. O cür gözəl...

M i d h ə t. O cür gözəl bədəndə necə cinayətkar bir ruh olduğuna ağlına gətirməzsən. O, bir dəstə oğrunun, julikin əlaltısıdır.

P ə r i (dəhşət içində). Oy, Midhət!

M i d h ə t. Məsələ uzundur, axşam sənə danışaram.

P ə r i. Bəs, elə bir adamı burada niyə saxlayırısan?

M i d h ə t. Hələlik gücüm çatmır. Çıxarda bilmirəm. Şefləri onu müdafiə edir.

P ə r i. Hansı şefləri?

M i d h ə t. Get, Pərican. Gəlib danışaram.

Tanış Tip həyəcanla daxil olur.

T i p. Bağışlayın, yoldaş direktor.

M i d h ə t. Nə olub, sizi yenə incidiblər?

T i p. Əşi, incitmək nəyə deyirsiniz... İndi də qapıları bağlamısı ki, reviziyadır... Canım, axı, belə şey olmaz. Hara gedirsən reviziyaya... Əşi, əgər, səhv etməməsə, sizin buranı təhvil götürdüyünüz heç bir ay deyil.

M i d h ə t. Mənim xəbərim yoxdur... Nə təftişdir?

T i p. De, buyur. Qapıları möhürləyiblər, direktorun xəbəri yoxdur.

Sona daxil olur.

S o n a. Yoldaş direktor, mağazada işi dayandırdılar. Deyirlər təftişdir. (Kişini göstərərək) Bu da, hər nə oldu, o saat mənimlə dava tutur.

T i p. Dava edərəm, hələ bir az da o yana keçərəm. Düz işləyin, gündə bir reviziya olmasın. Mənim arvadım yüz əlli səkkiz kilodur, evin böyründəki mağazanı qoysun, bu istidə bir kombinasiya üçün durub küçələri ölçsün?!

M i d h ə t (Tipə). Qızların təqsiri yoxdur, kişi, mağazanı mənə görə təftiş edirlər.

T i p. Tay pis... canım, əgər, sizlərə inanmırlar, niyə belə işə qourlar... Yox, inanırlarsa, bu nə həngəmdir?!

Pəri (*həyacanla*). Kişi düz deyir, götür bu saat şefə zəng elə.
Midhət (*gülümsəyir*). Şefə...

Midhət iti nəzərlərlə irəli baxır, şefin saçları səliqə ilə daranmış başı mehribanlıqla gülümsəyir. Ekran qaranlıqlaşır. Ekran işıqlananda yenə də Midhətin kabinetini. Midhət və müstəntiq.

Müstəntiq (*zəngi basır, satıcı qız Sona daxil olur*). Xahiş edirəm, satıcı Dünyamalyevanı çağırasınız.

Sona. Yoldaş müstəntiq, əgər, siz elələrinin sözü ilə iş görənə, həqiqəti meydana çıxara bilməzsiniz. O, axmağın biridir.

Müstəntiq. Bəs, axmağın burda nə işi var?

Sona. Mən nə bilim. Bütün alıcıların ondan zəhləsi gedir. Müdir neçə dəfə işdən çıxarmaq istəyib, yuxarıdan qoymayıblar.

Müstəntiq. Yaxşı, çağırın gəlsin.

Sona çıxır. Pauza. Midhət papiros çəmə-çəmə pəncərədən bayıra baxır, müstəntiq kağızları qurdalayır. Dünyamalyeva daxil olur.

Müstəntiq. Dünyamalyeva sizsiniz?

Firəngiz. Bəli.

Müstəntiq. Adınız...

Firəngiz. Fira...

Müstəntiq. Bəs əsli?

Firəngiz. Firəngiz.

Müstəntiq. Niyə Firəngizi Fira eləmişiniz?

Firəngiz (*çiyinlərini çəkir*). Elə yaxşıdır. Canikin də Fira xoşuna gəlir.

Müstəntiq. Canik kimdir?

Firəngiz. Mənim gələcək ərim.

Müstəntiq. Şöbə müdiri Rahilə deyir ki, iyirmi beş min manat satış pulunu direktorunuz Midhət Quluzadəyə verəndə siz də orada olmusunuz?

Firəngiz. Aha... olmuşam.

Müstəntiq. Demək, təsdiq edirsiniz ki, Rahilə iyirmi beş min ni verib Midhət Quluzadəyə?

Firəngiz. Aha...

Müstəntiq. Bəlkə səhv edirsiniz?

Firəngiz. A... Dila da ordaydı ki...

Müstəntiq. Diləfruz Cəbiyevamı?

Firəngiz. Aha... (*Bütün bu müddətdə Midhət bir dəfə də olsun çevrilib geri baxmır*).

Müstəntiq. Yaxşı fikirləşin.

Firəngiz. A... Nəyi yaxşı fikirləşəcəyəm? Nə düşüb Raxilyaya yalan danışsın...

Müstəntiq. Söhbət sizdən gedir.

Firəngiz. Mən heç nə bilmirəm... Elədir, vəssalam.

Müstəntiq. Demək, sözlünüzün üstündə durursunuz.

Firəngiz. Aha...

Müstəntiq. Gedin dediklərinizi yazıb altından qol çəkin, gətirin mənə. Dilanı da göndərin bura.

Firəngiz çıxır. Pauza. Diləfruz gəlir.

Diləfruz. Salam.

Müstəntiq. Diləfruz Cəbiyeva sizsiniz?

Diləfruz. Bəli.

Müstəntiq. Mağazada nə iş görürsünüz?

Diləfruz. Aaa... O günü məndən tufli almadınız?

Müstəntiq. Nə vaxt?

Diləfruz. On beş gün bundan qabaq. (*Xüsusi əda ilə*) Özü də sizə stolkanın altından Çexoslovakiya tufli verdim.

Müstəntiq. Stolkanın altından?

Diləfruz. A... yadımdan çıxıb?! Deyəndə ki, mənim bəxtim yoxdur, deyirlər belə...

Müstəntiq. Məgər, siz məni tanıyırdınız?

Diləfruz. Nöşün tanımıram... Bizim rayonun müstəntiqi deyilsiniz?

Müstəntiq (*sərt*). Nə üçün müstəntiqə xüsusi qulluq göstərdiniz? Bunu sizdən kim xahiş etmişdi?

Diləfruz (*əl-ayağa düşərək*). A... Heç tufli ni alanda bir söz demirsiniz, indi başlamısınız məni sorğu-suala tutmağa... Sizə pislik eləməmişəm ki. (*Ağlayır*).

Müstəntiq. Yaxşı, yaxşı... Rahilə göstərir ki, iyirmi beş min manat satış pulunu sizin yanınızda Midhətə vermişdir, siz bunu təsdiq edirsiniz?

Diləfruz. Bəli.

Müstəntiq. Qəti?

Diləfruz. A... Əlbəttə.

Müstəntiq. Sizi bura kim göndərib?

Diləfruz (*xüsusi əda ilə*). Şef...

Müstəntiq. Şef sizi hardan tanıyırdı?

Diləfruz (xüsusi əda ilə). Bir məclisdə tanış olmuşduq.

Müstəntiq. O nə məclisi idi?

Diləfruz. Nu... məclis idi də.

Müstəntiq. Yaxşı, gedin, pul barədə dediklərinizi yazın. Altından qol çəkin.

Diləfruz çıxır. Müstəntiq qalxıb əsəbi halda var-gəl edir. Sonra, qəfil dayanaraq, Midhətə arxadan uzun bir nəzər salır.

Müstəntiq (acıqlı). Siz müqəssir olunursunuz... Eşidirsiniz, müqəssir!

Midhət (geri dönrək). Eşidirəm.

Pauza.

Müstəntiq (öz-özü ilə danışmış kimi qəzəbli). Sizin üzünüzdə üç şahid dayanır. Üçünün də vətəndaşlıq pasportu vardır. Vətəndaşlıq pasportu! Mən sizi həbsə almalıyam. Görürsünüzmü, həqiqət bəzən necə gücsüzdür!

Midhət. Siz səhv edirsiniz, mənim həbsə alınmağım həqiqətin gücsüzlüyü demək deyil!

Müstəntiq. Buraxın, bu təmtəraqlı sözləri! Bu saat sizin entuziazminizin heç bir mənası yoxdur. Həqiqət budur ki, siz gedib illərlə cəza çəkəcəksiniz. İyirmi beş min manat isə, əxlaqsız, şərəfsiz kef məclislərinə qoyulacaq. Bunun üçün biz hamımız müqəssirik. Siz ona görə müqəssirsiniz ki, hücumə keçmək əvəzinə geri çəkilmisiniz.

Midhət (qışqırır). Mən geri çəkilməmişəm. Mənim, sadəcə olaraq, şefə gücüm çatmamışdır.

Müstəntiq. Qışqırmayın. Geri çəkilmisiniz! Şefə gücünüz çatmırdı, nazirin yaxasından yapışaydınız!

Midhət. Siz elə bilirsiniz nazir mənə inanacaq?

Müstəntiq. Siz öz vicdani vəzifənizi yerinə yetirəydiniz.

Midhət. Heç bir şey çıxmazdı. Hamısı qarğa kimi ağız-ağıza verib naziri inandıracaqdılar ki, şef təmiz adamdır. Mən isə, demaqoqun, intriqantın biriyəm.

Müstəntiq. O zaman siz burda işləməzdiniz. Tüpürüb gedərdiniz.

Midhət (gülür). Görürsünüz, demək, yenə də mən mübarizədən geri çəkilmiş olurdum.

Pauza. Müstəntiq papiros yandırır.

Müstəntiq. Hamımızın təqsiri ondadır ki, biz çox zaman bir-birimizə inanmırıq. Bizə olan yalançı hörmətin arxasında gizlənmiş cinayəti görə bilmirik. Bayaq eşitdinizmi satıcı qız mənə ayaqqabı verdiyini söylədi. Mən isə, çəkməni alıb, yəqin ona bir təşəkkür də etmişəm. Nə üçün mən ondan soruşmamışam ki, niyə ayaqqabımı gizlin satırsınız? Hər şey də bunun kimi. (Rahilə daxil olur. Onun əlində iri redikül vardır. Müstəntiq ona uzun bir nəzər salaraq) Mən sizi çağırmamışam, niyə gəlmisiniz.

Rahilə. Mən işin nə ilə qurtardığını bilmək istəyirəm.

Müstəntiq. Vaxtında bilərsiniz.

Rahilə. Yox, indi bilmək istəyirəm. İdarə məndən pulu tələb edir!

Müstəntiq (ona təkrar diqqətlə baxaraq). Sizin pulu Midhət Quluzadəyə vermiş olduğunuz sübut olunur. Gedib arxayın nahar eləyə bilərsiniz.

Rahilə (gülümsəyir). Eləmi? (Midhətə) Hə, necəsən, ey mənim həqiqət aşiqim?! İndi bildinmi şefin sözüəndən çıxmaq nə deməkdir?!

Ekranə şefin səliqə ilə daranmış başı mehribanlıqla gülümsəyir. Rahilə redikülünü açaraq bir dəstə pul çıxarıb müstəntiqin qabağına qoyur. Ekranə şefin gözləri alacalanır. Elə bil ki, onu elektrik vurur.

Müstəntiq. Bu nədir?

Rahilə (sakit). Bu həmin iyirmi beş min manatdır, sayın...

Müstəntiq pulu götürüb sayır.

Müstəntiq. Düz iyirmi beş mindir.

Şefin başı dəhşət içində qaralıb yox olur.

Rahilə (taqətsiz halda kresloya yığılır). Yorulmuşam. (Əlləri ilə üzünü tutub bir an sükut içində dayanır. Sonra birdən əllərini üzündən çəkərək, kimsəyə müraciət etmədən sakit - çox yorğun bir səslə danışır.) Əri bu boyda mağazanın direktoru olan gənc gözəl bir qadın evinə on manatlıq lüstr aldığı üçün özünü xoşbəxt hiss edir. Mənim isə, qəlbim, üç yüz manatlıq böyük lüstrün işığında həmişə qaranlıq olmuşdur. Bir dəfə də olsun sevinməmişdir. Daima qorxu... Daima səksəkə, daima daxili narahatlıq, daima öz gözündə alçalmaq... Əgər, bütün bunların qarşısında uşaqların... Hətta, öz uşaqların belə gələcəkdə sənə nifrət edəcəklərsə, o zaman bu cür bir həyat nə üçünmüş?! Kimə

lazımmış?! (Midhətə baxaraq gülümsəyir.) Yoxsa, elə güman edirsən ki, mən səni xilas etmək üçün bu pulları geri qaytardım? (Qəzəblə) Yox! Əgər, on minlərlə sənin kimisinin bir boynu olsaydı, mən «uf» demədən onu qılıncla vurardım. Çünki siz hamınız eqoistsiniz! Siz ancaq öz doğruluğunuzdan zövq almaqla məşğulsunuz. Siz gənc və gözəl arvadınızın on manatlıq lüstrlə özünü xoşbəxt hiss etdiyinə tamaşa edib ürəyinizdə deyirsiniz, görün, mənim arvadım necə təmiz, necə alicənabdır... «Amma mənə, bir parça murdar ətə döndərən» məlun səbəbləri tapıb məhv etmək haqqında bir dəfə də düşünmürsünüz. Siz ancaq söyməyi, tutmağı bacarırsınız. (Ayağa qalxaraq özünə işarə ilə müstəntiqə) Budur, sizin üçün yeni bir qurban! Alın həbsə! Sonra da gedin öyünün ki, təzə bir cinayət də açmışınız. (Pauza.) Nəyi gözləyirsiniz?

M ü s t ə n t i q (tələsmədən papiros yandırır). Siz unutmayın ki, biz böyük bir ideal uğrunda vuruşarkən, min cür çətinliyə rast gəlməyə bilməzdik. Əgər, hər addımda bu çətinliklər bizi azdırıb düz yoldan sapdırsaydı, o zaman halımız necə olardı?

R a h i l ə. Elə isə, siz bu çətinlikləri insanların arasında tən bölün!

M ü s t ə n t i q (səsbə halda). Bu indi mümkün deyil! Anlayırsınız, mümkün deyil! Və bu sizin günahlarınızı təmizə çıxarmır. Çünki bizim hər birimiz, hər bir vətəndaş indiki və gələcək nəsil qarşısında məsuliyyət daşıyıraq. Siz isə, bu hissi çoxdan itirmisiniz. Siz «şef» adlandırdığımız gizlin quldurların vaxtında ifşa edilməsində xalqımıza, dövlətə kömək etmək əvəzinə, özünüz onların havadarı olmusunuz...

R a h i l ə. Mənim başqa çarəm yox idi!

M ü s t ə n t i q. Yalan deyirsiniz! Heç bir namuslu adam acıdan ölməmişdir. (Sakit halda) Sizi isə, on manatlıq lüstr deyil, üç yüz manatlıq lüstr cəlb etmişdir. Bu isə, on manatlıqdan çox güclü olduğu halda, özünüz dediyiniz kimi, sizin qəlbinizi işıqlandıra bilməmişdir. Çünki, cinayət, saxtakarlıq heç kəsi xoşbəxt etməmişdir. Aydındırmı?

R a h i l ə (ayağa qalxaraq, sakit halda). Mən indi nə etməliyəm?

M ü s t ə n t i q. Gedin, mənim qərarımı gözləyin. Mən fikirləşməliyəm...

Pərdə

1973

Bizə inan

Pyenin əsasını həyatda olmuş bir hadisə təşkil edir.

İŞTİRAK EDİRLƏR

Feyzi
Zabitə
Böyük qardaş
Sərdar
Kiçik qardaş
Kərəm
Şəhla
Cəmil
Səməndər
Həkim

Feyzinin evi. Bayırda uşaqların səs-küyü eşidilir. Sərdar hövlnak özünü içəri salır. Biri ondan böyük, digəri kiçik iki qardaşı Sərdarın ardınca yüyürərək otağa daxil olurlar.

Böyük qardaş (*Sərdara*). Ver mənim sapandımı!

Sərdar. Sənin sapandın məndə yoxdur.

Kiçik qardaş. Yalan deyir, indicə sağsağana daş atırdı.

Sərdar (*kiçik qardaşa*). Cəhənnəm ol, soxulcan! (*Onu təpiklə vurur.*)

Kiçik qardaş (*qarnını tutub bağırır*). Vay qarnım...

Böyük qardaş (*Sərdara*). Sapandı verəcəksən, ya yox? (*Onu silla ilə vurur.*)

Sərdar (*üzünü tutaraq qışqırır*). Ana!

Böyük qardaş. Qara qarğa! Bu saat sapandın yerini de. (*Yenə vurur. Bu dəfə Sərdar da onu vurur. Tutaşirlar. Kiçik qardaş qarnını tutub bağırır.*)

Zabitə (*o biri otaqdan yüyürərək gəlir*). Yenə nə olub? Ay qırılmışlar, niyə daraşib bir-birinizi yeyirsiniz? (*Onları aralaşdırmağa çalışır. Lakin bacarmır.*)

Böyük qardaş. Oğru!

Sərdar. Oğru sən sən. (*Vuruşurlar.*)

Kiçik qardaş (*bağırır*). Vay qarnım.

Feysi həyəcanla daxil olub portfeli bir tərəfə tullayaraq, kiçik qardaşa sarı yüyürür.

Feyzi. Nə olub, ədə, qarnını niyə tutmusan?

Kiçik qardaş (*bağıra-bağıra*). Sərdar vurdu... (*Feysi onu buraxıb, bir-birini didən uşaqlara sarı cumur. Böyük qardaş bayıra qaçır. Feyzi, Sərdarı yaxalayır.*)

Feyzi. Əclaf uşaq, səninlə işim çoxdur. (*Vurur.*) Srağagünkü kötəklər sənə bəs olmadı ki, bu gün yenə dərsdən qaçmısan?

K i ç i k q a r d a ş (*ağlamağını kəsərək*). Bayaq deyirdi ki, tay oxumayacağam.

F e y z i (*Sərdara*). Demək, mən it əzabı ilə çörək qazanıb sənə yedirdirəm ki, böyüyüb hambal olasan? (*Vurduqca Sərdar bağırır. Kiçik qardaş qorxub bayıra qaçır.*)

Z a b i t ə (*Sərdarı ərinin əlindən qoparıb, kənara itələyərək*). Tay öldürmə bu vurğun vurmuşu...

F e y z i (*arvadına*). Bunları bu cür xarab eləyən sənə! Ömründə bir dəfə maraqlanmazsan hardan gəlib, hara gedirlər.

Z a b i t ə. Yoxsa ki, sən maraqlanırsan?

F e y z i. Mən sənin üçün, sənin qırılmışların üçün pul qazanıram.

Z a b i t ə. Mən də sənin üçün, sənin qırılmışların üçün səhərdən-aşamacan bişmiş bişirirəm, paltar yuyuram.

F e y z i. Bişmiş bişirirəm... Hanı, nahar hazırdır?

Z a b i t ə. Yox, hazır deyil!

F e y z i. Gördüm ki, necə bişirirsən. Sən bu evə gələndən bəri mən bir dəfə vaxtında nahar eləməmişəm. Həmişə günorta xörəyi adamlar yatışana çəkib. Səndən başqa da arvadlar var...

Z a b i t ə. Başqa arvadların ərləri qulluqçu tutur. Maşın saxlayır.

F e y z i (*yanıb tökülərək*). Mən adi bir maliyyə işçisi, yeddi baş külfətlə qulluqçu saxlaya bilərəm, yoxsa, maşın ala bilərəm?

Z a b i t ə. Onda dilini fərağat qoy. Gündə bir iddia ilə üstümə gəlmə.

F e y z i. Lənətə gələsən... məgər, mənim maşınım, qulluğum yoxdur deyərək vaxtında yeyib-İçməyəm?

Z a b i t ə. Yox, hər kəs ayağını yorğanına görə uzatmalıdır.

F e y z i. Tfu sənin insanlığına!

Z a b i t ə. Tfu sənin acizliyinə.

Bütün bu müddətdə Sərdar divara qısılib onlara tamaşa edir.

F e y z i. Sənə rast gəldiyim günə lənət. Sən mənim həyatımı cəhənnəmə döndərmisən.

Z a b i t ə. Yoxsa ki, sən mənim üçün cənnət yaratmısan?

F e y z i. Sən mənim əsəblərimi bir kökə qoymusan ki, gecələr yuxu da yata bilmirəm.

Z a b i t ə. Sən mənə vaxtımdan, azı, on il tez qocaldıb qarıya döndərmisən.

F e y z i. Lənətə gələsən... Mən sənə ucbatından həyatda hamıdan geri qalmışam.

Z a b i t ə. Mən sənə kimi axmağın sözü ilə ali məktəbi yarımçıq buraxmışam.

F e y z i. Sənəin həyasızlığın mənə bütün qonşularla üz-göz çəyib.

Z a b i t ə. Qonşuların da sənəin tayındır. Siz hamınız xudpəndsiniz! Hamınız məndən uzaqsınız. Hamınız mənə qarşı buz kimi soyuqsunuz! Sizin heç biriniz hiss etmirsiniz ki, o beş oğlan uşağı mənə nə əzablar verir! Mən gecələr səhərə qədər yuxuda da onlarla əlləşirəm. Mən – otuz yaşlı qadın dünyanın bütün sevincindən məhrum olmuşam. Üzümə baxanlar mənə qırx yaş verirlər. (*Ağlayır.*) Məgər, mən təqsirkaram ki, onları doğmuşam?

F e y z i. Lənətə gələsən... Yaxşı... Sakit ol...

Z a b i t ə. Bütün təqsirlər səndədir...

F e y z i. Axı, mən nə edə bilərdim?

Z a b i t ə. Uşağın biri-ikisi olandan sonra nə üçün qoymurdun abort eləyim?

F e y z i (*kəskin*). Abort dövlət qanunlarına, insanlığa zidd bir işdir.

Z a b i t ə. İnsanlığa... Əgər, bu neçə ildə heç kəs məndən xəbər almayıbsa ki, bu beş uşağın öhdəsindən necə gəlirsən, mən nə üçün insanların rəyi ilə hesablaşmalıyam!

F e y z i (*cavab tapa bilmir*). Lənətə gələsən. Bilmirəm, görünür, həyatın qanunu belədir...

Z a b i t ə (*özündən çıxaraq*). Filosofluq eləmə. Həyatın qanunları sənəin kimi acizlər üçündür.

F e y z i. Mən aciz-avara deyiləm. Mən namuslu bir vətəndaşam. Mən dövlət idarələrində xidmət elədiyim bu iyirmi ildə heç kimdən bir qəpik də olsa, almamışam. Bir dəqiqə öz işimə gecikməmişəm.

Z a b i t ə. Mükafatın nə olub?

F e y z i. Hər bir namuslu iş mükafat versəydilər, dövlətin xəzinəsində pul qalmazdı ki...

Z a b i t ə. Yaxşı... Yaxşı... Sənəin Don Kixotluğun mənə daha da əsəbiləşdirib özümdən çıxarır.

F e y z i. Məgər, Don Kixot pis adam idi? (*Mülayim*) Eh, Zabitə... Görünür, biz bütün ailə həyatımız boyu nədəsə səhv etmişik.

Z a b i t ə. Ayda səksən manat maaş... Beş uşaq... Tək bir ana. Daha burada aydın olmayan nə var ki...

F e y z i. Görünür ki, var... Zabitə... (*Mütəəssir*) Axı, biz vaxtilə bir-birimizi sevirdik...

Z a b i t ə. Bəsdir... Bəsdir... mən sevgi sözünü dilimə belə gətirmək istəmirəm...

F e y z i. İndi istəmirsən... Amma bir zamanlar...

Z a b i t ə (*qışqırır*). Dedim ki, bəsdir...

Qısa pauza.

Feyzi (*mütəəssir*). Nə üçün sən mənə düşməni kimi baxırsan? Məgər, mən indi səni istəmirəm? Məgər, mənim sənə canım yanmır? Zabitə. Bilmirəm. Heç nə bilmirəm. Mən əzab-əziyyətdən başqa heç nə hiss etmirəm. Heç kəsə inanmıram.

Feyzi. Lənətə gələsən... Axı, bu on ildə mən səndən başqa bir qadına gözümlə ucu ilə də baxmamışam.

Zabitə (*əsəbi halda*). O da sənə acizliyindən irəli gəlir.

Feyzi (*bərk inciyərək*). Çox sağ ol.

Bu zaman qapının zəngi çalınır, Zabitə gedib qapını açır.
Kərəm, Şəhla və Cəmil daxil olurlar.

Zabitə. Nə yaxşı adamlar gəlib... Xoş gördük. Xoş gördük. (*Qadınlar öpüşürlər.*)

Feyzi (*Kərəmlə əl tutuşaraq*). Sizi də görmək olarmış.

Sonra qadınlarla kişilər görüşürlər.

Zabitə. Siz hara, bura hara!..

Şəhla. Axı, mənim bacım qızı bura ərə gəlib...

Zabitə. Yox a... Gör heç bilməmişik?

Şəhla. İndi bir oğulları da olub. Kərəm dedi, gedək, bir baş çəkək.

Kərəm. Necəsən, Feyzi? İşin, gücün nə cür gedir?

Feyzi. Birtəhər... Sən necə dolanırsan?

Kərəm. Pis deyilik... Mən çoxdandı ki, birinci dərəcəli şofer işləyirəm. Şəhla da tibb işçisidir.

Zabitə. Tibb işçisi?

Kərəm. Bəli...

Şəhla. Siz bura köçəndən sonra mən tibb texnikumuna girdim...

Zabitə. Belə de... Bəs uşağa, ev-əşiyə kim baxırdı?

Şəhla. Cəmili yaşlıya qoymuşduq... Qaldı ev-əşik...

Kərəm (*güllümsəyir*). Köməkləşib onu da birtəhər yola verirdik.

Bu zaman Şəhlanın gözü divara qısılıb maraqla qonaqlara baxan Sərdara sataşır və o, diksinən kimi olur. Bir an təəccüblə dönüb ərinə baxır. Sonra yenə Sərdara diqqət yetirir. Biz yalnız indi Sərdarla Kərəm arasında qəribə bir oxşayış olduğunu hiss edirik. İkisi də qarasaç, qaragözdür. İkisinin də sol yanağında iri bir xal var, ikisinin də saçı qıvrımdır.

Şəhla. Zabitə, bu sənə böyük oğlundur?

Zabitə. Yox, ortancıldır.

Şəhla. Bizim Cəmilə bir gecədə olan?

Zabitə. Bəli.

Feyzi. Cəmil qiyamət oğlana oxşayır.

Kərəm. Pis deyil əmisi, qiymətlərinin də hamısı beşdir.

Feyzi (*Sərdara*). Eşidirsən... gözlərinə su ver.

Sərdar utanıb başını aşağı dikir. Cəmil yaxınlaşıb onun əlindən tutur.

Cəmil (*Feyziyə*). Nə üçün elə deyirsiniz? Bu yaxşı oğlana oxşayır.

Feyzi. Yaxşı oğlan olsaydı, o da dərslərindən sənə kimi beş alardı.

Cəmil. Eybi yoxdur. Çalışar alar. Bizim müəllimimiz deyir ki, istəsə, hər kəs beş ala bilər... (*Sərdarı pəncərənin qabağına çəkərək*) O turnik sizinkidir? (*Sərdar «yox» mənasında başını bulayır. Şəhlanın gözləri ondadır.*)

Feyzi. Zabitə, niyə durmusan? Qonaqlar elə-belə...

Kərəm. Əşi zəhmət çəkməyin. Heç nə lazım deyil.

Zabitə. Elə şey olar... İldə-əyyamda bir dəfə bizə gəlmisiniz.

(*Mətbəxə gedir.*)

Feyzi. Siz əyləşin, mən də bu saat gəlirəm.

Kərəm. Sən Allah narahat olmayın...

Feyzi. Heç bir narahatlığı yoxdur. (*Mətbəxə gedir.*)

Şəhla (*əyilib pıçılı ilə ərinə*). Kərəm, sən o uşağa fikir verirsən?

Kərəm. Yox, nə olub ki?

Şəhla (*pıçılı ilə*). Sən bir diqqətlə bax. Ancaq elə et ki, özü başa düşməsin. (*Kərəm oğrun nəzərlərlə uşağa baxır. Pauza.*)

Kərəm. Bir şey anlamıram.

Şəhla. Görmürsən, sənə nə qədər oxşayır. (*Kərəm yenidən diqqət yetirir.*)

Kərəm (*təəccüblə*). Doğrudan da, bir az oxşayır.

Şəhla. Bir az yox. Tamamilə sənsən ki, durmusan...

Kərəm (*baxmaqda davam edərək*). Qəribədir.

Şəhla. Qaş-gözü... Xalı... Saçı... Hətta, əlləri... Halbuki Cəmil zərrə qədər də sənə oxşamır.

Kərəm. Elədir.

Şəhla. Amma... Zabitə indi gələndə sən fikir ver, elə bil ki, Cəmilin gözləri, saçları onunkunun eynidir.

K ə r ə m. Qəribədir. *(Qalxıb pəncərə qabağında söhbət eləyən uşaqlara yanaşaraq, Sərdara təkrar diqqət yetirir. Uşaq da gözlərini qaldırıb maraqla ona baxır. Əlini Sərdarın saçlarına çəkərək)* Özün belə yaxşı oğlan, niyə dərslərinə əməlli fikir vermirsən?

C ə m i l *(incimiş kimi)*. Yaxşı, ata... Sən bizim söhbətimizə mane olursan.

K ə r ə m. Siz nə barədə söhbət edirsiniz?

C ə m i l. Bilirsen, Sərdar birinci nişançıdır. Dünən rezin sapandla səkkiz sərçə vurub.

K ə r ə m. Səkkiz?!

C ə m i l. Bəs necə... Ata, sən maşınla bura gələndə Sərdara köhnə bir kamera verərsən, özü üçün çoxlu rezin sapand qayırınsın. Yaxşımı?

K ə r ə m. Buralara yolum düşsə, verərəm... Ancaq bu şərtlə ki, gəlmiş görüm dərslərdən yaxşı qiymət alıb...

C ə m i l *(sevinclə Sərdarın əlindən tutaraq)*. Çalışarsan, yaxşımı? *(Sərdar «hə» mənasında başını tərpədir.)* Axı, yaxşı oxumağa nə var ki... hər dərsə bir saat vaxt sərf eləsən, qurtarar, gedər... Ondan sonra da hey quş vur. Ancaq bala çıxaran vaxtı yox ha... Elə deyil, ata?

K ə r ə m *(fikir içində)*. Elədir.

C ə m i l. Bala çıxaran vaxt quşları vurmaq olmaz.

Ş ə h l a. Yox, uşaqların dəyişik düşdüklərinə artıq mənim şübhəm yoxdur. *(Əsəbi halda)* O vaxt bizə xidmət eləyən şəfqət bacısı əhli-kef, gənc bir qadın idi... Peşəsi eynən mahını oxumaq idi... Ondan belə şey gözləmək olardı... *(Əsəbi həyəcanla)* O xal məni lap dəli edir... Axı, sən deyirdin ki, bu, sizin nəslin irsi nişanlarından biridir. Deyirdin ananda da, hətta, onun anasında da belə xal varmış.

K ə r ə m. Elədir...

Ş ə h l a. Elə fərz edək ki, xal məsələsi bir təsadüfdür... Bəs saçlarına, qaşına, gözüünə nə deyirsən... Dərisinin əsmərliyinə nə deyirsən... yox, bu, dəhşətdir.

K ə r ə m. Bəlkə, doğrudan da, bütün bu bənzəyiş bir təsadüfdür...

Qısa pauza.

Ş ə h l a. Bu cür təsadüf ola bilməz.

K ə r ə m. Yaxşı olmazmı ki, bu barədə Zabitə bacı ilə də söhbət eləyəsən.

Ş ə h l a. Tutuq ki, bizim şübhəmizi o da təsdiq etdi, sonra? *(Pauza.)* Bu, dəhşətdir...

K ə r ə m. Sən çox həyəcanlanma.

Ş ə h l a. Həyəcanlanmaya bilmirəm. On il öz doğma balam hesab edərək, gecə-gündüz sevib əzizlədiyim bir uşaq...

K ə r ə m. Yavaş...

Pauza.

Ş ə h l a. Həmişə mən Cəmilə baxıb, onun zərrə qədər də olsa, sənə oxşamadığına təəssüf edirdim. Bu mənim sənə açmadığım yeganə sirrim idi.

K ə r ə m. Mən isə, o barədə heç vaxt düşünməzdim. Axı, bütün uşaqlar ata-anasına bənzəmirlər ki... Hər halda, sən bu məsələni Zabitə bacıya açmalısan. Bəlkə onlar səhv etdiyimizə bizi inandıraçaqlar...

Ş ə h l a. Bu, mümkün deyil... Artıq heç bir qüvvə bunun belə olmadığına məni inandıra bilməz. Uşaq məni maqnit kimi çəkir. Mən əlimlə, dodaqlarımla ona toxunmaq istəyirəm. Mənə elə gəlir ki, bədənəmin çoxdan itirdiyim bir hissəsini tapmışam. *(Bu zaman Cəmili dinləyən Sərdar göz qapaqlarını qaldırıb Şəhlaya baxır. Sanki qadını elektrik vurur...)* Aman... Məgər, o baxan sən deyilmisən?!

Sərdar nəzərlərini təkrar endirir. Şəhla əsəbi bir həyəcanla ona yaxınlaşaraq, çənəsindən tutub üzünü yuxarı qaldırır, diqqətlə gözlərinin içinə baxır. Sərdar qadının hərəkətindən heç bir şey başa düşmür. Cəmil qəhqəhə ilə gülür.

C ə m i l. Ana, bu yaxşı oğlandır, eləmi?

Ş ə h l a *(Sərdardan aralanaraq, ərinə)*. O, sənə, sən!

K ə r ə m. Şəhla... Sakit!.. *(Zabitə məcməyidə meyvə-filan gətirir. Onun ardınca da Feysi iki şüşə şərəblə daxil olur.)* Axı, nə zəhmət çəkirsiniz.

F e y z i. Yaxın öyləşin. Kasıbın olanından.

Zabitə stolun üstünü düzəldir. Sonra dördü də öyləşirlər. Feysi qədəhləri doldurur.

F e y z i *(qədəhini yuxarı qaldıraraq)*. Xoş gəlmisiniz, əzizlərim. Vaxt var idi ki, dördümüz də gənc idik. Dost idik. Həmişə bir-birimizə mehriban sözlər deyirdik. Həmişə bir-birimizin qəlbini şad etmək istəyirdik, bizə elə gəlirdi ki, dünya ancaq fərəhdən, yaxşı işlərdən ibarətdir. O günlərim sağlığına! *(Kişilər içir. Qadınlar şərəbdən bir qurtum alıb, qədəhləri yerə qoyurlar.)* Sizi görəndə ürəyim birtəhər oldu. Elə bil ki, bir anlığa keçmiş, o xoş günlərə qayıtdım.

K ə r ə m. İndi nə olub ki... Hamımız sağ-salamat...

F e y z i. Yox, Kərəm. Sizə baxma. Cəmi bir oğlunuz var. İkiniz də işləyirsiniz. Amma biz... Beş uşaq, sənə zarafat gölməsin. Beşi də körpə... Beşi də nadinc. Bəzən başımı o qədər itirirəm ki... (*Arvadına işarə ilə*) İkimiz də əsəbi olmuşuq. Birdən az qalırıq bir-birimizin ətinə didək. Axı, biz əvvəllər belə deyildik.

K ə r ə m. Hər halda, çalışıb uşaqların hamısını oxutmaq lazımdır.

F e y z i. Çalışmağına çalışırıq. Ancaq çətindir. Çox çətindir. (*Küncdə Cəmillə oynayan Sərdara işarə ilə*) Biri, bax, o, əslində zehinli uşaqdır. İstəsə oxuyar. Dı gəl, bizi bax bura yıgıb. (*Boğazını göstərir.*)

Ş ə h l a. Nə üçün?

F e y z i. Gah dərindən qaçır, gah vurub qonşunun şüşəsini sındırır. Gah qardaşları ilə dalaşır.

Z a b i t ə. Bir-ikisi qız olsaydı, yenə də dərd yarı idi. Beş oğlan uşağı ilə bacarmaq zarafatdır?!

F e y z i. Sizdən gizlini yoxdur, özümüzə də təqdir var. Onların yanında dava-şava salırıq. Bir-birimizə hər sözü deyirik... Həttə... Eh, lənətə gəlsin...

K ə r ə m. Tay bu olmadı.

F e y z i. Bizim işimiz uzundur, qardaş. (*Qədəhləri doldurur.*)

Z a b i t ə. Şəraitimiz də pisdir. Cəmi iki balaca otaqdır, burada pıçıldayırsan, orada eşidilir. Uşağın birini stolun üstündə yatırıram, birini altında...

F e y z i. Ola bilsin ki, gələn ay ev verələr... Neçə vaxtdır ki, növbədəyik. (*Qısa pauza.*) Biz həyatda ruhi müvazinətimizi itirmişik. Nə edəcəyimizi düzgün təyin eləyə bilmirik. Səhər yerimdən qalxarkən mənə vahimə basır. Mənə elə gəlir ki, bu saat yuxudan tamam bir ordu qalxıb, qarşımda dayanaraq məndən soruşacaqdır: «Biz nə etməliyik? Haraya getməliyik?»

K ə r ə m. Haraya getməliyik? Əlbəttə, məktəbə! Çətinliklərinizi həddindən artıq böyüdürsən, Feyzi. Görünür, uşaqlar, doğrudan da, gözünü qorxudub. Bilirsən ki, biz altı qardaş, dörd bacı idik. Atam da adicə bir kəndli idi. Lakin mən onun bir dəfə də əsəbiləşib özündən çıxdığını görməmişdim. O, əlindən gələni edərək uşaqların böyüməsini böyük bir səbrlə gözləyirdi. Onun çöhrəsində həmişə elə sakit, elə təmkinli bir ifadə olurdu ki, elə bil, ürəyinin dərinliklərində öz taleyi ilə fəxr edirdi.

F e y z i. Bilmirəm. Bəlkə də, bu, xarakter məsələsidir.

K ə r ə m. Yox, bu geniş qəlb, səbr məsələsidir! Həyata, gələcəyə cəsarətlə baxmaq məsələsidir. Biz əsəbiləşib özümüzədən çıxdıqca, həyat bizə qarşı daha amansız olur. Atalar məsələlidir, sirkə nə qədər

tünd olsa, öz qabını çatladır. (*Qədəhini götürür.*) İçək uşaqlarımızın səadəti şərfinə. (*İçirlər.*) Yadındadırmı, biz orta məktəbdə oxuyanda çox böyük yerlərdən dəm vururduq. Mən həkim olmaq istəyirdim, lakin iş elə gətirdi ki, ali məktəbə girə bilmədim. Bir qədər bekar gəzəndən sonra şoferliyə getdim. Ancaq yenə də taleyimdən narazılıq etmirəm. Pis yaşamırıq. Xalqa da azdan-çoxdan xeyrimiz dəyir. Mən yeni tikilən binalar üçün gündə iyirmi-iyirmi beş maşın daş daşıyıram. Demək istəyirəm ki, heç bir zaman ruhdan düşmək, əsəbiləşmək lazım deyil. (*Zarafatyana*) Yeriniz dardır, uşaqlardan bir-ikisini ötürün bizə tərəf...

Ş ə h l a. Vallah, gözümüz üstə saxlayarıq. Üç böyük otağımız var.

F e y z i. Sağ olun. (*Mütəəssir.*) Çox sağ olun. Elə bil ki, sizin gəlişinizlə üstümdən bir dağ götürüldü. Özümü o qədər yüngül hiss edirəm ki.

Kərəm qalxıb pəfona yaxınlaşır və valları nəzərdən keçirərək birini qoyur. Müasir valslardan biri çalınır. Kərəm oynaya-oynaya Zabitəyə yaxınlaşır, onun qolundan tutur.

K ə r ə m. Dur görək.

Z a b i t ə (*qalxaraq*). Oy, biz belə şeyləri çoxdan yadırgamışıq.

Rəqs edirlər. Feyzi də qalxıb Şəhləni rəqsə dəvət edir. Oynayırlar. Uşaqlar söhbətlərini kəsin, onlara baxırlar.

C ə m i l (*Sərdara*). Nə üçün elə təəccüblə baxırsan?

S ə r d a r. Mən ömrümdə atamgilin oynadıqlarını görməmişdim.

C ə m i l. Eh... Sən... də... Oynamaq pis şey deyil ki.

Zabitə ilə Feyzinin getdikcə daha inamla oynadıqları hiss olunur. İşiq sönrür. İşiq yananda, əvvəlcə Zabitə, onun ardınca da Şəhlə həyəcanla otağa daxil olurlar.

Z a b i t ə (*dəhşət içində*). Uşaqların dəyişik düşdüklərinə heç bir şübhəm yoxdur... Necə olub ki, Sərdarın sizlərə bu qədər oxşaması mənim ağıma gəlməmişdir?! Kor-kor, gör-gör... Elə bil, Kərəmin özüdür.

Ş ə h l a. Cəmilin isə, əlləri, üzünün quruluşu eynilə səninkidir.

Z a b i t ə (*həyəcan içində*). Elədir...

Feyzi ilə Kərəm otağa daxil olurlar.

F e y z i (*ə sə bi hə y ə c ă n i ç i n d ă*). Bütün təqsirlər bizim arvadları-mızdadır.

Z a b i t ă. Nədi yenə özündən çıxmısan... Arvadın biri mən, zahı yadıgım yerdə neyləyə bilərdim?

F e y z i. Neyləyə bilərdim...

Z a b i t ă. O barədə danışmaq artıq gecdir. Madam ki, dördümüz də uşaqlarımızın dəyişik düşdüyünü qətiyyətlə təsdiq edirik, onda müəyyən qərara gəlməliyik.

F e y z i. Hər kəs öz uşağına yiyə durmalıdır, başqa nə qərar ola bilər?

Pauza.

K ă r ă m (*ah ă s t ă s ă s l ă*). Görünür, elədir...

Ş ă h l a. Ax... Bu nə iş idi, başımıza gəldi.

Z a b i t ă. Heç demə.

Ş ă h l a. Mən nə Cəmilədən keçə bilərəm, nə də öz balamdan...

Z a b i t ă. Sən Cəmili bir az geyindirib-keçindirməyinə baxma, biz də Sərdarın üstündə az zəhmət çəkməmişik.

Ş ă h l a. Əlbəttə... başqa nə cür ola bilərdi... Axı, siz onu öz doğma oğlunuz hesab edirdiniz.

Z a b i t ă (*k ă v r ă l i r*). Bir gün başı ağrıyanda gözümə yuxu gətirmirdi...

F e y z i. Sən bir taleyin oyununa bax ki, mən Sərdarı uşaqlarımız hamısından çox istəyirdim. Onun dərəcə kömməhəlliyi mənə o birlərindən artıq yandırır. Lənətə gələsən...

Z a b i t ă (*a ğ l a y ı r*). Mənim də həmişə ona yazığım gəlirdi. Mən onu həmişə o biri uşaqlarımızın arasında qərib kimi hiss edirdim. Bəzən mənə elə gəlirdi ki, o, hardansa bizim ailəmizə düşmüş atasız-anasız bir yetimdir.

K ă r ă m. Bu ah-fəqandan bir şey çıxmaz. Məncə, uşaqları çağıraraq məsələnin nə yerdə olduğunu onlara bildirməliyik.

Ş ă h l a (*b i r v a h i m ă i ç i n d ă*). Elə bu saat?

K ă r ă m (*q ă t i*). Elə bu saat!

Ş ă h l a. Mən Cəmilin üzünə necə baxacağam?

Z a b i t ă. Mən Sərdar balama nə deyəcəyəm?

Ş ă h l a. Bütün bunlar dəhşətli bir yuxuya bənzəyir.

K ă r ă m. Yaxşı... Yaxşı. Özünüzü ələ alın...

F e y z i. Sən onları qınama, mənim özümdə də çox ağır gəlir.

K ă r ă m. Sən zəhmət çək, Cəmil ilə Sərdarı səs-lə gəlsinlər.

Ş ă h l a. Ax... (*Əlləri ilə üzünü tutur.*)

Z a b i t ă. Mən dayana bilmirəm... Mən gedirəm.

F e y z i (*q ı ş q ı r ı r*). Dayan! (*K ă r ă m ă*) Bəlkə... Bəlkə... Uşaqları sən özün çağırasan...

K ă r ă m. Nə olar, çağıraram.

F e y z i. Ancaq məsələni də sən açacaqsan.

K ă r ă m. Yaxşı, mən açaram.

Sürətli addımlarla çıxır. Ağır pauza. Kərəm, Cəmilə Sərdarın öləndən tutaraq gətirir. Bir an dayanıb papiros yandırır. Bir-iki nəfəs alandan sonra papirosu külbəbə basıb söndürür. Çevrilib uşaqlara diqqətlə nəzər salır...

K ă r ă m. Uşaqlar, neçə ildən sonra siz də böyüyüb bizim kimi kişi olacaqsınız. (*C ă m i l, S ă r d a r ă b a x ı b s e v i n c l ă g ă l ă m s ă y i r.*) Ancaq həqiqi kişi olmaq üçün elə lap balacalıqdan aqill-i-cəsarətli hərəkət etməyi öyrənmək lazımdır.

C ă m i l. Ata, heç mənim ağılsız hərəkət elədiyimi görmüsən?

K ă r ă m. Yox, görməmişəm.

C ă m i l (*S ă r d a r ă i ş ă r ă i l ă*). Bu da ağıllı oğlandır. Biz bir-birimizə tez-tez məktub yazacayıq. Mən bunun üçün «Başsız atl» kitabını göndərəcəyəm.

K ă r ă m. Əlbəttə. (*F e y z i y ă i ş ă r ă i l ă*) Bizim də dostluğumuz sizin kimi kiçik yaşlarımızdan başlayıb. Ancaq indi qulaq asın, görün sizə nə deyirəm. (*A n i p a u z a.*) Neçə illər bundan qabaq iki rəfiqə var imiş. Vaxt gəlir, eyni gündə, eyni saatda bunların hərəsinin bir oğlu olur...

C ă m i l. Birinin adını Sərdar, o birisininkini də Cəmil qoyurlar...

K ă r ă m (*t ă x c c ă b l ă*). Nə bildin?

C ă m i l. Yolda anam sənə deyirdi ki, Cəmil ilə Sərdar bir gündə doğulublar.

K ă r ă m. Elədir... Ancaq həmin gün çox qəribə bir hadisə olub...

C ă m i l. Nə hadisə ata?

K ă r ă m. Ananızgilə xidmət eləyən şəfqət bacısı sizi dəyişik salıb...

C ă m i l. Necə yəni dəyişik salıb?

K ă r ă m. Sizi analarınızın yanına əmizdirməyə gətirəndə, səhv edərək, sənə Şəhləyə verib, Sərdarı isə Zabitə xanına.

C ă m i l. Sonra?

K ă r ă m. Sonra bu elə bu cür də davam edib.

C ă m i l (*t u t u l m u ş*). Bəs, sonra yenə hər kəsin öz uşağını özünə verməyiblər?

K ă r ă m. Yox.

S ă r d a r (*h ă y ă c ă n l a*). Demək, mən sizin oğlunuzam?

K ə r ə m. Bəli.

C ə m i l. Bəs mən?

F e y z i. Sən isə, bizim oğlumuzsan.

C ə m i l (*bərkdən gülərək, Sərdara*). Mənim atam yaman zara-fatçıdır.

K ə r ə m. Yox, Cəmil, mən bu dəfə zarafat eləmirəm.

C ə m i l (*qışqırır*). Zarafat edirsən!

Z a b i t ə (*onun qolundan yapışaraq*). Sən bizim balamızsən, oğlum.

C ə m i l (*dartınıb onun əlindən çıxaraq*). Sizin oğlunuz Sərdardır. Mən sizin oğlunuz deyiləm. (*Yüürüb Şahlanın dizlərini qucaqlayır.*) Ana! Nə üçün dinmirsən, ana?! Mən heç vaxt sizi incitməmişəm, ata, həmişə dərslərimdən beş almışam. Nə üçün indi siz məni özgəsinə verirsiniz?

K ə r ə m (*onun saçlarını oxşayaraq*). Sən ağıllı oğlansan, Cəmil, özün gördün ki, əhvalat necə olub.

C ə m i l. Mən inanmıram. Mən sizin oğlunuzam... Mən burada qalmayacağam.

F e y z i (*əşəbi halda*). Lənətə gələsən...

Z a b i t ə. Oğlum, Cəmil, görürsənmi, Sərdar heç ağlamır.

C ə m i l (*Şəhlaya*). Ana, məni heç kəsə verməyəcəksən, eləmi? (*Şəhla ağlayır.*)

K ə r ə m. Tay bu olmadı. (*Şəhlaya*) Sən uşağa ürək vermək əvəzinə özün ağlayırsan.

Ş ə h l a. Bacarmıram...

C ə m i l. Mən səndən küsürəm, ata! Sən məni istəmirsən!

K ə r ə m (*onu özünə tərəf çəkərək*). Mən səni həmişə istəyə-cəyəm, oğlum. Sən bizim də oğlumuzsan. Eşidirsənmi, bizim də!

C ə m i l. Yox, mən ancaq sizin oğlunuzam!

Z a b i t ə (*Cəmilin qolundan təkrar yapışaraq*). Bir bax, Sərdar gözünü öz ata-anasından çəkmir. Ancaq...

C ə m i l (*dartınaraq*). Burax qolumu, arvad!

S ə r d a r (*qorxa-qorxa yaxınlaşaraq*). Şəhla xala, olmaz ki, biz ikimiz də sizin oğlunuz olaq?

Z a b i t ə (*yanıb tökülərək ərinə*). Eşidirsən?!?

C ə m i l (*göz yaşları arasından*). Ana, Sərdar doğru deyir, qoy onu da özümüzə aparaq. Bir yerdə oynayarıq. Məktəbə bir gedərik.

Z a b i t ə (*Cəmilə*). Kəs səsinə! Sən burada qalacaqsan!

K ə r ə m. Day bu olmadı. (*Zabitəyə*) Qışqırmaq nə üçün?

F e y z i (*əşəbi halda*). Belə də iş olar? Lənətə gələsən...

K ə r ə m (*səsinə alçaldaraq, Zabitəyə*). Cəmil çox həssas uşaqdır. Siz onunla indidən belə başlasanız.

Z a b i t ə. Bəs, nə eiyök?

K ə r ə m. Əsəbiləşməkdən bir şey çıxmaz, fikirləşib bir yol tapmaq lazımdır.

F e y z i. Yol var ki, tapasan. (*Cəmilə işarə ilə*) Onun öhdəsindən gəlmək olmaz.

K ə r ə m. Hər halda, fikirləşmək, məsləhətləşmək lazımdır.

Pauza. İşıq təcridən azalır. Nəhayət, sönür. İşıq yananda Feyzi, Zabitə, Şəhla, Kərəmi dinləyirlər. Uşaqlar yoxdur.

K ə r ə m. Başqa çarə yoxdur, əgər, biz Cəmilə burada qoyub get-sək, bağı çatlayar. Ona görə də, gəlin siz razı olun, biz uşaqların iki-sini də apararaq, qoy, heç olmazsa, bir il Cəmil də bizdə qalsın. Bəlkə yavaş-yavaş başa düşər.

Ş ə h l a. İnanın ki, biz ona əvvəlkindən də yaxşı baxarıq.

K ə r ə m. O artıq sözdür. Hər ikisi bizim balamızıdır.

Z a b i t ə. Demək, biz uşağımızdan əl çəkək?

K ə r ə m. Mən həmişəlik demədim!

Z a b i t ə. Guya ki, bir ildən sonra nə olacaq...

K ə r ə m. Biz dostuq... Ona görə də, hər şeyi açıq danışa bilərik. Hal-hazırda sizin ev şəraitiniz pisdir. (*Zabitəyə*) Özün deyirsən ki, uşa-ğın birini stolun üstündə, birini də altında yatırırsan...

Z a b i t ə. Nə olsun? Biz necə, uşağımız da elə.

K ə r ə m. Sən, Zabitə, bir az deyilənə qulaq as. Madam ki, bizim imkanımız var, nə üçün sizə kömək etməyək? Və niyə görək siz bu köməyi qəbul etməyəsiniz? Bəs, dost-dostun nə günündə lazımdır?

Z a b i t ə. Dost-dostun uşağına beş gün baxar, on gün baxar... Yoxsa...

Ş ə h l a. On ildir biz onu öz doğma balamızı bilmişik. İndi bir-iki il artıq qalanda nə olar...

Z a b i t ə (*sərt*). Siz nəhaq bizim uşağımızdan ötəri narahat olu-rsunuz.

K ə r ə m (*sərt*). Biz narahat olmaya bilmərik. (*Mülayim tərzdə*) Sən anasan! Biz onu bu vəziyyətdə qoyub gedə bilərikmi?

F e y z i (*əşəbi halda*). Lənətə gələsən...

Z a b i t ə (*hirsli-hirsli*). Bizim o imkanımız yoxdur ki, dörd uşağı burada saxlayaq, birinə də ayda filan qədər pul göndərək.

K ə r ə m. Canım, sizdən pul istəyən kimdir? Elə sözlər ayıb de-yilmi?

Z a b i t ə. Siz müftə-müsəlləm bizim üçün uşaq saxlayacaqsınız?
K ə r ə m (*inciyərək*). Çox sağ ol, Zabitə, mən səndən belə sözlər gözləməzdim.

Z a b i t ə. Yox, Kərəm, örtülü bazar dostluğu pozar.
K ə r ə m. Burada heç bir örtülü bazar-filan yoxdur. Sənin sözündən belə çıxır ki, dostluq, insanlıq deyilən şeylərin hamısı yalandır. Tutaq ki, siz deyilsiniz, mənəm, beş uşağımın birini göndərirəm, sizdə qalıb oxusun. Razi olmazdınız?

Pauza.

F e y z i (*özü ilə gərgin mübarizədən sonra*). Kərəm, uşaqların ikisini də aparın qoyun, hələlik, bizimki də sizdə qalsın, görək sonrası nə olur.

K ə r ə m (*ruh yüksəkliyi ilə*). Mən sizi inandırırım ki, hər şey yaxşı olacaq.

Ş ə h l a. Əgər, biz insanlar həmişə bir-birimizin yaxşı işlərinə kömək edəydik, dünyə cənnətə dönərdi.

K ə r ə m (*Feyzi ilə Zabitəyə*). Demək, uşaqların ikisini də aparmağımıza etiraz eləmirsiniz...

Pauza.

F e y z i. Aparın.

Kərəm sualedici nəzərlərlə Zabitəyə baxır.

Z a b i t ə (*zəif səslə*). Ancaq bu heç də o demək deyil ki, biz öz uşağımızdan əl çəkirik.

K ə r ə m. Əlbəttə.

Ş ə h l a. Biz çalışacaqıq ki, o, öz doğma ata-anasının siz olduğuna inansın. Sizi sevsin.

Z a b i t ə (*kövrəlir*). Siz ondan muğayat olun...

K ə r ə m. Sən yenə də mənim xatirimə dəyirsən, Zabitə.

F e y z i (*Kərəmə*). Sən ona qulaq asma.

Z a b i t ə (*qışqırır*). Nə üçün qulaq asmasın? Onu mən doğmuşam. Mən anayam.

F e y z i. Mən əminəm ki, onlar sənin uşağını səndən az döyüb-söyəcəklər.

Z a b i t ə. Səndən necə?

F e y z i. Elə məndən də...

Z a b i t ə (*ağlayır*). Elə bil ki, dünyanın bütün dərdi-qəmi mənim üçünmüş...

K ə r ə m. Yaxşı, deyirəm uşaqların ikisini də çağırıb qərarımızı onlara bildirək.

F e y z i (*yarıtərəddüdlə*). Bəlkə heç... Bəlkə bunu sabaha qoyaq. Onsuz da, siz bu gün getmirsiniz...

K ə r ə m. Tay bu olmadı, Feyzi, hərdən bir fikrə düşürsən... Biz bu gün gedəsiyik.

Z a b i t ə (*gözünün yaşını silərək ötkəm*). İndi ki, uşaqlar gedəcəklər, qoy lap bu saat bilsinlər. (*Pəncərəyə yaxınlaşıb səsləyir.*) Cəmil, Sərdar, gəlin bura!

Cəmillə Sərdar gəlirlər.

K ə r ə m. Uşaqlar, elə məsləhət bilir ki, ikiniz də gedəsiniz bizə. Dərslərə bir yerdə hazırlaşsınız. Bir yerdə oxuyasınız... Etiraz eləmirsiniz ki?

C ə m i l (*atasını qucaqlayaraq*). Tez gedək, ata.

K ə r ə m (*zarafatlıca*). Bəlkə Sərdar getmək istəmir? (*Sərdar başını aşağı dikir.*)

C ə m i l (*Sərdara*). Nə üçün dinmirsən? (*Sərdar susur.*) Rezinlərinə də götürərsən! Eh, bilirsən, orda nə qədər oynayacaqıq.

K ə r ə m. Bəlkə biz Sərdarın xoşuna gəlmirik?

Sərdar başını qaldırıb Kərəmə, sonra da Şəhləyə baxır. Nə isə demək istəyir.

Lakin yenə də başını aşağı salır.

Ş ə h l a (*yaxınlaşıb əlini onun çiyinə qoyaraq*). Nə üçün dinmirsən, oğlum, bəlkə bizimlə getmək istəmirsən?

S ə r d a r (*lap yavaş səslə*). İstəyirəm.

Z a b i t ə. Görəsən, bu mənim doğma oğlum olsaydı, ondadamı, bizdən ayrılmağa bu cür asanlıqla razı olardı?! (*Kinli-kinli*) Biz insanlara etibar yoxdur! Biz çiy süd əmmişik! Biz həmişə bir-birimizə yadıq, bir-birimizdən uzağıq!

F e y z i. Amma bizim doğma oğlumuz olan Cəmil onlardan ayrılmmaq istəmir.

Z a b i t ə. Ona görə ki, Kərəmgil bizdən yaxşı yaşayırlar. Əgər, onlar da bizim vəziyyətimizdə olsaydılar...

C ə m i l. Siz lap padşah da olsanız, mən bura qayıtmaram. Mən sizin oğlunuz deyiləm! Heç Sərdar da sizin oğlunuz deyil! Siz onu eynən döyürsünüz! Eləmi, Sərdar?

Z a b i t ə (Cəmilə uzun bir nəzər salaraq, ağır-ağır). Yox, sən bizim oğlumuzsan. Səni mən doğmuşam. Sənin damarlarında bizim qanımız axır. Axmaq uşaq, sən öz taleyindən qaçıb qurtara bilməzsən. (Cəmilə işarə ilə) Aparın! Aparın onu, onda təqsir yoxdur. O da hamı kimi ağ gün istəyir.

Hönkürüb stula yıxılır. İşıq sönrür.

İşıq yananda Kərəmgilin evi. Son dəblə bəzədilmiş yemək otağı. Qapının zəngi çalınır. Şəhla oynındə xalat tələsik gəlib açır. Cəmil ilə Sərdar gəlirlər. Hər ikisinin oynındə məktəb paltarları, əllərində çanta vardır. Hiss olunur ki, dərstdən gəlirlər. İndi Sərdarın hərəkətləri nisbətən sərbəstdir. O əvvəlki kimi qorxaq görünür.

C ə m i l. Salam, ana.

S ə r d a r. Salam, ana.

Ş ə h l a. Salam, uşaqlar. Bu gün nə tez gəlmisiniz? (Divar saatına baxır.) Hələ vaxta var ki...

C ə m i l. İdman müəllimimiz zökəm olub. Ona görə də, axırınıcə dərsimiz olmadı.

Ş ə h l a. Aha... Gedin paltarınızı dəyişin.

Uşaqlar o biri otağa keçirlər. Şəhla stolun üstünə yemək düzür.

Ş ə h l a (səhnə arxasından). Əllərinizi yuyun, gəlin oturun. (Balaca bir boşqabda meyvə gətirir. Uşaqlar gəlib əyləşərək iştaha ilə yeyirlər.)

C ə m i l. Ana, Sərdar bu gün hesabdan dörd aldı.

Ş ə h l a (sevinir). Doğrudanmı?!

C ə m i l. Müəllimimiz deyir zəhinli uşaqdır, çalışsa, yaxşı oxuyacaq.

S ə r d a r (ürəklə). Çalışacağam. Ancaq yazı yaman çətindir, ha ələyirsən, yenə də səhvim çıxır.

Ş ə h l a. Ona görə də, evdə çox yazmaq lazımdır.

C ə m i l (Sərdara). Eh, sən də, yazıya nə var ki... Evdə mən sənə imla deyərəm, yazıb qurtarandan sonra bir yerdə baxarıq. Elə deyil, ana?

Ş ə h l a. Elədir...

C ə m i l. Ana, bunun (Sərdara işarə ilə) səhvi çox olsa da, xətti yaxşıdır, müəllim də deyirdi...

Ş ə h l a. Təkcə xəttin yaxşı olmasından bir şey çıxmaz. Savadlı yazmaq lazımdır.

C ə m i l. Ana, sən də, tay yaxşı, hamısı birdən olmaz ki...

S ə r d a r (qorxaraq, Şəhlaya). Fikir verirəm, Cəmil də görür.

C ə m i l (Sərdara). Sən qorxma, lap yaxşı yazacaqsan. (Anasına) Bura təzə gələndə hesabdan da zəif idi, amma indi görürsən, dörd alır.

Ş ə h l a. Əlbəttə, hamısı çalışmağın bəhrəsidir.

C ə m i l (Sərdarın və özünün əvvəzindən ruhla). Çalışacağıq! (Şəhla qabları yığışdırıb aparır.)

C ə m i l (Sərdara). İstəyirsən sənin üçün bir mahnı çalım. (Pianonun qabağında oturur.)

S ə r d a r. Dünənkini çal.

C ə m i l. Yox, bu gün ayrısıma çalacağam.

Uşaqların sevinc və fərəhdən, gələcəyə cəsarətlə irəlilədiklərindən bəhs edən kiçik bir mahnı çalib oxuyur.

S ə r d a r (heyranlıqla qulaq asaraq). Yaxşı çalırsan.

C ə m i l (təşəxxüslə). O günü piano müəllimim anama deyirdi ki, mənim istedadım var. Deyir, lap bəstəkar da ola bilərəm.

S ə r d a r (təəccüblə). Yəni, Üzeyir Hacıbəyov kimi?

C ə m i l. Aha...

S ə r d a r (xəyal içində). İstedadım olsaydı, mən də piano çalmaq öyrənərdim.

C ə m i l. Mən bu saat sənin istedadının olub-olmadığını yoxlayım.

S ə r d a r. Nə cür?

C ə m i l (pianinodan qalxaraq, kənara çəkilib, yerini Sərdara təklif edir). Gəl, otur.

S ə r d a r (çəkinərək). Mən çala bilmirəm.

C ə m i l. Sən bir otur... (Sərdar oturur.) Pianonun dillərini elə belə dinqildat. Bacarırsansa, bir şey çalmağa çalış.

Sərdar əvvəl qorxa-qorxa, sonra ürəklə dilləri səsləndirir.

C ə m i l. Afərin. Əlini pianinodan çək. İndi ağzında bir hava çal.

S ə r d a r. Nə havası?

C ə m i l. Hansını bilirsən.

S ə r d a r. Məşədi İbadın havasını deyim?

C ə m i l. Teatrını görmüsən?

S ə r d a r. Görmüşəm.

C ə m i l. Mən üç dəfə görmüşəm.

S ə r d a r. Oxuyum?

C ə m i l. Oxu.

S ə r d a r. İstəyirsən lap oynaya-oynaya oxuyum.

C ə m i l. Artist kimi?

S ə r d a r. Hə.

C ə m i l. Yaxşı.

S ə r d a r. (Məşədi İbad sayığı oynaya-oynaya oxuyur).

Mən nə qədər, nə qədər qoca da olsam,
Dəyərəm min cavana.
Çörəyi yemərim mən yavana...
Yaxşı demərim mən yamana...
Gəl, xanım, gəl, yanıma,
Gəl, mən ölüm, mən ölüm,
Ay xanım, gəl yanıma...

Cəmil qəhqəhə ilə gülür. Şəhla qapıda dayanıb baxır. Ondan xəbəri olmayan Sərdar getdikcə qızıdır. Cəmil, Şəhlanın tamaşa elədiyini görürək, lap uğunub gedir. Sərdar indi Soltan bəylə Məşədi İbadın gördüyü yeri göstərərək, gah Soltan bəyin, gah da Məşədi İbadın roluna girir.

Məşədi İbad, sən bizə
Xoş gəlib, bizi şad elədin.
Bir də görüm, nə oldu ki,
Nə oldu ki, bizi yad elədin...
A kişi, sən öl,
Bax, bu sən öl,
Mən səni həmişə yad elərim.
Sən qızını ver mənə,
Gör səni necə şad elərim.

Və birdən Sərdar, Şəhlanın ona tamaşa elədiyini görürək, bərk utanmış halda yerində qalır. Şəhla həyəcanla irəliləyib onu qucaqlayıb öpür.

Ş ə h l a. Mənim əziz oğlum, sən lap artistmişsən ki! (Onu öpür.)
Sən nə yaxşı oğlansan... (Onun saçlarını oxşayaraq) Mən gələn il
günortadan sonra səni də musiqi dərşinə göndərəcəyəm.

S ə r d a r. Mən də Cəmil kimi həm məktəbdə oxuyacağam, həm
də musiqi dərşinə gedəcəyəm?

Ş ə h l a. Aha. (Onu təkrar öpür. Cəmil susaraq, onlara tamaşa
edir. Onun alındığı hiss olunur. Və o, Şəhlaya yaxınlaşır.)

C ə m i l. (yavaş və mütəəssir səsə). Məni də öp, ana.

Şəhla sanki yuxudan ayılıraq, Cəmilə baxır. Gözləri dolur. Digər əli ilə
Cəmili də sinəsinə sıxıb öpür. Kərəm əlində iki oyuncaq daxil olur.
Bir an dayanıb, onlara baxır. Cəmil onun qabağına yüyürür.

C ə m i l. Bunlar nədi, ata?

K ə r ə m. Bunlar sputnikdir. (Necə atıldığını göstərir.) Biri sənindir,
biri də Sərdarın. (Verir. Uşaqlar oyuncaqları alaraq, o biri otağa
qaçırlar. Kərəm, Şəhlaya yaxınlaşır.) Nə olub, gözlərin niyə dolub?

Ş ə h l a. Cəmilin dərdi az qalır məni dəli eləsin. Mənim Sərdara
olan heç bir münasibətim onun nəzərindən qaçmır. Hətta, o, bəzən bi-
zi Sərdara qısqanır. Əgər, ata-anası onu bizim əlimizdən alarlarsa, ya-
zıq uşağın halı necə olar?

K ə r ə m. Hələlik, deyəsən, sakit oturublar yerlərində, görək son-
rası nə olur. Əgər mən bilsəm ki, onlar yazıq uşağı aparıb özlərinə
isinişdirə biləcəklər...

K ə r ə m. Aqlım kəsmir. Görmədinmi, Sərdar onların əlindən xi-
las olmağı qənimət bildi.

Ş ə h l a. Heç demə. (Pauza. O biri otaqdan uşaqların fərhli sə-
küyü eşidilir.) Bir-biriləri ilə elə yaxşı dost olublar ki, elə bil, doğma
qardaşdılar.

K ə r ə m. Bəzən mənə elə gəlir ki, onlar, doğrudan da, doğma
qardaşdılar.

Ş ə h l a. (xəyal içində). Mənə də. (Qısa pauza.)

C ə m i l i n s ə s i. Mənim sputnikim səninkindən uca qalxdı.

S ə r d a r ın s ə s i. Dayan, gör mənimki hara qalxacaq.

Ş ə h l a. Doğrudur, ata-ananın hüququnu heç kəs əlindən ala
bilməz. Lakin, axı, onlar beş oğlan uşağının öhdəsindən gələ bilmirlər.
Sərdar on günlərlə dərşə getməmiş. (Əsəbi halda) Bəs, ata-analığ
nədən ibarət imiş?

K ə r ə m. Bunlar hamısı doğrudur, Şəhla... Bu barədə danışma-
ğın mənası yoxdur. Əgər, onlar Cəmili geri tələb etməsəydilər,
əlbəttə, bu uşaq üçün yaxşı olardı. Biz onun xoşbəxtliyi üçün əli-
mizdən gələni edərək. O, bizi sevir. Ancaq, bununla belə, biz onu zor-
la öz ata-anasının əlindən ala bilmərik. Ona görə də, yavaş-yavaş çalı-
şıb uşaqda öz ata-anasına qarşı marağ, məhəbbət oyatmaq lazımdır.

Ş ə h l a. Məgər, bu mümkündür? O, Zabitəgilin adını belə
eşitmək istəmir.

K ə r ə m. Orası elədir... Ancaq biz yenə də əlimizdən gələni et-
məliyik.

Ş ə h l a. O, bizi o qədər çox istəyir ki...

K ə r ə m. Başqa necə ola bilərdi ki... Biz on il onu öz doğma ba-
lamız hesab etmişik.

Ş ə h l a. Mən indi də belə hesab edirəm. Mən indi onu əvvəl-
kindən də artıq istəyirəm.

K ə r ə m. Mən özüm də.

Ş ə h l a. Uşağın üzünə baxa bilmirəm. Mənə elə gəlir ki, biz onun

haqqında, nə isə, böyük bir xəyanət eləmişik. Elə bil ki, onun ürəyi ilə amansız bir oyun oynamışıq.

K ə r ə m. Əlbəttə, uşaqların dəyişik salımları çox bağışlanılmaz səhv olmuşdur.

Ş ə h l a. Onlar uşağın, heç olmazsa, böyüyüb on yeddi, on səkkiz yaşına çatana qədər bizdə qalmasına razı olsaydılar.

K ə r ə m. Sonra uşaq özü hər şeyi həll edərdi.

Ş ə h l a (*ümidlə*). Mən də özümü Yer üzünün ən xoşbəxt qadını hesab edərdim. (*Pauza. Şəhla xəyala dalır.*)

Ş ə h l a. Biz onların ikisini də oxudardıq...

K ə r ə m. İkisi də yaxşı uşaqlardı.

Ş ə h l a (*dərd içində*). Eh... (*Pauza.*) nə üçün insanların bəziləri belə yaranmışdır, Kərəm... Nə üçün Zabitə bizim yaxşı niyyətimizə inanmır? Nə üçün elə güman edir ki, biz onun balasını həmişəlik əlindən almaq istəyirik. (*Həyəcanla*) Axı, bu belə deyil!

K ə r ə m. Şübhəsiz, belə deyil!

Ş ə h l a. Axı, uşağı tərbiyə edib, böyüdüb cəmiyyət üçün çıxarmaq bizim, sadəcə olaraq, vətəndaşlıq borcumuzdur. Burada gizli nə ola bilər ki... Biz Cəmilə böyüdüb boya-başa çatdırandan sonra ona deyərik – bax, sənin əsl anan-atan onlardır. Bəyəm demərik?

K ə r ə m. Əlbəttə, deyərik!

Ş ə h l a. Əgər, o zaman o, bizimlə xudahafizləşib öz ata-anasının yanına qayıtsaydı belə, mən yenə də özümü xoşbəxt sanardım.

K ə r ə m. Şəhla, inan ki, sən bu sözlərinlə mənə ürəyimdən xəbər verirən.

Ş ə h l a (*məyus halda*). Nə üçün onlar bizi başa düşmək istəmirlər?

K ə r ə m (*səhbəti dəyişmək istəyir. Zarafatlıya*). Sən də az ürəyinə sal, Şəhla, hələ ki, sakit oturublar yerlərimdə.

Ş ə h l a. Mən rahat ola bilmirəm, Kərəm... Elə bil ki, Zabitənin acıqlı, soyuq baxışları hər yerdə məni təqib edir...

Qapının zəngi çalınır. Şəhla tələsik gedib qapını açır.
Feyzi ilə Zabitə daxil olurlar.

K ə r ə m. Paho... Nə yaxşı adamlar gəlib. Buyurun... Buyurun... Əyləşin...

Z a b i t ə. Yox, oturmayaçayıq.

Ş ə h l a. Nə üçün? Nə olub?

Z a b i t ə. Heç bir şey. Gəlmişik Cəmilə aparacaq.

Ş ə h l a. Necə aparacaq?

Z a b i t ə. Aparmaq nə cür olar? (*Hirsi-hirsi*) Yoxsa, elə güman edirdiniz ki, xalq uşağını sizə bağışlayacaq?

Ş ə h l a. Axı...

K ə r ə m. Axı, biz danışdıq ki, hələlik, uşaqların ikisi də bizdə qalsınlar.

Z a b i t ə. Danışdıq, danışmamış olaq. Biz uşağımızı qapılarda qoya bilmərik.

K ə r ə m. Bu heç də yaxşı hərəkət deyil. Feyzi, dostum, bəs, bu işə sən nə deyirsən?

F e y z i (*qeyri-müəyyən bir ifadə ilə çiyinlərini qısır*). Lənətə gələsən.

Z a b i t ə (*hirsli-hirsi*). Feyzi kişi olsaydı, uşağını qapılara salmazdı...

K ə r ə m. Niyə elə deyirsən, Zabitə, məgər, biz özgəyik?..

Z a b i t ə (*hövsələsiz halda*). Biz bura nağıl deyib, nağıl eşitməyə gəlməmişik, xahiş edirəm uşağı səsəyəsiz, götürək gedək.

K ə r ə m. Bu saat. (*Şəhla təəccüblə ona baxır. Kərəm o biri qapıdan səsləyir.*) Cəmil, bura gəl. (*Uşaqların ikisi də yüyürərək gəlirlər. Zabitə ilə Feyzini gördükdə, yerlərində donub qalırlar.*)

K ə r ə m. Cəmil, budur, anangil gəliblər, səni aparırlar.

C ə m i l. Mən heç yerə getməyəcəyəm. Onlar mənə heç nəyim deyillər.

K ə r ə m. Yox, Cəmil, bunlar sənə doğma ata-anandırlar.

C ə m i l (*qışqırır*). Onlar mənə heç nəyim deyillər. Mən buradan heç yana getməyəcəyəm.

Z a b i t ə (*uşağın üzərinə atılıb, onun qolundan yapışır*). Gedəcəksən, el küçüyü. (*Uşağı qapıya tərəf dartışdırır, Cəmil çırpınıb qışqırır, Sərdar fürsətdən istifadə edərək, pianinonun ardında gizlənir.*)

Z a b i t ə. Lap partlayıb ölsən də, səni aparacaq. (*Dartışdırır. Cəmil qışqırır.*)

C ə m i l. Burax...

Z a b i t ə (*ərinə bağırır*). Kömək elə, müqəvva.

F e y z i. Lənətə gələsən. (*İstər-istəməz, yaxınlaşıb uşağın o biri qolundan tutur.*) Gedək...

C ə m i l (*var qüvvəsi ilə çırpınıb qışqırır*). Buraxın.

Şəhla özünü saxlaya bilməyərək, Cəmilə onlardan qoparmaq istəyir.

Z a b i t ə (*Şəhlanın döşündən vuraraq*). Kənara çökil.

Ş ə h l a. Kərəm! Uşağı bu vəhşilərin əlindən al.

Kərəm yaxınlaşıb artıq güc sərf etmədən Zabitə ilə Feyzini kənar edir.
Cəmil onların əlindən buraxılan kimi bayıra qaçır.

Z a b i t ə (*Kərəm*). Demək, bizə güc göstərirsən?

K ə r ə m (*sakit halda*). Madam ki, uşaq getmək istəmir, biz də onu sizə verməyəcəyik. Oturmaq istəyirsiniz, öyləşin, gözümüz üstə yeriniz var, istəmirsiniz, xoş gəldiniz.

Z a b i t ə. Ölkə dərəcəlik deyil, xalqın uşağını oğurlayasınız. Mən sizi məhkəməyə verəcəyəm.

K ə r ə m. Nə olar, verin. Məhkəmə nə qərar çıxarsa, ona da tabe olarıq.

Z a b i t ə. Məhkəmə mənim analıq ixtiyarımı əlimdən ala bilməz.

K ə r ə m. Hər halda, biz Cəmili qışqırda-qışqırda sizə verməyəcəyik.

Z a b i t ə (*Fezriyə*). Niyə dinmirsən? Kişi deyilsən?

F e y z i. Lənətə gələsən...

Z a b i t ə. Boyuna qamış ölçüm sənə kimi kişinin.

Zabitə hirsə otaqdan çıxır. Şəhla, Feyzi və Kərəm də onun ardınca gedirlər. Sərdar qorxa-qorxa pianinonun dalından çıxır. Yavaş-yavaş irəliləyib gedənlərin ardınca baxır. Sonra bayaq Cəmilin çıxdığı qapıdan qaçır. Işıq sönür. Işıq yananda meşə ağaclarının arası ilə axan bir çay görünür. Sarı, qırmızı, narıncı yarpaqlar payızın gəldiyini xəbər verir. Maşın səsi eşidilir. Sonra Kərəm, Şəhla, Sərdar və Cəmil gəlirlər.

Kərəmin əlində şeylə dolu çanta, uşaqların əllərində isə qarğı tilov var.

C ə m i l (*yaxındakı tək ağacı göstərərək*). Yenə də öz ağacımızın altında oturuq. (*Yerə işarə ilə*) Görürsünüz, o dəfə qaladığımız ocağın yeri hələ də durur. (*Sərdara*) Biz həmişə gözməyə çıxanda, bu ağacın altında otururuq.

Ş ə h l a (*ətrafa nəzər salaraq*). Buranın payızı da yazı kimi gözəldir. (*Çantanı Kərəmdən alır içindən yemək şeyləri, süfrə-filan çıxarır. Kərəm də radiolayı götürüb qurur. Xəfif bir musiqi eşidilir.*)

C ə m i l. Ana, icazə verirsən biz balıq tutaq?

Ş ə h l a. Əlbəttə...

C ə m i l (*Sərdara*). Gedək. (*Uşaqlar qaçaraq gedirlər.*)

Ş ə h l a (*uşaqların ardınca baxaraq*). Onların bu cür mehribanlılığı məni həm sevindirir, həm də qorxudur...

K ə r ə m. Nə üçün qorxudur?

Ş ə h l a. Bir gün onların bir-birilərindən zorla ayrılacaqlarını təsəvvürümə gətirəndə...

K ə r ə m. Yox, Zabitəgil daha Cəmili bizdən zorla ala bilmə-

yəcəklər. Onların son hərəkətlərinin uşağa necə pis təsir etdiyinə həkimlər də şahiddirlər.

Ş ə h l a. Mən, Zabitəni qınamıram. Nə qədər də olsa, anadır...

K ə r ə m. Ana ağıllı hərəkət etməlidir. Uşağın taleyini dərinə düşünməlidir.

Ş ə h l a. Sən anaları yaxşı tanıyırsan, Kərəm... Onlar övladları barədə sənə kimi soyuqqanlı mühakimə eləyə bilmirlər. (*Qısa pauza.*) Zabitə bizə, bizim onun oğluna olan qayğımıza inansaydı... Bizim onun özünə də, uşağına da yaxşılıq etməkdən başqa ayrı bir qəsdimiz olmadığını dərk eləyə bilsəydi...

K ə r ə m. Əlbəttə, başqaları, bəlkə də, bizim kimi onların nazı ilə oynamazdı...

Ş ə h l a. Bəs, nə edərdi?

K ə r ə m. Uşaqlarını verərdi özlərinə, vəssalam.

Ş ə h l a. Mən qulaqlarıma inana bilmirəm, Kərəm. Sən, doğrudanmı, Cəmil haqqında bu cür düşünə bilərsən?

K ə r ə m. Yox... Mən heç bir zaman belə eləyə bilməzdim...

Ş ə h l a (*onun əlindən tutaraq*). Axı, mən bilirəm ki, eləməzdin!

(*Ətrafa göz gəzdilərək*) Mən həmişə təbiətin bu gözəlliklərinə tamaşa eləyəndə səni, özümü düşünürəm, Kərəm... Mənə elə gəlir ki, biz bu dünyaya ancaq yaxşı işlər üçün gəlmişik. Mənə elə gəlir ki, sən bu təbiətin bir parçası, bir hissəsisən. Mən, hətta, Zabitəni belə qucaqlayıb öpmək istəyirəm... (*Vahimə içində*) Mən onu yaddan çıxara bilmirəm, Kərəm... Onun bizə inanmaması, düşməni kimi baxması məni bədbəxt edir... Özüm-özümdən şübhələnməyə başlayıram. Bəlkə, deyirəm, doğrudan da, bizə, biz insanlara inanmaq mümkün deyil...

K ə r ə m (*hövşələdən çıxaraq*). Yox, bu daha olmadı... Axı, bu qədər həssaslıq nəyə lazımdır?! İnanmırlar, cəhənnəmə inansınlar. Bizim ki, alnımız açıqdır.

Ş ə h l a. Bilmirəm... Bəlkə də sən haqlısan... Ancaq mən sakit ola bilmirəm. Mən... mən bəzən özümdə özümə qarşı bir yadlıq hissə edirəm.

K ə r ə m (*mülayim tərdə*). Bu, zəiflikdir, Şəhla, biz ağılsız, xəbis adamların çaldığına oynaya bilmərik. Əgər, biz ədalət qarşısında özümüzlə haqlı biliriksə, qəti və hətta, lazım gələrsə, amansız olmalıyıq!

Ş ə h l a. Axı, onlar əslində xəbis adam deyillər... ağılsız da deyillər...

K ə r ə m. Doğrudur... Ancaq onlar özləri-özlərini şikəst etmişlər!

Ş ə h l a. Kim özünün pis olmasını istər, Kərəm, onlarınkı həyatda gətirməyib, vəssalam.

K ə r ə m. Sənə belə danışmağın məni təəccübə salır. Şəhla...

Gətirib-gətirməmək sən nəyə deyirsən? Əgər, biz ayrı cəmiyyətdə yaşasaydıq, bəlkə də, elə düşünmək olardı... Lakin... bizdə hər şey insanın öz əlində deyil? Feyzi öz bacarığı, öz gücü dairəsində işləyir. İstəsəydi, Zabitə də işləyirdi... Uşaqlar üçünsə bağça var, internat var, məktəb var... *(Qısa pauza.)* Məsələ burasındadır ki, onlar lap ilk zərbədə öz müvazinətlərini itiriblər.

Ş ə h l a. Demək, hər halda, müəyyən bir zərbə olub...

K ə r ə m. Əgər, olubsa, burda qeyri-adi heç bir şey yoxdur. Bizim də müəyyən çətinliklərimiz ola bilər. Ancaq bu çətinliklərə qalib gəlmək üçün imkanlarımız da vardır. Məsələ bu imkanlardan istifadə etməyi bacarmaqdadır.

Ş ə h l a. Hamı eyni cür bacarıqlı olmaz ki...

K ə r ə m. Hamını deyə bilmərəm, ancaq Feyzi ilə Zabitə heç də bacarıqsız adamlar deyillər... Məktəb illəri yadındadırmı...

Ş ə h l a. Yadımdadır.

K ə r ə m. Nə isə... Uşaqlar bu saat acıb gələcəklər... Sən öti çək, mən də ocağı hazırlayım...

Onlar məşğul olurlar. Səhnə dəyişilir. Çay. Cəmil ilə Sərdar balıq tuturlar.

C ə m i l. Gözün ipdə olsun.

S ə r d a r *(sevinclə qışqırır)*. İp tərənir...

C ə m i l. Tez ol, çək!

S ə r d a r *(tilovu çəkir)*. Eh... heç nə düşməyib... Amma yemi aparıb.

C ə m i l. Gecikmişən. Eybi yoxdur, bir də tulla. *(Sərdar tilovu bir də tullayır.)*

C ə m i l. Bir dəfə mən buradan düz on farel tutmuşdum...

S ə r d a r. Vay, on...

C ə m i l. Fikir eləmə, sən də tutacaqsan, hələ təzə öyrənirsən. Atamdan xahiş edərik bizi Göy gölə aparsın.

S ə r d a r. Maşınla?

C ə m i l. Əlbəttə, atamın maşınında... *(Bu zaman Zabitə ilə Feyzi arxada, ağaclar arasında görünürlər və onlar səs salmamağa çalışaraq, oğrun-oğrun irəliləyib dayanırlar.)* Sən maşına minməyi xoşlayırsan?

S ə r d a r. Əlbəttə, maşında gəzməyi kim xoşlamaz ki.

C ə m i l. Böyüyüb böyük kişilər olanda, ikimiz bir Moskviç alarıq, eləmi?

S ə r d a r. O qədər pulumuz haradan olar?

C ə m i l. Pul taparıq. Mən mühəndis olacağam... Sən nə olmaq istəyirsən?

S ə r d a r. Mən? Bilmirəm...

C ə m i l. Sən də... Sən də həkim olarsan. Onlar səni çox döyürdülər? *(Sərdar başı ilə təsdiq edir.)* Deyirdilər, niyə yaxşı oxumursan?

S ə r d a r. Mən əvvəllər yaxşı oxuyurdum. Şəklimi divar qazetinə vurmuşdular.

C ə m i l. Bəs sonra nə oldu? Niyə dərstdən qaçırdın?

S ə r d a r *(çiyinlərini çəkir)*. Bilmirəm.

Pauza.

C ə m i l. Atam deyir ki, biz orta məktəbi qurtaranda ikimizi də Bakıya, ali məktəbə aparacaq...

F e y z i *(uşaqlara işarə ilə)*. Düzü, onları bir-birilərdən ayırmağa ürəyim gəlmir.

Z a b i t ə. Yoxsa, oğlunun qapılarda qalması sənün ürəyindən imiş...

F e y z i. Qapılarda nə üçün?

Z a b i t ə. Bu dünyada hər kəs özü üçündür. Başa düş, mən uşağımı heç kəsə tapşıra bilmərəm.

F e y z i. Lənətə gələsən... Heç nədən baş açmıram.

Z a b i t ə. Ata olsaydın, baş açardın.

F e y z i. Axı, sən o yazığı döyü-döyü dəli eləmişdin...

Z a b i t ə. Mən döyürdüm, sən qoymayıydın...

F e y z i. Səninlə bacarmaq olar?

Z a b i t ə. İndi nə deyirsən, gözümüz görə-görə uşağımızı qapılarda qoyaq?

F e y z i. Heç olmazsa, bir il gözləyək.

Z a b i t ə. Bir ildən sonra nə olacaq?

F e y z i. Deyirəm bəlkə...

Z a b i t ə. Sənin nə aqlın var, nə də cəsarətin. Əgər, biz onu indi apara bilməsək, gələcəkdə heç apara bilmərik! Aparandan sonra isə, uşağımızı bizim əlimizdən heç kəs ala bilməz.

F e y z i. Axı, o deyir vur boynumu, sizlənlə olmaq istəmirəm.

Z a b i t ə. Qələt eləyir. Uşağı öz xoşuna qoysan, çox şey eləyər. *(Əsəbi halda)* Qurtar, maşın gözləyir!

S ə r d a r *(ipi çəkir)*. Yenedə düşməyib.

C ə m i l. Eybi yoxdur, bir də at! *(Sərdar tilovu atır.)*

S ə r d a r *(xəyal içində)*. Mən adam tapım onlara köhnə bir pakişka gəndərək, rezin sapand qayırsınlar.

C ə m i l. Onlar kimdir?

S ə r d a r. Sənin qardaşların...

C ə m i l (*qışqabaqlı*). Mənim yox, sənin!

S ə r d a r (*yavaş səslə*). Nə təfəvütü var ki.

Pauza.

C ə m i l. Yoxsa, yadına düşürlər?

S ə r d a r. Lap kiçiyi yaxşı uşaqdır. Amma acığı tutanda üzünü görmə. (*Gülümsəyir.*) Mənim rezin sapandlarımı eyzən götürüb gizlədirdi.

C ə m i l. Demək, oğru imiş...

S ə r d a r (*ciddi tərzdə*). Yox, oğru uşaq deyil...

C ə m i l. Bəs sənin sapandlarını niyə götürüb gizləyirdi?

S ə r d a r (*gülümsəyir*). Balacadı, ağıl kəsmir. (*Sevinc və təəssüflə*)

Bizim çayda belə balıq tutduğumuzu görseydi.

C ə m i l. Orada çay yoxdur?

S ə r d a r. Yox. (*Qısa pauza. Xəyal içində*) Bir dəfə atamın məşinində gedib onları görürük...

C ə m i l. Kimləri?

S ə r d a r. Qaçqımçılıq...

C ə m i l (*ciddi*). Mən getmirəm. Sən gedərsən.

Bu zaman Zabitə ilə Feyzi arxadan yaxınlaşırlar. Feyzi bir an yerində donub qalır. Zabitə ona qəzəbli bir nəzər salıb, him eləyir və özü Cəmilin üzünə atılaraq, onun ağzını tutur. Uşaq çırpınır. Sərdar qaçıb gözdən itir.

Z a b i t ə (*Feyziyə qışqırır*). Yarıp.

Feyzi də irəliləyib, uşağın bir qolundan yapışır və onu götürüb gedirlər. Səhnə arxasından hansı məşinmə səssizcə uzaqlaşdığı eşidilir. Işıq sönmür. Səhnə işıqlananda yenə də Şəhlagilin qonaq otağı görünür. Aradan iyirmi-iyirmi beş gün vaxt keçmişdir. Şəhla balaca yeşiyə uşaq paltarları yığır. Kərəm gəlir.

K ə r ə m (*özünü şən göstərməyə çalışaraq*). Salam. (*Qrafından su töküb içir.*) Payızda belə isti... Bu nədir belə?

Ş ə h l a. Bunlar yazıq Cəmilin qış paltarlarıdır. Hazırlayıram gəndərim. (*Kərəmin üzünü birdən-birə tutulur. Qısa pauza.*)

K ə r ə m. Sən çox fikir eləyirsən, Şəhla. Biz əlimizdən nə gəlirdisə, hamısını elədik... Ata-anadır, neyləmək olar...

Ş ə h l a. Yaxşı ata-ana olsaydılar, nə vardı ki. (*Qısa pauza.*) Uşa-

ğın gələcəyi necə olacaq? Oxuda biləcəklərimi? Musiqidən ki, əli tamam çıxdı...

K ə r ə m. Elədir. Onların qəsəbəsində musiqi məktəbi yoxdur.

Ş ə h l a. Uşağın taleyi məni yaman yandırır, Kərəm. Bir dəqiqə onuda bilmirəm.

K ə r ə m. Mən vəkillərlə də məsləhətləşdim. Deyirlər, ata-anası razılıq verməsə, uşağı geri qaytarmaq olmaz.

Ş ə h l a (*əsbəhi halda*). Sən onların necə ata-ana olduqlarını danışmadın?

K ə r ə m. Danışdım, Şəhla, hamısını danışdım. Mən, hətta, Feyzigin Cəmilədən başqa dörd oğlanları olduğunu da, onlara yaxşı tərbiyə verə bilmədiklərini də söylədim...

Ş ə h l a (*əsbəhi halda*). Mən səni inandırırım ki, əgər, hökumət onların öz uşaqlarına necə divan tutduqlarını bilsə...

K ə r ə m. Bunu sübut etmək uzun məsələdir.

Ş ə h l a. Heyf Cəmilə. Nə qədər ağıllı, nə qədər həssas uşaq idi.

Sərdar öldə məktəb çantası daxil olur. O, həyəcanlıdır.

S ə r d a r. Salam.

K ə r ə m (*zarafatyana*). Ba!.. Salam!..

S ə r d a r (*gülümsəməyə çalışaraq*). İndicə Nuru kişini gördüm. Bazara alma götürüb.

K ə r ə m. Nuru kişi kimdir?

S ə r d a r. Orada (*yəni, Feyzigin yaşayan yerdə demək istəyir.*) bizim qonşumuz idi...

K ə r ə m. Hə... nə deyir?

S ə r d a r. Cəmili görüb...

K ə r ə m. Kəfi necədir?

Pauza. Sərdar onların üzünə baxaraq, müqəssir halda susur.

Ş ə h l a (*həyəcanla*). Nə üçün dimmirsən, Sərdar?

S ə r d a r (*gözlərini yerə dikərək*). Deyir, yaxşıdır.

Ş ə h l a. Naxoş deyil ki... (*Sərdar, gözləri yerdə olduğu halda, başını bulayır. Dərindən nəfəs alaraq*). Heç olmazsa, canı sağ olsun...

K ə r ə m (*Sərdara*). Get, paltarını dəyiş...

S ə r d a r (*birdən sevinclə Şəhlaya*). İstəyirsən mən gedim, Cəmili götürüm.

Ş ə h l a. Cəmili götürərsən?

K ə r ə m. Nə cür?

S ə r d a r. Buradan bir maşına minib gedərəm, orada məktəbin yandırıldığı bağda gizlənilib gözləyərəm, Cəmil dərindən çıxan kimi xəlvətə çağırılıb başa salaram. Sonra bir yerdə qaçıb gələrik.

K ə r ə m. Yox, oğlum, bu yaxşı iş deyil.

S ə r d a r. Bəs, nə üçün onlar elə elədilər?

K ə r ə m. Başqalarının pis hərəkətlərini biz təkrar eləyə bilmərik. (Sərdar o biri otağa keçir.) Cəmilə görə Sərdar da özünü yaxşı hiss eləmir.

Qapının zəngi çalır. Kərəm gedib qapını açır. Sürücü Səməndər, Cəmilə qucağında gətirir.

Ş ə h l a (özünü irəli ataraq). Nə olub?

S ə m ə n d ə r. Heç nə olmayıb, Şəhla bacı... Yəqin ki, bərk yerə düşüb. (Kərəm, Cəmilə alıb divanın üstünə qoyur. Şəhla onun üzərinə əylir. Cəmil gözlərini açıb baxır... Və birdən ağlayır.)

Ş ə h l a. Mənim balam. Mənim oğlum. (Sərdar o biri otaqdan gəlib mənzərəni görürək, donub qalır.)

K ə r ə m. Səməndər, sən uşağı bu cür haradan gətirirsən?

S ə m ə n d ə r. Mən meşədən tikinti üçün ağac gətirirdim. Gördüm yerə bir uşaq yıxılıb. Maşını saxlayıb səslədim: ay bala, tək-tənha orda niyə uzanmısan? Cavab vermədi. Düşüb yanına getdim. Dedim, bəs, yatıb. Tərpətdim-tərpətdim, axırda gözlərini açıb, sənə adını verdi... Götürüb gəldim.

Ş ə h l a. Uşağın bədəni od tutub yanır.

S ə m ə n d ə r. Qorxmayın, bir şey olmaz. Ancaq başa düşürəm, axı, bu uşaq haradan gəlirmiş? Onun yıxıldığı yer şənlikdən, azı, iyirmi kilometr aralı olardı.

K ə r ə m. Sonra danışaram.

S ə m ə n d ə r. Yaxşı, məni bağışlayın, gedim, maşın qapıdadır.

K ə r ə m. Çox sağ ol, Səməndər.

S ə m ə n d ə r. Hələlik. (Çıxır.)

Ş ə h l a. Tez həkim çağırmaq lazımdır, Kərəm.

Kərəm o biri otağa keçir. İşıq azalır... İşıq yanında yenə həmən otaq. Şəhla, Kərəm, Sərdar, Cəmilin ətrafındadırlar. Cəmil çarpayıda uzanmışdır.

C ə m i l (qalxıb oturaraq). Bilirsiniz, ana, mən, minbir gecə nağillərinin hamısını oxuyub sizə danışacağam.

K ə r ə m. Mənim üçün Jül Vernin əsərlərindən oxuyarsan...

C ə m i l. Yaxşı. Eh... mən sizin üçün o qədər yaxşı kitablar oxu-

yacağam ki... Sərdarın da bütün hesab məsələlərini eləyəcəyəm. (Sərdar) Qorxma! Söz verirəm ki, hesabdan həmişə beş alacaqsan.

S ə r d a r. Mən özüm də hesabdan çətinlik çəkmirəm.

C ə m i l. Bəs yazıdan?

S ə r d a r (başını yerə dikir). Yazıdan...

C ə m i l. Fikir elmə... Bir yerdə öyrənərik... (Qısa pauza). Ata, siz məni bir də onlara verməyəcəksiniz, eləmi?

K ə r ə m. Yox, verməyəcəyik.

C ə m i l. Onlar pis adamlardır. Öz uşaqlarını hər gün döyürlər. Kinoya getməyə pul vermirlər. (Birdən gözü pəncərəyə sataşır. Üzü dəhşətli bir ifadə alır.) Oy, gəlirlər! (Qışqırır.) Qoymayın gəlirlər! (Özündən gedərək yixilir.)

Şəhla özünü onun üstünə atır. Feyzi ilə Zabitə daxil olurlar.

Z a b i t ə (qışqırır). İndi də xalqın uşağını oğurlayıb gətirirsiniz?

F e y z i. Lənətə gələsən, bir dayan görək bu nə əhvalatdır...

Z a b i t ə (qışqırır). Mənim uşağımın başına nə oyun gətirmisiniz? Cavab verin!

K ə r ə m (sərt). Uşağın başına oyunu siz gətirirsiniz... O, indicə pəncərədən sizin gəldiyinizi görüb özündən getdi.

Ş ə h l a. Mübahisə yeri deyil, Kərəm, tez qonşudan həkim çağır.

Kərəm çıxır. Şəhla uşağı ayılmağa çalışır. Feyzi ilə Zabitə də onun üzərinə əylmişdir. Onların gəlişi ilə çarpayının altında gizlənmiş Sərdar xəlvətə çıxıb qaçır.

Ş ə h l a (Feyzi ilə Zabitəyə). Siz yaxşı iş görmürsünüz... Bu yazıq uşağın günahı nədir? (Zabitəyə) Axı, sən anasan...

Z a b i t ə. Mən anayam! Ona görə də, oğlumun sizdən tələb edirəm.

Ş ə h l a. Görürsən ki, o sizinlə olmaq istəmir.

Z a b i t ə. Ona görə ki, siz bizdən yaxşı yaşayırsınız. Ona görə ki, sən də mənim kimi beş oğlan uşağımın əlində əsir-yesir olmamısan...

F e y z i. Lənətə gələsən. (Zabitəyə) Tay yer qalmadı ki, bizi bəbir eləməyəsən.

Z a b i t ə (ərinin üstünə qışqırır). Kəs səsinə, fərsiz! (Şəhlaya) Mənim də belə ev-əşiyim olsaydı, dolanacağım olsaydı, uşağım məndən üz döndərməzdi.

Ş ə h l a (Cəmil ilə məşğul olduğu halda əsəbi). Məsələ təkcə dolanışığda deyil.

Z a b i t ə. Bəs nədədi? Yoxsa, xalq uşağını səndən az istəyir.

Ş ə h l a. Heyvanlar da öz balalarını istəyirlər. Məsələ istəməkdə də deyil. Məsələ analıq fədakarlığındadır. Beş uşağın özab-əziyyətinə dözməkdədir.

Z a b i t ə. Dözməyib neyləyirəm?

Ş ə h l a (*Cəmil ilə məşğul olduğu halda əsəbi*). Acıqlanıb uşaqları döyürsən, söyürsən, başlı-başına buraxırsan! Öz gününü də qara eləyirsen, onlarınkı da. Onların qəlbində özünə qarşı bütün yaxşı hissləri öldürürsən. Nəticədə onlar səni özlərinə düşmənin hesab edirlər. Sənin varlığın onları sıxır, incidir... (*Qısa pauza. Cəmilin qollarını hərəkətə gətirir.*) Sən elə bilirsen ki, fərəh-xoşbəxtlik yalnız geniş otaqlarda, çoxlu maaş almaqdadır?

F e y z i. Düzdür... Hamısı düzdür.

Z a b i t ə (*mütəəssir halda Cəmili tərpədir*). Cəmil, oğlum, gözünü aç... (*Dəhşət içində*) Bədəni buz kimidir. (*Qışqırır.*) Oğlum!

Ş ə h l a. Sakit ol... qışqırma!

Z a b i t ə. O, ölmüşdür.

Ş ə h l a (*qəzəbli*). Sakit ol! O, ölməmişdir. (*Uşağı ayıldımağa çalışır.*)

Z a b i t ə (*ağlayır*). Sən doğru deyirsən, Şəhla, mən pisəm, axı, bu yazıq uşağın nə təqsiri var... Axı, onu mən doğmuşam, mən yaratmışam.

Ş ə h l a. Elədir, onu sən yaratmışın. İndi isə öldürürsən.

Z a b i t ə (*qışqırır*). Bəsdir! Cəmil! Oğlum! (*Kərəm və həkim gəlirlər. Həkim uşağı müayinə edir. Lazımı tədbirlər görür. Uşaq yavaş-yavaş özüənə gəlir.*)

K ə r ə m (*sərt halda Zabitəyə əmr edir*). Sən qalx, kənara çökil.

Zabitə qalxıb kənara çökülür. Və nəhayət, Cəmil əsnəyib gözlərini açır.

O sanki heç nə başa düşmür. Sonra birdən Zabitə ilə Feyzini görərək vahimə içində divara qışılır.

C ə m i l (*Kərəmə*). Ata, qoyma onlar mənə aparsınlar. Axı, mən sizə neyləmişəm?

H ə k i m. Sakit ol, oğlum, sənə əsəbiləşmək olmaz.

C ə m i l (*qışqırır*). Yox, onlar mənə aparacaqlar.

F e y z i (*birdən ondan gözlənməyən bir cəsarət və qətiyyətlə*). Qorxma, Cəmil, biz daha səni aparmayacağıq. (*Zabitəyə qəzəbli bir nəzər salaraq*) Aparmayacağıq!

H ə k i m. Uşaqda şiddətli əsəb sarsıntısı əmələ gəlmişdir. Xəstəliyin inkişaf edib pis nəticə verməməsi üçün ona sakitlik, istirahət və ürəkəçliyi lazımdır. Mütəlak lazımdır. (*Cəmilə zarafatlıca*) Sən də

ağıllı oğlan ol. Hər şeydən ötəri özündən çıxma. Yekə kişisən. Hələlik, sağ olun.

Gedir. Ağır pauza.

K ə r ə m (*Feysi ilə Zabitəyə*). Eşitdiniz ki?

F e y z i. Eşitdik.

Z a b i t ə (*mümkün qədər sakit danışmağa çalışaraq*). Cəmil, bala, sən bizim oğlumuzsan. Səni mən doğmuşam. İndi ki, sən öz anandan bu cür üz döndürürsən, indi ki, sənin ürəyində ona qarşı zərrə qədər də istək yoxdur, qal. Mən daha səni aparmağa can atmıyacam. Sən haqlısan, bala. Biz yaxşı ata-ana olsaydıq, sən bizdən belə qorxub qaçmazdın. Bizim evimizin havası boğucudur. Bizim üz-gözmüz sisləli payız günləritək həmişə tutqundur. (*Ağlayır.*) Qal, bala! Əgər, böyüyüb yekə oğlan olsan, yadından çıxarma ki, sənin bədbəxt atan-anan bizim. Ancaq biz heç də göründüyünüz kimi pis deyildik...

F e y z i. Mən heç vaxt özümü pis adam hesab eləməmişəm.

Z a b i t ə (*göz yaşları içində*). Beş oğlan uşağının öləndən gündə əsəbiləşmək, vaxtından əvvəl qocalmaq heç də pis adam olmaq demək deyil.

Ş ə h l a. Sən özünü onların ən yaxın dostu hesab etməli idin.

Z a b i t ə. Elədir. Bəlkə də, mənim əvəzimə bir başqası hər gün əsəbiləşib özünün də, yazıq uşaqların da gününü qara eləməzdi. Bəlkə də, başqasının buna iradəsi çətardı. Öz müvazinətini itirməzdi. Mən isə bacarmadım. İkinci uşaqdan sonra sevincimi, fərəhimə itirdim. Dünyada şadlıq, səadət deyilən şeylərin nə olduğu heç ağlıma da gəlməzdi. (*Cəmilə işarə edir.*) Onların hər biri üçün mən aylarla yuxusuz gecələr keçirmişəm. Öz boğazımdan, əynimdən, başımdan kəsib onlara vermişəm.

K ə r ə m. Sakit olun. Unutmayın ki, təbiət – həyat, hirsənib özündən çıxmağı, hər bir çətinlik qarşısında iradəsini, sevincini itirməyi sevmir. Sirkə nə qədər tünd olsa, öz qabını sındırır.

F e y z i. Elədir...

K ə r ə m. Doğrudur, sizin şəraitinizdə beş oğlan uşağını saxlayıb böyütmək asan iş deyil. Ancaq siz ən böyük məsələni yaddan çıxartmışınız. Yaddan çıxartmışınız ki, siz beş insan yetişdirirsiniz və onların beşinin də anası sizsiniz. Əgər, bu hissi itirməsəydiniz, həyat sizə heç də bu qədər çətin, bu qədər fərəhsiz görünməzdi. Nə isə... Olan-olub, keçən-keçib. Ziyanın yarısından. Siz bundan sonra başqa cür yaşamağa çalışın. Cəmildən isə arxayın olun. Nə olar... qoyun o, həm sizin oğlunuz olsun, həm də bizim.

Z a b i t ə. Neynək, qoyun elə olsun. Vaxt gələr, böyüyər, hər şeyi özü başa düşər. Biz bura gələndə mən, Sərdarın çarpayının altında necə gizləndiyini gördüm. Demək, çəkdiyimiz bütün əzab-əziyyətlərə baxmayaraq, biz yaxşı ata-ana olmamışıq. Sağ olun. (*Qəti addımlarla çıxır.*)

F e y z i. Eh... (*Gözlərini silir.*) Zabitənin sözləri ürəyimi kövrəlt-di. Mən indi əminəm ki, əgər, biz o gözəl gənclik günlərinə qayıdıb yenidən evlənsəydik, başqa cürə yaşardıq. Səhv yollarla gəlib qocalı-ğa çıxmaq dəhşətdir.

K ə r ə m (*zarafatlıca*). Qocalığa hələ çox var.

F e y z i. Eh... nə isə... Hələlik, salamat qalın... Vaxt olar, yenə də görüşərik.

K ə r ə m. Özümüz də xoşbəxtliklə, şadlıqla görüşərik.

Feyzi ağır addımlarla çıxır. Kərəmlə Şəhla onun ardınca baxırlar. Bayaقدan bəri üzünü yastıqda gizləmiş Comil başını qaldırır və dərinədən nəfəs alır.

C ə m i l. Getdilər...

Pərdə

1973

Unuda bilmirəm

İŞTİRAK EDİRLƏR

Möhsünzadə	– professor
Səadət	– onun arvadı
Nərmən	– onun qızı
Kamran	
Cəmil	
Kərəm	
Gürcümayor	
İrşad	
Muradov	

Səhnə işıqlananda Kamran əlində kiçik çamadan yavaş-yavaş irəliləyir. Arxada yaşıl tarlalar, daha uzaqlarda isə dağlar görünür. Səmadan karvan-karvan buludlar gəlib-keçir. Sanki hər şey bir nağıl, bir əfsanədir. Kamran irəliləyir və irəlilədikcə bu sözləri eşidir:

«Mən, bu torpağın nemətlərini həmişə dərin bir şükran hissi ilə qəbul etmişəm. Mən, qızmar günəş altında bu bərəkətli torpağı həvəslə əkib-becərmişəm. Bahar yağışları mənim tarlalarımı suvarıb. Yayın ilk ayında mənim zəmilərim dərya kimi dalğalanıb. Mən kombaynla onları biçib, kəhrəba kimi sarı buğda hasil etmişəm. Sonra bu buğdanın unundan ətirli çörək bişirib, sənin qabağına qoymuşam... İsti günlərdə ağ qalaylı mis parçı Baba qayasının altından qaynayıb çıxan sərin su ilə doldurub sənə vermişəm. Gecələr Murov dağlarından əsən yellər sənin yuxularına şirinlik gətirib. Dan şəfoqləri səni həyata, sevincə səsləyib. Mən çox əziyyətlər, çox əzablar çəkmişəm. Lakin heç bir zaman öz taleyimə acımamışam. Heç bir zaman «ah» çəkməmişəm! Süfrəmə qoyduğum halal çörəyimə heç vaxt naşükürlüklə baxmamışam. Mən heç vaxt yadlara boyun əyməmişəm. Mən həmişə dərin bir ləyaqətlə hiss etmişəm ki, həyatın ən böyük gözəlliyi, ən böyük mənası mərdlikdə, alnıaçıq olmaqdadır.»

Səs getdikcə uzaqlaşır və səhnə arxasında – yaxınlaşan məşinin fitinə qarışib eşidilməz olur.

K a m r a n (*əlini qaldıraraq qışqırır*). Ey, şofer, məni də götür. (*Yüyrərək səhnədən çıxır.*)

İşiq sönr, yananda isə professor Möhsünzadənin evi görünür. Nərmən gəlir və evdən çıxan Səadət xanım ilə qarşılaşır.

N ə r m i n. Kamran hələ gəlməyib?
S ə a d ə t. Yox, bəs, sizin bu gün dərsiniz yoxdur?
N ə r m i n. Var idi, axırncı mühazirəyə qalmadım.

S ə a d ə t. Nə üçün?

N ə r m i n. Elə-belə. Darıxdım. *(Qısa pauza. Güzgüdə saçlarını düzəldir.)* Kamrangilin bu gün axırını imtahanıdır.

S ə a d ə t *(dəridən nəfəs alır)*. Bilirəm.

N ə r m i n. Nə üçün mən onun imtahanları barədə danışanda sənün üzün tutulur?

S ə a d ə t. Fikir eləyirəm ki, Kamran universiteti qurtarandan sonra sizin vəziyyətiniz necə olacaq? O, Bakıda qalmağa istəmir.

N ə r m i n. Neyləsin? Özü ilə deyil ki!

S ə a d ə t. Özü ilədir, istəsə, kişi düzəldər.

N ə r m i n. O, heç kəsin vəsitəçiliyini istəmir.

S ə a d ə t *(əsəbi halda)*. Çünki şəninə sığıdırmır. Ömrümdə bu qədər lovğa oğlan görməmişəm.

N ə r m i n *(zarafatlıca)*. Əgər, Kamran onun-bunun ətəyindən yapışan oğlanlardan olsaydı, mən heç onun üzünə də baxmazdım.

S ə a d ə t. Əvvəla, sənin atan professor Möhsünzadə «o-bu» deyil. İkincisi, özünü uca tutmaq o vaxt yaxşıdır ki, başqasının sevincini, səadətini ölübdən almasın. *(Mütəəssir halda)* Sən mənim təkcə balmam.

N ə r m i n *(zarafatlıca)*. Uşaqılıqda həmişə plov bişirəndə toyuğun qanadlarını mənim boşqabıma qoyub deyirdin: «Qanadı qızımın, çünki ata evindən uçub gedəcəkdir...»

S ə a d ə t. Mən özümdən çox atanın dərdini çəkirəm. O, iki uşağımı, bütün qohum-əqrəbasını Arazın o tayında qoyub gəlib. İndi sən də çıxıb belə getsən...

N ə r m i n. Fikir eləyəndə ki, xarici ölkədə mənim bacım-qardaşım var, adama qəribə gəlir.

Qısa pauza. İkisinin də gözü yol çəkir.

S ə a d ə t. Atanın dərdi böyükdür. Siz gənclərsə ancaq özünüzdü düşünürsünüz.

N ə r m i n *(zarafatlıca)*. Ay dünyalar maralı, birdəfəlik bil ki, sizsiz mənim üçün heç bir xoşbəxtlik yoxdur. Mən çalışaram Kamranı burada qalmağa razı salam. Di kefin kökəlsin! *(Ağzında bir hava çalaraq, Səadət xanımı da özü ilə hərləyir.)*

S ə a d ə t. Yavaş, qız, başım gicəlləndi.

N ə r m i n *(eyni zarafatla)*. Səninlə ürəyim düzəlməz.

S ə a d ə t. Nə üçün?

N ə r m i n. Niyə bu qaş-gözdən mənə də verməmişən?

S ə a d ə t *(gülümsəyir)*. Səfeh... Sən məndən də qəşəngsən.

N ə r m i n. Xeyr... Aldada bilməzsən. Biz yanaşı gedəndə məndən çox sənə baxırlar. *(Bərkdən gülür.)* Amma öz aramızdır, yaman ürəynaziklik eləyirsən. Bəs, kosmosa uçanların anası nə qayırınsın?

S ə a d ə t. Yenə başladın?! *(Məyus halda)* Əlbəttə, sən bizi başa düşə bilməzsən.

N ə r m i n. Yaxşı... Söz verdim, qurtardı.

S ə a d ə t. Çox sağ ol! *(Nərmini öpür.)*

N ə r m i n *(sərt)*. Bəsdür, ana. Elə «sağ ol» deyirsən ki, elə bil, nə olub. Sən mənə əmr eləyə bilərsən. *(Qısa pauza.)*

S ə a d ə t. Əgər, Kamran burada qalmağa razı olmasa?

N ə r m i n *(gülümsəyir)*. Bunun cavabını səndən soruşuram. O zaman mən nə etməliyəm?

S ə a d ə t *(əsəbi halda)*. Bilmirəm. Mən heç nə bilmirəm. *(Getmək istəyir. Nərmin tullanıb onu tutur.)* Burax! Burax! Övlada etibar yoxdur!

N ə r m i n. Var! Ancaq hər şey kimi indi «etibar» sözü də övvəlki mənasını dəyişib. Nə olursa-olsun, mən səni qoyub heç yerə getməyəcəyəm. Güman edirəm ki, Kamran da mənim sözümdən çıxmaz. *(Maşın səsi eşidilir.)* Atam gəldi.

S ə a d ə t. Onun aspirantlarından biri bu gün dissertasiya müdafiə eləyirdi.

N ə r m i n. Bilirəm, qəzətdə elan vermişdilər. Cəmil Ziyadxan...

S ə a d ə t. Hə, atan onu yaman tərifləyirdi.

N ə r m i n. Eşitmişəm. Deyirlər, istedadlı oğlandır.

S ə a d ə t. Amma sənin Kamranın, nə qədər dilə tuturamsa, aspiranturaya girmək istəmir ki, istəmir. Dedikcə zarafata salır.

N ə r m i n *(bərkdən gülür)*. Məgər düz eləmir? Nə qədər oxumaq olar, gözlərimiz yoruldu.

S ə a d ə t. İndi təkcə ali təhsillə uzağa getmək olmaz.

N ə r m i n. Hamısı insanın özündən asılıdır.

Professor Möhsünzadə və Kərəm daxil olurlar.

M ö h s ü n z a d ə. Xanımlara salam və ehtiram!

K ə r ə m. Xanımlara salam və ehtiram!

N ə r m i n. Kərəm dayı, sən yenə də müdafiədə iştirak edirdin?

K ə r ə m *(ciddi)*. İştirak edirdim.

M ö h s ü n z a d ə. Görürəm ki, Kərəm dərin bir huş-guşla qulaq asır... *(Bərkdən gülür.)* Ancaq, sən demə, kişinin bütün fikri mənim qulağımda imiş...

K ə r ə m. Danışanlar dissertantı təriflədikcə, professor da eyzən

sol gözünü qıyıb, sağ qulağının dibini qaşıyırdı. *(Eyni zamanda gös-tərir.)*

Gülüş.

M ö h s ü n z a d ə. Kərəmin camı üçün, bu müdafiə mənə o qədər ləzzət verdi ki, tay bu sözdən deyil.

K ə r ə m. Amma qoçaq oğlan imiş. O danışdıqca dodağını çeynə-yən alimin dərşini yaxşı verdi. Mənə elə gəlir ki, o kişi çox paxıl adamdır.

M ö h s ü n z a d ə. Nədən bildin?

K ə r ə m. Hiss eləyirdim ki, qərəzini zorla boğur. Gicgahları qır-qırmızı olmuşdu.

M ö h s ü n z a d ə. Eh, dostum Kərəm, heylə şeylərə fikir vermə; bizim üçün maraqlı o idi ki, oğlan yaxşı müdafiə etdi. Bu mənim alim-lik dərəcəsi alan on səkkizinci aspirantımdır.

K ə r ə m. On doqquzuncu.

M ö h s ü n z a d ə *(ona baxır)*. Hə?

K ə r ə m. Bəli, on doqquzuncu! Hamısının adını, familiyasını yaz-mışam. *(Qoltuq cibindən balaca dəftərçə çıxarıb göstərir.)* Yadıgardır.

M ö h s ü n z a d ə. Elədir, Kərəm, onlar bizdən yadıgardır. Biz qo-calıb gedirik. Onlar isə gəlirlər. Çayı sən dəmləyirsən, mən?

K ə r ə m. Mən. Sən bu gün çox yorulmuşan.

S ə a d ə t. Olmaz ki, bu dəfə də biz dəmləyən çaydan içəsiniz?

K ə r ə m. Səadət xanım, sizin qabiliyyətinizə sözümlüz yoxdur. Ancaq bilirsiniz ki, otuz ildir bizim çayımızı ya mən dəmləyirəm, ya da professor. Xahiş edirəm, bu səlahiyyəti bizdən almayasınız. Sizdən gizliyi yoxdur, ayrı adamın çayını içəndə elə bilirəm qürbətə düşmü-şəm. *(O biri otağa keçir.)*

S ə a d ə t *(onun ardınca)*. Çaynıq qaynardır.

M ö h s ü n z a d ə *(Nərminə)*. Görək ki, Kamranın bir imtahanı qal-mışdı?

N ə r m i n. Bu gün verəsidir, ata.

M ö h s ü n z a d ə *(gizli narahatlıqla)*. Eləmi?!. Çox gözəl. *(Pau-za.)* İşləmək barədə fikri nədir, burada qalmaq istəyir, yoxsa...

N ə r m i n. Hələlik o barədə qəti qərara gəlməmişik, ata!

S ə a d ə t. Qəti qərara gəlməseniz də, aydındır. *(Ərinə.)* Onun fik-ri Borçalıya getməkdir.

M ö h s ü n z a d ə. Təbii məsələdir. Orada anası var, bacıları var.

N ə r m i n. Yalnız ona görə deyil, ata.

M ö h s ü n z a d ə *(fikirli)*. Başa düşürəm. *(Qısa pauza.)* Nərmin, bəs sən nə cür fikirləşirsən?

N ə r m i n *(qətiyyətlə)*. Mən hər şeyi anama demişəm.

S ə a d ə t. O, mənə söz verib ki, Kamranı burada qalmağa razı salsın.

Pauza.

K ə r ə m *(qapıdan başını uzadaraq)*. Professor, buyura bilərsiniz. Çay hazırdır.

M ö h s ü n z a d ə *(dərindən nəfəs alaraq qalxır)*. Yaxşı. *(O biri otağa keçir.)*

S ə a d ə t *(Nərminə)*. Atanın hesabı içəriyə verməyinə baxma, sə-nin ayrılığın onun üçün çox çətin olar. O, Arazın o tayında qoyub gəl-diklərinin dərşini sənənlə unudur.

Qapının zəngi çalır. Nərmin qapını açır. Kamran gəlir. Bu, özölələri yaxşı inkişaf etmiş, ucaboylu, yaraşıqlı bir oğlandır. Əynində yaxşı tikilmiş qıvrıq idman kostyumu var. Hərəkətləri cold, aydın və qətidir.

K a m r a n. Salamlar!

S ə a d ə t. Salam!

N ə r m i n. Nə oldu, Kamran?

K a m r a n. Dörd!

S ə a d ə t. Təbrik edirəm.

K a m r a n. Sağ olun. On gündən sonra buraxılış gecəsidir, ondan sonra əlvida, universitet.

S ə a d ə t *(zarafatlıca)*. Yaman tələsirsən.

K a m r a n. Neyləyim, Səadət xanım, nə qədər oxumaq olar?

N ə r m i n *(gülürək)*. Yaxşı, Kam... Həmişə belə zarafat eləyirsən, eşidən də elə bilər, doğrudan da, sən oxumaqdan, kitabdan zəhlən gədir. Sən bunun belə deməyinə baxma, ana. Pişik kimi kürəyini yerə vurmaq istəmir. Oxumadığı roman yoxdur. İndi də fəlsəfəyə keçib.

K a m r a n. Roman, fəlsəfə başqa. Onlar mənim xəyalımı çəkib yeni ələmlərə aparır. Uzun qış gecələrində mənə ləzzət verir.

S ə a d ə t. Bəs elm? Demək elm lazım deyil?

K a m r a n. Bilirsinizmi, Səadət xanım, bizlərdə deyərlər ki, hər kəs bir ulduz altında doğulur. Hər kəsin bir qisməti var. Mən gecə ya-tanda da Borçalı meşələri yuxuma girir.

S ə a d ə t. Sənə yaxşı yol.

O biri otağa keçir.

K a m r a n. Deyəsən, ananın xoşuna gəlmədi.
N ə r m i n (*onun əlindən tutaraq*). Mənim getməyim onlara çox ağır gəlir.

K a m r a n (*yarızarafat, yarıcıddi*). Bəlkə sən qalasan?

N ə r m i n. Sənsiz? Çox sağ ol. (*Əlini buraxır.*)

K a m r a n. Yaxşı. Zarafat eləyirəm.

N ə r m i n. Axı, sənin üçün nə təfəvütü var? Nə üçün sən mütləq Gürcüstana getmək istəyirsən? Məgər, burada işləmək olmaz?

K a m r a n. Olar... Özün bilirən ki, mən «vicdan-vicdan» deyib, bağıran yalançı millət qəhrəmanlarına nifrət edirəm. Namuslu adam hər yerdə öz xalqının oğludur, ancaq mən oxuyub qurtarandan sonra oraya qayıdacağıma söz vermişəm. Mən bilirəm ki, orada yaşayan azərbaycanlıların mənim kimi adamlara ehtiyacları çoxdur. Mən beş il oraya qayıtmaq həvəsilə oxumuşam. Mənim orada dostlarım, yoldaşlarım var. Onlar məni əsl kişi hesab edirlər. İndi mən bütün bunları bir yelləncəyə qurban eləsəm, onlar nə deyrlər?

N ə r m i n. Yelləncək nədir?

K a m r a n (*bərkədən gülür*). Sizin yaylağımızdakı bəzəkli qamaklarda saatlarla uzanıb yellənə-yellənə istirahət elədiyimiz yadından çıxıb?

N ə r m i n (*ona diqqətlə baxaraq*). Kamran, mən bərk inciyyə bilərəm, ha!

K a m r a n (*mülayim*). İnciməzsən. Mənimlə universiteti bitirən yoldaşlarımla hərəsi bir uzaq kəndə getdiyi halda, mən, bir qorxaq kimi, başqasının qanadı altında gizlənərsə, özüm-özüm nifrət edərdim. Mənim ata-babalarım da həyatda öz gücləri ilə özlərinə yol açıblar. Mən çətin yollardan keçmək istəyirəm. Mən qalib gəlmək, fırtınalara, tufanlara qalib gəlmək istəyirəm! Məni bundan məhrum edərlərsə, dönüb bir əsgəri parçası olaram. Sən buna dözsən?

N ə r m i n (*onun əlindən yapışaraq*). Mənim əzizim, mənim qəhrəmanım! Mən səni elə belə də sevmişəm. Mən sənsiz yaşaya bilmərəm.

K a m r a n (*zarafatla*). Oho! Dayan-dayan, yoxsa, sən mənsiz də yaşamaq istəyirdin?

N ə r m i n. Yox, istəmirəm. Heç bir zaman da istəməmişəm. Biz birlikdə çalışıb, anamı razı salırıq. Atam dözümlü adamdır.

K a m r a n. Elədir.

N ə r m i n. Mən uşaqlara ingilis dili öyrədərəm. Sən də, müstəntiq, ya prokuror?

K a m r a n. Hansı olur-olsun, bunun əhəmiyyəti yoxdur.

N ə r m i n. Hə... atam kömək eləyər, maşın alarıq.

K a m r a n. Yenə kömək?

N ə r m i n (*gülür*). Yaxşı, özümüz alarıq. Tez-tez Bakıya gələrək.

K a m r a n. Əlbəttə. Əvvəllər düşünürdüm ki, bizim duyğularımız bir-birimizin ürəyini, beynini oxuya biləcək qədər inkişaf etsə belə, yenə də bizim digərimiz üçün bir müəmma olaraq qalacağıq. Yenə də hər kəs, birinci növbədə, özünü düşünəcək. (*Zarafatyana*) Bir gecə nıcat tanrısı yuxuma girərək mənə dedi: «Dünyaya min Həzrət Süleyman, min Loğman dirilib gəlsə, yalnız Ayı, Veneranı deyil, bütün qalaktikanı fəth eləsəniz, yenə də insanın mənəvi nıcatı özünə və özgələrinə kömək etməkdədir! Vaxtilə böyük Bethoven demişdir: «Ey insan, özün özünə kömək elə!» Uzaq Borçalı meşələrində yaşayan Salatin arvadın oğlu – mən Kamran isə deyirəm: «Ey insan, özün özünə və özgələrinə kömək elə!» (*Özünü zarafatyana çəkərək*) Necədir?

N ə r m i n. Mən səndən küsmüşəm.

K a m r a n. Nə üçün?

N ə r m i n. Eyzən mən səni öpürəm, heç sən...

K a m r a n. Qara qızın dərdi varmış. (*Onu öpür.*)

Qapının zəngi çalınır. Nərmın qapını açır. Cəmil gəlir. Bu, təxminən Kamran yaşda çox gözəl bir oğlandır. Zövqlə geyinmişdir. Hərəkətləri Kamranın kimi açıq və cəsarətlidir.

C ə m i l (*daxil olaraq*). Bağışlayın, professor evdədir?

N ə r m i n. Bəli, buyurun, oyləşin, bu saat. (*O biri otağa keçir.*)

Cəmil oturur, Kamran ona diqqətlə baxaraq, yaxınlaşıb qarşısında dayanır.

C ə m i l. Deyəsən, axı, biz tanışıq?

K a m r a n. Deyəsən...

C ə m i l. Borçalı!

K a m r a n (*əllərini şalvar cibinə qoyaraq, xəfif istehza ilə*). Borçalı!!!

C ə m i l. Bağışlayın, birdən-birə tanıya bilmədim.

K a m r a n. Ola bilər.

C ə m i l. Siz professorun qohumusunuz?

K a m r a n. Qohumu olmaq istəyirəm.

C ə m i l. Nə cürə?

K a m r a n. İndi sizə qapı açan qızı gördünüz?

C ə m i l. O, professorun qızıdır?

K a m r a n. Bəli.

C ə m i l. Təbrik edirəm!
 K a m r a n. Tələsməyin.
 C ə m i l. Necə? Bəs...
 K a m r a n. Hələ rəsmi bir şey yoxdur.
 C ə m i l. Bir-birinizi istəyəndən sonra nə rəsmiyyət?
 K a m r a n. Orası elədir.
 C ə m i l. Mən professorun yaxşı bir qızı olduğunu eşitmişdim.
 Amma özünü görməmişdim. Doğrudan da, gözəlmiş!
 K a m r a n (*zarafatla*). Kompliment demək indi dəb deyil. Yoxsa, mən sizin tərifinizi ona çatdırardım.
 C ə m i l (*ona diqqətlə baxaraq*). Çatdırmasanız da olar.
 K a m r a n. Onda nə üçün deyirdiniz?
 C ə m i l. Elə-belə.
 K a m r a n. Mən onun «elə-belə» söhbətlərin hədəfi olmasını istəmirəm.
 C ə m i l (*gülümsəyir*). Aydınadır.

Möhsünzadə, ardınca Kərəm, Səadət və Nərmin daxil olurlar.

M ö h s ü n z a d ə. O!... Təzəbəy, xoş gəlmisən! (*Ailə üzvlərinə*)
 Tanış olun, bu gün özünü böyük bir cəsarətlə müdafiə eləyən qəhrəman budur.

Cəmil Səadət, Nərmin və Kərəmlə tanış olur.

M ö h s ü n z a d ə (*Cəmilə*). Bəs, Kamranla?
 K a m r a n. Biz tanışıq.
 M ö h s ü n z a d ə. Hə... belə de... (*Cəmilə*) Yaxşı, əyləş görək.
 C ə m i l. Yox, professor, tələsirəm, oturmayaçağam. Gəldim, sizi bütün ailənizlə bu gecəki məclisimizə dəvət edim.
 M ö h s ü n z a d ə. Bugünkü qalibiyyət şəərəfinə, eləmi?
 C ə m i l. Professor, siz məni utandırırınsınız. Adi bir iş deyil.
 M ö h s ü n z a d ə. Sənin dissertasiyan adı bir iş deyil.
 K ə r ə m. Duran-duran deyirdi, namizədlik azdır, doktorluq verilsin.
 C ə m i l. Elə şey olar?
 K ə r ə m. Yox, havayı təklif eləmərdilər.
 C ə m i l (*gülümsəyir*). Professor ki, o təkliflərə razı olmadı.
 M ö h s ü n z a d ə. Yoxsa, sən bundan incidin?
 C ə m i l. Siz deyəndən sonra...
 M ö h s ü n z a d ə. İstedadlı adamın əməyi həmişə yaxşı nəticə

verər. Mən düz hərəkət elədim. Madam ki, bu istedad səndə var, doktorluq üçün daha mühüm mövzu işləyə bilərsiniz. Kərəm, belədir, ya yox?
 K ə r ə m. Elədir ki, var, professor.
 M ö h s ü n z a d ə. Güclü insan görək həmişə işin çətinindən yaşısın. O zaman mübarizə də, yaşamaq da maraqlı olur.
 C ə m i l. Sizin sözləriniz mənim üçün qanundur, professor.
 M ö h s ü n z a d ə. Yox, düz deyil, əzizim, hər kəsin öz düşüncəsi, öz mülahizəsi olmalıdır. Bütün fikirlər bir iradəyə tabe olduqda, dünya cəhənnəmə dönür. Kərəm, belədir, ya yox?
 K ə r ə m (*nə üçünsə «ah» çəkir*). Elədir, professor.
 M ö h s ü n z a d ə. Həyatın gözəlliyi fikirlərin, arzuların müxtəlifliyindədir – ədalətin meydana çıxmasındadır.
 C ə m i l. Professor, icazənilə mən gedim.
 M ö h s ü n z a d ə. Yaxşı.
 C ə m i l (*çıxarkən ayaq saxlayır, yavaş səslə Kamrana*). Zənnimcə, sizi xüsusi dəvət etməyə ehtiyac yoxdur.
 K a m r a n. Mən də elə güman edirəm.
 C ə m i l. Gözləyəcəyəm. (*Hamiya*) Hələlik.
 M ö h s ü n z a d ə. Hələlik.

Cəmil çıxır.

S ə a d ə t (*Möhsünzadəyə*). Sənin aspirantın nə gözəl oğlanmış.
 K ə r ə m (*ciddi*). Gözəllik yaxşı şeydir, amma, heyf, bu oğlanınkı zənənə gözəllikdir.
 N ə r m i n. Zənənə gözəllik nədir, Kərəm dayı?
 K ə r ə m. Bizlərdə qadın tayfasına zənənə deyirlər. (*Nərmin bərkədən gülür*.) Doğrudur, indi arvadla kişinin fərqi yoxdur. İkisinin də hüququ birdir.
 M ö h s ü n z a d ə (*Kərəmə*). Nərd oynayırıq?
 K ə r ə m. Xeyr.
 M ö h s ü n z a d ə. Nə üçün?
 K ə r ə m. Maşını yuyacam. Axşam qonaqlığa təmiz getmək lazımdır.
 M ö h s ü n z a d ə. Yaxşı, mən bir az qəzetlərə baxım.

Möhsünzadə o biri otağa keçir. Kərəm və Səadət də yan otağa keçirlər.

N ə r m i n (*Kamrana*). Sən bu oğlanla haradan tanışsan?
 K a m r a n (*qəsdən*). Hansı oğlanla?

N ə r m i n. Necə hansı oğlanla? Aspirantla.
K a m r a n. Aspirant nə üçün? O ki, artıq elmlər namizədidir.
N ə r m i n. Hələ təsdiqi gələndən sonra. Eh, Kamran... Yenə sənə nə olub, başlamısan söz güleşdirməyə.

K a m r a n. Mən onunla Gürcüstanda, Borçalı meşələrində tanış olmuşam.

N ə r m i n. Məgər, o da Borçalıdandır?
K a m r a n. O, görək ki... Bilmirəm haralıdır.
N ə r m i n. Bəs, sizin meşələrdə nə gözdirdi?
K a m r a n. Tbilisidə yaşayan bir dostugilə qonaq gəlmişdi. O da bunu meşəyə ova aparmışdı.

N ə r m i n. Sonra?
K a m r a n. Sonrasını ondan soruşarsan.
N ə r m i n (təəccüblə). Ondan nə üçün?
K a m r a n. Çünki mən danışmaq istəmirəm.
N ə r m i n. Sən Allah, danış.
K a m r a n. Canın üçün həvəsim yoxdur.
N ə r m i n. Görünür, aranızda, nə isə, inciklik olub?
K a m r a n. Aramızda onun inciye biləcəyi heç bir şey olmayıb.
N ə r m i n. Bəs, sənin?
K a m r a n. Mənim də.
N ə r m i n. Elə isə, ona qarşı niyə belə kinlisən?
K a m r a n. Mənim ona qarşı heç bir kinim yoxdur.
N ə r m i n. Bəs, rəğbətini?
K a m r a n. Rəğbətim də yoxdur!
N ə r m i n. Qəribədir.
K a m r a n. Nə üçün bu qədər maraqlanırsan?
N ə r m i n. Çünki o, pis oğlana oxşamır.
K a m r a n. Bəlkə də, mən onunla cəmisi on gün bir yerdə olmuşam.

Qısa pauza.

N ə r m i n. Sən bugəcəki qonaqlığa hansı kostyumu geyəcəksən?
K a m r a n. Nə üçün soruşursan?
N ə r m i n. İstəyirəm, hamının gözü bizdə olsun.
K a m r a n. Mən o qonaqlığa getməyəcəm.
N ə r m i n. Nə üçün?
K a m r a n. Elə-belə.
N ə r m i n. Görürsən... (Qısa pauza. Kamran papiros yandırır.)
Onda mən də getməyəcəm.

K a m r a n. Yox, sən get.
N ə r m i n (məzəmmətlə). Sənsiz?
K a m r a n. Nə olar?
N ə r m i n (inciyr). Çox sağ ol.

Görgin pauza.

K a m r a n (papirosunu külqabıya basaraq). Yaxşı, mən də gedirəm.

N ə r m i n (birdən şadlanaraq, çevrilib onun əlindən yapışır). Təşəkkür.

K a m r a n. Təşəkkür nə üçün?
N ə r m i n. Bilirəm ki, ancaq mənə görə gedirsən. (Kamran təzadən papiros yandırır. Nəmin papirosu onun əlindən alaraq) Az çək. (Papirosdan bir qullab alıb, söndürür.) Sən qara kostyumunu geyər-sən, yaxşımı?

Kamran başı ilə təsdiq edir.

N ə r m i n (onun ayaqlarına baxır). İndi nazıkburun tufli dəb deyil, bu gün bir cüt kəsikburun alarsan.

K a m r a n. Bayaq Cəmilin ayağında olanlardan?
N ə r m i n (alınaraq). Cəmilin bura nə dəxli var? İndi hamı ondan geyir.

K a m r a n. Fikir verməmişəm.
N ə r m i n. Anam dünən atam üçün həmin tufliyə alıb. Tapmasan, onu geyərsən. Ayaqlarınızın nömrəsi birdir.

K a m r a n (zarafatla). Deyəsən, sən məni Balaşın atası kimi bəzəmək istəyirsən.

N ə r m i n. Mən istəyirəm ki, biz geri qalmış, zövqsüz adamlar kimi görünməyək.

K a m r a n. Əlbəttə.
N ə r m i n (ona diqqətlə baxaraq). Kamran, sən istehza eləyirsən?

K a m r a n. Yox. (Birdən canlanaraq) Axı, nə üçün bizim fikirlərimiz, duyğularımız çox vaxt özümüzədən asılı olmayaraq, həyatın xırdaqları içində itib gedir?!

N ə r m i n. Bu sözlər mənə aiddir?
K a m r a n. Yox, mənim özümə aiddir.

N ə r m i n. Başa düşürəm, nə üçün sən özünə qarşı həmişə bu qədər amansızsan?

K a m r a n. Çünki mən həyatın zir-zibilləri arasında eşlənməyi

fikirlərimə qadağan edə bilmirəm, nə qədər özümü istədiyim ucalıqda saxlamağa çalışırsam, ölmür. Bir də ayılıb görürəm ki, dərin bir quyunun dibinə düşmüşəm, üst-başım, üz-gözüm hamısı üfunətli çamura batmışdır. Belə anlarda özüm-özümdən qaçıb xilas olmaq istəyirəm.

N ə r m i n (*tutqun*). Yəqin ki, bunun bir səbəbi var.

K a m r a n. Bilmirəm. Hətta, sevən adamlar da fikirlərini, hissələrini bir-birlərindən gizlədirlər. Buradan da ikiüzlülük, qorxaqlıq meydana çıxır.

N ə r m i n (*pərt halda*). Başa düşürəm ki, sən bu sözləri nə üçün deyirsən? Ancaq indiyə qədər mənim səndən gizlin heç bir...

K a m r a n. Mən buna inanıram. Ancaq mən istəyirəm ki, bu, biz insanların arasında bir qanuna çevrilsin. Biz bir-birimizin ürəyini ayna kimi görək. Bəlkə bu bizim daxili qüsurlarımıza qalib gəlməyimizə kömək edər. Axı, biz bir-birimizi sevirik.

N ə r m i n. Yoxsa, sən buna şübhə edirsən?

K a m r a n. Şübhə etmirəm. Lakin mən bu hissini cəbhəsini möhkəmləndirmək istəyirəm. O zaman bizim mübarizəmizin miqyası böyüyür. Sevgi nə qədər köhnəlmiş, məhdud bir məfhum olsa da, mənası öz qüvvəsində qalır. Əgər, mən səni sevirəmsə, demək səndə olan hansı cəhətlərsə mənə xoş gəlir, məni cəlb edir və mən bu hissini gözəlliyinə dalararaq, ürəyimin dərinliklərində sənin əleyhinə baş qaldıran duyğuları özümdən də, səndən də gizləyirəm. (*Gülümsəyir.*) Lakin necə deyərlər, didanı çuvalda gizlətmək olmaz. Bu dünyada, hər şey kimi, sevgi də həmişə eyni hərərdə qalmır. Onun temperamenti bir balaca azalan kimi, sənə düşməni duyğular güclənib məni öz hökmü altına almağa başlayır. Biz daha böyük işlərlə məşğul olmaq əvəzinə, həyatın xırdalıqları içində batıb qalırıq.

N ə r m i n. Kamran, özüm! Axı, hələ dünyada heç nə yox ikən nə üçün biz özümüzü analizlə məşğul olmalıyıq?

K a m r a n (*ona diqqətlə baxaraq gülümsəyir*). Profilaktika!

N ə r m i n. Doğrusu, sən belə danışanda, mən özümü pis hiss edirəm. (*Saata baxır.*) Məclisin vaxtına az qalib, get, geyin, gəl.

K a m r a n (*sanki yalnız indi əsl həyata qayıdaraq, saata baxır*). Doğrudan da, az qalib. Düz iki saatdan sonra mən burnu kəşik tufli ilə sənin qulluğunda hazırım! O tufliyənim varımdır, çoxdan almışam.

N ə r m i n (*küsür*). Nə üçün bayaqdan demirsən? Mən daha o qonaqlığa gətməyəcəm!

K a m r a n. Gedəcəksən. (*Öpür.*) Hələlik.

Kamran çıxır.

N ə r m i n (*onun ardınca*). Mən dünən aldığı qalstukunu taxarsan.

Nərmin yaxınlaşb güzgünün qarşısında dayanır. Üzünə elə qəribə bir maraqlı və diqqətli baxır ki, elə bil, özünü birinci dəfə görür. Kərəm daxil olub o biri tağa keçmək istəyir.

N ə r m i n. Kərəm dayı! Kərəm dayı!

K ə r ə m. Nədi, qızım?

N ə r m i n. Bayaq o oğlanın haqqında necə dedin?

K ə r ə m. Hansı oğlanın?

N ə r m i n. Bu gün dissertasiya müdafiə eləyənin.

K ə r ə m. Dedim qoçaq, o dodağını çeynəyən alimə yaxşı cavab verdi.

N ə r m i n. Onu soruşmuram. Dedin, necə gözüldür?

K ə r ə m (*qasdən*). Yadımdan çıxdı. (*Getmək istəyir. Qız qabağını kəşir.*)

N ə r m i n. Deməsən, buraxmayacağam.

K ə r ə m. Qızı canı, pisliklə demədim.

N ə r m i n. Bilirəm, tez ol.

K ə r ə m. Dedim, zənənə gözüldü.

Nərmin qəhqəhə ilə gülür.

K ə r ə m. Elə bil, gözlərinə sürmə çəkiblər. Üzü də ağappaq, yumurta kimi. (*Nərmin qəhqəhə ilə gülür.*) Qızı canı, pisliklə demədim.

N ə r m i n. Bura bax, Kərəm dayı, sən istəyərdin, o necə olsun?

K ə r ə m. Eh, insanlar mənim istəyimə görə yaransaydılar, dünya ayırı cür olardı.

N ə r m i n. Mən bilirəm, sən istəyərdin ki, o Kamran kimi olsun, qüvvətli, ötkəm. Əsl kişi!

K ə r ə m. Nə bilmək olar, bəlkə də, o, əsl kişidir, amma başlı olmağına söz yoxdur.

N ə r m i n. Eh, Kərəm dayı, sən də çox şişirtmə. Bu saat aşpazlar da dissertasiya yazırlar.

K ə r ə m (*bərkədən gülür*). Bunu yaxşı dedin. Amma, qız, aşpazlıq balaca sənət deyil. Binəqədidə bir kababçı var, ona lap professorluq vermək lazımdır. Köhnə, donmuş əti təzə ət adı ilə adama elə yeridir ki, deyirsən, bəh-bəh, bu təzə ətdən 4 – 5 şiş də lülə çox.

N ə r m i n. Kərəm dayı, sən onu bil ki, Kamran istəsə, altı aya namizəd ola bilər.

K ə r ə m. Bilirəm. Kamran nə oğlandır. Yaxşı, mən gedim, pal-tarımı dəyişim. (*O biri otağa keçir.*)

Nərmin bir neçə saniyə qeyri-şüurlu olaraq onun ardınca baxır. Sonra eyni fikri də-ğimçliqlə pianinoya yaxınlaşıb oturmada nə işə çalır. İşıq sönmür. İşıq yanında Cə-milginin evi görünür. Arxa planda musiqi, rəqs, qonaqlar. Ön planda yaşıl ağaclarla əhatə olunmuş artıma. Professor Möhsünzadə ilə Kərəm danışı-danışa səhnənin qa-bağına gəlirlər. Hiss olunur ki, papiros çəkmək üçün içəridən çıxırlar.

M ö h s ü n z a d ə. Məclisə baxıram, ürəyim dağa dönür. Nə qə-dər gözəl alimlərimiz var.

K ə r ə m. Çoxu da sənənin yetirmələrimdir.

M ö h s ü n z a d ə (*dərindən nəfəs alaraq*). Mənim atamı xatırla-ırsanmı?

K ə r ə m. Rəhmətlik yaxşı bağban idi. Kərbəlayi Hüseynin bağı-nın meyvəsi bütün Təbrizdə məşhur idi.

M ö h s ü n z a d ə. Əkib-becərdiyi hər bir ağac ilk bar verəndə, ki-şi uşaq kimi sevinirdi. Hər dəfə də bizi inandırmağa çalışardı ki, bu-nun meyvəsi o birilərininkindən şirindir. İndi mənəm də hər bir yeni tələbəm alimlik dərəcəsi alanda, elə bilirəm bunun işığı o birilə-rininkindən güclüdür. Amma heyf ki, qocalırıq, Kərəm.

K ə r ə m. Cən mənim canım, qocalığı yaxına gətirmə. Bizə nə olub, məşallah. Sən quş kimi, mən də özün bilirəm də, çətin döngələr-də elə pavarot götürürəm, elə bil, qartal hərlənir. Düzdür, ya yox?

M ö h s ü n z a d ə (*gülümsəyir*). Düzdür.

K ə r ə m. Arazın o tayında qohum-qardaş yolumuzu gözləyir. O göy maşında sənənlə Təbrizə qonaq getməyincə, hara qocalırıq?

M ö h s ü n z a d ə (*kədərlə xəyal içində*). Nə üçün insanın ömrü bu qədər qısadır?

K ə r ə m (*dərindən nəfəs alır*). İnsanın ömrü qısa da olsa, dünyə-nin ömrü uzundur. (*Pauza.*)

Musiqi. Kamranla Nərmin məclisdən gəlirlər.

N ə r m i n (*həddindən artıq şənlə*). O... dostlar da burdaymış!

K ə r ə m. Biz papiros çəkməyə çıxmışıq.

N ə r m i n. Biz də papiros çəkməyə çıxmışıq.

K a m r a n. Nərmin!

M ö h s ü n z a d ə (*Kamrana*). Zarafat eləyir. Mən bilirəm ki, o, papiros çəkmir.

N ə r m i n (*qəhqəhə ilə gülür*). Ata, Kamran papiros çəkdiyini sən-dən gizlədiyini üçün mənə açıqlanır. Bu boyda oğlan! (*Gülür.*) Mən pa-

piros çəksəydim, heç də gizlətməzdim. (*Kamrana*) Bəs, sən həmişə mərdlikdən danışırısan?

K ə r ə m. Böyüklərin yanında kiçiyin papiros fisqirtması mərdlik deyil.

N ə r m i n. Utanıb-büzülmək keçmişdə qalıb, Kərəm dayı. Papi-ros çəkmək nədir ki...

M ö h s ü n z a d ə (*Nərminə, ciddi tərzdə*). Daha içməzsən, eşit-din?!

N ə r m i n (*atasını qucaqlayıb öpür.*) Yoxsa, elə bilirəm sərxo-şam, nə içmişəm ki, cəməsi üç bakal şampanski. Öz yoldaşlarımla məclisi olsaydı, başqa məsələ. Onda Kərəm dayının «Ağbaş»ına «Beş ulduz»la cavab verərdim.

M ö h s ü n z a d ə. Səfəhləmə. Necə yəni Kərəm dayının «Ağ-baş»ına «Beş ulduz»la cavab verərdim? Bu nə deməkdir?

K ə r ə m (*gülür*). Nərminin zarafatçılığını bilmirsen? İndiki ca-vanlar «Ağbaş» – arağa deyirlər. Bacıqızı mənim hərdən araq atmağı-ma işarə edir.

N ə r m i n (*qəhqəhə ilə gülür*). Görürsünüz, Kərəm dayı o saat ba-şa düşdü.

M ö h s ü n z a d ə (*Nərminə*). Sən bu dilləri haradan öyrənmişən?

N ə r m i n. Ata, elə bütün məclislərdə olanlar alimlər deyil ki. (*Kamrana*) Kam, nə üçün mənə kömək eləmirsen?

M ö h s ü n z a d ə. Yox, Kərəm, görünür, bizim nədə isə səhv-miz var.

N ə r m i n. Ata, siz bura qonaqlığa gəlmisiniz, yoxsa, mənim üç qədəh şampanski içməyimi müzakirə eləməyə?

Səadət gəlir.

S ə a d ə t. Hamımız bura nə üçün yığılmışıq? Ayıbdır, Cəmilin anası da deyir, bəlkə danışırlar. (*Professora*) Sənənin aspirantının nə mə-dəni ailəsi varmış. Ev-əşiklərinə fikir verirsiniz. Hər şey öz yerində, hər şey ən son dəbə uyğun, hər şey müasir. Kamran, sən niyə elə qaşqabaqlı oturmuşdun? Mən sənənin yerinə utanıram.

K a m r a n. Nə üçün siz mənim yerimə utanırısanız?

C ə a d ə t. Çünki... çünki sən bizimlə gəlmisən...

K a m r a n. Ah... sizinlə gəlmişəm...

S ə a d ə t. Xətrinə dəymək üçün demirəm...

K a m r a n. Qətiyyətlə xətrinə dəymir.

N ə r m i n. Ana!

S ə a d ə t. Bilirsən, belə məclislərdə hər şeyə fikir veririrlər.

Arxa planda musiqi çalınır. Adamların oynadığı görünür.
Cəmil iti addımlarla gəlir.

C ə m i l. Professor, məclis sizi gözləyir. Rica edirəm, içəri buyur-
rasınız.

M ö h s ü n z a d ə. Gedək.

K ə r ə m. İcazənizlə, mən bir papiros da çöküm.

Möhsünzadə ilə Səadət içəri keçirlər.

C ə m i l (*Nərminə*). Nərmin xanım, buyurun.

N ə r m i n. Kamran, sən içəri getmirsən?

K a m r a n. Mən papiros çəkmək üçün çıxmışam.

Cəmil və Nərmin gedirlər. Arxa planda onların rəqs etdikləri görünür.
Kamranla Kərəm dayı papiros çəkirlər. Pauza.

K ə r ə m. Səadət xanımın sözü olmasın, bu axşam mənim də gö-
zümə birtəhər dəyirən. Elə bil ki, buraya gəlməyindən narazısan.

K a m r a n. Bəli, narazıyam. (*Qısa pauza.*) Mən bura gəlmək istə-
mirdim.

K ə r ə m. Niyə ki?

K a m r a n. Çünki ev sahibindən zəhləm gedir.

K ə r ə m. Hansından, – atadan, yoxsa oğuldan?

K a m r a n. Atanı tanımıram, oğuldan!

K ə r ə m. Hiss edirəm. (*Qısa pauza. Papiros çəkirlər.*) Səbəbini
deməzsən?

K a m r a n. Sənə deyərəm.

K ə r ə m. Hörmətli olasan.

K a m r a n. Üç il bundan qabaq tələbələrin qış tətili vaxtı mən öz
kəndimizə getmişdim. Bərk qar yağmışdı. Belə vaxtlarda bizim meşə-
lərə cüyür, dağkeçisi ovuna çıxırlar.

K ə r ə m. Deyir, sən də yaxşı ovçusan.

K a m r a n. Kim deyir?

K ə r ə m. Nərmin. Sonra...

K a m r a n. Bir gün mən də tufəngi götürüb getdim ki, bəlkə bir
şey vuram. Qar dizdən yuxarı idi. Bizlərdə meşələr qalın olur.

K ə r ə m. Bilirəm.

K a m r a n. Çox axtardım, bir şey tapmadım, qayıdan zaman ilə
tufan başladı ki, göz-gözü görmədi. Külək qarı qaldırıb güllə kimi ada-
mın üzünə çırırdı. Birdən qaranlıqda ağaca qısılmış bir adam sezdim.

«Kim sən?» deyər ayaq saxlayıb bərkdən soruşdum. Səs çıxmadı. O za-
man cib fənərini yandıraraq düz üzünə saldım, gördüm, mən boyda bir
oğlandır. «Niyə dinmir sən?» deyər bir də səsəndim. O, zorla anlatdı ki,
azıb. Mən minbir əziyyətlə dörd saatdan sonra onu gətirib evimizə çı-
xardım. Dili söz tutmurdu, on gün bizdə qalıb özünə gələndən sonra
maşına qoyub apardım Tbilisidəki dostuğ ilə.

K ə r ə m. Həmin bu Cəmil?

K a m r a n. Bəli.

K ə r ə m. Demək, sən rast gəlib evinizə aparmasaydın, indi biz də
burada kefə baxmazdıq? Yaxşı, bəs, indi ondan niyə zəhlən gedir?
Oğlan təqsirkardır ki, sən onu ölümdən qurtarmısan?

K a m r a n. Yox, o başqa şeydə təqsirkardır. Mənim qoca anam
neçə gün, neçə gecə səhərə qədər onun yastığının yanında oturaraq,
keşiyini çəkib, amma o, bir dəfə olsun anamı soruşmadı.

K ə r ə m. Nankor!

K a m r a n. Məsələ onda deyil. Nə mənim, nə anamın onun bizim
yaxşılığımızı bilib-bilməməyinə ehtiyacımız yoxdur. Lakin məsələ in-
sanın insanlara münasibətindədir. (*Əsəbiləşir.*) Adamlara bu qədər yu-
xarıdan aşağı baxmaq... Səadət xanımın istəyir ki, mən bu yalançı arist-
okratın evində təlxəklik edim.

K ə r ə m. Amanın günüdür, əsəbiləşmə.

K a m r a n. Mən gərək bura gəlməyəydim.

K ə r ə m. Yaxşı eləyib gəlmisən. Vaxt olar, o da öz səhvini başa
düşər. Biz, adamların üzərindən dərhal qələm çəkə bilmərik. Keçək
içəri.

K a m r a n. Siz gedin, mən gələm.

Kamran papirosunu külqabına basır. Sonra plaşını asılıqandan alaraq gedir.
Musiqi davam edir. Nərmin yüyürərək gəlir.

N ə r m i n (*ora-bura*). Kamran!

Asılıqana baxır və onun üzündəki şən ovqat birdən-birə yox olur.

C ə m i l (*gəlir*). Nə olub, Nərmin xanım?

N ə r m i n. Kamran gedib!

C ə m i l. Məncə, məclisdə ona toxunacaq bir şey olmayıb, eio de-
yilmi?

N ə r m i n. Bilmirəm.

Qısa pauza.

C ə m i l. Rica edirəm, bikef olmayın. (Onun əlindən tutaraq) Gedək içəri.

Nərmin diksindir və əlini çəkir.

N ə r m i n. Mən gedirəm, Cəmil.

C ə m i l. Necə? Bəs ananızgili gözləmirsiniz?

N ə r m i n. Yox.

C ə m i l. Yaxşı deyil, qonaqlardan ayıbdır. Bizimkilər də inciye bilirlər. (Təkrar onun əlindən tutur.)

N ə r m i n. İnciməzlər. Siz bizim tərəfimizdən üzr istəyərsiniz. Deyərsiniz, vacib işləri olduğu üçün getdilər. Hələlik. (Əlini zorla onun əlindən aralayır.) Hələlik, Cəmil.

Nərmin tələsik çıxır. Cəmil onun ardınca baxır. Sonra siqaret yandırmaq üçün kibrit çəkir və bu kibrit alşan kimi işıq sönür, qaranlıqda bir neçə saniyə Cəmilin alışdığı kibrit görünür. Dərhal işıq yanır. Kamran öz otağında pəncərə qarşısında dayanıb papiros çəkir. Qəflətən qapı taybatay açılır. Nərmin otağa daxil olur. Onun əlində kağıza bükülü şampan şüşəsi var.

N ə r m i n. Üzr istəyirəm.

K a m r a n. Nə üçün?

N ə r m i n. Səni ora getməyə məcbur elədiyim üçün.

K a m r a n. Orada nə olub ki?

N ə r m i n. Heç nə, axı, sən getmək istəməirdin.

K a m r a n. Sən nahaq məclisi yarımçıq qoyub çıxmısan.

N ə r m i n. Yox, nahaq deyil. (Plaşını çıxarır.) Biz məclisin məbədini sən bu balaca otağında davam etdirəcəyik. (Şüşəni göstərərək) Şampanski! (Bufətdən iki qədəh çıxarır. Şüşəni Kamrana uzadır.) Al partlat! (Kamran şüşəni açır və qədəhləri doldurur. Nərmin öz qədəhini götürərək) Sənin sağlığına!

K a m r a n. İkimizin də.

N ə r m i n. Yox. Bunu ancaq sən sağlığına içəcəyəm!

K a m r a n. Niyə ancaq mənəm?

N ə r m i n. Birincisi, ona görə ki, bayaq məclisdə sən sağlığına içilmədi.

K a m r a n (əsbəbiləşərək). Burax, sən də, axmaq şeylər haqqında fikirləşirsən.

N ə r m i n. Doğrudan da. İkincisi və ən əsası ona görə ki, mən səni, yalnız səni sevirəm!

K a m r a n (gülümsəyir). Yalnız məni...

N ə r m i n (onu başa düşməyərək). Yalnız səni! Sağ ol. (Axıra qədər içərək, qədəhi yerə qoyur.) İnan ki, sən mənə bir dəfə açıqlanmışın, başqasının min dəfə «qadan alım» deməsindən əzizdir. Sənin acığın da, gülüşün də mənə xoşuma gəlir. İlk dəfə səni görəndə ürəyimdə demişdim: «Bu oğlan mənə olmalıdır!» Ona görə də, özüm zəng eləyib səninlə tanış oldum. (Onu qucaqlayır.) Nə üçün mənə bütün varlığım, bütün bədənim səninlə birləşib bir vücud olmur... Ah, nə üçün?!. De, mənə çoxmu sevirsən?

K a m r a n (mehribanlıqla). Özün bilirsən ki, mənə «sevirəm» sözündən acığım gəlir.

N ə r m i n (zarafatlıqla). «Nə sevirəm» deyirsən, nə də mənə öpürsən. Bes, nə olsun?

Kamran bərkənd gülür. Onu ehtirasla öpür və yerdən qaldıraraq sürətlə fırlayır. Qızın bundan dərin bir zövq duyduğu hiss olunur. Sonra oğlan onu yerə qoyaraq, qədəhlərə şampanski tökür.

N ə r m i n (gözlərini yarı yumaraq). İndi bir an mənə elə gəldi ki, ikimiz də uzaqlara... kosmosa uçuruq.

K a m r a n (gülümsəyir). Buradan Borçalıya təyyarə ilə yarım saatlıq yoldur.

N ə r m i n (tutularaq). Başa düşdüm, mən ölüm, gəl bu gecə o barədə danışmayaq. (Pianinoya işarə ilə) Bunu sən almısan?

K a m r a n (gülümsəyir). Mənə o qədər pulum haradaydı? Ev sahibi qızına cehiz alıb.

N ə r m i n. Çalsaq, acıqları tutmaz ki?

K a m r a n. Yox. (Qədəhini götürür.) Sənin sağlığına. (İçir.)

N ə r m i n (pianinonun qabağında oturaraq). Nə çalım?

K a m r a n. Özün bilirsən.

N ə r m i n (Kamranın xoşladığı havanı çalıb oxuyur).

Məni sənə bağlayan
Eşqin, məhəbbətindir,
Yollarında saxlayan
Sənin sədaqətindir.

Tutsun ərzi duman, çən,
Qar olsun, dözərəm mən.
Ürəyimi isidən
Sənin hərərətindir.

İstəmirəm gül-çiçək,
Ömrün yolu daş-kəsək.

Hər bəlaya dözəcək, –
Sənin dəyanətidir.

Nədir vofa, etibar,
Söz desəm, artıq olar.
Mənim bu eşqim ki, var –
Sənin əmanətidir.

İstəmirəm gül-çiçək,
Ömrün yolu daş-kəsək.
Hər bəlaya dözəcək, –
Sənin dəyanətidir.*

K a m r a n. Sənin gözlərinin ifadəsi bu gün çox qəribədir.

N ə r m i n. Yəni nə cür qəribə?

K a m r a n. Elə bil ki, xəyalın dalğa-dalğa gəlib sahilə dəyərək
parçalanır, yenə də geri qayıdır.

N ə r m i n (*gülümsəyir.*) Mən səndən qorxuram, Kamran.

K a m r a n. Nə üçün?

N ə r m i n. Başqasının ürəyindən keçənləri duymaq qabiliyyəti
səndə o qədər güclüdür ki...

K a m r a n. Sənin məndən gizlin nə fikrin ola bilər ki?

N ə r m i n. Əlbəttə ki, yoxdur, ancaq bəzən heç özündən də asılı
olmayaraq, xəyalına elə şeylər gəlir ki, onu öz-özünə belə, etiraf etmə-
yə utanırsan. (*Qədəhi götürərək*) Sən həyatda həmişə xoşbəxtliyi yax-
şı hisslərin qələbəsində görürsən, elə deyilmi?

K a m r a n. Elədir.

N ə r m i n. Bir-birimizə olan gözəl hisslərin qələbəsi şərəfinə!

K a m r a n (*gülümsəyir.*) Yaxşı.

N ə r m i n (*gülümsəyir.*) Uçduq.

K a m r a n. Kosmosa!

N ə r m i n (*gülümsəyir.*) Kosmosa!

İçirlər.

K a m r a n (*papiros yandıraraq*). Təzə namizəd sənə nə cür təsir
bağışladı?

N ə r m i n. Zənənə gözəl?! (*Bərkdən gülür.*)

K a m r a n (*birdən acıqlanaraq, əlini stola çırpıb qışqırır*). Bəsdir!
(*Gərgin pauza.*) Biz insanlar heç zaman yaxamızı daxilimizdəki saxta-
karlıqdan qurtara bilməyəcəyik! (*Gərgin pauza. Susurlar. Kamran ol-*

* Şer Əliağa Kürçaylıındır.

*duqca pərtdir. Birdən Nərmən heç bir söz demədən jaketini, kostasını
soyunmağa başlayır.*) Nə edirsən? (*Qız cavab vermədən soyunmağına
davam edir.*) Niyə soyunursan?

N ə r m i n. Burada qalacağam!

K a m r a n (*həyəcanla*). Sən dəli olmusan, nədi?

N ə r m i n (*eyni sakitliklə*). Dəli nə üçün oluram. Məni istəmirsən?

K a m r a n (*həyəcanla*). Çox da istəyirəm. Sən özbaşına deyərsən,
sənin atan-anan var.

N ə r m i n (*əsəbi halda geyinir*). İndi ki, olmaz, təhqir etmə!

K a m r a n (*onun əlindən tutaraq*). Yaxşı, bağışla.

N ə r m i n (*qışqırır*). Burax!

Kamran onun əlini buraxır, qız iti addımlarla çıxır.

K a m r a n. Səni ötürməyim?

N ə r m i n. Lazım deyil.

Nərmən otaqdan çıxır. Işıq sönmür. Yananda Möhsünzadəgilin evi görünür. Səadət
qaranlıq otaqda bərk narahatlıq keçirir. Saat ikini vurur. Nərmən astaca otağa daxil
olur. Səadəti görmür. Səs salmamaq üçün tulfilərini çıxarır və birdən stula ilişib yi-
xilir. Səadət ona yaxınlaşır.

S ə a d ə t. Bu vaxtacan haradasan?

N ə r m i n. Kamranla idim.

S ə a d ə t. Kamranla? Gördük qanacağımı! Məclisin ortasında, heç
kəsə bir söz demədən, həтта, ev sahibləri ilə belə, xudahafizləşmədən
səni də götürüb gedir.

N ə r m i n. Məni o aparmadı. Mən özüm onun ardınca getdim.

S ə a d ə t. Bəs, heç olmasa, məclisdəkilərdən utanmadın? Axı, o
hələ sənin heç nişanlı da deyil!

N ə r m i n. Çox da... Biz bir-birimizə söz vermişik.

S ə a d ə t. Söz vermişik! İş də orasıdır ki, söz vermişiniz. Əgər,
ondan sənə ər olsa, mən adımlı dəyişərəm. Onun kimi adamlar arvad
istəyə bilməzlər. O, Don Kixot kimi yeldəyirmanları ilə vuruşur.

N ə r m i n. Böyük fikirlərlə yaşayan adamların taleyi həmişə be-
lə olmuşdur. Onlar çox zaman biz üzüqara bəndələrə Don Kixot kimi
görünüblər.

S ə a d ə t. Şişirtmə. O, öz qınında yanan bir boşboğazdır. Yerdən-
göydən dəm vura-vura gözlərini pərdələyib, səni yoldan çıxardır. Sən
onu sevmirsən!

N ə r m i n. Yox, mən onu sevirəm!

S ə a d ə t. Yalan deyirsən. Özün-özünü aldadırsan. Mən qadınam, mən səndə ona qarşı sevgi odu hiss etmirəm.

N ə r m i n. Mən bu saat onun evindən gəlirəm!

S ə a d ə t (*dəhşət içində*). Necə? Evindən gəlirsən?!. Demək...

N ə r m i n. Yox!

S ə a d ə t (*onun yaxasından yapışaraq qışqırır*). And iç!

N ə r m i n. Burax, ana, o namuslu adamdır.

S ə a d ə t. Namuslu adam bu qədr həyasız olmaz. Gecənin bu vaxtı qız uşağının subay oğlanın evindən çıxmağı – əxlaqsızlıqdır.

N ə r m i n (*qəhqəhə ilə*). Narahat olma, heç kəs görmədi.

S ə a d ə t. Bəs niyə gülürsən?

N ə r m i n. Çünki insana inanmamaq əsasında qurulmuş bu əxlaq normaları gülüncdür.

S ə a d ə t. Əxlaq, birinci növbədə, özünə və özgələre hörmət deməkdir.

N ə r m i n. Elə isə, neçin hər şey örtülü qapı dalında olmalıdır? Neçin hər şey riyakarlıq pərdəsinə bürünməlidir? Məgər, siz fikirləşməyirsiniz ki, bütün bunlar cəmiyyəti korlayır?

S ə a d ə t. Bəsdir. Kamran kimi baş alıb getmə. Məsələ abır-həyadadır.

N ə r m i n. Axı, neçin oğlanla qızın oturub söhbət etməsi və ya seviməsi ön alçaq dedi-qodulara səbəb olmalıdır?

S ə a d ə t. Çünki sizin evləncəyiniz hələ məlum deyil.

N ə r m i n. Nə olsun?

S ə a d ə t. Canına dərd olsun! (*Şillə ilə onu vurur.*) Rədd ol gözü-mün qabağından!

Nərmin üzünü tutaraq, o biri otağa qaçır. Səadət də onun ardınca gedir. Möhsünzadə daxil olur, ağır-ağır addımlarla evin içində hərlənir. Sonra kreslodə oturaraq, papiros çəkir. Səhərdir. Qapının zəngi çalınır. Nərmin qapını açır. Cəmil əlində gül dəstəsi gəlir.

C ə m i l. Salam, Nərmin xanım.

N ə r m i n. Salam.

C ə m i l (*gül dəstəsini təqdim edir*). Siz axşam Kamrana bu rəng qızılgülərdən çox xoşunuz gəldiyini söyləyirdiniz.

N ə r m i n. Dediniz ki, bunlar sizin bağınızda bitir?

C ə m i l. Bəli. Mənim yetirdiyim sortdur. Şəhərdə tək-cə bizim bağımızdadır.

N ə r m i n (*qoxlayır*). Gözəl güllərdir. Təşəkkür edirəm. Ancaq niyə zəhmət çəkirdiniz.

C ə m i l. Zəhmət?.. Nə danışırırsınız, bu kiçik kəşfimin sizin xoşunuza gəlməsi mənim üçün çox qiymətli dir.

N ə r m i n (*gülləri vaza qoyaraq*). Niyə məhz mənim xoşuma gəlməsi? Axşam bu gülləri mənim yanımda oturan o gözəl qız da tərifləyirdi ki... Eşitmədiniz?

C ə m i l. Eşitdim. Ancaq məni maraqlandıran yalnız sizin qiymətini idi.

N ə r m i n (*qəsdən*). Axı, nə üçün yalnız mənim?

C ə m i l (*cəsarətlə*). Çünki siz mənim xoşuma gəlirsiniz.

N ə r m i n (*zarafatlyana*). Mən çox adamın xoşuna gələ bilərəm. Nə olsun?

C ə m i l. Bilmirəm. Ancaq mən bütün gecəni sizin haqqınızda düşünmüşəm.

N ə r m i n. Başa düşürəm. Lakin.. Məncə siz hər şeyi bilirsiniz.

C ə m i l (*dərindən nəfəs alır*). Doğrudur. (*Qısa pauza.*) Ancaq bir-cə şeyi də bilmək istərdim.

N ə r m i n. Nəyi?

C ə m i l. Bilmək istərdim ki, biz «ondan» əvvəl tanış olsaydıq, siz mənə gələrdiniz?

N ə r m i n. Əvvəla, xahiş edirəm «onun» adını deyəsiniz?

C ə m i l. Bağışlayın.

N ə r m i n. İkincisi, qoribə sual verirsiniz. Siz ağıllı adamsınız, bilirsiniz ki, hər zamanın bir hökmü olur.

C ə m i l. Təşəkkür edirəm.

N ə r m i n (*gülür*). Mənim sözlərimdə sizin təşəkkür edəcəyiniz nə var ki?

C ə m i l (*gülümsəyir*). «Hər zamanın bir hökmü olur...»

N ə r m i n. İndiki zamanın hökmü artıq verilmişdir.

C ə m i l (*dərindən nəfəs alaraq*). Yəqin ki...

N ə r m i n. Yoxsa, siz buna şübhə edirsiniz?

C ə m i l. Qətiyyətlə.

N ə r m i n. Demək, hər şey aydındır?

C ə m i l. Görünür, belədir...

N ə r m i n. Onu da bilirsiniz ki, Kamran sizdən yaxşı oğlandı?

C ə m i l. Xeyr. Onu bilmirəm. Kamran nədə məndən yaxşı oğlandı?

N ə r m i n. Mərdlikdə.

C ə m i l. Siz nəyə əsasən bu fikrə gəlmisiniz?

N ə r m i n. O, heç vaxt sizin nişanımıza eşq elan etməzdi.

C ə m i l. Bəlkə də. Ancaq sizin mərdlik haqqındakı anlayışınız köhnəlmişdir. Mən öz hisslərimi gizlətsəydim, sizə də, özümə də xo-

yanət etmiş olardım. Bəlkə sizin Kamrana olan münasibətiniz bir səhv idi. Bəlkə o, sizin gözlədiyiniz adam deyildi?

N ə r m i n. İndi inandınızı ki, o, həqiqətən də mənim gözlədiyim adam imiş?

C ə m i l (*qətiyyətlə*). Xeyr. İnanmadım.

N ə r m i n (*sarsılmış halda*). Doğrudan? Yoxsa, məndən qisas almaq üçün belə deyirsiniz?

C ə m i l. Doğrudan!

N ə r m i n (*sarsılmış halda*). Nə üçün inanmadınız?

C ə m i l. Həyatda elə hadisələr olur ki, onları yalnız hiss etmək mümkündür.

N ə r m i n. Hisslərinizin sizi bu qədər aldatmış olmasına təəssüf edirəm.

Səadət gəlir. Nərin o biri otağa keçir.

S ə a d ə t. O... Cəmil... Xoş gəlmisiniz! (*Əl tutub görüşür.*) Ayaq üstə niyə durmusunuz, buyurun əyləşin.

Səadət onun tutqunluğunu hiss edir.

C ə m i l. Təşəkkür edirəm. (*Oturmur.*) Axşamkı məclis sizi yormadı ki?

S ə a d ə t. Nə danışırsınız, elə gözəl məclisdə heç yorulmaqmi oldadı?

C ə m i l. Çox şadam.

S ə a d ə t. Sizin atanız, ananız məni valeh etdilər. Nə qədər mədəni adamlardı. (*Zarafatyana*) Mən sizi ilk dəfə görəndə fikirləşdim ki, oğlanda bu gözəllik haradandır. Demə, ananızdan gəlirmiş. (*Eyni zarafatla.*) Tale sizi heç bu barədə incitmək istəməmişdir.

C ə m i l (*gülümsəyir*). Yox, Səadət xanım, görünür, dünyada tamam xoşbəxt olmaq mümkün deyil.

S ə a d ə t. Məncə, sizin belə deməyinizə heç bir əsas yoxdur.

C ə m i l. Təəssüf ki, var.

S ə a d ə t. Nədir, mənə demək olmaz?

C ə m i l. Nə üçün olmur. Bizim sirlərimizi sizin kimi nəcib insanlar da bilməyəndən sonra, kim biləcək. Ancaq, mən özüm demək istəmirəm. (*Saatına baxır.*) İndi isə, icazənilə, mən gedim. Laboratoriyada gözləyəcəklər. Nə olursa-olsun, mən əvvəlki kimi sizin ailənizin pərəstişkarı olaraq qalacağam.

S ə a d ə t (*gülümsəyir*). Siz məni lap təşviş içində qoydunuz.

C ə m i l (*gülümsəyir*). Təşviş ediləcək heç bir şey yoxdur, hələlik.

S ə a d ə t. Rica edirəm, tez-tez gəlin.

C ə m i l. Çox sağ olun.

Çıxır. Səadət onun ardınca baxır. Pauza.

S ə a d ə t. Mən öz dərdimi heç kəsə deyə bilmirəm, hətta, profsora da deməmişəm. Mən ata-anamı itirəndən sonra həmişə tək qalmaqdan qorxuram. Bəzən hövlnak yerimdən qalxıb professorun nəfəsinə qulaq asıram. Deyirəm, görüm bəlkə... Mən bilirəm ki, heç kəsin qızı axıracan anasının dizinin yanını kəsdirib oturmayıb. Ancaq, bununla belə, onun məndən ayrılıb başqa yerə getməsinə düşündükdə, dəhşət məni götürür. O gedərsə... (*Qorxmış halda qışqırır.*) Yox, mənim qızım heç yerə getməyəcək! (*Qapıya yaxınlaşıb çağırır.*) Nərin!

N ə r m i n (*gəlir*). Nədir, ana?

S ə a d ə t. Nə olub, belə niyə baxırsan? Yaxşı, gəl, bərişaq, mənim dəli balam. (*Nərimni qucaqlayıb öpür.*) Cəmil niyə gəlmişdi?

N ə r m i n. Bu gülləri gətirmişdi.

S ə a d ə t. Professor üçün?

N ə r m i n. Yox, mənim üçün.

S ə a d ə t. Sonra?

N ə r m i n. Sonra da məni sevdini, mənimlə evlənmək istədiyini söylədi.

S ə a d ə t. Bəs, sən nə cavab verdin?

N ə r m i n. Səncə, nə cavab verməliydim?

Ağır pauza. Kamran daxil olur.

K a m r a n. Salam!

S ə a d ə t (*soyuq*). Salam.

K a m r a n (*şən halda*). Mən Bakıdakı bütün işlərimi qurtardım. Qaldı bir getmək...

S ə a d ə t. Sən getməyi qərara almısan?

K a m r a n. Bəli.

S ə a d ə t (*əşəbi halda*). Mən sənə qəti bildirirəm ki, Nərin buradan heç yerə getməyəcək.

K a m r a n. Nərimnin iyirmi üç yaşı var, Səadət xanım.

S ə a d ə t. Nərin mənim qızımdır, eşidirsən?

K a m r a n. Eşidirəm.

Maşın səsi. Möhsünzadə ilə Kərəm daxil olur.

M ö h s ü n z a d ə (otaqdakı gərginliyi hiss edərək). Nə olub?

S ə a d ə t. Nə olacaq? Məni gözümün ağı-qarası birçə qızıma həsrət qoymaq istəyirlər. (Kamrana) Əgər, sən mütləq kəndə getmək istəyirsənsə, nə çox Azərbaycanın rayonu. Lap Kərəm səni hər gün aparıb gətirə də bilər. Yoxsa, tamam ayrı bir respublika...

K a m r a n. Səadət xanım, məsələ heç də kəndə getməkdə deyil. Mən şəhərdə də məmnuniyyətlə işləyərəm. Ancaq, Gürcüstan hökuməti məni ona görə bura oxumağa göndərmiş ki, orada yaşayan azərbaycanlıların ana dilini bilən mütəxəssislərə çox ehtiyacları var.

M ö h s ü n z a d ə. Gürcülər çox doğru hərəkət eləyiblər.

S ə a d ə t (ərinə). Gürcülərin yaxşı iş gördüklərinə sözüüm yoxdur. Ancaq Nərimin gedəndən sonra sənənin olub-qalan yuxun da qaçaq. Onsuz da, dormansız yata bilmirsən.

M ö h s ü n z a d ə (zarafatlyana). Biz dərd çəkməyə öyrəşmişik, Səadət xanım.

K ə r ə m. Yuxumuz qaçaq, qaçsın, bizi də özü ilə aparmayacaq ki.

S ə a d ə t. Mənim qızım gözümdən uzaq heç yerə getməyəcək.

Səadət əsəbi halda o biri otağa keçir. Işıq da onunla gedir. Işıq təkrar Möhsünzadənin, Kərəmin və onlardan aralıda dayanan Nəriminlə Kamranın üzünə düşür.

M ö h s ü n z a d ə. Gedək, dostum Kərəm. Görürsən ki, həyat nə qədər çətindir.

K ə r ə m. Ancaq Kamran getdikcə mənə daha xoş gəlir. Maşallah, qılınc kimi oğlandır.

M ö h s ü n z a d ə. Doğrusu, ona fikir verdikcə, zehnimdə nəsə bir silklənmə, bir təzəlik əmələ gəlir. Biz bəzən öz məhdud işimizin içində o qədər batıb qalırıq ki, bədənimizlə bərabər ruhumuz da piylənir. (Nəriminə yaxınlaşır.) Qızım, sən bizə görə ürəyinin öleyhinə getmə.

K ə r ə m. Aranı Araz kösməyib ki, bir də gördün Kərəm dayı qılınc ilə çıxdı böyürdən.

M ö h s ü n z a d ə. Hələlik, qızım.

S ə a d ə t (tələsik gələrək). Hara gedirik?

M ö h s ü n z a d ə. Araz qırağına.

S ə a d ə t. Nəyə?

M ö h s ü n z a d ə (dərindən nəfəs alaraq). Elə-belə gəzməyə. (Çıxır.)

K ə r ə m (gedə-gedə qızın qulağına). Gedirik Arazın o tayına ta-

maşa eləyək. (Çıxır. Səadət yan otağa keçir. Bayırda maşının səsləniş uzaqlaşdığı eşidilir.)

K a m r a n (vazadakı güllərə işarə ilə). Bunlar yəqin ki, Cəmilgildəndir.

N ə r m i n (başı ilə təsdiq edərək). Nə bildin?

K a m r a n (gülümsəyir. Zarafatlyana). Həqiqi qəhrəmanlar sənə kimi gözəl qızların diqqətinə qarşı laqeyd qalmazlar. Axşam sən məclisdə bu gülləri tərifləyəndə Cəmil eşidirdi.

N ə r m i n (birdən tutularaq). Nə olsun? Qadına qarşı diqqətli olmaq heç də pis əlamət deyil.

K a m r a n. Əlbəttə.

N ə r m i n (əsəbi halda). Nə demək istəyirsən?

K a m r a n. Heç nə.

N ə r m i n. Axı, mən bilirəm sənənin ondan zəhlən gedir.

K a m r a n. Bunun dəxli yoxdur.

N ə r m i n (sərt). Dəxli olmasa, deməzsən! (Ağır pauza. Birdən ona sarılıaraq) Kamran, gəl biz atamgilin arzusunu yerinə yetirək. Axı, doğrudan da, mən onların birçə övladıyam.

K a m r a n. Mənə elə gəlir ki, professor razıdır.

N ə r m i n (onun sözünü kəsir). Bu razılıq ona baha oturur.

K a m r a n. O, kişidir.

N ə r m i n. Bəs, anam?

K a m r a n. O da tezliklə alışar.

N ə r m i n. Demək, sən fikrindən dönməyəcəksən?

K a m r a n. Yox.

N ə r m i n. Mən getmək istəmərəm?

K a m r a n. Qalarsan.

N ə r m i n. Bu sənə təsir eləməz?

K a m r a n. Eləyər.

N ə r m i n. Amma yenə gedərsən?

K a m r a n. Gedərəm.

N ə r m i n. Bəs, sən məni necə istəyirsən?

K a m r a n. Bəs, sən məni necə istəyirsən?

N ə r m i n. Mənim qarşımda atam-anam dayanmışdır.

K a m r a n. Mənim də qarşımda xalqım, camaatım dayanmışdır. (Ağır pauza.) Heç bilirsənmi, dünyada necə böyük dərdlər var? Orta məktəbdə mənimlə Maral adlı bir qız oxuyurdu. Bir gün onun atasını tutub, on il iş verdilər, gedib həbsxanada öldü. Sonralar məlum oldu ki, əsl müqəssir o deyilmiş.

N ə r m i n. Qız gözəl idi?

K a m r a n. Həm gözəl idi, həm də nəcib.

N ə r m i n. Bəs, necə oldu?

K a m r a n. Kimsəsiz qalib istəmədiyi bir adama ərə getdi.

N ə r m i n. Nə bildin istəmir.

K a m r a n (*tutqun halda*). Bildim.

N ə r m i n (*qəribə eqoizmlə*). Bəlkə səni sevirmiş?

K a m r a n (*qıza kəskin bir nəzər salaraq, qətiyyətlə*). Mən də onu sevirdim. Lakin bu, dünyadan xəbərsiz, dilsiz-ağızsız bir sevgi idi.

N ə r m i n (*istehza ilə*). Mələklərin məhəbbəti kimi?

K a m r a n (*qaşqabaqlı*). Ola bilər. Mələkləri də insan təsəvvürü yaratmışdır.

N ə r m i n (*alınmış halda*). Amma mən elə bildirdim mən sənin həyatına daxil olmuş yeganə qızam. Demək, ikinci dəfə də sevmək olarmış. (*Sarsılmış halda*) Bəs, sən nə üçün bunu indiyə qədər mənə demirdin?

K a m r a n. Çünki mən həmişə onu xatırlayanda, ancaq intiqam barədə düşünürəm.

N ə r m i n. Guya ki, bütün işlər bir qızın taleyindən ibarət imiş. Yəqin ki, Maral o əhvalatı çoxdan unudub.

K a m r a n (*təəccüblə*). O unutsa da, mən unuda bilmirəm.

N ə r m i n. Sən kimlərdən intiqam alacaqsan?

K a m r a n. İnsan həyatını pula, vəzifəyə satanlardan!

N ə r m i n. Xəyalpərəst!

K a m r a n (*soyuq tərzdə*). Ola bilər. Hər halda, hərəkət lazımdır! Əlvida!

Qəti addımlarla otaqdan çıxır. Nərin bir an yerində donub qalır.

Sonra tamam qeyri-şüuri bir ifadə ilə öz-özünə pıçıldayır.

N ə r m i n. Əlvida?! (*Birdən sanki yuxudan ayılaraq*) Yox! Yox! Kamran!

Nərin qışqıraraq qapıya tərəf atılır və elə bu zaman daxil olan Cəmillə qarşılaşaraq, qorxmış kimi, dalı-dalı geri çəkilir. Işıq sönür. Yananda Möhsünzadə ilə Kərəm Araz kənarında dayanaraq o taya baxırlar.

M ö h s ü n z a d ə. Biz gələndə o taydakı o iyde ağacı lap balaca idi. İndi böyüyüb. (*Qısa pauza.*) Oğlum İsmayıl da yəqin belə boy atıb. Biz gələndə onun iki yaşı var idi.

Uzaq xeyallardan, xatirələrdən danışan bir musiqi səslənir.

M ö h s ü n z a d ə. O yaşıl tərədəki cılpaq atı görürsən? Qulaqlarını şəkəlib bizə baxır.

K ə r ə m (*kövrək hisslə*). Yazıq heyvan... nə bilir biz kimik! (*Qısa pauza.*) O ağaran yol birbaş Təbrizə gedir.

M ö h s ü n z a d ə. Elədir.

O taya tamaşa eləyə-eləyə qədim bir Azərbaycan mahnısı oxuyurlar və elə bil, o taydakı iyde ağacının budaqları, zəmilər bu mahnının ahəngi ilə dalğalanır.

K ə r ə m. Eh, nə isə.. Mən bir çay dəmləyim, o taya tamaşa eləyə-eləyə içək.

Yol çantasını götürüb ağacların arasına girir. Səhnə yavaş-yavaş qaranlıqlaşır. Işıq güclənəndə Möhsünzadənin evi. Nərin təkdir. Conra Səadət görünür. Qısa pauza.

S ə a d ə t. Mən sizin məhəbbətinizə xəyanət elədiyimi bilirəm. Lakin sənin xoşbəxtliyin üçün belə lazım idi. (*Qıza yaxınlaşaraq məhribanlıqla*) Öz həyatını boş xeyallara qurban vermə. Əgər, o səni sən düşündüyün qədər istəsəydi, tikə-tikə doğrasaydılar da getməzdi.

N ə r m i n. Onu heç kəs doğramırdı.

S ə a d ə t. Bilirsən qızım, dünyada elə bir məhəbbət yoxdur ki, onun ömrü iki-üç ildən artıq olsun. İyirminci əsr, bir çox həqiqətlər kimi, bunu da aydınlaşdırdı. Ona görə də, ən düzgün yol sakit, əqilli ailə həyatı qurmaqdır. Bu dünyada səadəti yalnız məhəbbətdə axtaranların heç biri xoşbəxt olmamışdır.

N ə r m i n. Məncə, sevənlər öz məhəbbətlərində heç nə axtarmırlar. Heç bir səadət-filan haqqında düşünmürlər.

S ə a d ə t. Çünki müvəqqəti ehtirasların coşğunluğu bizim əqlimizin müqavimətini pozur, öz həyatımız, gələcəyimiz haqqında ciddi düşünməyə qoymur.

N ə r m i n (*kəskin təbəssümlə*). Demək, məhəv olsun məhəbbət?!

S ə a d ə t. Hər məhəbbət xoşbəxtlik, rahat həyat vəd eləmir. Əqilli qız heç vaxt bunu yaddan çıxarmamalıdır... Sonrakı peşmançılıq biz qadınlar üçün xüsusilə dəhşətli olur.

N ə r m i n (*dərindən nəfəs alaraq*). Mənə elə gəlir ki, Kamranla uzaq bir kənddə, balaca bir daxmada yaşamaq mənim üçün ən böyük səadət olardı. Təəssüf ki, mən bunu indi, o, gedəndən sonra hiss edirəm.

S ə a d ə t. Məhz sənə elə gəlir. Amma həyat ayrı cürdür. Biz səninlə ana-bala olmaqdan başqa, eyni zamanda, dostuq, rəfiqəyik. Ona görə də, açıq danışib, səni inandırırım ki, istəyir kişinin dərdindən də-

li-divanə olaq, yenə də onun oxşamalarından aldığımız zövq iki il çəkmir. Ona görə də, bizə ayağımı yerə möhkəm dirəmiş, yaxşı dolanmağı bacaran əqilli, sağlam ər lazımdır. Həyata ayıq gözlə bax!

N ə r m i n. Mən həyata hansı gözlə baxsam, yenə də Kamranı görürəm. Ancaq sənin və atamın xətrinə mən onu unutmağa çalışacağam. Sübut eləyəcəyəm ki, mən də onun kimi dözməyi, öz sözümün üstündə durmağı bacarıram!

Qapının zəngi çalır. Nərmin gedib açır. Cəmil daxil olur. Onun əlində yenə də həmin güllərdən iri bir dəstə vardır.

C ə m i l (*gül dəstəsini qıza təqdim edərək*). Salam, Nərmin xanım! Salam, Səadət xanım!

S ə a d ə t. Salam, Cəmil! Anangil necədir?

C ə m i l. Sizə salamları var.

S ə a d ə t. Mən sizin ananıza vurulmuşam.

C ə m i l (*gülümsəyir*). O da eyni sözləri sizin haqqınızda deyir.

S ə a d ə t. Görünür, biz bir-birimizi başa düşürük.

C ə m i l. Yəqin ki, elədir.

S ə a d ə t. Siz söhbət eləyin, mən də xörəyə baş çəkim. (*Gülüm-səyir*.) Qocalara işləməkdən başqa nə qalır ki...

C ə m i l. Qocalıqla sizin aranızda hələ bir ərlik zaman var.

S ə a d ə t (*bərkədən gülür*). Cavanlıqla vidalaşanlar üçün bundan gözəl kompliment olmaz. (*Stolun üstündəkilərə işarə ilə*) Rica edirəm, əyləşin.

O biri otağa keçir. Qısa pauza.

N ə r m i n. Bu gülləri nə üçün gətirmisiz? Mən ki, sizi sevmirəm. C ə m i l (*yarızarafat*). Amma mən sizi sevirəm. Ona görə də, ürəyim istəyən hər bir şeyi, hətta, öz canımı da sizə bağışlamağa ixtiyarım vardır!..

N ə r m i n. Mən qəbul eləməsəm necə?

C ə m i l. Heç nə. Nə deyə bilərəm ki...

N ə r m i n. Mən onu unuda bilmirəm, başa düşürsünüzmü?

C ə m i l. Əlbəttə.

N ə r m i n. Bəs, onda məndən nə istəyirsiniz?

C ə m i l. Heç bir şey. Məgər, o gündən sonra mən öz hisslərim barədə sizə bir söz demişəm? (*Pauza*.)

N ə r m i n. Mənim onu unuda bilməməyim sizin mənliyinizə toxunmur?

C ə m i l. Yox, biz əvvəl bir-birimizə rast gəlsəydik, bəlkə siz məni ondan da artıq sevdiniz.

N ə r m i n. Nə üçün siz özünüz haqqında bu qədər yüksək fikirdəsiniz?

C ə m i l (*tamamilə ciddi*). Nə üçün də olmayım?

N ə r m i n. Mən özünə inam hissini sevirəm. Ancaq sizinlə onun cəsarəti arasında çox mühüm bir fərq vardır.

C ə m i l (*təmkinlə*). O fərq nədən ibarətdir?

N ə r m i n. Bilmirəm. Lakin...

C ə m i l. Lakin?

N ə r m i n. Bu, hər halda, sizin xeyrinizə deyil.

C ə m i l (*eyni təmkinlə*). Mən sizin mənim barəmdə belə düşüncəyəndən də incimirəm. (*Qısa pauza*.) Siz ki, məni sevmirsiniz...

N ə r m i n (*birdən canlanaraq*). Ona görə də, mənim sizin haqqınızda nə fikirdə olduğum vecinizə deyil, eləmi?

C ə m i l. Yox, demək istəyirəm ki, madam ki, sevmirsiniz, mən sizə necə yaxşı görünə bilərəm?

N ə r m i n (*yarızarafat*). Mən o qədər də ədalətsiz deyiləm. Sizin əqlinizə, ciddi adam olduğumıza söz yoxdur.

C ə m i l (*kəskin təbəssümlə*). Lakin bunların heç biri də sizə xoş təsir bağışlamır.

N ə r m i n. Siz istehza edirsiniz?

C ə m i l. Qətiyyətlə. Mən sizin fikrinizi tamamlamaq istədim.

N ə r m i n. Sizin həqiqətin gözüne belə düz baxmağınız mənim xoşuma gəlir.

C ə m i l. Mən buna çox şadam. (*Qısa pauza*.) Sizə aid bir sual olarmı?

N ə r m i n. Olar.

C ə m i l. Madam ki, siz Kamranı bu qədər sevirsiniz, nə üçün onunla getmədiniz?

N ə r m i n. Mən öz sevgimi atamın böyük dərdinə qurban etdim. (*Qısa pauza*.) Onun iki uşağı, bütün qohum-əqrəbası Arızın o tayında qalıb, mən də olmasam, belə bükülər. (*Bərkədən sərt şəkildə*), Siz nə üçün gülümsəyirsiniz?

C ə m i l. Atanız uşaq-zad deyil ki...

N ə r m i n. Əlbəttə, siz müəyyən dərəcədə haqlısınız. Lakin burada başqa bir məsələ də var ki, icazə verin, onu sizə söyləyim. Həqiqi sevənlər həyatlarının ən çətin dəqiqələrində də bir-birilərinə layiq olmalıdırlar. Zəiflik həmişə acınacaqlıdır.

Qısa pauza.

C ə m i l. Bəlkə sonra yenə də...

N ə r m i n. Yox! Bir fars mahnısında deyildiyi kimi, «Rəftəm ki, rəftəm».

C ə m i l. Elə isə, ikinci suala da icazə verin.

N ə r m i n. Buyurun.

C ə m i l. Siz ondan sonra ərə gedəcəksiniz?

N ə r m i n. Yəqin ki. (*Zarafatyana*) Qarıyib evdə qalmağın nə mənası var?

C ə m i l (*yarızzarafatla*). O zaman mən öz namizədliyimi irəli sürə bilərəm?

N ə r m i n (*eyni kədərli zarafatla*). Bayaqqı açıq danışığımızdan sonra siz yenə də prezident seçilmək istəyirsiniz?

C ə m i l. Tərəddüd etmədən!

Pauza. Nərmin sanki birdən-birə taqətdən düşür.

C ə m i l. Nə üçün dinmirsən?

N ə r m i n. Yara çox təzədir, Cəmil. Hələlik heç bir söz deyə bil-mərəm. Vaxt keçər, baxarıq. İndi isə gedin. Mən tək qalmaq istəyirəm.

C ə m i l. Hələlik, Nərmin xanım.

N ə r m i n. Hələlik.

Cəmil çıxır. Pauza. Möhsünzadə ilə Kərəm daxil olurlar.

M ö h s ü n z a d ə (*qıza uzun bir nəzər salaraq*). Gərək Kamranla gedəydin, qızım.

N ə r m i n. Mən heç nədən peşman deyiləm, ata.

M ö h s ü n z a d ə. Başa düşürəm. Qiymətləndirərəm, ancaq ananın göz yaşları olmasaydı, mən səni getməyə məcbur edərdim.

N ə r m i n. Bəs, sən mənsiz darıxmazdın?

M ö h s ü n z a d ə. Sənin atan o taydakı qardaşlarının, bacılarının dərdinə biganə olub?

N ə r m i n. Yox, mən hiss eləmişəm ki, sənin fikrin həmişə onlardır.

M ö h s ü n z a d ə. Mən hər dəfə onları düşündəndə xəcalət çəkirəm.

N ə r m i n. Birinci dəfədir ki, səni belə ümidsiz görürəm, ata.

M ö h s ü n z a d ə. Neçə illərdir ki, atan ümidlə yaşayıb. Ümidlə oxuyub, doktor olub. İndi isə ömür qurtarır. Kim bilir, daha nə qədər belə ömürlər qurtaracaq.

Möhsünzadə dərindən nəfəs alaraq, o biri otağa keçir. İşıq sönmür. Yananda Kamran Borçalıda öz otağında oturub məktub oxuyur. O, gözünü kağızın üzərində gözdikcə biz Nərminin səsini eşidirik.

N ə r m i n i n s ə s i. Neçə gün bundan qabaq sənin harada işlədiyini və ünvanını öyrənib mənə deməsini Cəmildən xahiş etdim. O, əvvəl təəccüb elədi. Sonra soruşdu: «Bəlkə sən mənə verdiyin vədə peşman olmusan?» «Yox» dedim. Peşman olmamışam. Ancaq, mən Kamrana məktub yazmaq istəyirəm. Daha bir söz demədi. O, bilir ki, mənim ürəyim həmişəlik sənə bağlıdır. Lakin onu da bilir ki, mən heç bir zaman öz ərimə xəyanət eləməyəcəm. Dünən Cəmilgildən mənə nişan gəldi. Sənin göz yaşlarından acığın gəldiyini bilirəm. Ona görə də ağlamadım. Ancaq mənim üçün çox çətin keçir. Sənin həmişəlik məndən ayrıldığını düşündükcə, damarlarımda qanım donur. Bəlkə mən hər şeyi atıb səninlə gedəydim, Kamran?

Kamran dərin bir ağrı ilə gözlərini yumur. İşıq sönmür. Musiqi. İşıq, əlində məktub oxuyan Nərminin üzünə düşür və o oxuduqca, biz Kamranın səsini eşidirik.

K a m r a n ı n s ə s i. Sənsiz mənim üçün də çətin keçir, Nərmin. Harda oluramsa, sənin xəyalın daima... daima mənimlədir. Həyatın dəhşətli hadisələri ilə uğraşan bir prokuror üçün bu, bəlkə də, zəiflikdir. Lakin bu belədir və bu mənim həyatımın yeganə təsəllisidir. Nərmin... Professor Möhsünzadəni, Kərəm dayını düşün!.. Bizim həsrətimiz də sevgimiz kimi böyükdür. Sənin nişanlandığını oxuyanda, bir an mənə elə gəldi ki, həyat dayandı və mən yeddi arşınlıq quyunun dibinə düşdüm. Lakin mən sənin gözlərinin dərinliklərində dəniz kimi sükuta dalmış həsrəti hiss edərək, o quyudan çıxmağı bacardım. Mən sənin gülüşlərini xatırlayaraq, Murov dağlarına baxdım. Anam Salatının qürurunu xatırlayaraq, igidlər yola salmış Borçalı meşələrinə baxdım... və bu kədərli genişliyin taleyi məni qüvvətli bir səslə həyata çağırırdı. Biz bir-birimizi anlayırıq... Bizim məhəbbətimiz yarımçıq idi. Təhqanadlı quş kimi idi. Sən özün etiraf etməsən də, mən sənin hansı tərəfə meyl etdiyini hiss edirdim. Bəlkə də, sən mənimlə gedərdin. Lakin bu fədakarlıq nə səni xoşbəxt edərdi, nə də məni. Durnalar uzaqlarda uçmaq üçün yarandıqları kimi, mənim kimilər də uzaq ideallar üçün yaranmışlar. Hələlik bu qədər, Nərmin. Ağır cinayətlərdə təqsirləndirilən bir nəfərin işini tədqiq eləyəcəyəm. Mənə elə gəlir ki, o, cinayətin yox, ədalətsizliyin qurbanı olmuşdur.

Pauza. Nərmnin məktubu stolun üstünə qoyaraq, qalxıb pianinoya yaxınlaşır. Əvvəl yavaş-yavaş, sonra həyəcanla çalır. Cəmil daxil olur.

C ə m i l (*məktuba işarə ilə*). Kimdəndir?
N ər m i n (*gözlərini pianinodan çəkməyərkək*). Oxuya bilərsən.

Cəmil məktubu götürüb imzasına baxaraq, oxumadan qatlayıb yerinə qoyur. Nərmnin çalır. Cəmil siqaret yandırır. Hiss olunur ki, o özünü güclə ələ alır. Nərmnin pianonun arxasından qalxaraq, məktubu götürür. Sonra da alışqanı götürüb alışdıraraq məktubu alova tutur. Hər ikisinin nəzərləri altında məktub yavaş-yavaş yanır və yandığıca səhnənin işığı da azalır və sönür. İşıq yanında asfalt yolun kənarında mənəzrəli yer görünür. Meşə ağacları, qayalar. Maşın səsi yaxınlaşıb susur.

S ə a d ə t i n s ə s i. Bir az dincəlmək üçün bura çox gözəldir.

Əvvəl Nərmninlə Cəmil, onların ardınca da Möhsünzadə, Kərəm və Səadət səhnəyə çıxırlar.

C ə m i l (*Nərmninə*). Bu da Kamranın əlik ovladığı Borçalı meşələri.

N ər m i n. Bu dağlara baxanda, mənə elə gəlir ki, Kamran tamam ayrı bir planetdədir.

C ə m i l (*siqaret yandıraraq*). Onun olduğu rayon bura yaxındır. İstəyirsən, gedək. (*Nərmnin «yox» mənasında başını bulayır.*) Nə üçün?

N ər m i n. O bizim gəlişimizi gözləmir.

C ə m i l. Gözləməyəndə nə olar? Bizi qəfil görəndə diksinib özündən getməyəcək ki...

N ər m i n (*alınaraq, eyhamla*). Onu sən yaxşı bilirsen.

C ə m i l. Doğrudur, onun ürəkli oğlan olduğunu bilirəm.

N ər m i n. Elə isə, istehza lazım deyil.

C ə m i l. Bağışla.

Kərəm balaca dikdirin üstündən uzaqlara baxır.

M ö h s ü n z a d ə (*ona yaxınlaşaraq*). Üç gün buradan tərpendi yoxdur. Çadırı o palıdın altında quraq.

K ər ə m. Professor, o ağaran dağı görürsən?

M ö h s ü n z a d ə (*dərindən nəfəs alaraq*). Mən Savalanı necə görməyə bilərəm?

K ər ə m (*dərindən nəfəs alaraq*). Hələ qarı ərilməyib.

M ö h s ü n z a d ə. Radioların xəbər verdiyinə görə, o tayda havalar yağıntılıdır.

K ər ə m. Allah eləsin. Yağıntılı keçsə, qoyun-quzunun vəziyyəti yaxşı olar... Orada camaat həmişə quraqlıqdan korluq çökür.

M ö h s ü n z a d ə. Elədir...

K ər ə m. Ah, Savalan!.. Başı qarlı Savalan!..

Bir tərəfdən Cəmil ilə Nərmnin, digər tərəfdən Səadət daxil olurlar.
Cəmil çox tutqundur.

S ə a d ə t. Bu bulağın üstündə kabab pis olmazdı. Heyf ki, ət yoxdur... Bəlkə Kərəm gedib alsın?

M ö h s ü n z a d ə. Kərəm altı saatdır maşın sürür.

C ə m i l (*tutqun halda Kərəmə*). Açarı ver.

K ər ə m (*professora*). Bəlkə mən özüm gedim?

M ö h s ü n z a d ə. Eybi yoxdur, Cəmil getsin, cavan oğlandır. (*Kərəm maşının açarını verir Cəmilə.*) Gəlin, biz də odun yığaq.

Kərəm, Möhsünzadə və Səadət meşəyə girirlər.

C ə m i l (*Nərmninə*). Sən də gedək, Kamranla da görüşürük.

N ər m i n (*tələsik*). Yox, istəmirəm.

C ə m i l. Niyə sən onunla görüşməkdən qorxursan?

N ər m i n (*soyuqqanlı*). Qorxmuram. Ancaq mən nişanlımla onun görüşünə görünmək istəmirəm.

C ə m i l (*kinli-kinli*). Bəs, onda nə üçün bizim mütləq bu yolla gəlməyimizi təkid edirdin?

N ər m i n. Bilmirəm. Bəlkə də, bu mənim tərəfimdən bir zəiflikdir. Bağışla...

Cəmil əsəbi halda gedir. Nərmnin maşının səslənib necə sürətlə uzaqlaşdığına tamaşa edir. Kərəm tələsik ağacların arasından çıxaraq, Cəmilin ardınca baxır.

K ər ə m (*qaşqabaqlı*). Düz yüz iyirmi ilə gedir. Nahaq elə bərk sürür.

Nərmnin hələ də baxmaqda davam edir, lakin cavab vermir.

M ö h s ü n z a d ə (*ağaclar arasından çıxaraq*). Dostum Kərəm, çayı sən dəmləyirsən, mən?

K ər ə m. Mən.

M ö h s ü n z a d ə. Kişi, bir dəfə deyəcəksən «sən», ya yox? Bu dəfə mən dəmləyəcəyəm. (*Qarşısındakı ağaclığa girir.*) Göy guruldadır. Ara-sıra şimşək çaxır. Kərəm Nərmninə yaxınlaşır.

K ə r ə m. Niyə bifeşən, Nərcan?

N ə r m i n. Görək bu yolla gəlməyəydik.

K ə r ə m. Nə üçün?

N ə r m i n (*həyəcanla*). Sən bizim ailənin bir üzvü kimisən, Kərəm dayı. Uşaqlıqdan mənim səndən gizli sirrim olmamışdır. Kamranın bu dağlar arasında mənsiz yaşadığını düşündükcə, fikrim-xəyalım alt-üst olur. Mənə elə gəlir ki, hər ikimizə qarşı bağışlanılmaz bir günah, bir xəyanət eləmişəm.

K ə r ə m. Bu sözlər artıqdır. Biz toya hazırlaşırıq.

N ə r m i n. Mən Cəmilə alışmağa başlamışdım. Lakin indi, elə bil ki, o birdən-birə məndən uzaqlaşır. Elə bil ki, mənə yaddır.

K ə r ə m. Boş sözdür.

N ə r m i n. Eh, Kərəm dayı, sən məni başa düşürsən...

K ə r ə m. Qız, səni zorla nişanladılar?

N ə r m i n. Kərəm dayı!

K ə r ə m. Qardaş qızı, mənə yox də... Əgər, sənin o oğlana könlün olmasaydı, dünya dağıla nişanlanmazdın.

N ə r m i n. Yəqin ki...

K ə r ə m. Bilirsən, qardaş qızı, çətini bir nəvəmiz olanacandır. Ondan sonra hər şey düşəcək yerinə.

N ə r m i n. Yəni mənim uşağım olandan sonra?

K ə r ə m. Hə də... Mən bir az utandım açıq deməyə. Məsəl var, deyirlər, ayının minbir oyunu var bir armudun başında. Bütün məhəbbət oyunlarından, küsüb-barışmalardan təbiətin gizlicə bir tələbi var: uşaq! Övlad! Elə ki o, dünyaya gəldi, sonra özünü bilərsiniz. İstəyirsiniz bir-birinizi özizləyin, istəyirsiniz gündə hərəniz bir ağac götürüb, dəyənək davasına çıxın. Daha onun təbiətə dəxli yoxdur. Ona yeni insan lazımdır. Nə üçün? Bu insan təbiətin nəyinə görədir? Orasını nə Loğman bildi, nə də mən.

N ə r m i n. Çürük fəlsəfədir. Yer üzündəki sonsuz gözəlliklər, həyəcanlar, sevgilər, nifrətlər, arzular, faciələr, komediyalar, vuruşmalar yalnız övlad yetirmək üçün ola bilməz.

K ə r ə m. Elə təbiət də istəyir ki, siz elə biləsiniz! Yoxsa, ipə-sapa yatmazdınız.

N ə r m i n. Bəs, indi ki, belədir, nə üçün arvadından sonra evlənmirdin?

K ə r ə m. Evlənmədim, təbiət də məni cəzalandırdı.

N ə r m i n. Sənə nə olub ki?

K ə r ə m (*dərindən nəfəs alaraq*). Nə olacaq... Gecələr otağıma çəkilib qapını örtəndə vahimə məni basır. Elə bil ki, hər şey mənə ya-

bançıdır. Həyatda heç bir əsər-ələmət qoymadan bir gün bu dünyadan çıxıb gedəcəyimi düşündükcə hər şey gözümə qaralır.

M ö h s ü n z a d ə (*gəlir*). Şeyləri, hələlik, bu qayanın altına yığmaq lazımdır. Yağacaq.

K ə r ə m. Demək, məşını bura sürməkdə yaxşı bir iş görmüşəm.

M ö h s ü n z a d ə (*çamadanlarından birini qayanın altına gətirərək*). Ona görə də, buranın adını qoydum – Kərəm qayası.

K ə r ə m (*səmini sevinclə*). Doğrudan? (*Nərmində*) Məndən sonra buradan keçəndə, bu qayaya baxıb, Kərəm dayını yada salarsan.

M ö h s ü n z a d ə. Nə olub, yenə ürəyin kövrəldi?

K ə r ə m. Sağlığına, ürəyim niyə kövrəlir. (*Yüürüb çamadanlarından birini götürərək*) Maşallah, özümü quş kimi hiss edirəm.

Bərk yağış başlayır. Səadət gəlir. Hamısı qayanın altına yığılır.

S ə a d ə t. Sel-su dünyanı götürəcək. (*Kərəmə*) Görək Cəmili tək buraxmayaydın.

N ə r m i n. Cəmil balaca uşaq-zad deyil ki? Nə olacaq?

Yağış şiddətlənir. Hava qaralır. Tez-tez şimşək çaxaraq, gah Möhsünzadənin, Səadətin, Kərəm və Nərmnin, gah da sükan arxasında oturmış Cəmilin açıqlı gözlərini işıqlandırır. Hiss olunur ki, Cəmil məşını dəli bir sürətlə sürür. Qaranlıqda şırıltı... Gurultu... Bir də ildirəm çaxır. Cəmilin indi bir vahimə içində alacalanmış gözləri ilə Nərmnin sanki onu diqqətlə izləyən gözləri sürətlə bir-birini əvəz edir. Və nəhayət, işıq tamam sönür. Yananda Möhsünzadə, Kərəm, Səadət, Nərm və Cəmil qayanın altında, qatlama yol stolonun ətrafında əyləşib, yeyib-içirlər.

C ə m i l (*çox içmiş olduğu hiss edilir. Lakin sərxoş deyil*). Professor, bu qədəhi sizin şəxsinizdə böyük elm xadimlərinin, müasir texnikanı irəli aparan adamların sağlığına qaldıraram.

S ə a d ə t. Xahiş edirəm, bu sağlığa özünü də əlavə eləyəsən. Sən elmimizin səhərisən.

C ə m i l (*gülümsəyərək*). Neynək, Səadət xanım, siz deyənlərsən. (*Qədəhi qaldırır.*) Böyük əqillərin, böyük insanların şərifinə!

İçirlər. Motosiklet səsi gəlir. Hamı təəccüblə baxır. Əynində yağmurluq olan gürcü mayoru məclisə yaxınlaşır. Bu, cavan bir oğlandır. Onun gəlişilə Cəmil özünü rahat hiss edir, lakin bunu üzə vurmur.

G ü r c ü m a y o r. Əziz qonaqlara salam! Professor Möhsünzadə, siz Gürcüstana xoş gəlmisiniz!

M ö h s ü n z a d ə. Sağ olun. Buyurun, əyləşin.

G ü r c ü m a y o r. Sizin sağlğınıza məmnuniyyətlə bir qədər şərab içərim. *(Oturur. Cəmil onun qədəhini doldurmaq istəyir, lakin gürcü mayor şüşəni onun əlindən alaraq)* Siz zəhmət çəkməyin. *(Öz qədəhini doldurur.)* Sağ olun, professor! Sağ olun, xanımlar! *(Axıracan içir.)*

S ə d ə t. Siz professoru haradan tanıyırsınız?

G ü r c ü m a y o r. Professor Möhsünzadəni kim tanımır? Bizim universitetdə üç dəfə leksiya oxuyub.

M ö h s ü n z a d ə. Siz universiteti qurtarmısınız?

G ü r c ü m a y o r. Bəli, bizim prokuror da azərbaycanlıdır, özünü Bakıda qurtarıb.

K ə r ə m. Bəlkə Kamranı deyir?

G ü r c ü m a y o r. Bəli. Tanıyırsınız?

K ə r ə m. Yaxşı tanıyırdıq.

M ö h s ü n z a d ə. Bizim ailənin dostudur.

G ü r c ü m a y o r. İgid oğlandır. Burada azərbaycanlılar da, gürcülər də ondan ötrü canlarından keçərlər. *(Qədəhini doldurur.)* Madam ki, Kamran sizin də, mənim də dostumuzdur, içək onun sağlğına! *(İçirlər.)* Tbilisidə Kamran üçün gözəl bir gürcü qızı seçmişik. Xoşuna gəlsə, toy eləyəcəyik.

N ə r m i n. Kamran hələ qızı görməyib?

G ü r c ü m a y o r. Xeyr, amma qız onu görüb. Görən kimi də vurulub. Bu qədəhləri də qaldıra q xanımların sağlğına! *(İçirlər, saatuna baxır.)* Bu saat Tbilisidən yaxşı konsert var. İcazə versəydiniz, tranzistoru açardıq. *(Nərmin tranzistoru açır. Pianinoda bir gürcü melodiyası çalınır. Gürcü mayor onun ahənginə uyaraq oxuyur.)* Eh, professor, dünya gözəldir, amma heyf ki, *(paqonlarına işarə edir.)* hələlik, bunlarsız keçmir.

M ö h s ü n z a d ə. Yoxsa, vəzifəni xoşunuza gəlmir?

G ü r c ü m a y o r. Məsələ onda deyil. Mən istəyərdim ki, insanlara milis, inzibati orqanlar heç lazım olmayaydı.

M ö h s ü n z a d ə. Demək istəyirsiniz ki, şüurlar o qədər inkişaf edəydi ki...

G ü r c ü m a y o r. Bəli, şüurlar... vicdanlar...

Tranzistorda başqa bir hava çalınır. Cəmil məclisdən aralanıb, işarə ilə Kərəmi çağırır.

C ə m i l. Kərəm dayı, mən bayaq rayon mərkəzindən qayıdanda maşınla adam vurmuşam. Əgər, bu mayor ondan ötrü gəlmiş olsa, işi sən boynuna götür.

K ə r ə m. Yəni, mən nə cür boynuma götürürəm?

C ə m i l. Dənən, adamı mən vurmuşam. Biz səni qurtarırdıq. Qoy-marıq həbsxanada bir gün də qalasan. Amma mən aləmdə biabır olaram. Elmi işim tökülüb qalar. Özün də bilirsen ki, Kamran mənimlə düşməndir, bu iş də onun əlinə keçsə...

K ə r ə m. Vurduğun adam sağdır?

C ə m i l. Bilmirəm.

K ə r ə m. Necə bilmirsən?

C ə m i l. Bilmirəm də.

K ə r ə m. Yolda adam var idi?

C ə m i l. Heç kəs yox idi. Sən tərəddüdsüz boynuna götürə bilərəm.

K ə r ə m *(ona uzun bir nəzər salaraq)*. Hə... demək, mən boynuma götürürəm ki, maşınla basdığım adamı yağışda-tufanda, yolun ortasında yiyəsiz qoyub qaçmışam? Mən, o taylı Kərəm bu qədər alçaq iş tutmuşam?

C ə m i l. Yaxşı, bağırma.

S ə d ə t *(yaxınlaşaraq həyəcanla)*. Nə olub, Cəmil? Bu mayor səndən nə istəyir?

C ə m i l. Narahat olmayın, Səadət xanım, elə bir şey deyil, mən qayıdanda maşın bir adama azacıq toxunub.

G ü r c ü m a y o r *(onlara yaxınlaşaraq, Cəmilə)*. Rica edirəm, mənimlə gedək rayon mərkəzinə.

N ə r m i n *(yaxınlaşaraq, Cəmilə)*. Mən də gedirəm.

C ə m i l *(sərt tərzdə)*. Lazım deyil.

N ə r m i n *(soyuqanlı)*. Yox, mən getmək istəyirəm.

M ö h s ü n z a d ə *(yaxınlaşaraq)*. Kərəm, sən özün də get. Gör nə məsələdir.

K ə r ə m. Baş üstə.

Gürcü mayoru, Cəmil, Nərmin, Kərəm səhnədən çıxırlar. Işıq sönrür.
Yananda Kamranın otağı.

K a m r a n *(telefonla)*. Allo! Muradov, tez adam göndər, qalanın uçurulmasını dayandırın, deyir, icraiyyə komitəsi sədrinin müavini onun yerində özünü yaylaq evi tikişmək istəyir. Vaxtilə xalq qəhrmanı şəmirkli Eyvaz 300 adamla o qalada Ağa Məhəmməd şahın qabağını kəsib, sən nəfəsinə kimi vuruşub. Bu köstəbəklər isə, Azərbaycan igidlərinin axırıncı izlərini də itirmək istəyirlər. Tez adam göndər! Bu işə icazə verənləri isə, məsuliyyətə cəlb etmək lazımdır! *(Kamran dəstəyi yerinə qoyur. Nə işə düşür. Sonra maqnitofonu açır. Vaxtilə*

Nərminin çalib-oxuduğu mahnı. Qapı zəngi. Kamran gedib qapını açır. Nərminin tamam islanmış halda otağa daxil olur. *Qısa pauza.*) Nərmin!.. Nə yaman islanmışsan?! *(Onun plaşını çıxarıb özünü divanda oturdur, sonra dizinin birini yerə qoyaraq qızın tuflilərini çıxarır. Sonra əlini qızın kürəyinə çəkir.)* Tamam sudur...

N ə r m i n *(maqnitofona işarə ilə).* Bizim mahnımız! *(Kamran maqnitofonu söndürür.)* Niyə kəsirən? Qoy axıra qədər oxusun. Mən qulaq asmaq istəyirəm.

Kamran maqnitofonu təkrar qurur, musiqi davam edir.

K a m r a n. Bu nə haldır, Nərmin? Gecənin bu vaxtı tək hardan gəlirsən, Nərmin?

N ə r m i n. Mən tək deyiləm. Kərəm dayı aşağıdadır. Dayan, mən sənin yanına iş üçün gəlmişəm.

K a m r a n. Nə işdir?

N ə r m i n. Sizin rayonun milisləri Cəmili tutublar.

K a m r a n. Nə üçün?

N ə r m i n. Maşınla adam basıb.

K a m r a n. Nə vaxt?

N ə r m i n. Bu gün.

K a m r a n *(sanki yalnız indi yuxudan ayılaraq, canlı, qıvrıq bir görkəm alıb, cold dəstəyini götürür).* Allo, Muradov, deyirlər, sizin işçilər bu gün Azərbaycandan gəlmiş bir «Volqa» tutublar? Aha... aha... Yaralının vəziyyəti necədir? Müqəssir haradadır? Yaxşı... *(Dəstəyi asır. Nərminə.)* Sən də maşındaydın?

N ə r m i n. Yox. Mən atamgillə meşədə qalmışdım. Cəmil tək çıxmışdı ki...

K a m r a n. Bəs, professorgil indi haradadır?

N ə r m i n. Həmin yerdə. Meşədə. Biz Kislovodskiyə gedirdik. Bir az dincəlmək üçün yolda dayanmışdıq.

K a m r a n *(pəncərəyə yaxınlaşaraq, bayıra qışqırır).* Kərəm dayı, çıx yuxarı. *(Sonra telefonun dəstəyini götürür.)* Qarajı ver. Allo! Mənim şoferimi tez göndərin bura. *(Dəstəyi asır.)*

K ə r ə m *(gəlir).* Salam, Kamran!

K a m r a n. Salam, Kərəm dayı, gəl, öyləş.

K ə r ə m. Otura bilmərəm. Professorgil tək-tənha qalıblar meşədə.

K a m r a n *(Kərəmə.)* Nə əcəb, maşını özün sürmədin?

K ə r ə m. Kamran, oğul, günahkaram, görək maşını özüm sürəydim. Cəmil qoymadı. Özünü gəlmək istədi.

N ə r m i n *(Kamrana).* Sən bilirsən ki, Cəmil çox yaxşı sürücüdü. K ə r ə m. Hətta, avtomobil yarışlarında mükafat da alıb.

Bayırda maşın səsi. Kamran başını pəncərədən çıxararaq.

K a m r a n. İrşad!

İ r ş a d ı n s ə s i. Eşidirəm, yoldaş prokuror.

K a m r a n. Meşədə adamlar qalıb. Kərəm dayı ilə gedib götürərsiniz.

İ r ş a d ı n s ə s i. Baş üstə.

K ə r ə m. Hələlik. *(Çıxır.)*

K a m r a n *(Nərminə).* Get, şifonerdə təmiz pijama var, gey, azarlayarsan.

Nərmin qalxıb o biri otağa keçir.

K a m r a n *(telefon dəstəyini götürür).* Allo, Muradov, xahiş edirəm, maşın sürən adamın yaralını tək qoyub qaçdığı qohumlarına deməyəsən... Yox, Cəmilin qohumlarına! Səbəbini deyərəm. *(Dəstəyi asır. Nərminin pijamada gəlişi.)* Onun üzündə vahiməli bir ifadə var. Sanki qız, nədənsə, dəhşətə gəlir. Kamran onun ruhi vəziyyətini hiss edərkən) Öyləş, Nərmin, bu saat sənin üçün çay gətirir.

N ə r m i n *(qeyri-adi həyəcanla).* Yox. İstəmirəm. *(Qısa pauza.)* Nə üçün sən öz pijamanı mənə geyindirdin? Niyə biz bu yolla gəldik? Nə üçün o dəhşətli hadisə məhz burada, sənin prokuror olduğun rayonda baş verdi? Nə üçün bu gün maşını Cəmil özü sürmək istədi? Bütün bunlar bir təsadüfdürmü? Yoxsa, tələyin qəribə oyunudur?

K a m r a n *(qəsdən zarafatla).* Yaxşı... yaxşı... Bir zaman mənə filosofluqda təqsirləndirirdin. Amma indi özün tələdən danışsın.

N ə r m i n *(onu dirləməyərkən, eyni həyəcanla).* Nəyi gözləyirsən? Niyə evlənmirsən?

K a m r a n. Bacarmıram.

N ə r m i n *(eyni sərtliklə).* Nə üçün?

K a m r a n. Bilmirəm. Görünür, hələ tezdir.

N ə r m i n *(vahimə ilə).* Evlən, Kamran. Mümkün qədər tez evlən. Sən subay gözdikcə mənə həyat yoxdur. Mən tamamilə nişanlım ola bilmirəm. Canım qalır sənin yanında. Mən hər yerdə səni görürəm. Elə bil ki, sən mənə çağırırsan. Heç yerdə qorub tapıb dayana bilmirəm. Mənə elə gəlir ki, qəribə bir təsadüf, gözlənilməz bir hadisə bizi yenə də birləşdirəcəkdir. Biz insanlar anlaşılmazıq. Mən fikrən, xəyalən də ima nişanlıma xəyanət edirəm. Başa düşürsənmi, xəyanət! Ona qarşı

vicdanımı təmiz saxlamağa gücüm çatmır. (*Qız divanda oturaraq, əlləri ilə üzünü tutur. Kamran siqaret yandırır. Pauza. Nərmən əllərini üzündən götürərək, Kamrana baxır. İndi sanki onun gözləri dumanlanmışdır.*) Gəl otur, söhbət elə. Mən sənin səsinə eşitmək istəyirəm.

K a m r a n (*onun yanında oturaraq*). Nədən söhbət eləyim...

N ə r m i n. Elə bir şeydən ki, bizim planetlə əlaqəsi olmasın. Yuxuya bənzsən. (*Onun əlindən tutaraq, yara yerinə baxır.*) Bu çapıq hardandır, əvvəl yox idi.

K a m r a n. Ov zamanı ayı məni qovanda uçuruma yığıldım. Daş çapdı.

N ə r m i n. Nə üçün ayını vurmادين?

K a m r a n. Vurmuşdum. Ancaq güllə zərərsiz yerindən dəymişdi. Mən uçurumdan çıxana qədər qaçıb getdi.

N ə r m i n. Görək yaralı buraxmayaydın. Öldürəydin!

K a m r a n. Tapa bilmədim.

Qısa pauza. Birdən Nərmən oğlanın əlindəki yara yerini dodaqlarına sıxaraq gözlərini yumur.

N ə r m i n (*Kamranın əlini buraxmayaraq*). Yuxum gəlir.

K a m r a n (*qalxıb, divana yastıq qoyur*). Uzan, yat.

N ə r m i n. Atamgil indi gələcək.

K a m r a n. Gələndə oyadaram.

N ə r m i n (*yavaş səslə*). İstəmirəm. (*Gərgin pauza.*) Cəmilə yorğan-döşək göndər.

K a m r a n. İndi şofer gələndə deyərəm, evlərimdən aparar.

N ə r m i n. Yemək də.

K a m r a n. Bilirəm. (*Qısa pauza.*)

N ə r m i n (*kəskin istehza ilə*). Bura gəlmək sənin «borc», «fədaqarlıq» haqqındaki coşğun arzularını təmin elədi, yoxsa, onlar hamısı boş bir romantika imiş?..

K a m r a n. Yox! Boş romantika deyilmiş. Mən işlədikcə, insanlara nə qədər çox lazım olduğumu daha dərindən hiss edirəm.

N ə r m i n (*eyni kəskin istehza ilə*). Cinayət eləyən cəza çəkməlidir, prokuror ya sən oldun, ya da bir başqası, nə təfəvüti varmış ki...

K a m r a n. Təfəvüti olub-olmadığını bilmirəm. Ancaq mən öz işimi yalnız cəza verməklə bitmiş hesab eləmirəm. Axı, mən prokuror olmaqdan əvvəl bir vətəndaşam. Mənim birinci vəzifəm cinayəti törədən səbəblər haqqında düşünmək, onunla mübarizə etməkdir.

N ə r m i n (*dərindən nəfəs alaraq*). Beləliklə də, özünü tamamilə xoşbəxt hiss edirsən?

K a m r a n (*ona sərt bir nəzər salaraq*). Bilirsən ki, elə deyil.

N ə r m i n (*güllümsəyir*). Çoxdan idi ki, sənin acıqlanmağımı görmüşdim.

K a m r a n (*zarafatlıca*). Ərköyün professor qızı!

N ə r m i n (*ciddi*). Mən heç bir zaman sənin yanında özümü ərköyün hiss eləməmişəm. (*Qısa pauza.*) İstərdim ki, bizim bir-birimizi gördüyümüz dəqiqədən ta bu ana qədər başımıza gələn əhvalatların hamısı bir yuxu, bir əfsanə olaydı... Sən də... Mən də bir xəyal olaydıq... Bir xəyal... Bir yuxu...

Nərmən yavaş-yavaş yuxulayıb, nəhayət, yatır. Kamran adyal götürərək onun üstünə salır. Siqaret çıxarıb yandırır. Işıq söndür. Işıq yananda eyni otaq. Səadət, Möhsünzadə, Kamran, Nərmən və Kərəm.

S ə d ə t. Bir işdir olub. Çalışıb Cəmilə qurtarmaq lazımdır.

M ö h s ü n z a d ə (*arvadına*). Səncə, biz neyləməliyik?

S ə d ə t. Yaralının adamları ilə danışib onları razı salmaq lazımdır. Səksən yaşında kişidir. Onsuz da ayağının biri burdadır, biri gorda.

M ö h s ü n z a d ə (*dəhşət içində*). Bu, yırtıcılıqdır!

S ə d ə t (*ərinə*). Burax bu boş humanizmi! (*Əsəbi hərəkətlə plajını götürərək*) Sizin cəsarətiniz çatmırsa, çəkilin, durun qıraqda. Mən özüm onu qurtaram.

K a m r a n. Bir qədər səbr eləyin, Səadət xanım.

S ə d ə t. Səbr etmək vaxtı deyil. Nə qədər ki, qoca hələ sağdır, onun qohumları ilə danışmaq lazımdır.

Getmək istəyir.

M ö h s ü n z a d ə (*Kamrana*). Bəlkə biz mehmanxanaya gedək. Burda səni narahat edirik.

S ə d ə t. Məncə də, elə yaxşıdır. (*Kamrana*) Biz burada olsaq, sən Cəmilin işində əl-qol aç bilməzsən.

K a m r a n. Mehmanxanamız yaxşı deyil. (*Professora*) Mənim üçün də heç bir narahatlığı yoxdur. Siz öyləşin, mən bu saat gəlirəm. (*Çıxır.*)

S ə d ə t (*Kamranın ardınca*). Mənim bundan gözümlə su içmir. Cəmilin işi barədə bir kəlmə danışmır.

N ə r m i n. Belə sözlər lazım deyil, ana. Əgər, Cəmilin günahı varsa, özü cavab verər. (*O biri otağa keçir.*)

S ə d ə t. Mən bilirəm ki, Kamranın ürəyi onunla barışmaz.

K ə r ə m. Kamran namərdlik eləməz, Səadət xanım.

M ö h s ü n z a d ə. Görəsən, qocanı xəstəxanaya Cəmil özü aparıb, yoxsa...

S ə a d ə t (*hövsələdən çıxır*). Sən əsas məsələdən danış, kişi. Yez-nənə iş verə bilirlər.

M ö h s ü n z a d ə. Ədalət necə tələb edirsə, elə də olmalıdır.

İşıq sönr. Yananda Kamranın kabineti. Kamran və Cəmil.

K a m r a n (*əsəbi halda*). Qoca kişini bihuş halda, yağışın altında yiyəsiz qoyub qaçarkən heç utanmadın?

C ə m i l. Onun ağır yaralandığından xəbərim olmayıb.

K a m r a n (*qışqırır*). Olub, yalan deyirsən, xəbərin olub.

C ə m i l (*gülümsəyir*). Məndən qisas almaq üçün əlinə yaxşı fürsət düşüb.

K a m r a n. Sənin kimi namərdlərdən tale özü qisas alır.

C ə m i l (*kinli-kinli*). Elm, mədəniyyət aləmi mənim kosmosa aid apardığım riyazi işlərdən böyük ümidlər gözlədiyi bir zamanda, ömrünü, onsuz da, başa vurmuş bir qoca üçün öz ayağımla gedib həbsxanaya girə bilməzdim!

K a m r a n. Heç bir xidmət insanları tapdalayıb keçməyə haqq vermir. Sənin kimilərin elmi bizə lazım deyil.

C ə m i l. Elm sizə lazım olub-olmadığını soruşmur.

K a m r a n. Elm insanın xoşbəxtliyinə xidmət etməlidir. Sənin kimilərin nəzərində isə elm, vəzifə, daha çox şöhrət və pul qazanmaq üçün bir vasitədir. (*Qəzəblə*) Mən isə, bu donuz səadətinə nifrət edirəm!

C ə m i l. Sən bu sözləri mənə indi, dustaq olduğum bir zamanda nə üçün deyirsən?

K a m r a n. Çünki bu son hadisə göstərdi ki, sənin kimilər üçün sallaqxanaya gedən qoyunla insanın fərqi yoxdur.

C ə m i l. Papiros çəkmək olar?

K a m r a n (*siqaret qutusunu qoyur onun qabağına*). Buyur!

C ə m i l (*papiros yandırır çəkərək*). Əgər, sənin məqsədin mənə iş verməkdirsə, bu hücumlar artıqdır.

K a m r a n (*öz-özünə danışmış kimi*). Tək səninlə iş bitsəydi nə vardı. (*Dərindən nəfəs alaraq*) Çox təəssüf ki, sənin kimi namərdlər çoxdur və biz hələ uzun müddət sizi dalımızda gözdirməyə məcburuq.

C ə m i l. Nə üçün məcbursunuz?

K a m r a n. Çünki siz bir-birinizin qanınızı içməyə hazır olduğunuz halda, lazım gəldikdə, kürək-kürəyə verirsiniz. Ona görə də, sizi ifşa etmək o qədər də asan deyil.

C ə m i l. «Siz» kimsiniz, «biz» kimik?

K a m r a n. Siz millətsiz, vətənsiz, qansız eqoistlərsiniz! Biz isə, sizin gizli yirticiliğinizi hər addımda duyuruq, görürük, lakin bunu sübut eləyə bilmirik. (*Pauza*) Heyf ki, Nərmin sənin əsl simanı bir dəfə də olsun görməyib.

C ə m i l (*tələsik*). Sən mənim qocanı maşına götürmədiyimi Nərminə demisən?

K a m r a n (*ona dərin nifrətlə baxaraq*). Yox! (*Papiros yandırır*) Ancaq elə güman eləmə ki, sənə canım yandığı üçün deməmişəm.

C ə m i l (*papiros yandırır*). Aydınadır. Ona görə də, mən sənə təşəkkür etmədim.

K a m r a n. Sənin təşəkkürün ikiüzlükdən başqa bir şey olmadı.

C ə m i l. Mən heç bir zaman ikiüzlülük eləmirəm. Mən, sadəcə olaraq, öz atavizimdən yaxa qurtarmaq istəyirəm. Sizlər isə, həyatı geri çəkirsiniz. (*Qızgınlıqla*) Mən kosmosa uçan gəmilərə feodalizm əsrindən baxa bilmərəm!

K a m r a n. Halbuki sənin daxilindəki canavar ən qəddar feodal-dan belə quduzdu!..

C ə m i l (*birdən hövsələdən çıxaraq*). Nəhayət, sən məni həbsxanaya göndərəcəksən, ya yox?

K a m r a n (*ona uzun bir nəzər salaraq*). Elə bilirsən ki, sənin istedadına, bacarığına mənim heyfim gəlmir?

C ə m i l. Belə incə-mincəliklər mənə lazım deyil. Mən səndən qorxmuram. Onsuz da, sən məlun bir xəyal kimi daima üzərimizdə hərlənib bizə rahatlıq vermirsən. Əgər, mən əsəbiləşib, yüz otuzla sürməsəydim, bəlkə də, bu hadisə baş verməzdi. (*Kinli istehza ilə*) Amma özünü aydan arı hesab edirsən.

Ağır pauza. Kamran zəng edir.

K a m r a n. Muradov, həmin iş xitam verə bilərsən. Qocanın vəziyyəti yaxşıdır, təhlükəli bir şey yoxdur. Özü də, oğlanları da şikayətdən imtina edirlər.

M u r a d o v. Onlar bunu yalnız sizin xatirinizə edirlər.

K a m r a n. Bunun əhəmiyyəti yoxdur. Sən onlara şikayətdən imtina etmələri barədə imza etdirdinmi?

M u r a d o v. Bəli.

K a m r a n (*dəstəyi asır. Cəmilə*). Gedə bilərsən!

C ə m i l (*yerindən tərpənməyərək*). Sən məni azad edirsən?

K a m r a n (*soyuq və qəti*). Bəli!

Qısa pauza.

C ə m i l. Amma mən səni buraxmazdım.
K a m r a n. Bilirəm.
C ə m i l. Bununla bərabər, yenə də məni həbs eləmirsən?
K a m r a n. Get!

Ağır pauza.

C ə m i l. Mən səni məmnuniyyətlə duela çağırırdım.
K a m r a n. O zaman mən səni bir dovşan kimi öldürə biləcəyim
haldə gülləmi havaya atardım.
C ə m i l. Nə üçün?
K a m r a n. Çünki mənə sənin ölümün yox, sağalmağın lazımdır.
C ə m i l. Necə yəni sağalmağın? Mən xəstə-zadam?
K a m r a n. Xəstəsən! Sənin qanına işləmiş zəhərdən xəbərin yox-
dur!

Ağır pauza. Cəmil yavaş addımlarla çıxır. Kamran onun ardınca uzun
bir nəzər salaraq, siqaret yandırır. İşıq sönrür. Yananda yenə də Kamranın evi.
Möhsünzadə ilə Kərəm danışı-danışa gəlirlər.

M ö h s ü n z a d ə. Bu da mənə bir dərd oldu, Kərəm.
S ə a d ə t. Bəs Nərmin hamı?
K ə r ə m. Bu yana, dağa tərəf qalxdı. Dedi darıxıram.
S ə a d ə t. Bu qızın işindən baş açə bilmirəm. Bura gələndən qız-
dırmalı adam kimidir. Nə üçün darıxır? Nişanlısını o cür işdən qurtar-
dıq. Daha nə istəyir?

Çamadam götürüb o biri otağa keçir.

M ö h s ü n z a d ə (*Kərəmə*). Səadət xanıma elə gəlir ki, kürəkə-
ninin buraxılması ilə yara sağaldı.
K ə r ə m. Nə yaxşı ki, Cəmilin qaçmaq əhvalatını Nərmindən giz-
lədə bildik.
M ö h s ü n z a d ə. Nərmin bilməsə də, mən ki, bilirəm. Sən özün
söylə, Cəmilin bu hərəkəti ilə adam öldürməyin nə təfəvütü var?
K ə r ə m. Həmişə ona şükür eləyirəm ki, vicdanımız təmizdir.
Yoxsa, bu dünyada yaşamaq çətin olardı.
M ö h s ü n z a d ə. Bəla da orasıdadır ki, yaxşı adamlar ancaq öz
yaxşılıqları ilə təsəlli tapırlar. Ancaq özləri ilə kifayətlənirlər.

Qapının zəngi çalınır. Səadət gedib açır. Kamran gəlir.

S ə a d ə t. Salam! Salam! İndicə səndən danışırıdım. Bizə elə bir
yaxşılıq elədin ki...

K a m r a n (*soyuq tərzdə*). Maşınımız hazırdır. İstədiyiniz vaxt yo-
la düşə bilərsiniz.

S ə a d ə t. Təşəkkür edirəm. Bakıya yolun düşsə, bizə gələrsən.
(*Cəmil gəlir. Kamranla Cəmilə*) Ey cavanlar, mən istəyirəm ki, siz bu
saat bizim gözüümüzün qabağında öpüşüb, öz dostluğunuzu əbədləşdi-
rəsiniz. Haydi, tez olun!..

Cəmil susur. Nərmin daxil olur. Qısa pauza.

N ə r m i n (*ağır addımlarla Cəmilə yaxınlaşaraq, birdən qışqırır*).
Qorxaq!

S ə a d ə t. Nə danışırısan, qız!

N ə r m i n. Demək, siz hamınız məndən gizlədirmişsiniz? Hamı-
nız mənə dəhşətli bir sui-qəsd hazırlayırmışsınız? (*Pauza.*) Bağışla
məni, ata, mən başqa cür hərəkət edə bilmirəm.

M ö h s ü n z a d ə. Sən düz hərəkət eləyirsən, qızım.

N ə r m i n. İzin ver, bunun üçün sənin əlindən öpüm, ata!

M ö h s ü n z a d ə. Yox! Atan səndən az günahkar deyil. Biz yal-
nız elm öyrətməklə kifayətlənirik. Biz unuduruq ki, əsl insan, birinci
növbədə, vətəndaş olmalıdır. Öz xalqının böyük talayilə yaşamağıdır.
Belə olmadıqda, cinayət də ayaq tutub yeriyir. Ona görə də, mənim is-
tedadlı tələbəm, sən heç bir vicdan əzabı çəkmədən, səksən yaşlı ada-
mı ayaqlayaraq yolda qoyub qaçırsan!.. Ona görə də, mənim əziz qı-
zım, sən həqiqi məhəbbətin daşlı-kəsəkli yollarında irəliləmək qətiy-
yətini özündə tapa bilmədin!

Pauza. Möhsünzadə ağır addımlarla çıxır. Səadətə Kərəm dayı da onun ardınca ge-
dirlər. Səhnədə Nərmin, Cəmil və Kamran qalırlar. Nərmin Cəmilə yaxınlaşır.

N ə r m i n. Sənə ağır sözlər dediyim üçün üzr istəyirəm, Cəmil.
Bütün təqsirlər məndədir, mən öz istədiyimi özümə aydınlaşdırə bil-
mədim. Ona görə də, hissələrimin başsız axını məni aparıb burulğana
saldı. Biz insanlar bir-birimizi qiymətləndirməyi bacarmayanda tale də
bizdən üz döndərir. Sənin maşını nə üçün yüz otuzla sürdüyünün səbə-
bini mən başa düşürdüm. Mən bildirdim ki, sən mənim ucumdan çox
əzablar çəkirsən. (*Nişan üzüyünü çıxarıb ona verərək*) Al, məni bağış-
la, mən tək qalmaq istəyirəm.

C ə m i l. Sən mənim barəmdə yalnız bir şeydə səhv edirsən, Nər-

min. Mən qorxaq deyiləm. (Kamrana işarə ilə) O haqlıdır, mən zəhər-lənmişəm. Mən xəstəyəm! (Əlində tutmuş olduğu üzüyə baxır. Sonra onu tullayaraq səhnədən çıxır.)

Gərgin pauza. Nərmin Kamrana yaxınlaşır.

N ə r m i n. Mən bilirəm ki, bütün bu hadisələrdən sonra sən məni qəbul etməzsən. Heç mən özüm də bunu sənin şəninə sığışdırmazdım, Kamran. Sən həqiqi məhəbbətin çətin sınağından əsl qəhrəman kimi çıxdın, mən sənin insanlardan tələb elədiyini mərdliyi özümdə tapa bilmədim. Mən sonradan başa düşdüm ki, səndən ayrılmaq üçün gətirdiyim səbəblər adi bir bəhanə imiş, axı, doğrudan da, Borçalı dünyanın o başı deyil.

K a m r a n. Bəsdir, Nərmin. Heç bir izahat lazım deyil.

N ə r m i n. Elədir. Mən gedirəm, Kamran, lakin ürəyimi bu dağlarda qoyub gedirəm. Sağ ol, mənim əzizim. (Ağır addımlarla çıxır.)

Kamran hələ də yerində dayanmışdır. Sonra dərindən nəfəs alaraq saatına baxır və nəhayət, yerindən qopub, qəti addımlarla gedir.

Pərdə

1968

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR

PYESLƏR

İntizar	7
İşıqlı yollar	51
Bahar suları	99
Atayevlər ailəsi	157
Sən həmişə mənimləsən, yaxud «Boy çiçəyi»	215
Mənim günahım	275
Odlu səhradan gəlmiş şeytan	331
On manatlıq lüstr	369
Bizə inan	387
Unuda bilmirəm	421

İlyas Əfəndiyev
İLYAS MƏHƏMMƏD OĞLU ƏFƏNDİYEV
SEÇİLMİŞ ƏSƏRLƏRİ
(7 cildə)
2-ci cild

NAŞIRI
Qoşqar İsmayıloğlu

NƏŞRİYYAT REDAKTORU
Məmməd Məmmədov,

RƏSSAMI
Evelina Əliyeva,

BƏDİİ REDAKTORU
İlham İsmayılov,

TEXNİKİ REDAKTORU
Akif Dənizadə,

KORREKTORLARI
*Rəfiqə İsmayılova,
Bətul Eyvazlı,
Rəfiqə Qənbərqızı,*

OPERATORLARI
*Mələhət Qurbanova,
Xəlidə Hüseynova,*

ÇAPA MƏSUL
*Qasım Qasimov,
Anar Abdullayev,
Müsəddiq İsrəfilov.*

*Yığılmağa verilmiş 08.07.2001.
çapa imzalanmış 13.04.2002,
formatı 70x100 1/16,
fiziki ç.v 29,5, şərti ç.v. 38,05,
ofset kağızı №1, tayms qarnituru,
sifariş 01/02,
sayı 1500.*

Kitab
☒ **"ÇİNAR-ÇAP"**
nəşriyyatında nəşrə hazırlanmış
☎ Tel.: 902757, 850-3409191
və
☒ **"QAPP-POLİQRAF"**
korporasiyasının mətbəəsində
ofset üsulu ilə çap olunmuşdur.
☎ Tel.: 989555, 937255

